عا

بو کارگاه صنع عجب دیکانه در
هر نقشی بر کتابه لندندن نشانه در

عالم خیالخانه‌ٔ حکمت نشانه در شیوه‌ٔ حکم زمانه در
کوندو فساد

تدريسات اعداديه كتبخانه سی

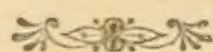
(طقوزنجيسی)

مجامع الادب

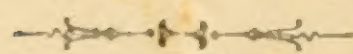
[اصول فصاحت . علم معانی . علم بيان . علم بديع . علم عروض . علم قافيه . اقسام شعر . احوال تحرير . اصول كتابت وخطابت . اصول تنقيد] كبی فنلری حاوی اون كتاب اصلی ايله ترجمه لردن مركب ديكر درت كتاب فرعيدن عبارتدر

برنجی كتاب

اصول فصاحت

محرری
اركان حربيه قائممقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جليله سنك رخصتيله طبع ونشر

درسعادت

(قصبار) مطبعه سی — باب عالی جاده سی نومرو ٢٥

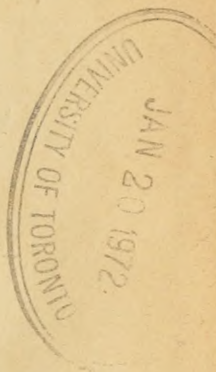
صاحب وناشری : كتابجی قصبار

١٣٠٨

الهی درت کتابک قدری علمک فضلی حقیچونه
شهنشاه معارف پرور و غازی حمید خانی

سربنده سعادت عز و شوکتله مدام ایله
اوله تا منبع عرفانه و حکمت ملک عثمانی

رفعت

﴿ مجامع الادب ﴾

علم بلاغت. اصول شعر. اصول افاده. تراجم متنوعه
ناملریله اساساً درت جلد اوزرینه مدوندر .

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله واصحابه اجمعين . امابعد :

١ — ادب : جميع انواع خطادن مابه الاحتراز اولان شيلری بيلمكدن عبارتدر . تعريفيله وياخود : بر قوهٔ راسخهٔ نفسيه‌دركه متصف اولان كسه‌يی موجب شين وعيب اولان احوالدن حفظ ايدر .

صورتيله تعريف اولنه‌رق « نفسی » و « درسی » ناملريله ايكی‌يه تفريق ايدلمشدر .

ادب نفسی : ذيلان قوهٔ مبجله دخی « وهبی » و « كسبی » اسملريله ايكی نوعدن عبارتدر .

ادب وهبی : محاسن وفضائله سائق اولمق اوزره فطرت اصليه‌ده مركوز اولان بر موهبهٔ الهيه‌در .

ادب كسبی : تربيه وتهذيب واسطه‌سيله احاسن احوال وفضائل افعاله نفسك سلوكيدركه : تخطر عبوديت ، حقه رعايت ، نضائله محبت ، رذائله خصومت كبی لوازم معتبرهٔ بشريه اوزرينه مؤسس اولان « آداب دينيه . آداب مدنيه . آداب بيتيه . آداب شخصيه » يعنی « شرايع وقوانين » وكافهٔ نواميس عمليه بوندن عبارتدر .

ادب درسی : انسانلرك لطف كلام ايله افادهٔ مرام ايتملرينه خادم اولان آلاتدن عبارتدركه هر لسانك مقتضياتنه كوره تدوين وتنسيق ايدلمشدر :

الفاظك جواهر وموادينه تعلق ايدن . . . . (لغت)
وينه الفاظك صور وهيئاتنه تعرض ايدن . . . . (صرف)

وبنه الفاظك اصالت وفرعيتلريله نسبتلريني بيلديرن . . . . . (اشتقاق)
وبنه الفاظك معانئ اصليه‌سيله تركيبلرينه عائد اولان . . . . . . (نحو)
وكلامي مقتضاى حاله توفيق اصولني بيلديرن . . . . (معاني)
وطرق افاده‌نك انواعني توضيح ايدن . . . . (بيان)
وشعرك اوزاننه عائد اولان . . . . (عروض)
وبنه شعرك فواصل احوالني بيلديرن . . . . (قافيه)
علملرندن عبارت سكز علم اصلى ايله :
نقوش كتابتي بيلديرن . . . . (خط)
وكتابت و خطابته عائد اولان . . . . (انشا)
وكلام موزونه تعلق ايدن . . . .(فرض شعر)
و احوال ماضي‌يه كسب وقوف ايتديرن . . . . (تاريخ)
كبي درت علم فرعيدن يعني من‌حيث‌المجموع مذكور اون‌ايكي علمدن مرتبدركه بونلره عموماً (علوم ادبيه) دينور وخصوصى اوله‌رق (علم ادب) دنيلديكي‌زمان دخي «معاني. بيان. عروض. قافيه. فرض شعر. انشا» علملري منفهم اولور.

انجق فضلاى سالفه حضراتي كلامك محسنات لفظيه و معنويه‌سني دخي نظر اعتباره آله‌رق بر طاقم صنايع نفيسه ابداعيله علم ادبه (بديع) نامنده ديكر بر علم جميل علاوه بيورمش اولدقلرندن علم ادب «معاني. بيان. بديع. عروض. قافيه» كبي بش قسم اصلى‌ايله «شعر وانشا»دن عبارت ايكي‌قسم تطبيقدن تركب ايتمشدر. وبو سببه مبنيدركه بومحرر كمتضاعه دخي «مجامع الادب» ناميله يازديغي بومجله‌ده علم ادبك اقسـام اصليه‌سي اولان «معاني. بيان. بديع. عروض. قافيه» علملريني حاوى اولان (اصول ادب) ايله كتابت وخطابت احوالني مشـعر بولنان (اصول ادب) اقسامني كتب مخصوصه‌يه درج‌ايله درت جلد اوزرينه جمع وتدوين ايلدي.

٢ — اصول ادبك حاوى‌اولديغي بش‌علم، نظم ونثرك خطادن سالم اوله‌رق ايراديني وبرصورت حسنه وموضحه‌ايله اداسني كافل‌ايسه‌لرده بونلرلسانك فصاحتنه تعرض ايتمدكلرندن وحالبوكه بركلام فصيح اولمدقجه بليغ اوله‌ميه‌جغندن علما وادباى سالفه حضراتي لسانك فصاحتنه متفرع موادى دخي نظر اعتباره‌آله‌رق لازمكلان قواعدى تدوين ايله بحث فصاحتي اصول ادبه علاوه ايتمشلردركه بوحاله كوره :

« فصاحت . معانى . بيان . بديع » دنيلان درت اصول عمومى ايله اصول شعره متعلق اولان « عروض وقافيه » علملرى اصول ادبى تشكيل ايدرلر .

فضلاى سالفه‌نك بعضيلرى فصاحتله برابر معانى‌يه « علم بلاغت » ديمشلر ايسه‌ده اكثريت اوزره بلاغت تعبيرى بوراده اصول عموميه‌ايله تقييد ايتديكمز « فصاحت معانى . بيان . بديع » علملرينه اطلاق اولنديغندن بزده اكثريته اتباع ايله بودردينه بردن « علم بلاغت » ديدك وشو تقسيمات اخيره‌يه‌كوره اصول ادب بلاغتله شعردن عبارت اولديغندن مجامع الادبك برنجى جلدينى علم بلاغته وايكنجيسنى اصول شعره اوچنجيسنى كتابت وخطابته ودوردنجيسنى‌ده ترجمه‌لره حصر ايلدك .

٣ — لسان عثمانى « زمين افاده‌سى مناقب طبيعيات ايچون ترتيب اولنمش برنمونه‌خانه‌كبى اوچ اقليم جسيمك محصول طبيعتنى جامع بولنديغى جهتله درونده جلوه ساز تنزه اولان افكار انديشه عرب باديه‌لرينك اثمار افكاريله روم وايران چمنزارلرينك ازهار آثارينى جمع ايدرك كلدستهٔ بيانه بكنديكى كبى زينت ويرن »[*] برلسان اولديغى جهتله بونك بلاغتى عرب وفرس بلاغتلرينه مربوط و متعلق اولمق ضروريدر .

بوتعبير ضرورى‌يه‌اعتراض ايده‌جك بعض نورسته‌لرك ظهورى ملحوظ اولديغندن بوبابده برايكى سوز سويلمكه لزوم كوردم .

شويله كه :

لسان نه ديمك اولديغنى ولسان عثمانينك صورت حصولنى بيلنلر ولساننمزدن الفاظ عربيه‌نك اسقاطى حالنده كافةً اصطلاحات ادبيه وفنيه‌مزمحو اولوب لهجهٔ افاده چرچيبلاق قاله‌رق فنوندن بياغى برحساب كتابيله ادبدن عادى برحكايه يازمق ممكن اوله‌ميه‌جغنى وبوحالده اسماء حروف دخى ساقط اوله‌جغندن چوجقلرمزه الف - بايى بيله بللتمك غيرقابل اولديغنى دوشونلر وبولسانه استيناس سايه‌سنده برچوق حكمتلره و (فقه) كبى لوازم دينويه واخرويه‌نك اك مهم معلوماتنه مظهريتمزى ادراك ايدنلر بزمله هم افكار اوله‌جقلرندن اوكبى نوظهورلره لازم كلان جوابلرى اعطا ايدرك عربينك لزوم دوامى حقنده آنلرى ارشاد ايده‌جكلرنده شبهه‌مز اولمامقله بومقامده تطويل مقاله حاجت كورمه‌دك .

[*] بو سوزلر مرحوم كمال بكك لسان مقاله‌سندندر .

فارسی بحثنه کلنجه: کمال بك مرحومك «بهاردانش» نام اثرینك مقدمه‌سنده «ابن کمالك، فضولیلرك، عطائیلرك، نابیلرك، راغبلرك عجم طرزنده اولمقله برابر برچوق حکمتی حاوی اولان اثرلرینی مضرمی عد ایده‌جکز!؟ اویولده دها بر طاقم اشعار وجوده کلسه فائده‌دن خالیمی اولور؟

آثار عتیقه‌مزدن نقدر متشکی اولورسه‌ق اوله‌لم. کتابخانه‌لرمزی یقه‌مییه‌جغمز ومتمزك برتاریخ ادبی انکار ایله یازی‌یازمغی بزجه بوعصرده حاصل اولمش برمعرفت حکمنده طوته‌میه‌جغمز میداندەدر. شمدی مادامکه آثار سلفدن غنا حاصل ایده‌میه‌جکز آنلری اکلامق ایچون ایرانك شیوهٔ ادبیه استیناسه قطعیا مجبورز. نه حاجت، بیك یوز تاریخلرینه کلنجه‌یه قدر مؤلفلرمزده ایران مقلدلکندن بشقه هیچ بر شیء بایمدیغمز ایچون ایران شیوه‌سیله استیناسه مجبور اولدیغمزه دائر بلاده ایراد ایتدیکمز دعوی حقلیدر. برده فارسیدن بتون بتونه انقطاع ایدبویرسه‌ك لسانمزك تاریخنی بیلمکدن بیله عاجز قالیرز. چونکه تاریخنه دائر یازلمش کتابلرمزی فارسی ایله الفت ایتمکسزین اکلامق قابل دکلدر» طرزنده مفصلاً درمیان ایلدیکی لزومی عرض ایله اکتفا ایدرز.

ایشته شو مطالعات مهمه ودلائل معقوله‌یه مبنی عربی وفارسینك شیوهٔ ادبیه استیناسمز ضروری اولدیغندن بو مجامع‌الادبك حاوی اولدیغی درت کتابدن برنجیسی اولان (بلاغت) کتابنده ایراد اولنان قواعده لزوم کورلدکجه عربی وفارسی مثللر علاوه‌سنه وضبط وحفظنده سهولت اولمقله برابر تطبیقنده قولای اولدیغندن ممکن اولدیغی قدر اشعاردن انتخابه غیرت ایلدم. وبو امر اهمی ایفا ایچون عربیدن:

فاضل یکانه خطیب دمشقینك «تلخیص‌المفتاح» ایله «ایضاح» وعلامه سعدالدین تفتازانینك «مطول» ایله «مختصر» وسید شریف جرجانینك «حاشیه» وعلامه ابن اثیرك «مثل السائر» ومحرر شهیر ابن حجه‌نك «خزانة الادب» وامام طیبینك «تبیان» وحمزه بن درغود نورالدینك «مسالك» وامام سیوطینك «عقود الجمان» وفضلای عصردن زهنی افندینك «القول الجید» واستاذ عالیشانم مغربی‌زاده شیخ طاهر افندینك «بدیع التلخیص» و«رسالة العروض» و«حدیقة الاذهان» نام اثرلریله فارسیدن:

رشـيد وطواطك « حدائق السحر فى دقائق الشعر » نام اثرندن اختصـار ايدلمش اولان «جامع الصنائع» وخواجهٔ جهانك «مناظر الانشا» سيله تركيدن :

اسماعيل انقروه وى حضرتلرينك «مفتاح البلاغه» وسليمان پاشانك «مبانى الانشا» واكرم بكك «تعليم ادبيات» وجودت پاشانك «بلاغت عثمانيه» وديار بكرلى سعيد پاشـانك «ميزان الادب» وعبد الرحمن ثريا افنديـنك «سفينهٔ بلاغت» ومعلم ناجى افنديـنك «مجموعهٔ معلم» ايله «اصطلاحات ادبيه» وعبد الرحمن فهمى افنديـنك «تدريسات ادبيه» نام آثار بركزيده لريله ايدينه بيلديكم معتبر ديوانلرى و مقبول منشأتلرى مأخذ اتخاذ ايدرك عنايت خدا ايله شو مجله يى تحريره موفق اولدم.

لَقَدْ غَرَسُوا حَتَّى اَكَلْنَا وَاَنَّنَا
لَنَغْرِسُ حَتَّى يَأْكُلَ النَّاسُ بَعْدَنَا

بيتى موجبنجه اسلافه اولان دينمزى اخلافه ادا ضمننده بر خدمتده بولنمقدن عبارت اولديغندن بونك نشرى خصوصنده كى جرأتم شو حسن نيته باغشلانه جغنى قوياً اميد ايدر وخطالريمك عفويله تنزلا تصحيح بيورلمسى ضمننده :

يَا نَاظِراً فِى كِتَابِى حِينَ تَضْرَاهُ
اَنْصِفْ هُدِيتَ بِلَا حَيْفٍ وَلَا شَطَطِ
اِنْ مَرَّ سَهْواً فَلَا تَعْجَلْ بِسَبِّكَ لِى
وَاعْذُرْ فَلَسْتُ بِمَعْصُومٍ مِنَ الْغَلَطِ

قطعه سنى درميان ايدرك تشويقات سنيهٔ معارفپروريلرى بو كبى آثارك ظهور وانتشارينه مدار مستقل وسبب بيعديل اولان دريكتاى گنجينهٔ خلافت وسلطنت وروح جسم دولت وملت ولى نعمت بينت شهريار معاوفپرور وشهنشاه مراحم كستر

پادشاه فاروق جاه ولی‌نعمت عالمیان الغزی عبدالحمید خان ادام الله اجلاله افندمز حضرتلرینه تحدیث نعمت ادعیهٔ خیریه‌سنی عرض و تقدیم ایلر وهرآن و زمان زیور لسان مصادقت بیانم اولان :

پادشاهم چوق یاشا

دعاسنی تکرار ایله شو مقدمه‌یه حسن ختام ویریرم. ومن الله التوفیق.
دمشق شام (۱۳۰۷) رمضان .

ارکان حربیه قائمقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

﴿ مجامع الادب ﴾

دن

برنجی جلد

علم بلاغت

[اصول فصاحت. علم معانی. علم بیان. علم بدیع] کبی فنلری حاوی
اوله‌رق درت کتابدن مرکب و عربی و فارسی و ترکی مثاللرله مرتبدر

﴿ علم بلاغت ﴾

٤ — فصاحت لسانه رعایت شرطیله الفاظی مقتضای ظاهرله ایجاب حاله مطابق قیله‌رق معنای واحدی طرق مختلفه‌ایله ایراد ایتمك وتناسب کلمات ایله تجاوب فقراتی کوزه‌ده‌رك سمع وقلبه ملایم وخوش کله‌جك وجهله کلامی ترکیب ایلمك اصول وقواعدینی حاوی اولان معلومات ادبیه‌یه عموماً « بلاغت » تسمیه اولنور.

اشبو تعریف عمومی حده تدقیقدن امرار ایتدیریلورسه اساساً درت فقره یعنی :

اولا — فصاحت لسانه رعایت شرطی

ثانیاً — الفاظی مقتضای ظاهرله ایجاب حاله توفیق ایتمك

ثالثاً — معنای واحدی طرق مختلفه ایله ایراد ایلمك

رابعاً — تناسب کلمات وتجاوب فقراتی کوزتمك

کبی باشلوجه درت ماده‌دن مرکب اولدیغی آکلاشیلورکه بونلرك :

برنجیسنه — فصاحت

ایکنجیسنه — معانی

اوچنجیسنه — بیان

دردنجیسنه — بدیع

علملری تسمیه اولنورکه بوسببه مبنی اشبو بلاغت کتابی اصول فصاحت ایله معانی، بیان، بدیع علملرینی حاوی اوله‌رق درت کتاب اوزرینه تدوین اولندی.

مجامع الادبك برنجی جلدی اولان علم بلاغتدن

برنجی کتاب

﴿ اصول فصاحت ﴾

اصول فصاحت

٥ — فصاحت : كلامى تركيب ايدن الفاظك تلفظ واستماعى ممكن اولديغى قدر قولاى وطاتلى اولمقله برابر سويلنوركن معناسى ذهنلره واضح ومتبادر اولمقدن عبارت اولوب علامتيدخى الفاظك قواعد لسانه موافق والسنهٔ ادباده كثير الاستعمال اولمسيله ابتذالدن عارى وبرى بولنمسيدر .

شو تعريفه كوره فصاحت دينان شئ لسانه ثقيل وقولاغه كريه كلوب متكلم ومخاطبه ايراث ملال ايدن متنافر سوزلردن ومعناسنى اكلامق ايچون لغت كتابنه وفكر ايله ذهنك اعمالنه محتاج اولان غريب لفظلردن وقواعد لسانه موافق اولميان كلمه‌لردن يعنى قواعد وقياسه مخالف سوزلردن وحلاوت كلامى ازاله ايدوب موجب كراهت اولان مناسبتسز تكرارلر ايله تتابع اضافاتدن اجتناب ايله هركسك اكلايه‌جغى وخواصك تقدير ايده‌جكى طرز حسنى انتخاب والفاظ شنيعه ايله مبتذل سوزلردن اجتناب ايتمكدن عبارتدر .

بو ايضاحاته لايقيله دقت اولنورسه فصاحت دينان شيئك يالكز مفرداته مخصوص اولميوب عباره‌لرده‌ده عائد اوله‌جغى اكلاشيلور چونكه بعضاً ايكى سليس كلمه‌نك تركبندن تنافر وبعضاً ايكى كلمهٔ فصيحه‌نك سؤ تركبندن غرابت حاصل اولوب مخل فصاحت اولان احوال ظهور ايده‌جكى وبونك كبى دها بعض اسبابدن طولايى شرائط فصاحتى مركبده يعنى كلامده دخى ارامق اقتضا ايده‌جكى بارز اولور .

بناءً علیه: اصول فصاحتی حاوی اولان شو برنجی کتابه بری کلمه‌نك دیگری کلامك فصاحتی اعتباریله ایکی باب اوزرینه تدوین اولنوب برده تتمهٔ مخصوصه ذیل وعلاوه اولندی.

باب اول

﴿ کلمه‌ده فصاحت ﴾

٦ — برکلمه « تنافر حروف. غرابت. قیاسه مخالفت » کبی مخل فصاحت اولان شائبه‌لردن عاری وبری اولورسه والفاظ مبتذله ومهجوره‌دن اولمزسه اول کلمه فصیح اولور.

بناءً علیه بوبابده مذکورتنافر، غرابت، قیاسه مخالفتله مهجوریت ابتذال ماده‌لرینی تدقیق ایده‌جکز:

٧ — تنافر حروف: لسان متکلمه ثقلت وذوق سامعه کراهت ایراث ایده‌جك صورتده بعض حرفلرك برکلمه‌ده اجتماعیدر «طوتشدیرتمق» سوزی کبی‌که شعرای سابقه‌مزدن نابی افندی مرحومك:

آچلمش کل کل اولمش صفحهٔ رویی سمنلنمش
لطافت قات قات اولمش عارضنده نسترنلنمش

بیتنده‌كی «نسترنلنمش» سوزنده تنافر اولدیغندن فصاحتدن دور دوشمشدر.

عربیدن شاعر جاهلی امرئ القیسك :

غَدائِرُهُ مُسْتَشْزِراتٌ الی العُلی
تَضِلُّ العِقاصُ فی مُثَنًّی وَمُرْسَلِ

بیتنده واقع «مستشزرات» لفظنده وفارسیده :

چو پشت قاقم وسنجاب خسروان پوشند
چه قیمت آورد آن جایگاه زغریماست

بیتنده‌كی «زغریماست»ده وتركیدن :

انی میزان سخنله طارتدم
دنه‌دم خفت عقلن درحال
سزدخی طارتدركز برایش ایله
اولنور حالی آنك استدلال

قطعه‌سنده واقع «طارتدركز» سوزنده تنافر حروف اولدیغندن بونلرك جمله‌سیده دائرهٔ فصاحتدن خارجدر.

٨ — تنبیه : اشبو تنافر حروف مسئله‌سی هرلسانك كندی الفاظندن طولایی اول لسانك اهلنه مخصوص اولوب یوقسه اجنبی لسانلرندن مأخوذ كلماته شمولی یوقدر. انجق لسان عثمانی ایچون — مقدمه‌ده‌دخی ایضاح اولندیغی وجهله — عربی ایله فارسی اجنبی

اولمیوب بلکه اناسی باباسی حکمنده اولدیغندن لسان عثمانیده مستعمل اولان الفاظ عربیه وفارسیه‌نك تنافری فصاحت عثمانیه‌یی اخلال ایدر. بناءً علیه:

بوراده اجنبی قیدی بو ایکی لسانك غیریسنه عائد اولمق طبیعیدر. فقط حسب الضرور استعمال اولنان وتاریخ. جغرافیا کبی فنلرده ذکری لابد اولان «لاتین. فرانسز. روم» وامثالی السنه‌نك الفاظی بزه بالطبع متنافر ایسه‌ده آنلرك اجنبی اولدقلری معلوم اولدیغندن الجای ضرورتله استعمال اولندقلری محقق اولان عباره‌لرك عدم فصاحتنه حکم اولنه‌مز ایسه‌ده ممکن اولدیغی قدر ادبیاتده استعمال ایتمامکه چالشملیدر. وبو تنافر ماده‌سیچون دها زیاده معلومات المق ایستینلر میزان البلاغه‌یه مراجعت ایتسونلر.

٩ — غرابت: کلمه‌نك معناسی ظاهر واستعمالی مأنوس اولمیوب وحشی کورلمسیدر. صچرامق معناسنه اولان «سیکسانمق» کبی که عربیدن روبة بن العجاجك:

وَمُقْلَةً وَحاجِباً مُزَجَّجا
وَفاحِماً وَمَرْسِناً مُسَرَّجاً

بیتنده‌کی «مسرج» کلمه‌سی وابو طیب متنبی‌نك:

مُبارَكُ الاِسْمِ اَغَرُّ اللَّقَبِ
كَرِيمُ الجِرِشَّى شَرِيفُ النَّسَبِ

بیتنده واقع «جرشی» سوزی وفارسیدن:

فلان رفت كشفته وانججته است

تركيبنده «انججته» لفظى وتركيدن كلمهٔ توحيد ترجمه‌سى اولان:

بوقدر طابه‌جق چالابدر انجق

تركيبنده لفظهٔ جلال مقابلى اولان «چالاب» كلمه‌سى واسكى برمجموعه‌ده كوريلان شو:

كيجه دوريه‌سنده دقت ايت زيرا
دوشرسك اغزينه بوقتورمه‌نك صكره

بيتنده پوصوده‌كى عسكر معناسنه اولان «بوقتورمه» سوزى غريب اولديغندن مذكور ابيات وتركيبات دائرهٔ فصاحتدن دور قالمشلردر.

١٠ — تنبيه: بالاده‌كى سكز رقملى ماده‌ده تنافر حقنده ايراد اولنان مواد غرابت حقنده‌ده تماميله جارى اولمقله بوبابده اكا كوره معامله اولنمسى وبونك ايچونده دها زياده تفصيلات المق ايستيانلرك ميزان الادبه مراجعتلرى لزومى توصيه اولنور.

١١ — قياسه مخالفت: برلفظك منسوب اولديغى لسانده جريان ايدن قواعده مخالف اولمسيدر.

مثلا عربى بركلمه‌ده برجنسدن ايكى حرف مقارن اولسه‌لر انلرى ادغام ايتمك يعنى برحرف يازوب مكرر اوقومق قواعد عربيه اقتضاسندن ايكن اكا رعايت ايتمامك وهكذا قواعده مخالف حالار يايمق وفارسيده آخرلرنده هاى رسميه اولان مفردلر الف نون ايله جمعلندكلرنده هانك كافه قلبى قواعد فارسيه ايجابندن ايكن اكا رعايت ايتمامك وامثالى خلاف قياس احوالده بولنمق وتركيدن صفت واسملره حسب

ومصدر معناسنی ویرمك ایچون حرکه‌سی خفیف اولنلرك آخرلرینه «لك» وثقیل اولنلره «لق» وفعل ماضیء شهودی جمع متکلملرك آخرلرینه ثقیللرده «ق» وخفیفلرده «ك» کتورمك لازمه‌دن ایکن اکا رعایت ایتمیوبده مثلا «چرکینلك» «چنلك» یرینه «چرکینلق» «چنلق» و«کلدك. یازدق» یرینه «کلدق. یازدك» دیمك وبوندن بشقه الفاظ ترکیه‌یی فارسی وعربی قاعده‌لریله جمعلندیروب «کوشکلر. چفتلکلر» یرینه «کوشکان. چفتلکات» دیمك یاخود الفاظ ترکیه وفارسیه‌یه عربی حرف تعریفی الحاق ایلمك ویاتنوین کتوروب «بالفروخت. پشیناً» دیمك ویا ترکی کلمه‌لره یای فارسی کتوروب «کون بکون» کبی مناسبتسزلکلرده بولنمق هپ قیاسه مخالفت نوعندندرکه غریبیدن النجم العجلی‌نك:

اَنْتَ مَلِيكُ النَّاسِ رَبًّا فَاقْبَلِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْاَجْلَلِ

بیتنده‌کی «اَجْلَلِ» لفظنك قاعده‌یه موافق صورتده ایرادی «اَجَلِّ» ایکن قافیه خاطری ایچون «اَجْلَلِ» یازلمسی وفارسیدن:

میسرکی شود وصل تو ای صاحب جفامارا
که ازخویشان ترابیم است واز بیکانهامارا

بیتنده «بیکانه» نك جمعی «بیکانکان» اولمق لازم ایکن «بیکانها» یازلمسی وترکیدن واصفك:

خان بخان منزل بمنزل اره قوناق یقوناق
خنجر غمزه کله اولدر ویرمه رای دولتکرای

بيتنده «قوناق» لفظ تركيسنه باى فارسى‌الحاقى واسعد مخلص پاشا مرحومك :

لاف دعوای انانيت نه لازم عاقله
هركسك عالمده بيك مافوقى بر مادونى وار

بيتندكى «انانيت» سوزى عرف عربده «انائيت» ايكن بويله انانيت يازلمسى قياسه مخالف اولديغندن مذكور ابيات دائرۀ فصاحتدن خارجدر.

قياسه مخالفت مسئله‌سى‌اك زياده دقت اولنه‌جق موادن اولديغندن بوبابده قواعد صرفيه‌يه فوق العاده اهميت ويرمك لازم كلديكنى ودها زياده تفصيلات الماق ايچون جودت پاشا حضرتلرينك بلاغت عثمانيه نام اثر عاليلرينه مراجعت لزومنى بيان ايدرز.

١٣ — فائده ١ : اكثر فضلاى ادبك رأيلرينه كوره ضرورت وزن ايچون بعض شاعرلرك ارتكاب ايتدكلرى «تغيير الفاظ» كبى شيلر عين مخالفت قياس اولوب طبقى انك كبى فصاحتى اخلال ايتديكندن بوبابده بعض ايضاحاتك درجنه لزوم كوردك. شويله كه :

ضرورت وزن ايچون ارتكاب اولنان شيلردن مقصورى تمديد وممدودى قصر كبى حاللردن نفرت ايراث ايده‌جك درجه‌يه وارميانلرى حقنده برراده‌يه قدر نظر مسامحه ايله باقيله‌بيلورسه‌ده :

برحرف مشددى شده‌سز اوقومق (١)
فتحه‌يى كسره‌يه تبديل ايله برده يا يازمق (٢)
فتحه‌يى الفله ابقا ايده‌جك قدر اوزاتمق (٣)
كلمه‌دن حرف حذف ايتمك (٤)

کلمه‌یه حرف علاوه ایتمك (٥)
کلمه‌نك حرکات اصلیه‌سنی تبدیل ایتمك (٦)
کبی حالات عفو اولنور شیلر اولمدیغندن بوبابده‌کی نقایص ایچون عربی وفارسی‌یه تعرض ایتمیه‌رك یالکز لسانمزده اولان سؤ مثاللرینی بالاده‌کی رقملری بالالرینه یازارق بروجه آتی تحریر ایدوب ارباب قلمك بونلردن توقی ایلملرینی توصیه ایدرز. اشته مثاللر شونلردر :

(۱)

شاعر شهیر نفعی مرحومك :

تعبیر ایده‌مم طینت پاکنده‌کی لطفی
کور خاصیت لطفی نه‌مقدار اثر ایلر

بیتنده وزن طوغری اولمق ایچون یانك شده‌سیله اولان « خاصیت » سوزینی شده‌سز اوقومق لازم کلدیکندن و :

(۳)

حضرت فضولینك :

ای اولوب معراج برهان علوشان سکا
یره ایتمش کوکدن استقبال ایدوب قرآن سکا

بیتنده « یره » لفظی وزن خاطری ایچون (یېر) صورتنه قونلدیغندن و

(۳)

خواجه باقی افندی مرحومك

ضمیرین شکست ایتمه ارباب عشقك
ینه سکا راجع ینه سکا عائد

بيتنده «سكا» سوزى وزن ايچون «ساكا» يازلديغندن

(٤)

اسحق افندى مرحومك :

توبه ايتدم دير ايمش اسحق دلبر سومكه
هاى ايناناماك تكرى حقى مصطفى يه جان ويرز

بيتنده «اينانمايك» سوزنى وزن ايچون «ايناناماك» يازديغندن و

(٥)

عاشق احمد پاشانك

زلفن كيدرمش اول صنم كافر لكن قويمز هنوز
زنارنى كسمش ولى داخى مسلمان اولامش

بيتنده «دخى» يى الفله يازمغه مجبور اولديغندن و

(٦)

لچه جى زاده عزت ملانك :

كلدى برنامه سى مخدوم شرف منقبتك
مشك الفاظى دوابخش اوله رق ادرنه دن

بيتنده «اَدِرنَه» اسم معروفنى وزن خاطرى ايچون «اَدَرنَه» اوقومق لازم كلديكندن مذكور بيتلرك جمله سيده دائرهٔ فصاحتدن خارجدر بوكبى مسامحه لر آثار عتيقه مزده پك چوق ايسه ده ادباى جديده مز طرفندن كلياً رد اولنه قلرى ورد اولنمغه شايان بولندقلرى جهتله اويله وزن خاطرى ايچون تغيير الفاظه جواز ويرلمامسى لزومنى تكرار تكرار بيان ايدرز.

۱۳ — فائده ۳ : الفاظ مبتذله استعمالنك مخل فصاحت اولديغى نزد ارباب ادبده معلوم اولديغندن بوبابده بشقه صورتله ايضاحات اعطاسنه لزوم كورميوب يالكز مبتذل سوزلرك استعمالى فصاحتى مخلدر سوزينى درميان ايدر وتفصيلات الق ايستيانلرك ميزان الادبه مراجعت ايلملرينى توصيه ايدرز .

انجق خيلى وقتدنبرى ترك ايدلمش اولدقلرى جهتله «الفاظ مهجوره» دن اولان سوزلر دخى بوزمانده الفاظ مبتذله صره‌سنه كيردكلرندن يعنى طرز جديد ادبده كوره آتش معناسنه اولان « اود » ايله نوقت معناسنه اولان « قچن » ودرونده معناسنه اولان « ايچره » وخارج معناسنه اولان «طشره» وقدر معناسنه اولان «دكلو» ونره معناسنه اولان «قنده» وهانى معناسنه اولان « قنى » واصلا معناسنه اولان «هركز» كلمه‌لريله «چون» و«چو» اداتلرى وامثالى سوزلر الفاظ مهجوره‌دن اولدقلرندن وبوكبى سوزلر بوزمانده سامعه كراهت القا ايتدكلرندن مخل فصاحت اولان شيلردن عد اولنورلر بناءً عليه :

شاعر ذاتينك:

شعاعندن كيجه‌م كوندر دخانندن كونم دوندر
نه كيجه‌م كيجه در آهم اودندن نه كونم كوندر

بيتنده « دون ايله اود كلمه‌لرينك بولنمسندن وباقينك:

هر قچن كوكلومه فكر عارض دلبر دوشر
كوييا مرآته عكس پرتو خاور دوشر

بيتنده «قچن» سوزندن و«كوكله» سوزينك «كوكلومه» يازلمسندن وخيالينك:

جهان آرا جهان ایچنده در دریایی بیلمزلر
او ماهیلر که دریا ایچره در دریایی بیلمزلر

بیتنده «ایچره» سوزندن وروحیء بغدادینك :

خانه‌دن طشره خرام ایله کورای سروسهی
هر قدم خاك رهکده نیچه افتاده یاتور

بیتنده «طشره» وینه مشار الیهك :

خاك وخون ایچره یاتور درد وغمکله روحی
یاد ایدوب آنی دیمزسکه عجب قنده یاتور

بیتنده «ایچره» ایله «قنده» سوزلرندن وراغب پاشانك:

نه‌دکلو زره کبی بی وجود ایسه‌کده ینه
شو کارخانه‌ده نقش ظهور بزدندر

بیتنده «دکلو» وسری‌نك :

قنی خاك رهك آهمله برباد ایتدیکم دملر
آکلزمی سر کویکده فریاد ایتدیکم دملر

بیتنده «قنی» «وکوی» کلمه‌لرندن و بربیوك ذاتك:

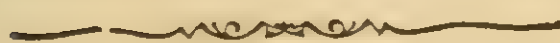
کوردی چون دردِدل زارمی رحم ایتدی طبیب
دیدی ای خستهٔ هجران سکا درمان آغلر

بیتنده «چون» وبر دیکرینك:

دفع ایتمکه تیر ستم کردش چرخی
عالمده توکل کبی هرکز سپر اولمز

بیتنده هرکز سوزندن طولایی ابیات مذکوره بوعصره کوره دائرهٔ فصاحتدن دوردر .

فقط شوراسنی اعتراف ایتمك کرکدرکه ابیات مذکوره‌ده موجود اولان الفاظ مهجوره‌دن طولایی ترتب ایدن عدم فصاحت طرز جدید ادبیزه کوره اولوب یوقسه اوبیتلرك سویلندکاری زمانلرده او سوزلر مستعمل اولدقلرندن اولوقتلر ایچون فصیح ایدیلر بناءً علیه مثاللرده اسملری مذکور ذوات عالی‌شانی حاشا تعریض ایتمیورز مقصدمز حالاً اوکبی الفاظ مهجوره‌نك تکراری محسناتدن اولوب فصاحتی بادی اوله‌جغنی بیاندر .

باب ثانى

﴿ كلامده فصاحت ﴾

١٤ — بر كلامى تركيب ايدن كلمه‌لر فصيح اولور واول كلامده «تنافر كلمات. ضعف تأليف. تعقيد. نابجا تكرار. تتابع اضافات» كبى نواقص بولنمزسه اول كلام فصيح اوله‌جغندن احوال مذكوره‌يى بروجه آتى تعريف ايلدك :

١٥ — تنافر كلمات : كلامى تركيب ايدن كلمه‌لر آيرى آيرى فصيح اولدقلرى حالده بر آرايه كلنجه تنافر حاصل اولوب لسانه ثقلت و نطقه عسرت ويرمكدركه عربيدن :

وَقَبْرُ حَرْبٍ بِمَكَانٍ قَفْرٌ
وَلَيْسَ قُرْبَ قَبْرِ حَرْبٍ قَبْرٌ

بيتيله شاعر شهير ابو تمامك :

كَرِيمٌ مَتَى اَمْدَحْهُ اَمْدَحْهُ وَالْوَرَى
مَعِى وَاِذَا مَا لُمْتُهُ لُمْتُهُ وَحْدِى

بيتيله فارسيدن :

تبلرزه كرفت آن تن همچون سمنش
تبخاله كزيدان لب شكر شكنش
مپسند خدايا كه ندارد طاقت
پيش تبش نيش بتش پيش تنش

قطعه‌سيله ينه شو :

اى كان كف وچرخ چتر وستاره سپه
وى نعل سم سمنده ميمون تو مه
در بحر سخا وجودت اى كان كرم
كه كه شودش كه كه و كه كه كه كه

قطعه‌سنده وتركيدن ترجمهٔ تلماقده :

تقاطر قطران قطران

فقره‌سيله :

كلكشت هشت بهشت

فقره‌سنده واشعاردن :

ميان اول سرو روانك سوى اغياره كوروب
ايلمش مشياش زبان حال ايله ايهام صو

بيتنده وكذا شو :

عجب بو عذر روشن نه ديدم مجلسده هى ياران
ديدى سازنده‌لر بزده دكل خواننده‌ده دندان

بيتنده ونابينك :

هر خوبروكه عاشقه لطف وصالى يوق
بر نسخه‌دركه خطى خوش اما مألى يوق

بيتيله ينه مشاراليهك :

كميت ساغرى سور عرصهٔ خراباته
عرق كشانلقله قان قاشندير نجيه‌دك

بيتنده الفاظده تنافر اولمديغى حالده يكديكرلرينه اتصال ايتدكلرى حالده تنافر حاصل اولديغندن مذكور ابيات قطع دائرهٔ فصاحتدن دور قالمشلردر.

١٦ — ضعف تأليف : كلامك تركيبى قواعد لسانه و بلغاى اهل لسانك شيوهٔ افاده‌لرينه مغاير اولمسيدركه عربيدن متنبى‌نك :

لَيسَ اِلّاكَ يا عَلِى هُمامُ
سَيفُهُ دُونَ عِرضِهِ مَسلُولُ

بيتنده « الا اياك » ديمك لازم ايكن خلاف قاعده اوله‌رق ضميرى الايه وصل ايتديكندن وينه مشاراليهك :

اذا المالُ لَم يُرزِق خَلاصاً مِنَ الاَذا
فَلا الحَمدُ مَكسُوباً وَلا المالُ باقِيا

بيتنده لام تعريف ايله معرف اولان « حمد » و « مال » كلمه‌لرينه خلاف قاعده اوله‌رق « ليس » كبى اولان « لاء نافيه » ادخال ايتديكندن وفارسيدن :

اديبى در اوائل كفته بودى
كه قدش همچو سرو مطبوع الاندام

بیتنده « اندام » لفظ فارسیسنه حرف تعریف عربی الحاقیله
قواعد عربیه‌یه اوزره ترکیب وصفی حالنه قونلدیغندن وترکیدن واصمشدر:

غایت آچمش حسنکی سمور کورك چرکسی
قویلوب طره‌ك پریشان ایلمش ملك فسی

بیتنده کورك لفظ ترکیسیله «چرکس» سوزی فارسی قاعده‌سیله اضافت
ایدلدیکندن جمله‌سنده‌ده ضعف تألیف اولمقله بونلر دائرهٔ فصاحتدن
دور دوشمشلردر.

١٧ — تعقید : مرادك فهمنده صعوبت اوله‌جق درجه‌ده
الفاظك غیر مرتب اولمسی یاخود معنایه انتقال ایچون بشقه صورتله
کوجلك چکلمسیدرکه بری لفظی دیکری معنوی اولمق اوزره ایکی
نوع تعقیدواردر :

تعقید لفظی : مرادك فهمنی تصعیب ایده‌جك صورتده الفاظك
غیر مرتب اولمسیدرکه عربیدن متنبی‌نك :

جَوَابُ مُسَائِلِي أَلَهُ نَظِيرُ
وَلَالَكَ فِي سُؤَالِكَ لَا أَلَا لَا

بیتنده ترتیب معانی‌یه نظراً الفاظك مصرعی ایکنجی مصرعده

لاولالك فی سؤالك الالا

اوله‌جق ایکن صورمشروحه اوزره غیرمرتب اوله‌رق ترکیب ایدلدیکندن
مقصود شاعر اولان «فلانك نظیری وارمیدر دین سائله جوابم
یوقدر. وبوکبی سؤالی ایرادده سنکده نظیرك یوقدر یعنی سندن

بشقه كمسه بويله شیء سؤال ایتمز بوبابده جواب یوقدر والسلام .»
معناسنی نظم مذكوردن اكلامق مشكلدركه بوده ترتیب الفاظی اخلالدن ایلری كلمشدر . وفارسیدن :

ازین سوهزاران ازان سوهزار
چوباهم زدند كشته شد صدهزار

بیتنده ترتیب معانی یه نظراً الفاظك صره سی مصرع ثانیده :

كشته شدچون باهم زدند صدهزار

اولمق لازم یعنی « وقتا كه هزاران عسكر بربریله چارپشدی بورادن بیك اورادن بیك كشی تلف اولدی » معناسی فهم اولنمق لازمكلوركن « كشته شد » تركیبی محل لازمندن اوزاقده ایراداولندیغی ایچون معنای مطلوبه انتقالده صعوبت واردر . وكذا :

الله لله زكردش كردون
نالد اعلاست دكركس وكردون

بیتنده دخی ترتیب معانی یه نظراً الفاظك صره سی :

« كركس اعلاست وكردون ازكردش كردون می نالد »

اولمق لازم یعنی « الله الله ؛ انسان ، ایستر اعلا ایستر دون اولسون كردش كردوندن ایكار » معناسی اكلاشلمق اقتضا ایدركن بوقدر تقدیم وتأخیرلردن طولایی معنای لازمه انتقالده پك زیاده صعوبت واردر . تركیده :

تلخ ایدر آدمك البته مزاق عیشك
باده نوش ایله بوكون ایلمه فكر فردا

بیتنده معنای مطلوبه کوره الفاظ ترتیبنده ازاجق دقت اولنسه شو :

فکر فردا تلخ ایدر البت مذاق عشرتی
آ کمه‌فردایی بوکون نوش‌ایله باده ذوقه باق

صورتنده اکلاشیلور برحاله کیروب مرادك فهمنی تسهیل ایدردی . حالبوکه مذکور تقدیم وتأخیرلردن طولایی معنی تصعیب ایدلمشدر . وکذا فهیمك مألاً عربیدن مأخوذ اولان شو :

شرابدر دیه‌رك صوکدی بکا ساقی جام
حواس خمس ایله حس اولندی باده تمام

بیتده حواس خمسدن « ذوق . شم . رؤیت » حواس ظاهرایسه‌ده «لمس» ایچون آووجله ایچمك لازم کله‌جکی کبی «سمع» ایچونده ساقینك شرابدر دیه‌رك جام صونمسندن انتقال اقتضا ایده‌جکی جهتلرله مقصود اولان حواس خمسك جمله‌سیله بردن حس معناسی ظاهر اولەمامقله معنا تصعیب ایدلمشدر .

تعقید معنوی : بعضاً لغت‌اقتضاسنجه منفهم اولان معنادن متکلمك مرادی اولان معنایه دلالتی ظاهر اوله‌مامقدرکه عربیدن عباس بن احنفك :

سَاءَ طَلَبُ بُعْدَ الدّارِ عَنْكُمْ لِتَقْرَبُوا
وَتَسْكُبُ عَيْنَايَ الدُّمُوعَ لِتَجْمُدَا

بیتی شاهددرکه ینه مقصد اولمق اوزره مبانی الانشامؤلفی :

فرقتك ايستر كوكل وصالك ايدنجه آرزو
چونكه دور ايلر مرادعكسنه چرخ پرستم
منجمد اولسون ديواب سرشكم ديده‌ده
مردم چشمم دوكر سيلاب اشكم دمبدم

صورتنده ترجمه ايلمش وشاعرك بورادن مقصدى « انجماد سرشكدن سرور قلبه انتقال » ايسه‌ده قرائنك خفاسى جهتله معنانك قوتلى بر تعقيده اوغراديغنى بيان ايتمشدر . وفارسيدن :

من نمى آيم ازان دركوى تو
تا توانم ديد دائم روى تو

بيتى كه جودت پاشا حضرتلرى بلاغت عثمانيه‌سنده شو :

دركه لطفكه كلمم زيرا
سنى هردم كوره بيلمك ديلرم

صورتله ترجمه ايتمش و « جانانك دركاهنه كلمك اولجه اوراده بولنمامغى اقتضا ايتديكنه مبنى كلمكى نفيدن دائما اوراده بولنمق معناسى مراد اولنمشدر . يعنى دركاهكدن ايرلمام زيرا استرمكه دائم سنى كوره‌بيله‌يم ديمك اولور لكن اورايه كلمكى نفى ايتمكدن اوراده بولنمامغى نفى ايتمك يعنى دائما اوراده بولنمق معناسنه انتقال ايتمك پك بعيددر » بيورمش وبوصورتله تعقيدى كوسترمشدر . تركيدن مذكور قطعه ايله بيت برر كوزل مثال اوله‌جنى كبى شو :

يته هم جنسى جكر بربرينك غيرتى
زخم مقراصه اوررسوزن انكچون مرهم

بیتی دخی تعقید معنوی‌یه مثال اولور که بونده «یاره‌یی دیکمك، دیکمکدن ایکنه قصد ایتمك، وبعده ایکنه ایله مقراصك تیموردن یاپلدقلرینی دوشونمك» کبی قرائن بعید وساٸره معنانی تعقید ایتمشدر.

بلاغت عثمانیه‌ده :

ایلمشکن وصلت اقراریله اسحاقه کرم
وارمی اول لطفی مجال انکاره الله عشقنه

بیتیله شو :

صباحه قالمه شمز یوسف آسا اولمه دامنکش
بزم انکشتمزله دستمز ای ماه کوتهدر

بیتلری دخی ایراد ایدیلوب برنجی ایچون وصلی اقراردن وعد ایتمك معناسی مراد اولنمشدر. چونکه برحقی اقرار ایدن کیمسه ضمناً آنك ایفاسنی وعد ایتمش دیو ادعا اولنه‌بیلور لکن ذهنك بومعنایه انتقالنده صعوبت واردر زیرا اقرار لفظی کچمشده برحالك وقوعنی اعتراف دیمك اولوب آتیده ایفاسنی وعد یرنده قوللانیلمز» وایکنجیسی ایچونده «شاعرك مرادی بزعاجزز بزدن بیهوده دامنکش اجتناب اولمه دیمکدر چونکه صباحه قارشو مومك اوست طرفی یانمش اولور ودیی قیصه قالورکه شاعر آنی دسته واول حالده اوزانان فتیلی دخی انکشته تشبیه ودستك قیصه‌لغنی عجزدن کنایه ایتمشدر لکن بونده بك زیاده تعقید واردر» بیورلمش وبوصورتله مذکور ایکی بیتك دخی داٸرۀ فصاحتدن دور اولدقلری کوسترلمشدر.

١٨ — نابجا تکرار : عباره‌ده برذاتك ویا برلفظك موجب

نفرت وکراهت اوله‌جق درجه ایکی ودها زیاده تکرار ایدرک بوحال فصاحتی اخلال ایدن شیلردندر. فقط لطافتله تکرار ایدرسه بالعکس موجب ذوق وشوق اولوب فصاحتی اصلا اخلال ایتمز. مخل فصاحت اولان تکرارلر ایچون عربیدن متنبینك :

وتسعدنی فی غمرة بعد غمرة
سبوح لها منها علیها شواهد

بیتنده ضمیرلرك تکرری و ینه مشار الیهك :

فقلقلت بالهم الذی قلقل الحشاء
قلاقل عیس کلهن قلاقل

بیتنده «قلاقل» لفظنك تکراری نابجا اولوب مخل فصاحت اولدیغی کبی فارسیدن ملاجزینك :

کریبانرا بچنك عقل دادن نیست دانائی
درین دادی جنون ما کریبان کش بود مارا

بیتنده «کریبان» تکرری نابجا اولدیغی ملانك منقدی اولان (آرزو) ادعا ایتمش وبونلره حکم اولان «قول فیصل» نام کتابك مؤلفی بولنان «صهبائی» ملا جزینك طرفداری اولدیغی حالده آرزوی تصدیق ایله تکرار مذکورك نابجا اولدیغنی اعتراف ایدرك بیتك فصاحتدن بری ایدوکنی درمیان ایلمشدر. ترکیدنده :

بر یار ودار یار اوله‌جق یاربزلره
دستیله شوقایله صونه مینای ابتهاج

بیتنده اوچنجی یار مناسبتسز تکرارلردن اولدیغی ایچون بو بیتده دائره
فصاحتدن دوردر .

حسن تکرارلر ایچون عربیدن «جمیل بن معمرك» :

لَا لَا أَبُوهُ بُحِبَّ بَثْنَةَ اِنَّهَا
أَخَذَتْ عَلَيَّ مَوَاثِقاً وَعُهُودا

بیتنده لا لالرك ومتنبینك :

ذِي الْمَعَالِي فَلْيَعْلُ مَنْ قَدْ تَعَالَى
هَكَذَا هَكَذَا وَاِلَّا فَلَا لَا

بیتنده ینه لا لرك و شو :

أَلَا يَا صَبَا نَجْدٍ مَتَى هِجْتَ مِنْ نَجْدِ
لَقَدْ زَادَنِي مَسْرَاكِ وَجْداً عَلَى وَجْدِ

بیتنده «وجد ونجد» سوزلرینك تکرری حسن تکرار قبیلندن
اولدیغی کبی فارسیدن جناب مولانانك :

آنکه شیرانرا کند روبه مزاج
احتیاجست احتیاجست احتیاج

بیتیله شیخ سعدی مرحومك :

کجائی یوسف ثانی کجائی
کجائی ماه کنعانی کجائی

بیتنده کی «احتیاج» و «لجاء» لفظلرینك تکرری تکرار حسن قبیلندن اولدیغی کبی ترکیدنده رأفتك :

دل آتش دیده آتش سینه آتش روی یار آتش
گل آتش بلبل آتش گلشن آتش جویبار آتش

بیتنده آتشلرك وندیمك :

خالی کافر چشمی کافر زلفی کافر الامان
سرتسر اقلیم حسنی کافرستان اولدی هپ

بیتنده کافرلرك ونابینك :

نه سنندر نه بندندر نه چرخ کینه‌وردندر
بو دردسر خمار نشئهٔ جام قدردندر

بیتنده «نه و دن و در» اداتلرینك تکرری تکرار حسن نوعندندر .

١٩ — تتابع اضافات : ایکیدن زیاده کلمه‌نك اضافه‌سیدر که عربیده علی الاطلاق مخل فصاحت اولمیوب بعضاً موجب فصاحت اولور . فارسیده ایسه بش التی قدر اضافات او لسانك شیوه‌سنه کوره مخل فصاحت دکلدر . انجق لسان عثمانیده موجود اولان ایکی نوع اضافتدن : فارسی قاعده‌سیله اولان اضافتده اوچه قدری یکده مخل فصاحت اولمیوب دها زیاده‌سی اخلال ایتدیکی کبی ترکی اصولنده اولانك ایکیدن زیاده‌سی مخل فصاحتدر بناءً علیه بومقامده فارسی‌یه مثال ایرادینه حاجت اولمدیغی جهتله یالکز عربی وترکجه‌یه عائد سؤ امثله بروجه آتی ایراد اولندی شویله که عربیدن «ابن بابك» دیمکله مشهور اولان «عبد الصمد» بغدادینك :

حَمَامَةَ جَرعاً حَومَةَ الجَندَلِ اسجَعِی

فَانتِ بِمَرأًی مِن سُعَادَ وَمَسمَعِی

بیتنده حمامه جرعایه وجرعا حومه وحومه‌یه جندله مضاف اولدیغندن بو تتابع اضافات مخل فصاحت عد اولنمشدر.

ترکیدن قواعد فارسیه اوزره اولان اضافتلردن فضولینك — «حدیقة السعدا» نام اثرنده‌کی :

«تاب نظارهٔ مصائب خواتین حرمسرای نبوت ...»

فقره‌سیله ثابتك :

سنك احوالکی ثابت کانلردن سؤال ایتدم

دیدیلر سخرهٔ بزم قرال ملك اسوجدر

بیتنده وترکی قاعده‌سیله اولا اضافتلردن :

کوزومك یاشلرینك یاشلدیغی یرلره باق

قاره طوپراقلر ایکن شمدی قزل‌قان اولدی

بیتنده‌کی «کوزومك یاشلرینك یاشلدیغی» اضافاتنده اولان ثقلت مخل فصاحتدر.

٢٠ — تنبیه : فارسی قاعده‌سیله اولان اضافتلرده اوچ کلمه‌دن وترکی ایله اولان اضافتلرده ایکی کلمه‌دن زیاده‌سنك اضافه‌سنی طرز جدیدادبمز اصلا قبول ایتمدیکندن بعدما بورالرینه دقت اولنمسی لازمدر.

٢١ — فائده ١ : علم بلاغتك تعریفیله اصول فصاحته دائر درمیان اولنان قواعد سابقه تدقیق اولندقلری حالده بلاغت تعبیرینك

كلمه‌يه شمولى اولميوب كلامه و بو سببله ده متكلمه راجع اوله‌جغى وفصاحتك هم كلمه وهم كلامه وبناء عليه متكلمه ده عائد ايدوكى اكلاشيله‌جغندن « كلمهٔ بليغه » دنيله‌ميوب (كلام بليغ) و (مرد بليغ) دنيله‌جكى كبى (كلمهٔ فصيحه) و (كلام فصيح) و (مرد فصيح) اطلاقى جائز اوله‌جغى استدلال اولنور .

٢٢ — فائده ٢ : اشبو مبحث فصاحتده بيان اولنان خصوصات مهمه‌دن :

تنافر حروف
تنافر كلمات } سلامت ذوق و حسن ايله
كلمات مبتذله

مهجوريت الفاظ — آثار بلغانى چوقجه تتبعله

قياسه مخالفت
تحريف الفاظ } علم صرفه وقوفله

غرابت — علم لغتله

ضعف تأليف
تعقيد لفظى } علم نحو بيلمكله

تعقيد معنوى — علم معانى وبيانه اشنا اولمغله معلوم اوله‌جغندن كلامك فصاحتنى تقدير ايده‌بيلمك ويا فصيح كلام ايراداتمك اقتدارينى حائز اولمق ايچون بر آدمك سلامت فكر ايله برابر ذوق ادب اصحابندن اولوب آثار بلغانى چوقجه مطالعه ايتمش اولمسى و علم لغتله صرف ونحو ومعانى وبيان علملرينه واقف بولنمسى لازمدر .

خلاصه : برکلامك فصیح اولمسی انی ترکیب ایدن کلمه‌لرده تنافر حروف، غرابت، قیاسه مخالفت، ابتذال، تحریف، مهجوریت کبی شیلر اولمامقله برابر اثنای ترکیبده تنافر کلمات، ضعف تألیف، تعقید لفظی ومعنوی، مناسبتسز تکرر، تتابع اضافاتك بولنمامسی لازم کلدیکندن منشی وخطیب وشاعر اولنلرك هرشیدن اول بوشائبه‌لردن توقی ایله فصیح سوز ایرادینه وبعده کلامی مقتضای حاله توفیق ایتمکه سعی وغیرت ایتملری ایجاب ایدرکه فصاحت شرائطی تماماً بیان ایدلدیکندن آنلره توفیق معامله اولندقدن صکره بروجه آتی بیان اولنه‌جق قواعده توسل ایله کلامی مقتضای حاله توفیق ایتملیدر.

﴿ تتمه ﴾

٣٣ — بورایه قدر ذکر اولنان اصول فصاحت متقدمین ادبانك وضع ایتمش اولدقلری طریق اوزره جاری اولان طرزی تعقیب ایله ایجابات زمانه‌یه کوره بعض علاواتدن عبارت اولوب بوطریق ایله نقطهٔ مطلوبه‌یه وصول قابل ایسه‌ده اصول ادبی برطرز نوین اوزره تدوین ایدن اکرم بك افندی حضرتلریله عبدالرحمن فهمی افندینك «تعلیم ادبیات» «وتدریسات ادبیه» نام اثرلرنده اصول فصاحتی اسلوب کلام ایله مزج ایتدیردرك کمال مهارتله کوسترمش اولدقلری طرز جدیدی دخی بیلمك تکثیر فوائدی موجب اوله‌جغندن اوایکی ادیب کاملك مسلك جدید اوزره یازدقلری طریقی دخی اکمال فائده ضمننده وغایتله مختصر برصورتده تحریره لزوم کوردك وبویله برطریق مختصرله مقصده وصول ایچونده تعلیم ادبیاته نسبتله‌دها مختصر اولان تدریسات ادبیه‌نك بوخصوصه متفرع اولان ماده‌لرندن الك مهملرینی شوصورتله معترضه‌لر ایچنه آله‌رق وزیرلرینه بعض شیلر یازارق شوتتمه‌یی تحریر ایلدك .

٣٤ — تدریسات ادبیه‌ده محرردرکه [اسلوب افاده ایکی نوع شرائط وارکانه تابعدر .

نوع اولی — طبیعت موضوع نه‌اولورسه اولسون تحول ایلمدیکندن بونلره « شرائط عمومیه » یاخود « ارکان فصاحت » دینور .

نوع ثانی — طبیعت موضوعه کوره تحول ایلدیکندن بوکاده « شرائط خصوصیه » یاخود « وجوه بلاغت » اطلاق اولنور]

٣٥ — ارکان فصاحت — یاخود « شرائط عمومیه » دینلان شیلر

[وضوح . خالصت . طبیعیت . منقحیت . مطابقت . اصالت . آهنك . موافقت] کبی خواص ومزایادن عبارت اولمغله بونلر بروجه آتی ایضاح اولنورلر :

٣٦ - وضوح - [کلامك خفادن برائتنه وضوح دینور که موضوع بیانك ظهور تام ایله انکشافنه مدار اولدیغی ایچون ارکان فصاحتك الڭ مهملرندندر .

واقعا مداوله تصور وافکاره واسطه اولان سوز ، طلوعك ایلك ضیالری کبی انجلای معنانك اشارتی ، وحتی او خورشید معنوینك ظهور ونمایشی حکمنده بولنملیدر .

وضوح افاده ، وضوح فکره تابعدر ؛ زیرا کوزل دوشنیلان وهیچ برجهتی مبهم براغلمیان افکار وملاحظات ، وضوح ایله افاده اولنور ، الفاظ وتعبیرات ذهنه سهولت وبداهتله توارد ایلر . عبدالغنی نابلس بدیعیه‌سنده دیرکه :

« کلامك خفادن مصونیتی ، افکار ومعانینك قائل ومتکلمنجه سهل الاحاطه اولمسنه تعبیر آخرله : حسن تأمل واحاطه ایدلمسنه وابسته‌در . تصورات وافکار عصیان ایلدکده (بالسهوله سانح اولمدقده) اتیاندن فراغت ایتملی ، اطاعت ایلدکجه (طبیعی اوله‌رق وارد اولدقجه) یازمغه ، سویلمکه عودت ایلملیدر » آتیده‌کی مثاللر ماهیت وضوحه نمونه اوله‌جق الڭ کزیده آثاردندر :

« بونلرك ارەسنده برده شریعت احمدیه کوریلورکه ، امور دنیویه واخرویه‌یی برادائرۀ مقدسیتده جمع وتألیف ایتمکله ، حین تأسیسندن بو آنه قدر بیك ایکیوز بوقدرسنه مرور ایلدیکی حالده شائبۀ تغیردن مصون قالمشدر .

بر فرقۀ ناجیۀ اسلامیه‌دن اولدیغمز حالده شوبحثده حقیقت حالی

اظهار ایچون بیطرف اوله‌رق سویلرز، که شو عصره کلنجه‌یه دکین مضبوط تواریخ اولان قوانین ونظاماتك جمله‌سی عرصهٔ امتحان وتدقیقه قونلسون! وانسانیت وحقانیت خاطریچون بیطرفانه ومنصفانه هر بری حادهٔ امعاندن کچورلسون! هرهانکی اقلیمده ونصل عادات واخلاقده بولنورسه بولنسون، انسانك عقلاً وطبعاً وحکمةً مدار امنیت حقوقی اولمق ایچون شریعت اسلامیه‌دن دها اوسع واعدل واحکم برقانون بولنمق قابلمیدر. دکلیدر؟؟ ظاهر اولور.

اشته قرآن کریمك جلدی میدانده‌در! حاوی اولدیغی آیات کریمه‌یه نظر اولنسون؛ احکام سیاسیه‌یه تعلق ایدر آیات محاکمات، ربع قرآنه مساوی برراده‌ده اولدیغی ومعاملاته متعلق مسائلده مأخذ اجتهاد اولان احادیث صحیحهٔ نبویه دخی بو آیات قرآنیه دائره‌سندن ذره‌ما خارج اولمدیغی حالده ائمهٔ عظام وفقهای کرامك استنباط واجتهاد ایتدکلری مسائلی حامل اولان کتب موجودهٔ اسلامیه اوروپانك دائرهٔ مدنیته دخولندنبری اعانهٔ مطبوعات ایله حصوله کتیردیکی آثار علمیه‌یه مقابله ایده‌جك درجه کثرت ووسعتده اولدیغی تبین ایدر؛ وهرنقدر باب اجتهاد مسدود ایسه‌ده مسائل معاملاتده تغیر ازمان ایله تبدل احکام، یعنی شرع اسلامك مبنی علیهی اولان عدل وحقانیت اوزره توسیع فتاوی قضیه‌سی اصول فقهدن اولدیغی وجهان طوردقجه ونوع بشرك مستعد اولدیغی ترقیات ایلرولدکجه مسائل معاملاتك توسیع وتزییدی یولی آچیق طوردیغی جهتله بیك ایکیوز بوقدر سنه‌دنبرو احکام اساسیه‌سندن هیچ بریسنه برتغیر عارض اولمقسزین هردیار واقلیمده مرغوب ومعتبر وآنك

احكامیله عامل اولان هرقوم، محافظهٔ حقوق مقدسه‌سنه مظهر اولمشدر. بوده محل استغراب دكلدر؛ چونكه شریعت اسلامیه قوانین سابقه‌دن ایكی صنف ناقصك دخی نقصانلرینی جامع ومكمل اولدقدن فضله هر برمسئلهٔ بشریه‌نك مأخذی قرآن كریم وقرآن كریم عقیدهٔ اسلامیه اوزرینه كلام رب رحیم اولمغله بالواسطه هر برامرشرعی امرمخصوص الهی حكمنده رنك مقدسیت آلمش وفقه‌دینلان فن جلیل، عصرنبویدن بش التی یوز سنه‌لر مرورینه قدر عرب وعجم واندلسده (سرزدای ظهور) اولان علمای اسلامك تلاحق افكار وتتابع آثاریله تدقیق وتوسیع وتدوین اولنمشدر.

عجبا علوم سیاسیه ایچون بوقدر دقت؛ بوقدر اهتمام هانكی عصرده هانكی قومده كورلدی؟

شوعصراخیرده حقوقه دائرفنونی اك زیاده توسیع ایدن فرانسزلر ایكن، فرانسه‌نك وجوده كتوره‌بیلدیكی قوانین موقع تحقیقه‌قونلسون! ظاهراولوركه مسائل سیاسیه‌ده شریعت اسلامیه‌نك مقلد وشروحیدر (قودناپلیون)(قودسیویل) دینلان نظامات سیاسیه‌نك اكثری ناپولیونك مصری استیلاسنده النه كچیردیكی كتب فقهیه ایله اندلسدن النان كتابلرك ترجمه وخلاصه‌لرندن بشقه برشیٔ دكلدر.

نمونهٔ ادبیات ـ ضیا پاشا

دیكر:

« حقوق بین الدولك وجودینی انكار ایدنلر، اولا بین الدول جاری اولمق اوزره قانون شكلنده افاده اولنمش قواعدك موجود اولمدیغنی بیان ایدرلر. حالبوكه حقوق قوانیندن اول موجوددر

حقوق، قوانین ایله برشکل خارجی کسب ایتمزدن چوق زمان اول حاصل اولمش ایدی.

قانون، حقوقك الڭ واضح افادهسی ایسهده منبع ضروریسی دکلدر کافهٔ اقوام بیننده حقوق موجود اولمقله برابر قوانین مدونه موجود اولمدیغی زمانلر کورلمشدر.

شویله که: مناکحات، توارثات، تملکات، مداینات موجود وجاری اولوب بومعمولاتك هیچ برینك قانون ایله تحت انضباطه آلندیغی وقتلر مشاهده اولنمامشدر. بناءً علیه شایان تعجب اولورمی که بدایت ظهور حالنده بولنان حقوق بین الاقوام بزه بالخاصه اقوام مختلفه طرفندن قبول اولنمش عرف وعادت ومعاملهلر حالنده کورلسون.

واقعا هردولتده حقوقی قانون حالنه ارجاع ایچون قوته احتیاج مس ایلمش وحالبوکه دولتلر کندی فوقلرنده برقوت طانیمدقلرندن حقوق بین الاقوامی برقانون شکلنه افراغ ایدهجك ودولتلرك مافوقنده بولنهجق برقوهٔ حکومت تشکل ایلمامش اولمسیله حقوق دول حالا ودها نیجه زمان برقاعدهٔ مرعیهٔ قانونیهدن محرومدر. وبونکله برابر حقوق بین الاقوامك برطاقم قواعدی بعضاً عینیله قانون شکل وقوتنده اولهرق افاده قلنمشدر. شویله که دول مختلفه مرخصلری قونغره حالنده بالاجتماع پروتوقول مضبطهلریله برطاقم قواعد اساسیه وضع ایتمشلردرکه آنلری غلبهٔ قوته بنا ایتمك ایستهمیوب آنجق لازم ومقتضی عدایله کرك اومضبطهلری امضا ایدن دولتلر وکرك عموماً دول متمدنه طرفندن اوقواعده اتباع اولنمسنی مراد ایلمشلردر.

بووجهله دول مختلفه بیننده منعقد بعض معاهداتده برطاقم احکامه تصادف اولنورکه اواحکام بعضاً برطاقم قواعد سیاسیه وحقوق اساسیه

وحقوق مقتضیه وضع ایلدیکلرندن احکام مزبوره ماهیهٔ قانون عداولنمق لازم کلوب عادی معاهده یندی عد اولنه‌مز .

سعید بك ـ حقوق بین الدول

شعرده وضوحه مثال :

مجنون دیدی‌ای بکا آچان راز
لطفیله قیلان بنی سرفراز
کیمسك بکا ظاهر ایله آدك
بو بادیه‌ده ندر مرادك
جان تازه‌لنور فصاحتکدن
بو لهجهٔ پر ملاحتکدن
شیرین شیرین تکلمك وار
حال دلمه ترحمك وار
بیگانه‌دن اومازم بو حالی
بر الفتدن دکل بو خالی
بیهوده دکل بو کوکلم آلمق
کلمك باشمه اوزره سایه‌صالمق
عقل اولسه ایدی بنمله همراه
احوالکدن اولوردم آکاه
غم کوکلمی ایتمسیدی بیتاب
کوز پرده‌سی اولمیدی خوناب
غفلت خللندن آیریلیردم
البته کیم اولدیغك بیلیردم
چون بنده یوق احتمال ادراك
سن سویله اوزك کیمسك ای پاك فضولی

کلامده وضوحك انتفاسنه بادی اولان شیلره گلنجه، بری ـ کلمه وترکیب اعتباریله ـ لفظه؛ دیکری ـ مؤدا اعتباریله ـ فکره عائد ایکی نوع خطا ونقیصه‌دن انبعاث ایلر.

بو نقایصك برنجی نوعی غرابت وتعقید لفظی ایله فقدان مطابقته ایکنجیسی تعقید معنوی‌یه راجعدر.]

غرابتله تعقید لفظی ومعنوی بالاده بالاطراف بیان اولندیغندن وفقدان مطابقتدن نشأت ایده‌جك نواقص بو کتابی تعقیب ایدن علم معانی کتابنده بیان اولنه‌جغندن بونلرله کیفیت وضوح تماماً معلوم اولور.

۳۷ ـــ خالصت ـ [صحت مؤدانك تحقق ایله افاده‌نك محاسن ادبیه‌یه قابلیتی کبی اصل الاصول ادب اولان ایکی مهمه‌یه خادمدر بو مهمهٔ ادبیه‌دن مهجور اولان افاده‌لر ـ بلاغت مؤدایه قرین اولسه بیله ـ فصاحت اداءدن محروم اوله‌جقلری ایچون عادی وبیاغی سوزلردن عبارت قالیر.

خالصت افاده : مخالفت قیاس ومخالفت استعمالدن. ضعف تألیفدن تعقید وغرابتدن مصونیتله تحقق ایدر] که بونلرك جمله‌سی بالاده تعریف وتعداد ایدلدکلرندن کیفیت خالصت ده بو وجهله معلوم اولمش اولور.

۳۸ ـــ طبیعت ـ [اسلوب افاده‌نك رکن مهمی اولان طبیعت که اکا سهولتده اطلاق اولنور. تکلف وتصنعدن اجتناب ایله افکار وتصوراتی لایح اولدیغی کبی عرض وافاده ایتمکدر.

سهولت : کلامی تصنعدن خالی. تصورات وافکاری تکلفدن بری اوله‌رق سوق وایراد ایتمکدر. جودت قریحه ورقت فکره دال اولان محاسن طبیعیه‌یه قرین اولمق دخی خواص سهولتندر. اسلوب

طبیعی اشیایی ممکن اولدیغی قدر عوارضدن تجرید ه واصل ماهیتلریله بیانه ساعیدر؛ محاسن طبیعت ایله علویت حقیقیه‌یی تصویر ایلرکه مأنوس وجدان اولان خیاللر ونکات ورموز ایله اتحاد ایلدیکی زمان الك دلپذیر، الك نازك براسلوب صورتنی آلیر اوجهتله‌درکه طبیعیت، تحیر ومفتونیته بادی اولمق وهرشیئك فوقنده باعث حصول ذوق اولان انسانیت معنویه‌یی تصویر ایلمك کبی خاصه‌لر ایله تمایز ایلر.

نته‌کیم حکیم وادیب مشهور (پاسقال) فصاحت ادانك بو مهمهٔ ارکاننی تعریف ایلدیکی صره‌ده:

طبیعی اثرلره متحیر ومفتون اولورز زیرا برتألیف انتظار ایدوب طوررکن نظرلرده انسان تمثل ایدر.

جملهٔ حکیمانه‌سیله شاننی تبجیل ایلمشدر.

مثال آتی بوخواصی جامع اولان آثارك الك کوزللرندندر:

«شوبولندیغمز بیوك عصرده شعر وادب سرائر قلبیه وحقایق فکریه‌یی تقدیر ایچون برملك مؤکل اولدیغی جهتله اشته اوملك بو اثرده کاه روحه کیزکیزلی برشیلر سویلیور. کاه اغبرار ایله سمایه اعتلا ایدوب کیدییور. اوقدر یوکسلیورکه روح انی تعقیبده عاجز قالیور. چکلدیکی سمای لطافتدن متحسری اولان انسانه باقدیغی زمان کندوسنه ینه شویله برصدا کلیور:

جان ودل وقف تماشادر شب مهتابده
یار هرسودن هویدادر شب مهتابده

آره‌صره سمادن نزول ایله انسانك یاننه یاقلاشیور، فقط ضیای ماه کبی نه‌طوتیلیور، نه‌قونوشیلیور، یالکز جمالنده‌کی نور روحه‌قدر نفوذ ایدییور.

شعرك زمان ایله مكان ایله بربیوك مناسبتی وار. لطافت طبیعیه‌جه جهان ایچنده یكتا اولان استانبول برشاعره الهام معنا ایتمكده هرمملكتك مافوقنده‌در. مثلا استانبولده بریلدیزلی كیجه دوشونه‌لم. هرطرفده كورلتیلرك كسلدیكی، هركسك اویقویه طالدیغی كیجه یاریلرنده فضای بی انتهای سمواتده بتون ییلدیزلرك ضیاسی تموجه باشلار؛ سمانك رنكی، مرمرەنك بوغاز ایچنك صولری مائی اولدیغی جهتله اوكیجه‌ده پارلایان یلدیزلرك ضیاسی مائی كورینور. افقك اوزرنده مشهود اولان هلالك خفیف ضیاسی، دكزه عكس ایدن شكلی مائی، اوته‌ده بریده اقان صولر مائی، شوراده بوراده اوچوشان قوشلر بیله مائی اومائی كیجه‌نك ایچنده افقك اوزرنده طوپلانان برچوق یلدیزلر تتره‌ین ضیالریله برشاعرك كوزلرندن، یعنی سرای سرائر روحك ایكی نورانی پنجره‌لرندن كذار ایتدیكی زمان قلبك بركوشه‌سنده خوابیده نیجه سودالر اویاندیرر؛ اشته اوسودالر هپ شعردر.

(سامی پاشا زاده سزائی) شعره مثال :

نه‌خوش بركویلی قیز كوردم چمنده
تك و تنها اوتورمش برچمنده
كه باقسه‌ك قورقیلوردی عزلتندن

مألی قلمش اطرافه سرایت
ویردی موقعه حسن ولطافت
پریلر شاد اولوردی وحشتندن

كنار آب ایدی ظل صنوبر
اوبردی پانی خورشید انور
آنی مطلق كوررلردی سمادن

اویوردی طفل سودا مقدمنده
دل معصومی تترردی فمنده
که اقدسدر بو حالت بردعادن
صفای حسن ایله یکسز مسرت
دینوردی دینسه بر دلبر مسرت
سر یرندن یکا اولدم روانه
کیدلمز نزدینه قویمز چیچکلر
صانردم بکلیور برچوق ملکلر
باقاردم کاه اوکا کاه آسمانه
آچیق مائی کبی چشمانی بی رنك
نکاهی جای شبهه عین نیرنك
باقلمزدی فقط باقمق ضروری
کوررمیدی او کوزلر بیلمم اما
باقاردی رهکذاره مردم آسا
دینوردی جنته مشتاق حوری
عبدالحق حامد

دیکر :
بویرلر لذت افزا روح بخشا خوش تماشادر
زمینی آسمانی بیك لطافتله دلارادر
شویلدیزلر بتون اشعاردر اشعار کویادر
دیسه‌م شایان بو صحرالر مجسم عشق وسودادر
بتون بو کوردیکم یرلر پریلرله لب الادر
طوغارکن آفتاب ایلر شوکوهك زروه‌سن پرنور
شفق تزیین ایدوب کوکه عرض ایدر برچهرهٔ مسرور

زمین ازهار ایله نورسته اوتلرله بتون مستور
نبی مفتون ایدر بونلر بکا اولدقجه هب منظور
که شایاندر دیسه‌م منظومهٔ معجز تومنثور

سمادن یاغمه‌ده باران مثالی نور علویت
زمینمدن چیقمه‌ده ارواح آسا شمهٔ جنت
بو عالمده بنم هپ کوردیکم آثار بر حیرت
یا کوکلمدن خروش ایتمش صاچلمش دهره بو صورت
نجوم آسمانك هر بری بر دیدهٔ عبرت

بتون بو کوردیکم شیلر صفابخش دل وجاندر
خیال آرای شاعردر تبسمدر که خنداندر
ملکدر انتشار ایتمش مسحر ساز انساندر
فقط بر بشقه‌شی واردر که لذت بخش وجداندر
زمینده آسمانده قابده هر پرده پنهاندر

او پنهاندر که حیرت بار اولور افکاره آثاری
او پنهاندر که تنهالرده مشغول ایلر افکاری
او پنهاندر که حکمی ذاتی هرسویه اولوب ساری
عیاندر آسمانده خاکده انجمده انواری
او پنهاندر که خلاق جهاندر، حضرت باری

منملی زاده ــ طاهر بك

طبیعتی اخلال ایدن سببلر ایکی نوعدن عبارت کورینور که (١) اصطلاح وقافیه پردازلق هوس وغیرتیله موضوعك متحمل اولمدیغی تعبیرات محتشمه ایرادینه قالقشمق (٢) تصورات عالیه اربابی تقلیداً اقتدار فطرینك خارجنه چیقارق طبیعتی جبر ایلمك کبی شیلردر.

طبیعتدن محروم اولان آثار ایسه ــ ولوکه صنایع ادبیه‌نك الك

گزیده‌لرینی، اك دلپذیرلرینی جامع اولسون. نه ذوق وجدانی‌یه و نه تعلیمه خادم اوله‌بیلیر. سوزدن غایهٔ مقصود اولان بو ایکی مزیته خادم اولمیان آثار ایسه، اصوات عادیه‌دن صاییلیر.

اصوات عادیه‌دن معدود اولان شیلر علیت ناطقه‌یه دال اولان ماهیت ادراکی تصویر خاصه‌سندن بریدر. بو خاصه‌دن بری اولان افاده‌لرله، نظرلرده انسان تمثل ایده‌مز.

موضوعات متحمل اولمدیغی تعبیرات ایرادینه؛ فطرتك احسان ایلدیکی درجهٔ اقتداره قانع اولمیوبده تصورات عالیه اربابی تقلیده اظهار میل ایتمك نه‌یی مفید اولور!...

(تعلیم ادبیات) ك شو مبحثه عائد اولان ملاحظات حکیمانه‌سی که طبیعت ایچون بر دستورادبی‌در؛ آتی وجهله نقل ایلمکی وجیبه‌دن عدایلرز:

« بر مؤلف اقتدارینك فوقنه چیقمق و کندیسنی دهاعالی بر ماهیتده کوسترمك ایستیوبده طبیعتی زورلدقجه یازدیغی شی دائما طبیعیلك مزیتندن محروم قالیر.

« چونکه یازیده اعتنا تکلفی، تکلف ایسه الفاظ وافکارجه رکاکتی غرابتی، تعقیدی استلزام ایدر که بونلرك هپسیده طبیعیلکی اخلال ایدیجی شیلردر.

« وقیانلرك عمومی تنظیرینه نفسنده اقتدار کورمك طبیعی اثرلرك برخاصهٔ متمیزه‌سیدر.

« واقعا بویولده شیلر پك قولای کورینور. لکن نظیرلرینی میدانه کتیرمك مشکل و بعضاً بتون بتون ناقابلدرکه (سهل ممتنع) تعبیری بونوع آثار نفیسه حقنده بر تعریف مجمل وصادقدر.

مثال :

آفرین لطفکه ای باد نسیم
بوقدر انجق اولور فیض عمیم
عالمی کل کبی آچدی نفسك
ایلدك چهرهٔ ایامی بسیم
کشور چینه‌می دوشدی کذرك
یانه‌دن بو نفس نافه شیمم
بیك جهان نکهت مشکی نفسك
ایتدی بردمده جهانه تشمیم
بوقدر نشر شمیم ایتمز ایدك
اولمسه‌ك طرهٔ دلبرده مقیم
عاشقه سنجلین یار اولمز
اولسه یاران ایله پر هفت اقلیم
زلف نانه کرفتار ابد
دل سودازده یه یار قدیم
نیجه‌در حال دل آشفته
شانه‌دن چکمز اوله رنج الیم
شانه‌دن وارانسه آز چوق المی
آیدوب چکسون ملال نعیم
دردمندانه براز احوالن
ایلسون ماشطه‌سینه تفهیم
اوده حالنه رحم ایتمز ایسه
بوقدر عدل شهنشاه کریم]

بونلرده طوتدیغمز مسلك موجبنجه مجامع الادبك حاوی اولدیغی کتب مختلفه‌ده صره‌سی کلدکجه ایضاح ایدلمش شیلر اولدیغندن بوجمله ایله برابر اشبو طبیعیلك احوالیده قارئلرمز ایچون معلوم اولمش اولور.

۲۹ — منقحیت — [منقحیت، صورت بیانی قدر کفایت ایله متناسب دوشورمکدن. تعبیر آخرله — لزوم حقیقینك تعیین ایده‌جکی شکل ومقدار ایله منطبق بولندیرمقدن عبارتدر. صبحی پاشا مرحومك:

کشینك رفیق وهمراهی مرآت خصال وافعالیدر

قول حکیمانه‌سی کبی

واقعا حکمت عملیه‌نك برقانون تحول ناپذیرینی مصور اولان بو فکر، دیکر شکل وقیافته وضع اولنه‌رق افاده اولنه بیلیرسه‌ده صورت نظمده مشهود اولان او منقحیت وقوت واولطافت ضایع اولور.

معلوم اولسونکه منقحیت، وتیرهٔ بلاغت اولان ایجاز دیمك دکلدر ایجاز کلام اونهج بیاندرکه نوعنه مخصوص اولان سبکی معروفی هر موضوعه هر فکره مناسب اولمدیغی کبی هر شخصه دخی موافق کلمز مطمح نظری جامعیت مؤدادر.

او جهتله خطابتك محتاج اولدیغی دلائل اقناعیه کبی تفصیلاتدن شعرك مخصوصاتندن اولان تزییناتدن ازاده بولنور.

حالبوکه منقحیت مقصد اصلی‌یه ناچسپان اولان طفیلی فکرلری لزومسز وزائد سوزلری طرد ایلرسه‌ده موضوعك متحمل اولدیغی تزییناته مساعددر. یعنی منقحیت اسلوب موضوعه تابع اوله‌رق ایجاز ومساوات کبی اطناب حسن کبی اقسام بلاغتدن شمار ایدیلان صورت افاده‌نك جزؤ مشترك ماهیتلریدر.

بوکامبیدرکه خطابته مناسب کوریلان منقحیت فلسفه ایچون موافق اولمز شعره عائد اولان منقحیت دخی تاریخه روا کورلمز . تاریخه عائد منقحیته مثال :

قادسیه جیشنك تعبیه و ترتیبنه نظر امعان ایله باقیلورسه تقدم زمان ایله فنون ترقی ایلدیکی زمانده یعنی بولندیغمز تترده تعبیه اولنسان اردولردن انجق تغیر ایدن اسلحه‌دن وایجاب حاله نظراً استحکاملرك وضعندن واکا کوره بعض حرکاتك تناسبندن بشقه بر فرق کوریله‌مز

ایشته رسول الله محمد علیه السلامك حجاز دیارندن از زمان ایچنده چیقاروب جهانیانه موجب عبرت وباعث انتباه وبصیرت اولان مدنیت فاضله آثاری اصحاب وقومنك افعال وحرکاتنده کونکی ظاهر اولور ایدی . بو فیض وسعادت کتاب الهیه وسنت رسول اللهه اتباعدن حاصل اولدیغنه برکیمسه اعتراض ایلسه صحیحاً کونشك نورینی پارصه‌نك برقناديله ستر ایتمك قبیلندن اولور . صبحی پاشا

فلسفه‌ده منقحیته مثال :

موت هادم اللذاتدن زیاده بزمله مونس ومحرم اوله‌جق نه‌واردر قتلنه حکم اولنان بر مجرم تبهکار قنغی طرفه امالهٔ نظر کدورت آثر ایتسه هیکل هولناك هلاکدن بشقه نه کوره‌بیلیر؟ متمتع نعمت حیات اولدیغمز زمانك راز اوزون ویاخود قیصه اولمسی بیننده اولان فرق جزؤی بزی بو خراب آباد دنیاده ریشه‌کیر استقرار اولمق اعتقادینه ذاهب ایده‌جك قدر برشی دکلدر .

واقعا احکام قدر جمله‌مز حقنده یکنسق اولمیوب بعضمز نهایت عمرینه قدر کمال رفاه وسعادت حال ایله امرار اوقات وبرچوق اولاد واحفاد ایچنده ترك حیات ایدر . وبعضمز هنوز شجرهٔ عمر واقبالدن

برخوردار اولقسزين سن عنفوان جوانيده‌ بچۀ اجل بى آمانه كرفتار اولوب تخليص كريبان جانه امكان بولەمز برطاقى‌دخى ساحۀ زمينده يالكز سرنماى ظهور وبركون ايچنده متوارئ كنج تاريك‌كور اولور؛ بونلر بعض ازهار چمنزاره بكزركه آچلمرله برابر صولوب فناپذير اولملرى بيننده هيچ مسافۀ زمانيه اولمز هربرشخصك اجل مسماى خامۀ دست قدرتله لوح محفوظ ازلده مرسوم برسر مكتومدر.

بنابرين مدت حياتك مقدارنده مشتبه اولديغمز حالده يشارز! اشبو اشتباه حلول اجل موعود حقنده‌بزجه سبب تيقظ وانتباه‌اولمق لازم كلور ايكن بالعكس باعث عما وغفلت اولور!

موتى مدت حياتمزك قنغى زمانه نسبت ايده‌جكمزى بيله‌مديكمز جهتله بونى اصلا خاطره كتورميز وحتى سن‌پيرى‌يه‌دخى زمان‌حضر نظريله باقيز؛ اشبو منتهاى حدود حياته وصولمزده آرتق رشتۀ طول امل بريدۀ مقراض يأس وحرمان اولمق اقتضا ايدرسه‌ده مجبول اولديغمز عما وغفلت پرده‌كش چشم بصيرت اوله‌رق نفس واپسينى انك ماوراسنده بروقته اسناد ايدرز.

اشته اولوجهله دست ساقئ اجلدن جرعه نوش ممات اولديغمز زمانى تعيين ايده‌مديكمز جهتله خوف ممات بزجه برامر موهوم كبى كورينور. اشتباه مدت حياتك درجۀ امتدادينه منحصر اولمق لازم كلور ايكن اساس ماده‌حقنده‌بزى تأمين‌ايده‌ميور ديمك‌اولور. (جهان جام وفلك ساقى اجل مى. خلائق باده‌نوش مجلس وى. خلاصى نيست اصلا هيچ كس را. ازان جام وازان ساقى ازان مى)		منيف پاشا

شعرده منقحیته مثال :

بر عجیبه سس کیردی درینندن شبیه آه
وحدت تنفس ایلردی صانکه گاه گاه
اشجاردن زمینه دوشن سایهٔ کثیف
چکمشیدی پیشگاهمه بر پردهٔ سیاه
اول ظلمت عمیقهٔ هیچی نموده ده
پرواز ایدردی دهشت ایله طائر نگاه
تعمیق ایده ایده او ظلام شدیدنی
فکرمده حاصل اولدی بر آز نور انتباه
بر خیرك اولمدی، سدیدم ایواه مصدری
کتدی هوا یولنده حیاتم یازق گناه
قدرت فعالی سویلردی لیك هپ
فریاد ایدوب ایاقلرم التنده هر گیاه
قاندم بو حکمته دیدم اولمش دیمك ازل
دیدار عشق ایله متجلی بکا اله
عمرم که یاندی آتش عشقه بو آنه دك
سودا یولنده استرم اولسون بتون تباه
آ کدم او بیوفانی غریبانه اغلادم
کلدی خیالی دیدهٔ گریانه آغلادم

رجائی زاده اکرم بك

خطابتده منقحیته مثال:

ای ناس صبر وثبات ایکی عسکردرکه انلره غلبه ممکن ومتصور دکلدر. بو بر حیف واسف کونیدر. اصحاب رسول اللهی یدا عدایه ترك ایتدیکلرکزدن صکره وقار ونخوتکزدن ومروت وعاطفتکزدن وغیرت دینیه کزدن

کندوکزده نه‌کوره‌بیلورسکز! اویله ایسه آنلری تخلیصه سعی ایدیکز الله تعالی حضرتلرندن حذر ایلیکزکه مصیر ومرجعکزدر. بونی بویله بیلیکزکه اشیای نفیسه‌یی ترك انجق انفس خیشه‌یه لایق وسزادر. سزجه تحقق ایتمدمی که دنیا زائل وفانی وآخرت دارالنعیم وباقیدر.

بیلمزمیسکزکه نیچه ارواح واشباح بودنیای ساحره‌دن دارآخرته انتقال ایتدی. البته برکون اوله‌جقدرکه ترك ماسوا ایدیله‌جکدر. دنیانك مدتی غایت آزدر. اویله ایسه معاشر ارواحی تزییده سعی ایدیکز. چونکه آوان رحلت تقرب ایتدی وسزك سفریکز واقعا سفر شاق ومحتاج زاد ورفاقدر. فقط تحمل ومصابرت ایلیك «ان الله مع الصابرین»] مبانی‌الانشا

بونلرده‌خی اثریمز مقالات آتیه‌سنده وهربری یرلی یرنده ایراد اولنمش اولمغله اشبو جمل منقوله انلری اکمال ایدوب بزه کیفیت منقحیتی تماماً تعلیم ایتمش اولورلر.

٣٠ — اصالت - [تعبیر وافاده‌نك ابتذالدن مصونیتیله فکر وخیالك درشتی وخساستدن بریئته اصالت اسلوب اطلاق اولنور.

روحیء بغدادی نشیدهٔ آتیه‌سنده چرخ لاجوردی حقه‌یه تشبیه ایلمش شمس وقمری ایچنه قویمش دهری پیر خواره قیاس ایتمش واو ایکی جرم اسمانی‌یی غدایه بکزتمشده برینی اقشام دیکرینی صباح لقمه‌سی یاپمش!

حقهٔ چرخ لاجوردی ایچره
بیلدیکزمی‌ندر بوشمس وقمر
پیر دهرك ایکی غداسیدر
برینی اقشام یوتار برینی سحر

روحیء بغدادی کبی متحیزان شعرادن برذاتك اودرلو خیالر، تعبیرلردن انتزاهنه ـ آثار موجوده‌سی که حسن طبیعتی مصوردر قیامته قدرشهادت ایلیه‌جکی ایچون بونشیده‌سی مسامحه‌یه حمل اولنمق موافق انصاف اولور.

ضیا پاشا مرحومك :

یانقـدر اوعاشـقك کتابی
نظمنـده قوقار جکر کبابی

بیتیله نابینك :

ذات اربابی اولور نزد الهیده عزیز
خلق جامعده ال اوزره کتورر پاپوشی

بیتی وچلبی زاده عاصمك :

هرکسك واربوی وصلتدن دماغنده اثر
برنم انجق زکام الود هجرانك سـنك

بیتی اوقبیلدندرکه کرك تعبیر وافاده‌جه وکرك فکر و خیالجه اصالتدن محروم اولان شیلردندر.

اسلوب افاده‌نك اهم ارکانی وحتی رکن الارکانی اطلاقنه شایان اولان اصالت سجایای فاضله‌نك اك مبارك واك مقدس اولان موهوبهٔ حیاه بکزر؛ مکارم سائره‌نك زیب اور فطرت اولمسی اوکریمهٔ قدرتك وجودینه نصل عرض احتیاج ایلرسه ارکان اسلوبك مقبول حسن طبیعت اوله‌بیلمسی دخی اصالتك وجودینه وابسته‌در.

اصالت، قوانین افاده‌نك برحاکم صاحب وقاریدر دینه بیلیر. اکا قرین اولان افاده‌لر نظرلری موقع بلند انتزاهنه حیران ایدرك افکاری دخی مجلوب لطافت وابتهاجی ایلر. ذل وافتقارکبی خساست

وابتذال کبی منفور طبیعت اولان شیلردن منزهدر. نزاکت بیانی همیشه دلنوازانه وطور نجابتی ملاحتله وقار پناهانه‌در.

والحاصل موضوع بحثك ماهیت وخصائصنی محافظه ایدرك نه تعبیرات عادیه ایله تهکماته اوغرامغه، نه‌ده ذل وافتقار ایله مستعد حقارت اولمغه راضی اولور.

شوراسیده معلوم اولسون که حد ذاتنده اصالتدن بری اولان افکارك درشتی وخساستی صناعت اسلوب ایله اورتیله‌رك پیشگاه طبیعته دیگر هیئتده، بشقه صورتده عرض اولنه بیلور که سعید بك افندینك سائل براعمایه سویلتدیکی شو قطعه:

حالمه عطف نگاه ایلیان ارباب کرم
مرحمتله بکا بش پاره روا کورمزمی؟
صدقه‌یله بنی دلشاد ایدن اهل خیری
واقعا بن کوره‌مزسه‌مده خدا کورمزمی

اونوع آثار ادبیه‌دندر]

٣١ـ مطابقت ـ [افکار ومعانینك الفاظ وتعبیرات مخصوصه‌لریله بیان وافاده اولنمسنه مطابقت دینور.

خاصهٔ مطابقتك، وضوح افاده‌یه خادم اولدیغی میداندەدر.
زیرا تحقق وضوحه مدار اولان اسبابدن بری دخی افکار ومعانینك تعبیر مخصوصلریله اتیان اولنمقدر.

الفاظك معانی‌یه مطابقتی، افادهٔ دیگرله هر لفظ وتعبیرك یرنده ایرادی لسان عثمانی‌یه قبول اولنان وقبولنه مساغ وجواز ویریله بیله‌جك اولان کلمات عربیه‌نك وبر درجه‌یه قدر الفاظ فارسیه‌نك معانیٔ صحیحه‌لرینی، قواعد اشتقاقیه‌لرینی وبعض اصطلاحاتی بیلمکه موقوفدر

بو وقوف و احاطه دخی فقدان مطابقت نقیصه سندن علی الاکثر مصونیته مدار اوله مز. انکیچوندرکه مسامحه و عجله ایدلیه رك حال و مقامك مساعده سنه کوره — الفاظ و تعبیرات موافقه تفحص و تحری اولنمق اقتضا ایدر.

ازجمله کتبخانهٔ مشاهیرده بالمناسبه بارکیر وصف اولنورکن شویله دینمش:

« هم متکبر و غضوب و همده مطیع و مغلوب بر حیواندر ویریلان امره بلا تأمل انقیاد ایدر.. »

معلومدرکه لفظ متکبر اوچ معناده مشترك اولان (کبر)دن مأخوذدر. بوراده مناسبت آله جق معنا که معنویاته عائد اولمق اقتضا ایدر. بهائمده استعمالی ناموافق اولدیغی کبی بلاتأمل کلمه سی دخی اویمه دز؛ چونکه اصل معنای مقصود، درحال انقیاد ایلمکه سوق ایدن حس دیمك اوله جق، آنی افاده ایدن شی ایسه بلاتأمل کلمه سی دکل، (بلا امتناع ویا بلا ایتقا) تعبیریدر. مطابقت الفاظ و تعبیراتك وضوح بیان و حسن افاده یه نه درجه لرده خادم اولدیغنی ارائه ایچون بالخاصه مثال آتی اوزرینه انظار دقت مطالعینی جلب ایدرز:

اردوکاه غایت واسع و مدور بر صحرا ایدی. وسطندن بر نهر عظیم جاری اولوردی که ایکی یانی بویدن بویه چادرلرله زینت نما ایدی. نهرك وسط معسکره تصادف ایدن و هر طرفندن اکسز محلنه بر مزین کوپری قورلشیدیکه کوردیکم کبی بر دلبر صاف اندامك میانه صارلمش شاله بکزتدم.

کوپری پیشکاهنده بولنان سرعسکر چادریله یانی باشنه رکز اولنان علم اعظم، سراپا قندیللرله دوناتلوب بری انجمیله آسمانه ودیکری شفق ایچنده هلال نور افشانه بکزردی. اما باشدن باشه قندیللرله مزین

اولان سائر چادرلر دخی بر آسمان دیگری آندیرردی سرعسکر چادرینك پیشگاهنده نوراپچنه مستغرق برطاق ظفر قورلدی كه عظمت شانی و فروغ لمعانی فجر شمالی‌یه هم‌عنوان و تماشاییچون هر كس سیالهٔ برقیه كبی اطرافنه پویان ایدی .

آسمانه باقنجه شویله تصور ایتدمكه ارواح ملائك انجمدن روزنلر آچوب بوهنگامهٔ سروره نگران ایدی . یاخود اول صحرا بر گلستانه تشبیه اولنور ایسه چادرلر بید سرنگون و علم اعظم نهال ارغوان اولور كه قندیللر اوزرنده ژاله تصور اولنور . و طاق ظفره طاقه یاسمن نظریله باقیلوب چراغانه شكوفه دینلور كه لمعاننه بكزر برشی اراننور ایسه شكوفه‌لر درونده پرورده شبتاب تخیل ایدیلور بوحالده انجمیله زینت اطلس گردون اوگلستان صفانك بر سایبان تجوهری دینلمك و دستارخضر الریله موجود اولان عساكرك هر بری دخی اوزرنده هنوز آچلمش غنچه‌سیله برنهال تازه اعتبار اولنمق قابلدر . هله تشبیهی نه قدر رنگین اولور كه عساكر تأثیر صفا ایله اطرافه صالندیغی كبی نهال دخی تحریك هوا ایله هرجانبه متمایلدر .

گرچه اردوده كیمسه ایله آشنا دگلدم . فقط كیمسه‌دن بیگانه‌لك اثری دخی گورمدم . اوزاتمیه‌لم نصف لیله قدر اعلان شان ملت ایدن شهر آیینك فیوضات متنوعه‌سیله كسب انبساط اولندقدن صكره هر كس استراحتنه وارنجه بن دخی بر گوشه‌ده اویومشم . برده گوزمی آچدمكه اردو برجانبه چكیلوب گیتمش و صحراده یالگز وجود ناتوانم قالمش . برقاچ ساعت قدر طریق جستجوده تكاپو ایتدمسه‌ده غبار پایلرینی بیله گوره‌مدیگمدن اوگه تصادف ایدن برطریقه طوغریلوب « القوم قدر حلوا والقلب مجروح » نالشلریله گیدر و پیش نظارده چچن صور

خیالیه‌دن : واصل ایت یاره‌نی یارجلاً بیدی ! فغانیله استمداد ایدردم.... غیرت ـ کمال

آثار ادبیه‌ده، خصوصیله کلمات والفاظی غیرمضبوط اولان وقواعد اشتقاق عربی دخی احاطه‌یه عرض احتیاج ایدن بزم لسانك ادبیاتنده مطابقت قانونی محافظه ایده‌بیلمك، ظن ایدرزکه اسلوبه قوانین سائره‌یی احتوا ایتدیرمکدن کوچدر.

هر اثرینه حیران اولدیغمز کمال بك افندی که انسانیتی ادامه ایدن افادهٔ مرام اصولنده خارق العاده براقتداری حائزدر.

اثارینك سائرلرکیله‌ندن تمییزینه برسبیده رکن مطابقتك تحققی اولسه‌لرکدر.

ازجمله شومثاله باقلسون؛ عجبا الفاظ وتعبیراتندن برینك یرندن قالدیرلمسی، طبیعی الصدور اولان اوپارلاق ونافذ القاب بدایع حس وخیالك بشقه شکل وقیافتده بیان وافاده‌سی قابل اوله‌بیلیرمی ؟

سزاوار تحیردرکه استاد اعظمك آثارنی تصور وافکارینك اوانجه‌لکیله حس وخیالنك او علویت اوپارلاقلغیله برابر ینه هرشخص برمز یتده برقوتده اکلار.

حتی آثارندن هرهانکی برینه باقیلسه. احاطهٔ مالی برخیلی تفنن وممارسه‌یه محتاج کبی ظن اولنور. فقط قرائتـه هنوز مألوفیت پیدا ایدن برصبی دخی اساس فکری اولسون اکلامقده صعوبت چکمز.

بوخاصهٔ اعجازنما ایسه موضوع بحثك هرجهتی احاطه ایله غایت مستحسن، غایت رنکین براسلوب ایله ارائه ایتمکده‌کی مهارت عمیقه‌دن وایجاد الفاظ وحسن انتخاب تعبیراتده‌کی قدرت فوق العاده‌دن انبعاث ایدر.

مع مافیه دهات سانحات فکریه‌لرینی افاده وتبلیغده بعض دفعه اظهار عجز ایدرلر: شویله‌که، عظمت فکر وعلویت حس وتصورلرینه قارشی کافهٔ الفاظ وتعبیرات‌اك ضعیف اك ناکافی بر درجه‌ده کورینور. جائزدرکه دهاتك اکثر ضعفا طرفندن دوچار مؤاخذه ایدلرینه برسبب دخی بوصورت اولسون.

نته‌کیم (جزمی)ده شاعر تصویر اولندیغی صره‌ده التزام اولنان طرز مخصوصه دخی بعضیلری اعتراض ایتمك استمشلردی.

فقدان مطابقت نقیصه‌سنك اسبابنه کلنجه‌بوده عمومی وخصوصی ایکی نوعه انقسام ایدرکه عمومی نوعی یوقاریده ایما اولندیغی وجهله مسامحه وعدم اعتنادن، خصوصی نوعی دخی زوالی دشوار اولان باشلیجه ایکی شیدن عبارت کورینور: مشکل‌پسندلك . سجع‌پردازلق . وقدم‌پرورلك مشکل‌پسندلك دینلان سیئه اوغیرت مفرطهٔ ناباجادرکه متخیله‌یه انعطافی حالنده باعث ذوق اوله‌جق برفکرنی ـ قاعده‌نك مساعد اولمدیغنه باقه‌رق ماحیٔ لطافت اولان برتعبیرایله افاده ویاشدت وصلابته مدار اوله‌جق اك موافق اك کوزل برتعبیری ـ اك بیکانه اك درشت برتعبیر اغورنده فدایه بادی اولورکه بو صورت، کرك لسانی کرك نفس ناطقه‌یی ضیق بردائره‌ایچنه الەرق منابع ارتقای فکری عقامت وجموده القا ایلر.

[١] سجع پردازلق، وقدم پرورلك غیرتنك فقدان مطابقته نه مرتبه‌لرده تأثیری اولدیغنی اکلامق ایچون دخی مثال آتی کافیدر:

« میانه‌لرنده ثبوتیافتهٔ مرکز صدق وسداد اولان ضابطهٔ جدیدهٔ خلوص وداد ورابطهٔ قویهٔ حسن وفاق واتحادکه جانبینه مقصد اصلی

[١] تعلیم ادبیاتك مشکل‌پسندلك بحثنه مراجعت اولنه .

اولان استقرار اسایش بلاد وعباد امنیه‌لرینی ضامن ومتکفل حکمنده اولدقلری وارستهٔ قید واشتهاددر. بوقضیه‌نك علی الدوام تحکیم وتشییدی لوازمنه اهتمام وادنا مرتبه ابهام اختلال شائبه‌لرندن توقی‌یه دقت واقدام اولنمق مسئله‌سی دولتین فخیمتین وکلا ومأمورلرینك بالتبع وبالطبع ملتزم حقیقیلری اولملری ایجاب ایلدیکی...] برتو پاشا

۳۲ ـ آهنك ـ [آهنك دینلان رکن اسلوب انسجام کلامدن ناتج اولان برذوق سعیدرکه نفس ناطقه‌نك (مظروف الفاظ) اولان معانی‌یه میل مخصوصی اوسایه‌ده وجوده کلور.

واقعا افکار وملاحظات نه مرتبه عالی ونه درجه اصیلانه وبراق اولورسه اولسون لفظکه مخارجه اعتمادایلیان اصوات متکیفیه‌دن حاصلدر، تناسب ولطافتدن بری اولورسه غرام ونشاط روحه بدل مستلزم کلال واضطراب اولور.

نته‌کیم عرب شاعر مشهوری متنبی :

اذاماصافح الاسماع یوماً
تبسمت الضمائر والقلوب

نظم رنکینیله او مزیتك محاسنی ؛ غرب مشاهیر ادباسندن بوالو دخی :

« سامعه‌یی زخمدار ایدن الفاظ. مزیات وافکارك لطافت و حسن تأثیرینی محو ایلر.

قول مدققانه‌سیله نقدك حالنده‌کی محذوراتی نه کوزل بیان ایتمشلردر

آهنك، آهنك مفرد و آهنك کلام، آهنك تصویری‌یه ایریلیر.

آهنك مفرد : کلمه‌لرك کراهت سمعدن برائتله تحقق ایدرکه بو دخی تنافر حروفدن خلوص وفصوحیته لفظاً ذکرنده : امتزاج حروف وتناسب اصواته وابسته‌در.

تنافر حروف که تلفظده موجب ثقالت ورکاکت اولان برحال

وکیفیت ایله تفسیر اولنور . عموماً کراهت سمعی واوجهتله آهنکسزلکی موجب اولمق ضروریدر .] بوایسه بالاده محل مخصوصنده بالاطراف بیان ایدلمشدر .

[آهنك عباره ـ کلامك کراهت سمعدن برائتیله وجود بولور . بوده اولا ـ تنافر کلماتدن خلوصه ، افادهٔ دیکرله حسن امتزاج کلماته عرض احتیاج ایلر .]

[ثانیاً ـ کثرت تکراردن مصونیته . ثالثاً ـ تتابع اضافاتدن برائته . رابعاً ـ اولوب بولوب ، اولدیغندن بولندیغندن وبونلره مماثل افعال وادواتك محلنده استعمال اولنمسنه .

خامساً ـ معترضه‌لرك امتداد وتکرر ایتمامسنه . سادساً ـ جمله‌لر بیننده لفظاً ومعناً توازن وتناسب بولنمسنه وابسته‌در .] که بونلرك برچوغی اصول فصاحتمزده بیان اولندقلری کبی برطاقمیده یعنی رابعاً خامساً سادساً قیودی التنده اولنلرده کتب آتیه‌ده یازلمش اولدیغندن اصول آهنك عباره‌ده معلوم اولمش اولور . وآهنك تصویری‌یه متفرع مواد مجامع الادبك سکزنجی کتابنده محرراولوب وجوه بلاغت دینلان شرائط خصوصیه‌دخی بونی تعقیب ایدن معانی کتابنده یازلدیغندن انلری بوراده یازمغه لزوم کورمدك .

ومن الله التوفیق .

برنجی کتابك صوکی

(قصبار مطبعه‌سی)

تدریسات اعدادیه کتبخانه‌سی

(اونجیسی)

مجامع الأدب

[اصول فصاحت. علم معانی. علم بیان. علم بدیع. علم عروض. علم قافیه. اقسام شعر. اصول تحریر. اصول کتابت و خطابت. اصول تنقید] کبی فنلری حاوی اون کتاب اصلی ایله ترجمه‌لردن مرکب، دیکر درت کتاب فرعیدن عبارتدر

ایکنجی کتاب

علم معانی

محرری

ارکان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع ونشر اولنمشدر

درسعادت

(قصبار) مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سی نومرو ٢٥

صاحب وناشری : کتابجی قصبار

١٣٠٨

مفتاح کنوز دقایق لسانه بو کتابك حاوی اولدیغی علم معانیدر .
اس الاساس ادب بودر .

مجامع الادبك برنجی جلدی اولان علم بلاغتدن

ایکنجی کتاب

﴿ علم معانی ﴾

مقدمه

۳۳ — علم معانی : الفاظی مقتضای ظاهره توفیق ایدرك کلامی ایجاب حال وموقعه ومقتضیات احواله تطبیق قیلان حالات وقواعد واصول وفوائددن بحث ایدن علمه دینور.

الفاظك مقتضای ظاهره موافقتی ایله کلامك ایجاب حاله مطابقتی کورمك ایچون

قدمای شعرامزك فخری مرحوم فضولینك بغداد وصفی حقنده اولان شو :

حبذا بغداد خیرانجام جمعیت اثر
کیم اولوبدر مظهر آثار لطف کردکار
اولیا برجی دیرم زیراکه خاك اشرفی
بقعه بقعه اولیاء اللهه اولمشدر مزار
بونده باقیدر نشان معجز فخر البشر
طاق کسری نسخهٔ ملك ملوك کامکار
بونده باغلانمش غزا شمشیرینی سلطان روم
بونده صالمش سایهٔ اقبال شاه ذوالفقار
بونده قیلمش سر حق ظاهر شهید کربلا
بونده‌در تحقیق صدق وکذب ایچون دار العیار

بونده اولمش منتشر فیضی امام اعظمك
بونده بولمش بهرهٔ علم شریعت انتشار
صحن صحراسنده بیك لیلی ومجنون جلوه‌گر
کوهساری اوزره بیك فرهادوشیرین باده‌خوار

ابیات دلنشیننه عطف نظر ایدوب حال وشانه موافق اولدیغنی کورمك کفایت ایدر.

٣٤ — کلام: حاوی اولدیغی کلمه‌لرك نسبتلری تام اولوب مخاطبه تمام برفائده ویره‌رك بشقه برسوزه انتظاردن مستغنی قیلان ترکیبدن عبارتدر.

٣٥ — نسبت: برشیئك یاثبوتی ویاسلبی قصدندن عبارتدرکه «نسبت ثبوتیه» و «نسبت سلبیه»ناملریله یاد اولنور.

کلامی ترکیب ایدن کلمه‌لردن بریسینك کرك نسبت ثبوتیه ایله اولسون کرك نسبت سلبیه ایله اولسون دیکر بر کلمه‌یه نسبت اولنمسنه «اسناد» وبوکلمه‌لردن نسبتی حاوی اولان کلمه‌یه «مسند» وکندوسیچون نسبتك مفهومی ثابت ومسلوب اولان شیئه «مسندالیه» دینورکه:

١ ـ احمد کلدی
٢ ـ کوندوز آیدنلقدر
٣ ـ علی کلمدی
٤ ـ کیجه آیدنلق دکلدر

جمله‌لردن برنجیده «کلدی» اوچنجیده «کلمدی» کلمه‌لری ورود نسبتی وایکنجیده «آیدنلقدر» ودردنجیده «آیدنلق دکلدر» سوزلری

تنویر نسبتی حاوی اولدقلرندن اشبو «کلدی. کلدی. آیدنلقدر. آیدنلق دکلدر» سوزلری مسنداولوب کلمك نسبتنك مفهومی برنجیده اثبات واوچنجیده سلب، آیدنلق نسبتنك مفهومی ایکنجیده اثبات دردنجیده سلب اولدیغندن«احمد. علی. کوندوز. کیجه» سوزلریده مسندالیهدر.

یعنی: جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدالر مسندالیه وخبرلر مسند وجملهٔ فعلیه‌لرده فاعل ویا نائب فاعللر مسندالیه وفعللر مسنددر.

٣٦ — کلامك مدلولی اولان نسبتك خارجده مطابق ویاغیر مطابق اوله‌جغی برنسبت وار یعنی نسبت موجوده صدق وکذبی محتمل ایسه اول کلامه «خبر» و «جملهٔ خبریه» دینور. واکر اویله برنسبت خارجیه بولنمز یعنی صدق وکذبه دلالت ایتمیوب نسبت کندی نفسیله قائم اولورسه اکا ده «انشا» و «جملهٔ انشائیه» دینور.

مثلا نسبت ثبوتیه اعتباریله «خواجه افندی مکتبده‌در» دینلدیکی زمان کلامك مدلولی اولان خواجه افندینك مکتبده بولنمسی یا طوغریدر یاخود یالاندر یعنی بونسبت یا خارجه مطابق ویا غیر مطابقدرکه اکر فی الواقع خواجه افندی مکتبده ایسه خارجه مطابق یعنی صادق، دکل ایسه غیر مطابق یعنی کاذب اوله‌جغندن وبالعکس نسبت سلبیه اعتباریله «احمد اوده دکلدر» دینلدکده ایستر کرچك اولسون ایستر یالان اولسون افاده‌جه خارجه برنسبتی اولدیغندن بو جمله‌لرك ایکیسیده خبر نوعندن برر جملهٔ خبریه‌در.

فقط نسبت ثبوتیه اعتباریله «اوکنه باق. اوصلو اوتور» ونسبت

سلبیه‌اعتباریله «اورایه باقمه. قپوبی آچمه» جمله‌لرنده کی نسبتلرك صدق وکذبی متصور اولمیوب نسبت کندی نفسیله قائم اولدیغندن بونلرده «انشا» نوعندن برر «جملهٔ انشائیه» در.

اشبو تعریفاتدن مستبان اولورکه کلامك متضمن اولدیغی اسناد دخی «اسناد خبری» و «انشا»ناملریله ایکی نوعدر.

٣٧ — تعریفات سابقه‌یه نظراً کلامك ارکان اصلیه‌سی مسند ومسندالیهدن عبارت ایسه‌ده «حال. تمیز. متعلقات فعل» دینلان «متممات جمله» دخی مسندك تفرعاتندن اولدقلرندن مفرداتاعتباریله اول باول مسند ومسند الیه ایله متممات جمله‌یی نظر اعتباره الدقدن صکره اسناد خبری وانشا احوالنی بیلمك لازمه‌دن اولدیغی کبی کلمه‌لرله جمله‌لرك یکدیکرینه اولان «عطف وربط» مسئله‌سندن ظهور ایدن «وصل وفصل» ماده‌سنی وکلامك ایجابنه کوره برشیئه تخصیص ایدلمسنده کی «قصر» اصولنی وکلامك اوزون ویا قیصه اوله‌جغنه کوره لابد اولان «ایجاز واطناب» وبونلر میاننده بولنان «مساوات» سبکلرینی تعلم لازم کلدیکندن اشبو فن معانی «مسندالیه. مسند. متممات جمله. اسناد خبری. انشا. قصر. وصل. فصل. ایجاز. اطناب ومساوات» ناملریله سکز باب اوزرینه تدوین اولندی.

باب اول

﴿ مسندالیهك احوالی ﴾

٣٨ — مسندالیهه عارض اولان احوال :
اولا — تقدیم وتأخیری
ثانیاً — ترك وذكری
ثالثاً — تعریف وتنكیری
رابعاً — توصیفی
خامساً — عطف وتأكیدی
سادساً — مقتضای ظاهره مخالف ایرادی
كبی باشلیجه التی شیدن عبارت اولدیغندن هر بری برر فصل مخصوصه ادخالاً بروجه آتی تحریر اولندی .

(برنجی فصل)

مسندالیهك تقدیم وتأخیری

٣٩ — لسانك طبیعتی اقتضاسنه وشیوه‌سی ایجابیله نحوی قواعدینه كوره عربیك جملهٔ اسمیه‌لرنده مسندالیه مقدم مسند مؤخر وجملهٔ فعلیه‌لرنده مسند مقدم ومسندالیه مؤخر یعنی «زید قائم» جملهٔ اسمیه‌سنده مسندالیه اولان «زید» مقدم ومسند اولان «قائم»

مؤخر اولوب انجق « قام زید » جملهٔ فعلیه‌سنده مسندالیه اولان زیدك مؤخر ومسند اولان قام‌نك مقدم اولمسی وفارسی ایله ترکیده کرك شیوهٔ لسان کرك قواعد نحویه مقتضیاتی هم جملهٔ اسمیه، هم فعلیه‌لرده مسندالیه مقدم ومسند مؤخر یعنی کرك « این مرد خوبست » و « احمد ذکیدر » جملهٔ اسمیه‌لرنده کرك « بهار آمد » و « قیش کچدی » جملهٔ فعلیه‌لرنده مسند الیه اولان « مرد . احمد . بهار . قیش » کلمه‌لرینك مقدم ومسند اولان « خوب . ذکی . آمد . کچدی » کلمه‌لرینك مؤخر اولمسی یعنی نحو قواعدیله بونلرك بوصورتله ایراد ایدلملری لازمدر، انجق بعض معانیٔ دقیقه‌نك ایرادی ضمننده شو نسج طبیعی‌یه باقلمیه‌رق مقدم مؤخر ومؤخر مقدم اولورکه بوکبی حاللر ایجاب حال ایله اقتضای مقامه کوره پك چوق ایسه‌ده الك مهملری ولسان‌عثمانیده‌ده جاری اولانلری بروجه آتی بیان اولنور .

٣٠ — مسندالیهك تقدیمی : بالاده‌کی ماده‌ده تعریف اولندیغی وجهله مسندالیه کلامده اهم اولدیغی ایچون عربینك جملهٔ فعلیه‌سندن بشقه لسان عثمانی‌یی ترکیب ایدن اوچ لسانك جملهٔ اسمیه‌لرنده وفارسی ایله ترکینك جملهٔ فعلیه‌لرنده مقدم اوله‌رق ایراد اولنور وبوتقدیمه سبب برچوق شیلر وارایسه‌ده الك مهملری ولسان عثمانیده‌ده جاری اولانلری آتیده مندرج نکر حالدن عبارتدرکه اشبو حالاتدن :

برنجیسی : مسند الیه کلامده اصل اولدیغی جهتله عربینك جملهٔ اسمیه‌سیله فارسی وترکینك هرایکی درلو جمله‌لرنده مسند الیهك تأخیرینی ومسندك تقدیمنی مقام اقتضا ایتمدکجه وبواصلدن عدولی ایجاب ایده‌جك بشقه برسبب بولنمدقجه مسند الیه دائما مقدم ذکر اولنور .

مثلا : « رجلٌ قائم . شـاه عادلـدر . خواجه‌م عالمدر » جمله‌لرینك ایرادی صره‌سنده حال ومقام بشقه برشی اقتضا ایتمدیکی ومسـندالیه اولان « رجل . شـاه . خواجه » کلمه‌لرینك تأخـیرینی موجب برحال اولمدیغی صورتده « قائم رجل . عادلـدر شاه . عالمدر خواجه‌م » دیمك جائز اوله‌مز . اشبو :

دوست بی‌پروا فلك بی‌رحم ودوران بی‌سکون
درد چوق همدرد یوق دشمن قوی طالع زبون

بیتنده ایسـه عدول ایجاب ایده‌جك اسـباب اولمدیغی ایچـون قاعدهٔ اساسیه اوزرینـه « دوست . فلك . دوران . درد . همدرد . دشمن . طالع » مسـند الیهلری ادات خـبری محذوف اولان « بی‌پروا . بی‌رحم . بی‌سکون . چوق . یوق . قوی . زبون » مسندلرینه نسج طبیعی اوزره تقدیم ایدلمشدر .

ایکنـجیسی : خبرك ذهن سامعده تقرر ایتمـسی مقصدیله مسندالیه مقدم ایراد اولنمق لازمدر . عربیدن (ابوالعلاالمعری) نك

وَالَّذِی حَارَتِ الْبَرِیَّةُ فِیهِ
حَیَوَانٌ مُسْتَحْدَثٌ مِنْ جَمَادِ

بیتیله فارسیدن (قاآنی) نك :

آن بهشـت جهـانیان که جحیم
ز آتش سطوت اویك شررا ست

بیتنده وترکیدن :

دانه‌دانه اول عرقلر طرهٔ پرنابده
قطره قطره ژاله‌لر در سنبل سیرابده

بیتنده مسند الیهلری حاوی اولان مصراع اوللری سمع مخاطبه‌واصل اولور اولمز نظر دقتی خبره عطف ایله مصراع ثانیلری کوزل دیکلر وبو جهتله خبر لازم انده تقرر ایلر .

اوچنجیسی : تعجیل مسرت قصدیله حسن تفاؤل ایچون‌مسندالیه مقدم‌ذکر اولنور. قرآن عظیم‌الشانده:

سَلَامٌ قَوْلاً مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ

آیت کریمه‌سیله برنهٔ شریفه‌دن :

بُشْرَى لَنَا مَعْشَرَ الْاِسْلَامِ اِنَّ لَنَا
مِنَ الْعِنَايَةِ رُكْناً غَيْرَ مُنْهَدِمِ

بیتنده وشاعرك :

سَلَامٌ عَلَى سَلْمَى وَمَنْ حَلَّ بِالْحِمَى
وَحَقٌّ لِمِثْلِي رِقَّةً اَنْ يُسَلِّمِ

وفارسیدن صهبائینك :

دوست اندر ره موافق شد دلا
شادمی باید شود در این سفر

بیتنده وشیخ سعدی مرحومك :

پیغام آشنا نفس روح پروراست
مکتوب خوش پیام نیم وصل دلبراست

بیتنده وترکیدن :

سودیکك کلدی ینه مژده‌لراولسون آکوکل
بو بهار عالمی ذوق وصفالرله کچیر

بیتنده وشو :

کرم ساقیٔ بینت فلك پیمانهٔ همت
امیدوکام هم صحبت امل بزم مهیادر

بیتنده ورياضينك :

روح معنا غدای جانمدر
فیض قدسی طفیل خوانمدر

بیتنده اولدیغی کبی .

درد نجیسی : تعجیل مسائت قصدیله ابراز شأمت ضمننده مسند الیه مقدم ایراد اولنور . قرآن عظیم الشانده :

وَيْلٌ لِلْمُكَذِّبِينَ

ایله

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ

آیت کریمه‌لریله ابی تمامك :

نفاقُكَ فی الخشونة عنك ينبی
بانك تستطيل بحسن صبر

بيتنده و ينه مشاراليهك :

رُوَيْدَكَ اَنَّ جَهْلَكَ سَوْفَ يَجْلُو
لَكَ اَلظَّلْمَاءَ عَنْ حِزْنٍ طَوِيلِ

بيتنده وفارسيدن (فلكى)نك :

قضازجستن تنها نه روى داند ونه ره
اجل بيردن جهانها نه كيف داند ونه كم

بيتنده وتركيدن :

جفالر عاقبت كوستردى تأثيرين
خراب آباده دوندى بيت معمورم

بيتنده وباقى مرحومك :

جرعهٔ جام بلا انجام غم بيهوش ايدوب
عاقبت قيلدى خمار درد ومحنت سر كران

بيتنده وشيخ الاسلام مرحوم عارف حكمت بكك :

بهيميت چراكاه صفادر
غم عالم بنى آدم ايچوندر

بيتنده ورياضينك :

كوكب نحس اكبر طالع
باغ اقباله ديده باغدر

بيتنده وشاعرك :

خلقه غدر ايليانك عاقبتى خير اولماز
كندى بولمازسه ده بر كون اولوراولادى بولور

بيتنده اولديغى كبى .

بشنجیسی : ایهام قصدیله درکه مسند الیهك مضمونی خاطرده اولوب اونودلمدیغنی بیاندن واکا ایمادن کنایه ایچون مسند الیه مقدم ایراد اولنور. عربیدن « بهاءزهیر »ك :

شَوْقی اِلَیْكَ شَدیدُ
کَما عَلِمْتَ وَاَزْیَدُ
وَکَیْفَ تُنْکِرُ حُبّاً
بِهِ ضَمیرُكَ یَشْهَدُ

قطعه‌سیله ینه مشارالیهك :

وَحاجَتی فَعَسی مَوْلایَ یَذْکُرُها
فَاِنَّنی لِلتَّقاضی مِنْكَ خَجْلانُ

بیتنده وفارسیدن رشید وطواطك :

بخشش تو برون شده زبیان
حاجت من فزون شده زمقال

بیتنده وترکیدن باقینك :

نقد وقت اولدی بزه اشك سفید ورخ زرد
درد وغم طالبیز آقچه وآلتونلر ایله

بیتنده ودیکر بر شاعرك :

احتیاج انسانی یر یر کزدیرر
کزمز آدم اولمسیدی احتیاج

بیتنده اولدیغی کبی .

آلتنجیسی : تلذذ ایچون مسند الیهك مقدم ایرادی لازمدر عربیدن قائلی معلومز اولمیان شو :

یالَیْلُ اِنَّ الحَبیبَ وافی

فَشُدَّ یالیل دُهْمَ خَیلك

بیتنده وفارسیدن شیخ سعدی مرحومك :

این خط شریف ازان بنان است

وین نقل حدیث ازان دهان است

بیتنده وترکیدن هلالینك :

چشم مستی شراب ناب ایچمش

دل بر یاندن کبابدن ایستر

بیتنده ورياضينك :

بوسهٔ لعلی شاهد اعجاز

وقف جاوید آسمانمدر

بیتیله شو :

عکسنك آینه‌سی سینه‌کدر

عکسنك سینه‌سی آینه‌کدر

بیتنده اولدیغی کبی .

یدنجیسی : قصر وتخصیص ایچون مسند الیهك مقدم ایراد اولنمسیدرکه بوراده اولان قصر اداتله اولمیوب قصر معنوی قبیلندن اولمسی شرطدر . نته‌کیم عربیدن بهاء زهیرك :

وَاخوكَ من شهد الوفاءِ بُودّه
وَشكا لِمَا تَشكو مِنَ الحدَثانِ

بیتنده وفارسیدن قاآنینك :

سخا بردست توختم است
سخن بر نطق من ختم است

بیتنده وترکیدن کاظم پاشانك :

کرم اولدرکه بلاواسطهٔ دست سؤال
سائلك کیسهٔ آمالن ایده مالامال

بیتیله مذکور فارسی بیتك ترجمه‌سی اولان شو :

سخاوت سنده ختم اولمش
سخنده بنده ختم اولمش

بیتنده وباقینك :

انسان اودرکه آینه وش قلبی صاف اوله
سینه‌کده نیلر آدم ایسه‌ك کینهٔ پلنك

بیتنده اولدیغی کبی.

سکزنجیسی: ترکیده «هر. هیچ. برطاقم» وبونلرك امثالی تعمیم ادات وکلماتنه مقارن اولان مسندالیهلر تقدیم اولنور

اسعد مخلص پاشانك :

هرکسنك عالمده بیك مافوقی، بیك مادونی وار

مصراعیله

برشاعرك :

هیچ برکمسه بنی اغلاده‌ماز
مکر اول شعله‌وره قارشو یانمقه

بیتنده وكذا :

بر طاقم یولجی بوکون کلدی بوجایه اورادن
حمد اوله عافیتکدن خبر آلدم هله بن

بیتنده اولدیغی کبی .

٣١ — **مسندالیهك تأخیری** : حال ومقام مسندك تقدیمیله مسندالیهك تأخیرینی اقتضا ایتدیرر یعنی بوندن اول بیان اولنان سکز سببه غلبه ایده‌جك برمناسبت کلیرسه مسند الیه تأخیر اولنور . فقط لسان عثمانی شیوه‌سنده مسندالیهك کلام منثورده تأخیری همان جائز دکلدر دینه‌جك راده‌ده مخالف اصول اولوب شعرده ایسه الك زیاده یدی صورتده جائز اولورکه اول صورتلرك :

برنجیسی : وصفی تقویه مراد اولندیغی زمانده مسند مقدم ذکر اولنوب مسند الیه تأخیر اولنمقدر . نابینك :

نور خدادر آینهٔ جان انبیا
احکام شرعدر کهرکان انبیا

بیتیله ینه مشار الیهك شو :

مشرق فروز فیضدر انوار اولیا
سرمایهٔ شهود در آثار اولیا

بیتنده وینه مشار الیهك شو :

سرمه‌در خاك دری حضرت محی الدینك
کیمیادر نظری حضرت محی الدینك

بیتلرنده اولدیغی کبی .

ایکنجیسی : اسنادك حكمنی تشدید ایچون مسند مقدم ذکر اولنوب مسند الیه تأخیر اولنور . روحیء بغدادینك :

معرفتدر فصل ایدن عالمده جنسندن سنی
ای دیین انسانم اول بیلکه انسانلق نه‌در
رزق مقسومه قناعتدر مآلی حکمتك
کاه حرص نوشکارایله شکار الدن کیدر

بیتنك وعاصم چلبینك :

قابلیتدر حصول مطلبك سرمایه‌سی
الده استعداداولنجه کارکندین کوستر ر

بیتنك وواصفك :

محنتی کندینه ذوق ایتمه‌در عالمده هنر
غم وشادیء فلك بویله‌کاور بویله کیدر

بیتنك مصرع اوللرنده وخیالینك :

ژاله‌لردر اشك چشم خونفشانی بلبلك
برك کلدر پنبهٔ داغ نهانی بلبلك

بیتنك ونابینك :

رشك ایدر بیضه‌سنه بیضهٔ طاوس بهشت
بند اولور زلفه سنه عقدهٔ زلف حورا

بيتنك وينه مشار اليهك :

كورمدى طرزينى طغرا كش ايوان فلك
چكمدى رسمنى توقيعئ ديوان قضا

بيتنك وينه مشار اليهك :

دوشه دى مهر فلك يوللرى ديبالر ايله
ايتدى تشريف چمن ملكنى سلطان بهار

بيتنك هرايكى مصرعلرنده اولديغى كبى .

اوچنجيسى : حكم اسنادى تأمين ايچون مسند مقدم ذكر اولنوب مسند اليه تأخير اولنور

شاد ايدر غمكين دلى الله بريوزدن دخى
فتح ايدر هرمشكلى الله بريوزدن دخى

بيتيله راغب پاشا مرحومك :

منافئ ادبدر هر طلبده شيوهٔ ابرام
آنكچون جلوه كردر صورت نهى اوزره مطلبلر

بيتنده اولديغى كبى .

دردنجيسى : سبب بيانيله اثبات ايچون مسند مقدم ذكر اولنوب مسند اليه مؤخر ايراد اولنور :

احرام بى نهايه ايله پردر آسمان
نسبت اولنسه ذره دكلدر بو خاكدان

بيتنده كى كبى .

بشنجيسى : تعجب وترديد موقعنده مسند مقدم ومسند اليه مؤخر ذكر اولنور :

كوكل بیلمم نه شمعك پرتوافروزاولدی نورندن
كه فانوس خیـال سـینه‌یه صیغماز سرورندن

بیتنده اولدیغی كبی .

التنجیسی : شعر برماددنك تعریف وبیـانه ویاصفته مخصوص اولورسه اكثر مسند مقدم مسند الیه مؤخرذكر اولنور . باقینك :

اوروینور فرقنه بر تاج مجوهر سـنبل
اولدی اقلیم چمن تختنه سرور سـنبل

بیتنده ورياضینك :

اولمسیدی ملك شامه شاه جم مقدار شمع
فرقنه كیمزدی دائم افسر زركار شمع

بیتنده وعاكف پاشانك :

جان ویرر آدمه اندیشـهٔ صهبای عدم
جوهر جانمی عجب جوهر مینای عدم

بیتنده ونجاتینك :

آشفته اولوب سنبل دلداره بنفشـه
یوز سوردی یره دردایله بچاره بنفشه

بیتنده ونفعینك :

عقدهٔ سررشتهٔ راز نهانیدر سـوزم
سلك تسبیح در سبع المثانیدر سـوزم

بیتندكی مطلعلریله ابتدا ایدن قصیده‌لرنده ورشید پاشانك :

خستهٔ ناتوانـه روح فزادر خامـه‌م
ذات عیسی كبی اعجـاز نمادر خامـه‌م

وجودت پاشانك :

جسم الفاظه روان بخش اادر خامه‌م
مهد علیایه صورزای ادادر خامه‌م

وفضولینك :

طوتشدی عشق اودینه شاد کوردیکك کوکلم
مقید اولدی اول آزاد کوردیکك کوکلم

وطیار پاشانك :

آصفك مقدارینی بیلمز سلیمان اولمیان
بیلمز انسان قدرینی عالمده انسان اولمیان

ونابینك :

انشراح سینه‌در کلگشت صحرادن مراد
انکشاف عقدهٔ دلدر تماشادن مراد

وینه مشار الیهك :

کرچه زندان کیرتنك مجلس تنگدر کوکل
شهنشین عرش ایله روزن بروزندر کوکل

وحشمتك :

حقایق آشنای عالمه بیکانه‌در دنیا
عمارتیاب استغنایه بر ویرانه‌در دنیا

وینه مشار الیهك :

ویرکیدر نطق سحر سازمزه حسن ادا
یاراشیر شیوهٔ آوازمزه حسن ادا

وبلیغك :

قالب هر سخن دلکشه جاندر معنی
شعر وانشاده خفی روح رواندر معنی

وینه مشار الیهك:

تهیدر باز غمدن بزمده پربادهدر مینا
مثال سرو سنك طعندن آزادهدر مینا

وینه مشار الیهك:

فروغ بدر رخسارکله بدر تامدر مرآت
جهانده یوقسه همرنك سواد شامدر مرآت

وینه مشارالیهك:

جاندر معنیٔ رنکین اکا تندر الفاظ
نشوهٔ روح مضامینه بدندر الفاظ

مطلعلریله ابتدا ایدن غزللرنده هپ بویلهدر.

یدنجیسی: کیفیتی بعدالاسناد تفصیل ایچون ینه مسند مقدم ذکر اولنوب مسند الیه تأخیر اولنور.

فضولینك:

نه‌لطفدر ینه‌کیم خطهٔ عراق وعرب
کمال معرفت کردکاره اولدی محل
نشان رونق بغداددر بوکیم قیلمش
ظهور لطف مجدد خدای عزوجل
مصور ایلدی نقش سعادت ابدی
بساط بقعهٔ بغداده نقش بند ازل
منور ایلدی عدلیله اولیا برجن
همای اوج هنر قطب اعدل واکمل
مبین شرع شریف نبی (محمدبك)
که ذکریدر سبب ذکر احمد مرسل

ابیاتنده اولدیغی کبی.

ایکنجی فصل

مسند الیهك ترك وذکری

٣٢ — علم معانی وبیانده امام اولان صاحب « تلخیص » خطیب دمشقی حضرتلری تلخیصی ایضاح ایچون «ایضاح» نامیله یازدیغی براثر نفیسنده (مسند الیهك ترك وذکری مقاماتی او قدر چوقدرکه جمله‌سنی درج وضبط ایتمك مستحیلدر. بناءً علیه بو کیفیتی عقل سلیم وطبع مستقیم اربابنه حواله ایدرك اك مهم جهتلرینی ایراد ایله اکتفا ایلدك) بیورمش اولدیغنه مبنی بزده بومبحثده شایان اهمیت اولان جهتلرینی تفریق ایدرك تحریر ایلدك.

٣٣ — مسند الیهك ترکی : ظاهر حالك کوستره‌جکی اقتضا اوزرینه وکلام ومقامده قرینه بولنمق شرطیله مسند الیه یدی مهم موقعده ترك اولنورکه اول موقعلردن :

برنجیسی : مسند الیهه دلالت ایده‌جك قرینه پك زیاده واضح اولورسه عبثدن احترازاً اول مسندالیه ترك اولنور. مثلا : «خواجه افندی کلدیمی؟» سؤالنك جوابی قاعده اوزره «خواجه افندی کلدی» یاخود «خواجه افندی کلمدی» صورتلرندن عبارت ایسه‌ده مسندالیه اولان «خواجه افندی» غایت واضح صورتله بیلنه‌جکندن بوراده تکراری عبث اوله‌جغی جهتله مذکور سؤاله جواباً یالکز «کلدی» یاخود «کلمدی» دنیلدیکی وکذا طعامه حاضرلنان برجمعیتده صاحب

خانه اوشاغنه خطاباً «بك حاضرمی ؟» دیدکده اوشاق قاعده‌اوزره «بك حاضردر» یاخود «بك حاضردکلدر» دیمك لازم ایسه‌ده بك مسند الیهی ذکر ایتمك عبث اوله‌جغندن جواباً «حاضردر» یاخود «هنوز حاضر دکلدر» دیه جواب ویردیکی کبی .

ایکنجیسی: قرینه‌نك وضوحی حالنده مجرد اختصار ایچون مسند الیه ترك اولنور: عربیدن زهیرك:

مَـولًى تَرَى بَيْنَ الأَنَامِ وَبَيْنَـهُ
فِي القَـدْرِ مَا بَيْنَ الثُّرَيَّا وَالثَّرَى

بیتنك ابتداسنده اولمسی لازم کلان «هو» مسندالیهی .
وفارسیدن:

صاحب تیغ وقلم مالك جام وخاتم
آصف جم عظمت داور جمشید وجم است

بیتنده ممدوح اولان مسند الیهك ترکی وترکیدن ریاضینك:

زمان عیش وشادیدر، دم اقبال دوراندر
فلك هپ ایتدیکی اوضاعه شمدی بك پشیماندر

بیتنك مصرع اولنده معناً «زمان زمان شادیدر» وقت دم اقبال دوراندر» ایکن قرینه دلالتیله اختصار ایچون «زمان ایله وقت» مسند الیهلرینك ترکی کبی .

اوچنجیسی: تنظیم قصد اولندیغی ومسندن تمامیٔ معنی منفهم اولدیغی تقدیرده مسند الیهك شاننه تعظیم وعلو کعبنه تکریم ایچـون

اول مسند اليه ترك اولنور. عربيدن شيخ سعدى مرحومك مقدمهٔ گلستاننده واقع :

شَفِيعٌ مُطَاعٌ نَبِيٌّ كَرِيمْ
قَسِيمٌ جَسِيمٌ بَسِيمٌ وَسِيمْ

بيتيله مشار اليهك:

بَلَغَ الْعُلٰى بِكَمَالِهِ
كَشَفَ الدُّجٰى بِجَمَالِهِ
حَسُنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهِ
صَلُّوا عَلَيْهِ وَآلِهِ

قطعه‌سنده حضرت فخر كائناتك اسم سعادتلرينك وفارسيدن ينه شيخ سعدى مرحومك:

كاهى زسنك چشمهٔ آب آورد بديد
كاهى زآب چشمه كند سنك زره‌سا
كاهى بصنع ماشطه بر روى خوب روز
كلكونهٔ شفق كند و سرمهٔ رجا

قطعه‌سيله تركيدن جناب نابينك:

عجب وضع ايلمش بوباركاه حكمت آميزى
كه كمتر صنعنى درك ايلينجه پير اولور برنا
بناى انتظام دين ودنيايه ايدوب آلت
زبانه نطق ويرمش كوشه‌ويرمش قوت اصغا

قطعه‌سنده اسم جلیل خدانك دلالت مسند الیه ایله منفهم اولمسی جهتله تعظیماً لشانه تذکیر اولنمامش اولدیغی کبی .

دردنجیسی : ذم وتحقیر قصدیدرکه مسند الیهك فضاحت وشناعتندن ویا سائر برحالدن طولایی ذکری کریه عد اولنوب تحقیر ایچون اول مسند الیه ترك اولنور . عربیدن برقبیله حقنده اولان شو :

قَوْمٌ اِذَا اَكَلُوا اَخْفَوْا كَلَامَهُمْ
وَاسْتَوْثَقُوا مِنْ رِتَاجِ الْبَابِ وَالدَّارِ

بیتنده مسند اولان قبیله اسمنك وفارسیدن :

هزاران فتنه می آورد زمانرا
که نتواند یکی را چاره عالم

بیتنده مستحق هجو اولان ذات اسمنك وترکیدن تیمورلنك حقنده سویلنمش اولان شو :

نه شأمت ایله کلدی کله‌من اولسه‌یدی
ییقدی ویرانه‌یه دوندردی بومعموره‌لری

بیتنده مسندالیه اولان اسم تیمورك ترکی کبی .

بشنجیسی : تخصیص ایچوندرکه مسندك مفهومی انجق مسند الیهه مخصوص اولدیغی صورتده اول مسندالیه ترك اولنور وبونده ایکی شق واردر :

شق اول : خصوصیتك حقیقی اولمسیدر « خالق لمایشاء » و« فعال

لمایرید» کبی که بو خصوصیتلر جناب حقه محقق اولدیغندن بورالرده مسند الیه ایرادینه حاجت یوقدر.

شق ثانی: خصوصیتك ادعائی اولمسیدرکه مخبرك ظننه کوره اوشی اکا مخصوص دیمکدر. بو حالده مسندالیه ترك اولنه‌بیلور. عربیدن ابوالطمحانك:

أَضَائَتْ لَهُمْ أَحْسَابُهُمْ وَوُجُوهُهُمْ
نُجُومُ سَمَاءٍ كُلَّمَا انْقَضَّ كَوْكَبُ

بیتك ایکنجی مصرعی اولنده مسند الیه اولان قبیله اسمنك ترکی وفارسیدن عنصرینك:

خلق عالم سرتسر دانند همین
راست می کوید همیشه عادلست

بیتده مسند الیه اولان ممدوحك اسمنك ترکی وترکیدن:

یکانه منبع لطف وعنایت، مرحمتدرکیم
عباداللهه آباسیله اجدادندن اشفقدر

بیتده ینه مسندالیه اولان ممدوحك اسمنك ترکی بوقبیلدندر.

التنجیسی: مکالمات ومخاطباتده حسب اللزوم مسند الیهك ترکیدرکه بونده‌ده باشلیجه درت شق واردر.

شق اول : مسندالیهك استماعندن مخاطبك قلبنده تأثرك آرتمامسی مطلوب اولان محلده اول مسند الیه ترك اولنور. مثلا برینه سودیکی برذاتك وفاتی سویلندیکی صره‌ده «فلان وفات ایتمش»

دیمکدن ایسه « بیچاره خسته‌مز عاقبت وفات ایتمش » دیمك وبوكا مشابه طرزده ادارهٔ لسان ایلمك کبی .

شق ثانی : حین حاجتده مسندالیهك مضمونی انکار قولای اولمق ایچون اول مسندالیه ترك اولنور . مثلا : حضاردن برینه دائر ایکی کشی بیننده ذم سوزی کچدکده « شو آدم نه آلچقدر » دیه‌جك یرده یالکز « نه آلچقدر » دیمك کبی که :

نه‌لر ایتدی بکا کورسه‌ك
او تانمز الچق عارلانمز

نشیده‌سی ده بوقبیلدندر

شق ثالث : مسندالیهك ذکریله فرصتك فوتی لازم کلان موقعده اول مسندالیه ترك اولنور . مثلا : برخرسزی تعقیب ایدن برذات دیکرلرندن استعانه ایچون « شوقاچان خرسزدر طوتیکز » دیه‌جك اولسه وقت ضایع ایتمش اوله‌جغندن « شوقاچان » مسندالیهدن ترك ایله « خرسزدر » دیه فریاد ایتمسی کبی .

شق رابع : ضیق مقام مناسبتیله مسندالیهك ترکیدر . مثلا بر خسته‌یه نصلسك دنیلدکده یالکز « خسته » دیمسی کبی که عربیدن :

قَالَ لِی کَیْفَ اَنْتَ قُلْتُ عَلِیلٌ
سَهَرٌ دَائِمٌ وَحُزْنٌ طَوِیلٌ

بیتی کوزل برمثالدرکه « اناعلیل » دیه‌جك برده « انا » یی حذف ایتمشدر .

یدنجیسی : کتم ایچوندرکه مسند الیهك حاضروندن اخفاسی
لازم کلدکده اول مسند الیه ترك اولنور عربیدن:

قَالَتْ لِتِرْبٍ مَعَهَا جَالِسَةً
لَوَقَفْتِ هٰذَا الَّذِی اَرَاهُ مَنْ
قَالَتْ فَتًى يَشْكُو الْغَرَامَ عَاشِقٌ
قَالَتْ لِمَنْ قَالَتْ لِمَنْ قَالَتْ لِمَنْ

قطعه سنك مصرع اولنده‌کی قالتك فاعلی اولان مسند الیهك
وفارسیدن خواجه حافظك :

کفتم آه از دل دیوانهٔ حافظ بی تو
زیرلب خنده زنان کفت‌که دیوانهٔ کیست

بیتك ایکنجی مصرعنده‌کی کفتك فاعلی وترکیدن :

دیدم بر التفات ایله بکا باری یوزم کولسون
دیدی باش اوستنه اولسون دعا ایله رقیب اولسون

بیتنده دیدی نك فاعلی ترك ایدلمشدر .

۳٤ — فائده ۱ : برعباره‌نك جملهٔ اولاسنده مذکور اولان
مسند الیه جملهٔ ثانیه‌ده وسائره‌ده ترك اولنوب عطف علی المسند
ویاخود خبر بعدالخبر اصوللریله ایراد کلام ایتمك اصول ادب اقتضاسندندرکه
کمال بك مرحومك «دور استیلا» نام اثرنده واقع شو:

«سلطان سلیم: قامتی طوله مائل، اوموزلرینك آراسی غایت واسع،

وجودینك نصف اعلاسی نصف اولندن قیصه، باشی جسیم، قاشلری چاتیق، یوزی مدور وقرمزی بیقلری چهره‌سنه غریب بر هیئت ویرر حالده بیوك برارسلان کبی، آغزی ایری، چکه‌مکی واسع، وقوور برقهرمان ایدی.»

عباره‌سنده عطف علی المسند وریاضینك شو:

ریاضی سن نه‌لازم تا بودکلو خودفروش اولمق
شه‌عالی منش هم نکته‌داندر هم سخنداندر

بیتنده خبر بعدالخبر اصولیله جمل ثوانیه‌ده‌کی مسندالیهلر ترك اولنمشدر.

٣٥ ـ فائده ٢ : مسندالیه برفعلك فاعلی اولوب‌ده ذکری ایستانمدیکی حالده معلوم صیغه‌سی مجهوله تبدیل اولنور وبوسببه مبنی مقامات عالیه‌یه یازیلان محررات وانلرله ایدیلان مخابراتده وبومثللو عالی ماده‌لرك شفاهاً ویا تحریراً تحکیه‌سنده تعظیماً اشانهم فعللرك فاعللرندن عبارت اولان مسندالیهلر ترك اولنه‌رق افعال مجهول صیغه‌لریله ایراد ایدیلور وبوسببه مبنی‌درکه مقامات عالیه‌یه یازیلان محرراتك بالالریله القابنه وظرفلری اوزرلرینه اسم یازلمیوب غائب صورتنده‌ادا اولنور. مثلا:

١ ـ حیدودلر صلب اولندیلر
٢ ـ طرف عالیلرندن آلنان امرله یاپلدی
٣ ـ حضور عالیٔ ریاستپناهیلرینه
٤ ـ دولتلو افندم حضرتلری

كبی كه بونلردن برنجيده حيدودلرك دفع مضرتی اشراب اولنديغندن صلب ايدنلرك ذكرينه حاجت اولمديغی وايكنجيده (سزدن) ديمك سوء ادب اوله‌جغی جهتيله انك ايرادی ايستنلمديكی واوچنجی ايله دردنجيده اسم ذكر ايتمامكده تعظيم موجود اولديغی ايچون انلر ترك ايدلمش وصور مذكوره‌ايله ادا عادت اولمشدر .

٣٦ ـ مسند اليهك ذكری : مسنداليه كلامك اركان اصليه‌سندن اولديغندن تركنی موجب اولان وبوندن اول بيان ايديلان احوالدن بشقه هر برده ذكری طبيعيدر . انجق بالاده‌كی اوتوزايكنجی ماده‌ده بيان اولنديغی وجهله ذكری لزوم قطعيسی حذفی احوالی كبی تماماً تقدير ايديله‌مديكندن بوراده ذكرينی موجب اولان احوال مهمه‌دن اهم اولان سكز صورت بروجه آتی بيان اولندی .

برنجيسی : مسند اليه كلامده اصل اولديغی ايچون ذكری عبث اولميان وحذفی اقتضا ايده‌جك ضرورت قطعيه بولنميان هر بر محلده ذكر اولنور .

ايكنجيسی : احتياطاً ذكر اولنور يعنی قرينه دلالتيله تركی قابل اولديغی حالده ترك ايدلميه‌رك التزاماً ذكر ايديلوركه بوده (شهادت ، استنطاق ، تقرير) مثللو يرلرده اجرا اولنور . مثلا : (شوسندده محرر اولان بيك غروش بورجكميدر ؟) سؤالنه (اوت) ياخود (خير) ديمك ياخود (بورجدر) ويا (بورجم دكلدر) جوابی كافی ايكن تقريری تقويه ايچون (اوت اوسندده محرر اولان بيك غروش بورجدر . ياخود دكلدر) صورتنده مجيبه سويلتمك لازم اولديغی كبی .

اوچنجیسی زیادهٔ ایضاح وتقریر ایچون ذکر اولنور.
قرآن عظیم الشانده:

(أُولٰئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونْ)

آیت کریمه‌سنده واقع ایکنجی أولئك وفارسیدن فردوسینك :

عمر کرد اسلامرا آشکار
عمر کرد بنایش استوار

بیتنده ایکنجی (عمر) ك ذکری کبی.

دردنجیسی : بالخاصه تعظیم ایچون ذکر اولنور. قرآن عظیم الشانده:

اَنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانْ

آیت کریمه‌سنده‌کی اسم جلالك وفارسیدن شیخ سعدینك :

پیغمبر آفتاب منیر است درجهان
واصحاب ستارکان بزرکند ومقتدا

بیتنده پیغمبر وترکیدن بر نعت شریفده‌کی :

محمد خواجهٔ عالم چراغ دود امتدر
وجود اقدسی بوکائناته عین رحمتدر

بیتنده اسم مقدس نبوی ماقبلنك دلالتیله تصریح اولنمیه‌رق ادای کلام قابل ایکن بالخاصه تعظیم ایچون ذکر اولنمشلردر:

بشنجیسی : تبرکاً ذکر اولنمیدر. عربیدن امام زین العابدین حضرتلری ایچون شاعر شهیر فرزدقك قصیدهٔ مشهوره‌سنده‌کی :

اَللّٰهُ فَضَّلَهُ قِدَماً وَشَرَّفَهُ
جَرٰى بِذَاكَ لَهُ فِى لَوْحِهِ الْقَلَمُ

بیتنده اسم جلال وفارسیدن عسجدینك:

خدا آیات فرقانرا بجبریل
فرستاد وپیمبررا وحی کرد

بیتنده اسم خدا وترکیدن:

یارسول الله سنی الله لسان قدسله
مدح ایدوب لولاك ایله قیلمش سنك قدرك عیان

بیتنده ینه اسم جلال تبرکاً ذکر اولنمشدر. چونکه مقصدده بوتبرك اولمسیدی انلری تذکار ایتمیه‌رك ینه عینی معناده افادهٔ مرام قابل ایدی. فقط بوصورتله هم تبرك ایدلمش همده مآلار تقویه اولنمشدر.

التنجیسی: تحقیر قصدیله ذکر اولنور. عربیدن:

تَمِيمٌ بِطُرْقِ اللُّؤْمِ اَهْدَى مِنَ القَطَا
وَلَوْ سَلَكَتْ سُبُلَ المَكَارِمِ ضَلَّتِ

بیتنده تمیم وفارسیدن فردوسینك:

منش کرده ام رستم داستان
وگرنه خری بود درسیستان

بیتنده رستم وترکیدن نفعینك سهام قضاسنده واقع ابیاتدن شو:

عجب ار قالمدیمی عرصهٔ معناده دخی
هر ایکی حمله‌ده برقحبه چیقار میدانه

بیتنده قحبه‌نك ذکری محضا تحقیر ایچوندر.

یدنجیسی: تلذذ ایچون ذکر اولنور. عربیدن مجنونك:

بِاللّٰهِ يَا ظَبَيَاتِ الْقَاعِ قُلْنَ لَنَا
لَيْلَایَ مِنْكُنَّ اَمْ لَيْلَی مِنَ الْبَشَرِ

بیتنده ایکنجی لیلی وفارسیدن صهبائینك:

پیام آمد ز کوی جان وجان آمد
پیام اینستکه با اوماروان آمد

بیتنده ایکنجی پیام وترکیدن فضولینك:

کرچه جاناندن دل شیدا ایچون کام ایسترم
صورسه جانان بیلمزم کام دل شیدا نه‌در

بیتنده ایکنجی جانان محضا تلذذ ایچون مذکوردر.

سکز نجیسی: محبت وموانسه‌ده اطالهٔ خطاب ایله شرف لذتی تمدید ایچون ذکر اولنورکه بویله یرلرده مسندالیهی لو احتیاله برابر ذکرایدوب سوزی اوزاتمق امورمستحسنه‌دندر. نته‌کیم قرآن کریمده

«قال وماتلك بيمينك ياموسى قال هى عصاى»

آیهٔ کریمه‌سنده خطاب جناب عزته یالکز «عصای» دیمکله اعطای جواب حضرت موسی علیه السلام ایچون قابل ایکن شرف مخاطبه‌یی تمدید ایله تزیید تلذذ ایچون «هی» مسندالیهی وتفرعاتی آورده زبان مفاخرت ایلمشدر.

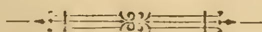
فارسیدن ملا فاخرك:

هماندم خاطرم پرسید یارم کفتم ازشوقی
اکرچه خسته‌بودم عافیت می‌دادین پرسش

بیتیله ترکیدن :

نیچون بویله صرار مشـسك دیدی جانان دیدم بنده
فراقکدن سنك، بویله صراردی عاشقك رویی

بیتنده اولدیغی کبی .

اوچنجی فصل

مسند الیهك تعریف وتنکیری

۳۷ مسند الیه ایجاب حاله کوره یا معرفه اوله‌رق ادا اولنور ویاخود نکره اوله‌رق ایراد ایدیلورکه عربینك الف لام ایله تعریفی وتنوین ایله تنکیری کبی حالات ترکجه‌مزه تطبیق اولنه‌مدیغندن بوراده توفیقی ممکن اولانلری جمع ایله بروجه آتی تحریر ایلدك :

۳۸ مسند الیهك معرفه اولمسی : مسند الیه « اضمار . تسمیه . صله . اشارت . اضافت » کبی بش صورتله معرفه اولورکه اول صورتلردن:

۳۹ اضمار ایله تعریف : مسند الیهك حکماً ذکری سبق ایلدیکی حالده ضمیر ایرادیله تعریف اولنمقدر . عربیدن:

هو البحر من ایّ النواحی أتیته
فلجته المعروف والجود ساحله

بیتنده «هو» وشو:

اَنْتَ الَّذی تُنزِلُ الاَیّامَ مَنزِلَها
وَتُمسِكُ الاَرضَ مِن خَسفٍ وَزِلزالِ

بیتنده «انت» وشو:

وَنَحنُ التّارِكُونَ لِما سَخِطنا
وَنَحنُ الآخِذُونَ لِما رَضِینا

بیتنده «ونحن»لر وفارسیدن فیضیء هندینك:

من براهی میروم كانجا قدم نامحرم است
درمقامی حرف میكویم كه دم نامحرم است
ما اكر مكتوب ننویسیم عیب ما مكن
درمیان راز مشتاقان قلم نامحرم است

قطعه سنده كی «من . ما» وشیخ سعدینك:

كر سفیهی زبان دراز كند
كه فلانی بفسق ممتاز است
فسق مانی بیان یقین نشود
او باقرار خویش غماز است

قطعه سنده كی «او» وتركیدن نفعینك:

بن بو حالتله تنزلی ایدردم شعره
نیلیم قورتیلهمم طبع هوسناكمدن

بیتنده «بن» وعاكف پاشانك:

بز بو محنتکه هستی‌یه کوچکدن کلدك
یوقسه کیم ایلر ایدی ترك کهن جای عدم

بیتنده «بز» وینه نفعینك :

سن اولمسه‌ك اولمزدی کشاده دل‌عالم
ای ماحصل سرّ معمای زمانه

بیتنده «سن» وسنبلزاده وهبینك :

شب میلادی روز روشن آسا نور ایله مملو
او بر بدر معلادرکه قدری بویله اعلادر

بیتنده «او» ضمیریله مسند الیه تعریف اولنمشدر .

• ٤ تسمیه ایله تعریف : مسند الیهك کندوسنه مخصوص اسمله ویا کنیه ویا لقبله معرفه قلنمسیدرکه استعماله کوره ایکی نوعدر :

نوع اول : اسمله تعریفدرکه بونکده ایکی شق واردر :

شق اول : ذهن سامعده درحال احضار ایچون مسند الیهی اسم مخصوصیله ذکر ایتمکدر . قرآن عظیم الشانده :

« قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ »

آیت کریمه‌سیله قصیدهٔ برئه‌ده :

مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالثَّقَلَيْـ
ـنِ وَالْفَرِيقَيْنِ مِنْ عَرَبٍ وَعَجَمِ

بیتنده‌کی «الله و محمد» الفاظ مبارکه‌سی وفارسیدن :

دست ارتهیست جوهر انسان چه‌میکند
انکشتری چونیست سلیمان چه میکند

بیتیله ترکیدن :

کلوب موسی عصا القــا ایدنجه
سراپا سحر وساحر باطل اولدی

بیتنده « سلیمان وموسی» اسم شریفلرینك ذکری کبی .

شق ثانی . تلذذ ایچون ذکریدرکه بالاده مذکور اولان :

بالله یا ظبیات القاع قلن لنــا
لیلای منکن ام لیلی من البشر

بیتنده اولدیغی وهرلسانده امثالنك بولندیغی کبی .

نوع ثانی : کنیه ولقبله تعریف وتصریحدرکه ترجمه‌مزده کنیه اصولی اولمدیغندن بونی یالکز عربجه‌یه مخصوصدر دیه بیلورز . اندهده اوچ شق واردرکه بوشقلاردن :

شق اول : لقب وکنیه‌نك معناسنه کوره تعظیم ایچون اول لقب وکنیه ایله مسند الیهی تعریف ایدرلر . نته‌کیم ابوفراسك :

وَلَمّا سَارَ سَيْفُ الدِّينِ سِرْنَا
كَمَا هَيَّجْتَ آسَاداً غِضَابَا

بیتیله عمرو بن معدةنك :

كَفَاكَ أَبُو الْفَضْلِ عُمَرُ نَدَى
مُطَالَةَ الأَمَدِ الْكَاذِبِ

بیتنده مذکور «سیف الدین . وابو الفضل» کبی .

شق ثانی : لقب ویا کنیه‌نك معناسنه کوره تحقیر ایچون مسندالیهی اول لقب ویا کنیه ایله معرف قیلمقدر . عربیدن ابن النبیهك :

رَأَتْ بَنُو الأَصْفَرِ الأَعْلَامَ طَالِعَةً
وَالنَّقْعَ يَرْمُدُ عَيْنَ الشَّمْسِ فَاحَمَهُ

بیتنده‌کی «بنو الاصفر» کبی

شق ثالث : کنیه ویا لقبك صلاحیتی حالنده کنایه قصدیچون اولور . ابولهب کنیه‌سنك ذکری کبی .

۱۹ صله ایله تعریف : مسندالیهی اسم موصوللر ایله تعریفدرکه مواقع جریاننك الك مهملری بروجه آتی بیان اولنه جق بدی صورتدن عبارتدر

برنجیسی : مسندالیهی صله‌دن بشقه برحال ایله تعریف ممکن اولمیان محلده اول مسندالیه صله ایله تعریف اولنور .

«اول ذات که دون بزمله برابر ایدی بیوك برعالمدر» دیمك کبی که اکثریا مکالماتده و بعضا فاعل وعاملی بیلنمیان آثار عتیقه‌یی تعریفده استعمال اولنور . عربیدن :

واجهشت للتوأباذ لما رأيته
وكبر للرحمن حين رآني
فقلت له اين الذين عهدتهم
حواليك في امن وخفض زمان
فقالَ مضَوا واستودعوني بلادهم
ومن ذا الذي يبقى على الحدثان

قطعه‌سنده واقع «ابن الذین» وفارسیدن :

خاك شدانكس كه درين خاك زيست
خاك چه داند كه درين خاك چيست

بیتنده « انكس كه » وتركیدن :

بو عالم فانیده صفای اول ایدوکیم
یکسان اوله نزدنده اگر ذوق واگر غم

بیتنده «اول» و :

آنلر كه ویرر لاف ایله دنیایه نظامات
بیك درلو تسبب بولنور خانه‌لرنده

بیتنده «آنلر» مثللو .

ایکنجیسی : تصریحی مستهجن اولان مسندالیه صله ایله تعریف اولنمقدر . « اول شی كه بدندن چیقار آبدستی بوزار » دینلدیکی کبی .

اوچنجیسی : زیادهٔ توصیف ایله تقرب مراد اولنان محلده مسندالیه صله ایله تعریف اولنور . شکرجی زاده‌نك :

شول عرق كیم اول كل اندامك بناغندن چیقار
سلسبیلك عینیدر فردوس باغندن چیقار

بیتنده اولدیغی کبی .

دردنجیسی : مخاطبه تنبیه ایچون مسندالیه صله ایله تعریف اولنور . عربیدن عبدة ابن الطبیبك :

انّ الّذی تَرَوْنَهُمْ اِخوآنكُمْ
یَشْفِی غَلیلَ صُدُورِهِمْ انْ تُصْرَعُوا

بیتیله فارسیدن شیخ سعدینك :

آنکس که توانکرت نمی کرداند
او مصلحت تواز تو بهتر داند

بیتنده ترکیدن :

اول کیمسه‌لمدن اولور آزاده که ایلر
غم نغمه‌سنی نغمهٔ شادی ومسرت

بیتنده اولدیغی کبی .

بشنجیسی : وجه خبرك بناسنی تأمین ایچون مسندالیه صله ایله تعریف اولنور . عربیدن عبدة ابن الطبیبك :

اِنَّ الَّتِی ضَرَبَتْ بَیْتاً مُهَاجِرَةً
بِکُوفَةِ الْجُنْدِ غَالَتْ وُدَّهَا غُولُ

بیتیله فارسیدن کلیمك :

آنکس که مایه‌دار بود خودنمای نیست
هرکز کسی کلی بسر باغبان ندید

بیتیله ترکیدن نابینك :

اوّل هرساعت کولردی چشم کریانم کوروب
اغلار اولدی حالمه بی رحم جانانم کوروب

بیتنده اولدیغی کبی .

التنجیسی : مسندالیهك شانته تعظیم ایچون صله ایله تعریف اولنقدر . عربیدن فرزدقك :

اِنَّ الَّذی سَمَكَ السَّماءَ بَنٰى لَنَا
بَيْتاً دَعَائِمُهُ اَعَزُّ وَاَطْوَلُ

بیتیله ترکیدن نابینك:

کیمکه مکرزن دنیایه زبون اولمز ایسه
زرمگاه فلکه مرد کلور مرد کیدر

بیتنده اولدیغی کبی.

یدنجیسی: آخرك شـانـنه تعظیم ایچون ینه مسـندالیه صله ایله تعریف اولنور. قرآن عظیم الشانده:

«اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْباً كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ»

آیهٔ کریمه‌سیله ترکیدن ریاضینك:

مکر کیم عدل ودادك نشوهٔ صهبای عشرتدر
سروروندن ایدر کریه او کیم دورکده کریاندر

بیتنده موصول اولان مسندالیهلر آخرك شانـنه تعظیم ایچوندر.

٤٣ — تنبیه: سـعدالدین تفتازانی حضرتلری «مسـندالیهك صله ایله تعریفی بر چوق حالاتده جاری اولوب بو واسـطه ایله بك کوزل ادالر حاصل اوله‌جغنـدن کافه‌سنی تذکیر قابل اوله‌میوب ارباب ذوق سلیمه براقمق لازم کلیر» بیوردیغنه نظراً بوراجقده ذکر اولنان یدی صورتی مثال کبی قبول ایدوب اکا کوره ایجابنده تطبیقه غیرت اولنمسی لزومنی تنبیه ایدرز.

٤٣ — اشارتله تعريف : حسب اللزوم مسنداليهى اسم اشارتله تعريف ايتمك اصول شعر وانشاده زياده‌سيله جارى اولوب بوبابده سعدالدين تفتازانى حضرتلرينك قوللرينه كوره برچوق صورتله ايفا وبو واسطه ايله پك چوق نكته‌لر ادا اولنه‌بيله‌جكندن محل استعمالى ارباب طبع سليمه ترك ايله بوراجقده الك مهم اولان درت صورتى بروجه آتى تحرير ايلدك:

برنجيسى : زيادهٔ تميز ايچون مسند اليهى اسم اشارتله تعريف اصوليدركه عربيدن — فرس ادباسى نزدنده «اديب ترك» شهرتيله بنام اولان — ابن الرومينك:

هٰذا اَبُوالصَّقْرِ فَرْداً فى مَحاسِنِه

مِنْ نَسْلِ شَيْبانَ بَيْنَ الضّالِ وَالسَّلَمِ .

بيتيله فارسيدن مؤمنك:

كتاب نيست كه ميخواند او بمكتب خوبى

كند حساب شهيدان خويش دفترش است اين

بيتنده وتركيدن نابينك:

بو خاك پرتوندن اولدى ديجور عدم زائل

عمادن آچدى موجودات چشمن توتيادر بو

بيتنده واقع «هذا و اين» ايله نهايتكى «بو» كبى .

ايكنجيسى: سامعك غباوتنه تعريض ايله ايقاظ ايچون مسنداليه اسم اشارتله معرفه قيلنور. عربيدن فرزدقك:

أُولَٰئِكَ آبَائِي فَجِئْنِي بِمِثْلِهِمْ
إِذَا جَمَعَتْنَا يَا جَرِيرُ الْمَجَامِعُ

بیتیله فارسیدن

قاصدی مژدهٔ بیماریٔ اغیار آورد
آنکه ای یار که نه مژدست وولی دامست این

بیتنده وترکیدن نابینك :

صاقین ترك ادبدن کوی محبوب خدادر بو
نظرگاه الهیدر مقام مصطفادر بو

بیتنده واقع «اولئك، این، بو» کبی.

اوچنجیسی : بیان حال موقعنده مسند الیه اسم اشارتله تعریف اولنور . عربیدن ینه فرزدقك:

هَذَا الَّذِي تَعْرِفُ الْبَطْحَاءُ وَطْأَتَهُ
وَالْبَيْتُ يَعْرِفُهُ وَالْحِلُّ وَالْحَرَمُ
هَذَا ابْنُ خَيْرِ عِبَادِ اللهِ كُلِّهِمِ
هَذَا التَّقِيُّ النَّقِيُّ الطَّاهِرُ الْعَلَمُ

قطعه سنده کی «هذا» لرك اوچی وفارسیدن :

این آن بویست که از کوی دلارا
بر آمد باصبا مارا روان داد

بیتنده کی «این» وترکیدن :

بو اول حكمت شناس علامهٔ فضل آشنادركيم
يانـنده طفل ابجد خوانه بكزر بوعلى سينا

بيتنده‌كى «بو» كبى.

دردنجيسى: مشاراليهك بعض صنعتلرله توصيفندن صكره انى ايما ايچون مسنداليه اسم اشارتله ادا اولنور. فارسيدن قمرالدينك:

اختر بسحر يا به بنا گوش تو گوهر
يا شبنمى افتاده ببرگ سمنست اين

بيتيله تركيدن عزت ملانك:

امان بيلمز فغاندن بى خبر فريادن غافل
اويخشيلر كه سودم هر بريسندن يماندر بو

بيتنده‌كى «اين ايله بو» كبى.

٤ اضافتله تعريف: مسنداليهى برشيئه نسبت ايچون اضافتله تعريف ايتمك اصولى دخى مقتضاى شيوهٔ افاده‌دندركه بونده دخى طرق مختلفه اولوب الك مهملرى بروجه آتى بيان اولنان بش صورتدر. بونلردن:

برنجيسى: اضافتدن بشقه برصورتله ادا ممكن اوله‌ميان محلدر. «غلام زيد. بندهٔ فلان. بكك كوله‌سى» ديمك كبى كه مثلا: «بوكون كيم كلدى؟» سؤالنه «فلانك اوغلى فلان» كلدى ديمك كبى.

ايكنجيسى: اختصار ايچون اضافتله تعريفدركه:

هَوَای مَعَ الرَّکْبِ الْیَمَانِینَ مُصْعِدٌ

جَنِیبٌ وَ جُثْمَانِی بِمَکَّةَ مُوثَقٌ

بیتنده‌کی اضافت بوقبیلدندر.

اوچنجیسی: تفصیلی متعذر اولان شیئی اجمال ایچون اضافتله تعریف ایتمکدر. نته کیم:

بَنُوا مَطَرٍ یَوْمَ اللِّقَاءِ کَأَنَّهُمْ

أُسُودٌ لَنَا فِی غِیلِ خَفَّانَ أَشْبُلُ

بیتنده‌کی اضافت بوقبیلدندر.

دردنجیسی: مضاف ومضاف الیهدن برینك شاننه تعظیم ایچون اولور. فارسیدن:

هم عدورا تربیت کرد هم حصارش ضبط کرد
شد بلطف حق «شه عالم» مؤید اینچنین

بیتیله ترکیدن سرورینك:

اهل سیف آلدی عریشی ایردی اللهدن مدد
قبهٔ عرشه قلیج آصدی «جنود مسلمین»

بیتنده اشارت اولنان اضافتلرده مضافك شاننه تعظیم ایچون اولدیغی کبی.

بشنجیسی: مضاف الیهدن برینی تحقیر ایچون اولور.

جیش سردار دلیر اقدام ایدنجه یك نسق
«جسم منحوس» عدوده قالمدی جاندن رمق.

بیتنده‌کی اضافتده مضافك تحقیر اولندیغی کبی.

٤٥ مسند اليهك تنكيرى : مسند اليهده اصل اولان معرفه اولمق ايسه‌ده بعضاً نكره دخى اولديغندن بوراجقده كيفيت تنكيرينى مطالعه ايده‌جكز :

اولا شوراسى معلوم اولسونكه : تركجه‌نك نكره بحثى عربيه موافق دوشمز . چونكه : عربيده برتنوين مقام قرينه‌سى ودلالت حال ايله افراد وانواعه ، تعظيم وتحقيره ، تفخيم وتكثيره وامثالى شيلره دلالت ايدوب نكره‌يه برچوق معنالر ويرر . حالبوكه : تركجه‌ده بوخاصه اولميوب نكره‌لر صيغه‌لريله ادا اولنور . يعنى تنكير ايچون ادات كتوريلوب « بركويلو . بر آدم . برصوى . بردرلو » دينور .

ثانياً شوراسى‌ده بيلنسونكه : عربينك اشبو تنوين خاصه‌سى فارسيده دخى بوقدر وبولك اولمديغى ادباى فرسجه مصدق ايكن «ابن كمال» مرحوم (فارسينك ياسى عربينك تنوينه مقابل اوله‌رق اوراده تنوينك ويرديكى معانيى بوراده يانك ويره‌جكنى) ادعا ايدرك اولبابده «دقائق الحقائق » ناميله برده رساله يازمش ايسه‌ده تماماً فهم وادراكى قرائن محليه وموقعيه‌يه مبنى اولان برطاقم امثله‌يه بنا ايدوب مدعاسى حقيله اثبات ايده‌مامش اولديغندن خاصهٔ مذكوره‌نك فارسيده‌ده اولمديغى آكلاشلمشدر . بناءً عليه مسند اليهك تنكيرى مسئله‌سنده بوكتابده يالكز قواعد عثمانيه مقتضاسى نظر اعتباره آلنه‌رق بروجه آتى مواد يازلمشدر .

٤٦ لسان عثمانيده مسند اليهك نكره اوله‌رق ايرادى بالاده‌كى مادده اشارت اولنديغى وجهله قيد مخصوص ايله اولوب انجق ايجاب

حال ومقتضاى ظاهر ايله بعض حالاتده برطاقم معانى القاسى ممكندر. الك مهملرى بروجه آتى بيان اولنان آتى حالدر. بونلردن:

برنجيسى: على الاطلاق وحدت ايچون اولمسيدر. «بوكون سزه كيم كلدى» سؤالنه يالكز بر آدم كلديكنى بيان ايچون «بركشى كلدى» ديمك كبى.

ايكنجيسى: تصريح نوعيت ايچوندر. «اقشامه نه‌يمك وار» سؤالنه «بردرلو يمك‌وار» كبى.

اوچنجيسى: دلالت قرائنله تفخيم ايچون اولور.

بردرده‌ايتدى كيم بنى (بردرد) مبتلا
يا نمـدن العيـاذ ايله ايلر كذر بلا

بيتنده‌كى معترضه درونده اولان بردرد كبى.

دردنجيسى: دلالت قرائنله تصغير ايچون اولور.

التفاتك قيمتن ادراك ايله شكرايله كيم
پادشاهك برسوزى احياايدر بويله‌سنى

بيتنده واقع (برسوزى) كبى كه بوراده برسوزيدن مراد بركوچك سوزى ديمكدر. يعنى پادشاهك بركوچك سوزى سنى احيا ايدر بو التفاتك قيمتنى بيل ده دائما شكر ايت ديمكدر.

بشنجيسى: ينه قرينه دلالتيله مدح وتعظيم ايچون اولور.

برلطفى واركه هركيم اولورسه ايدر اسير
برجودى واركه مردهٔ فقره ويرر حيات

التنجیسی: ینه قرینه دلالتیله ذم وتحقیر ایچون اولور.

برحالی‌وارکه اوغلنه‌دك نفرت ایتدیرر
برطبعی وارکه‌دشمن ایدرخیرخواهنی
بیتنده اولدیغی کبی.

دردنجی فصل

مسند الیهك توصیفی

٤٧ مسند الیهی آچیق وپارلاق کوسترمك ایچون اوصاف ولواحقاتیله برابر ذکر ایتمك دخی اصول ادب اقتضاسندندرکه بونکده اك مهم جهتلری بر وجه آتی بیان ایدیلان بش صورتدن عبارت اولوب بونلردن:

برنجیسی: مسند الیهی کشف وایضاح ایچون اوصافیله برابر یاد ایتمکدر. مثلا: «جسم» دنیلدیکی حالده هندسه شناسان ایچون عرض طول عمق صاحبی بر ماده اولدیغی معلوم ایسه‌ده اخره کشف ایچون « عرض وطول وعمقی اولان جسم » دیمك کبی که عربیدن:

اَلاَلْمَعِی اَلَّذِی یَظُنُّ بِكَ الظَّنَّ
نُ كَاَنْ قَدْ رَأَی اَوْ قَدْ سَمِعَا

بیتنده محذوف اولان «هو» مسند الیهی بوصورتله توصیف اولنمشدر.

ایکنجیسی: تخصیص ایچون مسندالیه برشیئله توصیف اولنورکه اکثریا مشترك الاسم اولان شیلری تفریق ایله تخصیص مقامنده بو اصول مستعملدر. مثلا: (صلاح الدین) اسمنده برچوق ذوات بولنور انجق تخصیص ایله تعریف ایچون ملك مشهور صلاح الدینی (صلاح الدین ایوبی) صورتیله وصف و تعریف ایدرلر. نته کیم شمس القادرینك:

وَاِنَّ جَلَالَ السُّیُوطِی لِلْهُدَی
كَكَوْكَبِ عِلْمٍ بِالضِّیَا یَتَوَقَّدُ

بیتنده امام سیوطی حضرتلری وفارسیدن وصافك:

شنیدهٔ توكه محمود غزنوی شبدی
نشاط كردوشبش جمله برسمور كذشت
یكی برهنه درش شب سر تنور كزید
سرتنور بران مستمند عور كذشت
صباح نعره براورد وكفت ای محمود
شب سمور كذشت وشب تنور كذشت

قطعه سنده سلطان محمود غزنوی وتركیدن:

خاقان عثمانی نسب فرمانده روم وعرب
ثانی محمدخان كه هب دنیایه ویردی انتظام

اوچنجیسی : مدح ایچون مسند الیه توصیف اولنور.

اول شهنشاه عدالت پیشه کیم
ایلدی احیـا بو ملك وملتی

بیتنده اولدیغی کبی،

دردنجیسی : ذم ایچـون مسـند الیه توصیف اولنو . . نته کیم سنبلزاده وهبی مرحومك شو:

بر الای شـاعر نامنتظم وبد مخلص
نظم رسوایی ایله ایلدی رسوای سخن
نیجه نا اهل وكدا طینت وسائل مشرب
جری سرمایه ایدر ایلسه املای سخن

ابیاتیله سرورینك :

آلدی حمد اولسون عریشك قلعه سن اهل جهاد
منهزمدر « جیش ملعون » قاچدی کلمز بعدازین

بیتنده اولدیغی کبی .

بشنجیسی : تأکید ایچون مسندالیهك توصیفیدر .

دونکی کون بایرام ایدی عاشقلره
حمد اوله کوردك او شوکتلی کونی

بیتنده « دون » دیمك كافی ایکن کون لفظیله تأکید ایچون او صورتله ایراد اولنمشدر .

٤٨ ـ فائده ١ : مسندالیهك توصیفی حقنده بیان اولنان احوال

خمسه‌دن فضله اوله‌رق لسان عثمانی حقنده دها بر طاقم فوائد قواعد واردرکه لسانمز قواعدینك مؤسسی اولان فاضل یگانهٔ دهر دولتلو جودت پاشا حضرتلری مذکور فوائدی « بلاغت عثمانیه » نام اثر بی‌نظیرلرنده پك کوزل جمع ایتمش اولدیغندن تعمیماً للفائده بزده انلری اجمال ایدرك بو مقامه درج ایلدك . شویله‌که :

نوع اول : « وصف ذاتی » یعنی موصوفك کندی صفتیدر . بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی کبیدرکه بو دخی اوچ شقدر :

شق اول : بالاده مسبوق عادی صفتلردر .

شق ثانی : ضمیر وصفی استعمالیدر . « اوده‌کی پازار چارسویه اویماز » ضرب مثلنده اولدیغی کبی .

شق ثالث : فرع فعل استعمالیدر .

روزکارك اوکنه دوشمین آدم یوریلور

مصرعنده و « مکتوبی یازان » . « یازیلان مکتوب » فقره‌لرنده واقع « دوشمین . یازان . یازیلان » فرع فعللری کبی .

نوع ثانی — « وصف سببی » درکه موصوفك کندی صفتی اولمیوب بلکه بر صفت اعتباریه‌درکه بودخی ایکی صنفدر :

صنف اول : بر شیئی مضافنك وصفیله توصیف ایتمکدرکه بونکده باشلیجه ایکی شقی واردر :

شق اول : عادی صفتلرك استعمالیدر . « یوزی قاره اولان حزین » کبی که بورادە قاره صفتی اساساً یوزك وصف ذاتیسی ایکن

انك سببیله صاحبی اولان حریف توصیف اولنمشدر. «صاچی اوزون برقز» و «قویروغی قیصه برکدی» ترکیبلری ده بوقبیلدندر.

شق ثانی: فرع فعل ایله توصیفدرکه «تویلری قیوریجق کوپك» و «قویروغی کسك کدی» ترکیبلریله:

طالعی یار اولانك یار صارار یاره‌سنی

مصرع مشهورنده اولدیغی کبی.

صنف ثانی: فاعلی متعلقات فعلدن برینك وصفیله توصیف ایتمکدرکه بوده صیغهٔ صله استعمالیله اولور

«بیلدیکم ذات. عطیه ویردیکم آدم. اورج طوتدیغمز آی» ترکیبلریله جودت پاشانك:

تجلی خانهٔ خولیاده قالدی جودتا انجق
باقوب مرآت رخسارینه حیران اولدیغم یرلر

بیتنده اولان «بیلدیکم. ویردیکم. طوتدیغمز. اولدیغم» صله‌لریله اولان توصیفلر کبی.

٩٤ فائده ۳: بالاده‌کی فائده‌ده محرر اوچ صورتده اولان صفتلر بعضاً جمله اوله‌رق ایراد اولنوب فارسیدن مأخوذ اولان «که» اداتیله موصوفه ربط اولنورلر

اوماهیلرکه دریا ایچره‌در دریایی بیلمزلر

مصرع مشهورنده «دریا ایچره‌در» انلر دریا ایچنده‌در دیمك اوله‌رق ماهیلرك وصف ذاتیسی اولان بر جمله اولوب که ایله ربط

اولنمشدرکه طویل الذیل صفتلرده اکثریا بو اسلوب ربط جاری وادبیاتمزده زیاده‌سیله مستعملدر.

٥٠ فائده ٣ : بالاده‌کی ایکی فائده‌ده بیان اولندیغی وجهله ترکیب وصفیلر تعریف وتنکیردن عاری اوله‌رق افاده اولندقلری کبی بعضاً ادوات مخصوصه ایله تعریف وتنکیر اولنمق خواصنی دخی جامعدرلر. یعنی اداتله معرفه ونکره اولورکه بروجه آتی الکمهم جهتلری تعریف اولندی شویله‌که :

وصفك تنکیری : آتیده بیان اولنه‌جق بش صورتله اولورکه بونلردن :

برنجیسی : ترکیب وصفی عربی وفارسی ترکیبی ایسه ابتداسنه ادات تنکیر کلور. «برملیح الوجه‌ذات. برشاهد عادل» کبی.

ایکنجی: ترکیب وصفی ترکجه ایسه بشقه‌برسبب اولمدیغی حالده‌ینه ابتداسنه ادات تنکیر کلور. «برکوزل آت. برککیش خانه» کبی.

اوچنجیسی : ترکجه ترکیب وصفیلرده موصوفك شانه اعتنا واهتمام لازم کلیرسه ادات تنکیری تأخیر لازمکلور. «کوزل برآت. اعلی برسلاح» کبی.

دردنجیسی : ترکجه ترکیب وصفیلرده ادات تفضیل ویا ادات مبالغه ایله ایراد اولنان یرلرده صفتلر ادات تنکیر اوزرینه تقدیم اولنورلر. «بك کوزل برآت. دها کوزل برسلاح» کبی.

بشنجیسی : که اداتیله ربط اولنان صفتلرده ادات تنکیر دائما مقدم کلور «برشی که. برذات‌که. برکیمسه‌که کوزلدر» دینلدیکی کبی.

وصفك تعریفی : ادات تعریفدن معدود اولان « او . اول » اداتلرینك استعمالیله اولور وبونلر هرحالده مقدم ایراد اولنورلر . « او شاهد عادل . اوکوزل آت . اول خانهٔ معمور » کبی .

۵۱ فائده ٤ : بعضاً تعمیم ایچون وبعضاً قبحی ستر ایچون موصوف حذف اولنور « دنیایه کلن کیدر » ترکیبنده تعمیم و « سبیلدن چیقان نجسدر » ترکیبنده قبحندن ایچون موصوفلر محذوفدر .

بشنجی فصل
مسند الیهك عطف وتأکیدی

۵۲ — مقتضای حاله کوره مسند الیهی بعضاً عطف وبعضاً تأکید اقتضا ایدرکه بونلرك اك مهم احوالنی بروجه آتی اجمال ایلدك .

مسند الیهك تأکیدی : سامعك غفلتنی دفع ایله تقویهٔ معنا ضمننده مسند الیهی تأکیداقتضا ایدرکه باشلی جهتلری آتیده محرر بش وجهدن عبارتدر :

برنجیسی : مسندالیهك مدلولنی تقریر ایچون تأکید ایتمکدر . فارسیدن صائبك :

بخونم زد تاباقلم شدا شنا دستش
پری رویی که می بردم بمکتب من کتابش را

بیتنده‌کی « من » ایله وترکیدن :

چیچکلر آچدی بلبللر ترنم ایلیوب دیرلر
بهار ایردی بهار ای عاشق شوریده چیق سیره

بیتنده‌کی ایکنجی « بهار » ایله مسند الیه تأکید اولندیغی کبی

ایکنجیسی : مجاز توهمنك دفعی ایچون مسند الیه اسم تجرید ایله تأکید اولنور .

نصل انکار ایده‌جك الفتنی آخر ایله
انی اغیار ایله بن دون کیجه کندم کوردم

بیتنده مسند الیه « کندم » اسم تجریدله تأکید اولندیغی کبی .

اوچنجیسی : سهوی دفع ایله عدم شمولی ایچون تأکید اولنور .

« بوکون بزه قومشو علی افندی حجازه کیدییور » ترکیبنده‌کی « علی افندی » ایله اولان تأکید کبی .

دردنجیسی — ایضاح ایچوندرکه مسند الیه بشقه برصورتله ذکر اولندقدنصکره اسمیده ذکر ایدلمکدر « برادریکز کلدی . سودیککز فلان کیتدی » دیمك کبی .

بشنجیسی : مسندالیهی ذکر ایتدکدنصکره (یعنی) ایله تفسیر ایدرك تأکید ایتمکدر قدمادن برشاعرك :

شاه عالیء زمان یعنی جناب محمود
ایلدی دولتی احیا یاشاسون چوق ییللر

بیتنده اولدیغی کبی .

٥٣ — مسند الیهك عطفی : کلامی اختصار ایله حسن تنسیق ایچون برمسنده برقاچ مسند الیهی عطف ایتمك اصول ادب

اقتضاسندندرکه بوده «و. دخی . ده . هم» کبی اداتلر اجرا اولندیغی کبی بعضاً ادات عطف اولمیه‌رق معناً عطف اولنور.

«بوکون خواجه ومعاون افندیلر بزه کلدیلر» و« دون خواجه افندیده معاون افندیده درسده بولندیلر» و« بوسنه هم بغدای هم چاودار هم آرپه چوق اولدی» یاخود «بوسنه آرپه‌ده بغدایده چاوداردە چوق اولدی» وامثالی کبی که بونك برنوعیده زیرده ومسندك ترکی فقره‌سی اولان ماده‌ده بیان اولنه‌جغی کبی امور نسبیهٔ کلامیه‌ده دخی ذکر اولنه‌جغندن بوراجقده بوقدرکه اکتفا اولندی.

اداتسز عطف ایسه اکثریا امور مخاطبه‌ده جریان ایدن احوالده واقع اولوب تیاترو رساله‌لرنده بوصورت اختیاراولنور. مثلا «سکا دییورم! احمد، حسن، حسین، علی، ولی، نورالدین کیده‌جك. عمر، حلمی، سلیم، عبدالله، قاله‌جق آکلاشلدیمی؟» کبی.

آلتنجی فصل

مسند الیهك مقتضای ظاهره مخالف ایرادی

٥٤ . بعض یرلرده مقتضای حال مقتضای ظاهره مخالف اولوب کلامی مقتضای حاله توفیق ایجاب ایدرکه اولوقت مسند الیهی مقتضای ظاهره مخالف ومقتضای حاله موافق اوله‌رق ایراد ایتمك لازم کلور. یعنی انادن طوغمه کور برآدمه برشیئی اشارت ایدوب «شونی کورییورمیسك» دیمك مقتضای ظاهره مخالف سوز سویلمك ایسه‌ده

او اعمى استهزايه شايان آدملردن اولورده برشى حقنده عناد ايدرسه اوراده مقتضاى حال اكا بويله برسوز سويلنمسنى ايجاب ايتديركه بوبابده‌كى احوال مشهوره بروجه آتى بيان اولنور.

برنجيسى: عظمت شانه مبنى متكلمك مفرد متكلم ضميرى يرنده جمع متكلم ضميرنى وكذا اخره يعنى مخاطبه اظهار تعظيم ايچون مفرد مخاطب ضميرى يرنه جمع مخاطب ضميرينك استعمالى كبى.

فرمانلرده «بن» يرينه «بز» دنيلمك وبر بيوك ذاته «سن» ديه‌جك يرده «سز» ديمك كبى‌كه امثالى پك چوق اولديغندن باشقه‌جه مثال تحريرينه لزوم كورلمدى.

ايكنجيسى: كلامك مابعدنى استماعه سامعده شوق حاصل ايتديرمك ايچون مسنداليهى اظهار ايتميوب اضمار ايتمكدركه بوخصوص يالكز ضمير غائب صورتنه مخصوصدر:

حق بكا بندن قريب اما بن اندن پك بعيد

مصراعنى شو:

اول بكا بندن قريب اما بن اندن پك بعيد

صورتنده ادا ايتمك كبى.

اوچنجيسى: ظاهر مقتضاسيله مسنداليهك اضمارى لازم ايكن اظهار ايتمكدر. بونده اوچ شق واردر:

شق اول: بالخاصه تميز ايچون مضمر مظهر اولمقدر:

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ

آیت کریمه‌سنده واقع ایکنجی لفظهٔ جلال کبی که وهو الصمد دنیلمك مقتضای ظاهر ایکن اثبات تمییز ایچون او صورت جلیله اوزره ایراد اولنمشدر.

صنعی‌در بر صانعك اشبو پرند نیلکون

نقشی‌در بر نقشبندك بو مصنع پرنیان

بیتنده « پرند نیلکون » ذکر اولندقدنصکره « مصنع پرنیان » ایرادینه لزوم اولمیوب ضمیر ایله ادا ممکن اولدیغی حالده تمییز ایچون اولوجهله ایراد اولنمشدر.

شق ثانی : تمکن ایچون ضمیر متکلم یرنده اسم ظاهر کتیرمکدر « الامیر یامرك بکذا » دیمك کبی یعنی بیوك بر ذات « بن بویله امر ایدییورم » دیه‌جکی یرده « امیر بویله ایدییور » دیمك کبی‌که هرلسانده بوصورتله جاریدر واکثریا نطقلرده‌بویله سویلنور مثلا برمشیر عسکره « بن بویله امر ایدییورم » دیمزده « مشیریکز بویله امر ایدییور » دیر.

شق ثالث : استعطاف ایچون ضمیر متکلم یرنده اسم ظاهر کتیرمکدر. عربیدن :

اِلٰهی عَبْدُكَ الْعاصی اَتاكا

مُقِرّاً بِالذُّنوبِ وَقَدْ دَعاكا

بیتنده « انا » یرنده «عبدك» دینلمسی کبی‌که بونك دیوانلرمزده امثالی یك‌چوق اولدیغی بیان ایله تفصیلندن صرف نظر ایدرز.

دردنجیسی : استهزا ایچون مسند الیه مقتضای ظاهره مخالف

ایراد اولنورکه بر اعمایه «کوردیککك شی پك کوزلدر» ویاخود صاغر آدمه «ایشتدیککك سس نه محرق آوازدر» دیمك کبی.

بشنجیسی: دعا وطلب مرحمتده متکلمك نفسنی غائب مقامنه تنزیل ایله کلامی ادا ایتمسیدر. عربیدن بالاده مذکور.

الهی عبـدك العاصی اتاکا
مقراً بالذنوب وقـد دعاکا

بیتیله ترکیدن فضولینك:

یارب بلای قیده فضولی اسیردر
اول بی دلی بودام کدورتدن ایت رها

بیتنده اولدیغی کبی.

٥٥ فائده ٩ : مقتضای ظاهر خلافنه ایراد کلام یالکز مسند الیهك خلاف ظاهره مخالف ایرادینه مخصوص اولمیوب بعض نکات ٦ ولطائفه مبنی دیکر موقعلرده دخی واقع اولورکه اك مهم ومشهورلری بروجه آتی بیان اولنور:

برنجیسی: متکلم ومخاطب وغائب صورتلرندن برینك محلنده دیکرینی استعمال ایتمکدرکه بوکا «التفات» دیرلر. تفرعاتیله برابر تفصیلات لازمه‌سی اشبو کتابك اوچنجی مبحثنی ترکیب ایدن علم بدیعده ذکر اولنه‌جغندن بوراده تفصیلانه حاجت کورلمدی. انجق بر مثال ایرادی فائده‌دن خالی اولمیه‌جغندن روحی بغدادینك خطابدن غائبه رجوع التفاتی حاوی اولان:

خاك اول كه خدا مرتبه‌كى ايليه عالى
تاج سر عالمدر اوكيم خاك قدمدر

بيتنى ايراد ايلمك .

ايكنجيسى : تحقق وقوعنه تنبيه ايچون مستقبلى ماضى ايله ادادر . مثلا بأى حال اوله‌جق برايش ايچون « اوايش اولدى بيتدى » ديمك كبى كه بودخى اشبو كتابك ايكنجى مبحثى اولان علم بيانده بيان اولنه‌جغندن بوراده تفصيلندن صرف نظر اولندى .

اوچنجيسى : كلامى متكلمك مرادى اولميان معنايه حمل ايله جواب ويرمكدر . نته‌كيم مقام تهديدده « باق بن سكا نه‌يا‌په‌جغم » دين برذاته «لطفكز معلوم عالمدر افندمدن عنايت بكلرم» يولنده جواب ويرمك كبى‌كه « سزه‌لايق اولان لطف ايتمكدر فنالق ايتمك شانكزه دوشمز » ديمكدر .

دردنجيسى : سائلك سؤالنه موافق جواب ويرميوبده حالنه‌مطابق جواب ويرمكدر . مثلا پرهيزايله‌مكلف اولان برخسته‌« صو بوره‌كى مى ايودر يوقسه پوف بوره‌كى مى » ديه سؤال ايتسه اكا قارشو :
« طبيب شهريه چورباسنى توصيه ايتدى بوكون انى اكل ايديكز باقه‌لم يارين نه‌ديه‌جك » يولنده جواب‌ويرمك كبى .

بشنجيسى : برشيئك سببنى سؤال ايدنه اول شيئك فائده‌سنى خبر ويرمكدركه «بلوطلردن ياغمور نصل حاصل اولور» سؤالى ايراد ايدن امى برآدمه قارشى «ياغمور فيض وبركته خادمدر» ديوبده «سكا حكمتدن دم اورمق لازم دكلدر» اعتراضنى اشراب ايلمك كبى .

التنجیسی: کلامك اجزاسندن برینی دیکرینك مقامنه قویوب مقتضای ظاهره مخالف ایراد ایتمکدرکه بوکا «قلب» دیرلر مثلا «پارمغی یوزوکه کچیردم» دیمك لازم ایکن «یوزوکی پارمغه کچیردم» دینور.

باب ثانی

مسندك احوالی

٥٦ کلامك ایکی رکن اصلیسندن بریسی اولان مسند حقنده دخی مسند الیهده اولدیغی کبی:

اولا — تقدیم وتأخیری
ثانیاً — ترك وذکری
ثالثاً — تأکید وتوصیفی
رابعاً — تعریف وتنکیری
خامساً — اسم وفعل اولمسی

احوالی تدقیق اقتضا ایتدیکندن بو بابده بروجه آتی بش فصل ترتیب وتحریر اولندی

فصل اول

مسندك تقدیم وتأخیری

٥٧ باب اولك برنجی فصلنده بیان اولندیغی وجهله کلامك

نسبح طبیعیسی اعتباریله عربینك جملهٔ اسمیه سیله فارسی و ترکینك جمله اسمیه وفعلیه‌لرنده مسند هرحالده مؤخر اولمق لازم کلورسه‌ده باب مذکورده مسند الیهك تأخیرینی موجب اوله‌رق بیان اولنان احوالدن بشقه برطاقم حاللر دها واردر که تقدیم وتأخیری بادیدر . بورا‌ده‌ده انلرك اك مهملرینی بروجه آتی تحریر ایلدك :

مسندك تقدیمی : مسندك تقدیمنی موجب اولان اسبابك باشلوجه‌لری آتیده محرر اوچ صورتدر .

برنجیسی : استفهامی دفعهً اشعار ایچون مسند مقدم ایراد اولنور . عربیدن :

کیف زید این عمر

مصرعیله ترکیدن حاذقك :

کیمدر بو روزکارده آسوده حال اولان
تاریخ سرکذشت سلف ازبر مده‌در

بیتیله نحیفی‌نك :

وارمیدر مهرجهان آراده بو وجه حسن
ماه تابانم نظرقیل ایشته‌خورشید ایشته‌سن

بیتنده اولدیغی کبی .

ایکنجیسی — مسند الیهه تخصیص ایچون مسند مقدم ایراداولنور . قرآن عظیم الشانده :

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ

آیت کریمه‌سیله فارسیدن صائبك :

خشمست خوردن من وعیب است پوششم
اینست از زمانه لباس وغذا مرا

بیتیله فضولینك :

رز نیست سیم نیست گهر نیست لعل نیست
خاك است شعر بنده ولی خاك کربلاست

اوچنجیسی ــ مسند الیهك استماعنه شوق حاصل ایتدیرمك ایچون مسند مقدم ذکر اولنور : عربیدن ؛

ثَلٰثَةٌ تُشرِقُ الدُّنیـا بِبَهجَتِهـا
شَمسُ الضُّحٰی وَاَبُواسحاقَ وَالقَمَرُ

بیتنده وترکیدن ضیا پاشانك :

بر در ضیا فنـاده تحقیق ایله تصور
واری یوغی جهانك هپ امر اعتباری

بیتیله نوعینك :

ناز ایدر کلمز کنار عاشقه اول دلربا
سویلنور دیللرده اما بر دلارادر کیدر

بیتنده اولدیغی کبی .

٥٩ مسندك تأخیری ــ کلامك ترتیب طبیعیسی اوزره مسند دنیلان رکن کلام هر حالده مؤخر اولدیغندن بونك تقدیمی ویاخود مسند الیهك تأخیرینی موجب اولوب بوندن اولکی ماده ایله برنجی بابك فصل اولنده بیان اولنان مجبوری حالر تحقق ایتمدکجه مسند دائما مؤخر واقع اولمغله بونك ایچون دها زیاده تفصیلاته لزوم یوقدر .

فصل ثانی

مسندك ترك وذکری

٦٠ کلامك برركن مهمی اولان مسندك هرحالده مذکور اولمسی طبیعی اولوب انجق بعض حالاتده ترکی موجب اسباب ظهور ایتدیکی وبعض یرلرده‌ده ذکری قطعی الوجوب اولدیغی جهتله بورادهده بروجه‌اتی انلری تدقیق وتحریر ایلدك :

٦١ مسندك ترکی : کلامده وحال ومقامده قرینه موجود اولدیغی صورتده بروجه‌اتی ایکی حالده مسند ترك اولنور .

برنجیسی : قرینه‌نك پك زیاده وضوحی حالنده مسندك تکراری عبث اوله‌جغندن اختصارکلام ایچون اول مسند ترك اولنور . مثلا : بریازینك صاحبنه « بونی کیم یازدی » یولنده واقع اولان سؤاله « بن یازدم » دیمك لازم ایکن قرینه‌نك زیاده وضوحی جهتله یالکز « بن » دیمکله اکتفا اولندیغی وجودت پاشا حضرتلرینك :

خوبان بی وفا کبی دهر دسیسه باز
ناز اهلنه نیاز ایدر اهل نیازه ناز

بیتنك نهایتنده « ایدر » مسندینك ترکی کبی .

ایکنجیسی : ضیق مقام مناسبتیله مسند ترك اولنور . عربیدن متینك :

قالَتْ وَقَدْ رَأَتْ اصْفِرارِی مَنْ بِهِ

وَتَنَهَّدَتْ فَاجَبْتُهُ الْمُتَنَهِّدُ

بیتنده اولدیغی کبی.

٦٢ فائده ١ : ایکی ودها زیاده جمله‌لرده مسند عینی اولمق لازم کلورسه یالکز جمله‌نك برنده ایراد اولنوب دیکرلرنده ترك اولنمق مقتضای اصول بلاغتدندر.

دل بابله بلبل کله کل خاره طولاشدی

مصرعنده اولدیغی کبی که بومصرعده اساساً « دل بابله طولاشدی. بلبل کله طولاشدی. کل خاره طولاشدی » صورتی لازم ایکن ایکی یرده‌کی طولاشدیلر ترك ایدلمشدر. فارسیدن اوریتك :

راحت وهستی ورنج نیستی

برشما وبرمابیك حال بکذشت

بیتیله ترکیدن :

نملو اشکمدن زمین مملو اونمدن آسمان

مصرعیله شو :

زن مرده، جوان پیره، کمان تیرینه محتاج

مصرعنده اولدیغی کبی.

٦٣ فائده ٢ : بعض یرلرده قرینه‌نك دلالتیله یالکز مسند ویا مسند الیه دکل ایکیسی بردن ترك اولنه‌رق متممات جمله‌دن برینك ایرادیله ادای مرام اولنور. مثلا : « بوایش نه ایله حاصل اولور »

سؤالك جوابی « بوایش همتکزله حاصل اولور » صورتنده اولمق لازم کلورکن قرینه پك زیاده واضح اولدیغندن هم مسند وهم مسندالیه ترك اولنه‌رق یالکز « همتکزله » دینلك کافی اولدیغی کبی .

٦٤ مسندك ذکری : مسندك ذکری هرحالده طبیعی ایسه‌ده بروجه آتی بش صورتده مطلقا ذکر اولنوب ترك ایدلمه‌مك لازمدرکه بوصورتلردن :

برنجیسی : کلامده اصل اولدیغی ایچون ذکری عبث اولمیان وحذفنه لزوم قطعی کورلمیان هر برمحلده ذکر اولنمسیدر . تکچن مثاللرده اولدیغی کبی .

ایکنجیسی : حذفنه قرینه وار ایکن احتیاطاً ذکری لازمکلان محللرده مذکور اولمسیدرکه اکثریا استنطاق واستشهادانده بوکا دقت اولنور . مثلا : برشاهده « فلانی کیم جرح ایتدی » سؤالی ایراد اولندقده شاهد دخی جارحی بیلورسه « فلان » دیمسی کافی ایکن احتیاطاً اوشاهده « فلان فلانی جرح ایتدی » دیدیرتمك لازم اولدیغی کبی .

اوچنجیسی : تهدید ایچون مسندك ذکری لازمدر .

مثلا : « بوآدمی کیم دوکدی » سؤالنه ضارب طرفندن یالکز « بن » دینلك کافی ایکن ایقاع تهدید ایچون « بن دوکدم » دینلك کبی که « نه‌یاپه بیلورسك ایشته بن دوکدم » معناسنی اشراب ایله ایقاع تهدید ایدلمش اولور .

دردنجیسی : تبرك و تعظیم ایچون مسند ذکر اولنور.

مثلا : «دنیایی کیم یاراتدی» سؤالنه یالکزجه «الله» دیمك کافی ایکن تبرکاً و تعظیماً «دنیایی حق جل وعلا حضرتلری یاراتدی» دیمك کبی.

بشنجیسی : افتخار ایچون مسند ذکر اولنور.

مثلا : «بوشقی‌یی کیم طوتدی» سؤالنه یالکزجه «بن» دیمك طوتان آدم ایچون کافی ایکن ابراز افتخار ایچون «بن طوتدم» دیمسی کبی.

٦٥ تنبیه : مسندك ترك وذکری بوراده تعداد اولنان احوالدن بشقه دها برچوق یرلردەده جاری ایسەده انلری مقتضای حال تعیین ایدوب کیفیتی ارباب طبع سلیمه واضح قیلەجغندن بوقدرجقله اکتفا اولندی.

فصل ثالث

مسندك تأکید وتوصیفی

٦٦ مسندك تأکیدی : یعنی مسندالیه کبی مسند دخی درت صورتله تأکید اولنور.

برنجیسی : مسندك اسم تجریدایله تأکیدیدر. نته‌کیم «بوکا سبب اودر» دینه‌جك یرده «بوکا سبب انك کندیسیدر» دینوب تأکید ایله تقویه اولنور.

ایکنجیسی : مسند عین کلمه‌سیله تأکید اولنور نته‌کیم «اوبودر» دینه‌جك یرده «اوبونك عینیدر» دینور و«اراده‌کز عین کرامتدر» تعبیری استعمال اولنور.

جودت پاشا حضرتلرینك :

تنزل عین رفعتدر انکچون صنع یزدانی
مقام کاکلی بالای چشم عزت ایتمشـدر

بیتیده بوقبیلدندر.

اوچنجیسی : بدلله تأکید ایتمکدر «اوکلان ذات برادریکزدر» یرنده «اوکلان ذات برادریکز علی افندیدر» دیمك کبی که شاعرسری نك :

برك کلده ژاله صانمه کوردیکك
بلبلك اشك تری' کوز یاشـیدر

بیتیده بوقبیلدندر.

دردنجیسی : یعنی کتوریله‌رك بیانله تفسیر ایتمکدر «بو مسوده باش کاتبك یعنی فلان افندینکدر» دیمك کبی‌که

بو نظاماتی اك اولجه قویان بو حاله
صدر عالیء زمان یعنی رشید پاشادر

بیتده بوقبیلدندر.

٦٧ مسندك توصیفی : مسند اسم اولدیغی یرلرده مسندالیه کبی جریان ایدن احوال بورادده جاری اولور. بناءعلیه : تفصیله حاجت اولمامقله یالکز برر مثال ایرادیله اکتفا اولندی.

قرآن عظیم الشاندن :

«هُوَ اللّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ»

آیت کریمه‌سنده مسند اولان اسم جلال مذکور اوچ صفتله برلکده ایراد اولنمشدر . ترکیدنده :

از سر نو ایلیان احیا بوملك وملتی
حضرت عبدالحمید خان عدالت پیشه‌در

بیتیده بویله‌در .

فصل رابع

مسندك تعریف وتنکیری

٦٨ کلامده خصوصیت نه‌قدر زیاده اولورسه فائده اوقدر تمام اوله‌جغندن مسند اکثریا معرفه اوله‌رق ایراد اولنور وخصوصیت مذکوره‌یی تزیید ایچونده اضافتله ویاتوصیف ایله‌ده تخصیص اولنور . انجق بعض کره نکره‌اوله‌رق ایرادینه مجبوریت کورلورکه بروجه‌آتی معرفه ونکره اولمسی حالاتی تحریر اولندی .

٦٩ مسندك معرفه اولمسی : مسند یا اداتله معرفه اولور وياخود وصف واضافتله تخصیص ایدیله‌رك تعریف اولنور .

اداتله اولان معرفه‌لر ضمیر واسم اشارتله تعریف اولنانلردر «بونی یازان او ذاتدر» . «یکی کلان مکتوبجی شوافندیدر» ترکیبلرنده اولدیغی کبی .

وصف واضافتله تخصيص ايدلمسی ايسه مسندی تركيب وصفی ويا تركيب اضافی حالنده ايراد ايتمكدر.

« فلان افندی برنجی شاعردر ». « فلان ذات محكمه كاتبيدر » جمله‌لرنده اولديغی كبی.

٧٠ - مسندك نكره اولمسی : تعريف حصره دلالت ايده‌جكندن بودلالتك موجود اولمديغنی بيان يعنی عدم حصری ارائه موقعنده مسند نكره اوله‌رق ايراد اولنور.

« فلان شاعردر ». « فلان كاتبدر » كبی كه بونده دخی طبق مسند اليهده اولديغی مثللو وحدت تفخيم تصغير ومعانیٔ سائره مستفاد اولور نته‌كيم :

« بو يازی‌يی يازان برخطاطدر » جمله‌سنده برخطاطدر مسندی نكره اولوب وحدته و :

عاشقه طعن ايتمك اولمز مبتلادر نيلسون
آدمه مهر محبت بربلادر نيلسون

بيتنده (بربلادر) مسندی نكره اولوب بيوك بربلادر ديمك اولمغله تفخيمه و :

« بنی احيا ايده‌جك سنك برسوزكدر » جمله‌سنده (برسوزكدر) نكره اولوب بركوچك سوزكدر ديمك اولمغله بوراده ده تصغيره دلالت ايدر.

فصل خامس

مسندك اسم و فعل اولمسی

۷۱ — كلامده یا مسندك مسند الیهه اثباتی ویا بو اثبات ایله برابر تجدد وزمان حدوثی اشعار اولنورکه برنجی حاله كوره مسند اسم وایكنجی حاله كوره فعل اوله‌رق ایراد اولنور .

۷۲ — مسندك اسم اوله‌رق ایرادنده معنا ثابت اولوب اعانهٔ قرائن ایله اكثریا دوام واستمرار معنالری مستفاد اولور . « فلان اوزوندر » . « عظمت حق تعالی یه مخصوصدر » مثاللرنده اولدیغی كبی .

« كلیات قواعد عثمانیه » نام اثر عاجزینك صرف كتابنده اقسام كلمه‌یی اصول مستحسنهٔ عربه توفیقاً « اسم . فعل . ادات » اوله‌رق اوزره اوچ قسمه تقسیم ایتمش واسمك اقسامی‌ده (مطلقا اسم . صفت . ضمیر . اسم اشارت . اسم موصول . اسم تجرید . كلمهٔ استفهام . مصدر) دن عبارت اوله‌رق كوسترمش اولدیغمزدن مسندك اسم اولمسی لازم كلان شو بحثده بونلری تطبیق ایچون بروجه آتی امثله تحریر اولندی . شویله‌كه :

اولا مسندك مطلقا اسم اولمسیدر كه فارسیدن ابو الفرجك :

گر بزد مرغ هرجا دام بیند
من آن مرغم كه دام آشیانست

بیتیله تركیدن نابینك :

جمع سبزه نوع نباتات نه قادر
انجق قلم اول رتبهٔ علیاده علمدر

بیتنده (آشیان) ایله (علم) اسملری کبی .

ثانیاً — مسندك صفت اولمسیدرکه فارسیدن صائبك :

باکمال قوت از جانان دل ماغافلست
زنده ازدریاست ماهی وزدریاغافلست

بیتیله ترکیدن نابینك :

دها کیمدن امید صدق ایدرسك نابیا بیلمم
صباحك برنفسده نصفی کاذب نصفی صادقدر

بیتنده واقع (غافل ، کاذب ، صادق) کبی .

ثالثاً — مسندك ضمیر اولمسیدرکه فارسیدن قاسم انورك :

مشکل همه اینست که در عالم تمیز
آنرا که دوا بینی درد تو هم آنست

بیتنك نهایتنده‌کی آن ایله ترکیدن :

غیری‌سندن دردمه ایتمم دوانی بن امید
وارایسه ایلر دوا بو دردمه انجق اودر

بیتنك نهایتنده‌کی (او) کبی

رابعاً — مسندك اسم اشارت اولمسیدرکه فارسیدن :

نیش عقرب نه‌از ره کینست
مقتضای طبیعتش اینست

بیتیله ترکیدن نابینك :

که بلندی پست ایدر گاهی ایدر پستی بلند
مقتضای گردش دولاب عالم بویله‌در

بیتنده واقع «این . بویله» سوزلری کبی

خامساً: مسندك اسم موصول اولمسیدر که فارسیدن فرحی‌نك:

نازنده آنست که کند همیشه التفات
فرخنده آنست که بود مظهر التفات

بیتیله کاظم پاشانك:

کرم اولدر که بلا واسطهٔ دست سؤال
سائلك کیسهٔ آمالن ایده مالامال

بیتنده واقع «آن . اول» سوزلری کبی .

سادساً: مسندك اسم تجرید اولمسیدر . ترکیدن:

نصحم اصغا ایتمامکدن دوشدی دامه عاقبت
اکلادی ظنم که بو احواله باعث کندیدر

بیتنده واقع «کندی» کبی .

سابعاً: مسندك کلمهٔ استفهام اولمسیدر که اسعد بغدادینك:

بکا جور آخره لطفك قاریرم فرق ایدك تك
سنی جاندن، کوکلدن سومین کیمدر سون کیمدر

بیتده‌کی « کیم» کبی

ثامناً: مسندك مصدر اولمسیدر که ترکیدن:

هنردن‌عد اولنمز دفعهٔ پروانه‌وش یانمق
هنر بزم حقیقتده چراغ روشن اولمقدر

بیتنده‌کی «اولمق» مصدری کبی .

۷۳ مسندك فعل اوله‌رق ایرادنده فعلك متضمن اولدیغی معنای حدوثك ثبوتیله برابر ازمنهٔ ثلثه‌دن هانکیسنده واقع اولدیغنی اشعار ایدر مثلا:

«درسمی اوقودم . مکتوب یازیورم . حکومته کیده‌جکم» جمله‌لری کبی که برنجیده ماضی ایکنجیده حال اوچنجیده استقبال زمانلرنده اوقومق یازمق کیتمك معنالری ثابت اولمشدر .

عربی وفارسیده ازمنهٔ ثلثه ایچون یالکز ماضی ومضارعدن عبارت ایکی صیغه اولدیغی حالده ترکچه‌ده بونلره مقابل « ماضیٔ شهودی . ماضیٔ نقلی . حال . استقبال . مضارع » ناملریله بش صیغه اولدیغنه واولسانلرده اداتله قیدی لازم کلان شرط وامثالی شیلر ایچون ترکچه‌ده افعال شرطیه صیغه‌لریله سائره‌نك موجود ایدوکنه کوره لسان عثمانی ایچون عربیده اولدیغی کبی « تقیید فعل » بحثنه لزوم اولمدیغندن وترکچه‌نك افعالی انلردن زیاده وبناءً علیه دها مکمل ایدوکندن کیفیتی شو حاله کوره تدقیق ایدرك هر فعل ایچون بر ر مثال ایراد اولنمق اوزره بروجه‌اتی اون اوچ صورت تحریر اولندی .

برنجیسی — مسندك ماضیٔ شهودی اولمسیدرکه نفعینك :

یاقدی بنی کل ایتدی اوماهك کونش یوزی
اولدی دل ضعیف وشکسته کل اوکسوزی

بیتنده واقع اوچ ماضیٔ شهودی کبی .

ایکنجیسی ـ مسندك ماضیٔ نقلی اولمسیدرکه فضولینك :

ازل کاتبلری عشاق بختن قاره یازمشلر
فضولی نامکی ظلم سرطوماره یازمشلر

بیتندهکی « یازمشلر » کبی

اوچنجیسی ـ مسندك فعل حال اولمسیدر :

فرقته دوشدی کوکل دردی ایله جان ویریور
اواینانمق دیلهمز طورمش اوزاقدن کولیور

بیتندهکی « ویریور . کولیور » کبی

دردنجیسی ـ مسندك فعل استقبالی اولمایدر :

ورای پردهده اسرار وار ظهور ایدهجك

مصرع مشهورنده واقع فعل استقبال کبی .

بشنجیسی ـ مسندك فعل مضارع اولمسیدرکه نجی نك :

زوالی غصهسن چکسون دیه نعمت ویرر یوقسه
فلك اهل دلك ظن ایتمهکیم شاد اولدیغن ایستر

بیتنده واقع « ویرر . ایستر » مضارعلری کبی .

التنجیسی : مسندك فعل اقتداری اولمسیدرکه نابینك :

ویرمز سخن آرالق ایله کیمسهیه نوبت
نابی دهن خامهیی خاموش ایده بیلسه

بیتنده کی « ایدهبیلسه » کبی .

یدنجیسی : مسندك فعل تعجیلی اولمسیدر :

فرصت دوشوروب دون کیجه بر یرده بو عاشق
اول قامت موزونی درآغوش ایدیویردی

بیتنده‌کی « ایدیویردی » کبی .

سکزنجیسی : مسندك فعل حکایه اولمسیدر :

کلمش ایدی برخوش خبرای دل بزه اندن
بیلمم که نه‌دن شمدی‌یه‌دك چیقمدی فعله

بیتنده‌کی « کلمش ایدی » کبی .

طقوزنجیسی : مسندك فعل روایت اولمسیدر . عاصم چلبینك :

درستکوی اولانك کیمسه یاری اولمازایمش
نفاق بیلمیانك اعتباری اولماز ایمش

بیتنده‌کی « اولمازایمش » لر کبی .

اوننجیسی : مسندك فعل شرطی اولمسیدرکه فصیح دده‌نك :

بخت ایستر ایسه صبح قیامتده کوز آچسون
بز قطع نظر ایلمشز مطلبمز دن

بیتنده‌کی « ایستر ایسه » کبی .

اون برنجیسی : مسندك صیغهٔ تعقیبیه اولمسیدرکه شرط مقامنده مستعملدر . فقط ادبیات جدیده‌مزده متروك حکمنه کیرمشدر . انجق آثار عتیقه‌مزدن مثال ایرادی ممکن اولدیغندن حشمتك :

چكيلن بار حجاب دلمزدر يوقسه
روی راحت كورينور پردهٔ عار اولميجق

بيتنی ايراد ايله «اولميجق» سوزينی درميان ايدرز.

اون ايكنجيسی : مسندك صيغهٔ توقيتيه اولمسيدركه امرينك :

كوردكجه كلی بلبلی زار ايلر الندە
آواز ايله افغان ايدرك كريه‌لر ايلر

بيتنده كی «كوردكجه» كبی.

اون اوچنجيسی : مسندك صيغهٔ استمراری اولمسيدر :

بن صدق ايله سعی ايتدم او كزدی هوسنده
بن واصل جاه اولدم او بدخو باقه قالدی

بيتنده كی «باقه‌قالدی» كبی.

٧٤ مسبوق مثالرده واقع افعالك جهت استعماللری بر درجه‌يه قدر معلوم اولمش ايسه‌ده بعضيلرينك بر طاقم خصوصيتلرينی دخی بيان لازم كلمكله بو فقره‌ده انلری تحرير ايلدك. شويله‌كه :

افعال شرطيه : ايجاب حاله كوره افعال شرطيه‌نك بر چوق جهتلره شمولی وار ايسه‌ده الك مهم اولان صورتلری بر وجه آتی بيان اولنان بش صورتدر.

برنجيسی : افعال شرطيه هر نه‌قدر برر جملهٔ خبريه كبی ايسه‌لرده اسنادلری مقصود بالذات اولمديغندن كلام اولميوب جملهٔ جزائيه‌نك قيدی اولمسيدر يعنی : شرط جزايه قيد اولوب كلام بو ايكی جمله ايله

تمام اولور «کونش طوغار ایسه کوندوز اولور» کلامنك ایالك جمله‌سی اولان شرطیه ایکنجینك قیدی اولمغله کلام «کوندوزك وجودی کونشك طلوعنه منوطدر» دیمك اوله‌رق تمام اولور.

ایکنجیسی : صیغهٔ شرطیه‌نك وقوعی مشکوك اولان شرطلره استعمال اولنمسیدر. «بوکون یاغمور یاغار ایسه سکا شونی ویریرم» دیمك کبی که نائلینك :

فلك کیرسه کف نائلی‌یه دامانك
سنکله محکمهٔ کردکاره‌دك کیدرز

بیتیده بوقبیلدندر.

اوچنجیسی : مجزوم الوقوع اولان شرطلرك بعضیسنده تجاهل کبی برنکته ابرازی لازم کلورسه ینه صیغهٔ شرطیه استعمالیدر. مثلا: برقوناغه برمسافر کلوبده اوشاغه «افندی ایچروده‌میدر» سؤالنی ایراد ایتسه اوشاقده افندیسنك ایچروده اولدیغنی بیلدیکی حالده اخبار صحیحدن خوف ایله «اوت» دیه‌جکی برده «باقه‌یم ایچروده ایسه خبر ویریرم» دیمسی کبی.

دردنجیسی : مخاطبك جزمی اولمدیغنه مبنی متکلم کندوسنجه مجزوم اولان شرطك افاده‌سنده صیغهٔ شرطیه استعمالیدر. مثلا : کندیسنك صداقتنه اینانمیان برکیمسه‌یه «اکر صادق چیقار ایسه بکا نه یولده مکافات ایدرسك» دینلدیکی کبی.

بشنجیسی — شرطك وقوعنی جزم ایدن مخاطب علمیله عامل اولمدیغندن متکلم انی جاهل منزله‌سنه تنزیل ایله صیغهٔ شرطیه استعمال

ایتمسیدر. مثلا : برادرینه جفا ایدن برکیمسه‌یه (اکر برادرکز ایسه بویله جفا ایتمیکز) یولنده ادارهٔ لسان ایتمسی کبی.

صیغهٔ توقیتیه — بو صیغه شرط مقامنده مستعمل ایسه‌ده وقوعی مجزوم اولان شرطلرده استعمال اولنور. (بورایه کلدکجه هپ سنی كوریيورم) کبی.

صیغهٔ صله — بو صیغه دخی شرط مقامنده مستعمل ایسه ده توقیتیه کبی وقوعی مجزوم اولان شرطلرده استعمال ایدیلور (تجارتك اشیاسی کلدیکنده سکا برطوپ قماش آلیرم) کبی.

فعل مضارع — بو صیغه معلوم اولدیغی اوزره حال واستقباله دلالت ایدوب قرائت واسطه‌سیله مقصدك هانکیسی اولدیغی معلوم اولورسه‌ده بعضاً استمرار تجددی معناسنی اشراب ایدر نته‌کیم (فلان الله ایچون کوزل یازار) دنیلدکده (هر وقت کوزل یازار) معناسی دخی مستفاد اولور.

افعال مرکبه — بونلرك مواقع استعماللری پك مختلف ایسه‌ده اك مشهور ومهملری بروجه آتی ذکر اولنان اوچ صورتدن عبارتدر.

برنجیسی — حالك فعل ایله ترکب ایدرك برفعل مرکب اولمسیدر (بغتةً کلدی. یایان کیتدی. آنسزین اولدی) کبی

ایکنجیسی — جزؤ اولك اصل فعلی مؤکد اولمق اوزره ترکیب ایدلمش اولمسیدر (بر اورش اوردی که تعریف اولنماز) کلامنده اولدیغی کبی.

اوچنجیسی — اصل فعلك وصف ونوعنی مبین اولمسیدر (کوزل یازی. سرعتلی کیدییور) ترکیبلرنده اولدیغی کبی.

٧٥ فائده ١ ـ فعل نکره‌یه مسند اولورسه جنسه یاخود وحدته تخصیص افاده ایدر. نته‌کم « برسواری کلدی » دینلدکده «کلان سواریدر پیاده دکلدر » یاخود « کلان بردر ایکی دکلدر » معنالری مستفاد اولورکه مقامه واجاب حاله کوره بوایکی معنادن بریسی قصد اولنوب دیکری مسکوت عنه حکمنده قالور .

٧٦ فائده ٢ — مسند ومسندالیهك یکدیکرینه وبعض متعلقات کلامه نظراً دها برطاقم خواصی ایله تقدیم وتأخیرلرینه دائر بعض اصوللر واردرکه بونلر لسانمزك خواجهٔ ادبی دولتلو جودت پاشا حضرتلرینك بلاغت عثمانیه‌سنده جمع ایدلمش اولدیغندن اکمال فائده ضمننده خلاصه اوله‌رق بورایه درجلرینه مسارعت اولندی . بلاغت عثمانیه‌ده محرر اولان فوائددن :

برنجیسی ـ مفرد وجمع اولمقده مسندك مسند الیهه مطابقتی لزومیدر. فقط بومطابقت یالکز جمع غائب صورتنده اولمق شرط دکلدر نته‌کیم « انلر کلدیلر » دینلدیکی کبی « انلر کلدی » دخی دینور . برده مسند الیه مفرد اولدیغی حالده تعظیم قصدیچون مسند جمعلنور. نته‌کیم « خواجه افندی تشریف بیوردیلر » دینور .

ایکنجیسی ـ مطابقتك یالکز کتابتده دکل تکلم وخطابتده دخی شرط اولمسیدر. انجق بری دیکری اوزرینه تغلیب اولنورسه بوشرط بوزولور .

تغلیب دیمك بینلرنده تناسب واختلاط بولنان ایکی شیئك برینی آخرك اوزرینه ترجیح ایله تعبیرده اکا تابع قیلمق دیمکدرکه لسان عربیده پك چوقدر نته‌کیم پدر ایله والده‌یه «والدین» یاخود «ابوین» وشمس ایله قمره «نیرین» وابوبکر الصدیق ایله عمر الفاروق رضی الله عنهما حضراتنه «عمرین» وحضرت حسن وحضرت حسین رضی الله عنهما افندیلریمزه «حسنین» دینور .

بو تغلیب اصولی صورت اخرله لسانمزده‌ده جاریدر نته‌کیم «بنده‌کز یازارم» دینلورکه «بنده» غائب صورتی اولدیغی حالده معناً متکلمدن عبارت اولدیغندن جانب معنی جانب لفظه ترجیح یعنی تکلم صورتی غائب صورتی اوزرینه تغلیب اولنور .

وکذا خطاب صورتی غائب صورتی اوزرینه تغلیب ایله «افندمز احسان ایدرسکز» دینور .

وینه تغلیب قبیلندن اوله‌رق برطائفه‌نك مجموعلرینه «سز شویله یاپدیکز بویله یاپدیکز» دینورده بوخطابدن اول طائفه‌نك مجموعی قصد اولنور .

اوچنجیسی : ظرفلر مسند مقامنده بولندقلری حالده مسند الیه معرفه اولورسه موجودك واقع ویا کائن کبی برفعل ایله تقدیر اولنمسیدر مثلا «حسن افندی قوناقده‌در» یاخود «علی بك قوناقده دکلدر» قوناقده موجود دکلدر دیمك اولور .

دردنجیسی : مسند الیهك نکره اولدیغی تقدیرده ظرف اولان سوزلر آنك اوزرینه تقدیم اولنه‌رق وار یاخود یوق لفظلرینك مسند

حكمنده قالمسيدر . « قوناقـده بر آدم واردر » ياخود « اوده بركيمسه يوقدر » ديمك كبي .

بشنجيسى : ادات تعريف وتنكيردن عارى اسم عامل حقنـده ده نكره كبي معامله اولنمسيدر جودت پاشانك :

يوق حالمى عرض ايلمكه تاب وتوانم
جودت سرشورمده بودم درد سفروار

بيتنده اولديغى كبي .

آلتنجيسى : مسند اليهك معرفه اولديغى حالده متعلقات فعل اوزرينه تقديميدر « فلان افندى دون بورايه كلدى وفلان افنـدى بوكتابى بكا ويردى » دينلديكى كبي ايسه ده مقصدده قصر بيانى اولورسه اولوقت تاخير اولنور « دون بورايه فلان افندى كلدى وبوكتابى بكا فلان افندى ويردى » دينور .

يدنجيسى : مسندك اليهك معرفه اولمديغى حالده دائما متعلقـات فعلدن صكره كلمسيدر نته كيم « دون بورايه بر افندى كلدى » « بوكتابى بكا بر افندى ويردى » دينور

باب ثالث

متممات جمله

٧٨ ـ كلامده تقدير چوق قـيد اولندقجه فائده اوقدر تمام اوله جغندن لزومى حالنده كلام حال وتميز ايله قيد اولنديغى كبي فعللر

دخی متعلقاتیله تقیید اولنور بناء علیه بوبابده اوچ شیدن یعنی « حال . تمییز . متعلقات فعل » دنیلان شیلردن بحث اولنه‌جق اوچ فصل اوزرینه تحریر اولندی .

حال

٧٩ حال فعل ومفاعیله نسبتله اوچ صورتده ایراد اولنور . برنجیسی : حال فاعلك هیئتنی مبین اولمقدر . « فلان یاغموردن ایصلانمش اولدیغی حالده کلدی » دیمك کبیکه بونده‌ده اوچ شق واردر ؛

شق اول : فاعلك هیئتنی مبین اولان حالك ترکجه حال ترکیبی صیغه‌سیله ویا اداتله اداسیدر . « فلان یاغموردن ایصلانه‌رق کلدی » و « هنوز وقت معین کلمامش ایکن کلدی » کبی‌که شاعرك :

کل چاك کریبان ایدرك دوشدی زمینه
ای بلبل شوریده سکا اغلمه قالدی

بیتیله نظیمك :

اهل محبت ایلمز پست وبلنده اعتبار
عشقه دوشن کدا اولور شاد فلك جناب ایکن

بیتیده بو قبیلدندر .

شق ثانی : براسم عربینك آخرینه تنوین مفتوح علاوه‌سیله حال ترکیبی مقامنده استعمالیدر « فلان ذات محزوناً کلدی ومحزوناً کیتدی » کبی .

شق ثالث : ترکجه فعل التزامی مفرد غائبنك مکرر اوله‌رق استعمالیله

حال تركيبی معناسنی ويرديرمكدر «فلان ذات كوله‌كوله كلدی اغليه اغليه كيتدی» كبی كه شو :

اغليه اغليه كلدم بودنی دنيـايه
عهدم اولسون كوله‌رك بن كيده‌يم عقبايه

بيتيده بوقبيلدندر .

ايكنجيسی ــ حال مفعولك هيئتنی مبين اولمقـدر « بن انی سرخوش اولديغی حالده كوردم » كبيكه بونده‌ده اوچ شق واردر .

شق اول : مفعولك هيئتنی مبين اولان حالك تركجه حال تركيبی صيغه‌سيله اداسيدر « فلان افندی سوينه‌رك كلدی » كبی .

شق ثانی : مفعولك هيئتنی مبين اولان حالك براسم عربی احزينه تنوين مفتوحه علاوه‌سيله ايراديدر . « فلان افندی آله‌جغنی نقداً الدی » كبی .

شق ثالث : بعض مناسب كلمه‌لرك مكرر ايراديله حال تركيبی معناسنی ويرديرمكدر « بو كتابی جزء جزء باصديره جغم » دينلديكی كبی .

اوچنجيسی ــ حال فعلك حالت صـدور و تعلقنی مبين اولمقدركه اداتله وصله ايله ادا اولنور « سـاعت بشـده ايكن واپور قالقدی » و « ساعت بشه كلمامش اولديغی حالده واپوری قالديرديلر » كلاملرنده اولديغی كبی .

۸٥ حاله متعلق دهـا برطـاقم احوال مهمه واردركه خواجهٔ ادبمز دولتلو جودت پاشـا حضرتلرينك بلاغت عثمانيه‌سـنده محرر اولديغندن تكثير فوائد ضمننده عيناً آتی‌يه درج ايتدك .

فائده ١ حالك وقوعی چندان مأمول دكل ایسه « حالده » تعبیری یرینه « تقدیرده » سوزی استعمال اولنور . نته‌كیم : « فلان ذات بورجنی ویرمدیکی تقدیرده بن اودەرم » دینلورکه بورجنی ویرمامسی مأمول دکل ایسەده شاید ویرمز ایسه بن ویررم دیمك اولور .

فائده ٢ صفت کبی حال دخی بعضاً سببی اولور نته‌کیم : « فلان ذات ایاقلری طولاشەرق کلدی » دینور .

فائده ٣ ذی الحاله نسبتله حال موصوفه نسبتله صفت کبی اولوب انجق ذی الحالك فعله مباشرتی حالنده حال ایله اتصافی قصد اولنور وبوجهتله فعلك وقوعنی بیان ایدرك اول فعلك قیدی دیمك اولور صفتدن مقصد ایله موصوفك فعله مباشرت وعدم مباشرتندن قطع نظرله وصفك اکا ثبوتیدر . بناء علیه بینلرنده فرق کلی اولدیغندن بورالرینه دقت لازمدر .

فائده ٤ حال ایله صفت کلامده مسندە بکزرلر انجق بونلرك نسبتلری مقصود بالتبع اولمغله کرك حال کرك صفتك نسبتلری برر نسبت تقییددر . مسندك مسندالیه اولان نسبتی ایسه مقصود بالذاتدر انکچون اسناد دینلمشدر . بناء علیه بوخصوصده دقت لازمدر .

باب ثانی

تمییز

٨١ تمییز کلامده برقید مخصوصدن عبارتدرکه اساساً اوچ صورتله ادا اولنور .

برنجیسی — اسنادك قیدی اولمق اوزره ایرادیدركه بونكده ایكی شق واردر :

شق اول : تركچه ادات تمییز ایله بیـانیدر « بن اكا معلوماتچه فائقم » كبی كه سری نك :

كرچه دنیالقچه هر برفرده فاقدر ولی
زاد عقبادن تهی دست اولدیغنده شبهه یوق

بیتیده بوقبیلدر .

شق ثانی : بر اسمی تنوین مفتوحه علاوه‌سیله تمییز یاپمقدر « بن اكا علماً فائقم » كبی .

ایكنجیسی — برنسبت تقییدیه‌نك قیدی اولمسیدركه بونده‌ده ایكی شق واردر :

شق اول : تركچه ادات تمییز استعمالیدر « بنم اكا معلوماتچه تفوقم مسلم عالمدر » كبی .

شق ثانی : براسم عربی‌یه تنوین مفتوحه علاوه‌سیله ینه بو مقامده استعمالیدر « بنم اكا علماً تفوقم مسلم عالمدر » دیمك كبی .

اوچنجیسی — جمله‌لرك صیغهٔ صله ایله تمییز مقـامنده ایراد اولنمسیدركه بونلر جودت پاشا حضرتلرینك قواعد عثمانیه‌سیله كلیات قواعد عثمانیه نام اثر عاجزینك نحو كتابنده برتفصیل بیان اولندقلرـ ندن بوراده تكرار اولنمیه‌رق یالكز « بن سكا مخلص اولدیغم جهتله بویله نصیحت ایدیورم » و « سزه امنیتنك بركمال اولمسی حسبیله بوایشه تعیین ایدیور » و « بوقدر صـادق اولدیغنه كوره كوردیكی مكافات آزدر » مثاللرینی ایراد ایله اكتفا قلندی .

متعلقات فعل

٨٢ متعلقات فعل فاعللر ایله مفعوللردن عبارت اولدیغندن بوراده انلرك ترك وذكرلریله تقدیم وتأخیرلری احوالی تدقیق ایده‌جکز:

٨٣ مفعوللرك ترك وذكری . مفعوللر صریح وغیر صریح اوله‌رق ایکی صورتده واقع اولوب بونلردن:

مفعول صریحلر: عربیده‌منسی ومقدر حکمنده اوله‌رق برچوق یرلرده ذکر اولنمز ایسه‌ده ترکیده اك مهم اولان احوالی بروجه آتی درت یرده واقع اولور.

برنجیسی: قرینهٔ ظاهره‌یه مبنی ذکری عبث کوریلان مفعولك حذفیدر «بغدادی کوردکمی» سؤالنك جوابی کورمش ایسه «بغدادی کوردم» وکورمامش ایسه «بغدادی کورمدم» صورتلرنده ایکن قرینهٔ واضحه جهتیله «بغدادی» مفعول صریحنی ذکراتمك عبث اوله‌جغندن ترك ایله یالکز «کوردم» یاخود «کورمدم» دینلدیکی کبی.

ایکنجیسی: ابهامدن صکره بیان ایچون ترك اولنور.

«بن امر ایتدم اویازدی» کبی که ابهامی یازدی بیانی تعقیب ایتدیکندن «بن یازمغی امر ایتدم» دینلمیوب «یازمغی» مفعولی حذف اولنمشدر.

اشبو صورتله اولان حذف مسئله‌سی اکثریا فعل مشیئتده واقع اولوب «ایسته‌سه‌م یاپاردم» دنیلورکه «یاپمغی ایسته‌سه‌م» تقدیرنده اوله‌رق «یاپمغی» مفعولی حذف اولنور.

اوچنجیسی: انکاری بعض نکاته‌مبنی اولورسه ینه حذف اولنور «الله قهر ایتسون» دیمك کبی‌که بوراده «فلانی» مفعولی حذف اولنمشدر.

دردنجیسی: استهجانی دفع ایچون حذف اولنور مثلا مناسبتسز برشیدن سؤال اولندقده آنی ذکر ایتمیه‌رك یالکز «کورمدم» دیمك کبی.

٨٤ مفعول غیرصریحلرك حذف اولنملری دخی عینی احوالده ودها بعض خصوصاتده ترك اولنورکه مواقعنی ایجاب حال تعیین ایده‌جکندن بوراده یالکز برقاچ مثال‌ایرادیله اکتفا اولندی.

مثلا: «بغداده کیتدکمی» سؤالنه عینی مفعول صریحده بیان اولنان برنجی شق کبی «کیتدم» یاخود «کیتمدم» دیوب «بغداده» مفعول فیهنی ترك ایتمك وکذا:

«اوطه‌یه نه‌چوق کیروب چیقیورسك» جمله‌سنده چیقیورسك فعلنك مفعول منهی اولان «اوطه‌دن» سوزینك ترکی وجودت پاشا حضرتلرینك:

وار حال پریشانمی عرض ایله او یاره
زیرا اوطرفدن نه‌کلور وار نه کیدر وار

بیتنك نهایتنده‌کی کیدرك مفعول منهی اولان «اوطرفدن» سوزینك محذوف اولمسی کبی.

اشبو غیر صریح مفعوللرك حذفی لسانمزده پك‌چوق وهله اشعاریمزده غایتله شایع اولدیغندن هر بر اثرده یوز بیك مثال موجود اولمغله بوندن زیاده تفصیله لزوم کورلمدی.

۸۵ مفاعیلك تقدیم وتأخیرلری لسان عثمانینك شیوهٔ طبیعیه‌سنجه اولا مفعول صریح بعده غیر صریحلر صکره فاعل دها صکره فعل ذکر اولنمق یعنی « بنی بوایشه او تعیین ایتدی » صورتنده اولا بنی مفعول صریحی ثانیاً بوایشه مفعول غیر صریحی ثالثاً او فاعلی رابعا ایتدی فعلی ذکر اولنمق امور طبیعیه‌دن اولدیغی حالده ایجاب حاله کوره بونلر یکدیکرلرینه تقدیم اولنورکه اك مهم جهتلری بروجه آتی بیان اولنان بش صورتدر .

برنجیسی : فاعلك ذکری بالنسبه اهم اولدیغی حالده آنك مفعولاته تقدیم اولنمسیدر . مثلا :

« شوکتمآب افندمز غازی پاشایه برسیف احسان بیوردیلر » جمله‌سنده فاعل اولان « شوکتمآب افندمز » ك تقدیمی کبی .

ایکنجیسی : فعلك ذکری اهم ایسه مفاعیله تقدیم اولنمسیدرکه بوخصوص مسندك تقدیمی دیمك اولدیغندن وایکنجی بابك برنجی فصلنده تفصیلاتی سبق ایتدیکندن بوراده تکرارینه حاجت یوقدر .

اوچنجیسی : قصر ایچون مفعول صریح تأخیر اولنوب غیر صریحك تقدیمیدر « بن سکا بونی ویردم » دیمك کبی که « سکا ویردیکم انجق بودر » معناسنی اشراب ایدر . چونکه بویله تقدیم وتأخیر ایله بیان اولنمیوبده ترتیب اوزره « بونی سکا بن ویردم » وياخود یالکز فاعلك تقدیمیله « بن بونی سکا ویردم » دینلمش اولسه معنا بشقه اولوب قصر مستفاد اولمز .

دردنجیسی : مفعول صریحده مفعول غیر صریحه عائد بر نسبت بولنورسه صریح تأخیر اولنوب غیر صریح تقدیم اولنور که عربیده بو نسبتی ضمیر متصللرك ارجاعیله ایفا ایتدکاری کبی ترکجه‌ده دخی صله‌لر واضافتلرله بیان ایدرلر . « فلانه ایشلمدیکی جرمی عزو ایتمشلر » و « فلانه قباحتنك عفو اولندیغنی تبشیر ایتدیلر » جمله‌لرنده اولدیغی کبی

بشنجیسی : وزن وقافیه کبی ضرورت شعردن طولانی تقدیم وتأخیر واقع اولمسیدر . عاصم چلبینك :

پیرلکده آتش فقرك اولور تأثیری سخت
کورچنار کهنه‌نك حالن نجه سوزان اولور

بیتنده اولدیغی کبی .

٨٦ اجزای کلامك بورایه قدر بیان اولنان تقدیم وتأخیرلرندن بشقه اوله‌رق ایکی نوع تقدیم وتأخیر احوالی واردرکه بو بابك اکمالی ایچون بورایه درج ایلدك .

نوع اول : الفاظك معانی اوزرینه دلالتنه مخصوص اولوب مقدمك تأخیری ویا مؤخرك تقدیمیله معنانك تغیر ایتمیوب بالعکس قوت بولمسیدرکه بوده ایکی درلودر ، یعنی بریسی تقدیمنده بلاغت بولنان دیکری تأخیری ابلغ اولاندر .

تقدیمده بلاغت : اساساً اوچ صورتله‌در .

برنجیسی : جهت اختصاص قصدیله خبرك مبتدا اوزرینه تقدیمیدر وبوکا « مقدم خبر مؤخر مبتدا » دینورکه حضرت فخر کائنات علیه

الصلواة والسلام افندمز بوقبيلدن اولدقلری ایچون شعرا بوبابده پك چوق مضمونلر ایراد ایتمشلردر ازجمله :

خبردن صکره کلمش مبتدا سك یارسول الله

مصرعی پك مشهوردر. هرنه ایسه بویله مبتدانك تأخیر وخبرك تقدیمنده نفعی مرحوم زیادهٔ اختصاص ایچون

نه ممکندر ثناکی اعتقادمجه ادا ایتمك
اکردرج ایلسه‌م برنکته‌ده بیك معنیٔ ملهم

بیتنی ایراد ایتمشدرکه بوتقدیم وتأخیری یاپمامش یعنی خبری مقدم ایراد ایتمیوبده شو :

ادا ایتمك نه ممکندر ثناکی اعتقادمجه
اکردرج ایلسه‌م برنکته‌ده بیك معنیٔ ملهم

طرزنده انشاد ایتمش اولسیدی مذکور زیادهٔ اختصاص قوتی ضایع اولوردی.

ایکنجیسی : اثبات صددنده ظرفك عاملی اوزرینه تقدیمیدر «احمد افندیده پاره وار پاره» دینلمش اولسیدی بودرجه اثبات ظاهر اولمزدی.

اوچنجیسی : اختصاص بیانی ایچون عاملك ظرفی اوزرینه تقدیمیدر «قصور مکتبده دکل» دینلدکده قصورك یالکز مکتبدن نفینه تخصیص اولنیور حالبوکه «مکتبده قصور یوق» دینلسه ماالذکر جهت اختصاص غائب اولور.

تأخیرده بلاغت : قواعد ترکیه اوزره ترکیبلرده مضافك

دردنجيسى : مفعول صريحده مفعول غير صريحه عائد برنسبت بولنورسه صريح تأخير اولنوب غير صريح تقديم اولنور كه عربيده بونسبتى ضمير متصللرك ارجاعيله ايفا ايتدكلرى كبى تركجه‌ده دخى صله‌لر واضافتلرله بيان ايدرلر « فلانه ايشلمديكى جرمى عزو ايتمشلر » و « فلانه قباحتنك عفو اولنديغنى تبشير ايتديلر » جمله‌لرنده اولديغى كبى

بشنجيسى : وزن وقافيه كبى ضرورت شعردن طولايى تقديم وتأخير واقع اولمسيدر . عاصم چلبينك :

پيرلكده آتش فقرك اولور تأثيرى سخت
كورچناركهنه‌نك حالن نيجه سوزان اولور

بيتنده اولديغى كبى .

٨٦ اجزاى كلامك بورايه قدر بيان اولنان تقديم وتأخيرلرندن بشقه اوله‌رق ايكى نوع تقديم وتأخير احوالى واردركه بو بابك اكمالى ايچون بورايه درج ايلدك .

نوع اول : الفاظك معانى اوزرينه دلالتنه مخصوص اولوب مقدمك تأخيرى ويا مؤخرك تقديميله معنانك تغير ايتميوب بالعكس قوت بولمسيدركه بوده ايكى درلودر ، يعنى بريسى تقديمنده بلاغت بولنان ديكرى تأخيرى ابلغ اولاندر .

تقديمده بلاغت : اساساً اوچ صورتله‌در .

برنجيسى : جهت اختصاص قصديله خبرك مبتدا اوزرينه تقديميدر وبوكا « مقدم خبر مؤخر مبتدا » دينوركه حضرت فخر كائنات عليه

الصلواة والسلام افندمز بو قبیلدن اولدقلری ایچون شعرا بو بابده پك چوق مضمونلر ایراد ایتمشلردر ازجمله :

خبردن صکره کلمش مبتدا سك یارسول الله

مصرعی پك مشهوردر. هرنه ایسه بویله مبتدانك تأخیر وخبرك تقدیمنده نفعی مرحوم زیادهٔ اختصاص ایچون

نه ممکندر ثنا کی اعتقادمجه ادا ایتمك
اکردرج ایلسه‌م برنکته‌ده بیك معنیٔ ملهم

بیتنی ایراد ایتمشدرکه بوتقدیم وتأخیری یاپمامش یعنی خبری مقدم ایراد ایتمیوبده شو :

ادا ایتمك نه ممکندر ثنا کی اعتقادمجه
اکردرج ایلسه‌م برنکته‌ده بیك معنیٔ ملهم

طرزنده انشاد ایتمش اولسیدی مذکور زیادهٔ اختصاص قوتی ضایع اولوردی.

ایکنجیسی : اثبات صددنده ظرفك عاملی اوزرینه تقدیمیدر « احمد افندیده پاره وار پاره » دینلمش اولسیدی بودرجه اثبات ظاهر اولمزدی.

اوچنجیسی : اختصاص بیانی ایچون عاملك ظرفی اوزرینه تقدیمیدر « قصور مکتبده دکل » دینلدکده قصورك یالکز مکتبدن نفینه تخصیص اولنیور حالبوکه « مکتبده قصور یوق » دینلسه مارالذکر جهت اختصاص غائب اولور.

تأخیرده بلاغت : قواعد ترکیه اوزره ترکیبلرده مضافك

مضاف الیه و فعلك مفاعیلنه تقدیمیله واقع اولورکه اشعارده امثالی پك چوقدر ازجمله فضولینك :

بودر فرقی کوکل محشر کونینك روز هجراندن
کیم اول جانك ویرر جسمه بو جسمی آییرر جاندن

بیتنده « فرقی » مضافی (محشر کونینك) مضاف الیهنه وکذا « ایدر آییرر » افعال «جسمه» و «جاندن» مفعوللرینه تقدیم اولنمشدر .

نوع ثانی : ایجاب حاله کوره ذکرك درجهٔ تقدمه مخصوص اولانیدرکه مقدم تأخیر اولنسه ینه معنا بوزلمز فقط لطافت زائل اولور اشته بوخصوصده اکثریا « سببك مسببه (۱) . اکثرك اقله (۲) . افضلك مفضوله (۳) . مسببك سببه (٤) . اقلك اکثره (٥) . مفضولك افضله (٦) » تقدیمیله اولورکه مثاللری اوزرلرینه وضع اولنان رقملر صره‌سیله آتی‌یه یازلدی .

(۱)

مهد ایچنده اشك محنتله آچلمش کوزلرم
کورمدم هیچ برکوزل کون اغلامزده‌نیلرم
حالت نزعه کلورسه‌م بلکه خنده ایلرم
صاغ ایکن اورادرفقتدر بو بیتی سویلرم

بن طوغارکن اغلادم موتمده یاران اغلاسون
جان ویررکن کوزلرمدن اشك شادی چاغلاسون

(۲)

جاهلك فخری جمع مال ایله در
عارفك عزتی کمال ایلـــــــــه‌در

عشق وشوق اهلی وجد وحال ایستر
نه کمال ایستر و نه مال ایستر

(٣)

ای ولی النعمم شان شفاعتکر ایچون
یعنی سلطان رسل حضرت پیغمبر ایچون
پارهٔ کبد و جکر کوشهٔ شاه کونین
جام نوشان شهادت اول ایکی سرور ایچون

(٤)

سد ایدلدن محتسب میخانه بابن رندلره
جام غم طولدی کوکل قانیله‌می اولدی بکا

(٥)

خلق اولمق ایچون نوع بشر حضرت آدم یارادلدی
یا احمد ایچون نوع بشر همده بو عالم یارادلدی

(٦)

حدیقة السعدادن :

«امهات طبایع چهار ارکان، و آباء بدایع نه کردان، اول طفل ذوالکفلك الخ » عباره‌سی کی که بو عبارده امهاتك آباء اوزرینه ذکراً سبق ایتمسی مفضولك افضل اوزرینه تقدیمی دیمك اولوب سوابق کلامه جهت ملایمتی وتحکیه قلنان امر تولدجه درکار اولان درجهٔ فضل وتعلق اولوجهله تذکارینی اقتضا ایتدیرمشدرکه « اناسز باباسز قالمش زواللی اوکسوز» تعبیریده بوقبیلدندر.

باب رابع

اسناد خبری

٨٧ اسناد خبری : برکلمه‌نك آخر برکلمه‌یه قواعد موضوعه ایله ربطندن حاصل اولان ترکیب تامده اول برکلمه‌نك دیکری ایچون وکذا برجمله‌نك آخر بر جمله‌یه ارتباطندن متحصل کلامده اول بر جمله‌نك آخر جمله‌یه مفهومنی ثابت ویا مسلوب ایده‌جك صورتده بر حکمی مفید اولان اسناددن عبارتدر.

١ ــ احمد اوده‌در

٢ ــ حسن اوده دکلدر

جمله‌لریله :

٣ ــ احمد اوده اوتورمش درسنه چالیشیور

٤ ــ حسن اوه کلمامش نره‌ده اولدیغی بیلنمیور

کلاملرنده‌کی اسنادلر کبی که بوبابده کیفیت اسنادله خبرك صورت قصد ونوعنی تدقیق لازم کلدیکندن بروجه آتی اوچ فصل مخصوص اوزرینه تحریر اولندی.

فصل اول

کیفیت اسناد

٨٨ کلامك رکن معنویسی اولان یاحقیقی ویاخود مجازی اولور.

٨٩ اسناد حقیقی : مسندی طوغریدن طوغری‌یه مسندالیهنه اسناد ایتمکدر « بوقصری فلان نقاش بویادی ». « احمد افندی خانه‌سنده‌در » کبی‌که باقی مرحومك شو :

شاد اولك کیم پادشاه داد کستردر کلان
خسرو عادل شهنشاه مظفر در کلان

بیتنده «کلن» فعللرینك اسنادی حقیقی اولدیغی کبی .

٩٠ اسناد مجازی : مسندی مسندالیهنك غیریسنه یعنی حقیقته اسناددن چویره‌جك قرینهٔ عقلیه ویاعادیه ویالفظیه‌نك وجودینه اعتماداً مسندالیهك ملابسنه یعنی کیفیت فاعله اسناد اولنه‌جغی یرده مفعوله ویا زمان ومکانه ویا بشقه بر سببه ایتمکه دینور . مثلا : «کل جامعنی حسن پاشا یاپدی» دیمك کبی‌که جامعی یاپان عمله ویاپدیران حسن پاشا اولدیغی حالده یاپمق اسنادی اصل مسندالیهه دکل قرینهٔ عادیه ایله مسندالیهك ملابسنه اسناد اولندیغندن ایشته شو جمله‌ده‌کی اسناد اسناد مجازیدر . نابینك :

الف امداد ایدوب لله لفظنده دیدی تاریخ
بو عالی جامی یاپدی حسبةً لله علی پاشا

بیتنده اولان اسناد دخی عین اوته‌کی کبی اسناد مجازیدر . وبوبابده بك چوق مثاللر واردر کوزلجه تطبیق اولنملیدر .

٩١ اشبو اسناد مجازی بحثنده کتب ادبیهٔ عربیه مطولاتنده عریض وعمیق مناقشات موجود اولوب کیمیسی وجودینی انکار ، کیمیسی تصدیق ایلمش وبرچوق متوسطلر ارایه کیروب ایشی حل

وفصله چالشمش اولدقلرندن ومسئله بردرجه‌یه قدر مهم اولدیغندن بزده اك مهم مناقشه‌یی خلاصه وجهله بورایه درج ایلدك . شویله‌که:

امام سکاکی حضرتلری اسناد مجازی دینلان شی یوقدر شونك بونك اسناد مجازی دیدکلری ماده استعاره قبیلندندر دیه بیوك برادعاده بولنمش ایسه‌ده سید جرجانی ایله حضرت سعدالدین رحمهم‌الله وبونلر درجه‌سنده بولنان بعض کبار ائمه سکاکی‌یه پك کوزل وپك معقول جوابلر ویره‌رك اسناد مجازی‌یی وبای حال بویله بر اسنادك لزوم وجودینی اثبات ایتمش وانلردن صکره‌ده جمهور علما بومسلکه سالك بولنمشدر .

بزده عمومه اتباع ایله اسناد مجازی‌یی اوصورتله قبول ایتمکه مجبور اولدیغمزدن شومجبوریتی وبومبحثده‌کی مجازیت الفاظه عائد اولمیوب کیفیت اسناده متعلق اولدیغنی والفاظه عائد مجازلرك آتیده بیان علمنده تفصیل اولنه‌جغنی اخطاره لزوم کوردك .

فصل ثانی

قصد خبر

٩٢ برشی‌ئی اخبار ایده‌جك اولان ذاتك مقصدی ایکی صو- رتدن خالی اوله‌مز یعنی : یامخاطبنجه مجهول اولان برحکمی اخبار ایتمك یاخود مخاطبنجه معلوم اولان برحکمه کندوسنکده واقف اولدیغنی اکلاتمقدرکه مخاطبنجه مجهول اولان حکمی اخبار ایتمسنه

« فائدهٔ خبر » و مخاطبنجه معلوم اولان حکمه کندوسنکده واقف اولدیغنی بیلدیرمکه « لازم فائدهٔ خبر » دینور .

مثلا : خواجه‌نك مکتبده اولوب اولمدیغنی بیلمین برشا کرده خطاباً « خواجه افندی مکتبده‌در » یاخود « خواجه افندی مکتبده دکلدر » دیمك فائدهٔ خبر و ثروتی بیلدیکی بر ذاته « سز زنکینسکز » دیمك « سنك زنکین اولدیغکی بیلورم » معناسنه اولدیغندن بو لازم فائدهٔ خبر نوعندندر .

٩٣ـ خبرلرك حکمی مخاطبجه کرك معلوم اولسون کرك مجهول اولسون اول خبرلرده فائدهٔ خبر بولنور . لکن خبرك حکمی مخاطبجه معلوم اولمدقچه لازم فائدهٔ خبر بولنه‌ماز . بناءعلیه فائدهٔ خبر ایله لازم فائدهٔ خبر بیننده عموم و خصوص مطلق واردریعنی هر لازم فائدهٔ خبر « فائدهٔ خبری » بولنور فقط هر خبرده « لازم فائدهٔ خبر » بولنمز . بونك ایچون لازم فائده خبری حاوی اولان اسناد خبرلر عمومی و بالعکس فائدهٔ خبری حاوی اولانلر خصوصیدر .

فصل ثالث

انواع اخبار

٩٤ـ سوز ناقص اولورسه افاده قاصر اولەجغندن و زیاده اولورسه کلده حشو ولغو بولنه‌جغندن برخبرك حکمنی و یاخود لازمنی اخبار ایده‌جك اولان ذات هر حالده مخاطبك حالنه رعایت ایدوب سوزی

بو راده مناسبت مخصوصه‌سی اولدیغندن الڭ مهملرینی بر وجه آتی بش صورتله بیان ایلدك :

برنجیسی : (در) ادات خبرینڭ تأكید افاده ایلمسیدر كه بونده درت وجه واردر .

وجه اول : ماضیء نقلی غائب صورتنڭ آخرینه (در) علاوه‌سنده تأكید معناسنڭ ظهوریدر « فلان ذات كلمشدر » دینلدكده « البته كلمش اولمق كركدر » معناسنڭ ظهوری كبی .

وجه ثانی : فعل مستقبلڭ غائب صورتنڭ آخرینه كذا (در) علاوه‌سیله تأكید معناسنڭ ظهوریدر « كله‌جك » یرینه « كله‌جكدر » دینلدكده « بهمه‌حال كلور » معناسنڭ ظهوری كبی .

وجه ثالث : فعل وجوبینڭ غائب صورتنڭ آخرینه كذا (در) اداتنڭ علاوه‌سنده ینه معنای تأكیدڭ ظهوریدر « كلملی » یرینه « كلملیدر » دینلدكده « البته كلمسی لازمدر » دیمك اولدیغی كبی .

وجه رابع : اكثریا مسند اولان (وار ، یوق) لفظلرینه ینه (در) علاوه‌سنده معنای تأكیدڭ ظهوریدر (بو اوده دوكون واردر) كبی كه بونڭ امثالی پك چوقدر .

ایكنجیسی : (آ) و (یا) حرفلرینڭ كلامڭ آخرینه التحاقنده تأكید معناسنڭ ظهوریدر . « اوسنڭ دوستكدر آ » و « سنی خیلیجه اوزدی یا » كبی .

اوچنجیسی : ادات تنبیهڭ كلامی مؤكد اولمسیدر . « ایشته سوزڭ

طوغریسی بودره کبی که بالاده محرر عزت ملا بیتنك مصرع ثانیسی بوقبیلدندر .

دردنجیسی ـ جملهٔ خبریه‌نك تکرار ایله کلامی تأکید ایتمکدر « حقکز وار ، حقکز وار » کبی که شاعرك :

کشتئی امیدیمی ساحلرس کام ایتمین
روزکار اکسکلکیدر روزکار اکسکلکی

بیتیده بوقبیلدندر وبوکبی یرلرده ادات خبریه‌نده ذکر اولنوب دیکرندن حذف اولنمق اصولدندر . بیت مذکورده اولدیغی کبی .

بشنجیسی ـ الفاظ تأکیدیه‌دن اولان « البته . شبهه‌سز . بی شبهه مطلقا . محقق . تحقیقا . تحقیق . علی التحقیق . حقیقت . حقیقةً . صحیح . صحیحاً . طوغریسی » وامثالی سوزلر ایله قسملرك ونفی مؤکد اولان « اصلا . قطعا » لفظلرینك علاوه‌سیله تأکید ایتمکدر :

البته بوحالمدن اویارك خبری وار

مصرع مشهوریله :

برکون البت یاد ایدرسك عاشق دیرینه‌یی
چوق آرار بولمازسك ای آشوب دوران بیلمش اول

بیتنده « البته . البت » ایله تأکید اولندیغی کبی :

٩٦ ـ فائده ٣ : بالاده‌کی مقصدلرك دردنجی ماده‌ده مذکور اولان وجوه ثلثه اوزرینه ایراد کلام ایتمك مقتضای ظاهره موافق اولوب انجق برچوق یرلرده ظاهرك مقتضاسی ترك اولنه‌رق اقتضای حاله توفیقاً ایراد اولنورکه بوراده انلری برو جهاتی تعداد وبیان ایلدك :

برنجيسى: مخاطب متردد دكل ايكن مترددحكمنده طوتيله‌رق خبرك تأكيد ايله ادا اولنمسيدر. مثلا: « اوخائن حريفك اسمنى آكمه، منحوس صحيحاً مستحق عقوبتدر » ديمك كبى‌كه برنجى جمله ايله اناك فنالغنه حكم اولنديغندن مخاطب متردد كبى فرض اولنه‌رق ايكنجى جمله ايله جزايه اولان استحقاقى تأكيد اولنمشدركه بوكلام مقتضاى ظاهره دكل اقتضاى حاله توفيق اولنمشدر.

ايكنجيسى: منكر اولميان مخاطبده امارۀ انكار حس اولنمقله منكر حكمنده طوتيله‌رق كلامك مؤكد اوله‌رق ايراد اولنمسيدر. مثلا: انكارى قابل اولميان موتى اصلادوشونمين برادمه « البته اولومواردر » ديمك كبى.

اوچنجيسى: منكرى غير منكر، عالمى جاهل منزله‌سنده طوتمقدر. مثلا: منكره قارشوصحتى ظاهر اولان برشى ايچون «بوايش بويله‌در» ونه اولديغنى بيلديكى برشيئى سوال ايدن ذاته مثلا الندەكى كتابى كوروب طوروركن (اوندر) ديه سؤال ايليان برآدمه « كتابدر » ديمك كبى.

٩٧ ـ فائده ـ ٣: بو ماده‌يه عائد اولمق اوزره سعيدپاشانك ميزان الادبنده كوريلان فقرات آتيه خيلى فوائدى موجب اولدقلرندن اكمال فائده ضمننده بورايه عيناً درج اولندى شويله‌كه: خلوصه متعلق مكتوبلرده استعمال اولنان [(حقيقة) ذات عاليلرينه خلوصم بردرجه‌ده دركه (اصلاوقطعا) زوال وتغير قبول ايتمز] كبى عباره‌لر شاعرلرك قوللاندقلرى الفاظ لااباليانه نوعندن ومكاتبه‌جه مقتضاى حاله تطبيق اولنه‌ميه‌جق سوزلردندر. زيرا: بويله عباره‌لرى حاوى

مکتوبی یازان برشخصك مرسل الیه ایله بینلرنده طرفینجه مصدق برمناسبت خالصانه وار ایسه تأکیدی شامل اولان اوکبی سوزلر جدیتدن عد اولنه‌من . اکر بینلرنده اومناسبت یوق ایسه اویله عباره‌لر اکاذیب منشیانه‌دن معدود اولور . لکن احبابك بریسی دیکرندن مناسبت خالصانه‌یه مغایر برحال حس ایدوبده تحریراً بشقه درلو معامله ایله اختصاص ویا مؤاخذه صورتنی کوسترسه اومثللو عباره‌لر مناسبتی قابل ومقتضای حاله موافق عد اولنور .

مصالحجه‌ده مخابره بویله‌در . مثلا برقضا قائمقامی آمری بولنان برسنجاق متصرفنك ویردیکی برامر قانونی‌یی معذرت مقبوله‌یه مستند اولمقسزین اجرا ایتمدیکی ایچون اومتصرف مرجعنه مراجعت کوستروبده « شومادده‌یه دائر فلان قضا قائمقامی فلان بك طرفندن ویریلان امری معذرت مقبوله کوسترمکسزین موقع اجرایه قویمد- یغندن محاکمه التنه الحسنی استیذان ایدرم » دیه‌جك یرده [طرفندن قانون دائره‌سنده امر ویرلمش ایکن « هیچ بر درلو » معذرت مقبوله « ومشروعه‌یه » مستند و « مبنی » اولمقسزین « تحیحاً » حقیقة مخالفت « تامه » ابرازایله امرقانونی‌یی موقع اجرایه وضع ایتمدیکندن محاکمه التنه الحسنی « لزوم قطعی وقوی اوزرینه » استیذان ایدرم] کبی الفاظ جدیه ومؤکده یازلمسی هم مقتضای حاله منافی همده شبهه‌یی داعی اولور. بناء علیه مکاتباتده بوکبی شیلره دقت لازمدر .

باب خامس

انشاء

٩٨ کلامده برنسبت خارجیه بولنمز یعنی صدق وکذبه دلالت

اتمیوبده نسبت کندی نفسیله قائم اولورسه اول کلامه «انشاء» دنلدیکنی بالاده محل مخصوصنده بیان ایتمش و «اوکذبان» ، «سوقاغه چیقمه» کبی سوزلرك انشا اولدقلرینی درمیان ایلمش ایدك . عربیدن قصیدهٔ برئه‌نك :

يَا رَبِّ وَاجْعَلْ رَجَائِي غَيْرَ مُنْعَكِسٍ
لَدَيْكَ وَاجْعَلْ حِسَابِي غَيْرَ مُنْخَرِمِ

بیتیله فارسیدن حکیم ثنائینك :

یارو هم چون زنان رنکی وبوئی پیشکیر
یاچو مردان اندر آوکوی درمیدان فکن

بیتی وترکیدن نابینك :

ظاهر وباطنه باق های ایله هوبی سیر ایت
وحدت وکثرتی کور روی ایله موبی سیر ایت
نقطه‌دن دائره‌نك کردشن ایت استشهاد
تخمنك ضعفنی کور جرم کدوبی سیر ایت
ماورای فلکه ایله کذرای نابی
خم چوکان اراده‌ده‌کی کوبی سیر ایت

قطعه‌سنك تماماً انشا قبیلندن اولدیغنی ده مثال اوله‌رق بوراده اثبات ایلدك .

٩٩ـ انشا : یا برشیئك حصولنی استدعا ایچون ویاخود بر طلبه تعلق ایتمه‌رك موجود اولمیان برمعنانی ایقاع ایچون اولور که

بونك اولكیسنه «طلبی» ایكنجیسنه «غیر طلبی» دینور. عربیدن نجم الدین كبری حضرتلرینك :

أَنْتَ الَّذِی وَلَدَتْكَ أُمُّكَ بَاكِیاً
وَالنَّاسُ حَوْلَكَ یَضْحَكُونَ سُرُوراً
فَاحْرِصْ عَلَى عَمَلٍ تَكُونَ اِذَا بَكَوْا
فِی یَوْمِ مَوْتِكَ ضَاحِكاً مَسْرُوراً

قطعه‌سیله تركیدن بونك ترجمه‌سی اولان :

یاد كده‌می طوغدیغك زمانلر
سن آغلار ایدك كولردی عالم
بر اویله عمر كچیر كه اولسون
موتك سكا خنده خلقه ماتم

قطعه‌سی انشاء طلبی نوعندن وعربیدن طغرائینك لامیة العجم قصیده‌سنده :

أُعَلِّلُ النَّفْسَ بِالْآمَالِ أَرْقُبُهَا
مَا أَضْیَقَ الْعَیْشَ لَوْلَا فُسْحَةُ الْأَمَلِ

بیتیله تركیدن جودت پاشانك :

جام اقبالی فلك شمدی رقیبه صونسون
دل ناكامه‌ده نوبت كلوران شاء الله

بیتی انشا طلبی قبیلندندركه بونلری بالاطراف تعریف ایچون بو بابی ایكی فصل اوزرینه بنا ایلدك.

فصل اول

انشاء طلبی

١٠٠ – انشاء طلبی «تمنی ، استفهام ، امر ، نهی ، ندا» دینلان بش شیدن عبارتدرکه بروجه آتی تعریف اولنمشدر .

١٠١ – تمنی : برشیئك حصولی کرك ممکن کرك ممتنع اولسون عمومیتله اول شیئك حصولنی آرزو ایتمکه دینور . اما حصولی محقق وموثوق اولمیان امر مرغوبه مترقب ومنتظر اولمغه «ترجی» تسمیه اولنورکه بوحالده انشا طلبی دائره‌سنده چیقوب غیرطلبی یعنی ایقاعی حالنه کیردیکندن اشبو ترجی ماده‌سی بالطبع فصل آتیده بیان اولندی .
لسان عثمانیده تمنی ایچون «کاشکی ، باری ، تك» کبی اداتلرله فعل التزامینك روایت وحکایه صیغه‌لری وفعل التزامیء شرطی صیغه‌سی استعمال اولنورکه میزان البلاغه‌ده محرر اولان شو :

تمده روح اولیدی کاشکی کیفیت مستی
خبردار اولمیدم تاحیات مستعارمدن

— و —

بویله کورمکدن سنی محروم اولیدم کاشکی
کلمیدم عالمه معدوم اولیدم کاشکی

— و —

آتش عشقك حقیقت بك تحمل سوز ایمش
اولمیدم كاشكی سن بی وفایه آشنا

— و —

حقمده كی تغافلنه صبر ایدر ایدم
اغیاره باری ایتمامش اولسیدی التفات

— و —

ایلمز غمخانه می تشریفه رغبت اولمزسه
باری بر ساده سلامیله اولیدم شادكام

— و —

نعمت بیلور ایدم بكا هر بر جفاسنی
تك ایتمیدی لطفنه اغیاری آشنا

بیتلری بونلره بك كوزل برر مثالدر . عربیدن ابو فراسك :

فَلَيْتَكَ تَحْلُوا وَالْحَيَاةُ مَرِيرَةٌ
وَلَيْتَكَ تَرْضَى وَالْأَنَامُ غِضَابُ
فَلَيْتَ الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَكَ عَامِرٌ
بَيْنِي وَبَيْنَ الْعَالَمِينَ خَرَابُ

قطعه سیده تمنی نوعندندر .

١٠٣ ـ استفهام : برشیئی اوكرنمك ایچون انی سؤال ایتمكدن عبارت برطریق انشادركه عربیدن :

هَلْ اِلَى اَنْ تَرَاكَ عَيْنِي سَبِيلُ
اِنَّ عَهْدِي بِالنَّوْمِ عَهْدٌ طَوِيلُ

بيتى و تركيدن :

صباشكنج سرزلف يارى كوردكمى
نه حالده‌در دل محنت‌شعارى كوردكمى

بيتى كبى .

استفهام ذهنده برشيئك حصولنى ايستمكدن عبارت اولديغنه كوره ايكى صورتدن خالى اوله‌مز يعنى : ياايكى شيئك بيننده برنسبت تامه‌يه مستند اولور ياخود او نسبتدن خالى بولنوركه ايكى شى بيننده برنسبت تامه‌يه مستند ايسه «تصديقى» دكل ايسه «تصورى» اولور .

تصديقى طلب ايچون اولان استفهامدن مراد مسئول‌عنه‌ه تعلق ايده‌جك ثبوت ونفيدن بريسنه اسناد وتعيينى ايستمكدر « ياغمور ياغيورمى» كبى . بورادەكى سؤالدن مقصدنه‌ياغديغى دكل ياغمورك ياغوب ياغمامقده اولديغى حاللردن برينى يعنى ياغيورمى ياغميورمى اولديغى اكلامقدر .

تصورى طلب ايچون اولان استفهامدن مراد مسئول عنه‌ه تعلق ايدن ثبوت ونفيك تعيين واسنادى اولميوب ثبوت‌ونفيدن هر بريسنك ايكى شيدن هانكيسنه اسناد اولنه‌جغنى اوكرنمكدر . « ياغمورمى ياغيور قارمى » كبى كه بوراده ياغمق محقق اولديغندن ياغيورمى ياغميورمى سؤال اولنميوب ياغان شى ياغمورميدر قارميدر ديو سؤال اولنيور .

ايمدى شو تعريفات وامثله‌دن اكلاشليوركه مسئول عنهك برشيدن

ثبوت ونفینه تعلق اولمیان استفهاملر «تصوری» ومسئول عنهك ثبوت ونفیی سؤاله دلالت ایدنلر «تصدیقی» استفهاملردر بوحالده:

«فلان كلدیمی. خسته ایولشدیمی. عسكر كیتدیمی» استفهاملری تصدیقی و:

«شو آدم كیمدر. بوكون آیك قاچیدر. حسن می كلدی حسین می كلدی» استفهاملری دخی تصوریدر.

لسان عثمانیده (می) اداتیله «نه. كیم. قاچ. نیچون. هانكی. هانی» لفظلری استفهامه دلالت ایتدكلرندن هربرینی بروجه آتی تعریف ایلدك.

می — عربینك همزهٔ استفهامی كبی حرف اولوب مذكور همزه مثللو هرشیده وبالخاصه افعالده وبعضاً عربینك (هل) لفظی مقامنده استعمال اولنور كه صورت استعمالیله ویردیكی معنالر بروجه آتی سكز صورتله تعریف اولندی:

برنجیسی. طلب تصور ایچون اولورسه دائما مسئول عنهه ملاصق وملتحق بولنور «فلانمی كلدی. ینمی صوردی» استفهاملرنده اولدیغی كبی.

ایكنجیسی: طلب تصدیق ایچون یعنی اسناددن سؤال ایچون اولورسه دائما مسندلره لاحق اولوب فعللرده ضمیر فعلیلردن صكره وسائرهده ادوات رابطه ایله ادات خبر وضمائر نسبیهدن اول كلور. «مكتبه كیتدكمی. فلان افندی مكتبدهمیدر. چارسویه كیدهجكمیسك» كبی.

اوچنجیسی: فعله التحاق حالنده اكرشبه فعلك وقوع وعدم

وقوعنده ایسه طلب تصدیق ایچون اولور « فلانی كوردكمی . یازكی یازدكمی » كبی.

دردنجیسی : فعله التحاق حالنده شبه مسند اولان اصل فعلك تعیننده ایسه طلب تصوری اوزرینه « فلانی كوردكمی . یازكی یازدكمی » كبی كه سكا فلانی كور یازكی یازدیمشدم انی كوردكمی ویازكی یازدكمی دیمكدر .

بشنجیسی : افعال مركبه‌ده مقصد طلب تصدیقی ایسه اصل فعلك آخرینه علاوه اولنور « فلانی ضرب ایتدكمی . فلانه حرمت ایتدكمی » كبی كه بوراده مقصد ضرب وحرمتك وقوع ویا عدم وقوعیدر .

التنجیسی : افعال مركبه‌ده مقصد طلب تصوری ایسه فعلك جزؤ اولنه علاوه اولنور « فلانی ضربمی ایتدك . سبمی ایتدك » كبی كه بوراده وقوع وعدم وقوع مطلوب اولمیوب اسنادك ایكی شیدن هانكیسنه اولدیغنی بیلمكدر .

یدنجیسی : ماضیٔ منفی‌یه لاحق اولنجه تندیم معناسنك ظهور ایتمسیدر . « هنوز ایشكه كیتمدكمی . حالا یازمدكمی » كبی

سكزنجیسی : مضارع منفی‌یه لاحق اولدقده اغرا وعرض معنالرینك ظهوریدر . « بنده‌خانه‌كزی تشریف بیورمازمیسكز » كبی

می اداتنك بیان اولنان شو احوالندن بشقه شایان تذكار دها برحالی واردركه اوده هانكی كلمه‌نك آخرینه لاحق اولورسه او كلمه‌نك حاوی اولدیغی معنانك وقوع ویاعدم وقوعنه تعلقیدر .

یاغمورمی یاغیور – سؤالی – مسندالیهدن
یاغمور یاغدیمی – سؤالی – مسنددن
بوخطاطمی یازدی – سؤالی – فاعلدن
بوکتابمی بکندك – سؤالی – مفعولدن
مکتبه‌می کیدییورسك – سؤالی – مکاندن
چوقدنمی بوراده‌سکز – سؤالی – زماندن
عسکرمی کلیور – سؤالی – ذوی‌العقولدن
شوسوریلرقویونمیدر – سؤالی – ذوی‌العقولك غیریدن
شویشیللك چایرمیدر – سؤالی – نباتاتدن
شوشی طاشمیدر – سؤالی – جماداتدن
کیفك‌می بوزولدی – سؤالی – کیفیتدن
فقره‌لرنده اولدیغی کبی.

نه – : الفاظ استفهامیه‌دن اولان نه ذوی‌العقولك غیری اولان هر شیدن سؤال ایچون اولوب «دن. در. م. ره» حروفاتیله «اصل. قدر» الفاظنك اوللرینه لاحق اولدقده (ها)‌سی حذف اولنوب انلره توصیل ایدیله‌رك «ندن. ندر. نم. نره. نصل. نقدر» صورتلرینه کیررکه بونلردن «ندن. ندر» اداتلری نه‌کبی ذوی‌العقولك غیریسنده و«نم» اداتی ذوی‌العقواده و«نصل» سوزی هرایکیسنده و«نقدر» لفظی کمیت سؤالنده و«نره» دخی استفهام مکانده استعمال اولنور.

«نه‌یاپیورسك. نه اوکرندك. نه‌دن بیلدك. اسمك ندر. نره‌لیسکز. اوبنم نم اولیور. نصلسکز. او ایش نصل اولدی. نقدر اقچه الدك» کبی.

کیم — : کلمهٔ استفهام اولان بو کیم لفظی ذوی العقولدن استفهام ایچوندر « کیم کلدی . او کیمدر . او کیم اولیور » کبی .

قاچ — : کلمهٔ استفهامی دخی عدد سؤال ایچوندر «قاچ غروش الدك . قاچ کشی کلدی» کبی .

هانی — : کلمهٔ استفهامی عددك غیری هر شیدن سؤال ایچوندر «هانی بونك صاحبی . هانی او کوزل زمانلر» کبی .

هانکی — : برامرده متشارك اولانلرك تعیین و تمییزندن سؤال ایچوندر «بونلرك هانکیسنی بکندك» کبی .

قچن — زماندن سؤال ایچون کلمهٔ استفهامدر فقط ادبیات جدیده‌دن ساقط اولوب بونك یرنده « نه وقت . نه زمان » کبی شیلر مستعملدر اسکیده شو :

سن ینه اسکی خر و اسکی پالان
قچن آدم اوله‌جقسك حیوان!

بیتنده اولدیغی کبی مستعمل ایدی .

۱۰۳ — امر و نهی : استعلا طریقیله بر ایشك حصولنی طلب ایتمکه « امر » و عدم حصولنی طلب ایتمکه « نهی » دینور که « شو کتابی ویر . مکتبه کیت » سوزلری امر و « فنا سویلمه . قلب قیرمه » سوزلرینده نهیدر . عربیدن ابوالفتح البستینك :

اَقبِلْ عَلَى النَّفسِ وَاستَكمِلْ فَضائِلَها
فَاَنتَ بِالنَّفسِ لا بِالجِسمِ اِنسانُ

وینه عربیدن قصیدهٔ برئه‌نك :

یا نفسُ لا تقنطی من زلّةٍ عظمت
انّ الکبائرَ فی الغفرانِ کاللّممِ

بیتنك مصرع اولی ایله ترکیدن :

ویرمم سکا چك بندن الك ای ملك الموت
جانانمه نذر ایلدیکم جانمه دکمه

بیتی نهیه برر مثالدر.

امر ونهی صیغه‌لری بعضاً استعلا صورتنك غیریله استعمال اولنور وبو حالده معانی وعنوان تبدل ایدرکه الك مهملری بروجه آتی بیان اولنور.

برنجیسی : طلب استعلا ایله دکل عجز وخضوع ونیاز وخشوع ایله اولورسه اکا «دعا ونیاز» دینور لیلا خانمك :

برمجرم وعاصی قولکم روی سیاهم
عفوکله نظر قیل بو کنهکاره الهی

بیتیله نابینك :

کنجینهٔ لطفك وار ایکن نابئ زاری
محتاج عطای دکران ایلمه یارب

بیتنده اولدیغی کبی.

ایکنجیسی : طلب استعلا ایله دکل تساوی طریقیله اولورسه اکا «التماس» دینور. فضولینك :

سیر قیل کورکیم کلستانك نه آب و تابی وار
هر طرف بیك سرو سر سبز و کل و سیرابی وار

بیتیله شاعر اخرك :

یازمه کل هر سری ای کلك دبیر
ایلمه اغیـاری هر شـیدن خبیر

بیتنده اولدیغی کبی .

اوچنجیسی : ذکر اولنـان معنالرك غیری معنا ظهوریدر که بونده‌ده اساساً بش وجه واردر :

وجه اول ــ اباحه ایچون اولمسیدر . سنبل زاده وهبینك :

آچ بسمله ایچ صـویی ، خان احمـده ایله دعا

مصراعنده اولدیغی کبی .

وجه ثانی ــ تنبیه ایچون اولمسیدر .

ایشته جامع کل ادا قیل سن نمازی دائما

مصرعیله حامینك :

هم چیقار نقشك بیاضه هم اولور رویك سیاه
ایتمه رازك کیمسه‌یه اعلام مانـنـد نکین

بیتنده اولدیغی کبی .

وجه ثالث ــ تهدید ایچون اولمسیدر .

ای رقیب سك نهاد آرتق حیا ایتمزمیسك
وارسه حدك بردها سن کوی یاره وارده کور

بیتنده اولدیغی کبی .

وجه رابع ـ تمنى ایچون اولمیدر. برنو پاشامرحومك:

نه‌یاپسم نیله دمساز ایلسم آه سحر خیزی
اوزاندی لیلهٔ حسرت یتش یاشمس تبریزی

بیتنده اولدیغی کبی .

وجه خامس ـ خطاب ایچون اولمیدر برشهید نامدارك مزارینه قارشو سویلنان شو :

یاریرلری چیق قانلی کفنله شـوجهانه
کور دشمنه احفاد ایله اولاد نلر ایتدی

بیتنده اولدیغی کبی .

بورایه قدر بیان اولنان خصوصاتده هپ امر حاضر ونهی حاضر صیغه‌لری درمیان ایدلمش ایسه‌ده امرغائب ونهی غائب صـورتلری وحاضرله غائبك جمعلری دخی عینی احوالده مستعمل اولوب انلرکبی معانیٔ مختلفه ایقاع ایدرلر . نته کیم :

ایلسون مولی سنی هر بر کدورتدن مصـون
دهرك آب رویسك عبدالحمید خان چوق یاشا

بیتنده امر غائب دعایه و :

عاقبت هرنشئه‌سندن برخمار ایلر ظهور
سویلیك ساقی‌یه چالسون باشنه پیمانه‌یی

بیتنده امر غائبله خطاب واستغنا وبرشاعرك :

سـن اولدك جورکه ای داشـکن محزون بن محزون
فلك کولسون سوتسون شمدی سن محزون بن محزون

بيتنده لوم وسامعي‌نك :

كرك سوكسون كرك دوكسون كرك دركاهدن سورسون
وصال يارى بركره طلبكار اولمامز واردر

بيتنده تحير وتمنى وشهرينك :

اولمسون وارسته پيچ وتاب غمدن كينه جو
مار سرماديده‌يه ربم كونش كوسترمسون

بيتنده نهى حاضرله بد دعا ومعلم ناجينك :

زير وبالاسى نوره غرق اولمش
وادىء ايمن اولمسون كورينن

بيتنده استفهام معناسنك ظهورى كبى .

بوخصوصده دها برچوق معنالر ظهور ايده بيلورسه‌ده انلرى ارباب ذوق سليمك تعيينه ترك ايده‌رك بوقدر جقله اكتفا ايلدك .

١٠٤ ـ ندا : حروف ندا واسطه‌سيله مخاطبك توجه واقبالنى طلب ايتمك ندادركه هرلسانده انواع صورله جاريدر . عربيدن سهيلى‌نك :

يَامَنْ يَرَى مَافِى الضَّمِيرِ وَيَسْمَعُ
أَنْتَ الْمُعَدُّ لِكُلِّ مَايُتَوَقَّعُ .

بيتى وتركيدن نفعينك :

اى خسرو جم كوكبۀ مملكت آرا
كيم سلطنتك عالمى برزيب وفرايلر

اوصافکه حدیوق طوتدلم سحر ایله طبعم
بیك معنی‌یی برشکله قویوب مختصر ایلر

قطعه‌سی بو قبیلدندر .

ندالرده بعضکره حرف ندا حذف اولنور . نته کیم :

دوستلر بن شاشمشم حال دل دیوانه‌دن

مصرعنده حرف ندا یوق ایکن معنای ندا موجوددر و بعضاً حرف ندا موجود اولدیغی حالده ندانك غیری معنالره تعلق ایدر . نته کیم معلم ناجینك :

ای لوحهٔ یار نور بخشا
بیك کره‌ده ایلسه‌م تماشا
طویماز سکا چشم کریه معتاد
باقدقچه اولور ودادی مزداد

قطعه‌سنده تحسر معناسی ظاهردر .

فصل ثانی

انشاء غیر طلبی

١٠٥ ــ انشاء غیرطلبی : ترجی ایله تعجب خصوصنده مستعمل انشالرله انشا موقعنده استعمال اولنان خبرلردن عبارتدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر :

١٠٦ - ترجی : یوز برنجی ماده‌ده بالمناسبه بیان اولندیغی وجهله اومق معناسنه‌در یعنی حصولی محقق وموثوق اولمیان امر مرغوبه مترقب ومنتظر اولمق دیمکدر.

مریدن قصیدهٔ برئه‌نك :

لَعَلَّ رَحْمَتَ رَبّی حینَ یَقْسِمُها

تَأْتی عَلی حَسَبِ الْعِصْیانِ فِی الْقَسَمِ

بیتیله شو:

فَعَسَی اللَّیالی اَنْ یَمُتَّ بِنَظْمِها

عِقْداً کَما کُنّا عَلَیْهِ وَاَجْمَلا

فَلَرُبَّما نَثَرَ الْجُمانُ تَعَمُّداً

لِیَکُونَ اَحْسَنَ فِی النِّظامِ وَاَکْمَلا

قطعه‌سنده اولدیغی کبیدرکه ترکجه‌ده ترجی ایفاسیچون شو: «اومارمکه. اولورکه. امید ایدرم. امید اولنورکه. احتمالکه. محتملکه. مأمولکه. شایدکه. اوله‌که» کبی الفاظ استعمال اولنور نته‌کیم:

سکالایق اولان احسانی ایدرسك البت

اومارمکه اوله سایه‌کده امیدم حاصل

بیتنده اومارمکه ایله ترجی معناسی ویرلمشدر. بوبابده بعضاً «انشاءالله کریم» ترکیبلری دخی مستعملدر. جودت پاشانك :

جام اقبالی فلك شمدی رقیبه صونسون
دل ناکامه‌ده نوبت کلور انشاءالله
یارك اغزبن آره ای بادصبا دیرمی عجب
ینه استانبوله جودت کلور انشاءالله

قطعه‌سیله شاعرك:

اشتکا ایتمه فلك جورندن ای دل دائما
شادایدر محزون دلی برکون کلور الله کریم

بیتنده اولدیغی کبی:

ترجینك برنوعی واردرکه ترقب وانتظار اولنان شیئی بر امر مخوف ومکروراولور. اولوقت اکا «اشفاق» دینور ولسان عثمانیده «قورقارمکه. قورقولورکه. خوفم بودرکه. خوف اولنورکه..» کبی کلمات استعمالیله اد اولنور «قورقارمکه بو خسته یارینه چیقماز» سوزنده اولدیغی کبی.

١٠٧ — تنبیه: ترجی واشفاقك هرایکیسیدخی مستقبله مخصوص اولدقلرندن دائما مستقبل صیغه‌سیله فعل التزامی غائی وفعل التزامیٔ شرطی صیغه‌لری استعمال اولنور. حالبوکه فعل التزامیٔ شرطی تمنی‌ده دخی مستعمل اولدیغندن ارالرینی تفریق لازم کلورده بوده تمنی ایله ترجی معنالرینه کمال دقتله اولور. مثلا: ورودی مأمول اولمیان برذاتك حقنده «فلان کلسه‌ده شو شنلکده‌بولنسه» دینلدکده تمنی وقدومنه انتظار اولنان برذات حقنده سویلندکده ترجی اولور.

١٠٨ تعجب : غرابتی حاوی اولان اموردن انسانه حاصل اولان حالی اظهاردرکه عربیدن ابوالعتاهیه‌نك :

مَا أَحْسَنَ الدِّينَ وَالدُّنْيَا إِذَا اجْتَمَعَا
وَأَقْبَحَ الْكُفْرَ وَالْإِفْلَاسَ بِالرَّجُلِ

بیتیله ابن رومینك :

أَيَا شَمْعاً يَضِيءُ بِلَا انْطِفَاءٍ
وَيَا بَدْراً يَلُوحُ بِلَا مُحَاقِ
فَأَنْتَ الْبَدْرُ مَا مَعْنَى انْتِقَاضِي
وَأَنْتَ الشَّمْعُ مَا سَبَبُ احْتِرَاقِي

قطعه‌سی وترکیدن فضولینك :

نه دائره‌در بو دور افلاك — نه ضابطه‌در بو مرکز خاك
جسمه عرضی کیم ایتدی قائم — نارە ندن اولدی نور لازم
هرخلقته کرچه برسبب وار — آیا سببی کیم ایتدی اظهار
فکرایله‌ده کورندر بواسلوب — نه صانعه‌در بوصنع منسوب

مثنویسیله فارسیدن عنصرینك :

نیستی دیوانه بر آتش چراغاطی همی
نیستی پروانه کردشمع چون جولان کنی

بیتی بو قبیلدندر.

لسان عثمانیده تعجب ایچون «نه. عجب. آیا. نه گوزل. نه چرکین نه خوش. نه فنا. عجائب. زهی» کبی الفاظ استعمال اولنور. فضولینك:

زهی ذاتك نهان واول نهاندن ماسوا پیدا
بحار صنعکه امواج پیدا قعرنا پیدا

بیتیله شو:

نه صانعسك که صنعك سنك ایچندن آب ایدر پیدا
درخت خاردن کل غنچهٔ سیراب ایدر پیدا

بیتنده و عبدالحق حامد بکك:

بر سایه‌در احتشام دنیا
توقیف اولنورمی سایه آیا

بیتنده و سامعینك:

میان لجهٔ غمده قالورمی کشتیء دل
عجب مساعدهٔ روزکار اولمازمی

بیتنده اولدیغی کبی.

۱۰۹ — تنبیه: ترکجه‌نك «نه» اداتی اساساً استفهام ایچون ایسه‌ده تعجبه‌دخی دلالت ایتدیکندن اکثریا استفهام صورتنده اولان انشاء طلبیلرده تعجب معناسنی ویرمکله انلری انشاء غیر طلبی حالنه القا ایلدیکی کبی بعض کلمات استفهامیه دخی استفهامك غیری معنالری اظهار ایتدکارندن انلرده بولندقلری جمله‌لری غیر طلبی صورتنه ادخال ایدرلر. نته‌کیم فیضیء قدیمك:

کویاکه جیب ودامنمی پرکل ایلدك
ای باغبان ندر بو قدر امتنان بکا

بیتیله نهانینك :

کل ای ناصح قوینده‌ی حال دلدن بی‌خبرسك سن
بنی دیوانه ایتدی اول پری بیلمم نه‌دیرسك سن

بیتنده « نه »لر استفهامدن چیقوب برنجیده اعتراض وایکنجیده تخصیص معنالرینی اظهار ایتدکلری کبی کمال بك مرحومك

انسانمی صاندك دشمنی

مصرعنده (می) ایله تحقیر معناسی ظهور ایتمشدر .

١١٠ — خبرك انشا مقامنده استعمالی : برجمله‌ٔ خبریه‌دن اعلام خبر قصد اولنمیوب دیکر برطاقم اغراض مخصوصه‌نك اداسیدرکه مهم اولان صورتلرندن درت دانه‌سی بروجه آتی تحریر وتعریف اولندی .

برنجیسی: قرینه ودلالت حالیه ایله اغراض مخصوصه مراد اولنمق اوزره خبرك انشا مقامنه قائم اولمسیدر. نته‌کیم « بیلن ایله بیلمین بر دکلدر » کلامنده مخاطبی ترغیب و « عقلکه شاشارم » سوزنده تعجب و « بن پیر اولدم » جمله‌سنده اظهار ضعف کبی معنالر ظهور ایدر . حالبوکه بونلر برر جمله‌ٔ خبریه اولدقلری حالده شو اغراض مخصوصه‌یه مبنی انشاء غیر طلبی نوعندن اولمشدر .

کیمینی سودی خدا کیمینی سوداده قودی
کلی آرایش ایدوب بلبلی غوغاده قودی

بیتیده خبر نوعندن اولدیغی حالده انشا قبیلندندر.

ایکنجیسی: عقد صیغه‌لریدرکه بونلر الفاظ اخباریه‌دن اولدقلری حالده مقصد خبر اولمیوب قائللری بیننده ایفای عقددن عبارت اولمغله انشاء غیر طلبی نوعندن اولورلر. «آلدم. صاتدم. ویردم» کبی.

اوچنجیسی: قسم وشهادت ایله «سبحان الله. معاذالله. اللهم صیغندق» کبی الفاظ و تراکیبك بولندیغی جمله‌لرده خبری ایکن انشا کیدرلر:

خوش کلدی بکا میکده‌نك آب وهواسی
بالله نه خوش یرده یاپیلمش ییقلاسی

بیتیله شو:

اللهم توکل کبی اعلا سپر اولماز
اللهم صغندق بز آنك ملعنتندن

بیتنده اولدیغی کبی.

دردنجیسی: ادبه رعایتدن طولایی امر صیغه‌سی یرنده جملهٔ خبریه استعمالیدر. مثلا بر بیوك آدمه «شورایه بقی» دینه‌جك یرده «شو شی نه کوزل» دیه‌رك اورایه احالهٔ نظری دعوت ایتمك یاخود «شورایه نظر بیورورمیسکز» دیمك کبی.

باب سادس

قصر

۱۱۱–قصر برشیئی دیکر شیئه تخصیص ایتمکدن عبارت اولوب اساساً یافحوای کلامك دلالتیله ویاخود دلالت وضعیه ایله بیلنور بر ماده درکه شق اوله کوره اولان قصر (ذوقی) وشق ثانی‌یه کوره اولانده (وضعی)در.

۱۱۲ – قصرذوقی : مسندالیهك وحق تقدمی اولان بعض متعلقات فعلك تأخیرلرندن طولایی کلامدن معنای قصر ظهوریدر. بونلر اوتوزنجی ماده‌نك یدنجی و اللی سکزنجی ماده نك ایکنجی فقره‌لریله اوچنجی بابده بالخاصه ذکر اولندقلرندن تکرارلرندن صرف نظر اولندی.

۱۱۳– قصر وضعی: ادوات مخصوصه‌سیله قصرك اثباتی ویاخود نفی واثبات طریقیله قصرك ظهوریدر :

آجیان یوق بکا کندی یورکمدن غیری
آغلیان یوق بکا اوزمردمکمدن غیری

بیتنده (غیری) اداتندن و :

نیلدم بیلمم‌که حقنده نه تقصیر ایلدم
ایتمدی جانان بکا شفقت رقیبه ایلدی

بیتنده «ایتمدی وایتدی» فعللرینك نفی واثباتندن و:

دهرده احوال خلقی کوسترر آینه یوق
صورت واندامی رؤیت ایتدیرر آینه وار

بیتنده «وار. یوق» سوزلریله اولان نفی واثباتدن معنای قصرك ظهوری کبی.

١١٤ ـ لسان عثمانیده قصر معناسنی ویرن اداتلر «انجق. ساده یالکز» ادات حصرلریله «بشقه. ماعدا. غیری. الا. مکر» ادات استثنالری و «بلکه» ادات اضرابیله «دکل» ادات نفییدرکه باقیلك:

ماورای پردهٔ اسراره بولماز کیمسه راه
حضرت حقدر بیلن انجق حقیقت نولدیغن

بیتنده «انجق» وشاعرك:

صانیردك جمله‌یی صادق سکاسیرایله کل شمدی
طاغلدی جمله‌سی یار موافق ساده بن قالدم

بیتنده «ساده» وکذا:

عشقه دوشدم ایلدم قطع تعلق غیردن
کوزلرم دنیاده کورمز کیمسه‌یی الا سنی

بیتنده «الا» وجودت پاشانك:

مکر سرمایهٔ شادی ایمش کوی دلارادہ
سرشکم نقدینی خاك ایله مغشوش ایتدیکم دملر

بیتنده «مکر» وشو:

انفعالم ستم یاره‌در اغیاره دکل
عقدهٔ خاطرم اول غنچه‌یه درخاره دکل

بیتنده «دکل» اداتلریله قصر افاده اولندیغی کبی.

١١٥ — تنبيه : علمای بلاغتك اكثريسی قصری « برموصوفی صفتنه ويابر صفتی موصوفنه حصر وتخصيص ايلمكدر » عباره‌سيله تعريف ايتدكدن صكره بوراده‌كی صفتدن مراد صفت نحو اولمديغی اشارتيله كيفيتی تفريق ايدرك تفصيل ماده‌يه كيريشورلر . امامشاهير علمای سلفدن « حمزه بن درغود نورالدين » نك علم بلاغته دائر يازوب شام شريفده تدريس ايلديكی « مسالك البيان » نام اثر نفيسنده « قصر : منسوبك منسوب اليهه ويا منسوب اليهك منسوبه حصر وتخصيصندن عبارتدر » يولنده تعريف ايديلوب قيد اخر ايله استثنای رده حاجت قالمديغی ايچون حمزه‌نك بوتعريفی دها موافق كورلمشدر . چونكه برنسبت وصفيه بيان ايدن يعنی حالك ذی الحاله وذی الحالك حاله ويكديكرينه برصفت معنويه ايله منسوب اولان شيلرك بری برلرينه تخصيصلرينی صورت مطلقه‌ده بيان ايدر . بناء عليه دها اعم اولان بوتعريفی قبول وتعميم دها موافق كورلدی . وزيرده محرر موصوف وصفتدن مراد صفت نحويه اولميوب صفت معنويه اولديغی يعنی مقصد منسوب ومنسوب اليهدن عبارت ايدوكنی اخطار ايدرز .

١١٦ — قصر : ياحقيقيدر يا اضافيدر .

قصر حقيقی : مقصورك مقصور عليهدن ماعداسنه تجاوز ايتمامسيدركه بوده حقيقت محضه ايله نفس الامره كوره ايكی نوعدر .

نوع اول : موصوفك حقيقة صفتی اوزرينه قصريدركه موصوف محض حقيقتله صفت اوزرينه قصر ايديلورسه صفات سائره‌نك اوموصوفدن كلياً نفيی لازم كلمكله قصرك بونوعی (محـال) عد اولنور .

چونکه : مثلا برذاتك يالكز كتابتله موصوف اولوبده بشقه صفتلرله موصـوف اولمديغى قصـد اولنه‌رق « فلان انجق كاتبدر » دينلديكى وقت موصوف اولان ذات صفتى اولان كتابت اوزرينه قصر ايديلوب قيام قعود كبى اوصافه وارنجه‌يه‌قدر بالجمله صفتلردن نفى ايدلمسى غيرممكن اوله‌جغنه يعنى دنياده برشيئك يالكز برصـفته قصريله اندن سـائر صفتلرك كلياً نزعى قابل اوله‌ميه‌جغنه بناءبوكبى قصرلر محال نوعندندر .

نوع ثانى : صفتك نفس‌الامرده موصوفى اوزرينه قصريدر « قو-ناقده يالكز فلان ذات واردر » كبيكه بونك استعمالى پك چوقدر . وبونده بعضاً مبالغه قصد اولنه‌رق مقصور عليهدن بشقه‌لريده موجود اولسه‌بيله اسباب رجحاندن طولايى اصل اولان مقصور عليهه بالاعتبار ديكرلرينه اهميت ويرلمز وبو حالده‌كى قصره « قصر ادعائى » دينور . مثلا : بربلده‌ده يالكز برشاعر بولنسه « بوبلده‌ده شاعر انجق فلاندر » دينلدكده نفس‌الامره موافق اولان قصر حقيقى نوعندن وفقط برقاچ شاعر بولنوبده مبالغه ايچون ديكرلرى شعرادن صاييلميه‌رق مذكور سوزى ايراد ايتمك دخى قصر ادعائى قبيلندن اولور .

قصر اضافى : مخاطبك اعتقادينه كوره متكلمك بالاضافه ايراد ايلديكى قصرلردركه اساساً اوچ نوعدر .

نوع اول : مخاطب برشيئك ديكر ايكى شـيده اشتراكنى معتقد اولديغى حالده اشـبو شركت اعتقادينى قطع صـورتيله ايراد ايتديكى قصرلردركه بوكا « قصر افراد » دينور .

مثلا : مخاطب برذاتك هم كاتب هم شاعر اولديغنه معتقد اولديغى

حالده اول ذات ایچون اکا « فلان ذات یالکز شاعردر » دیمک قصر افراددر. انجق بونده برشرط واردرکه اوشرطده برشیئك دیکر ایکی شیده اشتراکنده مخاطبك اعتقادی صحیح وسامعك تخیلی ممکن اوله‌جق درجه‌ده متناسب اولوب منافی نسبتلردن سالم اولمسیدر. نته‌کیم : شعر وکتابتك بریرده اجتماعی صحیح اوله بیله جکندن مخاطبك اعتقـادی درست اوله بیلدیکی وسامعجه تخیل طوغری اوله‌جغی جهتله مثال سابقده‌کی قصر صحیح اولور .

نوع ثانی: مخاطبك اعتقادنده‌کی حکمه مغایر تخصیصده بولنمقدرکه بوکا «قصر قلب» دیرلر. مثلا: برحقه‌نك کموش اولدیغنی اعتقاد ایدن برکیمسه‌یه «بوحقه فاقفوندر کموش دکلدر» دیمك کبی‌که بونده‌ده قصر افرادك عکسی برشرط واردر یعنی اجتماعلرنده سامعجه امکان تخیل اولنه‌میه‌جق صـورتده نسبتلرك اراسـنده منافات بولنمسیدر «علم ایله جهلك . طاتلی ایله آجینك» برآرده اجتماعلری کبی .

نوع ثالث : مخاطبك ترددینی ازاله ایچون ایراد اولنان قصرلردرکه بوکا «قصر تعیین» دینور. مثلا برطراغك اغاج ویا کمیکدن اولدیغنده مترددا اولان برمخاطبه قارشو «بوطراق اغاجدر کمیك دکلدر» دیمك کبی‌که بونده‌ده صفتلر بیننده مناسبت مخصوصه بولنمق ویاخود یکدیکرینك نقیضی اولمق شرطدر یعنی بوقصر هم قصر افراد هم قصر قلبـده جاری اولور دیمکدر. نته‌کیم: « فلان کاتبمیدر شـاعرمیدر» سـؤالنه «کاتبدر شاعردکلدر» یاخود « کاتب دکل شـاعردر» جوابلری وکذا «شو حقه فاقفونمیدر کموشمیدر» سؤالنه‌دخی «فاقفوندر کموش دکلدر»

یاخود «فاقفون دکل کموشدر» جوابلری ویریلورکه بونلر هپ قصر تعیینندر. لکن «فلان عالمیدر قره صقاللیمیدر» یاخود « جاهلمیدر قاعدمیدر» کبی تخیلده مناسبت اولمیان محللرده قصر تعیین جریان ایتمز.

باب سابع

وصل وفصل

١١٧ـ کلامی تشکیل ایدن کلمه‌لرله جمله‌لر یکدیگرلرینه یا عطف اولنه‌رق وصل صورتیله ویاخود عطف اولنمیه‌رق فصل طریقیله ایراد اولنورلرکه بوخصوص علم معانینک الڭ مهم بر مبحثیدر. حتی طلبهٔ علوم میاننده «علم معانی ندر» سؤالنه «معرفة الوصل والفصل» جوابی ویرلمسی بواهمیتی ارائه‌یه کافیدر. بناء علیه بوبابه او صورتله اهمیت ویرمك لازمدر.

وصل: عطف وربط ایله حاصل اوله‌جغی جهتله اول باول ادوات عطفله شرائط عطفك احکامی بیلنورسه وصل وفصل خصوصاتی بالطبع ظاهر اوله‌جغندن بوبابی اولا: شرائط عطف. ثانیاً: اسباب واصول عطف وربطه. ثالثاً تطبیقات وصل وفصلدن عبارت اولان اصول سبکه تقسیم ایله اوچ فصل اوزرینه تحریر ایلدك.

فصل اول

شرائط عطف

١١٨ـ عطفك شرطی معطوف ایله معطوف علیهك بر حکمده

اشتراکی یاخود بینلرنده جهت جامعه بولنمیدر. نته‌کیم: «علی وحسن کاتبدرلر»، «علیده حسنده شاعردر»، «علی هم شاعر هم کاتبدر» جمله‌لرینك برنجیسنده معطوف ایله معطوف علیهك کلمك فعلنده وایکنجی شاعرلکده اتحادلری واوچنجیده شعر ایله کتابتك بر یرده اشتراکی اولدیغندن اولوجهله عطفلری جائز اولور. فقط: «علی کلدی وچالغی چالیور»، «حسن شاعردر وقیصه بویلیدر» صورتلرنده مذکور مناسبتلر اولمدیغندن واوایله اولان عطفلر جائز دکلدر یعنی بویله یرلرده عطف جائز اولمز.

وکذا «علی یازی یازیور وحسن شعر سویلیور» ایله «علی عالم وحسن جاهلدر» سوزلرندن برنجی کلامك یازمقله شعر بیننده وایکنجیده علم ایله جهلك اراسنده جهت جامعه بولندیغندن هرایکی کلامك حاوی اولدقلری ایکیشر جمله‌دن برینك دیکرینه عطفلری جائز اولورسه‌ده «علی یازی یازیور وپارین کیده‌جکدر» ایله «علی عالمدر وحسن اوزون بویلیدر» صورتلرندن برنجیده یازمقله کلمك وایکنجیده علم ایله اوزون بویلولق بیننده جهت جامعه اولمدیغندن اولوجهله عطفلری جائز دکلدر. شو تعریفات وامثله‌دن شرط عطف بردرجه‌یه قدر اکلاشیلیور ایسه‌ده بحثك اهمیت مخصوصه‌سی جهتیله اشتراك وجهت جامعه مسئله‌لرینی تفصیل ایتمك لازم اولدیغندن بروجه آتی انلری تعریف وایضاح ایلدك.

١١٩ - حکمده اشتراك: مفرداتك عطفنده اولورسه ایکی شیئك برفعل ویا ایکی صفتك بریرده اتحادندن عبارتدر. «حسن وحسین

کلدی» «حسن وحسین کوزلدر» جمله‌لرینك برنجیسنده ایکی شی بر فعلده وایکنجیسنده ایکی شی بر صفتده اتحاد ایتدیکی و «حسن کلدی وکیتدی» ایله «حسن شاعر وکاتبدر» جمله‌لرینك برنجیسنده ایکی فعل بر یرده وایکنجیسنده ایکی صفت بر اسمده اشتراك ایلدیکی کبی.

جمله‌لرك عطفنده اولان اشتراك شرطی ایسه اول جمله‌لرك اخباریت وانشائیتده متحد اولمسیدر. یعنی بری برینه عطف اولنه‌جق جمله‌لرك بریسی اخباری دیکری انشائی اولیوب هر ایکیسنك‌ده یا اخباری ویا انشائی اولمسیدر. مثلا:

بوکون فلان کلدی وفلان کیتدی

ایله

بوراده فلان کوزل وفلان چرکیندر

کلاملرنده‌کی جمله‌لرله عطفی جائز اولوب.

چارشویه کیت واحمد کلدی

ایله

فلان کوزلدر وفلان کیتسون

صورتنده بری اخباری دیکری انشائی جمله‌لرك عطفی جائز اولمدیغی کبی.

١٢٠ - جهت جامعه: معطوف ایله معطوف علیهی ذهنده جمع ایده‌جك بر علاقه ومناسبتدر که بوده «عقلی، وهمی، خیالی» اولمق اوزره اوچ نوعدر.

١٢١ جهت جامعهٔ عقلیه: عقلك قوهٔ مفکره‌دن جمع ایده‌جکی اشیا بینده‌کی علاقهٔ حقیقیه اولوب بوده «تماثل، تضاد، تضایف» دینلان اوچ حالدن عبارتدر.

تماثل — : اشیانک نوعنده اولان اتحادیدرکه یا طوغریدن طوغری‌یه معنا ایله منفهم اولان «شوق ایله ذوق . نشاط ایله صفا . زلف ایله کاکل . الم ایله درد . کدر ایله اسف : الفاظنده‌کی تماثل کبی اولور . یاخود بعض اشیانک مشخصات خارجیه‌لرندن صرف نظر اولنجه ارالرنده‌کی تعددی عقل قوهٔ مفکره‌دن رفع ایدرک تماثلی ابقا ایتمسیله اولور یعنی «علی . حسن . حسین» دینلدکده بونلر انسانیتجه متحد اولدقلرندن بونلرک شکل وسیما کبی اولان اوصافدن عبارت اولان مشخصات خارجیه‌لرندن صرف نظر ایدلسه عقل قوهٔ مفکره‌ده یالکز نوعیتلرینه انحصار ایدن انسانیتلرینی وکذا «کل . سنبل . لاله» دینلدکده بونلر چیچک اولمقده متحد اولدقلرندن بونلرک لون وشکل کبی اوصافدن عبارت اولان مشخصات خارجیه‌لرندن صرف نظر ایدلسه عقل قوهٔ مفکره‌ده یالکز نوعیتلرینه انحصار ایدن چیچکلرینی ابقا ایدرک تماثلی ایجاب ایتدیرکه بوحالده :

«دونکی اوقودیغم کتاب روحمه ذوق وصفا وقلبمه شوق ونشاط ویردی» ایله «علی افندی یازی یازیور وحسن افندی کتاب اوقیور» کلاملرنده‌کی عطفلرک جهت جامعهٔ خیالیه‌نک تماثل طریقیله اولان شرطنه موافق اولورکه :

پاک کوهر بدکهردن دائماً ممتاز اولور
لعل وياقوتك يانده كهربايه كيم باقار

بیتیده بوقبیلدندر .

تضاد — : ایکی شی بیننده ضدیت بولنمسیدر «بیاض ایله سیاه . بر ایله

کوك. طاتلی ایله آجی. علم ایله جهل. فقر ایله غنا. فرح ایله کدر. اعلی ایله ادنی » وامثالی شیلر کبی که «عالم هروقت اعلی وجاهل هرزمان ادنادر» عطفی شو تضاد اصولنه موافقدر ونابینك.

قوروب بربارکاه صنع لطف وقهردن ممزوج
ویروب اضداده آمیزش قومش نامن الك دنیا
ویزوب حق صریحن قبض وبسطك محو واثباتك
عدالتخانهٔ حکمتده ایتمش جمله سن ارضا

قطعه سیده بوقبیلدندر.

تضایف ـ : برینك تعقلی دیکرینك تعقلنه وابسته اولان شیلر بینندهکی علاقهٔ مخصوصهدرکه « بابا ایله اوغل . اقل ایله اکثر » کبی شیلردر: نته‌کیم « فلانك پدری واوغلی برلکده کلدیلر » دینوب تضایف طریقیله عطف طوغری اولور.

١٢٢ ـ جهت جامعهٔ وهمیه : اشیانك ذهنده وهم طریقیله اجتماعیدرکه بوده « شبه تماثل . شبه تضاد . شبه تضایف » دن عبارتدر.

شبه تماثل ـ عقل ایله تضادینه حکم اولنان ایکی شیئی وهمك مماثل ظن ایتمسندن عبارت برجهت جامعهدر. مثلا : عقل سیاه ایله بیاضك ضد اولدقلرینه حکم ایتدیکی کبی باشلی باشنه بررنك اولان صاری یه دخی ضددیر. حالبوکه وهم صاری‌یی بیاضه مشابه بولدیغندن صاری ایله بیاض ارهسنده تماثل اولدیغنه ذاهب اولورکه بو شی حقیقته غیر موافق اولوب وهمی اولدیغندن بوحاله شبه تماثل دینور. بناء علیه « ایکی شی خاصیت احتراقی شاملدرکه بونلرك بریسی آتش سوزان

ودیکری حقارت اخواندر ، کلامنده‌کی عطف حقارتك وهم طریقیله اتشه مماثل اولمسندن طولایی جائز اولور.

سوزه باشلارسه تبسم ایله اول غنجه دهن
درج یاقوتك ایچندن دروکوهر صاچیلور.

بیتنده « در » ایله « کوهر » عقلاً مماثل دکل ایسه‌لرده قوهٔ واهمه انلرك تماثللرینه حکم ایله عطف ایده بیلدیککندن بورادهٔ شبه تماثل طریقیله عطف جائزدر.

شبه تضاد ــ عقلك متماثل حکم ایتدیکی ایکی شی حقنده وهمك تضاده ذاهب اولمسندن تولد ایدن جهت جامعه‌در. مثلا : عقل دفترله کتابك مماثل اولدیغنه حکم ایتدیکی حالده واهمه بونلرك معنای عرفیلرینه باقه‌رق تضاد نوعندن عد ایدر.

شبه تضایف ــ عقلك کوستردیکی تضادی وهم ایله تضایف منزله‌سنه ایندیرمکدن عبارت برجهت جامعه‌در. مثلا: طاتلی ایله آجی بیننده عقلاً تضاد موجود وبرینك وجودی دیکرینك وجودینه غیر متوقف ایکن وهم علاقهٔ نسبیی برطرف ایدرك طاتلی دینلدیکی اده آجینك خاطره کله‌جکنی تصورله بینلرنده تضایفك وجودینه حکم ایدرکه حابولده تضاده عائد اولان مثال وهمه نظراً شبه تضایفه مثال اولور.

۱۲۳ ــ جهت جامعهٔ خیالیه : اشیانك تصورلرندن خیالده مقارن اولان صورتلریدرکه زمان ومکانله عادت و الفت واصول معاشرت کبی احوال متنوعه‌نك اختلافیله تخالف ایدر برشیدر. مثلا: برکاتب یاننده

قلم ذکر اولنسه درحال کاغد حقه قلمتراش کبی شیلر انلك خاطرینه
کلدیکندن انکا نسبه کوره بونلرده جهت جامعهٔ خیالیه واردر. بونلرك
بریسی بر درزی یننده ذکر اولنسه انلك خاطرینه اوته کیلری کلز. نیچون
درزی یه کوره بونلرده جهت جامعه یوقدر. فقط ایکنه ذکر اولنسه
درزینك خاطرینه ایپلك وسائره کلورکه اکا کوره ده بونلر یننده جهت
جامعه وار وکاتب ایچون بونلر یننده جهت جامعه یوقدر. وکذا بر
باغچه هربار صفا ایله امرار وقت ایدن بر افندی ایله ینه او باغچه ده
چالیشوب حاصلاتندن استفاده ایدن بر باغچوانه کوره باغچه ذکر اولنجه
افندینك خاطرینه اسباب طرب وباغچوانك خاطرینه ده سبزه لر یمشلر
آشیلر وسائره کلورکه جهت جامعهٔ خیالیه افندی یه کوره بشقه
وباغچوانه کوره ینه بشقه اولور.

۱۲٤ ـ فائده: جودت پاشا حضرتلرینك بلاغت عثمانیه سنده
شرائط عطفه عائد دها برطاقم شیلر محرر اولدیغندن اکمال فائده
ضمننده بروجه آتی عیناً درج اولندی شویله که:

مسندالیهلرك یاخود مسندلرك ویاخود قیدلرندن برر قیدك اتحادی
دخی ایکی جمله یننده جهت جامعه اولور. نته کیم: «ناظر افندینك
کتخداسی کاتب ورئیس افندینك کتخداسی شاعردر» دینور.

ایکی شی یننده فی نفس الامر جهت جامعه بولنمق عطفك صحتی
ایچون کافی اولیوب بلکه مقامه کوره اوجهتك مقصود ومنتفت الیه
اولمسیده شرطدر. بناءعلیه لاچینه دائر بر محاوره جریان ایدرکن
«لاچینم طاردر وخانم طاردر» دینلسه مقبول اولماز. اما طارشیلرك

تعدادی صره‌سنده «لاچین‌م طاردرواوم طاردرواوك سوقاغی طاردر» دنیله‌بیلور .

کذلك «سردار اکرم صالی کونی دشمن اردوسنی بوزدی‌ودرزی اول کون بنم جبه‌می دیکدی» دینلسه مقبول اولماز اما صالی کونی وقوعاتنك ضبطی قصد اولنورسه اووقوعاتك بیانی صره‌سنده بویله دینله‌بیلور .

فصل ثانی

وسائط واصول عطف وربط

١٢٥ ــ کلامده یامفرد مفرده ، یامفرد جمله‌یه ، یاجمله مفرده ، یاجمله جمله‌یه ، یاجمله‌لر جمله‌لره عطف وربط اولنورکه مفردك مفرده ، مفردك جمله‌یه ، جمله‌نك مفرده ، عطفنده بالاده بیان اولندیغی اوزره معطوف ایله معطوف علیه بیننده اشتراك ویاجهت جامعه‌نك بولنمسی وجمله‌نك جمله‌یه یاخود جمله‌لرك جمله‌لره عطفنده بای حال جهت جامعه‌نك وجودی شرط اولدیغندن بو شرطلره و بوندن اول یازیلان فائده احکامنه موافق اولنجه عطف صحیح اوله‌جغندن وبونلر تمامیا بوندن اولکی فصلده ذکر اولندقلرندن بشقه برشی دیمکه حاجت یوق کبی ایسه‌ده برقاچ جمله‌دن مرکب اولان برکلامك دیکر بویله برکلامه عطفندن عبارت اولوب (عطف القصه علی القصه) دنیلان ماده‌یه دائر برشی دنیلمامش اولدیغی جهتله بونلکده جهت جامعه‌یه محتاج اولدیغی بیان ایله قصص انبادن شو :

(فی الواقع قرآن کریم، نه کلام منظومدر ونه ده کلام منثوردر. ایکی قسمك خارجنده بر کلام لطیفدر وسراپا فصیح وبلیغدر وجمله آیات کریمه بلاغتجه بر درجه‌ده اولمیوب بعضیسنك بعضیسنه نسبتله درجه‌سی دها اعلادر. فقط جمله‌سی معجزدر یعنی مثلی وجوده کتورمکدن انسان عاجزدر) مثالنی اتیان ایدرز.

۱۲۶ - لسان عثمانیده (واو) ایله بونك یرینی طوتان (هم. دخی. ده) وتردید ایچون اولان (یاخود. یا) ایله بونلرك یرلرینی طوتان «یوخسه. یوقسه» وترقی ایچون اولان «حتی» وادات اضراب اولان «بلکه» و تراخی ایچون اولان (صکره. بعده) ایله (ینه) اداتلری وصیغهٔ عطفیه مفرد و جمله‌لری عطف آلاتی اولدقلری کبی ادات تفصیل اولان (ایمدی) وادات استدراك اولان (لکن) وبوکا مشابه اولوب یالکز اسکی شعرلرده کوریلان وحالاً استعمالدن ساقط اولان (لیك. ولی) وبعضاً استدراك معناسنی ویرن (انجق. فقط. اما) وتفسیر ایچون اولان (شویله که) اداتلریله (زیرا. چونکه. ناشی. بوجهتله. مبنی. بناء. بناء علیه. مادامکه. اویله ایسه. دیه) الفاظی ایله صیغهٔ صله‌لردخی ربط ادواتی اولدقلرندن بونلرك جمله‌سنی یکان یکان تعریف اقتضا ایتمکله یعنی بونلرك تفصیلاتندن هم وسائط عطف وربط بیانمش همده اصول عطف وربط لایقیله اکلاشلمش اوله‌جغندن بروجه آتی تفصیل اولندی:

۱۲۷ واو: لسان عربیده اولدیغی کبی فارسی و عثمانی لسانلرنده ده حرف عطف اولوب مخاطبك خالی الذهن اولدیغی یرلرده عطف ایچون

كلوركه يوز سكزنجى ويوز اون طقوزنجى ماده‌لرده محرر ايضاحات بونك فهمنه كفايت ايتمكله بشقه‌جه تفصيلنه لزوم قالماز ايسه‌ده مهم برطاقم فقره‌لرى بورايه درج ايلدك . شويله‌كه :

عطفك غايت موضح اولديغى محللرده اشبو واو حذف اولنور « خالد ماجد ناشد افنديلر كلديلر » ياخود « فلان افندى كلدى كيتدى » دينلديكى كبى كه غالب دده‌نك .

زكاتى يوق ضرر ايتمز توكنمز اكسلمز
اولورمى آدمه خوليا كبى نصاب فرح

بيتنده بونوع حذف حالى واردر .

واو ايله معطوف عليه اولان مسند اليه معطوفيله برابر جمع حكمنده اولديغندن غائب صورتنده مسندك جمع اولمسى جائزدر « فلان وفلان كلدى » دينلديكى كبى « فلان وفلان كلديلر » دينور : فقط معطوف ايله معطوف عليه تكلم وخطاب وغيبتده مختلف اولدقلرنده غائبه مخاطب وغائبله مخاطبه متكلم تغليب اولنور وبوحالده مسند باى حال جمع اولور . يعنى : « او وسن بوايشى ياپايم » ياخود « اووسن بوايشى ياپ » و « اووبن بوايشى ياپسون » و « سن وبن بوايشى ياپ » دينلميوب دائى صورتده تغليب ايله « اووسن بوايشى ياپكز » و « اووبن بوايشى ياپالم » و « وسن وبن بوايشى ياپارز » دينور .

١٢٨ـ هم : مخاطب معطوف ايله معطوف عليهك اتحاد واجتماعنده متردد ويامنكر ايسه واو يرينه هم كلور ومكرر اوله‌رق

استعمال اولنور . نته کیم ایکی ذاتدن برینک کلدیکنه معتقد و دیکرنده متردد اولان مخاطبه هر ایکیسنکده کلدکلرینی بیان ایچون « هم حسن هم حسین کلدی » دینور وکذا بر آدمی یالکز کاتب ظن ایدن برذاته انک شاعرده اولدیغنی بیان ایچون « فلان افندی هم کاتب هم شاعردر » دینورکه عینینک :

توأم اولمش سورینه قحبه جهانك ماتمی
دخترین تزویج ایدن مادر هم اغلار هم کولر

بیتیده بوقبیلدندر .

۱۲۹ ــ دخی : واو برینی طوتوب کذلك معناسنی ویرن اداتدر « فلان افندی دون بورایه کلدی بوکوندخی فلان یره کیتدی » کبی که « بوکون دخی » ترکیبی « وبوکون » دیمکدر .

۱۳۰ ــ ده : دخی مخففی ایسه‌ده لسان عثمانیده‌کی استعمالنه کوره اوچ وجه مخصوصی واردر :

وجه اول ــ دخی کبی واو برینی طوتوب کذلك معناسنی ویرمسیدر « فلان افندی دون بورایه کلدی بوکونده کیده‌جك » کبی که « بوکونده » ترکیبی « وبوکون » دیمکدر .

والیٔ آمدینك :

قربیت کل بلبله‌ده خاره قالماز
هنکام طرب مسته‌ده هشیاره ده قالماز
البته اولور یازدهٔ جیش زمستان
بورونق وفر باغه‌ده ازهارده‌ده قالماز

قطعه‌سیده بو قبیلدندر .

وجه ثانی : هم مقامنده استعمال اولنمسیدر « هم حسن هم حسین کلدی » دینه‌جك یرده « حسنده حسینده کلدی » دیمك کبی که آکاهك :

بلبللریده کللریده خاریده خودبین
سیرایت بو جهان باغی تماشایه دکرمی

بیتیده بو قبیلدندر .

وجه ثالث : فعللره لاحق اولوب تراخی معناسنه کله‌رك « صکره بعده » مقامنده بولنمسیدر . نته‌کیم « کلدیده کیتدی » . « ایشمی کوره‌یده کلیرم » دینورکه بونلر « کلدی صکره کیتدی » و « ایشمی کوره‌یم صکره کلیرم » دیمکدر .

۱۳۱ - حتی : لسان عثمانیده مستعمل اولان حتی عربینك الی معناسنه اولان حتی‌سی دکل عاطفه اولان حتی سیدرکه ترقی معناسیله قویدن ضعیفه وضعیفدن قوی‌یه انتقال ایچون اولور .

« فلان خسته‌نك عیادتنه پك چوق ذوات حتی وکلادن بعضیلریده کیتدی » و « فلان قلمك کاتبلری حتی ملازم افندیلری بیله بوندن اعلا یازارلر » و « فلان دائره‌نك مسودلری حتی ممیزلری بیله بویله برانشا یازه‌مازلر » ترکیبلرنده اولدیغی کبی :

بو ادات بعضاً « بیله » معناسنده‌ده کلور .

کشف راز ایتدم کوروب بن ماسوای عالمی
عشقدن خالی دکل حتی هوای کائنات

بیتنده اولدیغی کبی .

١٣٢ – بلكه: حكم كلامی معطوف عليهدن صرف ايله معطوفه نقل ايدن ادات اضرابدر. نته كيم «هوانك سرينلكنه باقيلورسه اطرافه ياغمور بلكه طاغلره قار دوشمشدر» وياخود «هوانك برودتنه نظراً بوكيجه طاغلره قار دوشهجك بلكه دوشمشدر» ديمك كبی.

بعضيلر اشبو اداتك آخرينه برده «ده» علاوه ايدرك «بلكهده» صورتيده استعمال ايدرلرسهده قاعدة بوعلاوه يه لزوم يوقدر.

١٣٣ – ياخود: عربينك «او» حرفنه مقابل اولان ادات ترديدمزدركه بعضاً شك دخی افاده ايدر. نته كيم «ايشكز اولدی ياخود اوليور» ايله «قارشودن برعسكر ياخود برضابطيه كليور» تركيبلرنده ترديد و«بوكون سزك ايچون رتبه ياخود نشان عرض اولندی» تركيبيله نجاتينك.

هر ابراهيم عزت كعبهسنده
خليل الله ياخود ادهم اولماز

بيتنده شك ايچوندر.

١٣٤ – يا: ياخودك مخففی اولوب آنك كبی مستعمل ايسهده اكثريا مكرر اولهرق قوللانيلور وبوحالده عربينك كسر همزه ايله اولان «اما» سنه مقابلدر صفوت مرحومك:

آب رويك دوكمه هر نخل پليدك پاينه
ميوۀ مطلب يا اولماز يا اولور عالم بويا

بيتندهاولديغی كبی.

١٣٥ – يوخسه. يوقسه: دفعةً مشترك كبی ظن اولنان

بیتیده بوقبیلدندر .

اشبو صیغهٔ عطفیه اکثریا مابعدینك تراخی وقوعنی اشعار ایدر «کلدی بعده کیتدی» دینه‌جك یرده «کلوب کیتدی» دیمك کبیدرکه بومعنایی تأکید ایچون بعضاً صیغهٔ عطفیه یرده «ده» علاوه اولنور «کلوبده کیتدی» کبی .

١٤٠ ـ ایمدی : ادات رابطه‌دن اولوب برکلام مجملی تفصیل ایچون ایراد اولنان کلامك اوزرینه داخل اولوب انلری یکدیکرینه ربط ایدر اداتدرکه اسکی کتابلرك اکثریسنده وفنی اثرلرده باخصوص هندسه‌ده زیاده‌سیله موجود ومستعملدر .

١٤١ ـ شویله‌که : بودخی برکلام مجملی شرح وایضاح ایچون ایراد اولنان تفصیلاته بدأ ومباشرت اولنه‌جغی محلده کتوریلور ربط ادتی‌در . امثالی پك چوقدر . حتی بوکتابك اکثر یرلرنده موجوددر .

١٤٢ ـ یرده : تشریك معناسیله جمله‌لری ربط ایدن اداتی‌در . «بوایشی فلان یرده فلان کوره‌بیلور» کلامنده اولدیغی کبیدر .

١٤٣ ـ لکن : ادات استدراکدرکه ابهامی دفع ایچون وایهاملی کورینان جمله‌لردن اول اول ایهامی ازاله ایچون جملهٔ اخیره‌نك اولنه کلوب انی جملهٔ متقدمه‌یه ربط ایلر «دیدیکك ایش بوزلماز اولور لکن قویدیغم شرطی قبول ایدرسه‌ك اولور» ترکیبنده اولدیغی کبی .

انجق . ولی . فقط . امّا . اداتلری دخی لکن کبیدر نته‌کیم :

وسينه جوى وصلت اولديغم يازه طويورمشلر
نفاق ايتمشلر اما معنوى همت بيورمشلر

بيتنده اما وباقينك :

مست مدهوشم فقط خالى مى انكوردن
لعل نابك حالتى كيفيت مسلدر بكا

بيتنده فقط لكن معناسنده واقع اولمشدر .

۱۴۴ ـ زيراه چونكه : اداتلرى دخى ماقبلنك سبب وعلتى اولان بركلامك اوزرينه داخل اولور ايضاح اداتلريدر . باقينك :

جناب حضرته يوز طوتكيم اولدر قبلهٔ عارف
سجودكدن غرض زيرا رضاى رب اعلادر

بيتنده زيرا وشو :

ساقى معطل دمبسته مطرب
چونكه هنوز يوق صهباده باده

بيتنده چونكه ايله ايضاح اولنديغى كبى دركه ديكر اداتلرده بولنيدر .

فصل ثالث

اصول سبك

۱۴۵ ـ كلام مقتضاى ظاهره ايجاب حال ووقته كوره اخبارى وانشائى نوعلريله ادا و بورايه قدر مذكور قواعده تطبيقاً يا عطف ايله وصل اوله‌رق وياخود مفصول اوله‌رق ايفا اولنور كه اصول سبكده

بوندن عبارتدر و اكر بو اصول وصل طريقيله اولورسه «سبك موصول» وفصل طريقيله اولورسه «سبك مفصول» دينلديكى كبى بعض خصوصاتده فقراتك برطاقمى موصول برطاقمى مفصول اوله‌جقدن بوكاده «سبك مركب» دينور.

١٤٦ ــ سبك موصول: جمله‌لر اخباريت وانشائيتده متحد اولمق وصفت وفاعلده اشتراك ايله بينلرنده جهت جامعه بولنمق وقيدلرك اتحاديله نفس الامره موافق اولمق اوزره اجزاى عباره‌نك ادوات عاطفه ويا افعال رابطه ايله تركيبندن عبارت براصولدر «احمد افندى كوزل كتابت ايدر وكوزل شعر سويلرسه‌ده نظمى نثرينه غالب اولمغله كاتب دينلمكدن زياده شاعر تسميه اولنمغه لايقدر» كبى.

بعضاً كلامه شطارت واستقلاليت تامه ويرمك ايچون جمله‌لر تعداد اولنور جه‌سنه ايراد اولنوب ادوات عاطفه وافعال رابطه كتيرلميه‌رك معناً توصيل اولنور كه بو حال دها مستحسن اولديغندن ادباى جديده‌مز بو طريقى ترجيح ايتمشلردر كه امثالى كمال بك مرحومك اثرلرنده پك چوقدر.

١٤٧ ــ سبك مفصول: جمله‌لر اخباريت وانشائيتده مختلف اولوب اره‌ده جهت جامعه دخى اولديغى حالده اجزاى كلامك يالكز نفس الامره موافقتيله معناً مناسبتلرى كوزديله‌رك كلامك مفصول اوله‌رق ايراديدر مثلا ثابتك:

نسخه‌ك مرض عشقه علاج ايلمدى هيچ
اى شيخ كرامات فروش ازده صوين ايچ

بيتنى سويلمش، بن بك بكندم، سنده اوقو، نصل بولديغكى بكا سويله،

کبیکه بونده جمله‌لرك کیمی اخباری کیمی انشائی اولوب اره‌ده مناسبتدن بشقه رابطه یوقدر. روحیء بغدادینك :

خاك اولکه خدا مرتبه‌کی ایلیه عالی
تاج سر عالمدر اوکیم خاك قدمدر

بیتیده بوقبیلدندر .

١٤٨ ــ سبك مرکب : اجزای کلامك کیمی موصول وکیمی مفصول اوله‌رق ایرادیدرکه اوزونجه اولان نطق وعباره‌لرده بواسلوب اختیار اولنمق طبیعیدر نته‌کیم :

[آثار سلفده اولقدر لطیف طرز وشیوه‌لر واردرکه حیران اولمامق قابل دکلدر. مثلا ویسی‌نك سیرنده‌کی شوه اول ماه منیر بطحا ، مانند شمع دلفروز برکوشه‌ده اوتورمش، افتاب نور بخش عالم اکا بر پرتو دیکر صالمش‌که کمتر نظاره‌سنه طاغلر مجنون اولمش ، وآهوی مردم شکاری دشت دری آواره قیلمش ؛ نرکس دور بینلرین باغچهٔ خرد فرسایه دکمش ، بن وشوهرم بی وقفهٔ اختیار ، خاکپای میمنت احتواسنه دوشوب اول خاتم یمن وسعادتی اوپدك ، سینه‌مزه باصدق وداعیهٔ تغیر بشره‌دن سؤال ایتدك » عباره‌سنده‌کی لطافت انکار اولنورمی. الله ایچون سویله بونده‌کی لطافتی نره‌ده کوردك] عباره‌سی کبی‌که ویسینك سوزلری اکثر ادوات عاطفه ایله افعال رابطه محذوف اولان سبك موصولدن اولدیغی حالده اوست والت طرفنده سبك مفصول طرزنده جمله‌لرله برلشوب برسبك مرکب اولمشدر .

باب ثامن

ایجاز، اطناب، مساوات

١٤٩ - كلام یا معنایه‌مقابل الفاظ وعبارهٔ متعارفه‌ایله ادا ویاخود اندن اقل واكثر الفاظ ایله ایفا اولنور كه شو اوچ شقك برنجیسنه «مساوات» ایكنجیسنه «ایجاز» اوچنجیسنه «اطناب» دینور و بونلرك هر برنده بلاغته موافق احوال مرغوبه ایله مخل بلاغت برطاقم قنا حاللر موجود اولدیغندن جمله‌سنی لایقیله تعریف و تفهیم ایچون بوبابی اوچ فصل اوزرینه واولا ایجاز ثانیاً اطناب ثالثاً مساوات بیان اولنمق اوزره تحریر وترتیب ایلدك.

فصل اول

ایجاز

١٥٠ - كلامده بعض الفاظك حذفیله ویاخود لفظی معناسنه مساواتندن طولانی تقدیر ایله ویا معنانك لفظ اوزرینه زیاده‌لكیله حكمك قصر ایدلمسنه ایجاز دینوركه بو حاللرده یا آز لفظ ایله چوق معنا افاده ایدلمك كبی محسنات ظاهر اولوب عندالبلغا پك مقبول ویاخود معنای مطلوبك بیاننده كلامده كفایت قالمدیغندن طولانی مدخول اولوركه بونك اولكیسنه «ایجاز مقبول» و دیكرینه «ایجاز مخل» دینور.

١٥١ ـ ایجاز مخل : ایراد اولنان کلامك معنای مقصودی افادەیە کافی اولمیوب نقصانی جهتلە مقصدك مختل اولمسیدرکە هرحالدە شایان اجتناب اولان احوال مردودە ومدخولەدندر . عربیدن :

وَالْعَيْشُ خَيْرٌ فِي ظِلَا
لِ النَّوْكِ مِمَّنْ عَاشَ كَدَا

بیتیلە بلاغت عثمانیەدە بوکا مثال اولان

جهلا وحمقاجە یاشامق
کدرایلە یاشامقدن یکدر

بیتی کبی کە بو بیتدە مقصد اصلی « جهل وحماقت ایلە راحت یشامق دوراندیشانە وعاقلانە مکدر یاشامقدن اولادر » دیمك اولدیغی حالدە عبارە بومعنایی افادەدن قاصر اولدیغنە وعربی بیت دخی بوحالدە ایدوکنە مبنی هر ایکیسیدە ایجاز مخل نوعندن مدخولدر .

١٥٢ ـ ایجازمقبول : افادۂ مرامدە قلیل اللفظ وکثیر المعنا عبارە ایرادیدر . بودە « ایجاز بالتضمن » و « ایجاز بالحذف » ناملریلە اساساً ایکی نوعدر .

ایجاز بالتضمن : دخی ایکی وجهلە اولوب بریسی « ایجازبالتقدیر » ودیکری « ایجاز بالقصر » در .

ایجاز بالتقدیر : کلامدە الفاظك معانییە مساواتیلە برابر فضلە اولەرق اطرافلی معنالرك ظهوریدر . « ایلاجییە زوال یوقدر . اکمك چیکنمینجە یودلماز » مثللری کبی .

ایجاز بالقصر : كلامده معنانك لفظ اوزرینه زیاده لكیدر واك زیاده بلیغ اولان كلاملر بونوعدندركه

قرآن عظیم الشانده : « ولكم فی الحیواة قصاص » آیت كریمه‌سی بونوعدن اولان ابلغ كلاملردندر . چونكه : « قصاصده حیات واردر » معناسنه اولان بو آیت جلیله‌دن « انسانك نوقت قاتل اولورسه قتل اولنه‌جغنی بیلمه‌سی قتله جسارت ایتمامسنه بادی اولور بوجهتله بك چوق كیمسه‌لر قتلدن قورتیلور وقاتلك قتلی اخرلرك موجب حیاتی اولور » معنالری مستفاد اولوركه كندوسنده حذف اولمدیغی حالده بوقدر كوزل بوقدر چوق معنالری مفیددر .

تركیدن : « بارقهٔ حقیقت تصادم افكاردن چیقار » كلام حكمت اشتمالیده بویله‌جه ایجاز قصر نوعندندر . چونكه بونده‌ده ذهن سامعه كوزل كوزل شیلر توارد ایدر زیرا : بارقه نصلكه آفاقی آیدینلاتق ایدرسه حقیقتده انفسی تنویر ایلر . حالبوكه بارقه‌یی تعقیب ایدن یاغمور نصلكه باغ وبستانی اروا ایدرسه حقیقتده متفرع اولان علوم یقینیه‌دخی حدائق عرفانی احیا ایلر وافكارك اختلاف وتدافعی اجزاء فردیه‌نك قوهٔ برقیه واسطه‌سیله تصادمنه بكزركه بوحال ایله كلامك درجهٔ ایجازی ظاهر اولور .

جودت پاشا حضرتلرینك :

شانهٔ زلف سخندر اعتراض

مصرعی دخی بو قبیلدندر . چونكه زلف طراندقچه كوزللشدیكی كبی سوزده اعتراض كوردكچه تصحیح اولنه‌رق كوزللشور دیمك اولدیغندن بودخی ایجاز قصردندر .

ایجاز بالحذف : محذوف اوزرینه فحوای کلامك دلالتیله مفرد ویا جمله حذف ایدرك کلامی مختصر قیلمقدرکه شو تعریفه کوره بوده « ایجاز بالمفرد » و « ایجاز بالجمله » اولمق اوزره ایکی نوعدر.

ایجاز بالمفرد : اساساً بش صورتله اولور :

برنجیسی — فاعل دلالتیله اصل فعلك حذفیدر « کاه نعلنه کاه میخنه نه ایسه بجردی » دیمك کبیکه بوراده « اورارق » فعلی محذوفدر

ایکنجیسی — مفعول حذفیدر « احمد افندی یازار بوزار چیزر » کبیکه بوراده « یازدیغنی » مفعولی محذوفدر وبونك انواعی سکسان اوچنجی ماده‌ده یازلمشدر.

اوچنجیسی — مضاف الیهك حذفیدر « اهالی کافةً قیره چیقدیلر » کبیکه بوراده « اهالیٔ بلده » دیمك اولدیغندن « بلده » مضاف الیهی محذوفدر.

دردنجیسی — مضافك حذفیدر « قصبه‌نك نفوسی تماماً یازلدی » کبیکه « اهالیٔ قصبه » دیمك اولدیغندن « اهالی » مضافی محذوفدر.

بشنجیسی — موصوفك حذفیدر نته‌کیم برقاچ آتی اولان برافندی سایسنه « بوکون آله بنه‌جکم » دیرده « آت » موصوفی حذف ایدر.

تنبیه : بعضیلر فاعل حذفیله صفت حذفنی دخی بونوعدن عد ایدرلرسه‌ده ترکچه‌ده فاعل حذفی مشکل اولدیغی کبی صفت حذفی دخی بکده قابل اوله‌میه‌جغندن بز بوایکی ماده‌نك بورایه مناسبتنی لایق کورمدك. چونکه :

فاعل حذفنی ادعا ایدنلر ابن کمال مرحومك یاوز سلطان سلیم حقنده اولان شو :

آز مدتده چوق ایتمش ایدی
سایه‌سی اولمش ایدی عالمگیر
شمس عصر ایدی عصرده شمسك
ظلی ممدود اولور زمانی قصیر

قطعه‌سنی مثال کتورورلر. حالبوکه بوقطعه‌نك مربوط بولندیغی محلده دها اولجه سلطان سلیم اسمی سبق ایتمش اولدیغندن بواکا شاهد اوله‌مز. اولمش اولسه همان هرقصیده‌ده موجود اولان بویله ابیاتده هب ایجاز حذف بولنمق لازم کلور حالبوکه ایجازك تعریفنه موافق دکلدر وکذا صفتك حذفنی ادعا ایدنلر «بویله آت سویلور. بویله کتاب اوقنور» جمله‌لرینی مثال کتوره‌رك کوزل صفتنك حذفنی ادعا ایدرلر حالبوکه بونلرده بولنان اسم اشارتلر صفت مقامنه قائم اولدقلرندن اراده حذف حالی یوقدر بناء علیه بونلرده ایجاز بالحذف یوقدر.

ایجاز بالجمله: اساساً التی صورتله اولور:

برنجیسی — جملهٔ شرطیه‌نك حذفیدر «هله سن بولنمدك یوقسه حریفلر فنا اولوردی» کبیکه بوراده «سن بولنمش اولیدك» شرطی محذوفدر.

ایکنجیسی: جملهٔ جزائیه‌نك حذفیدر نته‌کیم اجراسی برچوق پاره‌یه متوقف اولان برماده‌نك ذکری صره‌سنده «آه پاره‌م اولسه» دینورکه «پاره‌م اولسه بنده اویله یاپاردم» دیمك اولدیغندن «بنده اویله یاپاردم» جملهٔ جزائیه‌سی محذوفدر.

اوچنجیسی: سؤال مقدرك حذفیدرکه بوکا «استیناف بیانی» دیرلر بالاده سبق ایدن ابیات عربیه‌دن:

قال لی کیفه انت قلت علیل
سهر دائم وحزن طویل

بیتنك مصرع اولی تکمیل اولدیغی حالده متکلم سائلك «دها نصلسك» دیه صوردیغنی حذف ایدرك ایکنجی مصرعی ایراد اتمشدر.

دردنجیسی: مسببی حذف ایدوب سببله اکتفا اتمکدر. مثلا: برحاکم محکومه «سن بوکا ایکی لیرا ویره‌جکسك» دیسه او محکوم مدعینك حاکمه برمناسبت وقرابتی اولدیغنی بیلسه‌ده جواباً «اقرباکزدن اولدیغندنمی» دیسه اقربالق حکمه سبب اوله‌رق مسببك محذوف اولمسنه بادی اولدیغی کبی.

بشنجیسی: سببی حذف ایدوب مسببله اکتفا اتمکدر.

قرآن عظیم الشانده «فَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ» آیت کریمه‌سنده تقدیر «اذا اردت تقرأ القرأن الخ» اولدیغندن سبب اولان اراده محذوف اولوب مسببله اکتفا اولندیغی وترکجه ضروب امثالدن «مناره‌یی چالان غلافنی حاضرلر» ایله «قایماغی یین مانده‌یی یاننده طاشیر» سوزلری بوقبیلدندرکه هر ایکیسنده اراده سببلری محذوفدر. چونکه بونلرك برنجیسنده تقدیر «مناره‌یی چالمق مراد ایدن الخ» وایکنجیده «قایماق یمکی مراد ایدن الخ» اولنغله اراده‌لر محذوفدر.

التنجیسی: اسباب مذکوره‌دن برشی اولمدیغی حالده دخی ایجاب حال ومقامه کوره حذفك وقوعیدر «الله اکبر»دن «من کل شیء»ك یعنی الله بیوکدر تکبیرنده «هرشیدن» ترکیبنك و «فلان زیاده کریمدر» سوزنده «کریم اولانلرك جمله‌سندن» ترکیبنك حذفی کبی.

۱۵۳ ــ ایجاز مقبولك هر نوعنده علی مراتبهم بلاغت اولوب ابلغی ایجاز قصر وبعده تقدیر ایله اولان ایجازلر ودها صوکره حذف ایله اولان ایجازلر اولوب بوکبی سوزلرك غایت قیصه‌لری منثور اولسون منظوم اولسون ضرب مثل حکمنه کیرزلرکه استحصال ملکه ضمننده اوچ لساندن برر نبزه مثال ایرادیله فوائدك اکمالنی لزوم تحتنده کوردیکمزدن بورایه درجنه مبادرت ایلدك. انجق عربی ضروب امثال ایله بونلره متفرع ابیات اشبو مجامع الادبك دردنجی کتابنده ترجمه‌لریله برابر مندرج اولدیغندن بشقه‌جه قیدینه حاجت اولمدیغنی و ارباب مراقك حضرت علی کرم الله وجهه افندمزك (نثر اللآلی) وامثالی آثاریله «امثال میدانی» نام کتابی مطالعه ایتملرینی توصیه ایله بروجه زیر فارسی وترکیدن مثاللر ایرادینه ابتدار اولندی.

فارسی ضروب امثالندن نمونه اولمق اوزره شو :

تیری که ازکمان رفت برنکردد. کربه‌همه‌شب بخواب بیندد نبه. کشته بشیر میزند. جوینده یابنده است. یکدانه وصدهزارراحت. مرغ این انجیرنیست. زرسفید ازبرای روز سیاهست. چوب نرم‌را مورمیخورد. نانش بروغن افتاده. زورش بخرنمی رسد بپالان می‌چسبد. مارتا راست نشود بسوراخ نمی رود. دست راست بدست چوب محتاج نشود. اوّل اندیشه‌وانکهی کفتار. سك نالدوکاروان کذرد. وفاداری ازسك باید آموخت. هرکجابادانجا برباد.

منثور ضرب مثللریله منظوم اولان شومصراعلر :

۱ ــ قدر زر زرکرشناسد قدر کوهر کوهری

۲ ــ قطره قطره جمع کردد وانکهی دریا شود

٣ ــ غنیمت دان دمی تایکدمت هست
٤ ــ زمانه باتو نسازد توبازمانه بساز
٥ ــ عاقبت کرك زاده کرك شود
٦ ــ علاج واقعه پیش ازوقوع باید کرد
٧ ــ سخن آینهٔ مرد سخن کوست
٨ ــ تانخو انندت مرو در هیچ در
٩ ــ شیشهٔ اشکسته راپیوند کردن مشکل است
١٠ ــ موردرخانهٔ خود حکم سلیمان دارد
١١ ــ هرکس بقدر خویش کرفتا محنت است
١٢ ــ دروغ مصلحت آمیز به ازراست
وابیات فارسیه‌دن شو :

تانکرید کودکی حلوا فروش
بحر بخشایش کجا آید بجوش

—

هرکه عیب دیکران پیش تو آورد وشمرد
بیکمان عیب پیش دگران خواهد برد

—

تونیکی میکن ودر دجله انداز
که ایزد در بیابانت دهد باز

—

اندك اندك بهم شود بسیار
دانه دانه است غله درانبار

—

دوستی راهزار دوست کم است
دشمنی را یکی بود بسیار

—

نکه دار کاید زمانی بکار
اکرچه بوددرجهان رأس‌مار

—

کر زمین را باسمان دوزی
ندهندت زیاده از روزی

—

بیتلری کبی برچوق ابیات دها واردرکه بورایه‌نمونه‌اوله‌رق یازلدیغندن بوقدرجقله اکتفا اولندی.

ترکی ضروب امثالنك منثورلرندن برقاچ بیك دانه‌سنی مجددین ادبك سرفرازی شناسی افندی مرحوم جمع ایدرك کوزل برصورتله طبع ونشر ایتدیکی کبی یقین وقتلرده ابوالضیا توفیق بك دخی بعض علاوات ایله تکرار طبع ونشر ایلمش اولدیغندن بونلر ایچون ارباب مطالعه‌نك کتاب مذکوری ایدینوب مطالعه ایلملرینی توصیه ایله بوراجغه بعض منظوم سوزلر یازدق ضرب مثل اوله‌بیله‌جك ترکی مصرعلردن خاطرلیه‌بیلدکاریمز شو :

۱ ـ آتش کناری قیش کوننك لاله‌زاریدر
۲ ـ ایاغنده طونی یوق فسلکن ایستر باشنه
۳ ـ ارنلر حاضره قیلمش دعایی
٤ ـ ایلك درلو طعامندن بزم ترخانه‌مز یکدر

٥ ــ اونودرلر سنی بیچاره همان سن اولمه
٦ ــ باغبان برکل ایچون بیك خاره خدمتکار اولور
٧ ــ بیلنور قدر عبا موسم باران اولسه
٨ ــ بویله ایام غمك بویله اولور نوروزی
٩ ــ تقدیر خدا قوهٔ بازو ایله دونمز
١٠ ــ کچمش زمان اولورکه خیالی جهان دکر
١١ ــ وقف برسوزدرکه دیرلر آشنادن چوق نه‌وار
١٢ ــ ایچنده خانه‌نك برصاحب اولدقچه خراب اولماز
١٣ ــ دنیا اکا دکمزکه جفاسن چکه آدم
١٤ ــ تیز رفتار اولانك پایته دامن طولاشور
١٥ ــ سکوتن مرد دانا خصمنی الزام ایچون صاقلار
١٦ ــ شجاعت عرض ایدرکن مرد قبطی سرقتن سویلر
١٧ ــ کون طوغمه‌دن مشیمهٔ شبدن نه‌لر طوغار
١٨ ــ اولمیه دولت جهانده برنفس صحت کبی
١٩ ــ آدمه کندی ایاغی ایله دولت کلمز
٢٠ ــ آجیماز کسدیکی پارمق شرعك
٢١ ــ مار سرمادیده‌یه مولا کونش کوسترمسون
٢٢ ــ کشی نقصانی بیلمك کبی عرفان اولماز
٢٣ ــ الده استعداد اولنجه کار کندین کوسترر
٢٤ ــ مستعد درد اولانلر قابل درمان اولور
٢٥ ــ اولمینجه خسته قدرین بیلمز آدم صحتك
٢٦ ــ یره دوشمکله جوهر ساقط اولماز قدر وقیمتدن

۲۷ ــ فلکده بخت اوتانسون بی نصیب ارباب همتدن
۲۸ ــ آثارلر طاشی البته درخت میوه‌دار اوزره
۲۹ ــ کیمیای قابلیت جوهرندن بالیدر
۳۰ ــ کشی یاقدیغی چراغ اوستنه پروانه کرك .

ترکی ابیاتندن ایسه شو :

ات لقمه سی لازمی طویورمزمی سنی نان
زهر اولسون اولقمه کاوله پیمانهٔ دونان
ای خواجه اکر کیم سن ایسه‌ك عاقل ودانا
شیدا الغی بیك عقله دکشمز دل شیدا
حالك کیمه آچسه‌ك سکادیر حکمتی واردر
اولدردی بزی آه بیلنمزمی بوحکمت
مار ایسه عدو بز ید بیضای کلیمز
طوفان ایسه دنیاغمی بز کشتیٔ نوحز
کللر کولر فغانله کچر عمر عندلیب
بیمار احتضارده اجرت دیلر طبیب
بر دیده ده کیم نور حقیقت اوله ایلر
آیینهٔ امروزده فردایی تماشا
امتیاز ثابت وسیاری مشکلدر خیال
ظن ایدر سکان کشتی ساحل دریا یورر
منافیٔ ادبدر هرطلبده شیوهٔ ابرام
آنکچون جلوه‌کردر صورت نهی اوزره مطلبلر

نه وجود اولمق کبی یوقدر جهانك راحتی
کورکه سیمرغك نه دامی وار نه ده صیادی وار

بیتلر یازلدی امثالی وبلکه ده دها اعلالری دیوانلرمزده موجود اولدیغندن بوراجقده بوقدرله اکتفا اولندی.

تنبیه : بورایه درج اولنان ضروب امثال ایله مصرع وبیتلر دریادن برقطره اولوب اوچ لسانك هر برنده نیجه نیجه عالی شیلر واردرکه ادیب اولمق ایچون اکثریسنی بیلمه‌مك لازمدر بناءً علیه علم بلاغتله اشتغال ایده‌جك اولانلرك السنهٔ مذکوره‌ده مدون اولان مشهور دیوانلری ایدینوب مطالعه ایتمسی وهر برنده نه کبی قواعد وحالات موجود ایدوکنك تطبیقنه چالشمسی لازمدر.

١٥٤ - بو مثللو ایجازلر ضروب امثال ایله اشعاره مخصوص اولمیوب بعضاً مکاتبات ومخاطباتده ده جاری اولورکه «مثل السائر» نام کتاب نفیسده طاهر بن حسینك عیسی بن ماهانه غلبه‌سنی حاکی مأمون خلیفه‌یه یازدیغی [کتابی الی امیر المؤمنین . . . ورأس عیسی بن ماهان بین یدی خاتمه فی یدی وعسکره مصرف تحت امری والسلام] مکتوبی بونو-عندندرکه بونك ترجمه‌سی اولمق اوزره میزان الادبده شو : [عیسی بن ماهانك باشی قارشومده ، خاتمی الده ، عسکری تحت امرمده‌در] کورلمشدرکه فتوحاتی نه‌قدر موجز برصورتله تعریف ایتدیکی میدانده‌در. وکذا امام فخر رازی حضرتلرینك معاصری ملوکندن برینه یازدیغی شو : [رفعت قصتی الی الله . ان احسنت فهو المحسن وانت المشکور. وان منعت فهو المانع وانت المعذور] مکتوبیدرکه بونکده میزان الادبده

ترجمه‌سی اوله‌رق شو : [قصه‌می اللهه رفع ایتدم احسان ایتدك ایسه محسن اودر سن مشکورسك . منع ایتدك ایسه مانع اودر سن معذورسك] کورلمشدر .

وکذا وزرای عثمانیه‌دن ادرنه والیسی حقی پاشا مرحومك سیلوری نائبنه یازدیغی شو :

[سیلوری نائبی، شریعت‌خائی! اعلامکی کوردم، قهقهه ایله کولدم. مآلی هذیان. حکمی خلاف قرآندر . مهر مؤیدی باصار سنی محکمه قاپوسنه آصارم] امر نامهٔ موجز ایله ارناودویسی وایسار اغانك بر محاربه‌ده ایراد ایلدیکی شو :

[ارقداشلر ! دشمنك طابیه‌لری اوزاقدن تفنك وطبانجه آتمقله آلنمز. بومقصد دشمنلرك قفالرینه قلیچ وبچاقلریمزی ایرشدیرمکله حاصل اولور. ایشته بن تفنکنده طبانجه‌نکده طاشلرینی آتدم قلیجمی الیمه یتاغانی آغزیمه آلدم کیدییورم سزده بکا تقلید ایدیکز] نطقی بوقبیل موجز شیلردندرکه بونلره مماثل وعسکرلکه متعلق موجز فقره‌لر آثار عاجزانه‌مدن اولان « سلم رفعت » و « دلائل عسکریه » و « قواعد اساسیهٔ حربیه » نام اوچ رساله‌ده موجود واکثریسی اعاظمه منسوب اولدیغندن بونلرکده مطالعه‌سی فائده‌دن خالی دکلدر .

فصل ثانی

اطناب

۱۵۵ ـ نطق وعباره‌یی اصول متعارفه دائره‌سندن خارج وآندن

زیاده الفاظ ایله ادا ایتمك یعنی ایجابنه كوره الفاظ وجمل علاوه ایدرك كلامی اوزاتمق خصوصنه « اطناب » دینوركه بوده ایجاز مثللو « مخل » و « مقبول » اولور.

١٥٦ ـ اطناب مخل : الفاظ وجملك بلا فائده نطق وعبارهیه علاوهسیله كلامی حشو وتطویله اوغرادوب موجب ملال اولمسنه دینوركه هرحالده شایان اجتناب اولان مادهلردندر. مثلا : « پدركز نرهیه كیتدی » سؤالنه « فلان یره » جوابی كافی ایكن بویله دینیلهجك سوزی اوزادهرق « دون حركت ایدن شركت خیریه واپورینه راكباً وبروسهیه متوجهاً درسعادتدن حركت ایلدی » دیمك كبی .

١٥٧ ـ اطناب مقبول : بر فائدۀ مخصوصه ضمننده كلامی اوزاتمقدركه بوده یابر جملهده ویا جمل متعددهده اولور.

جملۀ واحدهده اولان اطناب : برشیئك وقوعنی اعظام وتأكید ایله معنای مقصودی مع زیاده تصویر ایچوندر « كندی الله اوزاتدی » « كندی كوزمله كوردم » « كندی قولاغمله ایشیتدم » كبی كه جنتمكان یاوز سلطان سلیمك :

كندی الله یاره كسوب ویردیكم قلم
فتوای خون ناحقمی یازدی ابتدا

بیتی دخی بو قبیلدندر.

جمل متعددهده اولان اطناب : بروجه آتی بیان اولنان آلتی صورتده اولور:

برنجیسی : برمعناده اولان خصیصه معنای آخرده بولنمامق

شرطیله برشی‌ئی ذکر ایدوب انی متداخل قیلمقدرکه بوکا « تداخل » دیرلر نفعینك :

هادیٔ وادیٔ دین بدرقهٔ راه یقین
پیرو مجتهدین حضرت شیخ الاسلام

بیتنده اولدیغی کبیدر .

ایکنجیسی : برشی‌ئی نفی بعده اثبات ویاخود اولا اثبات بعده نفی ایتمك طریقیدرکه بوکا (نفی واثبات) دیرلر . « حکومت سنیه وعدنده خلف ایتمز . لکن اکثر اهالی بیلمزلر . بیلورلر بیلورلر اما معیشت ذاتیه‌لرینه عائد خصوصاتی بیلورلر یوقسه لدنیات اموردن غافلدرلر » عبارهسنده اولدیغی کبی .

اوچنجیسی : معناً صورتین مختلفینی جامع اولمق ویاخود نفسده فضل تقرر ایتمك ویاخود معنایه دال اولان صور علمیه‌ده شطارت ومکملیت بولنمق ایچون کلامی اطنابدر . بوکا « تفسیر بعدالابهام » دینور عربیدن رشید وطواطك :

یُحْیِی وَیُرْدِی بِجَدٍّ وَاَهٍ وَصَارِمِهِ
یُحْیِی الْعُفَاةَ وَیُرْدِی کُلَّ مَنْ حَسَدَا

بیتیله فارسیدن عنصرینك :

یابندد یا کشاید یاستاند یادهد
تاجهان برپای باشد شاهرا این یادکار
انچه بستاند ولایت وانچه بدهد خواسته
انچه بندد پای دشمن وانچه بکشاید حصار

قطعه‌سیله ترکیدن فاضلك:

قیلمسون دورفلك برده‌ها اجرای فصول
نه بهار ونه خریف ونه زمستان اولسون

بیتنده اولدیغی کبی.

دردنجیسی خاصك مزیت وفضلنه اشارت ایچون عامدن صکره خاصك ذکریدر نفعینك:

رونق نوبهاره عشق اولسون
زینت لاله‌زاره عشق اولسون

بیتنده اولدیغی کبیکه زینت لاله‌زارك مزیت مخصوصه‌سنی تنبیه ایچون اکا نظراً عام اولان رونق نوبهاردن صکره ذکر اولنمشدر.

بشنجیسی: حسن تکرارلردرکه «تکریر» نامیله دخی یاد اولنور بروجه آتی بیان اولنان اون وجه اوزره اولور.

وجه اول: تقریر کلام ایچون اولان تکریردر غالب ده‌ده‌نك:

ای دل ای دل بنه بو رتبه‌ده پرغمسك سن
کرچه ویرانه ایسه‌ك کنج مطلسمسك سن

بیتنده اولدیغی کبی.

وجه ثانی: تأکید قصدیله اولان تکریردرکه شاعرك:

دوشنجه چاه امیده ذقن ذقن دیه‌رك
کمند زلفه صارلدم رسن رسن دیه‌رك

بیتنده اولدیغی کبیدر.

وجه ثالث: تکدیر قصدیله اولان تکریردرکه شاعرك:

ای فلك ای فلك ای ظالم و غدار فلك
نیجه قیدك كه دوشه خاكه اودر یكتا

بیتیله هدایینك :

علم باللهه چالش کل یوری ای همتی دون
نیجه بر قال یقول، نیجه بر کان یکون

بیتنده اولدیغی کبیدر .

وجه رابع : تفخیم ایچون تکریردر که شاعرك :

پادشاه‌اهلر پادشاهی پادشاه
عفو ایدر قوللر ایدرلرسه کناه

بیتنده اولدیغی کبیدر .

وجه خامس : تهویل ایچون تکریردر « اوکنه باق اوکنه باق دوشیورسك » دیمك کبی .

وجه سادس : تنویه ایچون تکریردر « زنهار زنهار ای جوان زنهار » دیمك کبی .

وجه سابع : اثبات انکار ایچون اولان تکریردر بر تیاترو رساله‌سنده کورولان « یابندن صکره بشقه‌سنی سورسه‌؛ یوق یوق، اینانام، نه‌ایسه اینانام، اوندن بشقه‌سنی سومدم، سومم » فقره‌سی کبی .

وجه ثامن : توبیخ ایچون اولان تکریردر که شاعرك :

ای خائن وای خائن و خائف
محو اولدی هجوم ملکه طوائف

بیتنده اولدیغی کبیدر .

وجه تاسع : استبعاد ایچون اولان تکریردرکه برینه «افندی خیلی زنکینسکز» دینلدکده «زنکینلك نرده بن نرده» یولنده جواب ویرمسی کبی .

وجه عاشر : استعطاف ایچون اولان تکریردرکه شاعرك :

ساقیا ساقیا شراب شراب

بیتنده اولدیغی کبیدر .

تکریر دینلان اشبو اصول اطناب حقنده ذکر اولنان حالاتدن بشقه «مفید» و «غیر مفید» اعتباراتیله ولفظ ومعناده اولمق صورتلرینه دها ایکی نوعه آیریلورکه بونلردن :

تکریر مفید : مابه‌الافاده‌نك متضمن اولدیغی امری تشدید ایله مبالغهٔ مدح وذمده مستعمل اولاندر . نابینك :

تسبیح زاهد دوندکجه تیز تیز

دورنده ساغرایلردی سرعت

بیتنده هم لفظ هم معنا ونادرینك :

اطاعت قیل سوزمه اولمه عاصی

سنی برباد ایدر لوث معاصی

بیتنده « اطاعت قیل » ایله « اولمه عاصی » لفظاً متخالف و معناً مشترك اولوب یالکز معناجهتیله تکرار واردر . بو ایکی بیتده اولان تکریرلرك هر ایکیسیده مفید نوعندندر .

تکریر غیرمفید : بلامعنا وبلامناسبت کلامده فضله شی بولنمسیدرکه بوخصوص فوق‌العاده قبایحدن عد اولنور نته‌کیم حنیفینك :

بر یار وار یار اوله‌جق یار بزلره
دستیله شوق ایله صونه‌مینای ابتهاج

بیتنده هم لفظ هم معنا وبلیغك :

سخن شناسیٔ عالم بنمله قائمدر
نعم سخن ده بو درغیری بعدزین لادر

بیتنده «غیری» ایله « بعدازین »ك یالکز معنا جهتیله تکرارلری بلا فائده وعبث اولدیغندن بو ایکی بیت مدخول ومردود در.

تنبیه : تأکید ایله تکریر بیننده فرق اولوب تکریر تأکیددن ابلغدر. چونکه تأکید ماقبل کلامده مذکور معنای حاصلك تقریر وتقویه‌سیچون ایراد اولنور. تکریرده ایسه بو فائده ایله برابر بیان اولنان منافع موجوددر بناء علیه تکریر تأکیددن ابلغدر.

التتجیسی — تقریر ، تشدید ، تحسین ، تنبیه ، اهتمام، تنزیه ، دعا ، مطابقت ، استعطاف ، غرابت کبی شیلرك اظهاریچون کلامك تماممندن اول اراسنه مفرد یاخود مرکب ادخال اولنمسی و فقط اول متداخلك اسقاطی حالنده‌ده کلامك ینه تام وحکمك باقی قالمسی یعنی ارایه قونیلان شیلر اولمقسزین دخی افاده‌ده تمامیتك حاصل اولمسیدرکه بوکا « اعتراض » دیرلر وعلاوه اولنان شی جمله ایسه اکا « جملهٔ معترضه » دینور برمزار طاشنه یازلمق اوزره ترتیب ایدلمش اولان شو :

[ای صاحب ابتصار ! بو مزاری امالهٔ نگاه اعتبار ایتمه‌دن گذار ایلمه کیم، باشی اوجنده کوردیکك نشان دکل، فنای عالمه بر متحجر مثال هائلدر ، درونده غنودهٔ خواب سکون اولان مرحومك روحنی

بر فاتحه ایله شاد ایله‌که سنکده عاقبت قرارکاهك بو خاك سیهدلدر. دست جلاد اجلدن نه‌جوان قوی خلاص بولور نه پیر زبون. انالله وانا الیه راجعون] .

عباره‌سنده کیمدن هائله قدر وکذا که‌دن سیهدلدره قدر اولان جمله‌لر جملهٔ معترضه‌درکه انلر قالدیریلسه [ای صاحب ابتصار! بومزاری امالهٔ نکاه اعتبار ایتمه‌دن کذار ایلمه. درونده غنوده خواب اولان مرحومك روحنی برفاتحه ایله شاد ایله‌که دست جلاد اجلدن نه‌جوان قوی خلاص بولور نه پیر زبون اناالله وانااليه راجعون]

صورتنده ینه تمام بر فقره قالور.

اعتراض دخی تکریر کبی بالفائده اولور یا بلافائده اولور.

بالفائده اولان اعتراضده بش وجهله ایراد اولنور.

وجه اول : شرط ایله جزا اره‌سنده بولنمسیدر ترجمهٔ تلماقده واقع (کرفتار اولدیغم مخاطره‌دن تخلیص جان میسر اولورسه — عدوی جانم اولان نفس هوسناکه اویمیوب — دائما بندبندکزله مقید وعامل اولایم) عباره‌سنده عدودن اویمیوبه‌قدر اولان فقره کبی.

وجه ثانی : سبب ایله مسبب اراسنده اعتراض ایرادیدر نته‌کیم شو: (استرخای پیوند اعصابدن — که طناب خیمهٔ نهاد در — روابط اعضاسی چوزلمش) فقره‌سنده ایکی جزکی اراسنده اولان عباره کبی.

وجه ثالث : مبتدا ایله خبر اراسنده اعتراض ایرادیدر شو :

(شبچراغ وجود انسان — که پرداختهٔ سلطان غیبداندر — ظلمت کفر و ضلالتده قالمق سزامیدر) فقره وایکی جزکی اراسنده اولان جمله کبی.

وجه رابع : فعل ایله فاعل ارا‌سنده اعتراض ورودیدر. نفعینك :

باد صبا ـ كه طره‌لرك تابدار ایدر
هر برچمنده ـ بیك دلی زار ونزار ایدر

بیتنده‌کیدن چمنده‌یه قدر ایکی چیزکی ارا‌سنده قالان کلمات کبی .

وجه خامس : فعل ایله مفعول ارهسنه اعتراض وقوعیدر. کمال بك مرحومك :

(... عصرمزده ترقیات معارف اثریله قدمای فلاسفه‌نك افکار حکمیه‌سنی ـ كه هیولای عرفان تعریفنه صادقدر ـ جرح واصلاح ایچون ماهیت کمالك دقایقنه واقف اولان بونجه ارباب نظر تعریفات شدیده ایراد ایتمکده ایکن ادبای سالفه‌نك آثار قلمیه‌سنی ـ كه مزایای وجدان توصیفنه لایقدر ـ شرح وایضاح ایچون خاصیت مقالك حقایقنه عارف اولان نیجه اصحاب هنر تقریضات عدیده انشاد ایلمکده در) عباره‌سنده ایکی چیزکی ارا‌سنده وایکی طرناق ارا‌سنده اولان ایکی فقره کبی .

بلافائده کتوریلان اعتراض دخی ایکی نوعدر .

نوع اول : کلامه دخولیله خروجی مساوی اولوب هیچ برحسن وقبحی مکتسب اولمیاندر. راغب پاشا مرحومك :

او کمسراغ بیابان وحدتم كه هرگز
طلبده بن بنی حضر اولسه رهنما بولمام

بیتنده‌کی « هرگز » سوزی کبی .

نوع ثانی : کلامه نقیصه ویسنایه فساد ایراث ایدندر. عزت ملانك

عاشقلرز غم فلكك بز قولانی
صبر ایتمه كوچسه دخی فلاكتده بولمشز

بیتندهكی « دخی » كبیدركه بو قسم اعتراض زیادهسیله مدخولدر .

۱۵۸ — ارباب بلاغت بیننده وخصوصا شعرا آراسنده اطناب ایچون كلامه القا ایدیلان الفاظه « حشو » دینوركه اهمیت مخصوصه‌سنه بناء معلم ناجی افندی حضرتلری « اصطلاحات ادبیه » نام اثرینك اوتوزالتنجی صحیفه‌سندن بدأ ایله برچوق صحیفه‌سنی بونكله املا ایدرك عریض وعمیق ایضاحات اعطا ایلمش اولدیغندن ارباب مراقك اورایه مراجعتلرینی توصیه ایله برابر بو بابده ده برقاچ سوز ایراد ایلدك شویله‌كه :

حشو : ایكی درلو اولوب برینه « مفسد » ودیكرینه « غیر مفسد » دینور :

حشو مفسد : افادهیی اخلال ایدن فضله شیلردر .

حشو غیر مفسد : قبیح ، ملیح ، متوسطناملریله اوچ حالده بولنانلردر .

حشو قبیح : زائد محض اولوب سوزه چركینلك ویرنلردركه بونلر « تردیف مرادف » و « عطف تفسیری » كبی عین معنایی متضمن اولان لفظلرك مشتركا ایرادندن عبارتدر . عربیدن :

وَ اُورِ ثَنِى تَكَلُّمِيهِ
صُداعُ الرَّأْسِ وَالقَلَقَا

بیتنده (صداع) ذكر اولندقدنصكره رأسه لزوم اولمیوب زائد محض اولدیغندن وفارسیدن :

ازبس که بار منت تو برتنم نشست
در زیر منت تو پنهان (و مستترم)

بیتنده ونفعینك :

عقدهٔ رشك (وحسد) یوق دل بی باکمده
اولمسه نظم سلیسمده نجبمی تعقید

بیتیله :

سنی مدح ایتمسون یانیلسون اهل دل دانش
که انواع مکارمله وجودك فرد (ویکتا) در

بیتنده ونابینك :

امساکه پرده دارلق ایلر تغافلی
وضع وغروری شرم (وحیا) صورتنده‌در

ونائلیء قدیمك :

کوسترر سرکشته حال وادیء وحشت هنوز
کرد باد دشت (وصحرا) روح مجنونی بکا

وسنبلزاده وهبینك :

حرفکیر اولمه ظرافت صائمه
سوزینه کذب (ودروغی) قاتمه

بیتنده معترضه‌لر اراسنه النان الفاظك جمله‌سی بوقبیلدندر .

اشبو حشوقبیحلر نظمه مخصوص اولمیوب طمطراق کلامی لفظ غلبه‌لکنده ارامق فکر سقیمنه فریفته اولان ناثرلرك نثرلرنده دخی واقع اولور مثلا : « زیور عرفان ومعارفله آراسته » دیه‌جك یرده

کلامی حشوه بوغارق « حلیهٔ معارفه آراسته وزیور عرفان ایله پیراسته »
بولنده ایراد کلامه دوکیلورلرکه بونلر بو عصره کوره قبایحدن معدوددر

اشبو حشوقبیحلر ایچون معلم ناجی افندی اصطلاحات ادبیه سنده
« اطراف وجوانب. اعتراف واقرار. الحاح وابرام. اوقات واحیان.
بدیهی وآشکار. بیع وفروخت. جنك وحرب. جهل ونادانی. حرص
وآز. خوف وهراس. زیب وزینت. سهل وآسان. شادو خرم.
صلح وآشتی. عهد وپیمان. قتل واعدام. قد وقامت. لایق وجدیر.
محو ونابود. نهان ومختفی. مدح وستایش. مسکن ومأوی. معمور
وآبادان. ناله وفریاد. نصح وپند. وقت وزمان. یأس ونومیدی.
یغما وغارت » کبی برطاقم ایکیز سوزلرك هپ او منشأدن تولد ایتمه
شیلر اولدیغنی اخطار ایدرلرکه فی الحقیقه شایان اجتناب موادن
اولدیغندن صورت مخصوصه ده مجانبت لزومنی عرض ایدرز.

حشو ملیح : مابه الافاده یی تقریر وکلامك مضمونی تشدید ایدنلردرکه بالاده مذکور :

اطاعت قیل سوزومه (اولمه عاصی)
سنی برباد ایدر لوث معاصی

بیتیله عربیدن:

اِنَّ الثَّمَانِینَ (وَ بَلِّغْتَهَا)
قَدْ اَحْوَجَتْ سَمْعِی اِلَی تَرْجُمَانْ

بیتنده وفارسیدن:

درمحنت این زمانهٔ نی فریاد
دوز (ازتو) چنانم که بداندیش توباد

بيتنده معترضه ايچنده اولانلر كبى.

حشو متوسط: حسن و قبحى اولميوب مضرتى دخى كورلميه‌در.

عربيدن:

وَاَنْتَ لَعَمْرُ الْمَجْدِ اَشْرَفُ من حَوا
عَلى رَغْمِ (آنا فِ) مَعْدى قَصَبَ الْمَجْدِ

بيتيله فارسيدن:

زهجر روى تواى دلرباى سيمين تن
دلم نديم ندم شد تنم عديل عنا

وتركيدن بالاده مذكور راغب پاشانك:

اوكمسراغ بيابان وحدتمكه (هركز)
طلبده بن بنى حضر اولسه رهنما بوله‌مم

بيتنده ومعترضه‌لر اراسنده اولان الفاظ كبى.

تنبيه ــ اشبو حشو فقراتيله بالاده مذكور اطناب مباحثى قارشولاشديرلسه بالبداهه اكلاشيلوركه «اطناب ممل. تكرير غير مفيد. بلا فائده اعتراضك نوع ثانيسى» حشو مفسد وحشو قبيح نوعندن اولوب «اطناب مقبول»لرك چوغيله «تكرير مفيده حشو مليح نوعندن وبلا فائده اعتراضك برنجى نوعيده حشو متوسط اقسامندن اولور.

فصل ثالث

مساوات

١٥٩ — معانیء مقصوده‌یی حاوی اولان عباره‌نك ارکان واجزاسنی تمامیله ایراد ایدوب ایجاز واطناب اتمامکه «مساوات» دینورکه الك ساده برمسلك اولوب شفاهی تقریرلر ایله فن تعریفاتنده وعادی افادهٔ حال خصوصلرنده استعمال اولنور. نته‌کیم ابو الضیا توفیق بکك «حبیبه» نام تیاتروسنده بر قیز لساننده شو:

[بابام بن ممه امرکن اولمش. ننه‌م هیچ برشیئه مالك اولمدیغی کبی بابامدنده برشی قالمامش. یالکز سیله ذهنی سایه‌سنده عرضنی حیاتی محافظه‌یه چالیشوردی. بنی پك کوزل اولدیغندن قومشو مزلك اوغلنه بعض قصیده‌لر، غزللر اوقودەرق ازبر ایدر. جمعیتلی یرلرده سویلیه‌رك خالقك ویردکاری بخششلرله کچینردی...]صورتنده ایراد اولنان سوز تقریر شفاهی‌یه کوزل برمثالدر. تعریف ایچون ایسه (مبانی الانشا) نك :

[وضع – برشیئی برشیئه تخصیص ایتمکه دیرلر. فقط اول شی اطلاق ویا احساس اولندیغی انده اندن شیء ثانی اولنمق لازمدر.

مثلا : (قیرمق) دینلدکده اندن قیرمق معناسی یاخود کسری احساس ایتدیرن معنای مخصوص منفهم اولدیغی کبی.

اکر برکلمه ظاهر اولوب برشیئه دلالت قیلارسه وضع ایله موضوع لهده خاص اولورسه اکا « علم » دیرلر « موسی . جعفر . طونه . استانبول . ادرنه . بروسه » کبی.

اکر وضع عام وموضوع له خاص اولورسه اکا « اسم اشارت »
و « موصول » دینور « شو. بو. بویله. شویله. اول » کبی

اکر کلمه ظاهر اولمیوبده افاده تقدیر اولنان نوعدن اولورسه اکا
« ضمیر » دینور « بن. سن. او. بز. سز. انلر » کبی .

واکر برکلمه‌نك معناسی شخص واحده منحصر اولمیوب برنوعك
افرادینه عام وشامل بولنورسه اکا « جنس » و « متواطی » دیرلر
« انسان. قوش. اغاج. » کبی . مفرد برلفظدرکه اولفظك جزئی
معناسنك جزئی اوزرینه دلالت ایلمیه « حسن. الیاس. اورمان.
طاغ. صو » کلمه‌لری کبی .

اکر ایکی کلمه برمعنا ایچون موضوع اولورسه انلره « مترادفان » دیرلر.
« صیجاق ایله ایسی » و « ایدناق ایله ایشق » و « کوپك ایله ایت »
و « محبت ایله مودت » کبی.

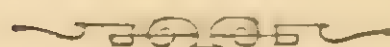
اکر ایکیدن زیاده بر معنا ایچون موضوع بولنورسه انلره دخی
« الفاظ مترادفه » دینور « معاینه. مشاهده. رؤیت. بصارت » کبی[*]

واکر برکلمه معانیء کثیره‌یه دلالت ایدر یعنی برقاچ معنا ایچون موضوع
اولورسه واول معنالرده هربرینه وضع اولی اوزرینه دلالت قیلارسه
اول لفظه معانیدن بهرینه نسبتله « مجمل » ومجموعنه نسبتله « مشترك »
دینور « صورمق. یتمك. کوز. یمنی » کلمه‌لری کبیکه صورمق هم

[*] بوکبی کلماتیده ارباب ادبك بیلمسی لازم اولدیغندن حین حاجتده مراجعتله حل شبهه
ایتمك اوزره عربیدن « فقه اللغه » و « الفاظ کتابیه » و « قرائد اللغه » نامیله
بیروتده طبع ایدلمش اولان اثرلری ایدنمك لازمدر .

امك هم سؤال ایتمك ویتمك هم نشـو ونما حمده انتهـا بولمق وكذا كوز كمه‌سی چشم وپیكار وترازونك برقطعه‌سی معناسنه ویمنی دخی هم باشه صاریلان رنكلی بز حمده معهود آیاق قابی معناسنه كلدیكی كبی .
واكر برلفظ وضع اولدن مهجور اوله‌رق آخر معنایه دلالت ایدرسه اكاده « منقول » دیرلر « كله » سوزی كبیكه لغتده جرخه دیمك‌اولوب مؤخراً لفظهٔ واحدیه اطلاق اولنمشدر .
واكر نقل عرف خاص اولورسه وبرلفظی وضع اولندن كندی اصطلاحلرینه نقل ایدرلرسه اكاده « حقیقت عرفیهٔ خاصـه » دینور « میمونجق . دونم » كبی
واكر نقل الفـاظ برعلاقه ومناسـبته مبنی اولماز ایســه اوكلمه‌یه « مرتجل » دیرلر « تیمور . طوسون . طورسون » كبیكه تیمور معدن معهودك وطوسون اوكوز یاوریسنك اسمی وطورسون امرغائب صیغه ـ سی ایكن اوچیده اعلام اشخاص اولمشدر] عباره‌سی كبیكه بوعباره هم تعریفه مثال اولمق حمده تعریف ایلدیكی مواد اشاغیده لازم اوله ـ جغندن آنلری باله‌مك ایچون ایراد اولندی وبومقامده‌ده علم معانی‌یه متعلق قواعد مهمه ختام بولدی .

علم معانینك صوكی

(قصبار مطبعه‌سی)

تدریسات ادبیه کتبخانه‌سی

(اون برنجیسی)

مجامع الأدب

[اصول فصاحت. علم معانی. علم بیان. علم بدیع. علم عروض. علم قافیه. انشاد شعر. اصول تحریر. اصول کتابت وخطابت. اصول تنقید] کبی فنلری حاوی اون کتاب اصلی ایله ترجمه‌لردن مرکب، دیگر درت کتاب فرعیدن عبارتدر

اوچنجی کتاب

علم بیان

محرری

ارکان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

قصبار مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب و ناشری : کتابجی قصبار

۱۳۰۸

[مجامع الادبك برنجی جلدی اولان علم بلاغتدن]

اوچنجی کتاب

علم بیان

لسان ادبه اك زياده رونق وشطارت ویرن بو کتابك حاوی اولدیغی فن بیاندر

مقدمه

۱٦٠ ـ معنای واحدی وضوح دلالتده یکدیکرندن متفاوت طرق مختلفه ایله ایراد ایتمك اصوللرینی بیان ایدن علمه « علم بیان » تسمیه اولنور.

اشبو تعریفی وبناء علیه فن بیانك مقصدینی کوزلجه آکلامق ایچون « وضوح دلالت » ایله « طرق مختلفه نه دیمك اولدیغنی تفتیش ایدهلم:

دلالت ـ لفظك معنایه تعلقندن نشأت ایدن برماده اولوب اساساً اوچ صورتده بولنور:

برنجی صورت ـ لفظك ماوضع لهنه تماماً دلالتیدرکه بوکا « دلالت مطابقیه » دیرلر. ارسلان لفظندن معهودییرتجی حیوانی استدلال کبی.

ایکنجی صورت ـ لفظك ماوضع لهنك جزؤنه دلالتیدرکه بوکاده « دلالت تضمنیه » دیرلر. نته‌کیم ارسلان لفظنك معنای کلیسی حیوان مجتری اولوب ارسلان ذکر اولنمسندن معناسنك جزئی اولان جرأتی قصد ایله آندن جسور بر آدم مراد اولنور.

اوچنجی صورت ـ لفظك ماوضع لهندن خارج برشیئه دلالتیدرکه بوکاده « دلالت التزامیه » دیرلر.

« فلانك قپوسی آچیقدر » ترکیبنده قپونك کشاده اولمسندن اول ذاتك مکرم اولمسی معناسی مراد اولنور.

ایمدی شو اوچ صورتدن برنجیسنده‌کی دلالت وضعه مطابق اولدیغندن بوکا یعنی دلالت مطابقیه دیدیکمز شقنه شو صورته کوره « دلالت وضعیه » دخی دیرلر. ودیکر ایکیسنده اولان دلالتلر وضعه دکل عقله موافق اولدیغندن بونلره یعنی دلالت تضمنیه ودلالت التزامیه . دیدیکمز شقلره دخی « دلالت عقلیه » دینور وبوحالده وضع الفاظه واقف اولانلرجه دلالت وضعیه‌ده مراتب وضوح اولمیوب هر بریسی معانیء موضوعه‌سنه نسبتله ثابت قالور. یعنی : « کریم . سخی . جواد » سوزلرینک برمعنایه دلالتنی بیلنلرجه « فلان کریمدر » یاخود « فلان سخیدر » یاخود «فلان جواددر» دیمکده برفرق اولمدیغندن بونلرده وضوح دلالت ارانماز . فقط دلالت عقلیه‌ده وضوح دلالت اعتباری واردر . یعنی : سخاوت اثباتی ضمننده دلالت عقلیه اعتباراتیله « فلان حاتم کبی سخیدر » و « فلان حاتم کبیدر » و « فلان حاتمدر » دینور و « فلان بحردر » و « فلانک قپوسی آچیقدر » طرزلرنده صور مختلفه ایله دها بشقه معنالر دخی ایراد اولنورکه بونلردن ایلک اوچدن برنجیسنک فهمی دیکرلرندن قولای وایکنجینک اندن برمقدار زور واوچنجینک انلردن دها زور اولدیغی وبناء علیه برینک دیکرندن واضح ایدوکی ظاهر اولور وبوصورتده دلالت عقلیه‌نک طرق افاده‌سنده‌کی تخلف دخی میدانه چیقارکه بونلردن مراتب وضوح ایله طرق مختلفه نه‌دیمک اولدیغی منفهم اولمغله علم بیانک تعریفیله مقصدینک نه‌دن عبارت ایدوکی یعنی دلالت عقلیه اعتباریله ایراد کلامک طرق مختلفه‌سنی ایضاحدن عبارت اولدیغی اکلاشیلور.

١٦١ ـ مادۀ سابقه‌ده مذكور تفصيلاته كوره دلالت وضعيه جهتيله اولان كلام يعنى الفاظك معانئ موضوعه‌سنده استعماللرى « حقيقت » ودلالت عقليه جهتيله يعنى : الفاظك معانئ موضوعه خارجنده استعمالى « غير حقيقت » اولوب علم معانى وبيانك تعريفلرى موجبنجه‌ده حقيقتله افادۀ معانى فننه وغير حقيقتله اولان طرق ادا دخى اشبو فن بيانه مخصوص اولديغى منفهم اوله جغندن بوراجقده‌ده غير حقيقتى تدقيق ايتمك لازم كلور .

غير حقيقت : بالاده‌ده يازلديغى وجهله برلفظك ماوضع لهنك غيريسنده استعماليدركه يا اول لفظك ماوضع لهنك استعمال اولنمسنه مانع اوله جق برقرينه بولنديغندن طولايى ماوضع لهى قصد اولنه‌ميوب انك غيريسنده استعمال اولنور ياخود ماوضع لهنك اراده‌سنى منع ايده‌جك برقرينه بولنمديغى حالده ينه ماوضع لهنك غيريسى قصد اولنوركه بونك شق اولنه « مجاز » وشق ثانيسنه « كنايه » دينور . يعنى : « بودكان قزانيور » تركيبنده دكاندن امتعه و « رحمت كليور » تركيبنده‌ده رحمتدن ياغمور و « دستى آقيور » ده دستيدن صو وكذا « حيوانى چكلك » تركيبنده حيواندن باركير مراد اولنوب بونلرك موضوعلرينى مراد ايتمكه قرينه‌لر مانع اولدقلرندن بونلرده « دكان . رحمت . دستى . حيوان . » سوزلرى مجاز و « فلانك قپوسى آچيقدر » تركيبله « فلانك الى اوزوندر » تركيبلرنده صحيحاً قپوسنك كشاده اولمسنى والينك طويل بولنمسنى اراده‌يه يعنى معناى موضوعلرينى قصد ايتمكه مانع اوله جق برقرينه بولنمديغى حالده بونك اولكيسندن « سخا ـ

وت » وایکنجیسندن « سرقت » قصـد ایلمك دخی کنـایه اولور. بناء علیه اشبو فن معانی اساساً مجاز ایله کنایه احوالنی بیانه مخصوص دیمك اولدیغندن اشبو مبحث ثانی ایکی باب اوزرینه یعنی بری مجـازه دیکری کـنایه‌یه مخصوص اولمق اوزره ایکی باب اوزرینه تدوین اولندی.

باب اول

مجاز

١٦٢ ـ برکلمه‌نی معنـای حقیقیدن معنای مجازی‌یه نقل ایچون ایکی معنا اراسنده برمناسبت وعلاقه بولنمسی شرط اولوب اکر اول مناسبت وعلاقه تشبیهك غیری برشی اولورسه اول مجازه «مجازمرسل» دینور واکر اول مناسبت وعلاقه تشبیهدن عبارت بولنورسـه اکاده «اسـتعاره» دیرلرکه شـوحاله کوره بوباب ایکی نوع اوزرینـه تحریر اولندی.

نوع اول

مجازمرسل

١٦٣ ـ معنـای حقیقی ایله معنای مجازی اراسنده مشـابهت اولمقسزین علاقه‌نك تمام اولمسـنه «مجاز مرسل» دینورکه بوعلاقه‌ده

موضوع ايهك غيرى اولان معنانك معناى موضوع لهه ذهنده فى الجمله اتصاليدر يعنى معنـاى حقيقيدن اول معناى مجازى يه ذهنك انتقالى تصحيح اولان برمناسبتدن عبارتدر.

بوقبيل عـلاقه نك برچوق نوعى وار ايسـه ده اڭ زياده متداول اولوب لسان عثمانيده اولانلرى «كليت وجزئيت. سببيت. حلول. عموم وخصـوص. مصـدريت. ماضى. استقبال. آليت. حذفيت. اسناد» دنيلان اون نوعدركه بروجه آتى مكملا تعريف اولنور:

١٦٤ ـ كليت وجزئيت علاقه سى: معنـاى حقيقى ايله معناى مجازيدن برى ديكرينك جزئى اولمقدركه بونده ايكى وجه متصوردر.

وجه اول: معنـاى كلى يه موضـوع بركلمه يى ذكر ايدوبده اول كلمه نك مشتمل اولديغى معناى جزئى يى قصـد ايتمكدركه بوكا «ذكر كل ارادهٔ جزء» ديرلر مبانى الانشا مؤلفنك:

شيخ افنـديده حجازدن كليور
دركه حقـه نيـازدن كليور

بيتنده كى «حجاز» لفظى كبيدر. چونكه حجاز اول قطعهٔ مباركه نك اسمى اولوب بوراده ايسه بوندن آنك اجزاسندن برى اولان «مكهٔ مكرمه» قصد اولنمشدر.

وجه ثانى: معناى جزئى يه موضـوع بركلمه يى ذكر ايدوب آنك متعلق اولديغى معنـاى كلى يى قصـد ايتمكدركه بوكاده «ذكر جزء ارادهٔ كل» ديرلر.

١٦٥ ـ سببيت علاقه سى: معناى حقيقى ايله معناى مجازيدن برى ديكره سبب اولمقدركه بونده ده ايكى صورت متصوردر:

وجه اول : برشیئك سببنی ذکر ایدوب مسببنی قصـد ایتمکدر. بوکا «ذکر سبب ارادهٔ مسبب» دیرلر. مبانی الانشا مؤلفنك:

خیلی پاره قزاندی بودکان
مشتریسی ایدی بتون اخوان

بیتنده پاره قزانان شی یعنی مسبب حال وامتعه اولوب دکان ایسه سبب اولدیغندن بوراده سببك ذکریله مسبب قصد اولنمشدر.

وجه ثانی: مسببی ذکر ایدوب سببنی قصد ایتمکدرکه بوکاده «ذکر مسبب ارادهٔ سبب» دینور. ینه مبانی الانشا مؤلفنك :

باش آچوب دیدیکه رحمت کلیور
ابر نیسان عنـایت کلیـور

بیتنده رحمت کلیوردن مراد یاغمور کلیور اولوب یاغمور ایسه رحمته سبب یعنی رحمت مسببی اولدیغندن اشـبو مسبب اولان رحمتك ذکریله سبب اولان یاغمور قصد اولنمشدر.

۱٦٦ — حالیت ومحلیت: معنای حقیقی ایله معنای مجازیدن بری دیکره محل اولمقدر. بونده‌ده ایکی وجه واردر.

وجه اول: حالی ذکر ایدوب محلی قصد ایتمکدرکه بوکا «ذکر حال ارادهٔ محل» دیرلر. شاعرك:

نمازدن چیقدیلر سـیره کیتدیلر
زوالی زاهـدلر کور نه ایتدیلر

بیتنده اولدیغی کبی که «نماز وسـیر» حاللرندن جامع ایله مسـیره قصد اولنمشدر.

وجه ثانی: بر محلی ذکر ایدوب انده متداخل اولان حالی قصد ایتمکدرکه بوکاده «ذکر محل ارادهٔ حال» دیرلر. سلطان محمود ثانی رجالندن اولان پرتو پاشانك:

کلك تردن آقدی پرتو صوکبی تاریخ تام
صدر دوران ایلدی اجرا بو دلجو چشمه‌یی

بیتنده اولدیغی کبی‌که بوراده جریان ماء یرینه چشمه ذکر اولنمشدر یعنی مانك جریانی اولان حالك متداخل اولدیغی محل ذکر ایدلدیکندن بو وجهه موافقدر.

١٦٧ – عموم وخصوص علاقه‌سی: معنای حقیقی ایله معنای مجازیدن بری دیکرندن اعم اولمقدرکه بونده‌ده ایکی وجه واردر:

وجه اول: عامی ذکر ایدوب خاصی قصد ایتمکدرکه «ذکر عام ارادهٔ خاص» دیرلر. شاعرك:

حاضر اولدم جنك ایچون طاقدم سلاح وسیفمی
سویلك حیوانمی حاضرلسون سایسلرم

بیتنده حیوان لفظ عامندن بارکیر قصد اولندیغی کبی.

وجه ثانی: خاصی ذکر ایدوب عامی قصد ایتمکدرکه بوکاده «ذکر خاص ارادهٔ عام» دیرلر. شاعرك:

اسمی اسلام اسمیدر اماکه طوغدقدنبری
آلنی سجده کورمامش بیلمز هله مسجد یولن

بیتنده صلاته کوره خاص اولان سجده لفظندن نماز قصد اولندیغی کبی.

١٦٨ ـ مصدريت علاقه‌سی : معنای حقيقينك معنای مجازی‌يه محل صدور اولمسيدر. بربيوك ذاته «افندمزك قولی اوزوندر» ديمك كبی‌كه قوت وقدرت قصد ايتمكدر. مرحوم راغب پاشانك:

اكرچه فتنه‌ده اول سيم ساعدك الی وار
بلنده خنجر سرتيزنكده مدخلی وار

بيتنده دخی «الی وار» ايله فتنه‌ده دخل وقدرتی اولديغی ايما اولنديغی كبی.

١٦٩ ـ ماضی علاقه‌سی : كچمشده‌كی برشيئك اسمنی شمدی اطلاق ايتمكدركه بوكا «كونيت علاقه‌سی» دخی ديرلر.

قرآن عظيم الشانده : «وَآتُوا الْيَتَامَى أَمْوَالَهُمْ» آيت كريمه‌سنده اولديغی كبی‌كه «يتيملره مالّلرينی ويريكز» ديمك اولوب حالبوكه اثبات رشددن صكره اعطا اولنه‌جغندن واول وقت انلر يكيت دليقانليلر اولدقلرندن كيفيت ماضی ايله ياد اولنمشدر.

«فلان قاتلده قتل اولندی» ديمك دخی بوقبيلدندر. چونكه بو سوز ايراد اولنديغی آنده يعنی تاريخ مذكورده اولدخی مقتولدر.

١٧٠ ـ استقبال علاقه‌سی : برشيئی صكره بولنه‌جغی حالك اسميله ذكر ايتمكدركه بوكا « اوليت علاقه‌سی » دخی ديرلر: « آتشی ياق. بغدايلری بيتدی» تركيبلری كبيكه آتش وبغدای صكره اوله‌جق وشمدی ياقيله‌جق كمور اولوب بيتن دخی اكينلردر. مبانی الانشا مؤلفنك شو:

براغزدن اولوب ترانه پرداز
شراب صيقاردی برقاچ دخترناز

بیتیده بو قبیلدندر. چونکه : شراب صیقلمیوب صیقیلان اوزومدر شراب ایلرووده اوله‌جقدر.

١٧١ ـ الت علاقه‌سی: معنای حقیقینك معنای مجازی‌یه آلت اولمسی یعنی برشیئك آلتنك اول شیئه اسناد اولنمسیدر. آلت تکلم اولان عضو معلومه موضوع اولان «لسان» لفظك لغت معناسنده استعمال اولنوب «لسان عرب. لسان ترك» دینلمسی کبی که شو:

شب یلدایی منجمله موقت نه‌بیلور
مبتلای غمه‌صور کیم کیجه‌لر قاچ ساعت

بیت مشهورنده‌کی ساعت دخی بوقبیلدندر.

١٧٢ ـ حذفیت علاقه‌سی : مناسب وملایمت جهتیله اصل مراد اولان کلمه‌یی حذف ایتمکدر. صبری شاکرك :

کچدی قلیچدن فتن روزکار
سیف یدالله اولوب آشکار

بیتنده و « اومصلحتی کویدن سؤال ایدك » جمله‌سنك‌کی « اهل فتن واهل قریه » ترکیبلرندن محذوف اولان اهل لفظلری کبی.

١٧٣ ـ اسناد علاقه‌سی : بر فعلی فاعلنك غیری‌یه اسناددر. وهبیء قدیمك :

زهی سد یاپدی حقاخان احمد مجمع مایه
آقان صولر طورر بوبند بالاطاق زیبایه

بیتنده اولدیغی کبیکه سدی یاپان عمله اولدیغی حالده انی یاپدران سلطان احمده اسناد اولنمشدر.

١٧٤ ـ ذكر اولنان اون علاقه‌نك ايلك يديسيله اولان مجازلر « لغوى » وسكزنجى طقوزنجى اونجيسى ايله اولانلر دخى « عقلى » اولدقلرندن تزييد فائده ضمننده بوراجقده لغوى وعقلى مجازلرى ايضاح ايده‌لم :

مجازلغوى : برلفظك ماوضع لهنى مراد ايتمكه مانع اوله‌جق قرينه بولنديغى حالده انك ماوضع لهنك غيريسنده استعمال اولنمسيدر.

ايمدى حقيقت دنيلان شى نصل كه « حقيقت لغويه . حقيقت شرعيه حقيقت عرفيهٔ عامه . حقيقت عرفيهٔ خاصه » ناملريله درت نوع ايسه مجازدخى « مجازلغوى . مجازشرعى . مجازعرف عام . مجاز عرف خاص » اسملريله درت نوع اولمغله بونلر يكديكريله مقابل اولمق اوزره بروجه آتى تعريف اولنور . شويله‌كه :

لفظك لغت جهتيله موضوع اولديغى معناده استعمالنه (حقيقت لغويه) ولغت جهتيله موضوع اولديغى معنانك غيريسنده استعمالنه (مجاز لغوى) دينور ارسلان دينلدكده معلوم اولان يرتيجى حيوانى قصد ايتمك حقيقت لغويه اولوب بالعكس ارسلان لفظندن بررجل شجيع مراد ايتمك دخى مجاز لغوى اولديغى كبى .

وكذا برلفظك شرعاً موضوع اولديغى معناده استعمالنه (حقيقت شرعيه) وشرعاً موضوع اولديغى معنانك غيريسنده استعمال اولنمسنه (مجاز شرعى) دينور . نته‌كيم « صلاة » لفظى شرعاً نمازه موضوع اولديغندن اهل شرع نزدنده نماز معناسنده استعمال اولنمسى (حقيقت شرعيه) ودعا معناسنده استعمالى (مجازشرعى) اولور وكذا برلفظك

معنای موضوعنك غیریسنده استعمالی عرفاً حقیقت درجه‌سنده اولورسه اکا (حقیقت عرفیه) وماوضع لهلرینك غیریسنده استعمالی عرفاً مجاز اولورسه اکاده (مجاز عرفی) دینورکه بونلرك عام وخاص اولملری عرفك عام وخاص اولمسنه منوطدر. یعنی عرف عام اولورسه (حقیقت عرفیهٔ عامه) وخاص اولورسه (حقیقت عرفیهٔ خاصه) مجازده دخی (مجازعرف عام) و(مجاز عرف خاص) اولورکه « دابه » کلمه‌سی لغت جهتیله ارض اوزرنده یوروین نسنه‌یه مخصوص ایکن عرف عام جهتیله درت ایاقلی حیواناتدن اوزرلرینه یوك یوكلدیلان حیوانلره مخصوص اولدیغندن دابه‌دن بوحیوانلرك بریسی مثلا بارکیر قصد اولنورسه « حقیقت عرفیهٔ عامه » وجمله‌سی مراد اولنورسه « مجاز عرف عام » اولور.

وكذا « فعل » لفظی لغت جهتیله حدثه موضوع ایکن برجماعت مخصوص اولان نحویون عندنده « یازدی . یازییور . یازاجق » کبی کلمات مخصوصه‌یه تخصیص ایدلدیکندن بوحالده « حقیقت عرفیهٔ خاصه » وفعلدن حدث معناسیله (کتابت . خیاطت) کبی معنالر قصد اولنمسنه « مجاز عرف خاص » دینور.

ایمدی اشبو درت شی یکدیکرینه نظراً تخالف ایدوب برنده حقیقت ایکن دیکرنده مجاز وبرنده مجاز ایکن دیکرنده حقیقت اولور یعنی : « صلاة » لفظی اهل لغت عندنده مطلقا دعایه واهل شرع نزدنده نمازه موضوع اولدیغندن لغویلره کوره دعاده استعمالی حقیقت لغویه نوعندن ونمازده استعمالی مجازلغوی قبیلندن اولدیغی کبی اهل شرعه نظراً نمازده استعمالی حقیقت شرعیه ودعاده استعمالی

مجاز شرعی نوعندن اولمغله اشبو لفظك لغت واصطلاح شرعه کوره اولان معنالرندن بری دیکرینك تماماً ضدی اولور وبوضدیت دیکر- لرنده‌ده عیناً واقع اولوب بوکا مقیس اولدیغندن تفصیلنه لزوم کورلمدی.

مجاز عقلی: اشبو ماده‌یی لسانمز قواعدینك مؤسسی دولتلو جودت پاشا حضرتلری بلاغت عثمانیه‌سنده پك کوزل جمع ایلمش اولدیغندن تزیید فائده ضمننده بروجه آتی عیناً درج ایلدك شویله که: برفعلی ماهو لهنه اسناد ایتمیوب یعنی عندالمتکلم حقی اولان ملابسنه اسناد ایتمیوبده ماهو لهنك غیری اولان ملابسنه اسناد ایتمکه (مجاز عقلی) دینور.

فعله فاعلی ملابس اولدیغی کبی زمان مکان وسبب دخی ملابس اولور وبونلرك فعله ملابسه‌ده فاعل ایله اشتراکلری مجاز عقلینك علاقه‌سیدر. فقط بونده دخی قرینهٔ مانعه بولنمق شرطدر.

مثلا: برمتدین کیمسه «موسم بهار اوتلری انبات ایلدی» دیدکده مجاز عقلی اولور زیرا انك عندنده اوتلری انبات ایدن حق تعالی حضرتلریدر. فقط وقت بهار اولمغله صانکه اوتلری اول موسم انبات ایدیورکبی تخیل ایدرك انبات فعلنی زمانه اسناد ایلر.

اما بوسوزی بردهری سویلمش اولسه مجاز اولمیوب حقیقت اولور.

مجاز عقلینك یا ایکی طرفی حقیقت ویا ایکیسیده مجاز لغوی یاخود بری حقیقت دیکری مجاز لغوی اولور. نته‌کیم: بوندن اول مذکور اولان مثالك ایکی طرفیده حقیقتدر. و «زمانك نوجوانلغی بری احیا ایلدی» دیدیکمزده ایکی طرفی دخی مجاز اولور. چونکه: نوجوانلق

انسانك حرارت غريزيه‌سی زياده وقوی اولمقدن عبارت اولديغی حالده بوراده مجازاً قوهٔ ناميه‌نك ازديادی معناسنده مستعملدر. احيا دخی حقيقتده حيات ويرمك معناسنه اولوب حس وحركت اراده‌يی مقتضی وبدن وروحه محتاج ايكن بوراده قوهٔ ناميه‌يی بالتهييج انواع نباتات ايله يره حسن ورونق ويرمك معناسنده مستعملدر يعنی مجازدر. و«موسم بهار يری احيا ايتدی» ديديكمزده مسند اليه طرفی حقيقت ومسند طرفی مجاز اولور و« زمانك نوجوانلغی اوتلری انبات ايتدی» ديديكمزده بالعكس مسند اليه طرفی مجاز ومسند طرفی حقيقت اولور.

كذلك « سردار اكرم دشمنی منهزم ايتدی» ديديكمزده طرفينی حقيقت اولديغی حالده مجاز عقلی اولور. چونكه: حقيقت حالده دشمنی منهزم ايدن سردارك معيتنده‌كی عسكردر كندوسی آمردر. فقط بوفعلده دخل عظيمی اولديغندن اول فعل سببنه اسناد قبيلندن اوله‌رق اكا اسناد اولنور.

« فلان آدم عين عدالتدر » ياخود «فلان عدالت مجسمه‌در» ياخود «عدالت اودر» جمله‌لريدخی كذلك مجاز عقلی قبيلندندر. چونكه عدالت اول ادمك ايشلديكی ايشلره محمول ومسند اولور ذاتنه حمل واسناد اولنه‌ماز. فقط چوق عدالت ايلديكی جهتله كويا عدالت تجسم ايتمش تخيل اولنه‌رق اكا اسناد اولنور.

اكرچه بومثللو تركيبلرده مضاف محذوفدر يعنی اهل عدالت ياخود صاحب عدالتديو تأويل اولنمق دخی قابل ايسه‌ده بوتقديرجه

مطلوب اولان مبالغه فوت اولوب برعادی سوز حکمنه کیرر. حذف علاقه‌سیله اولان مجاز دخی بوقبیل مجاز عقلیدندر ویرینه کوره بر طریق مسلوکدر. فقط متکلمك غرضنه عائد برمسلکدر. نته‌کیم: برشیئی اوکرنمك ایچون «اهل قریه‌دن صور» دنیله‌جك یرده «قریه‌دن صور» دیمك مجاز حذفی اولور اما برکیمسه خراب واهالیسی نایاب اولان برقریه‌نك اوکندن کچرکن نصح وایقاظ یولنده رفیقنه ویاخود عبرت یولنده کندوسنه «شوقریه‌یه صورکه اهالیسی نه‌اولدی» دیسه مجاز حذفی‌یه حمل اولنه‌ماز.

نوع ثانی

استعاره

١٧٥ ــ معنای حقیقی ایله معنای مجازی اراسنده وجودی شرط اولان علاقه ومناسبت مشابهت قبیلندن اولورسه اکا «استعاره» دینور وبوحاله کوره استعاره‌نك کوزلجه اکلاشلمسی ایچون علاقه‌سی اولان اصول تشبیهی کوزلجه بیلمك لازمدر. انکچون هرشیدن اول بورایه تشبیه قواعدینی یازدق. شویله که:

تشبیه: برشیئك زیادهٔ اختصاصی اولان وصفنه دیکر برشیئك مشارکتنه دلالت ایتمکدن عبارتدر.

ارکان تشبیه: «مشبه، مشبه‌به، وجه شبه، ادات تشبیه»

دنيلان درت شيدر يعنى : « فلان شجاعتده ارسلان كيدر » جملهسنده فلانك مشبه وارسلانك مشبه به وشجاعتك وجه شبه وكبى نك دخى ادات تشبيه اولمسى كيدر.

اشبو اركان تشبيهدن مشبه ايله مشبه بهه (طرفين) دينوب اشبو طرفين ايله وجه شبه وادات تشبيهك صورت تأثيرات واحوال مخصوصه لرينه كوره انواع تشبيهات ظهور ايدوب برچوق فائدهلى شيلر حاصل اولهجغندن حقيله تبيين مرام ايده بيلمك ايچون بونوعى برى « اركان انواع تشبيه » ديكرى « اغراض تشبيه » برديكريده « اصول استعاره » يه مخصوص اولمق اوزره اوچ فصل اوزرينه ترتيب ايلدك.

فصل اول

اركان وانواع تشبيه

١٧٦ ـ اركان تشبيهدن اولان طرفين حذف اولنهميوب دائما مذكور بولنور. فقط وجه شبه ايله ادات تشبيه حذف ايديلوركه بونلرك ابقا وحذفلرينه كوره برطاقم احوال ظهور ايتديكى كبى بعض احوال مخصوصهلرينه كورهده برطاقم اصوللر تولد ايدهجكندن هر برينى آيرى آيرى تدقيق ايله بروجه آتى تحرير ايلدك :

١٧٧ ـ ادات تشبيه ايله وجه شبهك ترك وذكرى خصوصاتندن آتيده محرر وجوه خمسه تولد ايدر.

وجه اول : ادات تشبیه ایله وجه شبهك مذکور اولدیغی تشبیهلردرکه بوکا « تشبیه مفصلی » دیرلر. عادی برطرز اولوب کندو- سنده بلاغت اولمدیغندن اولقدر مقبول دکلدر. نته‌کیم « فلان سخاوتده حاتم کبیدر » دنیلدکده هر برشی تماماً مذکور اولدیغندن بونده بلاغت یوقدر. شیخ الاسلام عارف حکمت بك مرحومك :

ایدر کداخته ارباب جاهی میل هوا
مهب ریحده‌کی شمع شعله‌بار کبی

بیتنده ادات تشبیه وکداخته لفظیله‌ده وجه‌شبه‌مذکور اولدیغندن بوده تشبیه مفصل نوعندندر.

وجه ثانی : وجه شبه حذف اولنوب طرفین ایله ادات تشبیهك مذکور اولمسیدرکه بوکا « تشبیه مجمل » دیرلر. بونده‌ده درت احتمال واردر :

احتمال اول : وجه شبه محذوف اولدیغی حالده سهولتی جهتیله ظاهر کبی اولدیغندن هرکسك اکلایه بیلمسیدر.

« فلان ذات حاتم کبیدر » ترکیبنده اولدیغی کبی .

احتمال ثانی ــ محذوف اولان وجه شبهك خفی اولمسی جهتیله فهم وادراکی خواصه مخصوص اولانیدر.

قیلدی مفتون نکهك دللری هاروت مثال
ایتمدن غمزه‌لرك فتنه‌یه آغاز هنوز

بیتیله عربیدن :

وَاَرْضٍ كَاَخْلَاقِ الْكِرَامِ قَطَعْتُهَا
وَقَدْ كَحَلَ اللَّيْلَ السِّمَاكُ فَاَبْصَرَا

بيتنده وفارسيدن :

در امر تو امكان تغير ننهفتند
كوييكه مثالى زقضا وقدر آمد

بيتنده بو نوع تشبيه واردر .

احتمال ثالث : محذوف اولان وجه شبهك وصفى مشبه‌بهده موجود اولمسيدر . سعدالله پاشانك :

طورماز كچر چو ظل زائل
دهر ايسه مثال نهر سائل

بيتنده اولديغى كبى كه برنجى مصرعده مشبه‌بهك وصفى اولان زائل وجه‌شبه اولان عدم بقايى وثانيده كى سائل دخى تشبيه ثانينك وجه شبهنى مشعر اولور .

احتمال رابع : محذوف اولان وجه شبهى ايما ايده‌جك اولان وصفلرك هم مشبه هم مشبه بهده مذكور اولمسيدر

كمال بك مرحومك :

تابنده جمالى طورى غمناك
مهتاب كوزل هوا بوزلمش

بيتنده « تابنده ايله كوزل » و « غمناك ايله بوزلمش » وصفلرى كبى .

وجه ثالث : بلاغت مؤدا مطلوب اولان يرلرده هم وجه شبه

هم اداتك حذفیدرکه بوکاده «تشبیه بلیغ» دیرلر «افندی حاتمدر» سوزنده و :

یار ایچون اغیاره منت ایتدیکم عیب ایلمه
باغبان برگل ایچون بیك خاره خدمتکار اولور

بیتنده اولدیغی کبی که بوبیتده یار کله واغیار خاره تشبیه اولندیغی حالده ادات تشبیه ایله وجه شبه محذوفدر.

وجه‌رابع: تخیلات شاعرانه وعلویت افکاردن طولایی ادات تشبیهی غایت از قوللانیلمق وایجاب ایتدکجه سائر ادوات تشبیه استعمال اولنمق اوزره وجه شبهك حذفی ومشبهلرك ابتدادن بربرینه عطف ویا جمع طریقیله کتوریله‌رك بعده مشبه‌بهلر صره‌سیله ایراد ایدلمك اصولیدرکه بوکاده «تشبیه ملفوف» دیرلر. کمال بك مرحومك آق دکز بوغازینك وصفی حقنده اولان مقاله‌سنده واقع شو :

[..... وقتاکه آقشام تقرب ایدر، باد شمال ایله هوای جنوبی بربرینك آغوش وفاسندن قوپارق هربری دنیانك برکوشه‌سنه آتلمش وعالمك الك غریبانه بردمی اولان زمان غروب ایله مملکتك الك عاشقانه برسیرانگاهی اوزمین بی مثالی موعدوصال ایلمش نازنین کبی معانقه‌یه باشلارلر. اوقدر آهسته حرکت ایدرلرکه تنفسلری بربرینك کل جمالنی صولدیرر، صدای پالری اغیاره افشای راز ایدر اندیشه‌سنده ظن اولنور...]

فقره‌ده‌کی تشبیهات ایله راغب پاشا مرحومك :

حسد قلب عدو لطف ایله اولماز زائل
سنکده مضمر اولان آتشه آب ایتمز اثر

بيتنده قلب عدونك طاشه وحسدك آتشه واطفك صويه تشبيهى و ينه مشارالیهك :

باك طينت كوشهٔ غربتده خواراولسونمى هيچ
كوهر آغوش صدفدن دور اولور قيمتلنور

بيتنده پاك طينتك كوهره، كوشهٔ غربتك اغوش صدفه تشبيهى كبى.

وجه خامس : وجه رابع كبى ايسه‌ده هرمشبه‌كندى مشبه‌بهنك ياننده ايراد اولنمقدركه بوكاده « تشبيه مفروق » ديرلر ينه كمال بك مرحومك بالاده مذكور مقاله‌سنده‌كى شو :

[براق هوالى كيجه‌لرى واردركه مهتابى كونشدن فرق اولنماز. بياغى انوارى قمرك ضياسنى كورونمز بر حاله كتيرر. خفيف سيسلى كونلرى واردركه آيك اون دردنجى كيجه‌سنى آكديرر؛ عادتا كونشك عكسى سروسيمين حاصل ايدر.]

فقره‌سيله شعردن شو :

سينه‌ده برلحظه آرام ايله كل جانم كبى
كچمه اى روح روان عمر شتابانم كبى

بيتنده وشو :

روبى مهدر زلفى سنبل ديشلرى دردانه‌در
حاصلى اول مهلقامز مثلى يوق بر دانه در

بيتنده اولديغى كبى كه اشبو تشبيه ملفوف ومفروقده ادات تشبيه مذكور اولورسه تشبيه مجمل واولمزسه تشبيه بليغ نوعندن اولور.

١٧٨ ــ ادات تشبيه : تركجه‌ده ادات تشبيه اساساً « كبى »

اداتی ایسه‌دن بعضاً « صانکه. مکرکه. بیاغی. کویا. نته‌کیم. مثل. مثال. مانند. آسا. وش. نسبت. قیاس ایتمك. آکدیرمق. عادتا. بکزر. ظن اولنور » کبی الفاظ وافعال دخی استعمال اولنورکه امثلهٔ آتیه‌ده اکثریسی ایچون نمونه‌لر محرردر. ازجمله شناسی مرحومك :

معطردر خیالم چونکه آنده صاقلیدر یادك
او کل یاغی کبی کیم شیشهٔ بلوّره قونمشدر

بیتنده (کبی) رحمینك :

چنار وسرو وش ازاده‌در دست تعرضدن
رهین دست وبرچیده‌طوتان دستیله دامانك

بیتنده (وش) وحامینك :

کندین مثال مه کوره‌من بر نفس تمام
ایلدن کلان عطیه و احسانی بکلین

بیتنده (مثال) وشاعرك :

درون پیر هنده کیزلنجه سینهٔ صافك
کورن معنیٔ دلجوظن ایدرلفظ لطیف‌ایچره

بیتنده (ظن ایدر) ودیکر شاعرك :

بر صاعقهٔ مدهشه‌در پاطلادی کویا
تضییق هوادن اچیلان اه و فغانم

بیتنده (کویا) وکذا

درخشان‌اولدی کوردم‌بش‌هلال‌اوستنده‌برخورشید
مکر که پنجهٔ سیمینه اول مهپاره یاصلانمش

بيتنده (مكركه) وكمال بك مرحومك :

بكز تسه بني خطا دكلدى
بر كيمسه باقوب ده عارفانه

زنجيرده ايكليان اسيرك
قوينده‌كى طفل ناتوانه

قطعه‌سنده بكزتمك فعلى وسعدالله پاشانك :

طورمز كچر چو ظل زائل
دهر ايسه مثال نهر سائل

بيتنده (چو) ايله (مثال) وشاعرك :

موعد وصلنده طوردقجه غم حرمان ايله
آكديرر دل موقع دلجوده‌كى ويرانه‌يي

بيتنده (آكديرر) ايله تشبيهلر اجرا اولنديغى كبى.

۱۷۹ ـ وجه شبه : اركان مهمهٔ تشبيهدن اولان وجه شبه كيفيت، كميت، تصوراعتباراتيله برطاقم انواعه آيريلور وهر برنده برحكم مخصوص ابراز ايدركه الك مهملرى بروجه آتى تعداد اولندى :

كيفيت اعتباريله وجه شبه : عقلى، حسى، خيالى، وهمى اولوركه سير ويسيده واقع :

[.... نركس دوربينلرين باغچهٔ خرد فرساى آسمانه ديكمش ....]

فقره‌سنده كوزك دوربينه تشبيهنده وجه شبه عقلى وكذا

كوزلر ايچره ممتاز جهان سرو بلند مسك

مصرعنده قدك سروه تشبيهنده وجه شبه حسى ونابينك :

جهلدر آدمه زندان بلا
كه دوشنلر كوره من روى رفاه

بيتنده جهل ظلمته تشبيه ايدلمش وعدد اهتداده جهل ايله ظلمت مشترك بولنمش اولدقلرندن وجه شبه خيالى وراغب پاشا مرحومك :

او مرغم كيم هميشه كاكل دلبر مكانمدر
هماپرواز عشقم اوج فتنه آشيانمدر

بيتنده كنديسنى همايه تشبيه ايتمش اولديغندن وجه شبه وهميدر. چونكه « هما. عنقا. سيمرغ » كبى شيلر امور متوهمه دن اولوب واهمه بونلرده فوق العاده يوكسكلك تصور ايدر.

كميت اعتباريله وجه شبه يا مفرد يا مركب يا متعدد اولور :

مفرد اولان وجه شبه يالكز بر صفتده اشتراك ايتديرندر. كمال بك مرحومك بر شرقيسنده واقع :

جامنده شراب مالى اولسون
اماكه شرابك آلى اولسون
چشمنده كى نشئه دن سوزلسون
كل رخلرينك مثالى اولسون

قطعه سنده لون خمرك يناقلرده كى قيزللغه تشبيهى كبى.

مركب اولان وجه شبه امور كثيره دن مركب بر هيئت متحده دركه او هيئتى تركيب ايدن امورك بعضيسى منفك اولسه تشبيه بوزولور. اسعد مخلص پاشانك :

بر خسته نااميد ايسه باقماز طبيب اولان
ناقابلانى تربيه ايتمز لبيب اولان

بیتنده مصرع اول مشبه‌به و مصرع ثانی مشبه اولوب برنجیده خسته‌نك حالی و صحتنده‌کی امیدسزلك وطبیبك تأثیر تداویده‌کی یأسی، ایکنجیده انلره مقابل اولان ناقابللك حالی و تربیه قبولنده‌کی امیدسزلك وعاقللك تأثیر تربیه‌ده‌کی یأسی کبی وجه شبهلردرکه بونلردن برینك اسقاطیله عموم تشبیهات مختل اولور. ینه مشارالیهك :

سرده دود ودلده آتش، اشکیم، دودیده چرخ
شکل عاشق صورتا واپور شکلن کوستره

بیتی ده بو قبیلدندر.

متعدد اولان وجه شبه ایسه امور متعدده‌یی حاوی اولاندرکه برینك ویا برایکیسنك اسقاطیله تشبیه بوزلماز. وبسینك :

نه زیبا بکزر اول محبوب دلجو باغ عالمده
اوطورسه شمعه طورسه نخله کیتسه ماه‌تابانه

بیتنده اولدیغی کبی‌که بونلردن بری اولماز ایسه ینه معنا وتشبیه بوزلماز.

کمیت اعتباریله مختلف اولان مذکور وجه شبهلرده کیفیت اعتباری جاری اولوب بروجه شبه مفرد ویا مرکب ویا وجه شبهلر متعدد اولدیغی حالده عقلی حسی خیالی وهمی اولور نته‌کیم کچن مثاللردن کمال بك مرحومك قطعه‌سنده‌کی وجه شبه « مفرد حسی » واسعد پاشانك بیتنده‌کی وجه شبه « مرکب عقلی » ویسینك مذکور بیتنده‌کی وجه شبهلرده « متعدد حسی » قبیلندندر. نشاطینك :

خال سیه میان دو ابروی یارده
شهبازحسندرکه پرآچمش شکار آرار

بیتیله عربیدن متنبینك :

رَأَيْتُ الْحُمَيَّا فِي الزُّجَاجِ بِكَفِّهِ

فَشَبَّهْتُهَا بِالشَّمْسِ فِي الْبَدْرِ فِي الْبَحْرِ

وفارسیدن :

زهی خدنك تو جارا ستون خانهٔ دل

مكان گوهر پیكان تو خزانهٔ دل

بیتنده‌کی وجه شبهلر « مرکب حسی » وترکیدن :

زمان نوجوانی غفلتی ایجاب ایدر شـابه

اولور فصل بهارك صبحی بادی ثقلت خوابه

بیتنده وجه شبه « مرکب عقلی » وعربیدن :

أَخْلَاقُهُ نُكَتٌ فِي الْمَجْدِ أَيْسَرُهَـا

لُطْفٌ يُؤَلِّفُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالنَّارِ

بیتنده وجه شبه «مفرد عقلی» وفارسیدن:

زمهرت کشته چون یاقوت اشکم مفکنش درخاك

که از جنس جـواهر به بود یاقوت سـیلانی

بیتنده وجه شبه «مفرد حسی» وخواجه حافظك:

دل سراپردهٔ محبت اوست

دیده آینه‌دار طلعت اوست

بیتنده‌ده وجه شبه «متعدد عقلی» در.

تصور اعتباريله وجه شبه: كلامك حين ايرادنده يا تدقيق نظره محتاج اولمقسزين بادیء امرده ذهنه ورود ايدر وياخود تدقيق نظره محتاج اولوب درجه‌سنه كوره مطالعه ايله معلوم اولوركه بونك برنجی شقی ايله اولان تشبيهه «قريب مبتذل» وايكنجی شقی ايله اولاننه دخی «بعيد غريب» دينوركه:

زلفك دوشنجه كردن براقك اوستنه
بلوّر ايچنده سنبل سيرابی آكديرر

بيتنده زلفك سنبله تشبيهی قريب مبتذل ويوز يتمش سكزنجی ماده‌ده محرر اولان كمال بك مرحومك قطعه‌سيله خواجه تحسين افندی مرحومك شو:

كتاب عالمك اوراقيدر ابعاد نامحدود
سطور حادثات دهردر آثار نامعدود
باصلمش دستكاه لوح محفوظ طبيعتده
مجسم لفظ معنيداردر عالمده هر موجود

قطعه‌سنده‌كی وجه شبهلر آنجق تدقيق نظر ايله اكلاشيلوب اويله قولايلقله ذهنه تبادر ايتمدكلرندن وعربيدن ابو فراسك:

كَأَنَّ ثَبَاتَهُ لِلْقَلْبِ قَلْبٌ
وَهَيْبَتَهُ جَنَاحٌ لِلْجَنَاحِ

بيتنده سرداری اردونك مركزنده قلبه ويانلرنده قناده تشبيه كبی بر فوق العاده‌لك بولنديغندن وفارسيدن صائبك:

آنکه گرد ماهتابان می‌نماید هاله نیست
ماه از شرم جمال توسپر بر سر کشید

بیتنده هاله‌یی بر محبوبه‌نك بچه‌سنه تشبیه کبی پك زیاده بر لطافت اولدیغندن بونلر «بعید غریب» نوعندندر.

قریب مبتذل دنیلان شی اولدنبری هرکسك لسانده جریان ایده ایده عادیلشمش اولان تشبیهلردرکه میزان الادبده دینلدیکی وجهله بالدفعات ایشیدلمش وهرکسك قولاغنی طولدرمش اولان سوزلرده برتصرف جدید بولنمدقجه آنلرك سماعندن برلذت آلنه‌ماز. نته‌کیم «یناغك کله. لاله‌یه. کونشه. قمره» و«زلفك عنبره. سنبله»و«قدك بانه. سروه. عرعره. نخله» و «دوداغك غنچه‌یه. لعله. مله» و«قاشك هلاله. سیفه» تشبیهلرندن ارتق بیقلمش اولدیغندن بونلردن لذت آلنه‌ماز. بناءً علیه بونلرك جمله‌سیده قریب مبتذل نوعندن اولور.

فقط بعض طبیعتسزلرك تشبیهاتندن اولان «کوزك نرکسه. بادامه. قان قپوسنه» و«قاشلرك یایه، کمره» و«کرپکلرك اوقه» و«زلفلرك یلانه. عقربه» و«چکه چقورینك زندانه. پیکاره» و«اغزك نقطه‌یه» و «بلك قیله» وامثالی شیلر عادتا غلیظ دینه‌جك قدر مبتذل اولدقلرندن بونلرك هیچ بروجهله استعماللری جائز اوله‌میوب قریب مبتذل اولانلر ایسه برتصرف جدید اجراسیله بعید غریب درجه‌سنه ایصال اولنه‌بیله‌جکندن اوحالده استعمال اولنه بیلور. نته‌کیم کمال بك مرحومك:

مه روینه وارسه قارشی کلمش
خورشیدده کی جلا بوزلمش

بيتنده رويك ماهه تشبيهى قريب مبتذل ايسه‌ده مشهده خورشيده رجحان كوستره‌جك برصورتده ايما ايله برابر تقابلدن كسوفه متعلق بر مسئلهٔ فنيه‌يه‌ده ايما اولنمسى اوقدر ماهرانه ولطيف تصور وتصرفدركه تشبيهى قريب مبتذل دائره‌سندن چيقاروب بعيد غريبك اك اعلا بر درجه‌سنه ايصال ايتمشدر. وكذا بليغك :

درخيال ايتدكجه كلبرك رخك برچشم تر
شيشهٔ انبيق دلدن كل صوبى تقطير ايدر

بيتنده رخك كلبركه تشبيهى قريب مبتذل ايسه‌ده مصرع ثانيده‌كى تصرف ايله ابتذالدن چيقوب بعيد غريبك كوزل برصورتنه كيرمشدر وكذا فضولينك :

جلوهٔ عكس رخك آينه‌ده اى رشك حور
روشن ايتمش آنى كيم خورشيدندر آيه نور

بيتنده رخك خورشيده، آينه‌نك ماهه تشبيهلرى كرچه قريب مبتذلدر فقط مصرع ثانيده‌كى اولقدر قوتلى دوشمشدركه بيتك انشادندنبرى اوچ بچوق عصر كچمش ايكن مضمونى حالا بعيد غريب دائره‌سنده بولنيور.

بعيد غريب ايسه : يكيدن يكى‌يه تشبيهلر ابداعيدر كه بونلر كورلمامش اشياى نفيسه‌يه بكزرلر. بويله اشياى نفيسه ونادره اله كچدكجه انسان نقدر ممنون ومسرور اولورسه بويله تشبيهلردنده طبيعت اوقدرلذت آلير :

چاقان مغموم بلوطلرده صاقين ظن ايتمه شمشكدر
كوكلدن دود آهه قلب اولوب چيقمش چراغمدر

بيتيله :

الی لرزان ایاغی دتره‌یه‌رك عیاشـك
ایچدیکی می دکل اولاد وعیالی قانیدر

بیتنده وشو :

سماده ماهتاب ویرده ماهتابان نورافشـان
ایدر سلطان حمیدك لیلهٔ مولودینی اعلان
سبق‌خوان اولمه‌ده یرده‌فشنکلر کوکده‌انجمله
یازوب افاقه خط نور ایله بیك‌ییل یاشا سلطان

قطعه‌سنده‌کی تشبیهلر ظن عاجزانه‌مه کوره بونوعدندر .

بو بابده الڭ بیوك برمهارت ابراز ایدن مجـدد ادب مرحوم کمال بکدرکه هر بر اثرنده نیجه نیجـه ایشیدلمامش تشبیهات عالیـه ولطیفه واردرکه بومجله‌نك اوچنجی کتابنده مشار الیهك اثارندن نقل ایدیلان مقالاتده مندرج اولدقلرندن بوراده ایرادینه حاجت کورلمدی .

فائده ــ یوقاریده ادات تشـبیه ایله وجه شبهك حذفیـله اولان تشبیهلره «تشبیه بلیغ» دیمش ایدك . واقعـا انلرده ایجـاز اولدیغندن بلاغت واردر . فقط بعیدغریب نوعندن اولانلرده ایجاز حسنله برابر معناده بشقه‌جه برلطافت اولدیغندن بونلر انلردن ابلغدر .

١٨٠ ــ طرفین . یعنی مشبه ایله مشـبه‌به کیفیت ، کمیت ، ائتلاف جهتلریله برطاقم انواع اظهار ایدرلرکه بر وجه آتی تعریف اولنور :

کیفیت جهتیله طرفینك عقلی ، حسی ، خیالی ، وهمی اولمسندن وجوه اتیهٔ خمسه تولد ایدر .

وجه اول : طرفینك عقلی اولمسی یعنی هرایکیسـنك مناسبتلرینه عقل ایله حکم اولنمسیدر :

جهله حق موت ديدى علمه حيات
اوله هم حال كروه امـوات

اولـه محروم حيـات ابدى
علم ايله فرق ايده كور نيك وبدى

مثنويسيله عربيدن :

أَخُو الْعِلْمِ حَيٌّ خَالِدٌ بَعْدَ مَوْتِهِ
وَأَوْصَالُهُ تَحْتَ التُّرَابِ رَمِيمُ

وَذُو الْجَهْلِ مَيْتٌ وَهُوَ مَاشٍ عَلَى الثَّرَى
يُظَنُّ مِنَ الْأَحْيَاءِ وَهُوَ عَدِيمُ

قطعه سنده وفارسيدن خواجهٔ جهانك :

علمست چون حيـات ابداى پسر بكوش
وازچشـمهٔ حيات خود آب حيـات نوش

بيتنده علمك حياته جهلك موته تشبيهلرى كبى .

وجه ثانى : طرفينـك حسى يعنى هرايكيسـنكده حواس خمس دنيلان « ذوق . شم . لمس . سمع . رؤيت . » ايله بيلنور شيلردن اولمسيدر . يسرينك :

امديرر ايللره لعلن بزه دشـنام ايلر
غيره حلوا يديرر عاشق هجرانه سوكش

بيتيله عربيدن :

وَالنَّحلُ طَارَتْ مِنْ سُرُورٍ فَرَحاً
اِذْ قِيلَ بَانَ رِيقُهُ كَالشَّهْدِ

وفارسیدن :

آب دهان فکندن برخاك ره برفتن
آری بنسان مصری ریزند توتیسارا

بیتنده « ذوق » خاصه‌سیله وفضولینك :

مسك سویلرسه‌م سیاه کردنه ایتمم خطا
چون فضولی خسته‌یه‌اندن معطردرمشام

بیتیله عربیدن شو :

لَوْلَمْ يَكُنْ اَنْحُوا نَا ثَغْرُ مَبْسَمِهَا
مَا كَانَ يَزْدَادُ طِيباً سَاعَةَ السَّحَرِ

وفارسیدن شو :

تادر سرمن بوی عرقچین تو افتـاد
جانم شود ازبوی خوش سنبل وکل شاد

بیتنده « شم » خاصه‌سیله وینه فضولینك :

جوراودی یاقدی بنی یانمده طورمه ای کوکل
برطوتشمش آتشم قرب وجوارمدن صاقین

بیتیله عربیدن:

حَتّى اِذَا مَالَتْ بِهِ سِنَةُ الْكَرى
زَحْزَحْتُهُ عَنّي وَكَانَ مُعَانِقِي

أبعدته عن جنب صدري راجفاً

كي لا يبيت على فراشٍ خافقِ

قطعه‌سیله فارسیدن شو :

اندام تو خود حریر چینست

دیگر چه کنی قبای اطلس

بیتنده «لمس» حاسه‌سیله وامر ینك :

درخشان اولدی کوردم بش هلال اوستنده بر خورشید

مگر که پنجهٔ سیمینه اول مهپاره یاصلانمش

بیتیله عربیدن :

لها البدر كأس وهي شمس يديرها

هلال وكم يبدو اذا مزجت نجم

بیتنی وفارسیدن :

بحسن آن ماه افزونی و پروین

وگر باور نشد اینك ترازو [١]

بیتنده «رؤیت» حاسه‌سیله وترکیدن :

بر صاعقهٔ مدهشه‌در باطلادی کویا

تضییق هوادن اچیلان آه وفغانم

بیتیله عربیدن بك مشهور اولان شو :

ودع كل صوت بعد صوتي فانني

انا الصائح المحكي والآخر الصداء [٢]

[١] ترازودن مراد کوزدر. یعنی کوزه تشبیه اولنمشدر.
[٢] بو بیتدن صوت ایله صدانك فرقی و یزده صدانك یا کلش استعمالی اکلاشیلور.

بیتیله فارسیدن:

صریر کلك تو در حل مشکلات امور
چنانکه نغمهٔ داود در ادای زبور

بیتنده «سمع» حاسه‌سیله ایراد اولنمشدر.

وجه ثالث: طرفینك بری حسی دیکری عقلی اولمسیدر. نفعینك:

بهره‌یاب اولسه صبانکهت خلقندن ایدر
طبلهٔ ریزهٔ مشك اوغرادیغی صحرانی

بیتنده حسی اولان رایحهٔ طیبه‌نك عقلی اولان خلق کریمه تشبیهی کبی که عربیدن ابوالمعری‌نك:

وَكَالنّـارِ اَلحَيوةُ فَمِنْ رَمادٍ
اَواخِرُها واَوّلُها دُخانُ

بیتیله فارسیدن خواجهٔ جهانك:

ازهر دوکون جارا مأوی دهان اوبس
آری بلامکان جان دارد همیشـه منزل

بیتی دخی بوقبیلدندر.

وجه رابع: طرفینك بری حسی دیکری خیالی اولمسیدر. لسانمزده مشهور اولان «برف وبهار» رساله‌سنده واقع:

[جامهٔ درختان، دکان حلاجده آتلمش پنبه کبی مملوج، وهر بری تار وپود مطر ایله منسوج]

فقره سـنده درخته جامه وثلج و مطره تاروپود اسنادی خیالی اولدیغندن بوکا کوزل بر مثال اولدیغی کبی عربیدن

وَكَانَ مُحْمَرُّ الشَّقِيقِ إِذَا تَصَوَّبَ أَوْ تَصَعَّدْ
أَعْلَامَ يَاقُوتٍ نُشِرْ نَ عَلَى رِمَاحٍ مِنْ زَبَرْجَدْ

قطعه‌سی وفارسیدن :

لمعه‌در سکینهٔ کانون شده برخود بیجان
افعیٔ کاهربا پیکر ومرجان عصبست

بیتی دخی بو قبیلدندر .

وجه خامس : طرفیندن برینك حسی دیکرینك وهمی اولمسیدر « غول بیانی . جادو » تشبیهاتی کبی که واصفك :

او قدرتدن مکحل چشمنه دلبسته آهولر
نکاهندن اوقورلر نسخهٔ افسونی جادولر

بیتیله عربیدن امرئ القیسك :

أَيَقْتُلُنِي وَالْمَشْرَفِيُّ مُضَاجِعِي
وَمَسْنُونَةٌ زُرْقٌ كَأَنْيَابِ أَغْوَالِ

بیتی وفارسیدن اسدینك :

فشافش تیرش بروز نبرد
چو آواز غولست درکوش مرد

بیتی دخی بو قبیلدندر .

کمیت جهتیله طرفین : مفرد مرکب متعدد اولورکه بونلردن اوچ صورت حاصل اولان بالاده وجه‌شبه بحثنده ایراد اولنان احواله مشابه اولدیغندن انلره قیاساً اکلاشیله‌بیلورسه‌ده تکمیل فائده ضمننده ازاجق تفصیلات اعطا اولندی شویله که :

برنجی صورت . طرفینك مفرد اولملریدر. نفعینك بر اسب مدحنده اولان فقره‌سندن شو .

جهان سرعته کویا فلکدر کاسهٔ سمی
سرمیخی ثوابت نعل زریندر یکی آیی

بیتنده اولدیغی کبی که آتك طرناغی مشبه وفلك مشبه‌به اولوب ایکیسیده مفرددر . وبرمقعر جرمك اطرافنده کوچك کوچك پارلاق جرملر ایله برشکل مقوسدن منتزع اولان هیئت دخی وجه شبهدر .

ایکنجی صورت : طرفینك مرکب اولملریدرکه جودت پاشا حضرتلرینك :

کموش سروی تماشا ایتسون اول مه بحر اشکمده
کوزمده چون خیال قدسیم اندامی قالمشدر

بیتیله شو :

زلفن دوکوب عذارینه اول ماهرو کزر
کویا درون ابر فلکده قمر کزر

بیتنده اولدیغی کبیدر .

اوچنجی صورت : طرفینك متعدد اولملریدرکه بونده اوچ وجه واردر .

وجه اول : طرفینك هربرینك متعدد اولمسیدرکه بالاده یوز یتمش یدنجی ماده‌نك وجه رابعی ایله وجه خامسنده بیان اولنان تشبیه ملفوف وتشبیه مفروقلردن عبارتدر .

وجه ثانی : یالکز مشبهك متعدد اولمسیدرکه بوکا «تشبیه تسویه» دیرلر نته‌کیم :

زلف یار وبخت عاشق قلب اغیار دنی
آکدیررلر بشقه بشقه لیلهٔ مردم کشی

بیتنك مصرع اولنده اوچ مشبه اولوب مصرع ثانیده یالکز ایلك مشبه‌به اولدیغی کبی که عربیدن :

صُدْغُ الحَبِیبِ وَحَالی

کِلاهُمَا کَاللَّیَالی بیتیده بونك عینیدر.

وجه ثالث : مشبه‌بهك متعدد اولمیدرکه بوکا (تشبیه جمع) دیرلر

بخت قیسی، ظلمت لیلی، جمال لیلی‌یی

باشنه جمع ایلیوب اول شوخ کیسو قویمش آد

بیتنده اولدیغی کبی که مصرع اولده اوچ مشبه‌به اولوب مصرع ثانیده یالکز «کیسو» مشبهی واردر. عربیدن :

بَاتَ نَدِیماً لی حَتّی الصَّبَاحِ

اَغْیَدُ مَجْدُولُ مَکَانِ الوِشَاحِ

کَاَنَّمَا یَبْسِمُ عَنْ لُؤْلُؤٍ

مُنَضَّدٍ اَوْ بَرَدٍ اَوْ اَقَاحِ

قطعه‌سیده بو قبیلدندر.

ائتلاف جهتیله طرفین : اساساً درت حال اظهار ایدرلرکه سعید پاشانك میزان الادبده اولدیغی وجهله بر وجه آتی تحریر اولندی :

برنجیسی — صورتك صورته تشبیهیدر. بر مکتوبده واقع :

[سرعسکر چادریله یانی باشنه رکز اولنان علم اعظم سراپا قندیللرله طونادیلوب بری انجمیله آسمانه دیکری شفق ایچنده هلاله بکزردی. او صحرا برکلستانه تشبیه اولنورسه چادرلر بیدسرنکون وعلم اعظم نهال ارغوان اولورکه قندیللر اوزرنده ژاله تصور اولنور]

فقره‌سيله اكرم بك افنديك شو :

[دها بدر حالنده بولنان قرص ماهتابك حمرته مائل بر رنك ايله قاره وبياض بلوطلرله نيم مستور اوله‌رق كنار افقدن شعشعه زاى طلوع اوليشى هنوز حمامدن چيقمش، چهره‌سى قيزارمش، صاچلرينى اوموزندن اشاغى طارمه‌طاغينق آتيورمش، قاردن دهابياض، ياشماقدن دهاانجه فوطه‌لره‌بورونمش، بردلربانك آچيق‌صاچيق برحالده حرمسراى استراحته چكيلشنه بكزديله‌بيليردى]

فقره‌سنده‌كى تشبيهات كبى.

ايكنجيسى ــ معنانك معنايه‌تشبيهيدركه برادمك ارسلانه‌تشبيهندن مقصد صورت اولميوب معناسى اولان شجاعت اولور نته‌كيم بليغك :

سيه طبعان اولور روشن دلانك دشمن جانى
كه دزد تيره روزى دائما تكدير ايدر مهتاب

بيتى بوقبيلدندر.

اوچنجى : معنانى صورته تشبيهدر . . . [سوءاعمال‌سرابه‌بكزركه عطشان نظرنده صوظن اولنور] فقره‌سيله حامينك :

كندين مثال مه كوره‌من بر نفس تمام
ايلدن كلان عطيه و احسانى بكلين

بيتنده اولديغى كبى.

دردنجيسى ــ صورتى معنايه تشبيهدركه ظلمت ليلك ظالمه تشبيهى بوقبيلدندر يعنى مشبه اولان ظلمتده صورت ومشبه‌به اولان ظالمده حالى معناسى اولان سيرت التمشدر.

فصل ثانی

اغراض تشبیه

١٨١ ـ تشبیهك غرضی اکثر احوالده مشبهه ویك نادر اوله‌رق مشبه بهه عائد اولور.

مشبهه عائد اولان اغراض تشبیه اساساً یدی وجهله اولور.

وجه اول: مشبهك نه حال وصفتده اولدیغنی تعریفدرکه بونده مشبه بهك وجه شبه ایله اعرف واشهر اولمسی لازمدر.

واردقچه خواب نازه دخی کاکل اورتنور
خال غداری کل دوشنور سنبل اورتنور

بیتنده اولدیغی کبی که رخسارك کله وکاکلك سنبله تشبیهلرینی مشعر اولوب ایکیسنك دخی حاللری تعریف اولنمشدرکه وهبینك:

نیچون ممتنعدر چرخه رفع رقعهٔ آمال
چه نا قعریاب یأسدن بالایه‌سس چیقماز

بیتنده حال ونشأنك :

نام آور ایتدی کروفر ارباب ظاهری
سمورك اشتهارینه باعث دریسیدر

بیتنده صفت تعریف اولنمشدر.

وجه ثانی: مشبهك امکان وقوعنی یعنی استبعاد اولنان حکمك دیکر حکمه تشبیهیله امکانی کوسترمکدرکه مشبه بهك معرف ومسلم اولمسی لازمدر. راغب پاشا مرحومك:

امتیاز ثابت وسیاری مشکلدر خیال
ظن ایدر سکان کشتی ساحل دریا یورر

بیتنده اولدیغی کبی که ثابت وسیار مشاهداتدن اولمغله یکدیکرندن تمییز اولنمامری مستبعد وامکانسز برحکم کبی کوروندیکی حالده مصرع ثانی ایله اثبات اولنمشدر . کذا فضولینك :

خیال عارضك جولان ایدر بو چشم پرنمده
نته کیم موجلنمش صوده عکس آفتاب اوینار

بیتیله ینه راغب پاشا مرحومك :

عشق طورسون قومجازی ایسه‌ده قلبکده
آب انکور خم ایچره طوره‌رق باده اولور

بیتی وعربیدن :

فَاِنْ تَفُقِ الاَنَامَ وَاَنْتَ مِنْهُمْ
فَاِنَّ المِسْكَ بَعْضُ دَمِ الغَزَالِ

بیتی دخی بو قبیلدندر .

وجه ثالث : مشبهك حال وشانی سامعك ذهننده تقدیر وتقویه ایچوندرکه بونده مشبه‌بهك وجه شبهده هم اعرف هم اتم اولمسی لازمدر . سعی وعملندن فائده کورلمین کیمسه‌یه « بوز اوزرینه یازی یازار » دیمك کبی که

کاسهٔ فغفور لبریز اولسه هیچ ویرمز صدا
ثروت افزایش بولنجه اغنیا خستلنور

بیتی دخی بو قبیلدندر .

وجه رابع : مشبهك مقدار حالی یعنی حال وصفتنك قوت وضعفده‌کی درجه‌سنده تعریفیدرکه بونده‌ده مشبه‌بهك وجه شبه ایله

اعرف اولمسی فقط درجه ومقدارجه متساوی بولنمسی لازمدر. نته کیم: برشیئك صاریلغی درجه سنی تعریف ایچون لیمون وکهربایه تشبیه اولنور وياخود قناریه صاریسی دیه تعریف ایدیلورکه نزهتك:

کیتمز قلوب قابه‌دن نقش انفعال
سنك اوزره مرتسم اولان آثار سخت اولور

بیتیده بوقبیلدندر.

وجه خامس: مشبهك ذهن سامعده تزيینی ایچوندرکه آندن احسننه تمثیل ایله اولور. آزرینك:

ای کهر لجهٔ بحر کمال خازن کنجینهٔ حسن وجمال
برج لطافتده رخی افتاب درج ملاحتده لبی لعل ناب
سروقدی نخل بهشت چمن لعل لبی رشك عقیق یمن

بیتلرنده وشو:

وصف دندانی که‌که دل محزون سویلر
سویلمز سویلمز اما درمکنون سویلر

وعربیدن رشید وطواطك:

حَسِبْتُ جمالَهُ بَدْراً مُنيراً
وَاَيْنَ البَدْرُ مِنْ ذاكَ الجَمالِ

بیتنده وفارسیدن مسعود سعدینك:

طاهر ثقة الملك سپهراست وجهانست
نی راست نگفتم که نه اینست ونه آنست
نی نی نه سپهراست که خورشید سپهراست
نی نی نه جهانست که اقبال جهانست

قطعه سنده اولديغى كبى :

وجه سادس : مشبهى تقبيح ايچوندركه بونده ده اندن اقجه تمثيل لازمدر . واصفك :

اقتران ايتمش رقيب نحس اونازك مشربه
سيرايدركن اوغرامش خورشيد برج عقربه

بيتنده اولديغى كبى :

وجه سابع : مشبهى بر امر غريبه تشبيهدركه بوكا « استطراف » ديرلر . نديمك :

بوى كل تقطير اولنمش نازك ايشلنمش اوجى
برى خوى اولمش بريده دستمال اولمش سكا

بيتيله شاعرك :

نور عينم اشنا ديرلر سنى اغيار ايله
طرفه كيم جان نقش ديوار ايله اولمش اشنا

بيتى وشو :

قدرت فطرت كل اوراقن ازوب شبنم ايله
طينت ارواحه قلب ايتمشده عشق ايتمش صدور
عشقدن برنيشتر اورمش رك روح اوستنه
هرچيقان خون قطره سندن بركوكل ايتمش ظهور

قطعه سنده وعربيدن (هٰذَا الْفَحْمُ فِيهِ جَمْرٌ مُلْتَهِبٌ كَبَحْرٍ مِنَ الْمِسْكِ مَوْجُهُ الذَّهَبُ) فقره سنده اولديغى كبى .

مشبه بهه عائد اولان اغراض تشبيه : ايكى نوعدركه نوع اولى

بالاده بيان اولنان تشبيه مغلوب اولديغندن بوراده تكرارينه حاجت يوقدر وشو :

سينه‌سى دستنده‌كى پيمانه‌دن براق وصاف
رخلرى دستنده‌كى صهباى تردن قرمزى

بيتيده ينه اوكا مثالدر .

نوع ثانيسى مشبه بهك اتم واكمل اولديغنى ايهام ايتمكدركه فطنت شاعرنك :

رنك وبوده زلف جانانه مشابه اولمسه
كيم باقار كلزار دهرك سنبل وشببوسنه

بيتنده اولديغى كبى كه قاعدهٔ اصليه حكمنجه زلف مشبه وسنبل ايله شببو بشقه بشقه مشبه به اولوب بونلرك رنك وبوده زلفدن اتم اولديغى ظاهر اولديغندن زلفك انلره تشبيهى لازم ايكن انلرى زلفه تشبيه ايله رنك وبوده زلفك انلردن اتم واكمل اولديغنى ايما ايدوب مبالغه قصديله مشبهى مشبه به ومشبه بهى مشبه عد ايتمدركه عربيدن :

وَبَدَا الصَّبَاحُ كَأَنَّ غُرَّتَهُ
وَجْهُ الْخَلِيفَةِ حِينَ يُمْتَدَحُ

بيتيده بو قبيلدندر .

خلاصه : غرضك تشبيهى افاده يه وفا ايده جك قدر اولانلر مقبول واولميانلر مردود اولوب دائما ترغيب وتشويق ايچون اولان محللرده كوزله وكوزلى دها كوزلنه وكذا تحقير و تخويف ايچون اولان يرلرده‌ده فنايه وفنايى دها فناسنه تشبيهه چالشمليدر .

فصل ثالث

اصول استعاره

۱۸۳ ــ استعاره‌نك علاقه سی مشابهتدن عبارت اولدیغی ومخابره‌ده ایسه لفظك ماوضع‌لهنه عدم دلالتی ایچون قرینهٔ مانعه‌نك وجودی شرط ایدوکنی یوز آلتمش برنجی ماده‌ده بیان ایتمش ایدك. استعاره دخی مجازك بر قسمی اولدیغندن قرینهٔ مانعه‌نك بوراده ده وجودی شرط اولدیغنده شبهه اولمامغله:

استعاره: « مشابهت علاقه‌سیله وقرینهٔ مانعه‌نك وجودیله معنای موضوع‌لهك غیریده مستعمل اولان شیدر» صورتنده تعریف اولنه‌بیلور.

بوراده علاقه‌نك تشبیهدن عبارت اولدیغنه کوره استعاره دنیلان شی مشبه بهه تعلق ایده‌جکندن یعنی استعاره لفظك معناسنه‌کوره عاریت آلنه‌جق اولان شی مشبه بهك لفظندن تولد ایده‌جکندن اصطلاح فن بیانده مشبه بهك لفظنه «مستعار» ومعناسنه «مستعارمنه» ومشبهك معناسنه « مستعارله » دینلدیکی کبی وجه شبهه « جامع » جمله‌سنه بردن « ارکان استعاره » تسمیه اولنورکه نفعینك:

التفات ایتمز کذار ایلر خرامان شیرنر

مصرعنده التفات قرینهٔ مانعه سیله « شیرنر » دن مقصد حیوان معهود اولمیوب مجاز اوله‌جغنه و علاقهٔ مجاز تدقیقاتیله ده التفات ایتمك کذار ایدنك ارسلانه تشبیه ایدلمش بر ذات اوله‌رق، علاقه‌نك تشبیهدن عبارت ایدوکنه حکم اولنه‌رق استعاره تعریفنه موافق اولدیغی اکلاشیلورکه تشبیه طریقیله ارکان تحری اولنورسه شیرنرك مشبه‌به ولفظی محذوف اولوب معناسی متداخل اولان ذاتك مشبه وجرأتك وجه شبه اولدیغی وارکان استعاره طریقیله تطبیق وتحری

ایدیلورســه مشبه‌به اولان شیرنر لفظی «مســتعار» وبونك معناسی «مستعارمنه» ومشبه‌اولوب لفظاً محذوف اولان ذات حقنده متداخل اولان معنا «مستعارله» ووجه‌شبه اولان جرأتده «جامع» ایدوکی تبین ایدر.

استعاره: مســتعار ایله طرفین وجامعك احوال مخصوصه‌لرینه کوره برچوق نوعلره آیریلوب هر برنده برر درلو خصــوصیت اظهار ایتدکلرندن کیفیتك تفهیم وتفهمنی تسهیل ایچون بروجه آتی باشقه باشقه تحریر ایلدك:

١٨٤ ـ استعاره یامفرد ویامرکب اولورکه اولکیسنه «استعارهٔ مفرده» ودیکرینه «استعارهٔ مرکبه» دیرلر.

استعارهٔ مفرده ـ اساساً ایکی نوعدرکه برینه «استعارهٔ اصلیه» دیکرینه «استعارهٔ تبعیه» دینور.

استعارهٔ اصلیه: لفظ مستعارك اسم جنسلرو بر وصف ایله مشتهر اوله‌رق اسم عام حکمنه کیرمش اولان علملر ایله مصدرلردن عبارت اولمسیدرکه: «برمرد بهادره ارسلان». «خوش اواز برمغنی‌یه بلبل». «بر حیله‌کاره تلکی». «احمق برادمه طوی». «سرسم برشخصه قاز». «سوز اکلامز برذاته ای وا وکوز واشك» اطلاقی خصوصنده اسم جنسلرو:

«سخی برذاته حاتم». «فاضل برادمه افلاطون». «برلطیفــه کویه خواجه نصرالدین». «برسرسمه هبنقه» اطلاقی شهرتلری جهتیله اسم عام حکمنه کیرمش اولان علملرو:

«شدتله دوکمکه اولدرمك». «فقیر ایکن اهل ثروتدن اولمغــه دیرلمك». «مالنی بریولده غائب ایتمکه باتمق» اطلاقی دخی مصدرلردن استعاره اولنمشدر.

استعارهٔ تبعیه ـ لفظ مستعارك ذات فعل وفرع فعل ایله ادوات

مهمه‌دن عبارت اولمیدرکه : شدتله دوکیلن برکیمه‌یه : « حریف اولدی کیدی » اطلاقی ذات فعلدن و « فلانك حسن خلقنه ناصیهٔ حالی ناطقدر » دینلکده فرع فعل اولان ناطق اسم فاعلندن و « سزی زیارت ایتمك ایچون کلدم » ترکیبنده کلمکدن غرضی بیان ایدن ایچون اداتندن استعاره اولنمشدر .

تنبیه ــ بومبحثده جای دقت نقطه‌لر واردر یعنی ذات وفرع فعللرك اصللری اولان مصدره وادواتك تعلق معنا جهتیله بر اصله تابع اولمسیله جاری بولنمیدرکه قوشان برآته « شو آته باق اوچیور » دینلدکده آتك قوشمسی طیورك اوچمسنه تشبیه اولنه‌رق اوچمق مصدری قوشمق معناسنده استعمال اولنمغله اولا استعارهٔ اصلیه اولور وآندن اوچیور فعلی آلنه‌رق چوق قوشیور معناسنده استعارهٔ تبعیه اولور .

نازدن خاموشسك یوقسه زبانك طویمه‌دن
ایستمه‌ك بیك داستان سویلرسك ابرولرله سن

بیتنده دخی سویلمك افاده معناسنده استعارهٔ اصلیه اولوب اکا تبعاً سویلرسك دخی افاده ایلرسك معناسنده استعارهٔ تبعیه اولور . وکذا « فلانك حسن خلقنه ناصیهٔ حالی ناطقدر » دینلدکده نطق دلالت معناسنده استعارهٔ اصلیه وفرع فعل اولان ناطقده اکا تبعاً دال معناسنده استعارهٔ تبعیه اولمق . و ایچون اداتی تعلیل بیان ایدوب عرضه لاحق اوله‌کلورکن بعضاً برفعلك غایتنه لاحق اولور ومثلا « دنیایه کلان اولمك ایچون کلور » دینلدکده غرضه تعلق ایده‌جك برشی یوقدر . لکن غرض فعلك غایتی اولدیغی کبی موت حیاتك غایتی اولدیغندن حیاته تعلق ایدن غایته تشبیه ایدلمش و ایچون لفظی مجرای استعاره اولمشدرکه بوبله‌جه غرضه تشبیهی استعارهٔ اصلیه واکا تبعاً ایچون اداتنك دخی اولمك فعلنك غایتی اولان معنای خصوصیده استعمالی استعارهٔ تبعیه اولور .

استعارهٔ اصليه وتبعيه نك تعريفاتندن دخى اكلاشلديغى وجهله شهرتى جهتيله اسم عام حكمنه كيرمش اولان علملردن بشقه علملرده استعاره اصلا جارى اوله‌ماز.

استعارهٔ مركبه — مواد عديده نك صورتلرنى آلوب تشبيه طريقيله صورت آخره استعاره ايتمكدن عبارتدر كه بوكا «استعارهٔ تمثيليه» دخى ديرلر «صمان آلتندن صو يورو تمك» تعبيرى كبى كه بوندن كيزلى كيزلى ايشلر كورمك معناسنك اسناديله واصفك :

اصلى يوقدر بيلورم وعدهٔ وصل دهنك
نافله بال چالوب آغزيمه يالاندردى بنى

بيتنده آغزه بال چالمق تعبيرينك تمثيلى كبى كه بويله استعارهٔ تمثيليه‌لرك استعمالى شايع ومنتشر اولنجه ضرب مثل حكمنه كيرر. «اياغكى يورغانكه كوره اوزات» مثلى كبى

١٨٥ ــ طرفينك ويا ملايملرينك ترك وذكرندن طولايى استعاره‌ده ايكى وجه ظهور ايدر.

وجه اول : استعاره‌يى حاوى اولان كلامده مشبه‌بهك ذكر اولنميدركه بوكا «استعارهٔ مصرحه» ديرلر وبوده اوچ درلودر.

برنجيسى استعاره‌نك قرينه‌سندن بشقه كرك مستعارمنهك كرك مستعارلهك ملايملريندن هيچ بر شى ذكر اولنماميدركه بوكا «استعارهٔ مصرحهٔ مطلقه» ديرلر سابقا ايراد اولنان :

التفات ايتمز كذار ايلر خرامان شيرتر

مصرعنده اولديغى كبى.

ايكنجيسى : مستعارلهك ملايملرندن برشيئك مذكور اولميدركه بوكا «استعارهٔ مصرحهٔ مجرده» ديرلر. بليغك :

ایتدیلر فائده‌سز مشتریانی تعذیب
عاقبت قالمدی اول مهده‌بو اوضاعه‌شکیب

بیتی کبی که بونده مستعارمنه اولان مهك هیچ بر ملایمی ذکر اولنمیوب مستعار لهك ملایمی اولان شکیب کبی خصیصهٔ بشریه ایراد اولنمشدر.

اوچنجیسی - مستعارمنهك ملایملرندن برشیئك مذکور اولمسیدرکه بوکا «استعارهٔ مصرحهٔ مرشحه» دینورکه بلیغك مشهور حمنامه‌سنده‌کی شو:

صاریلوب فوطه‌یی مشکین بلنه وفق مرام
منخسف اولدی ینه نصفنه‌دك ماه تمام

بیتنده اولدیغی کبی که بوراده مستعار لهه متعلق بر شی مذکور اولمیوب یالکز ماهك ملایمی بولنان خسوف ذکر اولنمشدر. عربیدن:

غَمْرُ الرِّدآءِ اذا تَبَسَّمَ ضاحِكاً
غَلِقَتْ بِضَحْكَتِه رِقابُ المالِ

بیتیله فارسیدن .

سرو تو مکر زپا نشیند
کین دل نفس بجا نشیند

بیتنده استعارهٔ مجرده وفارسیدن شو:

هرطرف سروی وهرسو شوخ دلجوی دکر
من کرفتار بلای خوی بدخوی دکر

بیتنده استعارهٔ مطلقه وینه فارسیدن شو:

می‌شوم پنهان زمردم چشم پوشم ازجهان
آن پری ازچشم مردم چونکه‌می‌باشد نهان

بیتنده استعارهٔ مرشحه اولدیغی کبی.

وجه ثانی: مشبه بهك كنديسنی دكل خواصندن برشیئی ذكرايله مشبهه مقارن قیلەرق برشیئك شیء آخره نفسده تشبیهندن صكره يالكز مشبهك ذكر اولنديغی استعارەدركه بوكا «استعارۀ مكنيه» ديرلر وبواستعارەلرده مشبه بهك مذكور اولان لازمنك مشبهه اسنادندن ديكر برنوع استعاره ظاهر اولوركه اكاده «استعارۀ تخييليه» ديرلر. مثلا: «اولومك طرناقلری فلانه صاپلاندی» ياخود «اولوم طرناقلرينی فلانەده صاپلادی» دنیلدكده اولوم مضر ونافع شيلری فرق ايتمكسزين انسانی هلاك ايتمكده ييرتيجی حيوانه تشبيه ايدلمش ويیرتيجی حيوانك لوازمندن اولان طرناغك ذكريله بوتشبيهه رمز اولنمش اولمغله يعنی مشبه به اولان يیرتيجی حيوان مذكور اولميوب لوازمی اولان طرناقله مشبه اولان اولوم ذكر اولنمش اولديغندن بوحالده استعارۀ مكنيه اولديغی كبی اولومه طرناق اثباتيده استعارۀ تخييليه اولور.

استعارۀ تخييليه دائما استعارۀ مكنيه‌نك قرينەسی اولەرق آندن منفك اولماز ومجاز عقلی قبيلندن اولمغله مجاز لغويدن عد اولنەماز. فاضلك:

كه هنوز غنچۀ نشكفته ايكن
آنی دست اجل ايتدی پامال

بيتنده اجل برشخص زيانكاره تشبيه ايدلمش واول شخصك زيان لوازمندن اولان دست ايله رمز ايدلمش اولديغندن بوتشبيه تصويريله استعارۀ مكنيه واجه دست اسنادی استعارۀ تخييليه اولديغی كبی نابينك:

باد اجل زمينه نهال وجودينی
صالدی شكست ايلدی اول سرو قامتی

بيتنده اجلك باد مفره تشبيهله اولان تصوردن استعارۀ مكنيه واجله باد اثباتی استعارۀ تخييليه اولديغی كبی شو:

رباط دهر دون برطرفه منزلدركه اول يرده
امل پادر ركاب و آرزو پان هوادر هب

بيتی وعربيدن هزيلی‌نك :

وَاِذَا الْمَنِيَّةَ اَنْشَبَتْ اَظْفَارَهَا
اَلْفَيْتَ كُلَّ تَمِيمَةٍ لَاتَنْفَعُ

بيتيله فارسيدن انورينك :

ماه ازنخواهد آنكه بود نعل مركبت
ازنا خن محاق ابد چهره خسته باد

بيتی دخی بو قبيلدندر .

١٨٦ ــ جامع اعتباريله يعنی وجه شبهك عادی وعالی شيلردن اولمسنه كوره استعاره ايكی قسم اولور .

برنجی قسم : جامعك عادی وهركسك نزدنده ظاهر اولمسيدركه بوقسم استعاره‌لره « استعارهٔ عاميه » وياخود « استعارهٔ مبتذله » ديرلركه تشبيه بحثنده مذكور اولان مبتذل تشبيهات ايله ياپيلان استعاره‌لر كبی يعنی رجل شجاع معناسنده مستعمل اولان ارسلان استعاره‌سی كبی .

ايكنجی قسمی : جامعك خفی اولوب اعمال فكر ايله بولنان شيلردن اولمسيدركه بوكاده « استعارهٔ خاصيه » ويا « استعارهٔ غريبه » ديرلركه بودخی تشبيه بحثنده مذكور اولان احوال كبيدر نته كيم :

بويدن خوش رنكدن پاكيزه‌در نازك تنك
بسلمش قوينده كويا كيم كل رعناسنی

بيتنده كل رعنايی دايه‌يه تشبيه پك لطيف اولديغندن استعارهٔ خاصيه وغريبه نوعندندر .

تشبيهده بعض تصرفات اجراسيله قريب مبتذل بعيد غريب

درجه‌سنه ایصال اولندیغی کبی استعاره‌ده دخی اولوجهله تصرفات اجرا اولنورسه استعارهٔ متبذله استعارهٔ غریبه‌یه تحویل اولنه‌رق خواصك مقبوللری اوله‌جق برحال حسنه‌ارجاع اولنور. نته‌کیم فضولینك:

ماهه چكدم شب هجران علم شعلهٔ آه
آه كیم ارلمدی اول‌ماه خبردار هنوز

بیتنده معشوقك ماهه تشبیهی متبذل ایسه‌ده آهك مشعله‌یه وبدندن سرچكمش شعله‌نك علمه تشبیهی وماهه قارشو تشهیرلری وبونجه تكلیفاتله خواب نازدن ایقاظ ایده‌مامسنده‌كی تصرفات استعاره‌یی ابتذالدن غرابت درجه‌سنه ایصال ایلمش اولدیغی كبی شو:

كوشه كوشه مهرلر مهلر بدیداولسونده كور
سیر سعد آبادی سن بركره عیداولسونده كور

بیتنده مهرلر ومهلردن مرادمسیره‌یه‌كلان كوزللراولوب تشبیه‌متبذل ایسه‌ده انلری ایكی‌یه‌تفریق‌ایله برقسمنی مهره وبرقسمنی ماهه تشبیهدن طولایی استعاره ابتذالدن چیقوب غرابت درجه‌سنه داخل اولور.

١٨٧ ــ طرفین وجامعك كیفیتلری اعتباریله استعاره‌ده وجوه آتیهٔ خمسه دخی میزان‌الابده نظر اعتباره النمش وتشبیه بحثنده ذكر اولندقلری جهتله هرنقدر معلوم اوله‌جقلری وارد خاطر بولنمش ایسه‌ده توسیع امثله ایله تحقیق ماده‌ده فائده اولدیغندن بزده عیناً قبول ایله تحریر ایلدك:

وجه‌اول: طرفین وجامعدن اوچینكده حسی اولمسیدر. جودت پاشا حضرتلرینك:

دیوان حسنه باری سن ای‌خط نوچیقوب
عرض ایت سیاهنامهٔ هجرانی موبمو

بیتنده (قاصدمبلغ) مستعارمنه (خط نو) مستعارله «عرض کیفیت» جامع درکه اوچیده حسیدر.

وجه ثانی: اوچینکده عقلی اولمسیدر.

وجه ثالث: طرفینك حسی جامعك عقلی اولمسیدر. جودت پاشا حضرتلرینك:

کلعذاران ستانبول براقلماز اما
اولیور یاد وطن شهپر پرواز بکا

بیتنده «مرغ» مستعارمنه «بکا» مستعارله اولدیغندن بونلر حسی و (اوچمغه میل) جامع اولوب بوده عقلیدر.

وجه رابع: مستعارمنهك حسی دیکرلرینك عقلی اولمسیدر. کمال بك مرحومك آثار نفیسه‌سندن اولان «جزمی» ده واقع «حالجه اجالله پنجه‌لشدم» ترکیبنده «دشمن محسوس» مستعارمنه اولوب حسی و «اجل» مستعارله و «خصومت» جامعدرکه بوایکیسیده عقلیدر.

وجه خامس: مستعارلهك حسی دیکرلرینك عقلی اولمسیدر. جودت پاشا حضرتلرینك:

خدنك غمزه‌ك ایله جان ویرمك جانه منتدر
بوشیرین مرك ایله روح شهیدان اغلاسون کولسون

بیتنده «خدنك غمزه» مستعارله اولوب حسی و «اجل» مستعارمنه و «نزع روح» جامعدرکه بونلرده عقلیدر.

طرفین ایله جامعك وهمی و خیالی اولملرندنخی برطاقم وجوهات ظهور ایدرکه بونلرده مذکور وجهلره تطبیق ایله معلوم اوله جغندن تکثیر سواددن اجتناباً تفصیللرینه لزوم کورمدك.

۱۸۸ ـ استعاره تشبیهی ویا تهکمیه مبنی اولور. یعنی استهزاء برشیئك ضدی اکا مستعارمنه اتخاذ اولنور ویاخود لطیفه

طريقيله بوصورت التزام ايديلورسه اول استعارهده تمليحيه ويا تهكميه نوعندن اولور كه بونلره حال ومقام قرينهلرى لازمدر. نته كيم موقعنه كوره فراح استهزا ايچون «حاتم» دينلورده بر بخيل آدم مراد اولنور.

١٨٩ ـ فائده : استعارهنك مقبوليت وحسن احوالنه دائر بلاغت عثمانيهده محرر اولوب آتىيه نقل اولنان فقره مهم اولديغندن دقتله مطالعه لازمدر. شويله كه :

استعارهنك حسن ومقبوليتى متضمن اولديغى تشبيهك جهات حسننه رعايتله واستعارهيه من جهت اللفظ تشبيه رايحهسنى آلديرمامقله اولور . شوقدركه تشبيهك الغازه مؤدى اولهميهجق مرتبهده جلى اولمسيدخى لازمدر. چونكه وجه شبهك خفى اولان يرده تشبيه جارى ايسهده استعاره جارى اولهماز. مثلا «فلان ادمك ارسلان كبى اغزى قوقار» دينلور فقط «اغزى قوقار بر آدم كوردم» ارسلان قصدايتمك لغز قبيلندن اولوب استعاره اولهماز. بناءً عليه هر تشبيه جارى اولان يرده استعاره جارى اولماز وكذا علم ايله نور وشبهه ايله ظلمت كبى شيلرده وجهشبهلر قوى اولديغندن طولايى بونلرده استعاره تعيين ايدوب تشبيه كوزل اولماز وفى هذالبواقى.

باب ثانى

كنايه

١٩٠ ـ بر لفظك معناى حقيقيسنكده ارادهسنه قرينۀ مانعه بولنمديغى حالده اول لفظك ماوضع لهنك لوازمندن برينى مراد ايتمكه «كنايه» ديرلركه معنا وقصد جهتلريله ايكى درلودر.

معنا جهتیله کنایه ــ معنانك تعلق وظهوری واستعمالی جهتلریله وجوهات آتیه‌یی اظهار ایدر .

وجه اول : معنانك مدحی مشعر اولمسیدرکه (فلان کشی پاك دامندر) دینلدکده آنك اتککنك پاك اولدیغنی ده اراده جائز اولدیغی حالده اول ذاتك اهل عفتدن اولدیغنی مراد ایتمك کبی .

وجه ثانی : معنانك دخی مشعر اولمسیدر (فلان بوش قفالیدر) دیمك کبی .

وجه ثالث : قبیحی ملیح کوسترمك ایچوندرکه (تبول) یرینه (آبدست تازه‌لمك) تعبیرینك استعمالی کبی .

وجه‌رابع : لازم ایله ملزوم اراسنده واسطه‌لرك متعدد اولمسیدرکه بوکا (تلویح) دیرلر . مثلا : (فلانك مطبخنده چوق اودون صرف اولنور) دینلدکده بوندن مطبخده چوق یمك پیشدیکنه وآندنده مسافرینك کثرتنه وبوندنده صاحب خانه‌نك سماحتنه انتقال کبی .

وجه خامس : واسطه‌نك آزلغیله برابرلرفعلده خفا اولمسیدرکه بوکاده (رمز) دیرلر (قالین قفالی) تعبیری کبی .

وجه سادس : قرینه‌نك آز ولزومنده خفا اولمامسیدرکه بوکاده (ایما) دیرلر . نته‌کیم (لطف وکرم فلانك خانه‌سندەدر) دینلدکده صاحب خانه‌نك کریم اولدیغنه انتقال اولنورکه عربیدن :

أَوَ مَا رَأَيْتَ الْمَجْدَ أَلْقَى رَحْلَهُ

فِي آلِ طَلْحَةَ ثُمَّ لَمْ يَتَحَوَّلِ

بیتنده بو نوعدندر .

قصد جهتیله کنایه : دخی اوچ وجهله اولور :

وجه اول: يالكز موصوف مراد ايتمكدركه بوندن يالكز برمعنا مستفاد اولورسه اكا (كنايهٔ مفرده) واكر برقاچ معنانى حاوى صفتلرله برموصوف مراد اولنورسه اكاده (كنايهٔ مركبه) ديرلر. مثلا (محل حسد) ديوبده قلبى مراد ايتمك كنايهٔ مفرده و « طوغرى يورور ايكى اياق اوزره يورر تويسز حيوان » ديوبده انسان قصد ايتمك كنايهٔ مركبه اولور.

وجه ثانى : يالكز صفت قصد ايتمكدركه صفت مطلوبه‌يه انتقالده تفكر وتعمقه محتاج اولورسه اكا (كنايهٔ بعيده) وياخود (كنايهٔ خفيه) واكر تفكر وتعمقه محتاج اولماز ايسه اكاده (كنايهٔ قريبه) ياخود (كنايهٔ واضحه) ديرلر نته‌كيم « فلانك قپوسى آچيقدر » دينلدكده اول ذاتك سخاسنى قصد ايچون قپونك آچيقلغندن زوارك كثرتنه بوندنده انك مكرم اولمسنه انتقال ايچون قرينه‌لر بعيد اولديغندن بوكنايهٔ بعيده وياخفيه نوعندن وكذا « فلان ضابطك بل قايشى اوزوندر » دينلدكده درحال اوضابطك شيشمان اولديغنه انتقال اولنوركه بوده كنايهٔ قريبه ويا واضحه قبيلندندر.

وجه ثالث : نسبت مراوى يعنى صفتى موصوفنه اسناددركه اساساً ذوق سليمه تابعدر.

صراردى بكزى حسددن بمله يارى كوروب
رقيب روسيهه برغريب رنك اولدى

بيتنده بكزك صرارمسى مكدر اولدى معناسنه كنايه اولديغى كبى

كشى يورغانه كوره لازم اوزاتمق اياغن
بلى دست تخلاكه اوزانوركه قيصالور

بيتى دخى بوقبيلدندر.

شوراسیده شایان دقتدرکه کنایه‌ده برجهت کوستریلوبده دیکر برجهتی قصد اولنور یعنی صفتك موصوفی مذکور ویاخود مقدر اولماز ایسه «تعریض» اولور. نته‌کیم: شوکا بوکا بدمعامله‌ایدن برشخصك یاننده «انسان کامل انجق ناسه حسن معامله ایدن کیمسه‌در» دینورده «سن انسان کامل دکلسك» معناسی قصد اولنور. موصوف اولان عباره‌ده مذکور اولمدیغی کبی محذوف دخی دکلدر. فارسیدن:

هرکه که یارشیوه وناز ابتدا کند
عاشق کسی بودکه دل وجان فدا کند

بیتنده تعریض واردر یعنی برنازه بیك جان فدا ایتمیان عاشق دکلدر دیمکدر.

۱۹۱ ــ تنبیه: کنایه‌ده حقیقت دخی قصد اولنه‌بیلوب مجازده ایسه بوکا جواز اولمدیغندن یعنی «بوکون ارسلانی حمامده کوردم یقانیوردی» دینلدکده ارسلانك حقیقةً حمامه کیروب یقانمسی ممکن اوله‌میه‌جغی جهتله سوزده قرینهٔ مانعه وقویه بولندیغندن بوراده ارسلاندن مراد بهادر برکیمسه اولدیغندن ارسلان لفظی مجاز اولوب کنایه‌اولمدیغی وفقط احباسندن برینك برمحلده اوینادیغی خبر الان بر ذات لطیفه‌طرزنده «بوکون فلان یرده برآیی کوردم نه‌کوزل اویناردی» دیسه عادت وجهله آینك اوینادلدیغی مسبوق ومشهور اولدیغندن بوندن حقیقته حمل دخی جائز اولمقله بوراده آیی اوینامق تعبیرینك کنایه بیتنده‌کی فرقی اکا کوره تقدیرایتمك لزومنی تکرارایدرك بومبحثه‌ده ختام ویردك.

قصبار مطبعه‌سی

تدریسات اعدادیه کتبخانه‌سی

(اون ایکنجیسی)

مجامع الأدب

[اصول فصاحت. علم معانی. علم بیان. علم بدیع. علم عروض. علم قافیه. اقسام شعر. اصول تحریر. اصول کتابت وخطابت. اصول تنقید] کبی فنلری حاوی اون کتاب اصلی ایله ترجمه‌لردن مرکب، دیگر درت کتاب فرعیدن عبارتدر

دردنجی کتاب

علم بدیع

محرری
ارکان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

قصبار مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : کتابجی قصبار

۱۳۰۸

کلامك هر نوع تزییناتی متأخرینك بدایعندن اولان علم بدیع ایله اکمال اولنور که اوده بو کتابدن عبارتدر

[مجامع الادبك برنجی جلدی اولان علم بلاغتده]

دردنجی کتاب

﴿ علم بدیع ﴾

مُقَدِّمَه

١٩٢ ـ كلامده سمعه ملايم و خوش كله جك صورتده انتساق وانسجام، وروحه صفا ويره جك بر حالده ترتيب وانتظام بولنمق اصول وقواعدينى بيلديرن علمه « بديع » دينور يعنى : وجوه تحسين كلامدن بحث ايدن علم، علم بديعدر.

وجوه تحسين كلام دينلان شيلر هم لفظى وهم معنوى اولدقلرندن بو كتاب اساساً برى لفظى يه ديكرى معنوى يه عائد اولمق اوزره ايكى بابه تقسيم اولنورسه ده مؤخراً ظهور ايدوب بديعه التحاق ايدن بر طاقم بديعه لر ايچونده بر باب اچمق لازم كلديكندن اشبو كتاب اوچ باب اوزرينه تدوين اولندى.

باب اول

محسنات لفظيه

١٩٣ ـ محسنات لفظيه نك لسان عثمانيده متداخل اولانلرى « جناس » وملحقاتيله « سجع » وتوابعى اولديغندن بو باب ايكى نوع اوزرينه بنا اولندى.

نوع اول

جناس وملحقاتی

١٩٤ ـ لفظاً مشابه ومعناً مغایر اولان ایکی ودها زیاده کلمه‌لرك بوفقره‌ده ذکر وجمعنه « تجنیس » واول کلمه‌لره « جناس » وبو جناسه مقارن برحالده اجرا ایدیلان صنایع لفظیه‌یه‌ده « ملحقات جناس » دینورکه هربری بروجه‌اتی برر فصلده تحریر اولندی.

فصل اول

جناس

١٩٥ ـ متشابه اللفظ ومتخالف المعنی الفاظك بر فقره‌ده اجتماعندن عبارت اولان جناس . واصفك :

دوش اولوب برتازه یاره
جانه آچدم تازه یاره

بیتنده واقع « تازه ویاره » لفظلری کیبدرکه بونلرده لفظاً مشابهت اولوب معناً برنجی مصرعده‌کی « تازه » کنج وایکنجیده‌کی « تازه » یکی وکذا برنجیده‌کی «یاره» جانان معناسنه اولان یار لفظنك مفعول له حالی وایکنجیده‌کی یاره‌ده جرحه دیمك اولدیغندن بویله‌جه معناً اختلاف ایتمکله وجمله‌سی برفقره‌ده بولنمغله بونلره جناس دینور.

جناس : الفاظك مشابهتده تام اولملری وبعض مرتبه اختلاف ایلملری جهتیله اساساً « تام . محرف . ناقص . متقارب . خطی . لفظی . مرکب » اسملریله یدی درلو اولورکه بروجه آتی جمله‌سی تعریف اولنور .

١٩٦ ـ جناس تام : لفظاً حرکه وحروفده زیاده ونقصان اولمامق وتلفظ وکتابتده ووزنده بربرینك عینی اولمق اوزره برفقره‌ده اجتماع ایدن کلماتدر . مثلا :

عین کبی که منبع وکوز معنالرینه
حرمت « رعایت وحرام »
خطا « سهو وهندده برمحل »
وفا « ایفای عهد واستانبولده برمحله »
آسیا « دکرمن وقطعهٔ معلومه »
قلب « قارشدرمق وعضو معلوم »

کلان الفاظ ایله ینه بوصورتله لفظاً هروجهله مشترك اولوب ایکی معنایی حاوی اولان شو :

[عقرب . مشرب . شاب . غریب . آت . ایت . قات . پشت . ساعت . زوج . دود . عود . یر . کسر . بار . یسار . سور . کفر . کسی . یاش . یمش . باغ . عرق . قوناق . الك . دنك . بباك . یملك . اکمك . بل . دیل . آل . دم . کم . بن]

کلمه‌لری کبی که بونلردن هربری برفقره‌ده ایکی دفعه ذکراولنورلرسه جناس تام اولورلر .

عربیدن صفی الدین الحلی‌نك :

وَرَدَالربیعُ فَمَرحباً بِوُرودِهِ

وبِنورِ بَهجَتِهِ ونَورِ وُرودِهِ

بیتنده واقع «ورود» کلمه‌سی کیبکه برنجی مصرعده اولانی کلمك معناسنه وایکنجی مصرعده‌کیده کل جمعی اوله‌رق کللر معناسنه‌در. فارسیدن رشید وطواطك :

ای چراغ همه بتان خطا

دوربودن زروی تست خطا

بیتنده واقع «خطا» کیبکه برنجی مصرعده‌کی خطاهندده‌کی محل معناسنه وایکنجی مصرعده اولان خطاده سهو معناسنه‌در وترکیدن نفعینك :

مجلس ارباب دل برلحظه سنسز اولمسون

حرمتك انکار ایدن عالمده حرمت بولمسون

بیتنده‌کی «حرمت» کیبکه اولا حرام ثانیا رعایت معناسنه‌در وبالاده مذکور واصفك بیتنده‌کی یاره وتازه دخی جناس تام نوعندندر.

جناس تام اولان الفاظك اسم وفعل اولملرینه کوره «مماثل» و «مستوفی»ناملریله ایکی نوعه تفرق ایدرلر :

جناس مماثل — جناس تام اولان لفظلرك هرایکیسنکده اسم ویا فعل اولمسنه دینور وبوصورتله «مماثل اسمی» و «مماثل فعلی» ناملریله تفریق اولنور. نته‌کیم :

فیشقیرر عین عنایتدن مروت صولری

سیر ایدك عین عبودیتله سزبوسولری

بيتده‌كى « عين » لرك اولكيسى منبع ايكنجيسى كوز معناسنه اوله‌رق ايكيسيده اسم اولمقله مماثل اسمى‌يه وكذا

اويله برخانه‌ده‌كيم هركيجه چالغى چالينور
نيجه اوانى واشياسى او بيتك چالينور

بيتده‌كى «چالينور» لردن برنجيسى طرب وايكنجيسى سرقت معناسنه اولوب ايكيسيده فعل اولديغندن مماثل فعلى‌يه مثالدر.

جناس مستوفى ـ برينك اسم ديكرينك فعل اولمسنه دينوركه لسانمزده مشهور اولان شو :

قسمتكدر كزديرن يريرسنى
غافل اوله عاقبت يريرسنى

بيتك ايكنجى مصرعنده برنجى يرطوپراق معناسنه اسم وايكنجى ير دخى فعل مضارع اولديغندن جناس مستوفى اولديغى كبى عربيدن :

مَامَاتَ مِنْ كَرَمِ الزَّمَانِ فَاِنَّهُ
يَحْيَى لَدَى يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ

بيتده‌كى برنجى يحيى فعل وايكنجيسى اسم اولديغندن بوده بونوعدندر.

١٩٧ ـ جناس محرف : يالكز حركات و سكناتده مختلف اولوب خصوصات سائره‌ده جناس تام كبى اولاندر. [مرد. مرد ـ در. در ـ خلق. خلق ـ دور. دور ـ برد. برد ـ ورد. ورد ـ صبا. صبا ـ ابنا. ابنا ـ جنت. جنت ـ] كبى كه عربيدن استاد محترم شيخ طاهر افنديتك بديعيه‌سنده واقع شو :

انّی اَسیرٌ اَسیرٌ نحوهم شغفاً

بسوقِ شوقٍ سَریٰ بالعظم مِنْ عظمِ

بیتنده اولان « عظم . عظم » کبی که بو بیتده « اسیر » لفظلریله جناس تام دخی اولوب و «سوق . شوق» لفظلریله‌ده زیرده کوریله‌جك اولان جناس مصحف واردر . وفارسیدن :

صبحدم ناله‌ٔ قمری شنواز طرف چمن

تا زدل دور کنی محنت دور قمری

بیتنده‌کی «قمری . قمری» ایله (دور . دور) سوزلری وترکیدن لامعینك :

آی کونیله قول اولمش قوللر کدر مهر وماه

مشتری اوله‌لی بیللردر چو عبد مشتری

بیتنده واقع (قول . قول) و(مشتری . مشتری) سوزلریله وهبینك :

بزه بوزدردی عقیده‌یله صیامی اولشوخ

بوسه‌ٔ نقل لبی بزمه ایدوب نقل نوال

بیتنده‌کی (نقل . نقل) کبی .

١٩٨ ـ جناس ناقص : متجانس اولان کلمه‌لرك برنده بر ویا زیاده حرف بولنمقدرکه بو زیاده اولان حرفلرك محللریله عددلرینه کوره وجوه آتیهٔ ثلثه ایله معروف اولورلر یعنی : (جناس مطرف . جناس مذیل . جناس مشوش)ناملریله اوچ درلو اولور .

جناس مطرف : متجانس اولان کلمه‌لردن برینك اولنده زائد حرف بولنمسیدر .

(دم . آدم ـ نام . منام ـ دام . مدام ـ دود . مسدود ـ رام . مرام ـ آب . سرآب)

کلمه‌لری کبی که نفعینك :

بردم مرادم اوستنه دور ایلمز فلك
آب اینته‌سه‌م سراب عدمدن نشان ویرر

بیتنده‌کی آب ایله سراب بو قبیلدندر .

جناس مذیل : حرف زائدك برینك اخرنده اولمسیدر (چشم . چشمه ـ پروا . پروانه ـ دیوان . دیوانه) کبی که فارسیدن رشید وطواطك :

درحسرت رخسار توای زیبا روی
ازناله چونال کشتم وزمویه چوموی

بیتنده‌کی (ناله . نال) و (مویه . موی) کبیکه بونلردن مویه لفظی کریه یعنی اغلامق معناسنه‌در .

ترکیدنده واصفك :

دوستم ایتمز ایدك غمزه‌کی بویله خونریز
بنی غمز ایلمسه دشمن بدخواه سکا

بیتنده‌کی « غمزه‌ایله غمز » وبرچشمه وصفنده اولان :

چشم انسان تاازلدن بویله چشمه کورمامش

مصرعنده‌کی « چشم ایله چشمه »کبی .

جناس مشوش (١) حرف زائدك برینك وسطنده اولمسیدر . (فم . فام ـ جد . جهد ـ جم . جام ـ در . دار) کلمه‌لری کبیکه فارسیدن:

---

(١) جناس مشوش تسمیه‌سی تلخیص وتوابعنده یوق ایسه‌ده امام طیبی تبیاننده بویله درج ایتمش وفخر رازیده بویله دیمش اولدیغندن امام سیوطی بدیعه‌سنده بونام‌ایله ایراد ایلمشدر .

یکدمکه یافت خاطر ازین کهنه دام دم
دم درکشیم وتانخورد صید رام رم

بیتنده‌کی « دام . دم ـ رام . رم » ایله ترکیدن :

پادشاهم بویله آیین بهینی کورسه جم
جان آثار قندیل ایدر جام زینتك لاجرم

بیتنده‌کی « جام . جم » کبی .

١٩٩ ـ جناس متقارب : جناس تام کبی اولوب انجق الفاظك یکدیکرندن برر حرف ایله اختلافیدر .

[جواب . صواب ـ ستاره . سیاره ـ حاجس . حاجز]

کبیکه بونلرده‌ده حرفلرك مخارجنه نظراً ایکی وجه ظاهر اولوب «جناس مضارع وجناس لاحق» اسملریله تفریق اولنور .

جناس مضارع ـ تبدل وتخالف ایدن حرفلرك مخرجده متقارب اولمسیدر .

(علم . حلم ـ شغف . شرف ـ اسعد . اصعد)

کبی که :

اَلْخَیْلُ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِیهَا الْخَیْرُ

حدیث شریفنده واقع «خیل . خیر» وفارسیدن :

کفتم بدهم داد تو کر جان بدهی
صد شکر خدایرا که دادم دادی

بیتنده‌کی « دادم . دادی » وترکیدن لامعینك :

ظل عدلك حارس آفاتدر آفاقدن

مصرعنده اولان « آفات . آفاق » کبی .

جناس لاحق ـ تخلف ایدن حرفلرك مخارجده متقارب اولمامسیدر [شاعر. شاطر ـ تار. مار ـ نار. یار ـ اطراف. اشراف ـ مطیع. مطیل]

کبی که قرآن عظیم الشاندن :

[وَیْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ]

ایت کریمه‌سنده واقع « همزة. لمزة » الفاظیله فارسیدن :

ازشرار تیغ بودی باد سارانرا شراب

وزطعان رمح بودی خاکسارانرا طعام

بیتنده واقع « شرار. شراب. طعان. طعام » سوزلری وترکیدن واصفك :

ماران کبی هپ بر برینی صوقمه‌ده یاران

برسم هلالدر آدی صحبت احباب

بیتنده‌کی « ماران. یاران » کبی

٥٠٣ ـ جناس خطی : الفاظ متجانسه‌نك هیئت وصورتده ورسم وکتابتده بربرینه بکزه‌یوب یالکز نقطه‌لرله اختلاف ایتمسیدر بوکا « جناس مصحف » دیرلر.

[عاقل. غافل ـ خلیل. جلیل ـ باز. یار ـ روزکار. زورکار ـ اسانید. اساتیذ]

کبی که قرآن عظیم الشاندن :

[وَهُمْ یَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ یُحْسِنُونَ صُنْعاً]

ایت کریمه‌سنده « یحسبون. یحسنون » ایله نظم عربیدن یوز

طقسان يدنجى مادده مذكور « سوق . شوق » كلمه‌لرى و

بِهِ عَادَ اَعْـلَامُ الْعُلُومِ عَوَالِيًا

وَاَصْبَحَ اَثْمَانُ الثَّنَاءِ غَوَالِيًا

بيتنده « عوالى . غوالى » ورشيد وطواطك :

وَكَمْ عَمٍّ يَزِيدُ الْغَمَّ مِنْهُ

وَكَمْ خَالٍ مِنَ الْخَيْرَاتِ خَالٍ

بيتنده « عم . غم . ــ حال . خال » سوزلريله خواجه حافظك

مابصد خرمن تبدار زره چون نرويم
چون ره ادم بيدار بيك دانه زدند

بيتنده « تبدار . بيدار » وتركيدن :

كرچه دلده وار غم عشقك كبى بر بارمز
چوق شكر مولايه بارى سن سك اى جان يارمز

بيتنده (بار . يار) و شو :

كوكنوب عقلنه قالمه جاهل
كه اولور اكثرى عاقل غافل

بيتنده‌كى (عاقل . غافل) كبى .

٣٠١ ــ جناس لفظى : الفاظك كتابتنده اختلاف اولديغى حالده تلفظنده متجانس اولمسيدر . تنوين ايله نونده اولان مشابهت وضاد ايله ظانك تلفظده‌كى مجانستلرى كبى كه استاد محترم شيخ طاهر افنديك بديعيه‌سنده واقع شو :

بنظرةٍ قد حلت منهم اسرت فيا

لنضرةٍ تقنص الآساد في الاجمِ

بيتنده‌كی (نظره . نضره) كبی .

٢٠٢ ـ جناس مركب : هر خصوصده جناس تام كبی اولوب انجق بريسنك بسيط ديكرينك مركب وياخود ايكيسنكده مركب اولمسيدر كه بونلرك شكل تحريرده اولان اتحاد واختلافلرينه كوره ايكی وجه حاصل اولوب (جناس متشابه) و(جناس مفروق)ناملريله تفريق اولنورلر .

جناس متشابه : شكل خطده‌ده مماثل اولانلردر . عربيدن :

عضنا الدهر بنابه

ليت ما حل بناته

بيتنده واقع « بنابه » لردن اولكيسی مفرد ايكنجيسی مركب اولوب شكل خطده مشترك اولدقلرندن وفارسيدن :

زهی مهر رخت را كرم بازار

من آزرده را از لطف بازار

بيتنك برنجی مصرعنده‌كی « بازار » مفرد و ايكنجيده‌كی بازار دخی باز ايله آردن مركب اولوب شكل تحريرده مشابه اولدقلرندن وتركيدن سامی پاشا مرحومك :

جمالك شمعنه ياندمسه پروانه چو پروانه

يانوب ياقلمه‌دن پرواسی يوق مردانهٔ عشقك

بيتنده‌كی برنجی پروانه پروا ايله نه دن مركب وايكنجيسی مفرد اولوب شكل خطده مشترك وبر نوعدن اولدقلری كبی واصفك بالاده مذكور شو :

دوش اولوب بر تازه یاره
جانه آچـدم تازه یاره

بیتنده « تازه یاره »لرك ایکیسیده مرکب و شکل خطده مشترك اولدیغندن بونلرده جناس متشابهدر .

جناس مفروق ــ شکل خطده متشابه اولمیانلردرکه عربیدن :

كُلُّكُمْ قَدْ اَخَذَ الْجَا م وَلَا جَامَ لَنَـا
مَا الَّذِی ضَرَّ مُدِیرَ الْـ جَامِ لَوْ جَامَلَنَـا

قطعه‌سنده‌کی « جام لنا . جاملنا » وفارسیدن مثنوی شریفده :

مرارخ بارخ اهل دلانست
دلی کو قابلست اهل دل انست

بیتنده‌کی « دلانست . دل آنست » وترکیدن خلیلی نك :

نار عشقکله درون دل یانار تنور اولور
پرتو مهر رخکله سر تسر تن نور اولور

بیتنده‌کی « تنور . تن نور » ونظیمك :

لایقمیدر ای زلف پری شـانکه لایق
دل اولیه کیسـوی پریشانکه لایق

بیتنده‌کی « پری شانکه . پریشانکه » ومعلم ناجینك :

حسـن صوتکدنمی بیلمم صیت حسنکدنمیدر
زاهـد مسجدنشـین قیلدك خراباتیـلری
ای مه تقوی فروش اولمازسـه شاید بونلره
عید ایچون برلطف مخصوصك خراب آتیلری

قطعه‌سنده‌کی « خراباتیلری . خراب آتیلری » کبی .

٣٠٣ ـ تنبيه : بعض كتابلرده اسماء جناس دها بشقه صورتله مضبوط اولوب انلرك مطالعه‌سی حالنده بورادەکی اسملره عدم موافقتیله خطامزه ذاهب اولمق وارد خاطر اولدیغندن بوبابده اختیار ایتدیکمز اسملرك محدثین بدایع اولان قدمانك اقوالنه مبنی اولدیغنی و مخالف طرزده بولنانلر متأخریندن اولدقلرینی بیان ایله‌ارەده اولان فرقلك دخی بوراده محرف دیدیکمزه انلرك ناقص وبزم ناقص دیدیکمزه انلرك زائد ومطرف دیدیکمزه انلرك مکرر ومذیل دیدیکمزه مطرف تسمیه ایتدکلرینی وزیرده کوریله‌جکی وجهله مکرر اطلاقی بومقامده جائز اوله‌میه‌جغنی اخطار ایله جناسلری خلاصه ایچون مثال آتی‌یی یازدق:

تجنيس

- (١) جناس تام
  - «١» جناس مماثل
  - «٢» جناس مستوفی
- (٢) جناس محرف . . . .
- (٣) جناس ناقص
  - «١» جناس مطرف
  - «٢» جناس مذیل
  - «٣» جناس مشوش
- (٤) جناس متقارب
  - «١» جناس مضارع
  - «٢» جناس لاحق
- (٥) جناس خطی ویا جناس مصحف
- (٦) جناس لفظی . . . . . .
- (٧) جناس مرکب
  - «١» جناس متشابه
  - «٢» جناس مفروق

فصل ثانی

ملحقات جناس

٤٠٢ – لسان عثمانیده متداول اولان صنایع لفظیه‌دن « قلب . اشتقاق . ردالعجز علی‌الصدر . عکس وتبدیل » بدایعی مناسبت مخصوصه‌لری جهتله جناس ملحقاتندن عداولنه بیلدکلرندن جمله‌سی بو فصلده تعریف اولندی .

١٠٥ – قلب : برلفظك ترتیب حروفنی دکشدیره‌رك وبشقه حرف قارشدیرمیه‌رق دیکر برلفظ معنیدار ابداعنه « قلب » واول لفظلره یکدیکره نسبتله مقلوب دینور .

اتش – دن – شتا

اقبال – » – لابقا

مال – » – الم . امل

لاله – » – هلال

کلاه – » – هلاك

شکر – » – شرك

وامثالی کبی که اشبو صنعت قلبك کلی وجزئی اولدیغنه کوره (قلب بعض) (قلب کل)ناملریله ایکی درلودر .

قلب بعض – ترتیب حروفك تبدیلی کلیا اولمیوب بعض حرفلرده اولمسیدر عربیدن :

فعندی خصب رواد
وعندی ری وراد

بیتنده «رواد ایله وراد» وفارسیدن رشید وطواطك :

ازان جادوانه دوچشم سیاه
دلم جاودانه عـدیل عناست

بیتنده «جادوانه ایله جاودانه» وترکیدن لامعینك :

دخل ایدر خلد برینه قصریکك هرصفحه‌سی
رقص اوررحوضك ایچنده مهرومه صبح ومسا

بیتنده «دخل ایله خلد» و «قصر ایله رقص» کبی .

قلب کل ـ تبدلاتك کلمه‌نك هرحرفنده واقع اولمسیدرکه بونده‌کی انتظامه کوره اساساً ایکی نوع یعنی «قلب منتظم» و «قلب معوج»ناملریله ایکی صورت تولد ایدر .

قلب منتظم : برکلمه‌نك حرفلری آخرندن اوله طوغری تبدیلی اولنه‌رق صره‌سیله یازلدقده یعنی برکلمه صولدن صاغه طوغری معکوساً اوقوندقده معنیدار برلفظ ظهور ایتمسیدر . بوکا «عکس مفرد» دخی دیرلر . «اقبال ـ دن ـ لابقا» و «آتش ـ دن ـ شتا» ظهوری کبی که عربیدن رشید وطواطك :

حسامك منه للاحباب فتح
ورمحك منه للاعداء حتف

بیتنده‌کی «فتح ایله حتف» وفارسیدن :

زنورش صورت انس ارندیدی
که آتش در شتای دل رسیدی

بیتنده «آتش ایله شتا» وکذا :

روضهٔ نوردلش ازره عیان
کشته برك کرب زوبرکران

بیتنده «برك ایله کرب» وترکیدن :

چوقجه مغرور اولمه‌سن اقباله کیم
لابقادر عکس اقبال آدمه

بیتنده «اقبال ایله لابقا» کبی .

قلبك جناسه التیقین اولان وبعض ادبا نزدنده طوغریدن طوغری‌یه جناسدن عد اولنان اشبو مقلوب منتظم اولنده بعضاً قلب ایله ینه عینی معناده، عینی لفظده کلمه‌لر ظهور ایتدیکندن بوصنعت جناسه پك قریب اولمغله بوکا «جناس مقلوب» دیمشلردرکه بوده «مقلوب مجنح» و«مقلوب مستوی» نامله‌یله ایکی درلودر .

مقلوب مجنح ـ مقلوب منتظم ایله یعنی عکس مفرد اصولیله قلب ایدلمش اولان کلمه‌لردن برینك فقره ویا مصرع ویابیتك اولنده، دیکرینك بونلرك آخرنده بولنمسنه دینورکه استاد محترم شیخ طاهر افندینك بدیعیه‌سنده واقع :

مُرْضٍ عَلٰی زَعْمِهِ مُذْ جَدَّ وَجْدِی فِی
هُیَامِهِ بِمَقَالٍ زَادَ فِی الضَّرَمِ

بيتنده ارضادن اولان «مرض» ايله اشتعال معناسنه اولان «ضرم»
وفارسيدن رشيد وطواطك:

ابداً بندهٔ مطواعم ازاکه ز طبع
بنمايد ز بديهى بتمامى ادبا

بيتنده‌كى « ابدا ايله ادبا » وتركيدن سرورىٔ قديمك:

مور كبى امرکه قيلمش اطاعت خلق روم
رام اولوبدر نيته‌كيم موسايه‌اى شه سحرمار

بيتنده‌كى «مور ايله روم» و«مار ايله رام» كبى

قلب مستوى ــ برجمله ويا مصرع ويا بيتك صولندن صاغنه طوغرى حروفاتنك تحريريله ينه اصلنك ظهورى يعنى اخذندن اولنه طوغرى اوقوندقده ينه عينى الفاظ ومعنانك حصوليدركه قرآن عظيم الشاندن :

(كل فى فلك) ايله (ربك فكبر)

ونظم عربيدن:

اَراهُن نادمنه لَيل لَهو
وَهَل لَيلهن مُدانٍ نَهارا

بيتيله شو:

مَودّته تَدوم لِكلّ هَول
وَهَل كلّ مَودّته تَدوم

بيتلرى نهايتندن اولنه طوغرى اوقونسه‌لر ينه عينى ظهور ايتديكى كبى
فارسيدن عطاءاللهك :

شکر دهنا غمی ندارید
دیرادنی مغانه درکش

بیتی آنك کبی اولوب شو:

رامشم درمان دردم کرم یار
رای مرکم درد نامردم شمار

بیتنده مصرع ثانینك عکسی اولك عینی وشو .

شو همره بلبل بلب هرمهوش
شکر بترازوی وزارت برکش

بیتنده هر مصرعك عکسی کندینك عینی وترکیدن نظیمك :

خوش کالك همه کلامك شوخ
آشنای لآلیء انشا

بیتنده دخی هر مصرعك عکسی کندینك عینی ویرمسی کبی .

تنبیه .ـ ادبانك بعضیلری مثلا قرآن عظیم الشانده

[وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَاٍء بِنَبَاٍء يَقِين]

آیت کریمه‌سنده واقع (سباء نباء) کبی کلماتك ومثلا فارسیدن

افتاد مراباد مکار تو کار
افکند درین دلم دو کلنار تو نار

من مانده خجل به پیش کلزار تو زار
با این همه در دوچشم خونخوار خوار

تنلمنده‌کی « مکار . کار ـ کلنار . نار ـ کلزار . زار ـ خونخوار .

خوار » كبى كلمه‌لرك بويله‌جه يكديكرينى ولى ايدرك كلمه‌لرى خصوصنه « جناس مكرر »، ياخود « جناس مزدج » ياخود « جناس مردد » ديمشلركه بونده جناسه بكزر برشى وار ايسه اوده جناس مطرفه بكزه‌مسيدر فقط بزه قالورسه جناس اولمقدن زياده زيرده كوريله‌جك اولان لزوم ماﻻيلزمك بر نوع مخصوصى اوله‌بيله‌جكندن بز بونلرى نه جناسدن نه‌ده ملحقاتندن عد ايلمدك. يالكز شو حالك بيانيله اكتفا ايتدك.

مقلوب معوج ـ قلبده انتظام اولميوب كافهٔ حروفك برصورت غير منتظمه‌ده تبديل محل ايتمسيله معنيدار بر لفظ حصوليدركه « مال ـ دن ـ الم ـ ويا ـ امل » ظهورى مثللو اولوب لسانمزده بونلره فلان فلانك بوزونتيسى‌در تسميه ايدرلر. حتى بو يولده باﻻلتزام يازلمش شيلرده واردر. فقط مقلوب منتظم كبى مقبول بر بديعه دكلدر.

٢٠٦ ـ اشتقاق: معنا وحروفات اصليه ده كلمه‌لرك توافقنه ديرلر يعنى ايكى كلمه معناى اصليلريله اول كلمه‌لرك اصلنده اولان حرفلرك اتحاديدر.

[مقدار. مقدور ـ فوائت. مافات ـ موقت. اوقات ـ] كبى كه بونلرده اصل اولان « فوت. قدر. قوت » ده هم معنا هم لفظ جهتيله متوافقدرلر.

مراد ايدرسه مسبب بر آدمك كارين
يد تشبثى جتسجو ايدر اسباب

بيتيله فارسيدن :

نوائیء توای خـوب ترك نوآیین
در آورد در صبر بی نوائی

وینه ترکیدن وهبینك:

ایدردی روزه‌ده مینا شکنلك زاهد بدخو
کلوب سیرایلسون شمدی شکست عهد وپیمانی

وکذا عاصم ملانك:

کتوروای ساقی یتر ایلدی اشـغال بزی
بر زمانده می بیغش ایله مشـغول اوله‌لم

بیتلرندن برنجیده «مسبب. اسباب» ایکنجیده «نوآئی. نوآیین» اوچنجیده «شکن. شکست» دردنجیده «اشغال. مشغول» کلمه‌لری کبی.

ایکی کلمه حروفك اکثریسنده اتحادایدوبده اصل معنایه ارجاع ایله اتحاد ایتدیرلمسی ممکن اولمازسه اکا «شبه اشتقاق» دینوب ایکنجی درجه‌ده صنایع بدیعیه‌دن عد اولنور. لامعینك:

دود آهی کمسه‌نك افلاکه ممدود اولمدی
شعلهء تیغك اوللدن دهر ایچنده روشنا

بیتنده‌کی «دود. ممدود» کبی که بونلرك بر اصـله ارجاعلری قابل اوله‌مدیغی کبی فارسیدن:

رهی کوی خوش ورنه‌پس راهوی زن
که هرکز مبـادا زعشـقت رهائی

بیتنده‌کی «رهی. رهائی» دخی بوقبیلدندر.

۲۰۷ ـ ردالعجز علی‌الصدر: بوبدیعه‌یی تعریف ایچـون (عجز) و (صدر) نه دیمك اولدیغنی تعریف لازمدر شویله که:

عجز ــ نثرده برفقره‌نك نهايت جمله‌سى وشعرده بربيتك مصرع ثانيسنك نصف آخريدر.

صدر ــ نثرده برفقره‌نك ايلك جمله‌سى وشعرده بربيتك مصرع اولنك نصف اوليدر وصدرايله عجز اراسنه حشو ديرلر. اشته شو تعريفلره كوره ردالعجز على الصدر ديمك صدرده مذكور اولان بر كلمه‌يى عجزده ذكر ايله صدره رد ايتمكدن عبارتدركه التى نوعدر.

نوع اول ــ صورتده معناده مشترك بركلمه‌نك صدر وعجزده بولنمسيدر. عربى نثرندن :

اَلْحِيَلَةُ تَرْكُ الْحِيلَه

وفارسى نثرندن :

كوهر شناس داند قدر كوهر

وعربى نظمندن ادباى ايران نزدنده اديب ترك ناميله مشهور اولان ابن الرومى‌نك :

تَمَنَّت سُلَيمى اَنْ اَمُوتَ صَبابَةً
وَاَهوَن شَىءٍ عِنْدَنا ما تَمَنَّتِ

بيتيله ديكربر شاعرك :

سَكْرانُ سُكْرَ هَوىً وَسُكْرَمُدامَةٍ
اَنّىٰ يُفيقُ فَتىً فيهِ سَكْرانُ

وفارسيدن :

عصايى كرفتن نه معجز بود
همى اژدها كرد بايد عصا

وشو :

صبامی رساند بمن بوی دوست
که باداد وصد آفرین بر صبا

وترکیدن راغب پاشا مرحومك :

داغ نودر قرص ماه اوزره کلف ظن ایلمه
ایلدی حسنك سپهری داغ بر بالای داغ

بیتنده اولدیغی کبی .

نوع ثانی ـ لفظین متجانسنك صدر وعجزده بولنمسیدر . عربی نثردن :

كَافِرُ النِّعْمَةِ كَالْكَافِرِ

وفارسی نثردن :

داد یافت هرکه داد داد

ونظم عربیدن سریء موصلینك :

يَسَارُ مِنْ سَجِيَّتِهَا الْمَنَايَا
يَمِينُ مِنْ عَطِيَّتِهَا الْيَسَارُ

ونظم فارسیدن ابوالفرج رونی‌نك :

به یمین تو ملك داده یسار
به یسار تو عدل خورده یمین

وشو :

بازغم مرغ دلم را شکار کرد
باشدکسی رهاندش از چنك بازباز

وتركيدن ثابتك:

ساعتك كلدى ديمكدر عاشق دلخسته يه
سينه سن آچوب نزاكتله او ساعت كوسترش

بيتنده اولديغى كبى.

نوع ثالث — صورتده معناده مشترك بر كلمه نك حشو ايله عجزده بولنمسيدر. عربيدن رشيد وطواطك:

لَقَدْ حازَ اَقْسامَ الْفَضائِل كلّها
فَاَمْسى وَحيداً فى فُنُونِ الْفَضائِل

وفارسيدن:

همه عشق او انچنين كردمن
همه نيكوئى كرد او انچنين

وتركيدن فضولينك:

كرچه جاناندن دل شيدا ايچون كام ايسترم
صورسه جانان بيلمزم كام دل شيدا ندر

بيتنده اولديغى كبى.

نوع رابع — لفظين متجانسيندن برينك حشوده ديكرينك عجزده بولنمسيدر. عربيدن مشهور ثعالبينك:

وَ اِذَا الْبَلابِلُ اَفْصَحَتْ بِلُغاتِها
فَاَنْفِ الْبَلابِلَ بِاحْتِساءِ بَلابِلِ

بيتيله فارسيدن رشيد وطواطك:

کریما بده دادمن از فلك

که ایزد ترا هرچه بایست داد

بیتنده اولدیغی کبی :

نوع خامس ــ اشتقاق صنعتنی حاوی اولان ایکی لفظك صدوری صدر وعجزده بولنمسیدر . عربیدن :

وَهَنَتْ عَزَمَاتُكَ لَمَّا كَبِرْتَ

وَمَا كَانَ مِنْ شَأْنِهَا اَنْ تَهِنَ

بیتیله شو :

وَمَا اِنْ شِبْتُ مِنْ كِبَرٍ وَلٰكِنْ

لَقِيتُ مِنَ الْاَحِبَّةِ مَا اَشَابَا

وفارسیدن رشید وطواطك :

بیازردی مرابی هیچ حجت

زمن هرکز ترا نابوده آزار

امیرا کر مرا معزول کردی

سرانجام همه اعمال عزلست

وترکیدن بلیغك :

چکدرك حلقهٔ توحیده بری رولری شیخ

عاقبت اویله ضعیف اولدی‌که برهو چکمز

بیتنده اولدیغی کبی .

نوع سادس ــ شبه اشتقاق صنعتنی حاوی اولان ایکی لفظك صدر وعجزده وياخود حشو وعجزده بولنمسیدر . عربیدن بحترینك :

ضرائب ابدعتها فی السماح
فلسنا نری لك فيها ضريبا

وفارسيدن:

نالم از عشق ان صنم شب وروز
وین که از ناله کشته ام چو نال

بيتنده اولديغی كبی.

تنبيه ــ شعرده بعض قطعه ويا غزل ويا قصيده لرك مطلع مصرعنی مقطعده يعنی النهايتده عيناً ايراد ايتمك دخی اشبو ردالعجز علی الصدر صنعتنك الك مهملرندن عد اولنور. رازينك:

ای سهی سرو كرم باغ جهان طوردقچه طور
كلشن پرزينت كون ومكان طوردقچه طور
سايۀ جود كده عالم سويليه رازی كبی
ای سهی سرو كرم باغ جهان طوردقچه طور

كفته سيله كمال بك مرحومك:

قيزمش اوكل حيا بوزلمش
الواننه باق ضيا بوزلمش

بيلمم نه سبله رنكی اوچمش
صهبا بولانق صفا بوزلمش

تابنده جمالی طوری غمناك
مهتاب كوزل هوا بوزلمش

مه‌رو ینه‌وارسه‌قارشی کلمش
خورشیدده‌کی جلا بوزلمش
برخنده نیاز ایدنجه کوکلم
قیزمش اوکل حیا بوزلمش

غزل بی نظیرنده اولدیغی کبی .

۲۰۸ ـ عکس وتبدیل وتدویر: کلامده برجزؤك آخراوزرینه تقدیمی وهرایکی صورتك ایرادی خصوصنه «عکس وتبدیل» وکلمه‌لرك تبدیل محل ایتملریله ینه‌عینی معنانك ظهورینه « تدویر » دینورو عکس وتبدیلده برده جناس بولنورسه پك لطیف اولور. عربیدن :

نَدِيمِي جَارِيَةٌ سَاقِيَهْ
وَنُزْهَتِي سَاقِيَةٌ جَارِيَهْ

بیتی جناسلی عکس وتبدیله وفارسیدن

سفری کردم وقتِ بهری
بهری وقتی کردم سفری

بیتیله اسکی پرتو پاشانك :

قبض وبسطی بویولك دری اولور بربرینه
هردوزك بریوقوشی هریوقوشك بردوزی وار

بیتیله [هرکمالك برزوالی هرزوالك برکمالی] ضرب مثلی عادی عکس وتبدیله مثال اولور .

تدویر ایچونده فارسیدن :

چرا كردى نكار من زجان من باين زردى

مصرعى مثال اولوركه كلماتك تبديل محل ايتديرلمسيله :

نكار من زجان من باين زردى چرا كردى

زجان من باين زردى چرا كردى نكار من

باين زردى چرا كردى نكار من زجان من

صورتنده ودها پك چوق طرزلرده بولنوب هپ عينى معنايى ويرديكندن مثال اولوركه بوخصوص بدايعك مهملرندن دكلدر. فقط بر فائده‌سى واردركه اوده الفاظى بللەمش اولان بر آدم هر نصل اوقوسه معنا طوغرى اوله‌جغندن مهم بر مثل بو صورتله تحرير و تركيب اولنورسه فائده‌دن خالى اولماز. مع مافيه اوقدر اوغراشمغه دكرى يوقدر.

نوع ثانى

سجع وتوابعى

٢٠٩ ـ تقاطع كلامده اعتدال حاصل ايدن صنايع لفظيه سجع وتوابعيدركه هربرى برر فصل اوزرينه يازلدى.

فصل اول

سجع

٢١٠ ـ فاصله‌لرك برحرف اوزرينه توافقنه سجع ديرلر.

فاصله : نثرده فقره‌لرك ونظمده مصرعلرك صوك كلمه‌لریدر كه بو كلمه‌لرك صوكلرنده بولنان ادات وضمائردن بشقه اوله‌رق نفس كلمه‌دن اولمق اوزره متفق اولان حرفلره « روی » دینور.

[مكتوبكز واصـل ومآلنه اطلاع حاصـل اولدی] كلامنده‌كی «واصل . حاصل» كبی كه لاملر رویدر. بناء علیه بونده سجع واردر. كذا « فاصله ایله حاصله » ده ادات اولان هالردن صرف نظرله نفس كلمه‌دن لاملرده اتحـاد اولدیغندن بونلرده سـجع واردر. فقط مثلا « فاصله ایله خارجه » ده هـالر ادات اولوب لام ایله جیمده اتحـاد اولمدیغندن بونلرده سجع یوقدر وكذا « چمنمز ایله جاده‌مز» ده «مز» ادات اولدیغندن اصل كلمه‌لرك اخرلری میم ایله ها اولدیغندن بونلرده سجع یوقدر. فقط « خانه‌مز ایله لانه‌مز » ده (مز) اداتلرندن اولكی هالر نفس كلمه‌دن اولدیغندن بونلرده سجع واردر.

خلاصه سجع دیمك كلمه‌لرك اخرلرنده نفس كلمه‌دن اولمق اوزره اخرلرینك اتحادی دیمك اولدیغی كوزلجه بللملیدر.

ایمدی : شو تعریفات موجبنجه اولان سجع عادی بر شی اولوب بعضاً بر كلمه اخر بر كلمه ایله اكثر حروفده اتحاد ایتمكله برابر وزنده‌دخی توافق ایدر وبوكا مقیس حالار ظهور ایلركه انلره كوره سجعی حاوی اولان فقرات « مرصع ، موازی . مطرف » ناملریله اوچ درلو اولور.

سجع مرصع ــ هرایكی فاصـله‌نك كلمه‌لری عدده وهر بر كلمه قارشولغی اولان كلمه ایله وزنده وعدد حروفده توافق ایدرك رویلرك دخی موافق اولمسندن عبارتدر.

[. . . . زبدهٔ واقفان رموز دقایق ، وعمدهٔ ساکنان کنوز حقایق، افندمز حضرتلرینـك، آفتاب عز ودولتی مشارق اقبال سعادتدن طالع ورخشان، . . . .] عبارهسنده :

زبدهٔ کلمهسی عمدهٔ کلمهسنه
واقفان « ساکنان «
رموز « کنوز «
دقایق « حقایق «

عدد حروف ایله وزن ورویده موافق اولوب هر ایکی فقرهنکده دردر کلمهدن مرکب اولمسی کبی .

سجع موازی : عددده مساوات اولمامقله برابر کلمات متقابلهنك کافهسی وزنده اتحاد ایتمیوب یالکز فاصلهلرك وزن وقافیهده اتحادیدر .

عربیدن : [ابرد من البرد فی زمن الورد]

فقرهسنده « برد ایله ورد » وفارسیدن :

[کوئی یاخته واسب تاخته]

فقرهسنده « یاخته ایله تاخته » وترکیدن :

[حمد نامعدود وثنای نامحدود...]

سوزنده « معدود ایله محدود » فاصلهلریله سجعك موازن قلنمسی کبی.

سجع مطرف : هیچ بر شرط اولنمیهرق یالکز فاصلهلرك قافیهده اتحادیدر .

عربیدن : [خِیامه مَحطّ الرِّحالِ ومُخیّم الآمالِ]

فارسیدن : [فلانرا کرم بازارست وهزل بی شمارست]

ترکیدن : [عندلیب خوش آواز نغماتیله سامعه نوازدر] فقره‌لرنده « رجال . آمال ــ بازار . شمار ــ آواز . نواز » سوزلری کبی .

تنبیه : اشبو سجع بدیعه‌سی تکلفسز وطبیعی اوله‌رق یوزکوسترسه لطیف وبلیغ اولوب بالعکس زور ایله سجع تدارکنه قالقیشیلورسه موجب کراهت اولمغله مقبول اوله‌ماز . بناء علیه بو بابده تکلفه اصلا مساغ یوقدر تکلفسز سجعلر ایسه کمال بك مرحومك آثارنده پك چوقدر . وبونلرك اکثریسی اشبو مجامع الادبك اوچنجی کتابنده مندرج اولدقلرندن بورایه درج ایدلملرینه‌ده حاجت یوقدر .

فصل ثانی

سجعك توابعی

۲۱۱ ــ صنایع لفظیه‌دن اولان « تصریع . موازنه . لزوم مالایلزم . ترصیع » دینلان درت شی سجعك توابعندن عد اولنورکه بروجه آتی تعریف اولندی .

۲۱۲ ــ تصریع : کلام موزونك سجعی مرتبه‌سنده برصفتدرکه اشعارك مطلعلرنده نظر اعتباره النمسی لازمکلان بر بدیعه اولوب اساساً « کامل . مرتبط . موجه . ناقص . مکرر »ناملریله بش درلودر .

تصریع کامل ــ اولکی مصرعك فهمی ثانی‌یه محتاج اولمامق وهربر مصرعدن معانیٔ مستقله آکلاشلمقله برابر نهایتلری قافیه‌ده متحد اولمقدر .

عربيدن لبيدك:

اَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللهَ بَاطِلُ
وَكُلُّ نَعِيمٍ لَا مُحَالَةَ زَائِلُ

بيتيله فارسيدن:

زهى نهال قدت سرو جويبار روان
طراوت كل رويت بهار جان جهان

وتركيدن راغب پاشا مرحومك:

آزادكان قيد امل سرفراز اولور
ناز ايلسون سپهره اوكيم بى نياز اولور

بيتى كبى.

تصريع مرتبط ـ مصرع اولك فهمى مصرع ثانى يه محتاج اولميوب فقط صاحب قافيه اولمق ومصرع ثانى اوله برصورتله مربوط بولنمقدر. عربيدن ابى تمامك:

اَلَمْ يَأْنِ اَنْ تَرْوَى الظِّمَاءُ الْحَوَائِمُ
وَاَنْ يَنْظِمُ الشَّمْلَ الْمُبَدَّدَ نَاظِمُ

بيتيله تركيدن فطنت خانمك:

سپهر كج عطادن راستكاران بهره دار اولماز
كلستان جهانك سرو آزادنده بار اولماز

بيتنده اولديغى كبى.

تصريع موجه ـ مصرعلر قافيه لى اولمقله برابر اولك ثانى ثانينك اول اولمسنده بأس اولمياندر. عربيدن:

مِنْ شُرُوطِ الصَّبُوحِ فِى المِهْرَجَانِ

خِفَّـةُ الشُّرْبِ مَعَ خُلُوِّ المَكَانِ

وفارسيدن :

اى ذات تو منبع معالى

اى صدر وزارت از تو عالى

وتركيدن سعي‌نك :

فرق ماهيت دل چشم تماشادندر

برتونيك وبد آيينهٔ سيمادندر

بيتلرنده اولديغى كبى .

تصريع ناقص ـ مصرع اول بنفسه بر معنايه دلالت ايتميوب تماميني مصرع ثانينك فهمنه محتاج اولاندر .

عربيدن متنبى‌نك :

مَغَانِى الشِّعْبِ طِيباً فِى المَغَانِى

بِمَنْزِلَةِ الرَّبِيعِ مِنَ الزَّمَانِ

وفارسيدن :

سرو را هركه راست ميكويد

قامت سرو ماست ميكويد

وتركيدن راغب پاشا مرحومك :

مظهر سر تضاد اولديغى بو عالم

كوسترر نغمه‌ده‌كى مدغم اولان هيئت غم

بيتنده اولديغى كبى .

تصريع مكرر — بر بيتده لفظين متجانسينك قافيه كتورلمسيدر.
عربيدن اى تمامك :

فتىً كانَ شرْباً للعفاة ومرْتعاً

فاصبحَ للهندية البيض مرتعاً

بيتيله تركيدن :

افتادەلرله اول كل ترسنلى بنليدر

بنلك ايدرسه دە ياقيشور چفته بنليدر

بيتنده اولديغى كبى.

٢١٣ — موازنه : فاصلەلرك مقفى دكل يالكز موزون اولمسيدر [رحمت. احمد — عظيم. بهين] كبى كه نثر عربيدن :

[قد اتسع المجال بعد التضايق واتجد المرام بعد التمانع]

ونظم فارسيدن :

شاهى كه رخش اورا دولت بود دليل

اندر پى كمانش ره بكسلد يقين

ونثر تركيدن : [هر طرزى لطيف هر حلقى كريم اولان افندى حضرتلرينك.....] فقرەسيله تركيدن سامينك :

على الخصوص كه الآن واردات نعوت

درون عشقله اولدى شرفپذير ورود

بيتى ونفعينك :

عالم افروز آفتاب آسمان عز وجاه

مسند آرا تاجدار تختگاه عدل وداد

بيتى وشو :

نهاد جلوه سنده شوخئ طبع هوا مضمر
سواد پيكرنده روح برق وصاعقـه مدغم

بيتنده واقع [تضايق. تمانع ـ دليل. يقين ـ لطيف. كريم ـ نعوت. ورود ـ جاه. داد ـ مضمر. مدغم] الفاظنك موزون اولملرى كبى.

٢١٤ ـ لزوم ما لا يلزم : فاصله‌لر سجع موازى قبيلندن اولوب ده حرف رويدن اول كلان حرفلرك مساوى وحرف روى‌يه ملاصق اولانلركده بر جنسدن اولمسيدركه بوكا «تشديد» وياخود يالكز «التزام» دخى دينور « حسب. ادب » سوزلرى سجع موازى اولوب بو نوعدن اوله‌ميه‌جغندن حسب لفظنه مقابل ديكر فاصله‌ده « نسب » ايراد ايتمك كبى كه روى اولان بادن اول سينلر دخى متحد اولديغندن بونده لزوم مالا يلزم واردر. نثر عربيدن :

[وَجْهُهُ وَسِيمٌ وَفَضْلُهُ جَسِيمٌ]

فقره سيله ينه نظم عربيدن :

يَقُولُونَ فِى الْبُسْتَانِ لِلْعَيْنِ لَذَّةٌ
وَفِى الْخَمْرِ وَالْمَاءِ الَّذِى غَيْرُ آسِنِ
اِذَا شِئْتَ اَنْ تَلْقَى الْمَحَاسِنَ كُلَّهَا
فَفِى وَجْهِ مَنْ تَهْوَى جَمِيعُ الْمَحَاسِنِ

قطعه سيله نظم فارسيدن :

یارب كهنم اكر زسرناقدم است
پیوسته دلم ازان ندیم ندم است
نومیـد نیم كه با وجود كرمت
عصیان من وهزار چون من عدم است

قطعه سنده ونثر تركیدن [نسیم عنایت میسر الآمال تنسم وبو جهتله غنجهٔ فتح واقبال تبسم ایدوب....] فقره سیله نظم تركیدن :

بردرده دوشمشم دیه‌مم آه هر كسه
اولدم ربوده بر كوزی خونریزچر كسه

بیتنده اولدیغی كبی.

ذوالقافیتین دینلان شعرلرده اشبو لزوم مالایلزم نوعندندر.

تركیدن نابینك :

كورینور سه نقدر چشممه دلدار لطیف
اندن افزون كورینور چهرهٔ اغیار كثیف

بیتیله فارسیدن :

ای رزمكاه توشـده در جهان خبر
افكنده از شـباست تو آسمان سپر

بیتنده اولدیغی كبی یعنی تركچه‌ده (دلدار ایله اغیـار) و (لطیف ایله كثیف) وفارسیده (جهان ایله آسمان) و (خبر ایله سپر) بشقه بشقه قافیه اولدقلری كبی.

٢١٥ ـ ترصیع : ایكی فقره‌نك ویا ایكی مصرعك كلماتی عدد جهتیله مساوی وهر بری مقابلیله هم موزون هم مقفا اولمغه دینور كه

اولوجهله اولان كلامه‌ده‌ده مرصع، تسميه اولنور. قرأن عظيم الشاندن :

[اِنَّ الاَبْرارَ لَفِي نَعِيمٍ وَاِنَّ الفُجّارَ لَفِي جَحِيمٍ]

آيت كريمه‌سيله شو :

[اَللّهُمَّ اَقْبِلْ تَوْبَتِي وَاغْسِلْ حَوْبَتِي]

حديث شريفي و نظم عربيدن :

اَنَا ظالِمٌ اِنْ خِفْتُ سَطْوَةَ ظالِمٍ

بَلْ لائِمٌ اِنْ عِفْتُ لَوْمَةَ لائِمٍ

و نثر فارسيدن : [مى خورده قى كرده] ايله نظم فارسيدن :

برسخاوت اونيل رابخيل شمار

برشجاعت اوپيل راذليل شمار

ونثر تركيدن كمال بك مرحومك :

[بشرده دائم اولان كمالدر، جمال متحول اولور. اثرده قائم اولان مقالدر، مآل منتقل اولور] عباره‌سى و نعظم تركيدن لامعينك :

اى سليمان سطوت و عيسى قدم يوسف لقا

وى نريمان هيبت و كسرى كرم آصف ادا

بيتنده اولديغى كبى كه بونلرك هپسى مرصعدر.

٢١٦ ـ تنبيه : محسنات لفظيه‌ده شرط اولان لفظى معنايه تابع قيلمقدر. يوقسه سجع جناس ترصيع و سائره‌يى اجرا ايده‌جكم ديه معنايى لفظه تابع قيلمق ضعف تركيبى موجب اولوب بلاغتى اخلال ديمك اوله‌جغندن بونلردن اجتناب لازمدر يعنى محسنات لفظيه‌يى شو شرطه

رعايتله ايفا ايتمك ايجاب ايدركه بوخصوصده مجددين ادبك سرفرازى كمال بك مرحومك تصوير افكارده لسانمزه دائر يازديغى مقالهٔ مهمه‌ده واقع اولان فقرات آتيه‌يى نظر اعتباره آلمق ايجاب ايدر مشاراليه بيوررلركه :

[تزيينات لفظيه‌نك بحث جوازى افكارده بعض مرتبه اختلاف حاصل ايدر. چونكه : عصرمزده حسن طبيعتله شهرت بولان ادبايه مراجعت اولنسه برچوغى تزييناتك اسكيلكى اعتباريله بقاسنى ايستر. برطاقمى ايسه بالعكس جوازينى بيله قبول ايتمزكه اولكيسى آثار عربيه‌يه ايكنجيسى افكار غربيه‌يه مفتونيتدن حاصل اولمش برر مطالعه‌در. واقعا كوزل سوزك ذاتنده برلطافت واردركه آنك محاسن بديعيه قياسى حسن فطرينك زينت عارضيه‌يه نسبتى قبيلندن اولور. لكن مادامكه اجزاى لسانمزك اك بيوكى اولان عربيده اشكال كلمات بر نظام كلى حالنده‌در. تركجه‌نك آثار ادبيه‌سنى - سادهلك لطافتنى غائب ايتميه‌جك صورتده - بردرجه‌يه قدر تزيين ايتمك قابل وبلكه سجع وتوازن كبى بعض صنعتلردن بتون بتون برى اوله‌رق كوزل براثر ميدانه كتيرمك دها مشكلدر.

بوحالده صرف اجنبى لسانلرينه تقليد ايچون شيوهٔ افاده‌يى تعقيد نيچون تجويز اولنسون؟

مآلده لطافت اولنجه افاده‌نك هانكى طرزينى قبول ايتمز؟ مكركه موضوعنى طبيعت اصليه‌سندن چيقاراجق قدر كلفت وغرابت اختيار اولنه.

کوزله نه‌یاقشماز؟ وار ایسه بعض طبیعتسز مشاطه‌لرك برطاقم محله کلینلرینی اعجوبه قیافتده کتیرن رنکارنك دوزکونلر، التونلی کموشلو ورقلردن عبارت اولان تزیینات قبائح پسندانه‌لریدر !

کرچه برمشهور فرانسز منشیسنك اعتقادینجه کوره هرعاقل مؤدب البسه‌یی آرایش ایچون دکل تستر مقصدیله اکتسا ایلدیکی کبی برعالم ادیب دخی الفاظی تزیین مقالدن ایسه تبیین ما که صرف ایتمك لازم کلیر. اما بزه قالیرسه طبیعت افاده‌نك خارجنه چیقمیه‌جق قدر تزییناتدن کلامك فصاحتنه بر فائده کلسه‌بیله لطافتنه‌ده خلل ترتب ایتمز. نته‌کیم دأب معروفه مغایر اولمیان لباس فاخر باطن وظاهرك محسناتنی تزیید ایتمزسه تنقیص‌ده ایلمز. بناءً علیه لسانمزده تزیینات لفظیه‌نك بتون بتون اعتباردن اسقاطی اقتضا ایتمز... الخ].

ایشته شو حجت ادیبانه‌یه استناد وشرائطنه توفیق معامله‌اولنه‌رق محسنات لفظیه‌نك استعمالی قابل ایسه‌ده شرائط آتیه‌یه دخی دقت لازمدر.

شرط اول : برلفظك برهیئتدن دیکر برهیئته نقل وتحویلنده یعنی اختلاف صیغ الفاظده لسانده شایع اولمیانلری استعمال ایتمامك لازمدر. مثلا : «حرق» ماده‌سندن «احتراق. محترق» کبی الفاظك استعمالی شایع ایسه‌ده «حارق» کورلمامش اولدیغندن بونك یاقیجی معناسنده قوللانیلمسی جائز دکلدر.

شرط ثانی : الفاظ مترادفه‌دن متولد حسن وقبحی کوزلجه تفریق ایتمکه غیرت ایدوب اکا کوره استعمال ایتمکدر تاکه قاش یاپه‌یم دیرکن کوز چیقارلمسون.

شرط ثالث : معاطلهٔ لفظيه يعنى ادواتك بر برينه اتصـاليله يان يانه تواردنده نوقت مستحسن ونوقت مستهجن اوله‌جغنى بيلوب اكا كوره استعمال ايتمك وهله واو ايله ابتدا ايدن بركلمه‌نك اولنه واو عاطفه كتيرمكدن كليا اجتناب ايدوب اولوجهله حسندار اوله‌جق صورتده قوللانمغه چالشمق لازمدر .

شرط رابع : بعضيلرك شعرده هنردن عد ايدوب حقيقت حالده ايسه مردود اولان (تكرر حروف . تعاقب افعال . تتابع اضافات) شـائبه‌لرندن توقى لازمدركه كرك بونلرك كرك بوندن اولكى شرائطك نهى ايتديكى فناشيلرله توصيه اولنان كوزل احوالى فرق وتمييز ايتمك ذوق سليمك حكمنه تابع اولديغندن بو بابده بورايه قدر ذكر اولنان اصول وقواعددن زياده سوز سويلنه‌مز .

انجق كتب متنوعهٔ ادبيه‌نك مطالعه‌سيله انسانده بالطبع تحصل ايدن ملكه وسليقه كافهٔ محاسـن وقبايحى فرق ايتديرمكه خدمت ايدر وبو جهتله انسان حسن وقبح كلامى فرق وتمييزده ملكه صاحبى اولوب كنديسيده يازديغى شيده بونلره رعايت ايلر . بناءعليه : اهل لسـان ايچون خصوصـاً محررلر ايچون كتب متنوعهٔ ادبيه ايله توغل عادتا قواعد تحصيلى درجه‌سندن زياده برصورتده لازم اولديغنى اخطار ايله بوفقره‌يه‌ده ختام ويردك .

باب ثانی

محسنات معنویه

۲۱۷ ـ صنایع معنویه نك لسان عثمانیده شایع اولانلری [جمعیت. تنسیق. ارجاع. تذکار. تعلیل. تجاهل. مبالغه. استدراك. تلویحات.] عنوان عمومیلری آلتنده جمع ایدیله‌بیلان برطاقم صنایعدر که شو عنوانلره کوره بو بابی طقوز فصل اوزرینه تدوین ایلدك.

فصل اول

جمعیت

۲۱۸ ـ مناسب ومقابل اولان معنالر بینی جمع ایدن صنایع معنویه [مطابقت. مراعات نظیر. ابهام تناسب] دنیلان شیلردرکه بروجه آتی بیان اولنور.

۲۱۹ ـ مطابقت: بینلرنده تضاد ویا سائر برصورتله تقابل اولان برمعنایی برفقره ویاخود برمصرع ویا بربیتده وقطعه‌ده جمع ایتمکدر.

عاکف پاشا مرحومك صهبا نامه‌سنده:

[اسمی دختر اما حکمی مردانه وصورتده آب اما معناده آتش

سر كشدن نشانه اولوب] فقره‌سنده [دختر، مرد ـ صورت ـ معنى ـ آب، آتش] سوزلرينك وينه مشاراليهك :

جان بولور طرف لسانكله حروف هستى
چاك اولور ناوك غمزه‌كله سويداى عدم
كيمسى نيستىء غمله بقا جوى وجود
كيمى هستىء المله طلب افزاى عدم

بيتلرنده [هستى، عدم ـ نيستى، وجود] الفاظنك جمع وتقابلى كبى كه [سواد، بياض ـ ليل، نهار ـ ضحك، بكا ـ بخل، سخا ـ زمين، آسمان ـ وقوف، سكوت ـ قرب، بعد ـ حر، عبد ـ فرح، قساوت ـ محنت، صفا ـ سعادت، غوايت] وامثالى كلمه‌لرك اجتماعى هپ بوقبيلدن اولور.

عربيدن استاد محترم شيخ طاهر افندينك بديعيه‌سنده واقع :

صَحْبُ مُوَالَاتِهِمْ هُدًى وَبُغْضُهُمْ
ضَلَالَةٌ حِزْبُهَا يَسْرِى عَلَى الظُّلَمِ

بيتنده [موالات، بعض ـ هدى، ضلالت] كلمه‌لريله وفارسيدن :

اى عشق توباجان من از مبدأ فطرت
وصل تو صفاى دل وهجر تو كدورت

بيتنده [وصل، هجر ـ صفا، كدورت] سوزلريله تقابل اجرا اولنديغى كبى.

اشبو صنعت طباق ضدى وضدينك غيريله اولديغنه كوره « مقابله وتضاد » ناملريله اساساً ايكى نوعدر :

مقابله ــ ضدینك غیریله اولان طباقدر مبانی الانشا مؤلفنك :

مجازاتی مساوینك ینه مثل اساءتدر
رها ممكن دكل دست تقاضای عدالتدن

بیتنده « مساوی ایله اسائت » وبهجتك :

نی لرزنده ایدن موسم سرمای فراق
آخره فصل ربیع ودم نوروز اولدی

بیتنده « موسم سرما ایله فصل ربیع » كبیكه بوراده موسم سرمانك ضدی شتا ایكن ضدینك غیری اولان فصل ربیع ایله تقابل واردر .

تضاد ــ ضدیله اولان طباقدركه نثر عربیدن حضرت حیدر افندمزك : [ان اعظم الذنوب ماصغر عند صاحبه] كلام حكمت اشتمالنده‌كی « اعظم صغر » ونظم عربیدن :

یارُبَّ مبكیةَ فی حلْیِ مُضْحكَةَ
ورُبَّ مؤْلمةَ فی زیِّ لَذّاتَ

بیتنده « ضحك ایله بكا و « لذت ایله الم » وفارسیدن قمری نك :

بدید اراست عدل وظلم پنهان
مخالف اندك وناصح فراوان

بیتنده « عدل ایله ظلم » و « اندك ایله فراوان » و « مخالف ایله ناصح » وتركیدن عینیك :

محرم اولمش سورینه قحبه جهانك ماتمی
دخترین تزویج ایدن مادر هم اغلار هم كولر

بیتنده‌كی « سور ایله ماتم » و « اغلار ایله كولر » كبی .

اشبو طباق صنعتی ایجاب وسلب اعتباراتیله دخی « طباق ایجاب » و « طباق سلب » نامله‌ریله ایکی نوعدر.

طباق ایجاب ـ مطابقت اولان کلمه‌لرك ایجاب معناسنی اشراب ایلمه‌لریدر. باقینك:

کللر صفاده خرم وخندان وشادمان
بلبل بلاده بخلین زار و بی‌قرار

بیتنده‌کی « صفا ایله بلا » و « خنده ایله زاری »نك متقابلاً ایجاب معنالرینی اشراب ایتدکاری کبی.

طباق سلب ـ مطابقت اولان کلمه‌لردن سلب معناسنك ظهوریدرکه مثبت ومنفی وامر ایله نهی فعللرینك تقابلندن اولور.

آچلدی غنچه‌لر باغ جهانده
نه‌لر اولدی آچلماز اولدی کوکلم

بیتنده « آچلدی ایله آچلماز » وشو:

تك رقیبه ویرمه یوز عیدی‌یه قربان ایت بنی
ای شه ملك وفا قان ایله قانون ایلمه

بیتنده « ایله وایلمه » الفاظی کبی که عربیدن استادمك بدیعیه‌سنده واقع شو:

وَلَا یَعُدُّونَ جَیْشاً لِلعِدا فَرَقاً
لٰکِنْ یَعُدُّونَهُ فِی الشّاءِ وَالنَّعَمِ

بیتی دخی بو قبیلدندر.

اشبو طباق صنعتنده ظاهراً تقابل اولمیه‌رق کنایه وتوریه ویا مجاز

طریقلریله بینلرنده تضاد ویا شبه تضاد اولان ایکی معنا بینی جمع اولنمق اوزره « تدبیج » و « تقابل مجازی » ناملریله دها ایکی نوع وار در :

تدبیج ـ کنایه وتوریه صورتیله اولان مقابله در .

کل‌رخلرینك آلی بنی عشقه دوشوردی
خال سیهی ایلدی سودایه کرفتار

بیتنده « آل ایله سودا » دن آلك الوان دکل حیله و جنون معنالرینك توریه طریقیله جمع اولنمسی کبیکه « نور ایله ظلمت » دخی بوصورتله بر یرده ذکر اولنورسه کنایةً نوردن علم وظلمتدن جهل قصد اولنه‌رق ینه تدبیج اولور . عربیدن استاد محترم شیخ طاهرافندینك بدیعیه‌سنده واقع :

خُضْرُ الرِّحَابِ وَبِيضُ الأَيْدِي وَقْتَ نَدًا
حُمْرُ الحِرَابِ وَسُودُ الحَرْبِ بِالْهِمَمِ

بیتی دخی بو قبیلدندر .

تقابل مجازی ـ علاقهٔ مجازیه ایله مقابل کورینن ایکی معنی بینی جمع ایتمکدر .

اولدرمش ایدی درد فراقی بنی یارك
لطف ایلدی وصلی ایله قیلدی بنی احیا

بیتنده صدر ایله عجزك متضمن اولدقلری « موت ایله حیات » معنای مجازیلری اولان شدت تأثر ایله آنك زوالی اولان حال سرورك اجتماعی کبی .

٢٢٠ ـ مراعات نظیر : تضادطریقیله اولمیه‌رق معانینك مناسب

ومقارنلرينى بر آره‌يه جمع ايتمكدركه بوكا ساده‌جه «تناسب» دخى ديرلر.
راغب پاشا مرحومك:

لال اولور البت زبان خامهٔ پيچيده‌موى
قيلجه غمدن طبع ارباب سخن علتلنور

بيتنده «زبان ايله سخن» و«طبع ايله خامه» الفاظ متناسبه‌سنك جمعى كبى.
عربيدن استاد محترم شيخ طاهر افنديك بديعيه‌سنده واقع:

دَوحُ زَكَا أَصلِهِ تُجْنى ثِمارُ نَدىً
مِنْهُ لَقَدْ اينَعَتْ كَالزَّهْرِ فِى الاَكَمِ

بيتيله فارسيدن:

سوسن وكل لاله‌را حسنت كرفت
مهر وماه طلعت رازهره زان شد مشترى

بيتى وينه تركيدن ويسينك:

مجلسى عشقكده چنكى زهره دفاف آفتاب
نيلسون رقص ايتمسونمى ذرهٔ ناچيزلر

بيتى دخى بو قبيلدندر.

٢٢١ - ايهام تناسب: غير متناسب اولان ايكى معنا بينى حسب المقام ومن غير قصد الفاظ مناسبه ايله جمع ايتمكدر. عربيدن خواجه‌م طاهر افنديك بديعيه‌سنده واقع:

أَبُو الْمَكارِمِ عَمَّ النّاسَ نائِلُهُ
يَرى أَخُو الضُّرِّ مِنْهُ الْجَدَّ بِالْكَرَمِ

بيتنده‌كى عم فعل وجد حظ معناسنه اولديغى حالده برى عموجه

ودیکری بیوك بدر معنالرینه ایهام اولنمشدر ترکیدن تیدوهبینك :

وقت افطارکهن سوزلره قارنم طوقدر
وهبیا آچ الکی خیر دعا ایله همان

بیتیده بوقبیلدندر .

اشبو ایهام تناسب متعدد الفاظ ایله ادا اولنورسه دها حسنلی اولور نته‌کیم ینه سید وهبینك :

قصر چار ارکان قسمك ذوق ایله پاینده قیل
ساده نقش اول ماسوادن ماله مفتون اولمه هیچ
یاره چاتمش کام آلوب جامن چکوب ایچمش رقیب
واریبقیل عقلك کسرسه سندخی چات آل چك ایچ

قطعه‌سنده « قصر . چاتمش . جام . کسر . چات . آل . چك . ایچ » کلمه‌لرینك اجتماعی کبی که بوراده « چاتمق » برکسب مناسبت ایتمك برده بنا چاتمق و « جام » برقدح برده پنجره‌لرده‌کی بلوات و « کسر » برفعل مضارع برده آلات نجاریه‌دن اولان آلت معهود معناسنه اولدیغی کبی « چات » ایله « آل » تلفظده « چتال » و « چك » ایله « ایچ » دخی ینه تلفظده « چکیچ » معنالرینی متضمن اولدقلرندن وحالبوکه معنای مقصود بنا چاتمقله الاتدن اولان جام کسر وچتال وچکیچ اولمیوب انلرك ذکری ایهام تناسب ایچوندر وکذا نزهتك :

روزکاری ایتدی سرکردان خفاف زاده‌مز
مست ایکن یان چیزمه‌ده شیطانه چاریق کیدیرر

بیتنده « خفاف . مست . چیزمه . چاریق » کلمه‌لرینك اجتماعی کذلك بو

قبيلدن اولوب معناى مقصود ايسه مستدن سرخوشاق ويان چيزمه‌دن سيويشمك وشيطانه چاريق كيدرمكدن فرط عيارى اولوب يوقـه اياغه كيلان مست چيزمه چاريق دكلدر.

فصل ثانى

تنسيق

٢٢٢ ــ معانينك بر صورت حسنه‌ده تنسيقنى موجب اولان صنايع معنويه [سياقة الاعداد، تنسيق الصفات، جمع، تفريق، تقسيم، جمع التفريق، جمع مع التقسيم، جمع مع التفريق والتقسيم، لف ونشر مزاوجه] دينلان صفتلردر. بروجه آتى بيان اولنور :

٢٢٣ ــ سياقة الاعداد : برفقره‌ده برقاچ اسمى ذكر ايدوب برمناسبتله انلرى يكديكرينه ربط ايتمكدن عبارتدر. عربيدن متنبى نك:

فَالخَيلُ وَاللَّيلُ وَالبَيدَاءُ تَعرِفُنِى
وَالرُّمحُ وَالسَّيفُ وَالقِرطَاسُ وَالقَلَمُ

بيتنده يدى عدد اسمك « تعرفنى » كلمه‌سيله ارتباطى وفارسيدن فرحى نك :

جائى زند او خيمه كه آنجا نرسد ديو
جائى برد او لشكر كانجا نخرد نار
اسب وكهر و تيغ بدو كيرد قيمت
تخت و سپه و تاج بدو يابد مقدار

قطعه‌سنك بيت ثانيسنده اوچ اسمك يكديكرينه ارتباطى و تركيدن بوعبد عاجزك :

اغلاسون نامق كاله روز وشب
ناس و قرطاس وكمالات ادب

بيتنده يدى اسمك اغلاسون فعليله ربط اولنديغى كبى .

٢٢٤ ـ تنسيق الصفات : برشيئك صفات متعدده‌سنى متوالياً ايراد ايتمكدر . قرآن عظيم الشانده :

[اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ] آيت كريمه‌سيله نظم عربيدن :

بِيضُ الْوُجُوهِ كَرِيمَةٌ أَحْسَابُهُمْ
شُمُّ الْأُنُوفِ مِنَ الطِّرَازِ الْأَوَّلِ

بيتنده وفارسيدن مسعود سعدك :

جهانكير شاهى عدوبند مردى
صف آراى كردى سپه‌كش سوارى

بيتنده وتركى نثردن فضولينك حديقة السعداسنده :

[والده‌م : صفوت خاندان رسالت ، وقدوت دومان نبوت ، صدف عفت وعصمت ، غرهٔ چهرهٔ علم وحكمت ، نقطهٔ دائرهٔ مناقب ومفاخر ، لمعهٔ باصرهٔ محامد ومآثر ، مادر سادات ، مجمع سعادات ، شمع عرصهٔ عرصات ، بتول عزرا يعنى فاطمهٔ زهرادر .] عباره‌سيله نظم تركيدن غنى زاده‌نك :

مدار خلقت عالم بهار طينت آدم
سوار عرصهٔ طارم امير المجالس غبرا
حبيب حضرت عزت طبيب علت وذلت
كفيل رحمت امت دليل جنت المأوى
خطا پوشندهٔ مذنب عطا بخشندهٔ تائب
امان مشرق ومغرب امين يثرب وبطحا
جناب احمد مرسل امام زمرهٔ كمل
مفصل ساز هر مجمل رموز آموز هر دانا

لغت شريده اولديغى كبى .

٢٢٥ ـ جمع : الفاظ متعدده نك تضمن ايتديكى احكامى بر صورتله حكم واحده جمع ايتمكدر . عربيدن :

فَأَحوالي وَصُدْغُكَ وَاللَّيالي
ظَلامٌ في ظَلامٍ في ظَلامِ

بيتنده احوال ايله صدغ ولياللك حكماً ظلمتده اتحادى وفارسيدن

آسمان برتو عاشقست چومن
لاجرم همچو منش نيست قرار

بيتنده آسمان ومنك عشقده اتحادى وتركيدن نفعينك :

هم قدح هم باده هم برشوخ ساقيدر كوكل
اهل عشقك حاصلى صاحب مذاقيدر كوكل

بيتنده قدح باده شوخ ساقينك احكام ذوقيه لرينك كوكلده اتحادى هپ بو قبيلدندر .

۲۲٦ ـ تفریق : نوع واحددن اولان ایکی امرك بیننه تباین ایقاعیدر. عربیدن رشید وطواطك :

مانوالُ الغمامِ وقتَ ربیعٍ
کنوالِ الامیرِ یومَ سخاءِ
فنوالُ الامیرِ بدرةُ عینٍ
ونوالُ الغمامِ قطرةُ ماءِ

قطعه‌سنده « نوال »ك وفارسیدن خسروینك :

نیست همچوتو ابر نیسانی
زرکجا بارد ابر میدانی

بیتنده « ابر » ك وترکیدن باقینك :

سنی کسرایه عدالتده معادل طوتسم
بشقه‌در سنده اولان دولت دین وایمان

بیتنده « عدالت » ك حکم توأملرینك تفریقی کبی.

۲۲۷ ـ تقسیم : متعددی ذکرایدوب بعده تعیین مرجع ایدرك برشیئه اضافه ایتمکدر.

عربیدن شعرای ایرانك « ادیب ترك » تسمیه ایتدکاری « ابن الرومی » نك :

ادیبان فی بلخ لایأکلا ... ن اذا صحبا المرء غیر الکبد
فهذا طویل کظل القنا ... ة وهذا قصیر کظل الوتد

قطعه‌سیله فارسیدن مختارینك :

زخال وعارض وزلفين ان بت دلبر
يكى كلست ودوم سوسن وسيوم عنبر

بيتنده وتركيدن نفعينك :

صفت حضرت حسين وحسن
جملهٔ كائناته در روشن
اول برى نقد پاك مصطفوى
بو برى نور چشم مرتضوى
اول برى آسمان بدر كمال
بوبرى سرو جويبار جمال

مدحيه سنده اولديغى كبى ..

٢٢٨ ـ جمع مع التفريق : اولا جمع بعده تفريق ايتمك يعنى ايكى شيئى برمعنايه ادخال وصكره ده ادخالك جهتلرينى تفريق ايلمكدر. عربيدن رشيد وطواطك :

فَوَجْهُكَ كَالنَّارِ فى ضَوْئِهَا
وَقَلْبِى كَالنَّارِ فى حَرِّهَا

بيتنده وجه ايله قلب معناى نار ادخال اولنوب بعده وجه ضوء ايله وقلب حرارتله تفريق ايدلديكى وفارسيدن :

من وتو هردو ازكل زرديم
چه من ازرنكم وتو از بوئى

بيتنده من وتو كلده اجتماع ايتدكدن صكره رنك وبو ايله تفريق اولنديغى وتركيدن مذكور عربى بيتك ترجمه سى اولان .

وجه پاكك ناره بكزر شعله افروز اولمه‌ده
دلده بكزر ناره اما كيم علو سوز اولمه‌ده

بيتنده ينه انك كبي جمع وتفريق ايدلديكي مثللو .

٢٢٩ – جمع مع التقسيم : اشيايي حكم واحده ادخالدن صكره تعيين مرجع ايدرك تقسيم ايتمكدر عربيدن :

حَتَّى أقَامَ عَلَى أرْبَاضِ خَرْشَنَةٍ
تَشْقَى بِهِ الرُّومُ وَالصُّلْبَانُ وَالبِيَعُ
لِلسَّبْيِ مَا نَكَحُوا وَالقَتْلِ مَا وَلَدُوا
وَالنَّهْبِ مَا جَمَعُوا وَالنَّارِ مَا زَرَعُوا

بيتنده وفارسيدن عنصرينك :

دو چيزرا حركاتش همي دو چيز دهد
علوم را درجات ونجوم را احكام

بيتنده وتركيدن مباني الانشا مؤلفنك :

بركلور ذوق آشناى عشقه لطف قهريار
بريني دوست آرزو ايلر برين اغيار خوار

بيتنده اولديغي كبي .

٢٣٠ – جمع مع التفريق والتقسيم : ايكي شيئي اولا جمع ثانيا تفريق ثالثاً تقسيم ايتمكدر . عربيدن استاذ محترم شيخ طاهر افنديك بديعيه‌سنده واقع :

رَأَوْا سَنَاهُمْ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَغَوِى
فَالْمُهْتَدِي فَائِزٌ وَالضِّدُّ فِي نِقَمِ

بیتیله فارسیدن :

آنکه ترا بند کرد بنده ات را نیز نکر
بندمی کردست وچه بدید وچه نهان
بند توار آهنست بند من هم ازغمست
بند تو بپای وبند بنده ات بجان

قطعه‌سنده وترکیدن مبانی الانشا مؤلفنك :

لب یاره عقیق ناب دیدم
معترض اولدیلر بتون یاندران
دیدیلر سنکپارهٔ یمن او
بوایسه کرد چشمهٔ حیوان

قطعه‌سنده اولدیغی کبی که مصرع اولده جمع وثانیده تفریق وبیت ثانیده‌ده تقسیم واردر .

٢٣١ ـ لف ونشر : برفقره‌ده الفاظ متعدده نشر ایتدکدنصکره تعیین مرجع ایتمکسزین قرائن لفظیه ومعنویه ایله سامعك انتقالنه دلالت ایده‌جك صورتده الفاظ متقابله لف ایتمکدرکه «مرتب ومشوش» اولمق اوزره ایکی نوعدر :

لف ونشر مرتب ـ الفاظ منشوره‌نك مقابلی اولان الفاظ ملفوفه اول منشوره‌نك صره‌سیله لف اولنمقدر یعنی برنجی اوله‌رق نشر اولنان لفظه لف اولنه‌جق لفظك فقرهٔ اخرده برنجی وایکنجی اوله‌رق نشر اولنان لفظه لف اولنه‌جق لفظك فقرهٔ آخری ایکنجی وهکذا بویله‌جه صره‌سیله اولمسیدرکه عربیدن (ابن حیوس) ك :

فعلُ المُدامِ (١) ولونُها (٢) ومَذاقُها (٣)

فی مُقلتیهِ (١) ووجنتیهِ (٢) وریقهِ (٣)

بیتنده وفارسیدن :

آهو زتو آموخت بهنگام دویدن

رم کردن وایستادن وابس نکریدن

پروانه (١) زمن شمع (٢) زمن کل (٣) زمن آموخت

افروختن (١) وسوختن (٢) وجامه دریدن (٣)

قطعه‌سنك بیت ثانیسنده وبونك کاظم پاشا مرحومك طرفندن ترجمه ایدلمش شو :

اوکرندی غزالان جهان ای کوزی آهوو

قاچماغی آتلماغی دونوب باقمغی سندن

مشق ایلدی پروانه (١) وشمع (٢) وکل صدبرك (٣)

یانماغی (١) یاقیلماغی (٢) یاقا ییرتمغی (٣) بندن

قطعه‌سنده رقملرله اشارت اولنان الفاظ کبی.

لف ونشر مشوش ـ انتظامه رعایت اولنمیاندر. عربیدن عبدالغنی نابلسی‌نك :

ولَحظُه (١) ومُحیّاهُ (٢) وقامتُه (٣)

بَدرُ الدُّجی (٢) وقضیبُ البانِ (٣) والرّاحِ (١)

بیتیله فارسیدن :

مرا باچشم (١) وزلفت (٢) نسبتی هست

از آنم روز وشب (٢) آشفته مست (١)

بيتنده وتركيدن :

زلفكله (١) رخك (٢) مصحف حسنكده نكارا
تفسيرين (٢) ايدر آيت نور (١) ايله دخانك

بيتنده رقملرله اشارت اولنان الفاظ كبي .

تنبيه ـ تقسيم ايله لف ونشر بربرلرينه بكزه‌دكلرندن حقيقتلرينك تفريقي لازمدر يعني تقسيمده تعيين مرجع ايتمك شرط اولديغي ولف ونشرده ايسه تعيين مرجع جائز اولميوب الفاظ متلايمه وقرائن لازمه ايله ادا واجب ايدوكني پيش نظره الوب اكا كوره بينلريني تفريق ايجاب ايدر .

٢٣٢ ـ مزاوجه : شرط وجزاده هربرينه ترتب ايدن معانينك ديكري اوزرينه ترتب ايتديرلمك شرطيله ايكي معنا بيني برلشديرمكدر نابينك :

بن پر اولسه‌م اول تهيدر اول پر اولسه بن تهى
ساغر مى در بو بزم غمده هم مشرب بكا

بيتنده برنجي شرط «بن پر اولسه‌م» وايكنجي شرط «اول پر اولسه» اولوب برنجي جزا «اول تهيدر» وايكنجي جزا «بن تهى» اولمقله مصرع ثاني احكاميله بونلر برلشديرلمشدر . عربيدن استاذ محترم شيخ طاهر افنديننك بديعه‌سنده واقع :

اِذا سَطا فى اَعاديه فَفَرَّقَهم
عَفا فَفَرَّقَ فيهِم اَجزَلَ النِّعَمِ

بيتي دخي بو قبيلدندر .

فصل ثالث

ارجاع

۲۳۳ ـ ارجاع عنوانی التنه آلنه‌بیلان صنایع معنویه [تجرید. التفات. رجوع] دینیلان اوچ شیدرکه بر وجه‌آتی بیان اولنور:

۲۳٤ ـ تجرید: ذی صفت اولان بر امردن اووصفده امر مذکوره مماثل بولنان امر اخیری انتزاع ایتمکدرکه خطابی وغیر خطابی ناملریله ایکی درلو در:

تجرید غیر خطابی ـ کندوسنده خطاب طریقی اولمیه‌رق یاپیلان تجرید در. فاضلك:

بوزمه کولدی فلك خنده‌سنه آلداندم
آه اول خنده اوزره بکادر شمدی
خانه ودبدبه وطنطنه وخدامی
ایشته فاضلده کبار عظمادر شمدی

قطعه‌سنك بیت ثانیسنده‌کی تجرید کبی.

تجرید خطابی ـ برکلامك ظاهری غیره وباطنی نفسه خطاب اولندیغی تقدیرده توسع حاصل ایتمك ومدح وذم ویا سائر بروصف اجرا اولندیغی حالده غیری برکمسه‌نك مخاطب اتخاذنده نفس اوزرینه تمکن ایتمك کبی فوائدی حاوی اولاندرکه بو تجرید محض وغیرمحض ناملریله ایکی درلودر.

تجرید محض ـ غیره خطاب ایدوب نفسنی مراد ایتمکدر. ثابتك:

ندر بو مرتبـه اى خامكارهٔ غفلت
بو دلخراشئ ناپخته فكر فتنه فزود
كيدر بو حسّت طبعى نه حاصل ايتدى سكا
هوا پرستئ اقبال فانئ مطرود
امانئ دلى اول باركهدن ايله طلب
كه عرش اعظم ايدر اندن اكتساب

قطعه سنده اولديغى كبى كه عربيدن استاذ محترم شيخ طاهر افندى حضرتلرينك بديعه سنده واقع:

يُرِيكَ لَيْثاً وَلٰكِنْ رَآقَ مَنْظَرُهُ
كَمَا تَرَى مِنْهُ غَيْثاً غَيْرَ مُنْصَرِمِ

بيتيله فارسيدن:

روز پيروزى نكه كردم بجنكت اژدها
شير ديدم از تووز شمشير توسر اژدها

بيتلرى بو قبيلدندر.

تجريد غير محض ــ نفسنه و كوكلنه وياخود نفسنى و كوكلنى اخره تشبيه ايله اكا خطاب ايتمكدر كه فضولينك.

اى فضولى ناوك آهمله الدم انتكام
دونه دونه كرچه بيداد ايتدى چرخ دون بكا

بيتنده نفسنه ونديمك:

اى نديم اى بلبل شيدا نيچون خاموشسك
سنده اول چوق نوالر كفتكولر وار ايدى

بیتنده نفسنی بلبله تشبیهدن طولایی بلبله وخواجه نشأتك :

خاکپایینـه روان اول یوزی حالم عرض ایت
ای دل زارایده‌یم اشـك ایله همراهسـنی

بیتنده کوکلنه خطاب ایدرك کندینی قصد ایتمشـدر عربیدن مشهور جهان اولان قصیدهٔ برده‌نك مطلعی اولان شو :

أَمِنْ تَذَكُّرِ جِيرَانٍ بِذِي سَلَمِ
مَزَجْتَ دَمْعاً جَرَى مِنْ مُقْلَةٍ بِدَمِ

بیتی دخی بوقبیلدندر .

٢٣٥ ـ التفات : براسلوبدن دیکر اسلوبه ویا برصیغه‌دن دیکر صیغه‌یه انتقال ایتمکدر . لامعینك :

پاینه سوز سوردیکیچون بولدی بوقدر کونش
ای کونش خوش سـدهٔ علیـایه ایتدك اتکاء

بیتیله عربیدن ابو تمامك :

وَأَنْجَدْتُمُ مِنْ بَعْدِ اتْهَامِ دَارِكُمْ
فَيَا دَمْعُ أَنْجِدْنِي عَلَى سَاكِنِي نَجْدِ

بیتی وفارسیدن :

مارا جکر به تیر فراق اوخسـته شد
ای صبر برفراق بتـان نیك جوشنی

بیتی کبی که بو التفاتك نقل ایتدیکی اسلوب وصیغه‌لر جهتیله اوچ نوعی واردر :

نوع اول ـ غائبدن خطابه وخطابدن غائبه انتقالدر ثابتك :

طريددر كيمي ناموس اكبر اولسه دخي
اولور دريچـهٔ دهليز قريدن مردود
تشبث ايتسه اكر دامن شفاعتنه
حريم رحمته مدخل بولوردي ديوكنود
بلند پايه معظم سرير لولا كا
آيا كزيدهٔ مخلوق و زيدهٔ مولود
مدامكارهٔ سهو وخطايه ذاتكدر
كفيل لطف وضمين كرم دم موعود
لغتيلر فارسيدن :
نانم نداد چرخ ندانم چه موجب است
اى چرخ ناسزا نه بدم من سزاى تو
بيتنده غائبدن مخاطبه ونفعينك :
مرحبا اى حضرت صاحبقران مثنوى
ناظم منظومهٔ سلك لآل مثنوى
مثنوى اماكه هربيتى جهان معرفت
ذره سيله آفتابينك برابر پرتوى
مدحيه‌سيله فارسيدن :
امروز مر فراق تو روزم بشام شد
ازديره خون بيارد وخاب نماند
بيتنده خطابدن غائبه انتقال اولتديغى كبى .
نوع ثانى ــ فعل ماضى ويامضارعدن امره انتقالدركه سير نادريده واقع :

[خلیفهٔ عصر بکا عدل وانصـاف ایله امر ایتدی افعال وحرکا-
تکزی رضای باری‌یه توفیق ایدیکز]
فقره‌سنده ماضیدن امره وینه مذکور اثردن :
[بن وحدانیت آلهیه‌یه شهادت ایدرم سزده شاهد اولکزکه جناب
حقه اسناد شرك ایدنلردن دکلم]
نوع ثالث ـ ماضیله مضارعدن ویا مضارعله ماضیدن اخبار ایتمکدرکه
لزومی قدری فن معانیده ذکر اولنمش ایدوکندن بوراده تکرار اولنمدی.
۳۳۶ ـ تنبیه مهم : تجرید ایله التفـات بیننـده مهم بر فرق
واردرکه بونك ایچون مبانی الانشاده محرر اولان شو : [تجرید لفظك
بعض معنالرینی حذف ایله بعضیسنی اراده ایتمکدرکه بوده لفظك مفهومنه
تعلق ایدر . التفاتده ایسه لفظك تعلقی اولمیه‌رق بر نقل معنوی اولدیغندن
التفات ایله تجرید بیننده عموم وخصوص مطلق واردر . تجرید کنایه
ییده جامع اولورسه‌ده التفـات اوله‌ماز زیرا التفـات معینك اتحادینی
وتجرید مغایرتنی اقتضـا ایدر . وهمده تجرید لفظك مفهومنه متعلقدر
التفات ایسه لفظك تعلقی اولمیه‌رق من جهت المعنی بر اسلوبدن اسـلوب
آخره انتقال کلامدن عبارتدر] فقره‌سنی نظر دقته الملیدر .
۳۳۷ ـ رجوع : بر نکته ومضـمون صرفی ایچـون کلام
سابقی نقض ایتمکدر .
[بلای حسرت ، داغ جانسـوز فرقتدر . ودام غربت برقفس
محنتدر . یوق یوق دام غربت قفس دکل عالم ملامتدر . عالم ملامت
برعالم دیکردرکه . . .] عباره‌سنده اولدیغی کبی اولوب عربیدن استاد
محترم شیخ طاهر افندینك بدیعیه‌سنده واقع :

وَمَا اَجَابُوا بِلَا فِى النَّاسِ مِنْ اَحَدٍ
بَلَى اَجَابُوا بِهَا مَنْ لَامَ فِى نَعَمِ

بيتيله بهازهيرك :

قِفْ بِالدِّيَارِ الَّتِى لَمْ يَعْفُهَا الْقِدَمُ
بَلَى وَغَيَّرَهَا الْاَرْوَاحُ وَالدِّيَمُ

بيتى وفارسيدن :

خشنودم ازمانه ولى ازحروف او
پيوسته‌درعذابم وهمواره‌درعتاب

بيتى وتركيدن نفعينك :

اى شـاه كرم پيشه‌كه فيض نم لطفك
بحر سـخنه مايۀ فيض جرياندر
اول فيض ايله بر بحر رواندركه خيالم
امواجى كهر يرينه سـياره فشاندر
سياره دكل هر برى برجوهر علوى
كيم اكا بها ماحصـل كون ومكاندر

ابياتيله ينه مشاراليهك :

ديزلدى قطرۀ شبنم سراپا برك‌سوسنده
قطار جوهرمعنى كبى تيغ زبان اوزره
دكل شبنم شرار آه بلبلدركه چيقدقجه
دوشر كسب رطوبتله‌هوادن‌كلستان‌اوزره

قطعه‌سى هپ بوقبيلدندر .

فصل رابع

تذکار

۲۳۸ . ــ تزیین وتبیین مقصد صددنده کلامده بعض شیلرك تذکاریچون مؤسس اولان [مشاکله . استطراد . تشابه اطراف . ارصاد] صنعتلری بروجه اتی بیان اولنورلر :

۲۳۹ . ــ مشاکله : برشیئی غیرك لفظیله ذکر ایتمکه دینور.

شیشه کوکسین کچیرلبلرین اوپدکجه قدح
دیلی وارمازکه درونم طولو قاندر دیمکه

بیتنده ارباب حیاته مخصوص اولان « کوکس کچیرمك » و « اوپمك » تعبیرلرینك شیشه ایله قدحده استعمالی کبی که عربیدن :

قَالُوا اقْتَرِحْ شَـيْئاً نُجِدْ لَكَ طَبْخَهُ
قُلْتُ اطْبُخُوالِي جُبَّةً وَ قَمِيصـا

بیتنده «خیطوا» یرنده «اطبخوا» دینلدیکی یعنی جبه وکوملك دیککز یرنده پیشوریکز تعبیر اولندیغی وفارسیدن :

کفتا بکوی تاچه بدوزم برای تو
کفتم بدوز بهرمن ازاب کل وشکر

بیتنده‌ده (بساز) دیه‌جکی یرده مصرع ثانیده (بدوز) دینلمش اولدیغندن بونلر هپ مشاکله نوعندندر .

۲۴۰ ــ استطراد : مقصدك تشریحی ضمننده اولك ذکریله ثانینك ذکرینه توصیل قصد اولنمیه‌رق برمعنایی معنای متصل اخره نقل

ايتمك اصول ايدركه ذكر اولنه جنى و قند « اتيو » استطراد « لفظلرى بازيق ختامنده (كلهلر صدده) مثلاو براشارت ايراديله اصل باديه كچلك لازمسدر . كمال بك مرحومك مشهور لسان مقالهسنده : [افادهده مجاز برصورتله مجاز اوليهجق قدر رواج بولديغى ايچون آثارمز الطافت طبيعيهدن محروم اولدقدن بشقه آكثرى حقيقتدن ده عاطلدر . « استطراد » بو ملاحظات ابياتك طرزينه عائددر اداى مالنيه تعريض عد اولنمسون . مشاهير اسلافك تأليفاتى نقيصهلى دخى اولسه ينه كمالينه دلالت ايدر ؛ زيرا بر مؤلفكه دور معارفك اوائلنه مصادف اولور ايجاد قوتنه مالك اولنجه آثارى برمرتبهيه قدر صورت غير طبيعيهده بولنمق طبيعت اديبانهسنك قدرينه مناقص دكلدر . « تكملهٔ صدد » توركجهمز برلساندركه بالقوه شامل اولديغى محسناته كوره دنياده اك برنجى لسانلردن عد اولنمغه شاياندر » عبارهسنده « استطراد » لفظيله « تكملهٔ صدد » سوزى ارهسنده واقع فقرهكبى .

٢٤١ ـ تشابه اطراف « صدره مناسب بركلمه ايله كلامه ختام ويرمكدر :

كورمز بصرلر آنى او مدركدر ابصارى
ذات اجلى آنك چونكيم لطيف وخبير

بيتنده « كورمز بصرلر آنى » فقرهسنه « لطيف » ك و « او مدركدر ابصارى » فقرهسنده « خبير » ك مناسبتى كبى كه عربيدن استاد محترم شيخ طاهر افنديك بديعهسندهده واقع :

كَالشَّمْسِ اَضْحَتْ مَزَايَاهُ وَقَدْ نُقِلَتْ
تَوَاتُراً فَدَعِ الاَعْمَى وَذَا الصَّمَمِ

بيتيله ديكر برشاعرك :

اذا جائت الدنيا عليك فجد بها
على الناس طراً انها تتقلب
فلاالجود يفنيها اذا هى اقبلت
ولاالبخل يبقيها اذا هى تذهب

قصيده‌سى دخى بو قبيلدندر .

تنبيه ـ اشبو تشابه اطراف صنعتى بعض كتب ادبيه «مراعات نظير» عدادندن صايدقلرينى و بردرجه‌يه‌قدر موافق اولديغنى اخطاره لزوم كوردك .

٢٤٣ ـ ارصاد : حرف رويك معروفيتى تقديرنده قبل العجز فقره ويابيتك عجزينه يعنى آخرينه دلالت ايده‌بيلور تركيب ويا لفظ اخرى ايراد ايتمكدر . سروريك :

فن سخنده ايتسه بمله مباحثه
خواجويه داشم سبق امتحان ويرر
شول مستعين لطف جلالم كه دفعةً
فتح كلامه قدرتمى مستعان ويرر
شول مستفيد نسخهٔ وحيم كه طبعمه
درسى مصنفان ويره‌مز قدسيان ويرر

قطعه‌سنك ايكنجى بيتنده مستعين لفظنك دلالتيله عجزده مستعان كله‌جكى ظاهر اولديغى يعنى مذكور بيت قدرتمى سوزينه قدر قرائت

اولنسه دكليان براديبك درحال مستعان ويرر تركيبنى ايراد ايده‌جكى كبى كه عربيدن:

اذالَمْ تَسْتَطِعْ اَمْراً فَدَعهُ
وَجاوِزْهُ اِلىٰ ما تَسْتَطيعُ

بيتنده برنجى تستطع قرينه‌سندن عجزك تستطيع اوله‌جغنك ادراكى وفارسيدن:

هران نظركه نه برروى توست عين خطاست
هران نفس‌كه نه بربادتست باد هواست

بيتنده نفسله باددن هوانك كله‌جكنك اكلاشلديغى دخى بوقبيلدندر.

اشبو ارصاد صنعتى طلبهٔ ادبك استحصال ملكه ايلملرى ايچون غايب كوزل براصول اولديغى كبى برمجلس ادبده خوشجه وقت كچيرمك ايچونده اعلا برطريقدر بو طريقده شودركه معلم ياخود براديب الينه برديوان آلوب مطلعى اوقور وقافيه‌نك هركس طرفندن كوزلجه اكلاشلمسى ايچون تكرار ايدر بعده اوقصيده‌دن مناسب بيتلرى عجزه قدر اوقويه‌رق اخرينى اوقوماز ونه اولمق لازمكله‌جكنى حضاردن سؤال ايدر انلرده عقللرى ايرديكى مرتبه جواب ويررلر عاقبت بريسى اصلنى بولور وآفرينى قزانور بناءعليه هم كوزل بر اكلنجه اولور همده ادبدن استفاده ايديلور.

فصل خامس

تعليل

٢٤٣ – كلامده علت مناسبه ايراديله حكم ومألى تزيين ايچون

موضوع اولان «حسن تعلیل و مذهب کلامی» صنعتلری بروجه آتی بیان اولنورلر :

٣٤٤ ـ حسن تعلیل : غیر حقیقی براعتبار لطیف ایله بر صفت ایچون علت مناسبه ادعا اولنمقده‌درکه بونك ایکی وجهی واردر.

وجه اول ـ اعتبار لطیف برصفت ثابته اولوبده علتك بیانی قصد اولنمقدر. فضولینك:

پریشان خلق عالم آه وافغان ایتدیکمدندر
پریشان اولدیغم خلقی پریشان ایتدیکمدندر

بیتنده خلقك پریشانلغنی کندینك پریشانلغنه علت اوله‌رق ایراد اولندیغی کبی.

وجه ثانی ـ اعتبار لطیف ثابت اولمدیغی جهتله اثباتی مراد اولنمقدن عبارتدر.

داغدار اولمسه چشمکله اگر
مبتلای کلف اولمزدی قمر
خدمتك ایتمسه جوزا نیت
باغلامازدی میاننه کمر

نظمنده ممدوحك چشمیله قمرك کلفدار اولمسی وانك خدمتنه جوزانك نیت ایتمسی ممکن اولمدیغی حالده حسن تعلیل قبیلندن اوله‌رق اولکیسنه قمرك کلفدار اولمسیله وایکنجیسنه جوزانك نطاق بند کورلمسیله استدلال اولنمشدر.

عربیدن استاد محترم شیخ طاهر افندینك بدیعه‌سنده واقع :

لولم يكن عنصراً للجود ما نبعت

اصابع منه غيثاً مخمل الديم

بيتنده معجزات جناب پيغمبريدن اولان نبع ماء خصوصنه اشارتله بر حسن تعليل عالى اولديغى كبى فارسيدن :

چه شكاراست نزد او چه مصاف

چه مصافست پيش او چه شكار

بيتى دخى بوقبيلدندر .

تنبيه ـ اشبو حسن تعليل صنعتى مهم اولديغى جهتله ارباب ادبك معلم ناجى افنديىنك اصطلاحات ادبيه نام اثرينه مراجعتله دها زياده تفصيلات الملرى لزومنى اخطار ايدرز .

٣٤٥ ـ مذهب كلامى : متكلمينك اصوللرى وجهله يعنى طريق برهانى اوزره كلامده مطلوب اولان شيئه دليل كتيرمكدر . قرآن عظيم الشانده :

[لوكان فيهما آلهة الا الله لفسدتا]

آيت كريمه سيله توكيدن :

حمد بى حد دمبدم اول مبدع اشيايه كيم

خلقت امكان وجود ذاتى ايجاب ايدر

بيتنده اولديغى كبى كه استاد محترم شيخ طاهر افنديىنك بديعه سنده كى :

هم خير صحب نبى فى الانام اما

هم صحب خير نبى باهر الحكم

بيتيله فارسيدن:

ازمرك حذر كردن دو روز روا نيست
روزی كه قضا باشد وروزی كه قضانيست
روزی كه قضا باشد وكوشش نكندسود
روزی كه قضانيست درو مرك روا نيست

قطعه‌سيده دخی بويله‌جه مذهب كلامی نوعندندر.

فصل سادس

تجاهل عارف

٢٤٦ ـ برنكته‌يه بناء معلوم سياقنده ايراد ايتمكدركه بونده اوچ وجه واردر:

وجه‌اول ـ مدح قصديله‌مبالغه تضمنی ايچوندر. نفعينك:

نورمواج معانيمی سوزمده‌برق اوران
ياالباسی نظممك بر آتشين خارامیدر

بيتنده برق نورايله لباس نظمده‌تخيل ايتديكی آتشين‌خارا ايچون مبالغهٔ مدحدن طولايی صورت تجاهل كوسترلمشدر.

وجه‌ثانی ـ توبيخ قصديله ينه مبالغه تضمنی ايچوندر مبانی‌الانشا مؤلفنك:

ای خاك كربلا ندر اول سبز جامه‌لر
ايام ماتمك بوميدر رسم وعادتی

بيتنده خاك كربلانك ماتم طوتمسى حسب العاده ممتنعاتدن ايسه‌ده تجاهل كوستريله‌رك توبيخ ايدلمشدر.

وجه ثالث ـ محبتك وله وحيرت درجه‌لرنده ايكن تفوه اولنانيدر. حضرت هداينيك:

ذات بيچونك مكانلردن منزهـدر سنك
پس نه دریاقنده بولسك اغلايوب فريادايدن

بيتنده اولديغى كبى كه عربيدن بالاده مذكور:

بالله ياظبيات القاع قلن لنا
ليلاى منكن ام ليلى من البشر

بيتيله فارسيدن عنصرينك:

در زير امراوست جهان وجهان خوداوست
يارب خـدايكان جهـانست ويا جهـان

بيتى وتركيدن:

شبميدر بو ياسواد آه پنهانميدر
شمع مجلس شعلهٔ داغ نمايانميدر

وينه فارسيدن

ويحك آن نركسـست ياجادو
يارب ان سوسنست ياكلنار

وينه تركيدن:

بزمه كلدك كوز يوموب آچنجه مهمان اولمدك
بيلمم اى آهوى وحشى كورديكم رؤياميدر

بيتى هپ بو قبيلدندر.

فصل سابع
مبالغات

٢٤٧ ـ کلامده ایراد اولنان مبالغه‌لر مقبول و مذموم اولمق اعتبارلریله « تبلیغ . غلو . اغراق . افراط » دنیلان شیلر اولوب بحث وبیانی بونلره مناسبت آلان « تفریط ایله اقتصاد » دخی بو فصلده بروجه آتی بیان اولنورلر :

٢٤٨ ـ تبلیغ : مابه‌الادعا اولان شیئك وصفی نفس الامرده ممکن وجاری‌العاده اولمقدر .

نابینك خراب بر خانه حقنده سویلدیکی قصیده‌ده شو :

ایام زمستانده بنی کردش دوران
بر خانهٔ ویران شده‌یه ایلدی مهمان
مانند قفس رخنه‌لری خارج تعداد
مانند فلك سقفی کواکبله درخشان
بختم کبی تیره کف امید کبی تنك
چشمم کبی پر آب درونم کبی ویران

ابیاتیله عربیدن :

وَنُكْرِمُ جارَنا مادامَ فينا
وَنُتْبِعُهُ الكَرامَةَ حَيْثُ مالا

بیتنده اولدیغی کبی .

٢٤٩ ـ اغراق : مابه‌الادعا اولان شیئك وصفی نفس الامرده ممکن اوله‌بیلوب فقط جاری العاده اولمامقدر .

کوز یاشم ماهی‌یه واردی دود آهم تابماه
درددن‌چون ماهدن ماهی‌یه‌دك واردر کواه

بیتیله عربیدن متنبینك :

كَفى بِجِسْمى نُحُولاً اَنَّنى رَجُلٌ
لَولا مُخاطَبَتى اِيّاكَ لَمْ تَرَنى

بیتی وفارسیدن :

جانم رزان شیر کباب آرزو کند
هان هیزمش ز تخت جم وکی بیاورید

بیتنده اولدیغی کبی .

٢٥٠ ـ غلو : مابه الادعا اولان شیئك وصفی نفس الامرده ممکن اولمامقدر بونده بش وجه واردر .

وجه اول ـ وصفده شدت مبالغه ایله ادب دائره‌سنی تجاوز ایتمامکدر . نفعینك بر آت وصفنده اولان قصیده‌سندن شو :

یدیسن‌ده کذر ایلردی نمناك اولمدن پایی
یولی دوشسه‌ا کر یل کبی کاهی هفت دریایه

بیتنده اولدیغی کبی .

وجه‌ثانی ـ وصفك صحتنی خیالده اولسون تقریب ایچون کندوسنده بر ملایم کلمه‌نك متداخل اولمسی وینه ادب دائره‌سنی تجاوز ایتمامسیدر ینه نفعینك :

درونی اولقدر روشنکه جرم آفتاب اکلار
کورن روزنلرنده هرمدور جام بلّوری

بیتنده اولدیغی کبی .

وجه ثالث ــ تخييلده شدت ابرازيله نوع حسنى تضمن ايتمك‌وينه ادب دائره‌سنى تجاوز ايتمامكدر

چاقان مغموم بلوطلرده صاقين ظن ايتمه شمشكدر
كوكلدن دود آهه قلب اولوب چيقمش چراغمدر

بيتنده اولديغى كبى .

وجه‌رابع ــ هزل وخلاعه‌يه مخرج اولاندركه ادباً ايرادى جائز اولمديغندن مثال يازلمدى .

وجه‌خامس ــ كفر والحادى متضمن اولاندركه نزد ارباب دين وادبده تفوهى دكل استماعى بيله مستهجن ومنفور اولمغله ياده آلنور شيلردن دكلدر بناءعليه بوكاده مثال‌ايرادينه ناموس دين وادب‌مانعدر .

٢١٥ ــ افراط : غلو كبى مذموم دكل ايسه‌ده نقيضنى التزام ايتديره‌جك درجه‌ده صفتده شدت‌مبالغه كوسترمكدن عبارت‌اولديغى جهتله بعض مهم خطابياتدن بشقه يرلرده مقبول اوله‌مز . سنبلزاده وهبينك معما حقنده اولان شو :

اوله هم علم معماده بنام
چيقاره‌دانش‌وعرفان‌ايله‌نام
يوقدر آنك‌كبى برفن لذيذ
ذهن اهل‌دلك ايلر تشحيذ
ملك ايرانده بغايت مقبول
بيلمين‌شاعراولوربك‌مدخول

مثنويسنده معمايى دانش وعرفان ايله توصيف يعنى معما بيلن ارباب

دانش وعرفاندن اولور دیمك وآنككبی برلذیذ بوقدر دیوبده سائر علومك لذتنه ترجیح ایلمك مذموم اولان افراط نوعندر. فقط خالقی غایتله مهم ودولتجه نافع برایشه‌قاندرمق ایچون برخطیبك اجرا ایده‌جكی افراطلر مقبول اولور.

٢٥٢ ـ تفریط: برشیئك حقی اولان وصفنی قصر ایتمکدرکه بوده مذموم برحالدر سنبلزاده وهبینك:

اعتبار ایلمه پك هندسه‌یه
دوشمه اول دائرهٔ وسوسه‌یه
باقوب اشكاله مقرنس دیه‌رك
یا مربع یا مخمس دیه‌رك
دوش اولوب دائرهٔ افكاره
ماحصل دوشمیه‌سك پركاره
معرفتدر سوزمز یوق اما
بیله کیتسون انی معمار بنا

مثنویسنده هندسه علم جلیلی کبی ام‌الصنایع والمعارف اولان برعلم اساس وحقیقتی حقنده بوصورتله ادارهٔ لسان ایدرك عادتا تحصیلدن منع ایدرجه‌سنه سوز سویلمك تفریط قبیلندن اولدیغی کبی معمایه علم لذیذ دیسیله هندسه‌یی یالکز معمارلره حصر ایلمسی افراط وتفریط درجه‌لرینی کوستر برمثالدر.

٢٥٣ ـ اقتصاد: افراط وتفریطدن اجتناب ایله برشیئك حقنی بیان ایتمکدر ینه وهبینك:

علم و عرفان سبب رفعتدر
عالم اولمق نه بیوك دولتدر
علمن اظهار ایدنجه آدم
اولدی بالجمله ملائك ملزم
انبیا وارثی اولمش علما
آکله کیم بونه وارث نه غنا

مثنویسنده علم حقنده سویلدیکی سوزلرك افراط وتفریطدن بری اولدقلری کبی .

تنبیه ـ مبالغات عنوانی آلتنده یازیلان اشبو ماده‌لرك مقبول ومذموم اولانلرینه کوزلجه دقت ایدوب اکا کوره تلقی واستعمال لازم اولدیغنی تکرارله اخطار ایدرز .

فصل ثامن

استدراك

٢٥٤ ـ دفعةً ذم کبی کورینان الفاظ ایله مدح ویا مدح ظن اولنان الفاظ ایله ذم اصوللری استدراك صنعتیدرکه برینه « تأکید المدح بمایشبه الذم » ودیکرینه « تأکیدالذم بما یشبه المدح » دینوب بروجه آتی تعریف اولنور :

٢٥٥ ـ تأکیدالمدح بما یشبه‌الذم: ممدوحی ذمی مشعر اسلوب ایله مدح ایتمکدر . نابینك :

دهرده اكلامیوب بیلمدیکی اوله مکر
طمع وبغض ونفاق وحسد وغدر وستم

بیتیله لامعینك :

سایهٔ عدلکده راحت عالم الا سیم وزر
دست جودکدن پریشاندن ایلر اشتکاه

بیتنده وعربیدن نابغهٔ ذبیانینك :

وَلَا عَيْبَ فِيهِمْ غَيْرَ أَنَّ سُيُوفَهُمْ
بِهِنَّ فُلُولٌ مِنْ قِرَاعِ الْكَتَائِبِ

بیتی و فارسیدن :

هست رایت زمانه را عادل
لیك دستت حزانه را غدار

بیتیله شو :

همی بفر تو نازنده دوستان لیکن
به بی‌نظیریٔ تو دشمنان دهند اقرار

بیتنده اولدیغی کبی .

٢٥٦ ـ تأكيد الذم بمايشبه المدح : مذمومی مدحی اشراب ایدر تعبیرات وادالیله ذم ایتمکدر .

فخر عالمسك ولكن فاسی یوق
کوهر کانسك ولكن راسی یوق
دیلرم حقدن بونی هر روز وشب
سکا بر مرکب ویره کیم باسی یوق

قطعه‌سنده اولدیغی کبی‌که بو اصول بر نوع هجو دیمك اولدیغندن وهجا ایسه لسان ادبه یاقشمدیغندن هر حالده بوندن اجتناب ایتملیدر.

فصل تاسع

تلویحات

٢٥٧ ــ لفظ ومعنی جهتیله معنای اخره اشارت ایدرك مقصدی پارلاق کوسترمکه مدار اولان [مغالطهٔ معنویه. توریه. استخدام. توجیه. تعریض. تلویح. رمز] کبی شیلر تلویحاتدن اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر.

٢٥٨ ــ مغالطهٔ معنویه: شیٔ آخرده مثلی ویا نقیضی بولنان بر معنانك ذکریله معنانك بر مثلدن مثل دیکرینه ویا نقیضنه انتقال ایتمکدر که:

دهانك نغمه پرداز ایلدکده ایتدم استفسار
صورارسه‌ك بومقامی بوسه‌لکدر دیدی اول دلدار

بیتنده (مقام وبوسه‌لك) تعبیرلرینك ایرادیله معنانك مثلنه انتقال اولنمش وشو:

[فلان ضابط بر طاقم غلبه‌لرك وقوعنی نقل ایدر صحتی ایسه اردو رجالنك جرحی ایله ثابتدر] عباره‌سنده‌کی «جرح» لفظنك اشراب ایتدیکی معنا کبی‌که بوندن هم روایتك سقامتی همده رجالك مجروحیتی اکلاشیلوب هر ایکی حالده نقیضی ایما ایتمش اولور.

٢٥٩ – توريه : بری لفظك دلالت ظاهرهسی جهتیله قریب وديكرى دلالت خفيه جهتيله بعيد اولان معنيين مختلفيني وياخود برى مجازى ديكرى معنای حقيقيى متضمن لفظ واحد ذكر ايتمك ومعنای قريبدن معنای بعيدی مراد ايتمكدر .

هريانه بوى كاكلنی تارمار ايدر
قالماز صبايه ايتديكی بو روزكاردر

بيتنده‌كی روزكار لفظی كبی كه معنای قريبی يل وبعيدی زمان معناسی ايكن بوراده بعيدی مطلوبدر وكذا عربيدن :

يَاسَيِّداً حَازَ لُطْفاً لَهُ الْبَرَايَا عَبِيدْ
اَنْتَ الْحُسَيْنُ وَلٰكِنْ جَفَاكَ فِينَا يَزِيدُ

قطعه‌سنده يزيد لفظنك معنای قريبی امويلردن طاغیء مشهور ومعنای بعيدی زياده‌دن فعل مضارع اولوب بوراده معنای بعيد مطلوبدر .

اشبو توريه صنعتی توريه‌يی حاوی اولان لفظك وملايملرينك ذكر وحذفيله [مجرده . مرشحه . مبينه . مهيئه] اسملريله درت نوعدركه بروجه‌آتی بيان اولنورلر :

تورية مجرده – معنای قريب ايله معنای بعيدك لوازمندن هيچ برشيئك مذكور اولمامسيدر .

صوردم نكاری ديديلر احباب
سمت وفاده طوغری يولده‌در

بيتنده اولديغی كبی كه بوراده (وفا ايله طوغری يول) لفظلرينك معنای قريبی استانبولده وفا محله‌سنده‌كی سوقاق اولوب معنای بعيدی ايسه

یارك وفادار واهل عرض اولدیغی جهتله بوراده هیچ برینك لوازمی ذکر اولنمیه‌رق مذکور معنای بعید قصداولنمشدر.

توریهٔ مرشحه ـ معنای قریبك لوازمندن برینك لفظ توریه‌دن اول ویا صکره مذکور اولمسیدر.

ماملك خاکستر اولدی کندیسی کل اوکسوزی
نائبـك قالدی ایشی الطـاف رحمانیـه‌یه
خانمان سوزی ایدوب ایر اث سودای جنون
شمدی استعـداد کسب ایتدی سلیمانیه‌یه

قطعه‌سنده سلیمانیه‌نك معنای قریبی دارالشفای مشهور وبعیدی موصلهٔ سلیمانیه دینلان رتبهٔ علمیه اولوب توریه‌نك معنای قریبی لوازمندن اولان جنون لفظی ذکر اولنمش ایسه‌ده مقصد معنای بعیددر.

توریهٔ مبینه ـ معنای بعیدك لوازمندن برینك لفظ توریه‌دن اول ویا صکره ذکر اولنمسیدر.

کویکده ناله کیم دل مشتاقدن قوپار
بر نغمه‌در حجازده عشـاقدن قوپار

بیتنده حجاز لفظنك معنای قریبی قطعهٔ معلومهٔ مبارکه وبعیدی موسقیده‌کی مقام اولوب بوراده بعیدك لوازمنـدن اولان نغمه ایله ناله اولجه ذکر اولنمش وینه بعید قصد ایدلمشدر. بونلردن بشقه:

قدح فسقیه‌می صو حلقهٔ رندان انك حوضی
سرای عشرته شـادروانذر باقیـا مجلس

بیتنك توریهٔ مرشحه‌یی وشو:

ایش ایاغه دوشدی سـن تشمیر ساق ایتمزمیسك
بزمی ای سـاقی ینه پرطمطراق ایتمز میسـك

بیتنك توریهٔ مبینه‌یی حاوی اولدیغنی بیان ایدر واسبابنك قارئلر طرفندن تحریسنی طلب ایلرز.

توریهٔ مهیه — توریه‌یی ایکی لفظدن بریله دیکرنده تهیه ایتمکدر عزت ملانك:

قویوب قالدرمه دن ایکیده برده
قزان دورلدی سوندردی اوجاغی

بیتنده اوجاغی توریه‌سنی قزان لفظی تهیه ایتمشدر معناسی ایسه یکیچریلرك ایکیده برده قزان قالدرمه تعبیریله اولان عارسزلقلرینك مشهور اولمسی وعاقبت اوجاقلرینك سوندرلمش اولمسیله معلوم اولور.

۲٦۰ — استخدام، معنیینی متضمن اولان بر لفظك برمعناسنی کندیله ودیکر معناسنی اکا عائد ضمیر ایله ادا ایتمکدر. خیالینك:

اياغه دوش دیلرسه‌ك باشه چیقمق
انکله باشه چیقدی جام صهبا

بیتنده ایاغه لفظنك مصرع اولده ایاق معناسی ومصرع ثانیده‌کی انکله ایله‌ده اياغ می اولان قدح قصد اولنمشدر عربیدن استاد محترم شیخ طاهر افندینك بدیعیه‌سنده واقع:

نُورُ الرَّبِيعِ زَهَامِنْ نُورِ طَلْعَتِه
اذْيَانَ فِيهِ تَجَلِّى غَيْهَبَ الظُّلَمِ

بیتنده ربیع ایله فصل بهار وفیه ضمیریله‌ده جناب فخر عالمك طوغدقلری شهر مبارك قصد اولنمشدر.

۲٦۱ — توجیه: تباین وتضاد اوزره وجهین مختلفینی حائز اولان برکلامك سوق وایرادیدرکه حال ومقام هانکیسنه مساعد ایسه اوصورت تلقی اولنور. نظم عربیدن:

خاطَ لی عَمرٌو قَبا   لیتَ عینَیْهِ سَواءْ

بیتیله بونك طرز اخرده ترجمه‌سی اولان شو :

تك کوزیله بونی یازمش خطاط
کاشکی ایکیسی براولسه ایدی

بیتلرندن عربیده ترزینك دیکدیکی وترکیده خطاطك یازدیغی شیلرك کوزل ویا فنا اولدقلرینه کوره ایکنجی مصرعلر توجیه اولنوب کوزل ایسه کاشکی اوته‌کی کوزیده آچیق اولیدی مقامنده دعایه وانلر فنا ایسه کاشکی اوته‌کی کوزیده کور اولیدی طرزنده بددعایه حمل اولنور.

٢٦٢ ـ تعریض: حقیقت ومجاز طریقیله اولمیه‌رق مفهوم جهتیله بر نکتهٔ طلبه دلالت ایدن کلامه دینور بیوك برذاتك یاننده :

یاز کچدی ینه درد شتاوار
قیش کلدی هنوز اوده کمور یوق

بیتنی ایراد ایتمك عادتا کمور دیلنمك قبیلندن اولدیغی کبی

٢٦٣ ـ تلویح: مقصود ایله غیرمقصود اراسنده وسائط انتقالیه‌نك متعدد اولدیغی نکته‌لردر

آنلرك هر بری بکدن صاپیلورسه‌ده ولیك
برینك خانه‌سی مفتوح برینك جیبی دلیك

بیتی ایکی بکك ذکر اولندیغی صرده ایراد اولنسه برینك خانه‌سی مفتوحدن کثرت زواره واندن کثرت اطعامه واندن اول بکك مکرم اولمسنه وجیبی دلیکدن اول بکك جیبنده برشیء طوره‌مدیغنه اندنده پاره‌سزلغه واندنده عدم کرمه انتقال اولندیغی کبی.

٢٦٤ ـ رمز: مقصود ایله غیر مقصود اراسنده وسائطك قلیل اولمسیدرکه علی طریق الخفا قرینه اشارت دیمکدر.

بر قيصه براوزون ادمله طريقداش اولدم
عارف اكلاركه بويولده نلره دوش اولدم

كبيكه نزد ارباب فراستده اوزوناق حماقته وقيصه‌لق شيطنته محمول اولوب ايكيسنده قلت واسطه ايله دلالتده خفا واردر .

۳٦٥ ـ تنبيه : بو فصلده يازيلان شيلرك يكديكرينه مناسبت وقربيتلرى اولديغندن بينلرنى كوزلجه تفريق لازم اولمغله فقرات آتيه‌يى كوزلجه مطالعه لازمدر . شويله كه :

اولا ـ مغالطهٔ معنويه ايله جناسك فرقيدركه جناس لفظ واحدك ايكى كره ذكر اولنمسى وصورتده متفق معناده متحد بولنمسيله اولوب مغالطه‌ده ايسه لفظك يالكز بركره ذكر اولنمسى بيوك برفرقدر .

ثانياً ـ مغالطه‌نك كنايه ايله فرقيدركه كنايه هم حقيقت هم مجاز جهتلرينه دال اولان لفظده اولوب هر ايكيسنه حملى جائز اولورسه‌ده مغالطه لفظك اشتراك وضعى حسبيله ايكى معنايه دلالتى ويالفظك بحسب الذكر معنا ايله نقيضنى تضمنه دلالتدن عبارت اولمغله بونده‌ده بويله بربيوك فرق واردر .

ثالثاً ـ مغالطه‌نك تعريض ايله فرقيدركه تعريض لفظك عرض وميلندن منفهم اولوب حقيقت ومجاز جهتلريله دلالتى يوقدر فقط مغالطه مثانى ويا ضدينى اشعار ايتديكندن اكا بكزه‌مز .

رابعاً ـ مغالطه ايله توريه‌نك فرقيدركه توريه دائما معناى بعيده متصل اولديغندن بللیدر .

خامساً ـ توريه ايله توجيهك فرقيدركه توريه الفاظ مشتركه‌يه مخصوص ولفظ واحدله معناى بعيد قصدينه منحصر اولوب توجيه ايسه بونك تماماً عكسى اولديغندن بينلرنده كلى فرق واردر .

باب ثالث

ملحقات بدیع

۲۶۶ ـ علمای بدیعك اساساً وضع ایتدکلری اصوللر ایچون ایکی بابده بیان اولنان طریقلر ایله لسان عثمانی‌یه مطابق اولمدیغندن طولایی بورایه درج اولنمیان برقاچ شیلردن عبارت اولدیغی حالده متأخرین ادبا دها برطاقم بدیعه‌لر ابداعیله فن بدیعه الحاق ایلمشلردرکه بونلرك برطاقمی جداً مفید و برطاقمیده تشحیذ اذهان کبی فوائدی موجب اولدقلرندن انلریده بوبابده اجمال ایلدك واستعمالجه اولان حاللری اعتباریله اوچ فصل اوزرینه تدوین ایلدك .

فصل اول

ملحقات مفیده

۲۶۷ ـ ملحقات مفیده کندولرندن جداً استفاده اولنان [ارسال مثل . اقتباس . تضمین ، عقد وحل . اخذ وسرقه . تلمیح] نامنده اولان بدیعه‌لردرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر :

۲۶۸ ـ ارسال مثل : برماده‌نك توضیح وتقویه‌سیچون بر مثال معروفی عیناً ایراد وتمثیل طریقیله ادا ایتمکدر هوائینك :

کریکلری اوزوندر یارك خیاله صیغماز
مشهور برمثلدر مزراق چواله صیغماز

بیتنده «مزراق چواله صیغماز» مثل مشهورینك ایرادی کبیدر عربیدن متنبینك :

وَحیدٌ مِنَ الخُلّانِ فی کُلِّ بَلْدَةٍ
«اذا عَظُمَ المَطلوبُ قَلَّ المُساعِدُ»

بيتيله فارسيه‌ن :

نادیده روزکارم ازان راسم وان نیم
« آری بروزکار شود مردم رسم دان »

بیتنك مصرع ثانیلری برر مثل مشهور اولدیغی کبی .

بعضاً ایکی مثل بردن ایراد اولنه‌رق کیفیت دها زیاده تقویه اولنورکه عربیدن جناب لبیدك :

اَلاٰ كُلُّ شَيْءٍ مٰا خَلاٰ اللّٰهَ بٰاطِلُ
وَكُلُّ نَعِيمٍ لاٰ مُحٰالَةَ زٰائِلُ

بیتیله فارسیدن ابوالشیخ البستی‌نك :

نه هرکه تیغی دارد بحرب باید رفت
نه هرکه دارد پادزهر زهر باید خورد

بیتنك وترکیدن راغب پاشا مرحومك :

حسد قلب عدو لطف ایله اولماز زائل
سنکده مضمر اولان آتشه آب ایتمز اثر

بیتنك هر ایکی مصراعی بشقه بشقه برر مثل اولدیغی کبی .

٣٦٩ ـ اقتباس : کلام ، شرع شریفه مخالف دوشمامك شرطیله سامعك شوق ونشاطنی واکثریا متنصح ومستفید اولمسی کبی احوال مقبوله‌یی مؤدی اولمق اوزره اول کلامه قرآن عظیم الشاندن ویا احادیث شریفهٔ نبویه‌دن برقطعه المقدرکه بونده اوچ وجه واردر .

وجه اول ـ بر آیت کریمه‌نك ویا بر حدیث شریفك عیناً نقل وایرادیدر .

بی بقادر بومنزل ای احباب
« فاتقوا الله یا اولی الالباب »

— و —

ای برادر قیل سخاوت بخلی قو
« لن تنالو البر حتی تنفقو »

بیتلرنده اولدیغی کبی.

وجه ثانی — ضرورت وزن ویا سائر بر سببدن طولایی معنای اصلی بوزلامق وتماماً منفهم اولمق شرطیله تزیید ویاتنقیص ویاتقدیم وتأخیر الفاظ ایله اولان اقتباسدر.

خامهٔ تأکید حق « نصر من الله » آیتك
ایده ثبت شقهٔ رایات نصرت رهبری

بیتنده « نصر من الله وفتح قریب » آیت کریمه‌سنك یالکز قسم اولنی ایراد ایتمك کبی‌که معنا تماماً موجودر.

وجه ثالث — اقتباسده بعض مرتبه اضمار ایتمکدر.

نقد عمر زاهد اولدی توبهٔ میده تلف
« قولهم ان ینتهوا یغفر لهم ماقد سلف »

بیتنده « الذین کفروا » الفاظ شریفه‌سنك « لهم » ایله اضماری کبیکه بونده‌ده معنا بوزلامشدر.

تنبیه — کرك اضمار کرك تزیید وتنقیص کرك تقدیم وتأخیر ایله اقتباس پك بیوك اقتداره متوقف اولدیغندن یعنی معنانك بوزلامسی شرط اولدیغنه کوره بونی بحق ایفا ایده‌بیلمك مضامین قرأن وحدیثه حقیله وقوفه منوط اولدیغندن بوبابده احتیاط ایتمك لازمدر دها طوغریسی اشبو صفت اعلم علمادن اولان ادبایه مخصوصدر.

٣٧٥ — تضمین : آخرك کلامندن کندی کلامنه برشی علاوه ایتمکدرکه بونده ایکی وجه واردر :

وجه اول ــ النهجق كلام پك زياده معروف اولقدركه او حالده بلاقيد اخذ وتضمين اولنور .

رومده اكا سروری كله‌مزمی قارشو
« ايشته ميدان هنر كيتميه‌لم شيرازه »

بيتی برمصرع مشهوری وعربيدن برشاعر دخی كعب بن زهير حضرتلرينك بيت مشهورينی آلوب شو :

ذَنْبِي كَبِيرٌ وَعُذْرِي فِيهِ مُتَّضِحٌ
فَاقْبَلْهُ وَالْعُذْرُ عِنْدَ الْحُرِّ مَقْبُولُ

« أُنْبِئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ أَوْعَدَنِي
وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ مَأْمُولُ »

قطعه‌سنده تضمين ايتديكی كبی .

وجه ثانی ــ النهجق سوز اوقدر معروف دكل ايسه صاحبنه اشارت اولنه‌رق آلنمقدر . سنبلزاده وهبينك :

بنم كويا لسانمدن ديمشدر وهبیٔ اول
بو رعنا بيتی كيم يازدم كوروب تضمينه ارزانی
« قاچردی يوسف صومی ذليخای فلك شمدی
هلال عيد صانمه الده قالدی طرف دامانی »

قطعه‌سيله فارسيدن انورينك :

لايق حال خود ازشعر معزی يك دو بيت
شايد ار تضمين كنم كان هست تضمين صواب
« اندرين مدت كه بو دستم زديدار تو منزد
جفت بودم باشراب وبا كباب وبا رباب

بود اشکم چون شراب سرخ در زرین قدح
ناله چون زیر رباب ودل بر آتش چون کباب »

قطعه‌سنده اولدیغی کبی.

٢٧١ ــ عقدوحل : کلام منثوری نظم ایتمکه «عقد» ومنظومی نثر ایتمکه « حل» دینورکه عقدده کلام منثوی نظم ایدلمش اوله‌جغندن لطافتی تزاید ایدر. فقط حلده نظم نثر ایدلمش اوله‌جغندن و نثره نظراً ذاتاً لطیف اولان نظم اسکی لطافتی غائب ایتمک کبی احواله دوچار اوله بیله‌جکندن بونده بر طاقم احوال ایله نظمك لطافت سابقه‌سنی غائب ایتمامکه غیرت وبناءً علیه ایکی شیئه دقت لازمدر یعنی :

اولاً ــ نثر ایدیلان کلام منظوم سبك اصلیسندن اصلا تقاصر ایتمکسزین بر سبك مرغوب اوزره اولمق.

ثانیاً ــ تکلف وارغاجدن برائت ایله‌اندن‌دها حسندار وشطارتلی اولمق لازم کلور.

« عقده مثال »

وقتیله یازمش اولدیغم شو :

[کندنی حقیقة انسان طانیانلر ایچون اقبال وادبارك فرقی یوقدر. هر کارك موجبی احکام قدر اولدیغندن آلام ومحنه صبر وثباتدن بشقه نه چاره اوله‌بیلور ؟

فلاکت انسانی هر شیدن زیاده تربیه ایتدیکی امور مجربه‌دن بولندیغی ایچون باشنه کلدیکی حالده تأسفك لزومی یوقدر. بو کهنه جهانی کندولرینه مقر دائمی ظن ایدن وفلکك آلایش بی ثباتنه آلدانوبده کبر وعظمتله مست اولانلره شاشیلورکه دنیا کیمسه‌یه باقی قالمدیغنی وانجام کار بر آوج طوپراغه متنزل اولدیغنی کورمیورلر !

انسان ایکی جهانده مقبول اولان علم وهنر تحصیلنه چالشملیدر که دنیاده بردرلو زینت اخرتده بشقه درلو خلعت صاحبی اولسون . جاهل ولو که مراتب دنیویه نك اك بالاسنده بولنسون انظار قدر شناسانده معهود طاوله باشیلق ضرب مثلی حکمیله کوریلور . علم صاحبنك قلبنی دهر دونك تیرکدر آمیزندن محافظه ایدر صدریه کیدر . ریا افعال شیطانیه دن اولدیغی ایچون انسانه یاقشماز . عدالت مکارم اخلاقك اك شرفیلسی اولدیغندن سزاوار اتصاف عالی برخصلتدر . حسد صاحبنك قلبنی ظلم وغدر آخرك جکرکاهنی یاقار شدتلی بر آتش اولدیغندن برینی آب مروتله اطفا دیکرینی بتون امحا وجائب انسانیه دندر .]

قطعهٔ منثوره‌نی بروجه آتی نظم ایتمش یعنی عقد ایلمش ایدم:

اقباله غرور ایلمه عکسنده بقایوق
ادبارده ایجنمه دیمه بونه کدردر

ثابت قدم اول هرمحنه باب رضاده
هرایشکه اوله موجبی احکام قدردر

دوچار هموم اولدیغکه هیچ اسف ایتمه
عالمده فلاکتده مربئ بشردر

ای مست می نخوت اولان کهنه جهانی
ظن ایتمه که دنیا سکا هردمده مقردر

طی اولدیغی دم دفتر انفاس حیاتك
کارك سنك عقبا ایلنه سیر وسفردر

فرض ایت که تصرف ایده سك ملك فنایی
باقی قاله جق مالمك انجق قره یردر

تحصیل علوم ایله چالیش کسب کماله
چوق معرفت اصحابنه آلتونلی کمردر

سعی ایت که اوله قلبکهك علم ایله مملو
دارینده مقبـول خدا علم و هنردر

جاهل طونه‌لم بولسـه نیجه رتبهٔ عالی
قدری اوله‌ماز کندیسی خر ثوبی سمردر

تیرکدر دهر دنی عارفـه کچمز
علم وهنری سهم غمه زره و سـپردر

پاك ایلیـه کور ذاتکی اولجه ریادن
زیراکه ریاکاره دینور دیو سـیردر

اوصاف عدالتـله بزت حلیهٔ ذاتك
طوت حق یولی کیم سالکی صدیق و عمردر

هم جنسکی اول مجتنب رنجش و آزار
آزارش دل آدمـه ناموسی هدردر

نار حسـدی اب مروتله قیل اطفا
کیم نار حسد قلبی یاقاراوزکه شرردر

« حله مثال »

سنبلزاده وهبی مرحومك :

صانمه انجق بکا بودیدهٔ کریان اغـلار
دردمی یازدیغی دمده قلمم قان اغلار

طفل بی دایهٔ دل کریه‌سن آرتیرمه‌ده‌در
عالمه کلدیکنـه اولدی پشیمان اغـلار

بیکسم اویله که بوحال غریبم کورسه
کندی دردین اونودوب بکا یتیمان اغلار

نجهٔ خارستمده کوردلی دامنمی
چشم شبنمله بنمچون کل خندان اغلار

ظلمت راه طلبده بوتکا بولر ایله
تشنه لب قالدیغمه چشمهٔ حیوان اغلار

خشکیٔ باغ امید دل بی باکم ایچون
ناله وزار ایله دولاب کلستان اغلار

منظومه‌سنی نوقتیله وجه اتی اوزره نثره تحویل ایتمش ایدم :

[ای بی‌درد وشوق نمالر! وی غم آشنااولانلر! بنم حال اسف اشتمالمه یالکز دو چشم چشمهٔ پرخونم اغلارظن ایتمیك! دردمی تحریر ایدن قلم بمله هم الم اولیورده هنوز جکرپاره‌سنك جنازه‌سی قالدیرلمش راحت دوشکنه یوزاوستی قپانوبده آق چارشبلری آل اطلاسه تحویل ایدن ماتم زده والده‌لر کبی ـ یوزینی بیاض کاغده سوردکجه کوزندن یاش برینه قان کلور .

کویا بوکارخانهٔ فناده چکه‌جکی محن ومشاقی دها وقت طفولیتنده ادراك ایتمشده کیجه یاریلرنده نه والده ممه‌سی نه دایه نینیسی کارایدوب طوغدیغنه پشیمان اولمش چوجقلر کبی طفل دل بی وایم دنیایه کلدیکنه نادم اولدیغندن کریه ونالشنی بردرجه آرتیردیکه سسی کسلمش نالنده آسا ایچین ایچین اغلار .

انادن بابادن اوکسوز خصم اقربا فرقتیله جکر سوز دردلی یتیملر خاك مذلتده سوریتور آج وبی علاج مزبلهٔ سفالتده کزینور بن نامزاجی کورسه‌لر کندی دردلرین اونودوب حال غریبمه غریب غریب آغلارلر .

دامن خون آلودم دست ستم پیوست خاره طولاشدیغنی کولر یوزلی کللر طاتلی سوزلی بلبللر کورسه‌لر کللر اشك شبنمله بلبللر فراق والمله اغلارلر .

میدان فناده العطش دیه‌رك سینه چاك اولان شهید ایله کربلا کبی

برايچم صوتمديسي يولنده مجراى ظلمته طوتيلوبده تشنه لب قالديغمه چشمهٔ حيوان چاغليه چاغليه اغلار. بونجه كريه ونالشلردن حاصل اولان ياشلر كار ايتميوبده سينهٔ باغ املك صوسزلقدن سوراخ سوراخ اولديغنى كوردكجه دولاب كلستان ايكليه ايكليه اغلار.

انصاف، مرحمت كه آتش قارشوسنده شيش اوزرنده پيشن كباب بيله ياغلى ياشلر دوكه‌رك دونه دونه اغلار.

ارتق شفقت! غيرى مروت؛ لطف وعاطفت بن افتادهٔ كرداب ملاله قوجه قوجه دكزلر اشك تلخ صاچه‌رق چالقنه چالقنه اغلارلر الخ]

تنبيه ـ مثل السائر صاحبى ابن اثيرك بوبابده پك چوق وصايايى اولوب تحصيل ملكه ايچون عقد وحل ايله اشتغالى بالخاصه توصيه ايتديكنى اخطار ايدر وبوبابده كى تجربه‌مزك بونى مؤيد اولديغنى بيان ايلرز.

٢٧٣ ـ اخذ وسرقه: اخرك شعرندن بيت ويامصرعى جزئى تحريفات ايله آلمق ويا قسماً وياخود كلياً مفهوم آلوب طرز آخرده نظم ايله كندى شعرينه قاتمق اصول غير مستحسنيدركه بو طريقه توسلدن ايسه ايجابنه كوره تضمين ويا ارسال مثل طرزنده ادا ايتمك دها كوزل اوله‌جغندن اشبو اصوله يناشماءق لازم كلور انجق قسماً ويا تماماً مفهوم اولوبده اندن اعلا برطرز نوينده ودها پارلاق بر صورتده ادا قابل اولورسه اشبو اصوله توسل بردرجه‌يه قدر معفو طوتيلور نته‌كيم صائبك:

بخونم د زرقم تابا قلم شد اشنادستش
پرى رويى كه مى بردم بمكتب من كتابش را

بيتنك مفهومى آلنوب تركيده:

کندی الله یاره کسوب ویردیکم قلم
فتوای خون ناحقمی یازدی ابتدا

صورتنده ایراد اولنه‌رق دها مفیدار و دها عالی برطرزه دوکلمش اولدیغندن دفع قیل وقال ایتمشدر. فقط بوحال پك کوچ اولدیغندن وچونکه دیکرینك بولدیغی مضمونی پارلاتمغه اقتدار وارایسه کندیلیکنده مضمون اختراعیله برطرز دلارداه ایراد شعر قابلیتی اوله‌جغندن بوحالده‌ده اویله‌اخذ وسرقت طریقنه توسل مناسبتسز اولور والحاصل سنبلزاده وهبینك سخن قصیده‌سنده‌کی :

سرقت شعر ایدنه قطع زبان لازمدر
بویله در شرع بلاغتده فتاوای سخن

بیتنك مآلندن « السارق والسارقة فاقطعوا ایدیهما » نص جلیلنه توفیقاً اشیا سرقت ایدرجه‌سنه جزالنمق نوعندن اولمق اوزره شعرك سرقه‌سنده‌ده بین‌الشعرا قطع لسانه حکم ویرلدیکندن بوحکمه مظهر اولمامق ایچون بوکبی اخذ وسرقه‌یه میل ایتمه‌مك دها مناسب اوله‌جغندن وصنعت کوسترمیم دیرکن فهیمك :

فهیما شاعران بو الهوسده قالمامش انصاف
قناعت ایلمز مضمونه دیوانی چالار چارپار

بیتنه ماصدق اولمق کبی معایب ظهور ایده‌جکندن ازتق بو بابده نه یازمق لازم کله‌جکنی قارئلرك انصافلرینه حواله‌ایله بوفقره‌یه ختام ویررز.

٢٧٣ـ تلمیح: عباره‌ده ذکری مسبوق اولمیان برقصه‌یه یاخود مثل سائر حکمنده بولنان برفقره‌یه ویا برشعر مشهوره اشارت ایلمکدر.

نور فخر عالمه ایله توجه دائما
ماه قلبك ایده انکشت عنایت ایکی شق

بیتنده انشقاق قمر معجزهٔ جلیله‌سنه وعاکف پاشانك :

اختر مظلم آفاق فلکده طوغماز
کونده بیك شی طوغور برلیله‌ٔ حبلای عدم

بیتنده « اللیلة حبلی » مثل مشهورینه اشارت اولندیغی کبی .

اشبو تلمیح صفتی هر لسانده مستعمل اولوب حسن استعمال اولندیغی حالده پك کوزل ادالر حاصل اوله جغندن وبوده برچوق محاضراته متوقف ایدوکندن اهل ادبك خیلی ضرب مثل وقصص بیلملری لازم کلدیکی بونکته‌ده ثابت اولور .

فصل ثانی

ملحقات متوسطه

٢٧٤ ــ تشحیذ اذهانی بادی اولان ملحقات بدیعیدن « ملمع . معما . لغز . تاریخ » دنیلان شیلردرکه بروجه آتی بیان اولنورلر .

٢٧٥ ــ ملمع : برینك برمصرع ترکی دیکری عربی ویا فارسی اولمق ویا بیتلر بوصورتله اوچ لساندن ویا ایکی لساندن ایراد اولنمقدرکه بونك ایچون اوزانده پك زیاده مهارتله فوق العاده اقتداره مالك اولمق لازمدر . چونکه اوزان ترکیه فارسی‌یه موافق ایسه ده اوزان عربیه پك چوق بحرلرده ترکی و فارسی اوزانته مخالفدر بناء علیه فارسیله ترکیدن ملمع شعر سویلمك قولای وفقط عربی ایله ترکی وعربی ایله فارسیدن ملمع شعر سویلمك زوردر والحاصل بومیدانده آت اویناتمق هر شاعرنای سوارك کاری دکلدر .

بونلرك امثالی فارسیده حضرت مولانا ایله ملا جامی وحافظ کبی دهاتك اثرلرنده وترکجه‌ده فضولینك اثارنده کوریلورکه مشارالیهك :

اندن آسوده در غنی وکدا
خلد الله ملکه ابدا

بیتیله شو :

ای بنای اساس هر وسواس
انت خناس فی صدور الناس

بیتی وسابقا بیان اولنان اقتباس بیتلری بوکا مثال اولور.

٣٧٦ ـ معما : برکلام تامدرکه کندوسنده ظاهراً بر معنای لطیف موجود اولدیغی حالده باطناً رمز وایما ویا قلب وتصحیف کبی احوال ایله‌ده براسمه دلالت ایدر یعنی بوصورتله بر اسمی صاقلامقدرکه انواعی وار در لکن رأی حقیرانه‌مجه مهم بر شی اولمدیغندن تفصیله ذکری یوقدر بناءعلیه: برایکی مثال ایرادیله اکتفا اولندی. مثلا نابینك:

بنده یوق صبر وسکون سنده وفادن ذره
ایکی یوقدن نه چیقار فکر ایده‌لم برکره

بیتنك ایکنجی مصرعنده ایکی یوقدن (نا) ایله (بی) قصد اولنوب بونلر ترکیب اولندقده شاعرك اسمی اولان (نابی) نك ظهوری وعربیدن استاذ محترم طاهر افندینك :

قالُوا نَرٰاكَ مُنِيرَ الفِكْرِ مُذْ عَبَثَتْ
بِكَ الصَّبٰابَةُ وَهِيَ الأدْوَةُ الكُبَرُ
فَقُلْتُ لا تَعْجَبُوا فَالعٰاشِقُونَ غَدَوْا
يَرَوْنَ بِالقَلْبِ مٰا لٰا يُدْرِكُ البَصَرُ

قطعه‌سنك مصرع اخیرنده (یرون) لفظنك قلبندن (نوری) اسمنك ظهوری وکذا سنبلزاده وهبینك :

شاخ طوبی سر وقدکله کلورسه بر یره
هر کورن جانا اولور البت طرفدارك سنك

بیتنك شاخ طوبی‌دن (ط) سروقدن (الف) بر یره کلنجه (طا) اولوب (هر)ایله طرفدار اولدقده (طاهر)اسمنك ظهوری وفارسیدن:

آن عاشقی که کردد کرو بیان نخا کش
اشکسته سرنهاده بر پای روح پاکش

بیتنده روح یرینه (جان) لفظی النورسه انك یایی نون اولوب اشبو نونك یرینه ده (بر) لفظی وضع اولنورسه (جابر) ظهوری کبیکه اشبو شعرلرده بشقه‌جه برر معنای لطیف موجود اولدیغی کبی باطناً احوال معروضه‌دخی ظهور ایتدیکندن بونلرده معمانك تعریفنه مطابقدر فقط ایما واشارتلر تعریف یوللو اولور ونه‌اسم اولدیغی سؤال ایدیلورسه اولوقت بو ماده‌یی متعاقب بیان اولنان لغز نوعنه داخل اولور.

۲۷۷ ـ لغز : طوغریدن طوغری‌یه بر اسمك استخراجی مطلوب اولان سوزدرکه او سوزده یا مطلوب اولان اسمك حروفنه اشارت اولنور ویاخود اوصافی ذکر اولنور نته‌کیم :

سفینه‌نك باشی کیرسه لیمانه
او ممدوحك اسمی چیقار میدانه

بیتنده حروف اشارتی ایله لغز اولوب سفینه‌نك باشی (سین) اولدیغندن (لیمان) لفظنه کیرنجه (سلیمان) ظهوری کبیکه سنبلزاده وهبینك :

ندر کیم اول ایکی یوزلو منافق
نمایان چهره سنده لون عاشق

کزر دنیایی هم بی دست و پادر
مقیم خانهٔ اهل غنادر

تعالی الله ندر آنده بو قدرت
ییمز ایچمز ویرر دنیایه نعمت

کهی مسلم قیافتله بدیدار
کهی شکل فرنکیده نمودار

قیریلسه پاره پاره اولسه اما
ضرر کلمز اکا بردرلو قطعا

یاتار زیر زمینده خاک یکسان
سماده آیدر مهر درخشان

اکر کیم اولمسیدی قلبی فاسد
جهانده اولماز ایدی قدری کاسد

یتر وصف ایلدك اول بی وفایی
یانکدن کیتمسه ویرمز صفایی

نظمی وصف طریقیله (آلتون) ایچون لغز اولوب عربیدن:

وَاهِیفَ مَذْبُوحٍ عَلَی صَدْرِ غَیْرِهِ
یُتَرْجِمُ عَنْ ذِی مَنْطِقٍ وَهُوَ اَبْکَمُ
تَرَاهُ مُقَبِّراً کُلَّمَا طَالَ عُمْرُهُ
وَیَضْحَی بَلِیغاً وَهُوَ لَا یَتَکَلَّمُ

قطعه‌سی وصف طریقیله (قلم) ایچون لغز اولوب شهیر صفدرینك:

مَا اسْمُ عَلِيلٍ قَلْبُهُ

وَ فَضْلُهُ لَا يَجْهَرُ

لَيْسَ بِذِي جِسْمٍ يُرَى

وَ فِيهِ عَيْنٌ وَيَدُ

قطعه‌سنده حروف اعتباریله (عید) ایچون لغز اولوب فارسیدنده :

آه مقلوب در میانهٔ شب

آن ماه سروماه روباشد

بیتنده شب ارەسنه آهك مقلوبی اولان (ها) کیرنجه (شهاب) اسمی ظاهر اولوب حروف اعتباریله لغز اولدیغی کبی شو :

حکیما چیست ماه هفت دیده

به بی جرمی سرودمش بریده

بده کسی می‌زنند سن روزتاشب

برو هرکز کناهی کس ندیده

قطعه‌سنده وصف اعتباریله (نی) ایچون لغز واردر .

٢٧٨ ـ تاریخ : بدایع جدیده‌نك اك مهملرندن اولان اشبو تاریخ صنعتی حقنده جودت پاشا حضرتلری تتبعات لازمه اجراسیله بلاغت عثمانیه‌لرنده معلومات نافعه‌یی جمع ایتمش اولدقلرندن اشبو فقره‌یی اورادن خلاصه ایدرك تحریر ایلدك :

متأخرین ادبانك اختراع ایلدکلری صفت تاریخ بر وقعه‌یی مشعر اولان مصرع ویابیتك بحساب الجمل عدد حروفی اول وقعه‌نك تاریخ وقوعنه مصادف اولمسیدر . اوائلده بوصنعت یوق ایکن صکره‌لری

(٨٠٣) سنه سنده تیمورك سیواسی تخریب ایلدیکنه ده (خراب) کلمه سی و :
(٨٥٦) سنه سنده فاتح سلطان محمد خان حضرتلرینك روم ایلی حصارینی بنا ایتدیکنه (بنیان محمد خان) ترکیبی و :
(٨٥٧) سنه سنده مشارالیه حضرتلرینك استانبولی فتح ایتدیکنه (بلدة طيبة) عبارهٔ شریفه سی و :
(٨٧٨) سنه سنده ینه مشارالیهك اوزون حسنه غلبه سنه و (ینصرك الله نصراً عزیزا) آیت کریمه سی و :
(٨٩٨) سنه سنده ملا جامینك وفاتنه (ومن دخله کان آمنا) تاریخ دوشمشدر ایشته ابتدالری بویله منثور اوله رق تاریخ ارانوب بولنور ایکن (٨٥٠) سنه سنده فاتح سلطان محمد خان حضرتلری برجامع شریف بنا ایتدکده اول عصرك علمای وادباسندن قصیدهٔ نونیه صاحبی مشهور خضر بك (*) شو :

جامع زید عمر من عمره

مصرعنی سویلمش یعنی موزون اوله رق تاریخ ایراد ایتمش واندن صکره شعرا منظوم تاریخلر ایرادینه باشلامشدرکه ترکجه منظوم اوله رق سویلنان ایلك تاریخ استانبولك فتحنه دائر اولان شو :

اهل دین استانبولی الدی جدال وجنکله

مصرعی اولوب (٩٠٠) سنه سندن صکره ده

٩٣٢ انکروسی منهزم قیلدی سلیمان زمان
٩٦٦ شامی احیا ایلدی سلطان رومك جامعی
٩٧٨ آلدی قبرس اطه سن شاه سلیم
٩٩١ اهل سنت منزلی اولدی روان

(*) خضربك تضرعات صاحبی ادیب شهیر سنان پاشانك پدر عالیلریدر .

طرزنده کزیده تاریخلر سویلنمکه باشلامش والحاصل خضر بك مرحومك آچدیغی چغر کیده‌رك شعر ایچون برشاهراه اولوب کوزل کوزل تاریخلر سویلمکده بولنمش ایکن بروسه علماسندن هاشمی افندی وغایت مصنع تاریخلر سویلنه‌رك بویولده سائرلرینه تقدم ایله صناعت تاریخده امام اولمش ایکن (١١٩٣) سنه‌سنده درسعادته کلان اطنه‌لی سروری افندی بوصناعتك خرده‌لرینی بولوب بوفنده استادکل اولدی

کله‌لم تاریخ صنعتنك احوال وانواعنه : تاریخ دنیلان بدیعه [تاریخ تام . تاریخ معجم یاخود مجوهر . تاریخ مهمل یاخود ساده . تعمیه‌لی تاریخ . لفظاً ومعناً تاریخ . لغزلی تاریخ . اخراج وادخال اصولیله تاریخ . دوتا تاریخ]ناملریله سکز صورتله ادا اولنورکه جمله‌سی بروجه آتی بیان اولنورلر :

تاریخ تام — تاریخی اشعار ایچون ایراد اولنان مصرع ویا بیتك جمیع حروفی داخل حساب اولان تاریخلردرکه اساساً ایکی صورتله ترتیب اولنور .

برنجی صورت — صرف حقیقت دائره‌سنده تحری اولنوب بولنان تاریخلردرکه بونده ایکی وجه واردر .

وجه اول — حشودن عاری ومراد اولنان معنایی کمال وضوح ایله مفید اولان مصراع آزاده یعنی برمصرع برجسته حالنده اولاندر . سرورینك :

اولدی صالح افندی دفتردار

مصراعی کبیکه بونی استماع ایدن کیمسه صالح افندی نامنده بر ذاتك دفتردار اولدیغنی فهم ایدر وجمیع حروفی حساب اولندقده (١٢١٤) سنه‌سنده وقوعی معلوم اولورکه ینه سرورینك :

١١٩٨ قیلدی ابراهیم افندی ارتحال

١٢٠٢ ارتحال ايتدی محمد چلبی
١٢٠٩ تزوج ايتدی عاصم بك افندی
١٢٢١ ايلدی رحلت كاوب قدسی افندی كعبه‌دن
١٢٢٢ مير عارف ايتدی عقد ازدواج

مصرعلری حشودن عاری برر تاريخ برجسته‌در.

وجه ثانی ـ اكثريا معنای مراده دلالت ايدن لفظلرك عدد حروفی تاريخه موافق دوشمديكی جهتله برمصراع برجسته حالنده ايرادی مشكل اولوركه بوحالده حسابی طولديرمق ايچون حشو وزائد لفظلر علاوه اولنور وبوعلاوه‌لر نقدرمقامه مناسب ولطائف بيانيه وبديعيه‌يی مشتمل اولورايسه تاريخ اوقدر مقبول اولور والحاصل برجسته تاريخ سويلنه‌مز ايسه بوايكی طريقه توسل اولنوركه بوبابده‌ده سرورينك :

١٢٠٣ بارك الله پادشاه عادل اولدی شه سليم
١٢١٤ كچدی غالب دده جاندن ياهو
١٢١٩ ديوب الحكم لله كوچدی قاضی زاده مأوايه
١٢٠٤ جان شيرينی ويردی فرهاد

تاريخلری برر كوزل مثالدر.

ايكنجی صورت ـ تاريخ حقيقت دائره‌سنده بولنه‌مدينی تقديرده مجاز كنايه تلميح توريه يوللری اختيار اولنه‌رق سويلنان تاريخلردركه بونلرده صنايع بديعيه ولطائف بيانيه‌درجه‌لرينه كوره مقبوليت بولنور. سرورينك :

١٢٠٩ مقيدزاده قيدتندن اطلاق ايلدی روحی
١٢١٣ اوچ كمی يول بولدی كمسز آت كبی قوشدی يمه
١٢٢٢ شربتی صوندی شكر زاده‌يه ساقیء اجل
١٢٦٥ قوشدی كاوی زاده‌يی كردونهٔ موته اجل

تاريخلری بونك ايچون پك كوزل برر مثالدر.

معجم تاریخ — که بوکا [مجوهر تاریخ] دخی دینور مصرع ویا بیتك یالکز نقطه‌لی حرفلرینك حسابه داخل ایدلمسیدرکه تاریخك معجم اولدیغنه اشارت ایچون معجم یاخود مجوهر سوزلرینك اولجه قیدی لازمدر. سرورینك :

بر صبیٔ رشید مکتبده
ایتدی ختم تلاوت فرقان
شو حدیث اولدی جوهرین تاریخ
« خیرکم من تعلم القرآن »
١٢١٠

قطعه‌سیله شو :

کناهی وارایسه عفو اوله معجمله دیدم تاریخ
نصوحی‌زاده‌قیلدی توبه قرب حقه عزم ایتدی
١٢١٨

بیتی برر کوزل مثالدر.

مهمل تاریخ — که بوکا [تاریخ ساده] دخی دینور یالکز نقطه‌سز حرفلرك داخل حساب ایدلمسیله اولوب بونده‌ده اولجه مهمل ویا ساده سوزلریله اشارت ایتمك لازمدر. سرورینك :

حروف ساده‌لرله ایلدم تحریر تاریخك
بکراغا قوروب سورتزوج برمراد اولدی
١١٩٢

بیتنده اولدیغی کبی.

تعمیه‌لی تاریخ — بعضاً تاریخ مصرعنده عدد حروفی برقاچ ناقص ویا زیاده کلدکده مقامه مناسب تعمیه ایله اولمقدارك ضم وطرحنی اولکی مصرعده اشراب ایدرك یاپیلان تاریخلردرکه سرورینك :

شكل كرداب كلور فكره يازاركن تاريخ
سوردى يلكن كورك اعدانى قپودان پاشا

١٢٠٤

بيتى كبيكه تاريخ مصراعنده بش عدد نقصان اولديغندن وشكل كرداب بشه دال ايدوكندن انك ضميله تاريخ اكمال ايدلمشدر .

دوتا تاريخ ـ بر مصرعك حروفى مطلوب اولان سنه‌نك تمام ايكى قاتى اولمقدر فقط بونك على العاده‌سى مقبول اولميوب شايان قبول اولانى سرورينك :

بر جمعه كون شوكت ايله سلطان عثمان اولدى شاه

مصرعى كبى اولوب هر نصفندن برر تام تاريخ چيقارسه اولوقت مقبول اولوركه بونك (برجمعه كون شوكت ايله) نصفى سنه‌نك عددى اولان (١١٦٨) ه وديكر نصفيده ينه بومقداره بالغ اولور .

دوتا تاريخلرك اك مصنع اولانلرندن بريده مصرعك حروف معجمه ومهمله‌سندن يكديكرينه مساوى بشقه بشقه ايكى تاريخ ظهوريدر سرورينك :

موفقسك سرورى معجم ومهمل دوتاريخه
مربع وفق كشور مصطفى خاندر مكارمله

بيتى كبيكه بونك حروف منقوطه‌سى (١٢٢٢) اولديغى كبى حروف مهمله‌سيده اوقدردر .

لفظاً معناً تاريخ ـ بيت ويا مصرعك لفظا ومعناً تاريخى مشتمل اولمسيدر . هاشمى افنديك :

١٠٣٠ يول اولدى اسكداره بيك اوتوزده آق دكز طوكدى

مصرعى و :

١١٠١ صدرعالى آلدى بيك يوز برده اردل ملكنى
مصرعلرنده اولديغى كبى .

اخراج وادخال ايله تاريخ ـ بو اصول تعميه‌دن دها زور وبك بيوك اقتداره متوقفدر نته‌كيم مشتاق نام شاعر (١١٤٢) سنه‌سنده اشرف خان افغانينك عساكر عثمانيه ايله وقوع بولان محاربه‌سنده منهزماً فرار ايتديكنده شو :

اشرف ازتيغ پادشاه كريخت

مصرعنى سويلمشدركه حسابى شو وجهله‌در يعنى :
(تيغ پادشاه) تركيبنك عدد حروفى (١٧٢٣) اولوب اندن (اشرف) اسمنك عددى اولان (٥٨١) طرح اولندقده (١١٤٢)اولور .
كذلك (١١٤٤) سنه‌سنده واقع اولان مصالحه‌يه تاريخ اولمق اوزره مسرور خان طرفندن :

جدل رفت ازميان شهرياران اتحاد آمد

مصرعنى سويلمشدركه (شهرياران) سوزى (٧٦٧) اولوب بوندن (جدل) ك مقدارى اولان (٣٧) طرح اولندقده (٧٣٠) اولور و(اتحاد) ك مقدارى اولان (٤١٤) ضم اولندقده (١١٤٤) اولور .
لغز طرزنده تاريخ ـ عادتا لغز كبى اولميدركه بر مزار طاشنه يازلمش اولان و(١٠٥٥) تاريخنى مشعر بولنان شو :

شرحه چكدم داغ اوردم كوز كوز ايتدم سينه‌مى
سنكمى سيرايليان سلسون وفات تاريخمى

بيتى كبى‌كه شرحه چكمدن برا ، داغ اورمقدن نقطه يعنى صفره اشارت وكوز كوز دخى ايكى دانه بشه دال اولديغندن شو سوزلرك حكمى رقم‌يازار كبى صولدن صاغه طوغرى يازيلنجه (١٠٥٥)ظهورايدر .

فائده ـ تاریخلرك حسابنده جاری اولان وابجد حسابی دینلان شی شودر یعنی :

ا = ١	م = ٤٠
ء = ١	ن = ٥٠
ب = ٢	س = ٦٠
پ = ٢	ع = ٧٠
ج = ٣	ف = ٨٠
چ = ٣	ص = ٩٠
د = ٤	ق = ١٠٠
ه = ٥	ر = ٢٠٠
و = ٦	ش = ٣٠٠
ز = ٧	ت = ٤٠٠
ژ = ٧	ث = ٥٠٠
ح = ٨	خ = ٦٠٠
ط = ٩	ذ = ٧٠٠
ى = ١٠	ض = ٨٠٠
ك = ٢٠	ظ = ٩٠٠
ل = ٣٠	غ = ١٠٠٠

فائدهٔ اخری ـ تاریخلرك حسابنده تلفظه دكل خطه اعتبار اولنور. مثلا (فتوی. دعوی) كبی كلمه‌لر مجرد حاللرنده یا ایله یازیلوب الف كبی اوقنورسه‌ده هرحالده حسابه یا ایله النور فقط اثنای تركیبده (فتوایه. دعوادن) كبی الفله یازیلورسه‌ده حسابه الف النوب اصلی اولان یا آلنماز.

و (مفتی‌الانام) عبارەسنده یا ایله همزهٔ وصل تلفظ اولنمدیغی حالده خطده موجود اولدقلری ایچون یا وهمزه حسابه داخل اولورلر.

(خواجه) کلمەسنده دخی واو ایله الف تلفظ اولنماز ایسەدەخطده موجود اولدقلرندن حسابه کیررلر.

(فاتحه) کبی اخرنده تاء تأنیث اولان عربی کلمەلرك حال وقفلرنده اخرلری ها کبی بش حساب ایدیلور.

(فاتحهٔ شریفه) ترکیبنده فاتحه‌نك اخرنده‌کی های رسمیه بش حساب اولندیغی کبی اوزرنده اولان همزه دخی بشقه‌جه براولەرق حساب اولنور.

(مفتیٔ عالم) ترکیبنده دخی یا ایله همزه حسابه کیرر.

(نساء) کبی اخرلرنده الف ممدوده اولان کلمات عربیه‌نك همزەلری لسانمزده لفظاً وخطاً ترك اولنەرق (نسا) یازیلوب اوقونه‌جه اوقوندیغندن یالکز الف حساب اولنور فقط موصوف یاخود مضاف اولورسه همزهٔ مذکوره تحریر اولنه‌جغندن یعنی (نساءحسان ونساء زمان) دینلدیکندن بو حالده مذکور همزەلر داخل حساب اولورلر.

(جزء) کلمەسی بعضاً واو ایله (جزؤ) یازیلیورسه ده لسانمزده یالکز همزه‌ایله (جزء) یازمق اصولدندر ویازلدیغی کبی حساب اولنور.

(ایکی یوز) لفظی ترکیب ایدرك بر یا ایله یازمق خطادر.

(افندی‌یه. شمدی‌یه قدر) سوزلرینی (افندیه. شمدیه) صورتنده یازمق دخی خطادر.

(قائممقام) سوزینی بر میم ایله یازمق جائز دکلدر.

امیر معناسنه اولان (بك) وقتیله (بیك) کبی یا ایله یازلمش ایسەده یاسز یازمق لازمدر.

اوقومق مصدرينك امر حاضرى (اوقو) اولديغندن اسكيدن بعضيلرينك (اوقى) صورتنده يازشلرى خطادر.

(قيلمق وكيتمك) مصدرلرى يالى اولدقلرندن بونلرك اشتقاقلرنده (قلدى. كتدى. قليور. كديور) كبى ياسز يازمق دخى خطادر.

(ينه) بريا ايله اولوب (يينه) صورتنده ايكى يا ايله تحرير دخى خطادر.

(آيينه) ايكى يالى اولديغندن بر يا ايله يازمق خطادر.

(صلوة وزكوة) لسان عثمانيده الفله (صلات وزكات) صورتنده يازلدقلرندن بويله‌جه حساب اولنورلر.

(مصراع) عربيده الفله ايسه‌ده قديمدن برى ايران وبعده عثمانلى ادبا وشعراسى الفسز استعمال ايتدكلرندن بونك هر ايكى صورتيده جائزدر.

والحاصل كتابمزك ابتدالرنده سويلديكمز وجهله تحريف املا وتغيير الفاظ جائز اولمديغندن قواعد صرفيه‌نك ايجاب ايتديكى كبى يازمق وتحرير اولنان حروفى حسابه قاتمق لازمدر.

فصل رابع

ملحقات زائده

٢٧٩ ـ متأخرين ادبا لطائف نوعندن اوله‌رق [متلون. موصل. مقطع. حذف. مهمل. معجم. رقطا. خيفا. تصحيف] ناملريله دها طقوز بديعه زياده ايتمشلردر كه تكثير فوائد ضمننده انلريده خلاصةً تحرير ايلدك :

۲۸۰ ـ متلون : بر بيتك قرائتنده غايت آز بر تغيرات اجراسيله بيتك مبنى اولديغى وزندن وزن اخره انتقاليدر . نته‌كيم :

انما الدنيا فداء داره
وبنو الدنيا فداء داره

بيتى فداده‌كى همزه‌نك ضمهٔ طويله ايله قرائتى اوزرينه مبنى اوله‌رق

انما الدن = فاعلاتن
يا فداء = فاعلاتن
داره = فاعلن

صورتنده بحر رملدن ايكن همزه‌نك قصريله قرائت اولنورسه

انما الدن = فاعلاتن
يافدا = فاعلن
داره = فاعلن

حالنده بحر مديره انتقال ايدر وفارسيدن :

اى بت مه طلعت اختر غلام
لعل شكر بار تو كوثر بنام

بيتنده بت وطلعت سوزلرينك تالرى كسرهٔ مقصوره ايله قرائت اولنورسه بحر سريعدن (مفتعلن مفتعلن فاعلن) وزننده ومذكور تالر ممدود وشكرك كافى مشدد اوقنورسه بحر رملدن (فاعلاتن فاعلاتن فاعلن) وزننده اولور .

۲۸۱ ـ موصل : بر مصراعك حاوى اولديغى حروفاتك كافه‌سى حروف متصله‌دن اولمسيله جمله‌سنك بلك قلمده بر كلمه كبى يازلمسيدر نته‌كيم :

متصل خطيله بيتى منتظم قيلمق هنر

مصرعنى شو :

متصلخطيلهبيتيمنتظمقيلمقهنر

صورتنده يازمق قابلدر .

بر وقعه‌یه تاریخ اولمق اوزره بر کلمه ویا بر ترکیب بولنمق بین الادبا دأب وعادت اولمشدی. شویله که:

(٧٩١) سنهٔ هجریه‌سنده فوت اولان حافظ شیرازینك وفاتنه (خاك مصلی) ترکیبی و:

٢٨٢ – مقطع: موصلك خلافیدر که بیت ویا قطعه‌ده هیچ بر حرف متصل بولنمیوب حروف منفصله‌دن مرکب اولمسیدر عربیدن:

زورن ودوداً وادران
زوراً. وزاوزر وزار

بیتیله فارسیدن:

زار وزردم زدرد دوریٔ او
درد دل وار زار دارد وزرد

بیتنده وترکیدن:

ای دل آواره وار درد اوزره درد

مصراعنده اولدیغی کبی.

٢٨٣ – مهمل: مصراع ویا بیتك حرفلری کاملاً نقطه‌سز حرفلردن اولمسیدر عربیدن:

أَعدَدْ لِحُسّادكَ حَدَّ السِّلاحِ
وَاَوْرِدِ الآمِلَ وِرْدَ السَّماحِ

بیتیله فارسیدن:

که کردکار کرم مرد وار در عالم
که کرد اساس مکارم ممهد ومحکم

بیتنده اولدیغی کبی که بو صنعت وقتیله بیوك بر معرفت عد اولندیغندن شاعر شهیر فیضیٔ هندی قرآن عظیم الشانه نقطه‌سز حروفاتله بیوك بر تفسیر یازمشدر وعصرمزده‌ده شام مفتیسی اولوب قدرت علمیه‌سیله

مشهور افاق اولان محمود حمزه افندی مرحوم دخی بویله بر تفسیر تألیف ایتمشدر که بو تفسیر وفاتندن صکره بیروتده طبع ایدلمشدر.

٢٨٤ ـ معجم : مهملك عکسی یعنی کافهٔ حروفاتك نقطه‌لی اولمسیدر. عربیدن :

نقی نیته ثبت
بتیین یزین جبی

بیتی کبی که بونده حروف انفصال دخی اولمدیغندن کندوسنده صنعت توصیل دخی واردر یعنی متصل یازمق دخی قابلدر.

٢٨٥ ـ حذف : حروف هجادن برینی بر قصیده‌ده بالالتزام بولندیرمامقدر مثلا (را) حرفنی کوزلجه تلفظ ایده‌میان بر ذاته تقدیم اولنه‌جق قصیده‌ده رالی کلمه بولندیرمامق کبی که :

درد جورکله سنك بو دیده‌م
دوکیور خون دلی چشمه کبی

بیتیله فارسیدن :

زلفین بر شکسته وقد صنوبری
زیر دو زلف جورش دو خط عنبری

بیتنده الف حرفی بولندیرلمامشدر.

٢٨٦ ـ رقطا : شعرك بر حرفی نقطه‌لی دیکری نقطه‌سز اوله‌رق اولدن نهایته قدر بویله اولمسیدرکه قصیده‌ده اولنجه (رقطا) وبربیتده اولورسه (ارقط) دینورکه، فارسیدن :

از اثر بوی خوش طبع تو
باد صبابستهٔ بستان کشاد

بیتی ارقطدر.

٢٨٧ ـ خیفا : شعرك برکلمه‌سی معجم دیکری مهمل اولمقدرکه

قصيده‌ده اولنجه (خيفا) وبيتده اولورسه (اخيف) دينور. نته‌كيم فارسيدن :

تخت معلا و بخت مهد
چشمت مروح جيشت مؤكد

بيتى اخيفدر.

٢٨٨ ــ تصحيف : شعرك كلمه‌لرندن بعض حرفلره نقطه علاوه‌سى وبعضيلرندن نقطه حذفى ومتقارب المخرج ومماثل الشكل حرفلرك تبديلى ايله معناى اولك تغير ايتمسيدر. نته‌كيم :

نعمت رؤيتى كوزلر نه بيلور
انى كوز اهلى بيلور كوزنه بيلور

بيتنك هرايكى مصرعنده‌كى صوك كوز لفظلرندن نقطه‌لر حذف اولنسه مذكور لفظلر كور اولوب بيت شو :

نعمت رويتى كورلر نه بيلور
انى كوز اهلى بيلور كورنه بيلور

صورتنه انقلاب ايله معنا تماماً تغير ايتمش اولور.

٢٨٩ ــ شعراى عربدن برى برحسناجاريه ايله اكلنمكده بولنان برامير‌ك حضورينه چيقوب كوزل برمدحيه تقديم ايدر. اميرايسه اصلا سمع اعتبار ايتميه‌رك شاعرك بلا جائزه دفع ايتديكندن شاعر قپودن چيقنجه قپونك اوزرينه شو

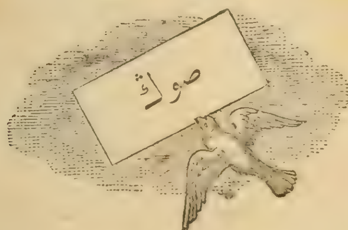
لَقَدْ ضَاعَ شِعْرِى عَلَى بَابِكُمْ
كَمَا ضَاعَ دُرٌّ عَلَى خَالِصَهْ

بیتی یازوب کیدر امیرك مقارنلری بونی کورنجه امیره خبر ویررلر امیر حدت ایدرك شاعری جلب ایدر شاعر ایشی اکلادیغندن باب امیره کلنجه بیتك (ضاع) کلمه‌لرنده کی عینلرك قویروقلرینی سیلوب باشلری همزه کبی قاله‌رق بیت شو:

لَقَدْ ضَاعَ شِعْرِی عَلَی بَابِکُمْ
کَمَا ضَاعَ دُرٌّ عَلَی خَالِصَهْ

صورتنده مدحه مبدل اولور وامیر کندوسنه معاتبه ایدنجه (افندم یا کاشکز وار بیتی کوزلجه اوقویکز) دیر وفی‌الحقیقه تکرار اوقونجه جهت مدح خوشه کیده‌رك شاعره اکرام اولنور که بومثال تصحیف ایچون یك لطیف برشیدر.

۲۹۰ — تنبیه اخیر: بونلردن بشقه دها بر چوق بدایع وار ایسه‌ده انلر بونلردن لزومسزودکرسزشیلر اولدقلرندن تحریرینه لزوم کورمدیکمزی وبوتحریر ایتدکلریمزیده امتثال اولنسون ایچون دکل کتب ادبیه‌ده کورلدیکی صره‌لرده نه اولدقلری اکلاشلسون ایچون یازدیغمزی بیان ایدر وقواعد بدیعیه‌نك جمله‌سنه توسل لازم اولمیوب کلیشی کوزل ظهور ایتدکاری حالده مقبول اوله‌جغنی بیان ایله اشبو برنجی کتابه ختام ویردك. ومن الله التوفیق.

قصبار مطبعه‌سی

تدریسات اعدادیه کتبخانه سی

(اون اوچنجیسی)

مجامع الادب

[اصول فصاحت . علم معانی . علم بیان . علم بدیع . علم عروض . علم قافیه . اقسام شعر . اصول تحریر . اصول کتابت وخطابت . اصول تنقید] کبی فنلری حاوی اون کتاب اصلی ایله ترجمه لردن مرکب ، دیکر درت کتاب فرعیدن عبارتدر .

بشنجی کتاب

علم عروض

محرری
ارکان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

قصبار مطبعه سی باب عالی جاده سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : کتابجی قصبار

۱۳۰۸

[اُرْوُوا الْاَشْعارَ فَاِنَّها تَدُلُّ عَلَى مَحاسِنِ الْاَخْلاقِ]

« لجناب فاروق »

مَجامِعُ الْأَدَبِ

ايكنجى جلد

﴿ اصول شعر ﴾

[عروض . قافيه . اقسام شعر] علملرينى حاوى اولوب
اوچ كتاب اوزره مدوندر

مقدمه

١ ــ شعر : صور اشیایی کمال زینت ومطابقتله ارائه ودلالت ذهنیه ایله انتقال اولنه‌جق ماهیت اشیایی برطرز لطیف وظریف ایله افاده ایدن کلام مخیلدن عبارت اولدیغندن وبوصورتله مولدات طبیعیه‌یی تشهیر ایله حسیاتی تحریك ایده‌جك اولان کلامك افاده واستماعنده برذوق مخصوص اولمق لازم کلدیکندن من القدیم بوکبی تخیلات موزون ومقفا سوزلرله ادا اولنمش وبوکا بناءً [قوهٔ متخیله ومتفکره ایله موزون ومقفا اوله‌رق ترتیب وایراد ایدیلان کلامه] شعر نامی ویرلمشدر.

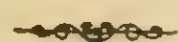
کرچه برادیبك بیان ایده‌جکی مخیلات حکمیه‌سنده میدانه قویه‌جغی مضامینه مزین برسبك وهیئت اعطا ایده‌رك کلام منثور ایله‌ده حسیاتی تحریك ایتمسی ممکن اوله‌جغنه کوره شعرك بأی حال موزون ومقفا اولمسی لازم کلمزسه‌ده موزون ومقفا کلام ایرادی بربدیعهٔ فطریه اولدیغنه ونجه‌بیك سنه‌لردنبری اقوام مختلفه ادبا وحکماسنك اکثریسی مخیلات معقوله ونصایح مقبوله‌لرینی وزن وقافیه‌لی سوزلرله ادا ایلدکلرینه بناءً شعر نامی تعریف سابقه موافق اولان کلام منظومه انحصار ایتمشدر.

٢ ــ کلام منظوم : ایکی مقدار صحیحك اجزای متقابله‌لری وزنده یعنی حرکات وسکناتده متفق واول ایکی مقدارك آخرلری حرفده متجانس اولان کلامدن عبارتدر. فضولینك :

دوست بی پروا فلك بی رحم ودوران بی سکون
دردچوق هم دردیوق دشمن قوی طالع زبون

سوزی کبی‌که مقدار اولده « دوست بی پر » جزئیله مقدار ثانیده — « دردچوق » وکذا مقدار اولده « وافلك بی » جزئیله مقدار ثانیده بوکا مقابل اولان « دردیوق دش » جزئی وینه مقدار اولده « رحم ودوران » جزئیله مقدار ثانیده بوکا مقابل اولان « من قوی طا » جزئی وکذا مقدار اولده « بی سکون » جزئیله مقدار ثانیده بوکا مقابل قالان « لع زبون » جزئی یکدیکریله بر وزنده بولنور وبو وزنلر علم صرف عربیده الشدیغمز « فعل » جزئنك « فعلاتن » صورتیله « فاعلات» دن عبارت اولان مزیداتنه بکزدیکی دخی جزئی بردقتله آکلاشیلور . یعنی :

دوست بی پر = فاعلاتن
وافلك بی = فاعلاتن
رحم ودوران = فاعلاتن
بی سکون = فاعلات

درد چوق هم = فاعلاتن
درد یوق دش = فاعلاتن
من قوی طا = فاعلاتن
لع زبون = فاعلات

صورتنده اوچ فاعلاتن ایله برفاعلاتدن مرکب بروزنده اولدیغی کوریلورکه بو حال شو :

فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلات
دوست بی بر	وا فلك بی	رحم ودوران	بی سکون
دردچوق هم	درد یوق دشـ	ـمن قوی طا	لع زبون

صورتنده یازیلنجه کلامك نصل موزون اولدیغی دها واضح برصورتله کورلدیکندن وکلام مذکورده‌کی ایکی مقدار صحیحك آخرلرنده بولنان « سکون وزبون » کلمه‌لرینك نهایتلری دخی متجانس اولدقلرندن اول کلامه شعر اطلاقی صحیح اولور .

٣ ـ شعر دینیلان کلام بروجه بالا ایکی مقدار صحیحك وزن وقافیه‌ده توافقندن عبارت اولان برمقداردن عبارت اولمیوب وزنده اتحاد وآخرحرفده اتفاق شرطیله برچوق مقدارلرك ترکبندن حاصل اولان کلامه دخی شامل اولمغله وجمله‌سنك اصول وقاعده‌لری بروجه بالا ایکی مقدار صحیحك بروجه تعریف اتفاقنده اولان شرائطه مشابه بولنمغله کیفیتی مختصر ومفید صورتده افهام ایچون اول ایکی مقدار صحیحك صورت اتفاقی اوزرینه مؤسس اولان احواله تطبیق معامله ایله لازم کلان اصوللری تعریف ایده‌جکز .

شویله‌که: اجزاسی وزنده موافق واخر حرفلری متجانس ایکی مقدار صحیحدن مرکب اولان کلام منظومه « بیت » واول ایکی مقدار صحیحك هربرینه « مصرع » دینوب ترتیب اعتباریله مصرعلره‌ده « مصرع اول » و « مصرع ثانی » تسمیه اولندیغی کبی مصرع اولك ایلك جزؤنه « صدر » وصوك جزؤنه « عروض » ومصرع ثانینك ایلك جزؤنه « ابتدا » وصوك جزؤنه « عجز » یاخود « ضرب » یاخود « قافیه »

وصدر ایله عروض اراسنده وابتدا ایله عجز یاخود ضرب بیننده اولان اجزایه‌ده « حشو » تعبیر اولنورکه شکل آتیدن بو تعبیرات قولایلقله منفهم اولور مثلا : بربیتك اجزاسنی شویله‌جه — برخط ایله اشارت ایلسه‌ك شو

— — —

— — —

صورتله شکل حاصل اولور وبونلره اسامیٔ معروضه یازیلورسه شو

صدر	حشو	عروض	مصرع اول	بیت
ابتدا	حشو	عجز	مصرع ثانی	

شکل ظهور ایدر وبو کیفیت فضولینك کلام سابقنه‌ده تطبیق اولندقده

دوست بی پروا فلك بی‌رحم دوران بی سکون
دردچوق همدرد یوق دشمن قوی طالع زبون

مقدارینك بیت اولدیغی وبونك ایلك مقداری اولان

دوست بی پروا فلك بی رحم دوران بی سکون

پارچه‌سی مصرع اول وایکنجی مقداری اولان

درد چوق همدردیوق دشمن قوی طالع زبون

پارچه‌سی مصرع ثانی ومصرع اولده واقع

دوست بی پروا « صدر »
بی سکون « عروض »

وبونلرك اره‌سنده‌کی سوزلرك حشو ومصرع ثانیده‌کی :

« درد چوق » « ابتدا »
« زبون » عجز یاخودضرب »

وبونلرك اراسنده‌كی سوزلرك دخی حشو اولدقلری منفهم اولور.

٤ ــ ذكر اولنان اوچ ماده‌دن منفهم اولوركه شعر ایرادیچون.

اولاً ــ استعداد فطری.

ثانیاً ــ علوم ادبیه‌یه وقوف

ثالثاً ــ اصول وزنه اطلاع

رابعاً ــ قافیه اصوللرینی عالم

خامساً ــ اقسام شعره واقف

اولمق لازم كلوركه بونلردن استعداد فطری برموهبهٔ الهیه ایدوكندن وعلوم ادبیه‌یه وقوف ایسه كبی اولوب آنك الك مهم قسمی اشبو مجامع الادبك برنجی جلدنده مندرج اولدیغندن بوراده دیكر اوچ قسمی تدقیق یعنی اصول وزنی بیان ایدن «فن عروض» ایله قافیه احوالنی بیان ایدن «علم قافیه» و«اقسام شعر»ی تحقیق ایده‌جكمزدن بو جلدده اوچ كتاب اوزرینه ترتیب وتحریر اولندی.

مجامع الأدب

[ایکنجی جلدی اولان اصول شعردن]

برنجی کتاب

﴿ علم عروض ﴾

❁ علم عروض ❁

٥ ـ کلامی اوزان مخصوصه‌یه توفیق ایتمك وبو وجهله کلام منظوم ایراد ایلمك اصوللرینی تعلمه دلالت ایدن واوزانك صحیحنی فاسدندن تمییزه آلت اولوب برکلامك منظوم اولوب اولمدیغنی تمامیله بیلدیرن علمه «عروض» تسمیه اولنور.

شو تعریفه کوره علم عروضده اساساً درت فائده تصور اولنورکه انلردن :

برنجیسی ـ معاونت طبیعیه ایله وزندن عاجز اولان کیمسه‌لرك بو علم واسطه‌سیله اوزان صحیحه‌یی فاسده‌دن فرق ایده بیلمسیدر.

ایکنجیسی ـ طبیعتك صورت ظاهرده فاسد ظن ایتدیکی اوزانك بوعلم واسطه‌سیله صحیح اولدیغنی ادراك ایتمسیدر.

اوچنجیسی ـ طبیعتك صحیح ظن ایتدیکی اوزانك بوعلم قوتیله فاسد اولدیغنی اکلامقدر.

دردنجیسی ـ اوزانك اختلاف ویکدیکرینه تداخلنده شبهه‌دن بری اولوب تحصیل امنیت ایتمك وجمله‌سنك سایه‌سنده کلام منظومی طوغری اوقومقدر.

٦ ـ علم عروض اساساً لسان عربه مخصوص اولمق اوزره «عبدالرحمن خلیل بن عمر القرا هندی الازدی البصری» حضرتلری طرفندن وضع وتأسیس ایدلمش اولدیغندن وعلوم آلیهٔ عربیه‌ده مقایسهٔ کلمات ایچون «فعل» ماده‌سی واحد قیاسی اعتبار ایدلدیکندن

اوزان شعر ایچون دخی کلماتك حرکات وسکناتی اقتضاسنه کوره مادهٔ مذکوره‌نك مزیداتی آلتمش‌وزنلر ترتیب اولنمشدر. مثلا: «طویل» ایچون «فعول» وزنی «والنجم قد» ترکیبی ایچون «مستفعلن» وزنی اساس وعیار اتخاذ ایدیلوب کافهٔ احتمالاته کوره تدقیقات عمیقه ایله مقایسه اولندقده «فعولن. فاعلن. مفاعیلن. فاعلاتن. مستفعلن. متفاعلن. مفاعلتن. مفعولات. فاع لاتن. مستفع لن» صورتنده اولان اون جزؤ اصلی ظاهر اولمشدرکه ترکجه‌یه‌ده تطبیق اولندقده «آجانانم» ایچون «مفاعیلن» وکذا «نازنینم» ایچون «فاعلاتن» و«ای دلبرم» ترکیبی ایچونده «مستفعلن» وزنلری وامثالی موافق کلدیکندن وفارسیده‌ده بویله‌جه اولدیغندن ایرانیلرله ترکلرده بواوزانی اخذ وقبول ایله شعرده علم عروض عربی‌یه توسل ایتمشلردرکه اوزان مذکوره‌یه «افاعیل وتفاعیل» تعبیر اولنور.

٧ ـ کلماتك حرکات وسکناتنی افاعیل وتفاعیل ایله وزنده سهولت اولمق ایچون علم عروضك واضعی «سبب» «وتر» «فاصله» نامیله اوچ رکن اصلی تأسیس ایتمشدرکه اول باول بونلری بلله‌مك اقتضا ایتدیکندن بروجه آتی بیان اولنورلر.

سبب ـ دینیلان رکن عروض «سبب خفیف» و«سبب ثقیل» نامیله ایکی نوعدر:

سبب خفیف: ایکی حرفدن مرکب برهجادن یعنی برحرف متحرکله ایکنجی برحرف ساکندن عبارتدر «بن‌وسن» کبی که افاعیل وتفاعیلدن:

فعولن ــ ده ــ لن

فاعلن ــ ده ــ فا

مفاعيلن ــ ده ــ عی و لن

فاعلاتن ــ ده ــ فا و تن

مستفعلن ــ ده ــ مس وتف

متفاعلن ــ ده ــ فا

مفاعلتن ــ ده ــ تن

مفعولات ــ ده ــ مف وعو

فاع لاتن ــ ده ــ لا و تن

مستفع لن ــ ده ــ مس ولن

جزؤلری بر ر سبب خفیفدر.

سبب ثقیل: ایکی حرف متحرکدن عبارتدر «حرکت وبرکت» کلمه‌لرنده واقع «حر وبر» کبی که افاعیل وتفاعیلدن:

متفاعلن ــ ده من

مفاعلتن ــ عل

جزؤلری بر ر سبب ثقیل اولوب دیکر سکز افاعیلده برسبب یوقدر. وتد ــ دنیلان رکن عروض دخی «وتدمجموع» ایله «وتد مفروق»ناملرنده ایکی نوعدر.

«وتد مجموع» ابتدا ایکی حرف متحرکله اوچنجی برحرف ساکندن عبارتدر. «بنم. سنك» کبی که افاعیل وتفاعیلدن:

فعولن ــ ده ــ فعو

فاعلن ــ ده ــ علن

مفاعيلن ـ ده ـ مفا

فاعلاتن ـ ده ـ علا

مستفعلن ـ ده ـ علن

متفاعلن ـ ده ـ علن

مفاعلتن ـ ده ـ مفا

جزؤلرى وتد مجموع اولوب ديكر اوچ وزنده بو وتد مجموع يوقدر.

وتد مفروق: طرفينى متحرك وسطى ساكن اولان اوچ حرفدن عبارتدر. «قال وقيل وكان» كبى كه افاعيل وتفاعيلدن:

مفعولات ـ ده ـ لات

فاعلاتن ـ ده ـ فاع

مستفع لن ـ ده ـ تفع

جزؤلرى وتد مفروق اولوب ديكر يدى وزنده بو وتد مفروق يوقدر.

فاصله ـ ذيلالن ركن عروض «فاصلهٔ صغرى» «فاصلهٔ كبرى»ناملريله ايكى نوعدر.

فاصلهٔ صغرى: اوچ متحركله دردنجى بر ساكندن مركب درت حرفدن عبارتدر. «بدرم. سورم» كبى كه افاعيل وتفاعيلدن:

مفاعلتن ـ ده ـ علتن

متفاعلن ـ ده ـ متفا

جزؤلرى فاصلهٔ صغرى اولوب ديكرلرنده يوقدر.

فاصلهٔ كبرى ـ درت حرف متحركله بشنجى بر حرف ساكندن عبارتدر «بدرمز هنرمز. شرفمز» كبى كه بو فاصلهٔ كبرى مذكور افاعيل

عشرەدە طوغریدن طوغری‌یە موجود اولمیوب یالکز «مستفعلن»ك مزحفی اولان «فعلتن» وزنی فاصلهٔ کبرادندر.

اشبو ارکانك افاعیل عشرەدە بولندقلری حال ایلە قید اولنەرق ضبط اولنان احوالی شو:

فعولن ــ دە { فعو = وتد مجموع / لن = سبب خفیف }

فاعلن ــ دە { فا = سبب خفیف / علن = وتد مجموع }

مفاعیلن ــ دە { مفا = وتد مجموع / عی = سبب خفیف / لن = سبب خفیف }

فاعلاتن ــ دە { فا = سبب خفیف / علا = وتد مجموع / تن = سبب خفیف }

مستفعلن ــ دە { مس = سبب خفیف / تف = سبب خفیف / علن = وتد مجموع }

متفاعلن ــ دە { مت = سبب ثقیل / فا = سبب خفیف / علن = وتد مجموع }

یاخود ــ { متفا = فاصلهٔ صغری / علن = وتد مجموع }

مفاعلتن ـ ده { مفا = وتد مجموع / عل = سبب ثقیل / تن = سبب خفیف }

یاخود ـ { مفا = وتد مجموع / علتن = فاصلهٔ صغری }

مفعولات ـ ده { مف = سبب خفیف / عو = سبب خفیف / لات = وتد مفروق }

فاع‌لاتن ـ ده { فاع = وتد مفروق / لا = سبب خفیف / تن = سبب خفیف }

مستفع‌لن ـ ده { مس = سبب خفیف / تفع = وتد مفروق / لن = سبب خفیف }

اشکالی ظهور ایدوب هر وزنك هانکی رکنلرله ترکب ایتدیکی معلوم اولور.

٨ ـ اوزان مذکوره‌ده ارکان عروضك یکدیکرلرینه تقدیم وتأخیرلری نظر اعتباره آلندیغی حالده ارالرنده بر طاقم مواخات ومقارنت ظهور ایدوب برینك وزنی دیکرینك وزننه منقلب اولور.

مثلا : فعولن جزؤنده مؤخر اولان «لن» سبب خفیفی «فعو» وتدی اوزرینه تقدیم اولنسه «لن فعو» اولورکه فاعلن وزنی ظهور ایدر. وکذا فاعلن جزؤنده «علن» وتد مجموعی «فا» سبب خفیفنه

تقديم اونديسه «علن فا» ظهور ايدركه بوده فعولن وزني ديمك اولور.

وكذا مفاعلن ده بو تقديم وتأخير اجرا ايدلسه «علن مفا» وفاعلاتن دن «تن فاعلا» ظهور ايدركه بونلرك ايكيسيده مستفعلن وزني اوزره كلور. وبوخصوص ديكرلرنده دخي واقع اولوركه اشبو قلب اصوللريله اوزان مذكوره نك يكديكرينه اولان مناسبتلري وانلرك تركيبلريله اوزانك صورت انتظاملري تعيين ايدر.

انجق اجزاء مذكوره يه زياده ونقصان واسطه سيله تغيرات عارض اولدقجه اجزاى اصليه دن چيقوب بعض فروعات تشكيل ايدرلركه بوراده ده تغيرات مذكوره نك اصطلاحاتيله صورتلريني مطالعه ايده جكز

شويله كه : تغيرات مذكوره نك وجه تسميه سنده اوچ قول اولوب آنلردن :

برنجيسي ـ تغيرات مذكوره دن عروضله ضربه طارى اولنلره «علل» وحشوه عارض اولنلره «زحاف» تسميه اولنمسيدر.

ايكنجيسي ـ كرك عروض كرك ضرب كرك حشوه عارض اولان تغيراته «علل» تسميه سيدر.

اوچنجيسي ـ اوتادوفواصله عارض اولان تغيراته «علل» واسبابه عارض اولنلره «زحاف» دينلمسيدركه اشبو اوچنجي قول اركان عروض اوزرينه مبني اولديغندن اكثريتله بوقول معتبردر.

ايمدي اجزاى اصليه دن برينك تكررندن وياخود برينك ديكريله تركبندن حاصل اولان وزنلر اصلي اولوب بروزن اصليده ده علل وزحافات سببيله برطاقم اوزان متفرعه ظهور ايده جكندن علم عروض مؤسسني بروزن اصلي ايله اندن تولد ايدن اوزان قديمه جمله سنه

«بحر» تسميه ايتمشلر وعلم عروض عربيي «طويل . مديد . بسيط . وافر . كامل . هزج . رجز . رمل . سريع . منسرح خفيف . مضارع مقتضب . مجتث . متقارب .» ناميله اون بش بحره تقسيم وبو بحرلردن برطاقمى يكديكرينه متقارب اولدقلرندن جهت مناسبت وقريبتلرينى كوزه‌ده‌رك بش دائره‌ده جمع ايلمشلردركه اول دائره‌لرك اسملرى وبحورك اوزان اصليه‌سيله برلكده جمله‌سى آتيده‌كى جدولده اجمال ايدلمشدر . شويله‌كه :

دائرهٔ مختلفه	بحر طويل ــ اصولى بربيتده درت كره «فعولن مفاعيلن»
	بحر مديد ــ « « « « « فاعلاتن فاعلن »
	بحر بسيط ــ « « « « « مستفعلن فاعلن »
دائرهٔ مؤتلفه	بحر وافر ــ « « التى كره « مفاعلتن »
	بحر كامل ــ « « « « « متفاعلن »
دائرهٔ مجتلبه	بحر هزج ــ « « « « « مفاعيلن »
	بحر رجز ــ « « « « « مستفعلن »
	بحر رمل ــ « « « « « فاعلاتن »
دائرهٔ مشتبهه	بحر سريع ــ « « ايكى كره «مستفعلن مستفعلن مفعولات»
	بحر منسرح ــ « « « « «مستفعلن مفعولات مستفعلن»
	بحر خفيف ــ « « « « « فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن »
	بحر مضارع ــ « « « « « مفاعيلن فاعلاتن مفاعيلن »
	بحر مقتضب ــ « « « « «مفعولات مستفعلن مستفعلن»
	بحر مجتث ــ « « « « « مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن »

دائرهٔ متفقه ــ بحر متقارب ــ اصولى بربيتده سكز كره « فعولن » در .

اشبو دوائر ایله اون بش بحر عروض مؤسسنك اثر وضعی اولوب بعض متأخرین دها برچوق بحرلر اختراع ایلمشلر ایسه‌ده اکثریسی تأسس ایده‌میوب یالکز « متدارك » و « جدید یاخود غریب » و « قریب یاخود مستعجل » و « مشاكل یاخود متأخر » نامنده اولان درت بحر قبول ایدلمش وبونلردن بحر متدارك دائرهٔ متفقه‌یه ادخال اولندیغی کبی دیکر اوچیده بر دائره اعتبار اولنوب « دائرهٔ سریعه » دیه تسمیه ایدلمشدر . بوحالده :

دائرهٔ متفقه { بحر متقارب ـ اصولی بر بیتده سکز کره « فعولن »
بحر متدارك ـ » » » « فاعلن » }

دائرهٔ سریعه { بحر جدید ـ اصولی بر بیتده ایکی کره « فاعلاتن فاعلاتن مستفع لن »
بحر قریب ـ » » » « مفاعلن مفاعلن فاع لاتن »
بحر مشاكل ـ » » » « فاعلاتن مفاعیلن مفاعیلن » }

دوائر وابحاری ظهور ایدرك عروض عربی التی دائره ایله اون طقوز بحره ابلاغ اولنمش وارتق تزیید وتنقیص ایدلمامشدر .

٩ ـ عربی عروضنك دوائر بحورندن دائرهٔ مختلفه ومؤتلفه یعنی طویل ومدید وبسیط ووافر وکامل بحرلری فارسی ایله ترکجه‌یه تماماً تطبیق اولنه‌میوب اولنسه بیله لذت وحلاوت اولمدیغندن متأخرین شعرای فرس ایله مؤسسین ادبیات عثمانیه مذکور بش بحری کندی عروضلرینه المیه‌رق متباقی اون درت بحر اوزرینه ایراد اشعار ایلمشلر وبو ایکی لسانك ایجابنه کوره اجزای اصلیه ومتفرعه‌یی تدقیق ایدرك لزومی کبی دوائره تقسیم ایتمشلردر که انلردنده شو :

دائره	بحر	
دائرهٔ مؤتلفه	بحر هزج	اجزای اصلیه‌سی بر مصرعده درت کره «مفاعلن»
	بحر رجز	» » » » » «مستفعلن»
	بحر رمل	» » » » » «فاعلاتن»
دائرهٔ مختلفه	بحر منسرح	» » » ایکی کره «مفتعلن فاعلات»
	بحر مضارع	» » » «مفاعیل فاعلات»
	بحر مقتضب	» » » «فاعلات مفتعلن»
	بحر مجتث	» » » «مفاعلن فعلاتن»
دائرهٔ متنوعه	بحر سریع	» » » «بر کره «متعلن مفتعلن فاعلات»
	بحر قریب	» » » مفاعیل مفاعیل فاعلات»
	بحر جدید	» » » «فعلاتن فعلاتن مفاعلن»
	بحر خفیف	» » » «فعلاتن مفاعلن فعلاتن»
	بحر مشاکل	» » » «فاعلات مفاعیل مفاعیل»
دائرهٔ متفقه	بحر مقارب	اجزای اصلیه‌سی بر مصرعده درت کره «فعولن»
	بحر متدارل	«فاعلن»

احوالی ظهور ایتمش اولدیغندن فارسی و ترکی عروضك اساس واجزای اصلیه‌لری اشبو درت دائره‌ده اجمال ایدلمش اولان اون درت بحردن عبارت قالمشدر.

١٠ ــ کتابمزك موضوعی اعتباریله عروض ترکیدن بحث اولنوب ابحار مذکوره اجزای اصلیه ومتفرعه‌سیله برر برر آتیده تفصیل ایدیله‌جکسه‌ده اندن اول لازم اولان «تقطیع» ماده‌سنی بیان ایده‌لم. شویله که:

تقطیع ــ دنیلان شی هر بیتك هر بر جزؤنك وزنی منشعب

اولدیغی بحرك افاعیلندن هر بر جزؤك مقابلنده قیلمق ایچون ابتدا او بیتك کلمه‌لرینی اسباب واوتاد وفواصله تقسیم ایدوب صکره اسباب و اوتاد وفواصل بیتی افاعیلك اسباب واوتاد وفواصلنه مقابل قیله‌رق بربرندن تفریق ایتمکدر.

فقط بونده شرائط آتیه‌یه دقت اولنملیدر. یعنی:

تقطیعده کلمات شعرك صورت کتابتنه اعتبار اولنمیوب هیئت تلفظنه رعایت اولنملیدر. مثلا: برحرف صورت کتابتده موجود اولمیوب حین تلفظده ظهوره کلورسه اوحرف موجود اعتبار اولنور وبونك خلافی اوله‌رق برحرف صورت کتابتده موجود اولوبده تلفظده ظاهر اولمزسه اوحرف نظر اعتباره آلنمز. نته‌کیم: آسمان وآستان وآتش وآیین وامثالی کلمه‌لرك کتابتنده برالف وارایسه‌ده تلفظده ایکی الف ظاهر اولدیغیچون بری متحرك دیکری ساکن اوله‌رق ایکی حرف اعتبار اولنور. وکذا کسره‌نك مدواشباعندن حاصل اولان یا ایله ضمه‌نك مد واشباعندن متحصل واو دخی بونلر کبی اولوب حروف مشدده‌نك دخی بری متحرك دیکری ساکن صاییلیر. کتابتده موجود اولوب تلفظده ظاهر اولمیان های رسمیه ایله «که چه ده واقع هالر ایله «کی» ده اولان یا وامثالی حرفلر حشوده ساقط اولوب ضرب یعنی عجزده اولورسه حرف ساکن کبی اعتبار اولنور. والحاصل تقطیعده یالکز حروف ملفوظه محسوب اولوب غیر ملفوظه اواخر مصرعده معتبر واواسطده حسابدن ساقط وحروف املا ایله ابتدای الفاظده واقع همزه‌لر وبعض کره هالر دخی تقطیعدن ساقط اولور.

اشته شو شرائطی کوزه‌درك مثال اولمق اوزره بروجه آتی بری فارسی ودیکری ترکی اوله‌رق ایکی بیتك تقطیعی اجرا اولندی .

شویله‌که فارسیدن:

نکارما بصحرا شـو که عالم
ز روی خوب تو کشتت خرم

بیتی بحر هزج تفرعاتندن « فاعیلن مفاعیلن فعولن » وزننده اولمغله تقطیعی « نکارما » مفاعیلن « بصحرا شو » مفاعیلن که « عالم » فعولن « ز روی خو » مفاعیلن « ب تو کشتش » مفاعیلن « ت خرم » فعولن « اولورکه بونلردن (که) کاف مکسوره کبی اوقنوب ها اسقاط ایدلمش و (روی) ده‌کی یای مکسوره‌یی کبی و (خرم) ك راسی ایکی حرف فرض واعتبار ایدلمشدر . ترکیدن فطنت خانمك :

مهه نقصان وخورشیده زوال ایرمکده روز وشب
کورر روشند لان هردم ضرر چرخ ستمکردن

بیتی بحر هزجك وزن اصلیسی اولان درت کره مفاعیلن وزننده اولمغله تقطیع اولندقده (مهه نقصا) مفـاعیلن (ن وخورشـیده) مفاعیلن (زوال ایرمك) مفـاعیلن (ده روز وشـب) مفـاعیلن (کورر روشن) مفـاعیلن (اولان هردم) مفاعیلن (ضررچرخ) مفاعیلن ـ (ستمکردن) مفاعیلن . اولورکه بوراده (زوال ایرمك) ایله (دلان هردم) ی وزنه توفیق ایچون ایرمکده‌کی همزه ایله هردمك هاسی قلب اولنه‌رق (زوالیرمك) و (دلانردم) کبی قرائت ایدلمشدر ، شوراسیده معلوم اولسونکه اشبو اسـقاط وقلب مقصودی تمدید ویا

ممدودی قصر کبی احوال مقبول اولیوب ممکن اولدیغی قدر بونلره حاجت براقیه‌رق دها سلیس افاده ایله بیانه واحوال مذکوره‌دن اجتنابه سعی وغیرت ایتمك شاعرلرك وجائب مخصوصه‌لرندندر.

اشته عروضه متعلق اولان مفردات معلومات بونلردن عبارت اولوب بوندن اشاغی طوغریده مستعمل ومتداول اولان اون درت بحر عائد اولدقلری دائره‌لر اعتباریله ترتیب وتحریر اولنمشدر.

«برنجی دائره»

دائرهٔ مؤتلفه

١١ ـ بالاده کوسترلدیکی وجهله دائرهٔ مؤتلفه‌من «هزج . رجز . رمل» دنیلان بحرلردن عبارت اولمغله بونلر اجزای اصلیه‌سیله زحاف وعللدن متولد اجزای فرعیه‌لری و امثلهٔ لازمه‌لری علی وجه الترتیب زیرده بیان اولندی. شویله‌که:

١٢ ـ بحر هزج: اجزای اصلیه‌سی برمصرعده‌درت (مفاعیلن) اولوب عارض اولان زحاف وعلل ایله تنوع ایده‌رك (مفاعلن . مفاعیل . مفعولن . فعولن . مفعول . فاعلن . فعول . فعل . فاع . فع .) صورتنده اون عدد فرع حاصل ایدرکه بونلرك ترکیباتندنده ترکجه‌ده اون التی وزن فرعی حاصل اولمغله جمله‌سی بروجه زیر مفصلاً تحریر اولندی.

کرك بوبحرده وکرك بوندن صکره محرر اولان بحرلرده یازیلان اوزانی کوزلجه اکلاتمق ایچون بیت طرزنده تکمیل تفصیلاتیله درج ایدلمش ومصرع اوله الف وثانی‌یه ثا اشارتی آتلمش اولدیغی کبی مصرع

اولده کچوب مصرع ثانیده عینی اولان اجزا دخی تکثیر سواددن اجتناباً عیناً یازلمیه‌رق شو « = » علامتیله رمز وایما ایدلمشدر .

« بحر هزجك وزن اصلیسی »

ا ــ مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
ثا ــ » » » »

« بحر هزجك اوزان متفرعه‌سی »

١
ا ــ مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل
ثا ــ » » »

٢
ا ــ مفاعیلن مفاعیلن فعولن
ثا ــ » » »

٣
ا ــ مفاعیلن مفاعیلن
ثا ــ » »

٤
ا ــ مفاعیل مفاعیل مفاعیل مفاعیل
ثا ــ » » » »

٥
ا ــ مفاعیل مفاعیل مفاعیل فعولن
ثا ــ » » » »

٦
ا ــ مفاعیل مفاعیل مفاعیل
ثا ــ » » »

٧
ا ــ مفاعیل مفاعیل فعولن
ثا ــ » » »

٨
ا ــ مفاعل فعولن
ثا ــ » »

٩	ا ــ	مفعول	مفاعیلن	مفعول	مفاعیلن
	ثا ــ	»	»	»	»
١٠	ا ــ	مفعول	مفاعیل	مفاعیل	مفاعیلن
	ثا ــ	»	»	»	»
١١	ا ــ	مفعول	مفاعیل	مفاعیل	فعولن
	ثا ــ	»	»	»	»
١٢	ا ــ	مفعول	مفاعیل	مفاعیل	مفاعیل
	ثا ــ	»	»	»	»
١٣	ا ــ	مفعول	مفاعیل	مفاعیلن	
	ثا ــ	»	»	»	
١٤	ا ــ	مفعول	مفاعلن	فعول	
	ثا ــ	»	»	»	
١٥	ا ــ	مفعول	مفاعیلن		
	ثا ــ	»	»		
١٦	ا ــ	فعول	مفاعیل		
	ثا ــ	»	»		

اولوب بو وزنلر ایچونده درخاطر اولنه‌بیلان مثاللر بروجه آتی تحریر اولندی.

وزن اصلی‌یه مثال

کرك دوکسون کرك سوکسون کرك درکاهدن سورسون
وصال یاری بر کره طلبکار اولمامز وار در

اوزان متفرعه مثاللری

اشبو اوزان متفرعه ایچون اولان مثاللر اوزانك اوزرلرینه تحریر ایدلمش اولان رقملرك تکراریله اشارت ایدلمشدر.

١ که سنسك ای پری پیکر ملك ناز
سپهره ماه زمینه شه بکا یار

٢ نه دم سیران ایچون وارسه‌ك جباله
یورر پیشکده یوز بیك برك لاله

٣ وصالکدن سنك دورم
فغان ایتسه‌مده معذورم

زمانلر درکه مهجورم
سکا غایتله مجبورم

٤ زهی حسن وزهی عشق وزهی نور وزهی نار
زهی روی وزهی چشم وزهی ورد وزهی بار

٥ زهی عقل وزهی فکر وزهی اوصاف دلجو
زهی عزم وزهی حزم وزهی دانای خوشگو

٦ زهی ارض وزهی آب وزهی باد
زهی لطف وزهی جود وزهی داد

٧ زهی خلق وزهی اطوار دلجو
زهی علم وزهی اعمال نیکو

٨ نه بو حسن وملاحت
نه بو حمق و بلاهت

٩ ای یار پری صورت دیدارکه مشتاقم
وی حور ملك سیرت کفتارکه مشتاقم

١٠

١١ ای باد صبا سن بکا دلبر خبرین ویر
بو بی سرو سامانلره سرور خبرین ویر

١٢ رؤیاده ایدوب اول لب شیرینی تماشا
چشمم بو کیجه کوردی شکرخواب صفایی

١٣

١٤ دهقان حدیقهٔ حکایت
صراف جواهر روایت

١٥ بالجمله مقالاتم
محصول معانیدر

هر درلو مناجاتم
اللهه رسانیدر

١٦ بلبل کبی خامهم
نواساز پر افغان
اولسون بو نواشعار
مقامات کلستان

١٣ ـ بحر رجز: اجزای اصلیه‌سی برمصرعده درت کره مستفعلن اولوب عارضی اولان زحاف وعلل سببیله‌ده «مفاعلن. مفتعلن. مفعولن. مستفعلان. مفاعلان. مستفعلاتن. مفاعلاتن.»

صورتنده یدی جزؤ فرعی حاصل اولوب بونلرك تركیبندنده اون اوچ وزن فرعی ظهور ایدركه جمله‌سی بروجه آتی تحریر اولنمشدر.

بحر رجزك وزن اصلیسی

ا ــ مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن
ثا ــ » » » »

اوزان فرعیه‌سی

١ ا ــ مستفعلن مستفعلن مستفعلن
ثا ــ » » »

٢ ا ــ مستفعلن مستفعلن
ثا ــ » »

٣ ا ــ مستفعلن مستفعلن مفعولن
ثا ــ » » »

٤ ا ــ مفتعلن مفتعلن مفاعلن مفتعلن
ثا ــ » » » »

٥ ا ــ مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفاعلن
ثا ــ » » » »

٦ ا ــ مفتعلن مفتعلن مفعولن
ثا ــ » » »

٧ ا ــ مفاعلن مفاعلن مفاعلن
ثا ــ » » »

٨ ا ــ مفتعلن مفاعلن مفاعلن
ثا ــ » » »
٩ ا ــ مفتعلن مفتعلن
ثا ــ » مفعولن
١٠ ا ــ مفاعلن مفتعلن مفاعلن
ثا ــ » » »
١١ ا ــ مستفعلن مستفعلن مستفعلن
ثا ــ » » مفعولن
١٢ ا ــ مستفعل مستفعلن
ثا ــ » مستفعلاتن
١٣ ا ــ مستفعلاتن مستفعلاتن
ثا ــ » »

وزن اصلی یه مثال

ایردی ینه ارد بهشت اولدی هوا عنبر سرشت
عالم بهشت اندر بهشت هر کوشه بر باغ ارم

اوزان متفرعه مثاللری

١ الحمد لله وصلکه ایردم ینه
فوت اولمدن دیدارکی کوردم ینه

٢ کوردکده سن شوخ شنی
صاندم لطافت کلشنی

٣

٤ کیمسه‌لرك یتمز الی او دلبرك دامننه
سویله کوکل طوغریسنی بو حالتك حکمتی نه

٥ دلبرمك وصالنه جان و کوکل فدایی‌در
جان و کوکل فدایی‌در دلبرمك وصالنه

٦ مژده کوکل اولدی سکا ارزانی
دلبرینك لبلری هم دندانی

٧

٨ ایلیه‌رك موافقت مرامه
اولدی عدو او دلبرك مقارنی

٩ دون کیجه بن کوردم آنی
اولدی کوکل افتاده

١٠

١١ ای کل بدن رویکده‌کی اول غنچه‌دن
بر کره‌جك قوقلات بزه لطف ایدوب

١٢ قوقلات بکا او کل بدن
بر کره‌جك اول غنچه‌لردن

١٣ الحمد لله بز مسلمانز
دین مبینه سربستکانز

الله بردر یوقدر نظیری
هر شیئك اولدر بدأ واخیری [*]

[*] محرفقیرك بو وزن ایله نظم ایدلمش برعلم حالی واردرکه بوندن چند سنه مقدم سلانیکده طبع اولنمشدر .

١٤ – بحر رمل : اجزای اصلیه‌سی برمصرعده درت کره «فاعلاتن» اولوب عارض اولان زحاف وعلل سببیله «فاعلات. فعلاتن. فعلات. فاعلان. فاعان. فعان. فعلن. فعلان. فع‌لان. فعل. فع. فاع. مفعولن. فاعلیان. فعلیان.» صورتنده اون‌بش جزؤ فرعی حاصل اولوب ترکیباتنده یکرمی ایکی وزن فرعی حاصل اولورکه جمله‌سی زیرده تحریر اولنمشدر.

بحر رملك وزن اصلیسی

ا – فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن
ثا – « « « «

«اوزان فرعیه‌سی»

١
ا – فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن
ثا – « « «

٢
ا – فاعلاتن فاعلاتن
ثا – « «

٣
ا – فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلان
ثا – « « « «

٤
ا – فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
ثا – « « « «

٥
ا – فاعلاتن فاعلاتن فاعلان
ثا – « « «

٦ ا ـ فاعلاتن فعلاتن فعلن
ثا ـ » » » فع‌لن

٧ ا ـ فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن
ثا ـ » » » »

٨ ا ـ فعلاتن فعلاتن فع‌لن
ثا ـ » » »

٩ ا ـ فعلاتن فعلاتن فعلن
ثا ـ » » فع‌لن

١٠ ا ـ فاعلاتن فاعلاتن فعلان
ثا ـ » » »

١١ ا ـ فاعلاتن فاعلاتن فع‌لات
ثا ـ » » فعلات

١٢ ا ـ فعلاتن فعلاتن
ثا ـ » »

١٣ ا ـ فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع
ثا ـ » » » »

١٤ ا ـ مفتعلن فاعلات مفعولن
ثا ـ » » »

١٥ ا ـ مفتعلن فاعلات
ثا ـ » »

١٦ ا ـ مفتعلن مفاعیل
ثا ـ » »

١٧ ا ـ مستفعلن فاعلن
ثا ـ » فاعلان

١٨ ا ـ فاعلن فاعلات مفتعلن
ثا ـ » » »

١٩ ا ـ مفعول فاعلات مفعولن
ثا ـ مفعولن »

٢٠ ا ـ مفعولن مفعولن مفعولن فع لان
ثا ـ » » »

٢١ ا ـ فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن
ثا ـ

٢٢ ا ـ فعلاتن فعلاتن فاعلن
ثا ـ فاعلاتن فعلاتن فعلاتن

بحر رملك وزن اصليسى مثالى

اول كل رنكين عذارى صانمه سودم اختيارى
آخرالامر اضطرارى كوكلمى ويردم قضارا

اوزان متفرعه مثاللرى

١ التفات ايت عاشق نالانكه باق
مرحمت قيل چشم خون افشانه باق

٢ بى وفادلدار ايمشسك
همدم اغيار ايمشسك

٣ چشم پرخوندر كل باغ ديار انتظار
سرخ اچار نركسلرى فيض بهار انتظار

مست نازم کیم بیوتدی بویله بی پرواسنی
٤ کیم یتشدردی بو کونه سرودن بالاسنی

سکا کوکلم دوشدی ای چشم سیاه
٥ عاشق غمخواره‌کم بی اشتباه

عالمك نیلیه‌یم باغ وبهارین سنسز
٦ بکاسن رخلری کلزارایله خوشدر عالم

٧

چکه‌مزلرسه‌ده یارم رقبا
٨ - ٩ سکابن کوکلی ویردم جانا

ایله کل مجلسه اجرای مذاق
١٠ کاهی شرقی اوقوکه ساغری چاق

عشقك ای‌مه بنی رنجورایتدی
١١ نازلر خاطریمی اینجتدی

سنی ای شوخ فدایی
١٢ کوره‌لی اولدم هوایی

وعد ایدنجه بکا بر بوسه‌یی اول کارخ
١٣ کچدی مابینیماده نیجه بیك اه اخ

١٤

خط رخك ای نکار
١٥ ایلدی حسنك فکار

سویله ندر بو آواز
١٦ عاشقه ای نواساز

١٧ عشقكده ای نو نهال
آغلر کوزم ماه وصال

١٨

١٩ رفعت او مه‌لقایه لایقدر
کوکلم او دلربایه لایقدر

٢٠

٢١ بنی دکلر ایسه‌ك ای نور بصر قیل جهدی
ایله تحصیل هنر تا اوله قدرك اعلی

٢٢ فقرا عمرکه ایلرکن دعا
قدسیان جمله‌سی دیرلر نه اصابت

«ایکنجی دائره»

«دائرهٔ مختلفه»

١٥ ـ بالاده دخی تحریر اولندیغی وجهله ترکینك دائرهٔ مختلفه‌سی (منسرح مضارع . مقتضب . مجتث) دینلان درت بحر اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر .

١٦ ـ بحر منسرح : اجزای اصلیه‌سی (مستفعلن مفعولات) اصلندن مأخوذ اوله‌رق بر مصرعده ایکی کره (مفتعلن فاعلات) اولوب اجزای فرعیه‌سیده مستفعلندن (مفتعلن . مفاعلن . مفعولن . فعلن . فعلان . فاعان . مفعولات) صورتنده یدی ومفعولاتدن (مفاعیل . فعولان . فعولن . فاعلات . فاعلن . فاعلان . مفعول .

فاع . فع .) صورتنده طقوزدر که جمعاً اون آلتی اولوب ترکیباتدن ترکیده مستعمل وزن واردر .

١ ا ــ مفتعل فاعلات مفتعل فاعلات
ثا ــ » » » » »

٢ ا ــ مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن
ثا ــ » » » »

٣ ا ــ مفتعلن فاعلات مفتعلن فاعلن
ثا ــ » » » »

٤ ا ــ مفتعلن فاعلات مفتعلن فاع
ثا ــ » » » »

٥ ا ــ مفاعلن مفاعیل مفاعلن
ثا ــ » » »

٦ ا ــ مستفعلن فعولن
ثا ــ » »

مثاللری

١ باقمه بزه ای جوان مشعلهٔ افتراق
ایله بزی لطف ایدوب وصلتکه برچراغ

٢ لطف خداوند اگر یاور اوله برقوله
بربوله محتاج ایکن دهره اولور نامدار

٣ مرحمت ای نازلی یار عاشق دلبستکه
لطفه سزا اکور آجان مرحمت ایت بنده‌که

٤

٥ ندر بکا نکارا بوجفا ندر
وفادیلر ایکن یاهو جفا ندر

٦ بن دائما وفاده
یارم فقط جفاده

١٧ ــ بحر مضارع : اجزای اصلیه‌سی «مفاعیلن فاعلاتن» دن متفرع اوله‌رق برمصرعده ایکی کره «مفاعیل فاعلات» درکه زحاف وعلل سببیله مفاعیلن اصلندن «مفاعیل. مفعولن. مفعول. فعولن. مفاعلن. فع.» صورتنده التی وفاعلاتن اصلندن «فاعلات. فاعلان فاعلن. فع. فاع. فاعلیان» صورتنده التی‌که جمعاً اون ایکی وزن فرعیدن عبارت اولوب ترکیب اولندقده بروجه زیر اون ایکی وزن ظاهر اولور.

« بحر مضارع اوزانی »

١ ا ــ مفاعیل فاعلات مفاعیل فاعلان
ثا ــ » » » »

٢ ا ــ مفاعیل فاعلات مفاعیل فاعلان.
ثا ــ » » » »

٣ ا ــ مفاعیل فاعلات مفاعیل
ثا ــ » » »

٤ ا ــ مفاعيل فاعلات فعولن
ثا ــ » » »

٥ ا ــ مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن
ثا ــ » » » »

٦ ا ــ مفعول فاعلات مفاعيل فاعلن
ثا ــ » » » »

٧ ا ــ مفعول فاعلات مفعول فاعلن
ثا ــ » » » »

٨ ا ــ مفعول فاعلات مفاعيلن
ثا ــ » » »

٩ ا ــ مفعول فاعلات فعولن
ثا ــ » » »

١٠ ا ــ مفعول فاعلاتن مفعولن
ثا ــ » فاعلات مفاعيلن

١١ ا ــ مفعول فاعلاتن مفعول
ثا ــ » »

١٢ ا ــ مفاعيل فاعلان
ثا ــ » »

مثاللری

١

٢

٣ بزز عاشقان سمت معالی
بزز خادمان شرع پیامبر

٥ سرتاپا مجوهر طاقمش صانور عروسان
ازهار ایله کورنلر اشجار مرغزاری

٦ غالب کلور خزان وشتاسی بهارینه
دورك صفاسی نشئه‌سی دکمز خمارینه

و آدم اسیر دست مشیت دکلمیدر
عالم زبون پنجۀ قدرت دکلمیدر

٧ اکدار روزکار ایتمز بکا اثر
ایسترسه‌ك ای فلك ییق خانمانمی

٨

٩ کوردم کهر دهان یاری
آراسته قیلدی هر کناری

١٠

١١

١٢ مناجات عاشقان
مقالات شاعران

مقامات کاتبان
سزاوار آفرین

١٨ ـ بحر مقتضب : اجزای اصلیه‌سی مفعولات مستفعلن اصلندن مأخوذ بر مصرعده ایکی کره « فاعلات مفتعلن » مفعولاتدن « فاعلان مفاعیل مفعول » صورتنده‌اوچ و مستفعلندن « مفتعلن مفعولن » صورتنده ایکی که جمعاً بش جزؤ فرعیسی اولوب ترکچه‌ده بش وزن حاصل ایدر.

بحر مقتضب اوزانی

١
ا ـ فاعلات مفتعلن فاعلان مفتعلن
ثا ـ » » » »

٢
ا ـ فاعلات مفتعلن
ثا ـ » »

٣
ا ـ فاعلات مفعولن
ثا ـ » »

٤
ا ـ مفاعیل مفتعلن
ثا ـ » »

٥
ا ـ فاعلات مستفعلن
ثا ـ » »

(مثاللری)

١

٢ بن او یاری کورمیه لی
آه‌واهه دوشدی کوکل

٣ بن بوایشده معذورم
چونکه کاره مجبورم

٤ اودلداره‌دل ویره‌لی
برعاشقده‌اولدی دلی

٥ عاشـقانه آهمله بن
آب‌وخاکی نار ایلرم

١٩ ـ بحر مجتث : اجزای اصلیه‌سی مستفعلن فاعلاتن اصلندن مأخوذ برمصرعده ایکی کره «مفاعلن فعلاتن» اولوب علل وزحافله مستفعلن اصلندن «مفاعلن . فاعلن . مفاعل» صورتنده اوچ وفاعلاتن اصلندن «فعلاتن . فعلان . فعلن . فع‌لن . فع‌لان . مفعولن . فع . فاع .» صورتنده سکزکه جمعاً اون بر جزؤ فرعی حاصـل اولوب لدی‌الترکیب یدی وزن ظهور ایدر .

« بحر مجتث اوزانی »

١ ا ـ مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن
ثا ـ « « « «

٢ ا ـ مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلان
ثا ـ « « « «

٣ ا ــ مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن
ثا ــ » » » » »

٤ ا ــ مفاعلن مفعولن مفاعلن فعلان
ثا ــ » » » » »

٥ ا ــ مفاعلن فعلاتن
ثا ــ » »

٦ ا ــ مفاعلن فاعلان
ثا ــ » »

٧ ا ــ مفاعلن فعلاتن مفاعلن
ثا ــ » » »

مثاللری

١

٢ بو بحر ایچنده بولور کوهر ایستین غواص
٣ ایا حبیب خدا یا محمد عربی
شفیع روز جزا محمدعربی

٤

بو مشکلات زمانی
٥ چکن بیلور نه بلادر
بو نغمه‌دن عاشقان
٦ مدد دیوب ایتدی آه

٧

« اوچنجی دائره »

« دائرهٔ متنوعه »

٢٠ ــ دائرهٔ متنوعه ــ « سریع . قریب . جدید . خفیف . مشاکل . » دنیلان بش بحردن عبارت اولوب بروجه آتی تحریر اولنمشلردر .

٢١ ــ بحر سریع : اجزای اصلیه‌سی مستفعلن مستفعلن مفعولات اصللرندن برمصرعده برکره « مفتعلن مفتعلن فاعلان » اولوب علل وزحافله مستفعلن اصلندن « مفتعلن . مفاعلن . فعلتن . مفعولن » صورتنده بش مفعولات اصلندن « فاعلات . فاعلن . فعلن . فاعلان » صورتنده درکه جمعاً طقوز جزؤ فرعی اولوب التی وزن ظهور ایدر .

« بحر سریع اوزانی »

١ ا ــ مفتعلن مفتعلن فاعلان
ثا ــ » » »

٢ ا ــ مفتعلن مفتعلن فاعلن
ثا ــ » » »

٣ ا ــ مفتعلن مفتعلن فاعلان
ثا ــ » » »

٤ ا ــ مفتعلن مفتعلن فاعلن
ثا ــ » » »

٥ ا ـ مفاعلن مفاعلن فاعلن
ثا ـ » » »

٦ ا ـ مستفعلن مستفعلن فاعلن
ثا ـ » » »

« مثاللری »

١ کوکلمی آلدك بنم ای مه جمال
باری بکا ویرمه ستمله ملال

٢ اهل معارفله کوروش دائما
ایلمه جاهللره سن التفات

٣ ایلمه جاهللرده سن التفات
اهل معارفله کوروش دائما

٤ بر نظر ایت حال پریشانمه
مرحمت ایت قیمه بنم جانمه

٥ بوکون بزم نکارمز شوخمز
نه جاده‌در نه ایلیور کیم بیلور

٦ آتشمیسك یاقدك بنم دلمی
آفتمیسك محو ایلدك اومی

٢٢ ـ بحر قریب: اجزای اصلیه‌سی مفاعلن مفاعلن فاعلاتن اصلندن تفرع ایدن فاعلات ایله بروجه آتی بش وزن حاصل اولور.

١ ا ـ مفاعیل مفاعیل فاعلات
ثا ـ » » »

٢ ا ــ مفعول مفاعيل فاعلاتن
ثا ــ » » »

٣ ا ــ مفعول مفاعيل فاع‌لاتن
ثا ــ » » »

٤ ا ــ مفعول مفاعيل فاع لان
ثا ــ » » »

٥ ا ــ مفعول مفاعيل فاعلن
ثا ــ » » »

مثاللری

١ كهی جور وكهی لطف دلبران
كورلمزسه نولور حال عاشقان

٢ باقدقجه او كوزلرله عاشقانه
مفتون نكاهكدی خلق عالم

٣ كلسیدی بو كلزاره یار تنها
ایلردی بوناشادی شاد اول ماه

٤ كزدكجه او دلبرله باغ باغ
سینه‌مده اولور یاره داغ داغ

٥ كوردكجه اودلبرله سن بنی
یان یانده حسودانه قیل نظر

٢٣ ــ بحر جدید: فاعلاتن مستفعلن اصلندن تفرع ایدن فاعلات ایله بروجه آتی اوچ وزن حاصل اولور.

١ ا ـ فعلاتن فعلاتن مفاعلن
ثا ـ » » »

٢ ا ـ فعلاتن مفاعلن
ثا ـ » »

٣ ا ـ فاعلاتن مستفعلن
یا ـ » »

مثاللری

١ بو جهانك بو زمانك وفاسی وار
سکا کیم دیرسه آنك چوق خطاسی وار

٢ کوزه‌لم سن بو عاشقك
اله آلدك زمـانی

٣ طالعکدر ای دل سنك
هپ کوزلدر سودکارك

٢٤ ـ بحر خفیف : اجزای اصلیه‌سی فاعلاتن مستفعلن اصللرندن مأخوذ برمصرعده برکره « فعلاتن مفاعلن فعلاتن» اولوب علل وزحافله « فعلن. فع‌لن. فعلان. فع‌لان. مفعولن. فع. فاع. مفاعلن.» صورتنده سکز جزؤ فرعی ظهور ایدرکه بونلردن آلتی وزن حاصل اولور.

١ ا ـ فعلاتن مفاعلن فعلاتن
ثا ـ » » »

٢ ا ـ فعلاتن مفاعلن فعلاتن
ثا ـ فاعلاتن » »

٣
ا ــ فاعلاتن مفاعلن فع لن
ثا ــ » » » »

٤
ا ــ فاعلاتن مفاعلن فعلان
ثا ــ » » » »

٥
ا ــ فاعلاتن مفاعلن فعلان
ثا ــ » » » »

٦
ا ــ فاعلاتن مفاعلن فعلن
ثا ــ » » » »

مثاللری

١
بو جهانك بقاسی یوق نه لازم
بو حیاتك صفاسی یوق نه لازم

٢
کوزه‌لم کل بو جوری ایلمه اجرا
آه عاشق ویرر سنی یله زیرا

٣
روح معناغدای جانمدر فیض قدس طفیل خوانمدر
جسم و جان ایله عالمهزم اوزمینم بو آسمانمدر

٤
کان مهر و محبتدن اولوب
کهر آفتاب عالمتاب

٥
غم دوران دونی چکمه یورو
باقیا اول همیشه مست و خراب

٦
صادقانه دکل ایمش الفت
دشمنکدر کورشدیکك احباب

٢٥ ـ بحر مشاكل : فاعلاتن مفاعيلن اصللرندن متضرع فاعلات ايله بروجه آتی اوچ وزن حاصل اولور.

١
ا ـ فاعلات مفاعيل مفاعيل
ثا ـ » » »

٢
ا ـ فاعلات مفاعيل
ثا ـ مفاعيل فاعلات

٣
ا ـ فاعلات مفاعيل فاعلات مفاعيل
ثا ـ » » » »

مثاللری

١
ايلمزدی او غداره مماشات
ايلسيدی كوكل يادی فراموش

٢
عارفانه منـــــــاجات
ايدر ايتسه شاعران

٣

« دردنجی دائره »

« دائرهٔ متفقه »

٢٦ ـ دائرهٔ متفقه بحور قديمه دن اولان متقاربه ايله مؤخراً تدارك ايديلان متدارك بحرندن عبارت اولوب بروجه آتی تعريف اولنورلر.

٢٧ ـ بحر متقارب : اجزای اصليه‌سی برمصرعده درت كره فعولن اولوب اجزای منشيه‌سيده (فعول . فعلن . فعل . فع) صورتنده درت جزؤ دركه جمله‌سندن التی وزن حاصل اولور.

١
ا ـ فعولن فعولن فعولن فعولن
ثا ـ » » » »

٢
ا ـ فعولن فعولن فعولن فعل
ثا ـ » » » »

٣
ا ـ فعولن فعولن فعولن
ثا ـ » » »

٤
ا ـ فعولن فعولن فعل
ثا ـ » » »

٥
ا ـ فعلن فعولن فعولن فعول
ثا ـ » » » »

٦
ا ـ فعول فعلن فعول فعلن
ثا ـ » » » »

(مثاللری)

١
آكوزم آروحم كرمور افندم
چیقارمه كوكلدن بنی سن آشوخم

٢
كوزل سوز تكلم ایدن آز اولور
كوزل سوز كهردر كهر آز اولور

٣
ندندر بكا هپ آدابر
بومحنت بوربخش بوزحمت

٤
سوزندن دونرسه‌ك اكر
یلانجی صایارلر سنی

٥
ایتمش بوجایی اودابر مكان
ارتق بزمدر بوكونلر اوشوخ

٦ قورلدی مجلس کنــار مایه
افندمز کل بیور صــفایه

٢٨ ـ بحر متدارك : اجزای اصلیه‌سی بومصرعده درت کره فاعلن اولوب تشبث ایدن مفاعیل ایله درت وزن واردر .

١ ا ـ فاعلن فاعلن فاعلن فاعلن
ثا ـ » » » »

٢ ا ـ فعلن فعلن فعلن فعلن
ثا ـ » » » »

٣ ا ـ فعلن فعلن فعلن
ثا ـ » » »

٤ ا ـ فع لن فع لن فع لن
ثا ـ » » »

مثاللری

١ بلبلی کللرك سروری قوللرك
همدمی دللرك رهبری یوللرك

٢ آنم کوزه‌لم نه‌دیدم ســکا بن
ینه سن نی هپ طولادك دیلکه

٣ بکا ســن دیه‌دکمی کوزم
بزه کل کیده‌لم کزه‌لم

٤ یارم کلمز بردم
حالم صورماز اصلا

قصبارر مطبعه‌سی

تدریسات اعدادیه کتبخانه‌سی

(اون درت مجلدی)

مجامع الادب

اصول فصاحت . علم معانی . علم بیان . علم بدیع . علم عروض . فن قافیه . اقسام شعر . اصول تحریر . اصول کتابت و خطابت . اصول تنقید] کبی فنلری حاوی اون کتاب اصلی ایله ترجمه‌لردن مرکب ، دیکر درت کتاب فرعیدن عبارتدر .

التنجی کتاب

فن قافیه

محرری

ارکان حربیه قائمقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

قصبار مطبعه‌سی باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب و ناشری : کتابجی قصبار

۱۳۰۸

نثرده قافیه پردازلق شو عصرده معیباتدن ایسه ده نظمده اصول وقاعده‌سنجه ادا ایتمك لازمدر .

مجامع الادب

[ایکنجی جلدی اولان اصول شعردن]

ایکنجی کتاب

﴿ فن قافیه ﴾

« فن قوافی »

۲۹ ـ اشعارك آخرلرنده واقع حروف متكررهٔ متجانسه‌نك حركات وسكناتنده اتفاق واتحادینه «قافیه» دینوركه «مجرده» و «مركبه» ناملریله اساساً ایكی نوعدر.

۳۰ ـ قافیهٔ مجرده: یالکز بر حرف اوزرینه بنا قلنان قافیه‌دركه اول حرفه « روی » تسمیه اولنور. وهر نوع قافیه‌ده الك اول نظر اعتباره آلنه‌جق شی اشبو روی حرفنده اتحاددر.

سوار عرصهٔ طارم امیر المجلس غبرا
كفیل رحمت امت دلیل جنت المأوا

وفضولینك : قنده‌در بویله برشرفلی نسب
معدن فضل وعزّو علم وادب

ونابینك : خط كلدی رخ آلنه یار اولدی مزلف
دور ایله اولور آلت تصحیف مصحف

وثابتك: باغچه‌ده صفبه بكجیسیدر كل
باغده قوشجی باشیدر بلبل

و : هر كون امری ایله‌ویروب شبنم
چینه‌دان كلنده بلبله‌یم

واوقجی‌زاده‌نك: طاغیلوب عارض دلداره او زلف سركش
ملكت رومی خراب ایلدی سلطان حبش

وسنبلزاده‌وهبینك: ادبیات ایله تاریخ وسیر
سیوت اهل ادبدر یکسر

بیتلرینك مصرعلری آخرلرنده واقع « ا ۰ ب ۰ ف ۰ ل ۰ م ۰ ش ۰ ر ۰ » حرفلری روی اولوب حاوی اولدقلری قافیه‌لرده قافیهٔ مجرده نوعندندر.

۳۱ ـ قافیهٔ مرکبه: حرف رویدن ماعدا واندن اول دیکر متجانس حرفلر بولنوب حرکات وسکناتده اتحاد ایتمکدن عبارتدرکه بوده «مردفه. مؤسسه. مقیده» نامیله اوچ نوعدر.

۳۲ ـ قافیهٔ مردفه: حرف‌روینك ماقبلنده اتحاد ایدن حرفلرك حروف املادن یعنی « ا ۰ و ۰ ی » دن عبارت اولمسیدرکه بونلره «ردف» تسمیه اولنور وشو اوچ حرفه کوره هربرینه بشقه بشقه اسملر اضافه اولنه‌رق « ردف‌الفی»۰ و«ردف واوی»۰ «ردف‌یائی» تسمیه اولنورکه

ریاضینك: عکس رخسارك دوشنجه ای‌مه مهر جهان
ویردی دستکده پیاله‌جاه نخشیدن نشان

بیتنده نونلر روی والفلر ردف اولوب بونك ردف الفی قبیلندن قافیهٔ مردفه‌سی اولدیغی وفضولینك:

اول بری بدر آسمان کمال
بوبری سرو جویبار جمال

بلیغك: ایام زمستانده بنی کردش دوران
برخانهٔ ویران شده‌یه ایلدی مهمان

ونابينك: مؤمنك اولدى چـو معراجى نماز
ديده‌كى ايله بومعراج ايله باز
بيتلرى دخى بوقبيلدن اولديغى كبى خواجه نشأتك:
طوتار اهل مذاق عشق اولان رسوالغم معذور
ايدرمى بويله نابرجا شـكايت اولميان مجبـور
بيتنـك مصرعلرى آخرلرنده‌كى رالر روى و واولر ردف اولوب
قافيه ردف واوى ايله قافيهٔ مردفه‌دندركه ينه خواجه نشأتك:
كوكل پرداغ حسرت سينه پرخون
كوزم ياشى قزل ايرماق وجيحون
بيتيله شو: اقليم طبيعتده اولور سـور همايون
طوغدقچه سعادت ايله شهزادهٔ مضمون
وفضولينك: دوست بى پروا فلك بى رحم ودوران بى سكون
دردچوق همدرد يوق دشمن قوى طالع زبون
ونابينك: شرابه دماغ اولميه شب وروز
يرامز برايشـه مثـال عجوز
وسيدوهبينك: كون كبى طوغوب اوشمع رحمت فانوس
اعجاز توأم اولديغن كوردى نفـوس
بيتلرى دخى بوقبيلدن اولديغى كبى كامينك:
كلوراول ماه لقا نازايله خويكرده جبين
كوسترش بوكه قمر منزلى اولمش پروين
بيتنك مصرعلرى آخرلرنده‌كى نونلر روى ويالر ردف اولوب قافيه
ردف يائى قبيلندن قافيهٔ مردفه اولديغى كبى نابينك احمد نامنه اولان:

اكدار روزكاردن اولسه‌كمی هیچ امین
قلب صنوبری اوله نام دل حزین

معماسی فضولینك : اول بری افتاب اوج یقین
بو بری كابن حدیقهٔ دین

بیتی دخی بوقبیلدندر .

٣٣ ـ قافیهٔ مؤسسه : روی ایله ردف موجود اولمق و ایكیسنك آراسنه دیكر بر حرف كیرمك اوزره تأسس ایدن قافیه‌دركه اول كیدن حرفه « دخیل » تسمیه اولنور نوعینك :

كلدمسه نوله بن شعرا دورینه آخر
عادت بودر آخرده كلور بزمه اكابر

بیتنده رالر روی الفلر ردف اولوب بونلرك آراسنه حلول ایدن (خ . ب) حرفلری دخیلدركه بوقافیه‌ده قافیهٔ مؤسسه نوعندندركه نابینك :

فقرسز حسن غنادر ضایع
بویله وضع ایلمش آنی صانع

ـ و ـ

كاسه محصول قرادن راحت
سكا اكدرمكه یوقدر حاجت

بیتلریده بوقبیلدندر .

٣٤ ـ قافیهٔ مقیده : حرف روینك اولنده ردف اولان واو یا الفدن بشقه بر حرفك تكرر یله اولان قافیه‌دركه اول حرفه (قید) تسمیه اولنور . نابینك :

کلك ایدوب براتی دردست
غنچه تیمارین ایلدی سربست

بیتنده روی تاوسینلر قید اولوب قافیهٔ مقیده نوعندن اولدیغی کبی شو:

باغ فصلنـده اولەلر نولەشن
چیقدی کلشنجیانه قسط رشن

بیتنده روی نونلر اولوب شینلر قید اولدیغی کبی وهبینك :

بیلمیوب حال جهانی بی ریب
قصه خوانلردن ایشتمکدر عیب

بیتنده بالر روی و بالر قید اولدیغندن بونلرده مقیده نوعندندر.

٣٥ ـ اکر حرف دخیل ایکی ردف ارەسنده اولورسـه اکا « قافیهٔ مؤسسهٔ مردفه » دیرلر.

مخزن سرسرای لاهوت
خطه پیرای فضای ناسـوت

بیتنده دخیل اولان هاوسینك الفلرله واولر آرەسنده اولدیغی کبی.

واکر حرف قید برقافیهٔ مردفەدن اول کاورسه اول قافیەیه دخی « قافیهٔ مقیدهٔ مردفه » دیرلر.

ای نظر باز تماشـای کمال
نکه انداز مرایای جمـال

بیتندەکی آلدن اول کلان میملر کبی.

واکر حرف دخیل متجانس اولور یعنی عیناً بر حرف تکرر ایدر ایسه دخیل دیمك اولەجغندن اول قافیەیه « قافیهٔ مؤسسهٔ مقیده » دینور.

فضلنه يوق صدقاتك غايت
چوق بو معنايى مؤيد آيت

بيتنده اولديغى كبى .

٣٦ - بعض كره حرف رويدن صكره ضمير ياخود آدات وياخود بركلمه عيناً تكرر ايدركه اول تكرر ايدن شى ضمير ويا ادات اولورسه اكا « وصل وشايكان » واكر كلمه اولورسه رديف ديندلديكى كبى بعضاً ده قافيه‌يى حاوى اولان كلمه‌دن اول عينى بر كلمه تكرر ايدركه اكاده « حجاب » تسميه اولنور . نابينك :

باقيلورمى اوشه كشور حسن آباده
ايتسه مرآته نظر عكسى كلور فرياده

بيتنده روى داللر اولوب هالر مفعول اليه اداتى اولديغندن و

لبنك تشنه‌سى‌يم صونمه‌مى كلفامى
آب ياقوت ايله نايقامدقچه جامى

بيتنده روى ميملر اولوب يالر مفعول به اداتى اولديغندن و

موجهٔ جوهر نفس آينهٔ آهنده
رقم جبهه‌سيدر ساكن ايكن معدنده

بيتنده روى نونلر اولوب (ده) لر مفعول فيه اداتى اولديغندن و

غارتكر شكيبدر اميد وصلتم
سرمايه‌سوز صبرو شكوندر محبتم

بيتنده تالر روى اولوب ميملر ضمير متكلم مفرد اولديغندن و

زبان معنئ مقصود در اشارتمز
تخالف ايتديكى يوقدر بزم بشارتمز

بیتنده تالر روی اولوب (مزلر) جمع متکلم ضمیری اولدیغندن

و : شوق تشریفك ایله قد صراحی خمدر
بوسهٔ لعلك ایچون چشم قدح پرنمدر

بیتنده میملر روی اولوب (در) ادات خبر اولدیغندن

و : کویا زمین مزرعه‌در عرضحاللر
ایلر جوابه تخم فشانلق سؤاللر

بیتنده روی لاملر اولوب (لر) جمع اداتی اولدیغندن

و : بن اول خاکمکه خورشید جهان آرا جلیسمدر
تنم سفلیدر اما معنیٔ علوی انیسمدر

بیتنده روی سینلر اولوب میملر ضمیر و (در) لر ادات خبر اولدیغندن

و : تعلق اول نکه مستّه جانفشانلقدر
تحمل اول صف مژکانه پهلوانلقدر

بیتنده روی نونلر اولوب (لق) لر ایله (در) لر ادات اولدیغندن .

و : اکر قالدمسه نا آلوده دامانسزلغمدندر
کریبان چاکسزلکلر کریبانسزلغمدندر

بیتنده روی نونلر اولوب (سز) لر و (لغم) لرك اصلی اولان (لق) ایله (میملر) و (دن) و (در) ادات اولدقلرندن بونلر هپ وصل وشایکان قبیلندندر .

امابنه نابینك : ارتباط حسن وعشق اولمشدی مستحکم هنوز
طرهٔ حوّایه دلبند اولمدن آدم هنوز

و : دولت میده کوکل غصهٔ عالم چکمز
ساغر بادهٔ لبریز چکن غم چکمز

و : لطف ايله حاسد بدخواهه ندامت كلمز
تلخ اولان ميوه‌يه شكرله حلاوت كلمز

بيتلرنده‌كى « هنوز . چكمز . كلمز . » كلمات متكرره‌سى روى اولان (ميم ايله تا) دن صكره كلدكلرندن .

و : ايدوب دفع كدر ساغرله مسرور اولمامز يكدر
خرابات ايچره لاى ميله معمور اولمامز يكدر

و : آكلسون كوشهٔ ميخانه‌كيم شاد اولديغم يردر
نواز شكارئ ساقى‌يه معتاد اولديغم يردر

بيتلرنده « اولمامز يكدر . اولديغم يردر . » كلمات متكرره‌سى روى اولان « را ودال » دن صكره كلدكلرندن بونلرده رديف نوعندندر .

وكذا : سپهر همته دور قمردر حلقهٔ توحيد
رياض جنته حوض شكردر حلقهٔ توحيد

و : انشراح سينه‌دركلكشت صحرادن مراد
انكشاف عقدهٔ دلدر تماشادن مراد

و : سرم اوستنده قات قات دود آه افلاكه دونمشدر
غبار غم كوكلده توده توده خاكه دونمشدر

بيتلرنده روى (را . الف . كاف) اولوب بونلردن صكره (در . دن . ها) ادواتى وبعده (حلقهٔ توحيد . مراد . دونمشدر) سوزلرى تكرر ايتديكندن بونلرده‌ده هم وصل وشايكان هم رديف اصولى اجرا ايدلمشدر .

خلوص تام ایله آثار خیرین ایلدی ابقا
صحاری وبساتین وریاض ایلدی اروا

بیتنده ایسه قافیه‌یی حاوی اولان (ابقا . اروا) کلمه‌لرندن اول تکرر ایدن (ایلدی) لفظی حجابدر .

٣٧ ــ قافیه‌یه متعلق اولان اصوللرك اك مهملری بورایه قدر اجمالاً تعریف اولنان شیلردن عبارت اولدیغندن بونلره دقتله ایراد قافیه‌ده خطا ایدلمزسه‌ده بعضاً برقافیه تحریسی ایچون کوزل برفکرك غائب ایدلدیکی حالات مسبوقه‌دن ایدوکندن بویله ضایعات مهمه‌یه میدان قالمامق ایچون اك مهم واك مستعمل اولان قافیه‌لردن مقدار کافی جمع وجنس جنس تفریق ایدوب هرجمله‌یه برده مثال تحریر ایدرك اشبو فن قوافی‌یه تذییل ایلدم .

قافیه تحری ایده‌جك برمحررك معانیٔ لغاتی ارامقدن وارسته اوله‌جغی مطالعه‌سنه والفاظ قوافیدن اکثریسنك حاوی اولدقلری معانیٔ متعدده‌دن بر ویا ایکیسنك مقصود اولمسنه بناءً الفاظ مذکوره‌ده معنالرك اشارتنه حاجت کورلیه‌رك حروفات صره‌سیله بروجه آتی تحریر اولندی :

باب اول

« الف قافیه‌سی »

« قافیهٔ مجرده »

روز و شب حدایله هر بر نعمته بیك كره تا
حمد و شكرك سایه‌سنده نعمت ایتسون سنده جا

آ	پا	تا
جا	زا	ها
لا	ما	یا

« قافیهٔ مؤسسه »

صافین نادانه اظهار ایلمه اسراری ای دانا
سكوت ایت نزد جاهلده خموش اول سن كتاب آسا

آبا	آرا	آسا
آیا	بالا	پاشا
پالا	حالا	خارا
حاشا	دارا	دانا
سارا	شاها	كالا
لالا	لالا	والا

« قافیهٔ مقیده »

نصل شافیسه بیچاره مداوات اطبا
اولور نافع او صورتله عیادات احبا

ابا	اَحِبّا	اُدَبا
اَطِبّا	اَقرِبا	ابنا
دلرُبا	دیبا	رُبا
ربا	رقبا	زیبا
شهبا	صبا	صَبا
مَهبا	عبا	عَجَبا
عُقبا	غالبا	غربا
قَبا	قُبا	كهربا
مُحابا	مرحبا	نُقبا
وُبا	هَبا	هوشربا
هندبا		

آدملك قدرین تواضعله ادب ایلر دوتا
قیل تواضع دائماً زنهار اوله خودستا

آتا	استفتا	افتا
خودستا	دوتا	روستا

شتا صورتا شتا

همتا یکتا .

مردابسه‌ك نامرده هیچ برشیء ایچون اتمه رجا
طوغری اول کارکده دائم حقه ایله التجا

استرجا استنجا الجا

التجا نجا بیجا

برجا جا دجا

رجا کجا مسترجا

ملتجا ملجا هجا

نابجا . .

کیمکه بسم الله ایله برکاره ایلر ابتدا
خیر ایله اتمام ایدر اول کاری البته خدا

ابدا ابدا ابتدا

ادا استهدا اشدا

اعدا اعتدا اقتدا

اودا اهدا اهتدا

پیدا جدا خدا

ردا سودا سویدا

شیدا صدا عدا

غدا غدا فدا

فردا کتخدا گدا

ماعدا مقتدا ندا

ندا هدا هویدا

یلدا . .

غدر ایدن همجنسنه دائم ایدن جور واذا
عاقبت دوچار اولور اولده جفایه هکذا

اذا حذا حبذا

شذا غذا کذا

هذا هکذا .

غیرویه هرکیم ایدرسه افترایه اجترا
دیکرندن بکلسون اولده بیوك برافترا

ابرا اجرا اجترا

احرا اذدرا اسرا

اسرا استبرا استقرا

استکرا اشرا اشرا

اشترا اغرا افترا

پیرا تبرا ثرا

چرا صحرا حورا

خضرا زا زیرا

سرا سفرا شرا
شعرا صحرا صفرا
صغرا ضرا طغرا
عذرا غبرا غرا
فقرا قرا كبرا
كبرا ماجرا مبرا
مجرا مدارا مطرا
معرا ورا وزرا

صانمسون ظالم قالير دنياده فعلی بی جزا
جرمی مقداری اولور البت مجازاته سزا

اجزا استهزا اعزا
افزا جزا سزا
عزا غزا فزا

صدق ایله جهد ایلیانلر کارینه صبح ومسا
بر کون البته اولورلر دولت فوزه رسا

اخسا اکسا اکتسا
پارسا رسا فرسا
عیسا کسا مسا
مرسا نسا .

عبرت کوزیله خلقی تماشا
ایله فقط سن سرایتمه افشا

ارتشا افشا انشا
تماشا عشا عشا
غشا کشا .

اکر بر رأی نامعقول ایچون مجلسده اعضا
تماما اتحاد ایتسه صاقین سن ویرمه امضا

ارضا اعضا اقتضا
امضا انقضا بیضا
رضا فرضا فضا
قضا مامضا مرضا
مرتضا مقتضا .

کشی نقصانی بیلسه دیسه وار بنده خطا
اکا تقدیرنه عفوك ایله سن ایله عطا

اخطا اعطا خطا
عطا غطا .

مطلبی تأیید ایچون زنهار ایتمه ادعا
ایله استدعاده دائم سن تمنیله دعا

ادعا استدعا امعا
دعا مدعا مستدعا

فضلا سوزلرنی ایلمیانلر اصغا
روز وشب عالم ایله بوش یره ایلر غوغا

ابتغا اصفا القا
بلغا دريغا غوغا
وغا . .

ايلمه شكوا فلكدن بكلمه عون ووفا
جوره عاشقدر ابدز شكوايه قارشو بيلك جفا

اختفا اخفا استعفا
استيقا استشقا اصفا
اصفا اطفا اختفا
اكتفا اقتضا انطفا
ايفا بيوفا جفا
خفا شرفا شفا
صفا ظرفا عرفا
قفا مستوفا مصفا
مصطفا مقفا منفا
وفا . .

ظاهراً محروم جاه اولديسه اهل اتقا
باطناً جاى معلايه ايدرلر ارتقا

ابقا اتقا ارتقا
استبقا استسقا استرقا
اسقا اصدقا القا

بقا نقا حقا
رفقا عنقا ملتقا
مهلقا لقا .

ابجديكم زهر نئبك آز ر جرعه سين ويرسه مسكا
حالمه واقف اولورسك يك آجيرسك سن بكا

اتكا اشتكا الكا
اكا بكا بكا
ذكا زكا سكا
شركا متكا مشتكا

كوكل آيينه سى اولسه مجلا
اكا معكوس اولورانوار مولا

ابتلا اجلا اجلا
اخلا اخلا اخلا
استعلا استيلا اصلا
اعلا اعتلا اغلا
الا الا املا
امتلا انجلا اولا
اولا بلا تجلا
تولا تقلا جلا

جهلا   خلا   شهلا
صلا   طلا   علا
علا   عقلا   غلا
فضلا   کربلا   لیلا
ملا   مبتلا   مثلا
مجلا   مطلا   معلا
مولا   مولا   هیولا
واویلا   .   .

دریندر بك دوشنمه بو معما
ایدر کنجینهٔ ادراکی یغما

آزما   اسما   اعما
آلما   التما   اما
ایما   حکما   خرما
رونما   رهنما   سرما
سیما   عظما   عظما
علما   غرما   فرما
قدما   گرما   کرما
مسما   معما   نما
ندما   یغما   .

خدادر واحد وفرود وتوانا
جهان اسرارینه دانا وبینا

ابنا   ابنا   ابتنا
آتنا   ادنا   استثنا
استغنا   آشنا   اعتنا
اغنا   افنا   امنا
انحنا   بنا   برنا
بینا   پنها   تمنا
توانا   ثنا   حسنا
حنا   رعنا   زنا
شنا   غنا   فنا
گونا   مختنا
مستثنا   معنا   معتنا
مینا   .   .

کارکر اولمدی درددله بیك درلو دوا
اقتضا ایلدی بیچاره‌یه تبدیل هوا

احتوا   اروا   استوا
انزوا   انطوا   اهوا
پروا   پیشوا   تقوا
حوا   حلوا   دوا

دَعوا	رُسوا	سلوا
فتوا	فتاوا	قوا
گُوا	لوا	مأوا
مُقوّا	نَوا	هوا

اکل وشربه کلینجه لایقیله اشتها
کیم بیوب ایچسه فساد معده‌دن بولمز رها

اشتها	انها	انتها
نها	بُلَها	تنها
دها	دُها	رها
سُها	سُفها	فقها
مُنتها	نُها	•

جفاسین چکدیکك دکمز بو دنیا
سنی آلداتمسون اوهام و خولیا

اتقیا	اَحیا	اذکیا
ازکیا	آسیا	استحیا
اسخیا	اشقیا	اصفیا
اغنیا	اقویا	ابنیا
اولیا	بقایا	بوریا
تمایا	ثُریّا	جویا
حیا	خولیا	دریا
دنیا	رعایا	رؤیا
ریا	زوایا	ضیا
عطایا	علیا	عِمیا
قیا	گُویا	کبریا
کیمیا	مزایا	مهیّا
هوایا	•	•

باب ثانی

{ با قافیه‌سی }

« قافیۀ مجرده »

کیم کوروشسه اهل فضل ومعرفتله روز وشب
سوز بولور بزم ادبده قالمز اویله بسته‌لب

اَب	حَب	حُب
رَب	سَب	شَب
اَب	هب	•

موافق کاسه برقلبه دیکر قلب
همان یکدیکرک حبك ایدرجلب

اسب	اوب	ثوب
جذب	جلب	جیب
حجب	حرب	ذنب
ریب	سلب	شرب
صعب	صلب	صلب
صوب	ضرب	عجب
عیب	عزب	غرب
غضب	غیب	قرب
قاب	کذب	کسب
کاب	نهب	.

آلمق ایسترسه‌ك اکر درس ادب
اهل فضلك صحبتن ایله طلب

احب	ادب	ارب
تعب	جلب	جنب
حسب	خشب	حطب
ذهب	رتب	رجب
سبب	شهب	. طرب

طلب	عجب	عرب
عقب	عنب	کتب
قطب	لعب	لقب
لهب	نسب	غضب

موافق اولمش اولسیدی اکر دنیاده هر مشرب
ظهور ایتمزدی برچوق اختلاف و برنیجه مذهب

احدب	اطیب	اعجب
اغرب	انسب	ثعلب
عقرب	غبغب	کوکب
مثقب	مذهب	مذنب
مرکب	مشرب	مضرب
مطرب	مطلب	معرب
مغرب	مقلب	مکتب
مکسب	موهب	.

ایدرسه‌ك اهل دانش بزمنه شاید تقرب
سوزکله حال وطور کله چاش ایله تأدب

تأدب	تذبذب	ترتب
ترسب	ترقب	ترکب
تسیب	تصلب	تطرب
تعجب	تعصب	تغلب
تغرب	تقلب	تکهرب

اولهم دبرسه‌ئ اكرهر برده هر جاده مطيب
چاپمش هر وجهله هر حال ايله اولسن مؤدب

مُجرَّب مُحدَّب مُذَبذَب
مُذهَّب مرتب مرتب
مركب مركب مسبب
مسبب مسيب مطيب
معذب مقرب مقرب
مؤدب . .

مال قارونى ايدنمش اولسه شايد مرتكب
صانمه راحتدر او بيچاره همیشه مضطرب

مرتكب مضطرب مقترب
مكتب ماتهب منتسب
منجذب منسلب منقلب

« قافيهٔ مردفه »

« ردف الفى »

ستم ناريله كوكلم اولدى پرتاب
دماغم طولدى آتش كوزلرم آب

آب باب تاب
خواب شاب .

جمله الفاظ و معانيسى مصفا بر كتاب
بخش ايدر انسانه الطاف هداياى حساب

اياب تُراب ثواب
ثياب جناب حُباب
حجاب حساب خراب
خطاب دَواب ذَهاب
ذهاب رَباب ركاب
سحاب سراب شباب
شتاب صواب طناب
عتاب عُجاب عذاب
عقاب غُراب غياب
قُباب كباب كلاب
كُلاب لُعاب مَآب
مذاب مصاب نصاب
نُعاب نقاب يباب

بويله در قاعده بين الاحباب
ارانيلمز قونو شركن القاب

ابواب اتراب القاب
اثواب اجلاب احباب
احجاب اخراب اخشاب
آداب اذناب ارباب

ارقاب اركاب اسباب
اشراب اصحاب اطناب
اعجاب اعراب اعصاب
اعقاب اقطاب اقلاب
القاب انساب انجاب
بوتاب باياب پرتاب
چركاب خوشاب خوناب
سنجاب سيراب سيلاب
شاداب شهداب طلاب
عناب غرقاب قصاب
كذاب محراب مهتاب
ميزاب ناياب وثاب
وهاب . .

سؤ فعل وسؤ نيتدن ايدنلر اجتناب
حسن حال وحسن شهرتله اولورلر كامياب

اجتناب احتجاب احتساب
ارتكاب ارتياب آسياب
اضطراب اغتراب اغتصاب
آفتاب اقتراب اكتساب
التهاب انتخاب انتساب
انجذاب انقلاب كامياب

ماهتاب مستجاب مستطاب
نابجـا حال ايله افعالى ايدن استصواب
صوكى مدهش اولان احوالى ايدر استجلاب
استجلاب استرقاب استصحاب
استصواب استعجاب استغراب
استيعاب .

« ردف واوى »

لطف ايله اكرام ايله ايلر ايسه‌ڭ جلب قلوب
كمه دخل ايتمز سنى مستور اولور وارسه عيوب

جنوب جيوب خطوب
ذنوب رسوب رعوب
ركوب شروب شعوب
عيوب غروب غيوب
قلوب وجوب هبوب

اولمه ديرسه‌ڭ ايكى دنياده مرغوب
هوايه اويمه نفسه اولمه مغلوب

اسلوب آشوب ايوب
جاروب مجذوب مجلوب
محبوب محجوب محسوب
مرغوب مسلوب مشروب
مصحوب مصلوب مضروب
مطلوب معيوب مغضوب
مغلوب مقلوب مكتوب
مكسوب مندوب منسوب

منصوب منكوب منهوب
موهوب يعقوب .

« ردف يائى »

رحلت ايتسه بر ديار آخره شايد لبيب
فضل وعلمى سايه سنده شبهه سز قالمز غريب

اديب جريب حبيب
حسيب صليب خطيب
ذيب رطيب رقيب
شكيب صليب طبيب
عجيب غريب فريب
قريب قضيب كئيب
لبيب لهيب مجيب
مشيب مصيب منيب
مهيب نجيب نسيب
نصيب نقيب .

چوجغك وقت صباوتده ايدرسه‌ك تأديب
صكره سن راحت ايدرسك سنى ايتمز تعذيب

تأديب تخريب تذهيب
ترتيب ترطيب ترغيب
تركيب ترهيب تسريب
تصعيب تصويب تطريب
تعقيب تغريب تقريب
تقليب تكذيب تكعيب
تلغيب تلقيب تنسيب
تهذيب

« قافيۀ مؤسسه »

مرائى يه قاپلمه اولمه راغب
سپهر و در مثال صبح كاذب

تائب ثاقب جاذب
جالب جانب جاذب
جالب جاذب حاجت
خائب ذاهك رائت
راطت راغت راكت
راهت سائت شارب
صائت صاحت ضارت
طالت عاتت غائت
غاصب غالب غايب
قالب كاتب كاذب
كاسب نائب واجب

يار اويله فنالق كيم اقارب
حيا ايلر آنى يايمز اجانب

اجانب اقارب تجارب
تناسب جوانب حواجب
رغائب شوائب عجائب
عواقب غرائب قوالب
كتائب كواكب لبالب

مُجانب	مُجاوب	مُحارب	مُقارب	مكاتب	مكاسب
مُحاسب	مذاهب	مراتب	مَلاعب	مناسب	مناصب
مُراقب	مَراكب	مشارب	مناقب	مؤاظب	مواهب
مصائب	مُصاحب	مَطالب	نوائب	نواصب	وجائب
مُعاتَب	مُعاتِب	معايب			

باب ثالث

«تا قافیه‌سی»

«قافیهٔ مجرده»

بوكون نوروزدر ای دل خروش ایت
فرح بخشا اولان کلزاره سن کیت

آب	اَت	ایت
بیت	دیت	صات
قات	گَیت	یات

بو باغك سروی کلینلرله هم دست
هزاری بلبلی زهری بتون مست

بَخت	پوست	پشت
تَخت	جست	جفت
خشت	درت	دست

دُوست	رَحت	زشت
زفت	زیت	سبت
سخت	سرت	سمت
شَصت	صرت	صحت
صَوت	صیت	مست
موت	نعت	نفت
وَقت	هفت	

ایلمه رنجیده خاطر کمسه‌یی خلقی کوزت
نفسکی اخلاق وافعال محاسنله بزت

اوت	بزت	جهت
دوزلت	دمت	سپت
صفت	لغت	کوزت

نیجه‌اولمش قلوبیجی‌ایدر علم‌وادب حکمت
نصل احیا واباداں ایدرسه عالمی رحمت

اجرت	البت	الفت
امت	بدعت	بدمست
بیعت	تمت	ثروت
ثقلت	جنت	جنت
حجت	حدت	حکمت
حلوت	خبرت	خشت
خشیت	خصلت	خلقت
دعوت	دقت	دوات
دیت	ذمت	رأفت
رحمت	رخصت	رحلت
رشوت	رغبت	رفعت
رقت	زحمت	ذلت

سرعت	سطوت	سنت
سیرت	شدت	شرت
شفقت	شوکت	شهرت
شهوت	صحبت	صحت
صفوت	صنعت	صوات
صورت	طینت	عزت
عذات	عسرت	عشرت
عصمت	عفت	علت
غربت	غفلت	غلطت
غیبت	فرصت	فطنت
فکرت	قدرت	قربت
فلت	قوت	قیمت
کثرت	لذت	لعنت
لکنت	لینت	مدت
محنت		منت
نخوت	ندرت	نزهت
نسبت	نصفت	نعمت
نکبت	نوبت	نیت
همت	وحدت	.

ايله اهليله اموری مشورت
مشورتده چونكه وار چوق منفعت

مرحمت مسعدت مشورت
مفخرت مغفرت مكرمت
مملكت منفعت منقبت
موهبت . .

بودر سرمايهٔ اصل فتوت
دم فرصتده سن ايله مروت

اُبوّت اخوت اذيّت
تحيت حميت رذيات
رغبت رُقيّت فتوت
محبت مذلت مروت
مسرت مشيت مذمت

كيمك ذاتنده يوقسه قابليت
اكا ورزشله كلمز فاعليت

جاهليت عائديت غالبيت
فاعليت قابليت نائليت

« قافيهٔ مردفه »

« ردف الفی »

بك سونه دوشمن ايلرسه وفات
چونكه قالمز كمسه‌يه باقی حيات

اَدات برات بنات

ثبات ثقات جهات
حيات دُهات ذوات
رُوات زكات صفات
صلات عُصات فرات
لغات ممات نبات
نجات نُجات نُعات
نكات وفات ولات
هرات . .

ايسترسه‌ك اگر ايليه‌سك خصمكی اسكات
دعواكی چاليش ايليه‌سك حق ايله اثبات

اَبيات اثاث اسكات
اصوات اقوات اموات
انبات اوقات بالذّات
تورات جنات خيرات
دعوات ذرات كرآت
لذّات مرآت مرات
مرقات ميقات نيات
هيئات هيهات .

ايدرسه‌ك بورج ايله اسراف ايله اظهار دارات
نهايتده سكا واصل اولور برخيلی آفات

آفات آلات آيات
حاجات حالات دارات

رایات ساعات طاعات
عادات غارات غایات
ایولك ایایه کور بوش یره کیتمز حسنات
کون اولور کیم بیلنور قدر جلیل خدمات
ادوات برکات حرکات
حسنات حشرات خدمات
درجات درکات رشحات
سکرات سکنات شعبات
شهوات صلوات ضربات
طبقات ظلمات عشرات
عرصات عرفات عثرات
غلبات غزوات فقرات
قطرات کلمات لمعات
ملکات نفحات هجمات
وقت اولور کیم الك کوچك بر التفات
حل ایدر دعوای قالماز مشکلات
آلهیات التفات امهات
باقیات بینات جاریات
جامدات جانبات جوهرات
حادثات حاصلات رائحات
راغبات باعات ساقیات
سانحات سیئات شائبات
شاربات صافیات صالحات

ضایعات طالبات طیبات
فاجرات فاکهات کائنات
کانبات لامعات مایعات
مهمات محرمات مدرکات
مذعجات مسکرات مشکلات
مضمرات مفردات ممکنات
منکرات مهملات مؤمنات
نائبات نادرات واجبات
واردات واضحات یابسات
صاقین طول امله اولمه مجلوب خیالات
صاقین زیرا شعورك سلب ایدر فکر محالات
ارادات اشارات امارات
بهارات بیانات جمادات
جنایات حبوبات خرافات
حکایات خرابات خیالات
رسومات روایات سماوات
شرارات شئونات شکایات
فتوحات فروعات فکاهات
کرامات کمالات کنایات
مبالات مباهات مبرات
مجازات مداوات مرادات
مراعات معادات مفاجات
مقالات مقامات مکافات

ملاقات مماشات مناجات
مواشات موالات نباتات
مجربدر ایدرلر اهل تقصیرات
قصوری ستر ایچون انواع تذویرات
تأثیرات تأویلات تأییدات
تبشیرات تبلیغات تجهیزات
تحریرات تحقیرات تخفیفات
تحلیلات تحویلات تخییلات
تخریبات تدقیقات ترتیبات
ترغیبات ترکیبات ترمیمات
ترهیبات تزیینات تسلیمات
تسویلات تسهیلات تشریفات
تشکیلات تشویقات تصریفات
تصدیقات تصعیبات تضییعات
تعدیلات تعریفات تعلیلات
تعلیمات تعیینات تفصیلات
تقریرات تکریمات تکلیفات
تلمیحات تمهیدات تنبیهات
تنسیقات توفیقات جزئیات
حفریات حسیات حسنیات
حشویات سهویات سطحیات
عزویات عطریات فنیات

قبحیات قدحیات کلیات
لعبیات لهویات مأخوذات
مأکولات ماهیات متروکات
مجذورات محرورات مجهولات
محذورات محروقات محصولات
محفوظات مخطوطات محلولات
محزوفات مخلوقات مدفوعات
مرفوعات مسموعات مشروبات
مشهودات مضوعات مطلوبات
معقولات معلومات مغضوبات
مفروشات مکسوبات ملبوسات
ملحوظات ممنوعات منسوبات
منهوبات منهیات موجودات
نقلیات وهمیات هجویات
اختلاف ایلسه‌وادیء تذکره‌ده سموت
سنی بیهوده یورانلر بولنور ایله سکوت
بیوت ثبوت سکوت
سموت صموت قنوت
مغوت . .
شجردرحدذاتنده فقط دهشت ویرر تابوت
حجردر حدذاتنده فقط زینت ویرو یاقوت
باروت تابوت طالوت

ماروت مبهوت مسكوت
موقوت لاهوت ناسوت
هاروت ياقوت .

« قافيهٔ مؤسسه »

دیلرسه‌لك قبضیاب اولمقی همان جهتنده اول ثابت مثلدر چونكه دیلرلر هر اولان ثابت اولور ثابت

آفت آلت آيت
ثابت حاجت حالت
رايت ساعت ساكت
صامت عادت غارت
غايت قامت نابت

لجرالبت مصيبتلر بولورلر برنهايت
قاليراعداده امايك قولاى لجمز شماتت

اجازت اخانت ارادت
اسائت اشارت اصابت
اطاعت افاقت اقامت
امامت بدايت بسالت
بلاغت تجارت جبانت
جبايت جلالت جماعت
جنايت جنابت جهالت
خجالت حداثت حذاقت

حرارت حكايت حلاوت
حماقت خباثت خيانت
دخالت درايت دلالت
دنائت ذكاوت رحاوت
ردائت رذالت رسالت
رصانت رعايت رفاقت
رقابت ركاكت روايت
رياست زعامت زكاوت
سباحت سخاوت سرايت
سعادت سعايت سفارت
سفالت سفاهت سلامت
سماحت سياست شجاعت
شطارت شكايت شهادت
صباوت صداقت صدارت
صيانت ضلالت طبابت
طراوت طهارت عبادت
عبارت عداوت عنايت
عيادت غباوت غرابت
غرامت فراست فصاحت
فطانت فلاحت قباحت
قرابت كرامت كراهت
كفالت كفايت كنايت

لیاقت متانت مخافت
ملاحت ملامت نجابت
ندامت نفاست نهایت
نیابت وجاهت وخامت
وراثت وزارت وقارت
وکالت ولایت هدایت

امورنده ایدنلر استقامت
ایدرلر هر جهتله استراحت

استراحت استقامت استطاعت
استعانت استحالت •

ایدرسه‌ك خلقه اظهار خشونت
سکا عالم ایدر البت خصومت

خشونت رطوبت رعونت
خصومت صعوبت ضرورت
عبوست عذوبت عفونت

عقوبت کدورت نحوست
یبوست • •

مسافرلکده ایلرسه‌ك اکر بر برده بینونت
صاقن اوصاحبن کورمزدن اول ایته غیبوبت

بیتوتت بینونت حیلولت
شیخوخت حیرورت غیبوبت

اولانلر طالب راه حقیقت
آلیرلر جمله اشیادن نصیحت

حقیقت ذمیمت رذیلت
شریعت طبیعت طریقت
عزیمت عشیرت غنیمت
فضیحت فضیلت نصیحت
نمیمت هزیمت •
• • •
• • •

بوندن اشاغی اولان تا قافیه‌لی کلمات وزنلری حسابیله طوغریدن طوغری‌یه استعمال اولنه‌مزلرسه ده ردف مقامنده قوللانیله‌بیله‌جکلرندن وارباب سجعه فائده‌لری اوله‌جغندن مجرد وردفلی حالده اولانلری بروجه آتی یازلدی.

« مجرد »

مبادرت مباشرت مباعدت
متابعت مثابرت مجاسرت

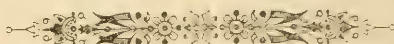
مطاوعت مظاهرت معافیت
معاوت مغایرت مفارقت

مجانبت مجاورت مخالفت | مقاربت مقارنت مناسبت
مراجعت مسارعت مسافرت | مواظبت موافقت موانست
مسالمت مسامرت مسایرت |

« ردیف الفی »

مبایعات محاربات محاسبات | مضاربات مطالبات معاملات
محاکمات محاورات مخابرات | معاهدات مغالطات مقاتلات
مخادعات مخاطبات مداخلات | مقاولات مکاتبات مکالمات
مدافعات مرافعات مذاکرات | مناسبات منافسات مهاجمات
مراسلات مسامرات مشاتمات |

باب رابع

{ ثا قافیه‌سی }

« قافیهٔ مجرده »

هر اولور اولمز ایله سن ایتمه بحث
دامن عرفانکه سوردرمه لوث

ارث بحث بعث خُبث غوث غیث
لوث لیث مکث

مبتنیدر شبهه‌سز بیلك حکمته هر بر حدث
چشم دقتله نظر قیل کورمه برشیئی عبث

ثلث حدث عبث

« قافیهٔ مردفه »

« ردف الفی »

اکر اولمزایسه بر اوده اثاث
بوزیلور محو اولور او اوده اثاث

اَثاث اُناث ثلاث
غیاس • •

دقت ایت سوزلره اکثر بحاث
نجه بیك سفسطه ایلر احداث

احداث ایراث بحاث
میراث • •

« ردف یائی »

نوال ونعمتی هرکیمکه ایتمز شکرایله تحدیث
ابدی کفران ایله خلقك ایچنده دامنن تلویث

تأنیث تثلیث تحدیث
تلویث • •

« قافیهٔ مؤسسه »

بی ادبلر نقور اولسه‌ده ماله وارث
او قدر مورثی تلعینه اولورلر باعث

باحث باعث ثالث
حادث حانث وارث

ظهور ایتدکجه عالمده حوادث
ظهور ایلر او رتبه چوق مباحث

توارث حوادث مباحث

باب خامس

« جیم قافیه سی »

« قافیهٔ مجرده »

اسوب بر باد غم دریای فکرم اولدی مو حاموج
آنکچون کشتیٔ عرفانم اولدی بویله هرج ومرج

اَوج بُرج بنج
ثلج خرج درج
دنج رنج سنج
زوج فلج کنج
گُنج مَرج مزج
موج . نسج هرج
پدر و مادر و خویشانی اولنلر مزعج
بشقه آدم ایله اصلا اوله مزلر ممزج
اَعرَج اَعوَج مزعج
مخرج ممزج مُخرَج
مُخرِج . .
نبـاتاته کلنجه هرسـنه وقت تزوج
ایدرلر تاج زرین دلالتیله تتوج
تتوّج تزوج تشنج
تفرج تموج تموج
کائنات اولرتبه یکدیکرله اولمش ممتزج
کیم برنده دیکرک بیکلرله حالی مندمج
مُزدوج ممتزج مندرج
مندمج منفرج .

« قافیهٔ مردفه »

« ردف الفی »

شبهه سز هر درد ایچون واربر علاج
هر دوایه کلمز اما هر مزاج
رواج زُجاج سِراج
علاج مزاج مهاج
نیاز ایتدکده بر درویش و محتـاج
اولور حقك عنایت بحری موّاج
اخراج اوماج ازعاج
انتاج اَنساج تاراج
حَجّاج حُجّاج حلّاج
خرّاج سرّاج محتاج
معراج موّاج نسّاج
کیم ایدرسه حرص ایله آچ کوزلیلکله امتزاج
مال قارونه ایرشسه کیتمز اندن احتیاج
احتجاج احتیاج ازدواج
اعوجاج امتزاج اندماج
ایدرسه‌ڭ برایشك مأموربنی اولجه استمزاج
ایشك ترویجنه لزم یولی ایلرسك استمزاج
استدراج استخراج استخر
استنتاج . .

حدو مقدار ادبدن هر کیم ایلرسه خروج
معتقد اولمز ولو ایلرسه افلاکه عروج
بروج خروج عروج
ولوج • •

مشاکل طبع ودلدن اولسه بر کالای حب منسوج
اولورلر اول محبلر بر بریله تا ابد ممروج
مأجوج مفلوج ممزوج
منسوج یأجوج

باب سادس

{ حا قافیه‌سی }

« قافیهٔ مجرده »

سکا بر دردلی کلیر ایلرایسه حالنی شرح
آنی تطبیقه چالیش سوزلرینی ایله جرح
جَرح جُرح رَنح
ربح رمح ذبح
سبح سطح شِرح
صبح صاح طرح
فسح فوح قبح
قدح قمح لمح
لوح مدح مزح
مسح ملح ترح
نصح نفح نوح
تواضع اهلی اول سن ایلمه میل تمدح
بحار کبر ایدر زیرا تمدحدن ترشح

ترشح تروح تقبح
تمدح تنصح •
دیلرسه‌ڭ قولڭ اولسون غیری اقواله مرجح
اوزون لاف اتمه دقت ایت سوزڭ اولسون منقح
مجنح مرجح مرشح
مسطح مسلح مصحح
مصرح مطرح مفرح
منقح موشح •

«قافیهٔ مردفه»

«ردف الفی»

دقت ایت بالجمله ارباب صلاح
نیك خصلتله بولور دائم فلاح
اُقاح جناح جُناح

رِباح رَياح سلاح
صلاح صباح صِياح
فلاح مُباح مزّاح
نجاح نكاح .

چاليش ايت نفسكى حكمتله اصلاح
سنى ظلمتده ترك ايتمز او مصباح

اِرباح اَرواح اصباح
اصلاح افلاح اِلحاح
اَلواح ايضاح جَرّاح
سيّاح شُرّاح صَحّاح
صيّاح فتّاح فلّاح
مفتاح مَسّاح مصباح
مَلّاح . .

«ردف واوى»

كلمنجه بر دله فيض فتوح
ايلمز فكر صواب اندن سنوح

جروح سنوح شروح
صَبوح فُتوح نَصوح
وضوح . .

اكر دقتله بر كوز اولسه مفتوح
اول اول عينه دنيا سرى مشروح

مجروح مذبوح مشروح
مطروح مفتوح مقدوح
ممدوح منسوح .

«ردف يائى»

بر سوز اولمزسه اكر غايت صريح
شبهه سز دينمز اكا قول صحيح

ذبيح صبيح صحيح
فسيح فصيح قبيح
مديح مسيح نبيح
وضيح . .

اكر بر التماسك وارسه ايتمه دفعةً تصريح
مناسب سوزله ايراد ايت انى اولجه ايت تلميح

ترجيح تسبيح تسطيح
تشريح تصحيح تصريح
تلميح تلويح تنقيح
توضيح . .

« قافيه مؤسسه »

موافق دوشمز البت هر ايشه هر قول ناصح
فقط بر چوق نصيحتدن چيقار بر رأى صائب

راجح سائح شارح
صالح فائح لائح
ناصح واضح .

باب سابع

{ دال قافیه‌سی }

« قافیهٔ مجرده »

التماس ایلرسه بر بیچاره بر شیء ایتمه‌رد
ممکن اولمزسه بیله یکدن اکا سن چکمه سد

بد	جد	حد
خد	رد	سد
قد	مد	ید

وعظی اول نفسکه ایت صکره ناسه ایله پند
کندینه سن ایله خلقی حبل عرفانکله بند

برد	بند	پند
جحد	جند	جهد
حقد	حمد	درد
رشد	رعد	رند
زرد	زهد	زید
سرد	سعد	سند
حید	طرد	عبد
عقد	فرد	فقد
قید	کرد	گرد
لحد	مجد	مرد

مرد	مهد	نقد
وجد	ورد	ورد
وعد	.	.

صاف اول کمسه‌نک احوالنه ایتمه حسد
قلبکی زیرا حسد ناری یاقار قالمز جسد

اسد	بلد	جسد
حسد	رصد	رمد
سند	صمد	عدد
مدد	نمد	وتد
ولد	.	.

قامت عرفانکی سعیکله سن ایله بلند
هر کورن شاشسون آنی دشمن بیله ایتسون پسند

بلند	پسند	کمند
سمند	گزند	.

بو دنیاما نی شرطیجه خلقه بذل ایدن اجود
اولور دنیا ومافیهاده اول عالی همم اسعد

امجد	ابعد	اجود
اجید	احمد	ازید

ارشد اسعد اسود
امجد اوحد جيد
سيد مرتد مرشد
مرقد مسجد مشتد
مشهد معبد مقصد
ايدن هركارينه جداً تقيد
ايدر اقرانى بيننده تفرد
تبرد تحدد تجرد
تحشد تردد ترصد
تشهد تعبد تعدد
تفرد تقيد تمرد
اولان عفت لباسندن مجرد
قيود عار ايله اولمز مقيد
مجدد مجدد مجرد
مجرد مجلد مجلد
محمد مزيد مشدد
مقصد معند مقلد
مقلد مقيد مقيد
ممهد منقد منقد
مؤبد مؤيد مؤيد
موحد مولد مولد

چوق كورلمشدر مجربدركه اكثر مستبد
حقداويمز رأى وفكرندهقاير هپ منفرد
مجتهد مجتهد مستبد
مستعد مطرد معتقد
معتضد معتمد منعقد
منفرد . .

« قافيهٔ مردفه »

« ردف الفى »

كيم ايدرسه كرم ولطفى ايله عالمى شاد
ايدياورحشره قدر اسمى آنك خيرايله ياد
باد داد زاد
شاد عاد ياد
قيود درد ومحنتدن اول آزاد
غم دنيا ايله كل اولمه ناشاد
آباد آحاد آزاد
داماد ناشاد .
كيمكه ايسترسه ايكى دنيادهاولسون برمراد
باب لطفى احتياج اربابنه ايتسون كشاد
بلاد تضاد جماد
جواد جهاد حصاد
رشاد پرماد زياد
سداد سواد عباد

عماد عناد فؤاد
فساد قباد كساد
كشاد مداد مُراد
مزاد مفاد معاد
مواد نژاد نهاد
وداد . .

صبور اول دهره قارشی ایتمه فریاد
فغانی دکله‌مز بو کهنه بنیاد

أبعاد ابعاد أجداد
اجساد ارصاد اُستاد
اسناد اشهاد اصعاد
اضداد أعداد اعداد
اعیاد افراد افساد
اکراد الحاد امداد
انداد انشاد اوتاد
اوراد اولاد ایجاد
ایراد ایقاد برباد
بنیاد بهزاد پولاد
بی‌داد بی‌زاد تعداد
جلّاد حدّاد حُسّاد

سدّاد شمشاد صیّاد
عبّاد عوّاد فرهاد
فریاد مزداد مرصاد
معتاد منقاد معیاد
میلاد نقّاد نوزاد

اغلنوب اقبال جاهه ایتمه زنهار اعتماد
لا بقاده عکس اقبال ایلمز چوق امتداد

اتّحاد اتقاد اجتهاد
اشتداد اطّراد اعتقاد
اعتماد اعتیاد اقتصاد
امتداد انتقاد انجماد
انفراد انقیاد .

فلاکت دیده‌لر ایلرسه سندن شاید استمداد
مددرسلکله فخر ایت یاردم ایت کوسترمه استبداد

استبداد استبعاد استرداد
استشهاد استطراد استعداد
استمداد . .

نیجا احسان ایله تحصیل اولنمز نفع و سود
مستحقه بذل و احسان ایلمکدر شرط جود

بود جود دود
دود سود عود
هود . .

وعدینه آلدانمه کذابك صاقین ویرمه وجود
ویرمه قرضاً اقچه کذابه کیدر صکره نفود

ثمود جحود جنود
جهود جیود حدود
حسود حقود خلود
درود ربود سجود
سرود شهود صعود
عمود عنود عهود
فزود قعود قیود
نقود نمود ودود
وجود ورود نهود

سکا حاسد چوق ایسه بك چوق اولورسه ك محسود
اکا فخر ایله که اول رتبه اولورسه ك مسعود

پرسود حیدود خوشنود
محدود محسود محمود
مسدود مسجود مسعود
مشهود مطرود معبود
معدود معهود مفقود
مقصود محدود موجود
مورود مولود نمرود

سورمك ایسترسه ك اگر عمر سعید
کنج ایکن تحصیل قیل سعیك مزید

امید بدید برید
بعید بلید جدید
جرید حدید حفید
حمید خرید رسید
رشید سدید سعید
سفید شدید شرید
شنید شهید عبید
عنید فرید قدید
کلید کبید مجید
مدید مرید مزید
معید مفید وحید
وعید ولید یزید

طاقنوب بی ادبك حالنی ایتمه تقلید
که او تقلید ایدر انواع بلایا تولید

تأکید تأیید تبرید
تبعید تجرید تجدید
تجوید تحدید تحمید
تردید تزیید تسوید
تشدید تعقید تقلید
تقیید تمدید تمجید
تمهید توحید تولید
تهدید جمشید خورشید
تومید . .

« قافیهٔ مؤسسه »

حسود اولمه صاقین زیرا حسد در نار خالد
یانار طورماز همیشه نار ایچنده قلب حاسد

بارد	جاحد	جامد
جاهد	حاسد	حامد
خالد	راشد	راکد
زائد	زاهد	زاید
ساجد	ساعد	شاهد
عائد	عابد	فاسد
قاصد	کاغد	ماجد
ناشد	واجد	واحد
والد	وارد	.

زمان اولدقجه تحصیله مساعد
آنی فوت ایتمه تحصیل ایت فوائد

اماجد	تزاید	تقاعد
توارد	عقائد	عوائد
فرائد	فوائد	قواعد
مجاهد	محامد	مساجد
مُساعد	معابد	مفاسد
مقاصد	.	.

باب ثامن

{ را قافیه سی }

« قافیهٔ مجرده »

برصومون اکمك ایچون کیتمه لیمّا که سر
دامن سعیه یاپش البت بولورسك سیم و زر

اَر	بَر	بُر
بِر	پَر	پُر
تَر	جر	جُر
خَر	دَر	دُر
زر	سَر	سِر
شَر	فَر	مُر
نَر	یَر	.

خیره سعی ایله همیشه فعلك اولسون فعل خیر
مستفید اولسون او خیرکدن سنك ذاتکله غیر

اَبْر	اجر	بحر

بدر	بذر	نحر
ثور	جبر	جذر
جسر	جفر	جور
جهر	حشر	مصر
حضر	حمر	خبر
دور	دهر	دبر
زجر	زخر	زهر
سحر	سطر	سير
شعر	شعر	شكر
شمر	صبر	طبر
عمر	عطر	عمر
عذر	غير	فجر
فخر	فقر	فكر
قبر	قدر	قصر
كبر	گبر	كسر
كفر	مكر	مهر
مهر	نحر	نذر
نشر	نصر	نهر

وتر وزر هجر
هدر يسر .

هر كيم ايتمزسه عدوسندن حذر
عاقبت بركون اولور دامه دوشر

اثر	ازر	اسر
اكبر	امر	بجر
بشر	بصر	بقر
بدر	پسر	تبر
تبر	ثكر	ثمر
حجر	حذر	خبر
خطر	سپر	سحر
سفر	سقر	سور
شجر	شرر	شكر
صفر	ضرر	عشر
غرر	قدر	گزر
كسر	كمر	گهر
مفر	مقر	نمر
نفر	وتر	يتر

بهار اولدى چمنلر سردى يستر
انكچون سروا كوب سر ياتمق ايستر

ابتر احمر اختر

اخكر اخير ازبر

ازهر استر اسمر

اشعر اشقر اشهر

اصفر اعور افسر

اقصر اكبر اكر

اُلكر اَنذَر اوفر

ايسر ايستر بدتر

بربر بندر بهتر

بستر پيكر جعفر

جوهر چنبر حيدر

دُختر دردر دفتر

رهبر عرعر عنبر

قنبر محور مضطر

مقبر مفضر مقبر

منبر ميسر •

ایدن بر لقمه نانك حقنی یاحق تفكر
شاشار بیلمز نصل ایتسون سكا حمد تشكر

تأثر تأخر تبحر

تحجر تحمر تحسر

تخير تذكر تشعر

تشكر تصدر تفخر

تفكر تقرر تقطر

تكبر تكثر تكرر

تبصر تيصر •

دیلرسه‌ك جان ودل اولسون منور
وجودك قیل معاصیدن مطهر

مبشر محرر مخير

مدبر مسخر مسطر

مطهر معطر معمر

مفكر مقدر مقرر

مكرر منير منور

مؤخر ميسر •

« قافیهٔ مقیده »

چانیش تلطیفه خلقی دقت ایت اولمه دل آزار
بوكا عالم دنور بر كون قالیرسك سنده ناچار

آبار آثار آذار

آزار بازار تاتار

داوار سالار ناچار

كیم كه فعل خیر ایدر بیچارگانه خوش باقار
هر ایشی آسان ایدر حق كندیده پك خوش یاشار

آثار آچار ارار

ازار اشار اصار

اقار اكار باصار

چالار چاپار صاتار

صاچار صارار طاپار

طالار قاپار قاچار

قازار قاپار یاپار
یاتار یارار یازار

یاشار یاغار یامار
یانار . .

بو لغتلرك بعضیلری املای معروفه مخالف کبی کورینورسه‌ده صرف عثمانی قواعدنجه بویله یازلملری لازمدر.

«قافیهٔ مردفه»

«ردف الفی»

سراسر بر یوزی اولسه چمن زار
کزنمه پا برهنه کزلیدر خار

بار تار ثار
خار دار زار
سار عار غار
کار مار نار
یار . .

بی‌ادبلرله کوروشمه ایتمه سمتندن کذار
چونکه واردر برسوزنده انلرك بوزیلك خسار

بحار بکار جدار
جوار جهار چنار
چهار حصار حمار
خسار خمار خیار
دیار سوار شکار
شمار غدار عقار
عیار غبار غرار

مزار فنار قتار
قرار قمار کبار
گذار مدار مزار
مسار نثار نزار
نگار نهار وقار
هزار یسار .

دوام ایتمز زمانك حکمی بسیار
کلیر بر کون کولر البته غمخوار

ابحار ابرار ابصار
ابکار اثمار اخبار
اخطار اختیار ادبار
ادرار ادوار ازکار
ازبار ازهار اسعار
اسفار اشعار اشعار
اضرار اطوار اظهار
اعذار اعشار اعصار
اعمار اغیار افطار
افکار اقدار اقرار
اقطار اکدار امرار

امصار امطار انصار
انکار انوار انهار
اوتار ایثار ایجار
بی عار بیدار بیزار
بدکار بسیار بیمار
تذکار تکرار تجار
جبار جرار خنکار
درکار دستار دشوار
دیدار دینار دیوار
رفتار زنار روار
سیار طیار عطار
عیار غدار غفار
کفار کفتار کلزار
مختار مشوار معیار
مقدار منشار بخار

روز وشب سعی ایله قیل اثمار علمی ادخار
صرف ایدرسك عمرڭ اولدقجه کوزم بالافتخار

ابتدار اجتسار احتقار
احتکار اختمار احمرار
اختصار اختیار ادخار
استتار استوار اشتهار
اضطبار اضطرار اعتبار
اعتذار اعبرار اغترار
افتخار افتقار اقتدار

اقتصار انحار انتشار
انتظار انجرار انحصار
انکسار بختیار بهره دار
برکذار پیشه کار درکنار
ردیفکار زرنثار شرمسار
شهریار شیوه کار عشوه کار
فتنه کار کارکذار کارکار
مستشار مستعار .

برینك آخره احسان ایدوب استخبار
حسد ایتمه اکا سن ایتمه آنی استکثار

استبشار استبصار استحقار
استخبار استکثار استغفار
استقرار استمر .

« ردف واوی »

دلك اولمزسه کثرتدن اکر دور
ایرشمز شمس وحدتدن سکا نور

حور دور زور
سور سور شور
صور طور کور
مور نور .

میل ایدوب اقباله ویرمه قلبکه کبر وغرور
چونکه مغروره کلیر البت نهایتده فتور

بحور بذور جسور
حبور حفور خطور

دهور ذكور زبور
سمور شرور شعور
شكور شهور صور
صدور ضرور ظهور
طيور ظهور عبور
غرور غفور فتور
فجو قبور قصور
كسور مرور نشور
وفور وقور •

اويوب اقبال دهره اولمه مغرور
چاليش مقبل ايكن ايت خالقى مسرور

بللور تنور جمهور
دستور ديجور زنبور
سمور شحرور طنبور
طيفور عصفور غيور
فغفور قنبور مأجور
مأمور مبرور مجبور
مجرور محذور محصور
مخمور مذكور مذبور
مستور مسرور مسطور
مشكور مشهور معمور
مغرور مغفور مقدور
مكسور ممرور منشور

منصور منظور موفور
مهجور يغمور •

« ردف يائى »

كبرونخوتدن برى قيل نفسك اول روشن ضمير
كبر ايله آلوده لر انجام اولور زيرا حقير

اثير اجير اخير
اسير امير بشير
بصير بذير جدير
حرير حصير حقير
حمير خبير خطير
دبير زفير سرير
سعير سمير شرير
شعير شهير حرير
ضمير ظهير عسير
غدير فقير قدير
كبير كثير مدير
مشير مصير منير
نذير نضير وزير
دفير يسير •

عدالتله قيننده چيقسه شمشير
سهولتله ايدر دنيايى تسخير

اكسير تأثير تأخير
تبشير تحرير تحذير

تحقیر تحمیر تخییر
تدبیر تدمیر تدویر
تذکیر تذبیر تزویر
تسحیر تسخیر تسریر
تسطیر تشمیر تشهیر
تصغیر تصویر تطهیر
تعبیر تعذیر تعشیر
تعمیر تغیر تفسیر
تقدیر تقریر تقصیر
تقطیر تکبیر تکثیر
تکدیر تکریر تکفیر
تنفیر تنکیر تنویر
توفیر توقیر تیسیر
خنزیر زنجیر شمشیر
کشمیر نحریر •

« قافیهٔ موسسه »

خدانک حکمتی هرشیده ظاهر
فقط اکثر کشی درکنده قاصر

آخر بادر باقر
باهر تاجر جابر

خاسر خاطر سائر
شاطر شاعر صابر
صادر طائر طاهر
ظاهر عاشر عامر
فاجر فاخر فاطر
قادر قاصر کافر
ماهر نادر ناشر
ناصر وافر •

دکلدر موجب قیمت عناصر
ایدر ذیقیمت اشیایی جواهر

تبادر تکاثر جواهر
دفاتر عناصر مآثر
مباشر مظاهر معابر
مغایر مفاخر مقابر
مُکابر منابر •

کلیر تدریجاً ایله صوچلر اولور برچوق تقاصیر
بو تقصیرات کلیدن ظهور ایلر محاذیر

تباشیر تصاویر تفاسیر
تقاریر تقاصیر جماهیر
عصافیر محاذیر مشاهیر
مقادیر • •

باب تاسع

« زا قافیه‌سی »

« قافیهٔ مجرده »

صولتکدن دشمنك ایلر ایسه اظهار عجز
طردایت اندن غالبیت رایتك سن ایله رکز

جوز حجز حرز
رجز رکز رمز
سبز طرز عجز
غمز فرز کنز
مغز . .

ایدنلر طوغریلق دارنده غیرتله تحیز
ایدرلر فیض واقبال سعادتله تمیز

تحرز تحیز تمیز
تهزز مجهز معجز
معزز محیز .

« قافیه مرفه »

« ردف الفی »

صاقله سرك ایتمه هیچ برکیمسه یه سن کشف راز
چونکه صکره صاقله دیر سك صاقلامز ایلر او ناز

باز راز ساز
ناز . .

کمسه یه یالوارمه محجوب اولمه سن اول سرفراز
مرد اولان زیرا خدادن غیریه ایتمز نیاز

پیاز جهاز جواز
حجاز دراز فراز
گداز گراز مجاز
مجاز نیاز .

کلامه بی تأمل ایتمه آغاز
دهانکدن چیقارمه سن بوش آواز

ابراز احراز اعجاز
اغراز آغاز اغماز
افراز الغاز ایجاز
آنباز آواز بی ناز
پرداز پرواز حباز
دلباز دمساز سرباز
شهباز ناساز .

کیمکه عادلدر ایدر ظلم ایلمکدن احتراز
کسب ایدر دنیاده وعقباده خیلی امتیاز

احتراز امتیاز اهتزاز

بی‌نیاز جلوه‌باز جلوه‌ساز
سرفراز عشوه‌باز •

« ردف واوی »

فلکدر بو کلیر البته بر روز
ایدر مغرور جاهی خانمان‌سوز
دوز روز سوز
آشنای علم حکمتلر ایدر کشف رموز
انلره مفتوح اولور بی‌شبهه ابواب کنوز
بروز دروز رموز
عجوز فروز کنوز
اولنجه ادمك بختی مساعد طالعی فیروز
اولور هر برکونی دهرك اکا برعید و نوروز
فیروز محجوز مرکوز

مرموز مکنوز مهموز
نوروز • •

ردف یائی

لسانه دوشمیوب سن اولمامق ایسترایسه‌ك تعجیز
چالیش طوت اغزکی دائم کلامه ایله کل پرهیز
ابریز آمیز انگیز
پرویز پرهیز تجویز
تعجیز تمییز تهذیز
دهلیز • •
ادبسز قارشوسنده اکثری اهل ادب عاجز
قالیر ظاهرده زیرا بی‌ادبله سوز دکل جائز
بارز جائز حائز
حاجز رامز عاجز
فائز • •

باب عاشر

﴿ سین قافیه‌سی ﴾

« قافیهٔ مجرده »

یلان سویلمکله جبر ایله قادرسه‌ك باشیمی کس
بنه مرد حقیقیدن چیقار صانمه یلان سس
آس اس بس
حس خس رس

سس فس کس
مس • •
قابلیت اولمینجه نیلسون انسانه درس
قابلیتسز اولنلر درك ایدر هر شیئی ترس

أنس   برس   ترس
حبس   حدس   خمس
خمس   درس   رأس
شمس   عكس   غرس
غطس   فرس   قدس
قبس   كلس   لمس
مكس   نكس   نحس
نفس   يأس   •

دل بلاسيله هزار اولمش هميشه در قفس
کس سنك حبس اولمامق ايسترسه‌ك اى صاحب نفس

اخس   ترس   جرس
عدس   فرس   قفس
كومس   نفس   نكس

تجسس   تحسس   تدرس
تفرس   تكلس   تلبس
تنفس   •   •

اکر بر ايش اولورسه حسن نيتله مؤسس
ظهور ايلر او ايشدن شبهه‌سز فعل مقدس

مخمس   مدرس   مدس
مقدس   مؤسس   •

«قافيهٔ مردفه»

قونسه بر كنارها كراولجه بر حكيم اساس
دكمه‌شيلرله بوزلمز بو قدر اول كار هراس

اساس   پلاس   تماس
جناس   حواس   قياس
لباس   نحاس   هراس

كوسترر كنديني احمق كبي اكثر دساس
او صفتله يناشير ايشلرى ايلر احساس

الماس   انفاس   ايناس
دساس   قرطاس   قسطاس
مقياس   وسواس   •

نور علم و معرفت بر قلبه ايتسه انعكاس
الكوچك بر ذره‌دن بيك حكمت ايلر اقتباس

اقتباس   التباس   التماس
اندراس   انعكاس   بى قياس
حق شناس   •   •

«ردف واوى»

كوتو هر برده فنادر نته‌كيم وجه عبوس
كوزل اولمز سوس ايله زينت ايله اولسه عروس

جلوس   دروس   شموس
عبوس   عروس   فسوس
مجوس   نفوس   •

شرابك غایتی ای اهل ناموس
یا قلج وسکته‌در یاصرع وکابوس
جاموس سالوس طاووس
فانوس قاموس کابوس
ناقوس ناموس .
بلاجرم وخطاشایداولورسه‌ك ظلم ایله محبوس
سکا امداد ایدر عدل آلهی اولمه کل مأیوس
افسوس قدوس کیلوس
کیموس مأنوس مأیوس
محبوس محروس معکوس
ملبوس . .

«ردف یائی»

چوق صاقین نادانه‌اولمه همجلیس
کچمسون بیهوده باق عمر نفیس
انیس جلیس خسیس
خمیس زنیس سلیس
مقیس نفیس .

قیمت وقدرینی علملك کم ایدرسه تقدیس
اکا الواح طبیعت بیله ایلر تدریس
تأسیس تجنیس تحمیس
تخمیس تدریس تسدیس
تقدیس تلبیس .

«قافیهٔ مؤسسه»

اولورسه‌ك خلقت عرفانی لابس
همیشه سن اولورسك صدره جالس
پارس جالس فارس
لابس یابس .
ایدنلر خلقه القای دسایش
قالیرلر صکره آنلر بی موانس
دسائس عرائس مجالس
مجانس مدارس ملابس
موانس نفائس .

باب حادی عشر

«شین قافیه‌سی»

«قافیهٔ مجرده»

خلق اولندك سعی ایچون کل طورمه بوش
کندی کارك یوقسه سن امداده قوش

آش اَش ایش

باش بش بوش
دیش شاش شیش
شش طاش قاش
قوش قیش یش
یاش . .

برمروت صاحبی برشی سکا ایلرسه بخش
هم تشکرایله همده لطفنی ایت قلبه نقش

آرش بخش بطاش
ترش جیش رحش
رعش عرش عطش
فحش فرش گیش
نعش نقش .

معرفت باغندن اصلا طاتمامش جاهل یمش
عارفان اما انك بیك درلوسندن چوق یمش

اینش بیلیش بینش
دونش قاپش قاصیش
قارش قازش قاچش
قالیش قامش قایش
گوروش گواش گومش
یاتیش یاریش یازیش
یانش ینش یمش
یمش ییش .

ایدن هر کارینه خواهشله ورزش
آلیر انجام ایشندن خیلی بخشش

آلقش بخشش رنجش
سوزش شورش گردش
گنجش گوشش ورزش

« قافیهٔ مردفه »

« ردف الفی »

سکا صادق کورونان هر کشی اولمز سرداش
هر اولور اولمزه قلبکده کی سر اولمز فاش

باش خاش داش
فاش . .

ایشکه بکجه صارل هر نقدر آزسه ده معاش
کون اولور بوللادر الله آنی سن ایتمه تلاش

تلاش خراش فراش
قماش معاش .

ایتمه اوباشی صاقین کندینه یاهو پاداش
سکا شری طوقنور سنده اولورسلك اوباش

اوباش پاداش پرخاش
خفاش ساپاش عیاش
فراش قلاش بناش
نقاش . .

ردف واوی

اسکی ضرب مثلدر ایله سن بوقولی کوش
آب حیوان اولسه ده نادان الندن ایتمه نوش

جوش خوش دوش
گوش نوش هوش
بی ادب شاید فناسوزلرله ایلرسه خروش
چوق صاقین ویرمه جواب اوبله سفیهه اول خموش
جیوش خروش خموش
فروش نقوش وحوش
سکا سرد ایتسه‌لر برفکر مغشوش
قبول ایتمه انکله اولمه مدهوش
آغوش خاموش مدهوش
مطروش مفروش مغشوش
منکوش منقوش .

« ردف یائی »

نیش نحل عسلك زهر بن ایدنلر دربیش
بال ایچون مدت عمرنده یمز آنلر نیش

پیش خویش ریش
عیش نیش .

تخدیش تخریش تشویش
تفتیش تفریش تنقیش
توحیش . .

« قافیهٔ مؤسسه »

یتیمی لطف احسانکله ایلرسه‌ك نوازش
ویرر رزاق عالم رزقکه پك چوق كشایش
سپارش ستایش كشایش
نمایش نوازش .

اون ایكنجی باب

﴿ صاد قافیه‌سی ﴾

« اشبو صاد قافیه‌سی پك طار اولدیغی جهتله كلمه‌لرك وزن ترتیباتی بالضروره تماماً اجرا اولنه‌مدی . »

« قافیهٔ مجرده »

سكار اسكی مثلسو یلیه‌یم كل قولاق آص
باصه‌جق جایی كور اوله‌جه كوزل اوبله‌جه باص

آص باص قاص .
مص نص .

حرص رقص شخص
قرص . .

اخص قصص .

مختص مخلص مرفص
تبصبص تحرص تشخص
تفحص . .

« قافیهٔ مردفه »

بیوکك مال ایله اولمز اکا لازمدر اخلاص
شرف بولمز چیقارمغله دکزدن اینجو غواص

خاص خلاص رصاص
قصاص اخصاص اخلاص
اشخاص رقاص غواص

« ردف واوی »

رایشك بدأیده اولسه حسن نیتله خلوص
خبرایله تکمیل اولورسن شبهه ایتمه اول خصوص

خصوص خلوص قصوص
مخصوص منصوص نصوص

« ردف یائی »

مال دنیایه صاقین اولمه حریص
چونکه کیتمز قبره الا بر قمیص

حریص رخیص قمیص

کیم ایدر خبرایشده اوقاتی حصر وتخصیص
آنیده شردن ایدر حضرت الله تخلیص

تحریص ترخیص تخصیص
تخلیص تشخیص تلخیص

اون اوچنجی باب

{ ضاد قافیه‌سی }

« بو باب دخی صاد قوافیسی کبی تنك اولدیغندن کلماتك وزنلری اعتبار یله تنسیق اولنه‌مدی . »

« قافیهٔ مجرده »

آنجه‌سز قانسه‌نك سکاط رکلمش اولسه روی ارض
ایسته‌مه برکیسه‌دن برشیء صاقین سن آلمه قرض

ارض بعض بغض
بیض حمض حوض

حیض روض عرض
عرض غمض فرض
فیض قبض قرض
محض نقض .

اولسه برایشده اکر سوء غرض
چیقمز اول ایشدن کوزلجه برعوض

عرض عوض غرض
مرض . .

قافیهٔ مردفه

«ردف الفی»

ادیدر بیل طبیب جمله امراض
هلاك ایتمز طبیبی دکمه اعراض

اعراض أعراض اغراض
اغماض اقراض امراض
انقاض فیاض مقراض

« ردف یائی »

کوزل ایش ایستر ایسه‌ڭ اهلنه ایله تفویض
صوککی بکله اکا اورته‌ده ایتمه تعریض

تبییض تحریض تعریض
تفویض تقریض .

اون دردنجی باب

{طا قافیه‌سی}

« قافیهٔ مجرده »

کامل اولمقلقده الڭ اولکی شرط
ایلمکدر لایقیله نفسی ضبط

بسط حبط ضبط
خلط ربط سبط
شرط ضبط فرط
قحط نبط .

« قافیهٔ مردفه »

« ردف الفی »

ریشه‌دار ظلمه اولسه فوش تویندن بربساط
مرهم عدل اولمینجه کورمز اول خواب نشاط

بساط رباط سماط
صراط قماط محاط
نشاط نقاط .

ایشکده معتدل اول سن صاقین کوسترمه افراط
که افراط ایلمك ایلر امورك فرین اسقاط

احباط اسقاط اشراط
اعلاط افراط اهباط
خیّاط خطاط قیراط
وطواط . .

بی ادبدن پك صاقین ایتمه آنکله اختلاط
اقربادن اولسه ده کس قالمسون بر ارتباط

ارتباط احتیاط اختلاط
التقاط انبساط انحطاط

« ردف واوی »

آهن اولسه مقبلی ترفیع ایدن جمله خیوط
کسر ایدر دست فلك بر کون ایدر البت سقوط

خطوط خیوط سقوط
شروط منوط هبوط

ایستیورسه‌ڭ اوله‌سك عالم ایچنده مغبوط
چالیش اولسون سنك عالمده اموركُ مضبوط

مبسوط مخروط مخطوط
مخلوط مربوط مشروط
مضبوط مغبوط منقوط
مهبوط . .

« ردف یائی »

اکر مفسدلرك افکارینی لازمسه تغلیط
همان آنلر کبی برآدمی سن ایله توسیط

تخطیط تخلیط تسلیط
تغلیط تفریط تقسیط
تنشیط تنقیط تمیط
توسیط . .

اون بشنجی باب

{ عین قافیه سی }

« قافیهٔ مجسمه »

خیر و بذل ایت مالکی وارث ایچون سن ایتمه جمع
باقه کندك اخری تنویر ایچون سن هیچ و شمع

بلع بیع جمع
خلع دمع ذرع
رفع سبع سجع
سمع شمع فرع
قلع قمع لمع
منع نزع .

اولنجه دار آدم غايت اوسع
اولور انظار اغياره او مطمع

اوسع اصبع برقع
مجمع مدفع مطلع
مطمع مقطع .

تكبرخانه سندن چيق اوبرده طوتمه برموقع
تواضع داربنى دائم ايدك سن كنديكه موضع

مبدع مرجع مقنع
موجع موضع موقع

چاليش هر عالم زيرا فنلر ايتدكجه تنوع
ايدر قدرك سنك عالمده اول رتبه ترفع

تجمع ترفع تشبع
تصنع تضرع تلمع
تمنع تنوع توجع
توقع . .

موافق اولميوب معنايه سوز اولسه مسجع
نه حاصل اوله سوزلردن ولو اولسون مرصع

مربع مرصع مسبع
مسجع مشمع مصنع
ملمع . .

اولمق ايسترسه ك اكر اسرار علمه مطلع
اهل فضلك مجلسنده دائما اول مستمع

مجتمع مخترع مرتفع
مستمع مطلع ملتمع
ممتنع منطبع منتفع
مندفع منقطع .

قافيهٔ مروفه

ردف الفى

ملايم سوزله سعى ايت خصمكى سن ايله اقناع
اكر اولمزسه زرله ايت انك ابصارين اطماع

ابداع اتباع اجتماع
ارجاع ارضاع اسماع
اشباع اضلاع اطماع
اقناع ذراع مصراع

اولسه بركارك اكر انجام ايجابى صداع
ترك ايت اول كارى اكر ممكنسه سن ايتمه نزاع

ذراع رضاع سماع
شجاع شعاع صداع
ضياع قلاع متاع
مطاع نزاع وداع

لطف ايله بيچاره نك ايت عرضحالك استماع
كارينى ترويجه سعى ايله سن ايتمه امتناع

اتّباع اتّساع اجتماع
اختراع ارتضاع استماع
اطّلاع التماع امتناع
اندفاع انقطاع .

«ردف واوی»

حق کوروب حق بللیوب برکاری ایلرسه‌لڭ شروع
ملتمسلر خاطر ایچون ایتمه سن اندن رجوع

جموع	خشوع	خضوع
دموع	رجوع	رکوع
شروع	شیوع	طلوع
فروع	وقوع	.

قزانمز حق اولنجه آدمڭ دعواسی نامشروع
بو کون بر دکلیان اولسه یارین اولمز اوایش مسموع

متبوع	مجموع	مدفوع
مرفوع	مسموع	مشروع
مصروع	مصنوع	مطبوع
مقطوع	ممنوع	مودوع

«ردف یائی»

عالمی تطییبه سعی ایله همیشه اول شفیع
طاتلی سوز سویله لسانه المه سن قول شنیع

بدیع	رضیع	رفیع
سریع	سمیع	شجیع
شفیع	شنیع	مطیع
منیع	وسیع	.

تأخر خیر ایچون جائز دکلدر ایله تسریع
بو یولده قیمتی بیل وقتنڭ سن ایتمه تضییع

تربیع	ترجیع	ترصیع
ترفیع	تسریع	تشییع
تشجیع	تشنیع	تصنیع
تضییع	تقطیع	تنویع
تودیع	توذیع	توقیع

« قافیهٔ مؤسسه »

اولورسه بزم اخوان ایچره برقیمتلی شیٔ ضایع
تحری ایتمك ایسترلرسه زنهار اولمه سن مانع

بایع	نابع	جامع
راجع	ساطع	سامع
صانع	ضایع	طابع
طالع	قاطع	لامع
واسع	نافع	واقع

چالیش بر صنعت اوکرن چونکه هپ اهل صنایع
یاشارلر بکدن اعلا کسب ایدرلر چوق منافع

توابع	جوامع	صنایع
صوامع	مجامع	مسامع
منابع	مُضارع	مُنازع
منافع	مواضع	مواقع
موانع	.	.

اون التنجی باب

{ غين قافيه‌سی }

« قافيهٔ مؤسسه »

مردایسه‌ك اورمه شنومكله قلوب ناسه داغ
بدزبان اولمه صاقین منفور اولورسك هیچ وزاغ

باغ چاغ داغ
زاغ زاغ صاغ
طاغ باغ .

هیچ بورله سوزله قائمز اكلامز سوز بی دماغ
نفعی اولمز باقسه‌ك اعمی داربنه یوزبیك چراغ

اياغ اوتاغ چراغ
دِماغ دَماغ شراغ
فِراغ مساغ .

اون يدنجی باب

{ فا قافيه‌سی }

« قافيهٔ مجرده »

روبرو كلدكده سن خصمكله ايله عطف طرف
رنك روبنده آنك هر مقصدبن سن ايله كشف

الف انف برف
صرف سقف طرف
ظرف عطف عُرف
عنف كشف وقف

ابلهه ويرمه صاقين دروصدف
قدرينی بيلمز ايدر محووتلف

اخف تحف تلف
ردف سلف شرف
صدف طرف علف
كاف مُجف .

ايدرسه‌ك بوش يره دائم تكلف
ايدرسك عاقبت بر كون تأسف

تأسف تخلف تشرف
تصرف تصوف تطرف

تعطف تكلف تلطف

برغريب وبی کسك اولسه مزاجی منحرف
چشم رحم وشفقتك اولسون اکا هپ منعطف

متصف مختلف معترف
معتکف منحرف منخسف
منصرف متعطف منکسف

« قافيهٔ مردفه »

« ردف الفی »

طوغری سویله چیقمسون زنهار اغزکدن خلاف
اختیار کذب ایدنلر چونکه اولمزلر معاف

خلاف زحاف زفاف
طواف غلاف کذاف
کفاف مطاف معاف

اولورسه ذکر وفکرك هردم انصاف
سکا حقدن کلور بيك درلو الطاف

اجلاف اخلاف اسراف
اسعاف اسلاف اشراف
اصناف اطراف اعراف
اکناف الطاف انصاف
اوصاف حطّاف خصاف
شفاف صراف .

کیم که دعوا ایلمز عجزین ایدر هب اعتراف
مدعیدن چوق ایدر اثمار علمی اقتطاف

اتصاف اعتراف اعتساف
اعتکاف اقتطاف انحراف
انکساف انکشاف .

دوتا اولمش اولان بیری کوروب سن ایتمه استخفاف
دعاسین آلمغه سعی ایت الین اوپ ایله استسعاف

استخفاف استسغاف استعطاف
استکشاف استنکاف استيناف

کندینی کوسترسه شايد ابتدا برایش مخوف
خوف ایدوب ترك ایلمه تدبیر بجا ایت کسب وقوف

الوف حروف خسوف
رؤف صفوف صنوف
ضیوف ظروف کسوف
کشوف مخوف وقوف

اولنجه ذکر وفکرك خیره معطوف
طریق خیر اولور البته مکشوف

محذوف مصروف مظروف
معروف معطوف مکسوف
مکشوف ملفوف موصوف
موقوف . .

« ردف یائی »

اولمینجه برکشی غایت عفیف
اوجسه اولمز قومی بیننده شریف

حريف رديف شريف
ضعيف ظريف عفيف

کثیف لطیف منیف
نحیف نظیف .

کوچ ایشلری سعیکله سن ایله تخفیف
سکا خوش کلمیانی غیره ویه ایتمه تکلیف

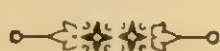
تألیف تحریف تخفیف
تخلیف تخویف تردیف
تزییف تشریف تصریف
تصنیف تضعیف تعریف
تکلیف تنصیف تنظیف
توصیف توظیف توقیف

حیانت اهلنی قورقاقلغندن بیلسن ای عارف
مثلدر چونکه دیرلر هر اولان خائن اولور خائف

خائف رائف طائف
عارف عاطف عاکف
کاشف هاتف .

حقارت کورسه بر بردها کر اهل معارف
اولور بیلک بر ده بیلک درلو تعظیمه مصادف

طوائف ظرائف عوارف
عواطف لطائف مخالف
مصادف معارف مواقف
وظائف . .

اون سکزنجی باب

{ قاف قافیه‌سی }

« قافیهٔ مجرده »

اوکوزه مالکه سن اویله چوق چوق
بوکا عالم دینور بونده نلر یوق

اوق چوق صوق
طوق یوق .

هپ برادردر بنی آدم آیرمز غرب وشرق
جمله‌سین سیان طوت کوسترمه سن انلرده فرق

حرق سحق شرق

عشق عوق غرق
فرق . .

ایله سن تاریخ ایله هر شب توغل تا شفق
کوسترر مرآت وش آتی یی چونکه ماسبق

أحق رمق سبق
شفق طبق عرق
فرق نسق ورق

نرده کزسه نیلسه قورتامز البته قاچاق
بنده ایدر یاپن انك بر کون بو عالمده طوزاق

آیاق اتاق باشاق
بوناق طالاق طوراق
صچاق صیجاق طراق
طوزاق طیاق قباق
قاچاق قپاق قوناق
قوشاق قیاق یساق
یماق یتاق یناق

نقدر ایتسه تفکر ینه فکر احمق
ایده مز حکمت اشیایی تفرس مطلق

احمق الیق ایرمق
یارمق رونق زنبق
مشتق ملحق منشق
مطلق مغلق .

تعشق ایله سن تحصیله کوستر چوق تشوق
سکا آسان اولور راهی ایدر فیضی تعلق

تحرق تحقق تخلق
تشوق تصدق تعشق
تعلق تفرق تملق

قافیهٔ مردفه

ردف الفی

چالیشیرسه‌ك ایدر البته جناب خلاق
سنی مسعود ایدن آدملره یاهو الحاق

احداق احراق اخلاق
ارزاق اسواق اشراق
اشواق اطباق اطلاق
اطواق اعتاق اغراق
اغلاق الحاق الصاق
انطاق انفاق تریاق
حناق خلاق رزاق
عشاق مزراق مشتاق
مصداق میثاق .

ایلسه دللر محبت اولسه جدی اتفاق
ظاهراً ایرلسه‌لرده معناً اولمز افتراق

اتفاق احتراق احتناق
اشتقاق افتراق التحاق
التصاق انشقاق انطباق
انفلاق طمطراق .

ردف واوی

بك مجرد بو عالمده اولور مرد خلوق
هر جهتله مؤتمن هر حاله شایان وثوق

بروق خلوق عروق
لحوق لصوق نطوق
وثوق . .

غنا و برمز سكا مال اولمز البت مال مسروق
یاخر سیزلرچالار یاخود اولور خانه کله محروق

محروق	مخلوق	مرزوق
مسموق	مسروق	مسبوق
معتوق	معشوق	مفروق
مغروق	ملصوق	منطوق
موثوق	.	.

« ردف یائی »

يولده لازمدر اكرچه بر رفيق
لازم اما اول رفيق اولسون شفيق

حریق	دقیق	رصیق
رهیق	رفیق	رقیق
شفیق	شقیق	طریق
عتیق	عقیق	عمیق
غریق	فریق	وفیق

ایدرسه‌ڭ فضلنی عرفانی برعارفك تصدیق
اوعارفدن رموز حکمتی سن طورمه ایت تحقیق

تحقیق	تدقیق	ترفیق
تشویق	تصدیق	تطبیق
تطلیق	تعلیق	تعمیق
تعویق	تفریق	تلفیق
تنسیق	تمیق	توثیق
توفیق	صدیق	.

« قافیهٔ مؤسسه »

سن اکر جمله امور کده اولورسه‌ڭ صادق
سنی مسعود ایدر البته جناب خالق

حاذق	خالق	راهق
سائق	سابق	سارق
صادق	طارق	عاشق
فائق	فارق	فاسق
لاحق	ناطق	نامق
وامق	.	.

موافق صاندیغك یارك ظهور ایتسه منافق
انکله طورمه سن ایله همان قطع علائق

خوارق	شقائق	علائق
مراهق	مشارق	مطابق
معانق	مفارق	ملاصق
مناطق	منافق	موافق

اون طقوزنجی باب

{ کاف قافیه‌سی }

« قافیهٔ مجرده »

چکلسه مشترکلر قالمش اولسه‌ڭ ایشده سن تك
محققدر سکا آندن مضرت کل الك چك

اك	بك	تك
جك	دك	سك
شك	فك	

قال و حالندن سکا دشمن اکر ویرمزسه رنك
رنك روینده آنك مقصودینی سن ایله درك

اشك	برك	ترك
تنك	جنك	درك
دلك	دنك	رنك
ژنك	سبك	سنك
مرك	نوك	.

رزقکی تحصیل ایچون سعی ایله سن صرف ایت املك
چونکه دریلر بیله عاطلاره ویرمز سمك

اتك	الك	املك
ببك	بتك	بنك
بیلك	تفك	چورك
چیلك	چیچك	دوشك
دیرك	سمك	شبك
فلك	كلك	كورك

کوچك	کبك	ملك
نمك	یمك	.

دوام ایلر قوشارسه کارینه بر صاحب مسلك
ابدر تحصیل مقصد اول کشی مسعود او لور لاشك

اکمك	زیرك	شمشك
کودك	گودك	محرك
مسلك	منفك	لاشك

غم دنیا ایله کل اولمه دل تنك
فرحناك اول کدرله ایله آهنك

اورنك	آهنك	دلتنك
فرهنك	نیرنك	.

قافیهٔ مردفه

ردف الفی

نفس اردنجه کیدن بی خوف و باك
دادن ناموسنی ایلر اوچاك

باك	پاك	چاك
خاك	ناك	.

مکانی اولسه شاید مقبلك افلاك
فلك چکمز آنی بر کون ایدر اهلاك

اتراك ادراك اشراك
افلاك امساك املاك
اهلاك چالاك ضحّاك
مسواك نمناك .

بی ادبلر سلکنده هر کیم ایدرسه انهماك
آنلرك هر حالنه بی شبهه ایلر اشتراك

اشتراك انسلاك انفکاك
انهماك . .

« ردف واوی »

چایش کیم طوتدیغك یول اولمسون عالمده مشکوك
که ایصال ایلمز سمت نجـاته راه متروك

مبروك متروك محکوك
مسلوك مشکوك مملوك

« ردف یائی »

ایدرسه‌ك آخری برذنبه تحریك
ایدرسك نفسکی اول ذنبه تشریك

تبریك تحریك تسلیك
تشریك تملیك .

« قافیهٔ مؤسسه »

اولنلر ملك علم وفضله مالك
اولورلر دولت دنیایی تارك

تارك سالك مالك
ناسك هالك .

یکرمنجی باب

« لام قافیه‌سی »

« قافیهٔ مجرده »

طانعك باردم ایدوب فرصت سکا کروبرسه ال
منتقم اولمه چانیش دنیایی تطییب ایله کل

ال بل تل
چل حل کل
گل . .

حب کوزل سوبلر ایسه‌ڭ ایلرسك البت جلب دل
ماری سوراخندن اخراج ایلمشدر طاتلی دل

ایل بیل دل
دیل ذیل سیل
ظل غل کل

هنرم اقبال ایت صدقین سن ایله تطویل ذیل
اقتفا ایت اثر عدله سمت جوره ایتمه میل

اصل	بذل	بعل
جهل	حبل	حول
زیل	رمل	سهل
طبل	عدل	عقل
قتل	لعل	لیل
میل	نجل	نخل
نسل	نعل	نقل

سکابر فائده ویرمز آکوزم طول امل
کلیر البته بولور هرنه ایسه حکم ازل

اجل	ازل	اقل
امل	بدل	بصل
بغل	ثمل	جبل
جدل	جمل	جُمل
حجل	خلل	رجل
مثل	محل	ملل

مثلدر بو یدرلر سویلمش اول
بیورایش تاسکا پند ایلسون تنبل

انقل	اجمل	اجهل
احول	ارزل	اسفل
اسهل	اطول	اکمل
اوّل	تنبل	جدول

صیقل	مجمل	محمل
مختل	مدخل	مُرسل
معتل	مفسل	مفصل
مقتل	منجل	منزل
مهمل	.	.

صاقین کوسترمه سن برامر مشروعه تعلل
مصنع علتك زیرا ایدر جده تبدل

تبدل	تحول	تذلل
تسأل	تطول	تعلل
توسل	.	.

امور مملکت کاملره اولسه محول
اولور البته دولت ایشلری غایت مکمل

مبدل	محول	مدلل
مسجل	مشکل	مصیقل
مطول	معجل	معطل
مفصل	مفضل	مکمل
مؤجل	.	.

اولمه ای دانا مداهش حقی سویله قالمه لال
امر معروف نهی منکر ایله سن اول خیره دال

آل	بال	حال
دال	سال	شال
عال	فال	قال
لال	مال	.

ایله تحصیل ادب اول سن همیشه خوش خصال
چونکه کالای ادبدر احسن زین رجال

بلال تلال جبال
جدال چقال جلال
جمال رحبال خصال
خلال خیال رجال
ذلال سؤال شمال
ظلال عیال غزال
قتال کلال کمال
لیال مجال محال
مقال ملال منال
موال نعال نوال
نهال وبال .

کونش آسا فروزاندر بو احوال
ایدر من واذا احسانی ابطال

اجال ابدال ابطال
اثقال اجلال اجمال
اجیال احوال اخلال
ادخال اذلال اذبال
ارسال ازلال اسهال
اشغال اشکال اشکال
اضلال اطفال اعلال
اعمال اغفال اغلال

اقوال اکمال اموال
امیال انزال اهمال
ایصال بطّال بوال
تمثال جمّال جهّال
حمّال خلخال دلّال
دنبال رمال سیال
شهبال غسّال فعال
کحّال مثقال منوال
میّال . .

رأی خودکله تملسز شیله ایتمه اشتغال
ایلها رباب کماله هر ایشکده امتثال

ابتذال اتصال احتمال
اختلال ارتحال اشتغال
اشتمال اعتدال اعتزال
اعتلال امتثال انتقال
انعزال انفصال انفعال
برکمال . .

امورنده صاقین سن ایتمه استعجال
عجولی چونکه شیطان ایلر استقبال

استبدال استثقال استحصال
استحلال استدلال استعجال
استقبال استقلال .

« ردف واوی »

طوغری یولدن ایلمه زنهار عدول
باب حقدن غیرویه ایتمه دخول

اكول	تبول	جهول
حصول	خلول	حمول
خیول	دخول	ذهول
رسول	شمول	عدول
فصول	فحول	قبول
مثول	ملول	.

دوشوكده سویله چونكه سوزلرك اولمازایسه معقول
سكا احمق دینور صكره اولورسك سنده نامقبول

مبذول	مجهول	محصول
محلول	محمول	مخذول
مدلول	مرسول	مسلول
مشغول	مشمول	معزول
معقول	معمول	مفعول
مقبول	مقتول	منزول
موصول	.	.

« ردف یائی »

سكا كبر ایلیانه گیتمه صاقن اولمه خلیل
متكبرلر اولور چونكه نهایتده ذلیل

بخیل	ثقیل	جزیل
جلیل	جمیل	جمیل
خلیل	دخیل	دلیل
ذلیل	ذلیل	زلیل
سبیل	سفیل	علیل
فتیل	قتیل	قلیل
وكیل	.	.
.	.	.

چالیش كد یمینكله معاشك ایله تحصیل
ایدرسك صكره دامن ناپاكی تقبیل

تأویل	تجبیل	تبدیل
تجهیل	تحصیل	تحمیل
تحویل	تحلیل	تخییل
ترزیل	تسهیل	تسویل
تشكیل	تطویل	تعجیل
تعلیل	تفصیل	تفضیل
تقبیل	تقلیل	تمثیل
توكیل	تهلیل	.

« قافیهٔ مؤسسه »

چالیشدر اوغلكی تحصیله بونده اولمه غافل
سكا لعنت اوقور زیرا قنیرسه صكره جاهل

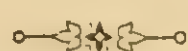
جاهل	حامل	سائل
شامل	صائل	عاقل
عامل	غافل	فاعل
قائل	قاتل	کابل
کامل	کاهل	مائل
ناقل	واصل	•

مضر بر شی صورارلرسه آکا کوستر تجاهل
ولو تصدیق ایدرلرسه ینه کوستر تغافل

تجاهل	تساهل	تشاکل
تطاول	تغافل	تقابل
تکاسل	تمایل	تناسل

جهاندر بو دکل بر آدمه اخر مشاکل
کیمی قاصر کیمی کامل اولور مثل انامل

ارازل	اسافل	اماثل
انامل	اوائل	رسائل
شمائل	عوامل	غوائل
فواصل	قبائل	محافل
مشاکل	معادل	مقابل
مماثل	نوافل	هیاکل

یکرمی برنجی باب

{ میم قافیه‌سی }

« قافیهٔ مجرده »

عیب فاحشدر مذمت کیمسه‌یی ایتمه ذم
دائما خوش سویله ذم بابنده اصلا آچمه فم

اُم	جم	دم
ذم	سم	شم
فم	کم	گم
نم	هم	یم

باشلیورکن برایشه جداً اکا سن ایله عزم
برده حازم اول همیشه کوستر اول کارکده حزم

بزم	جزم	حلم
حزم	خصم	خشم
رحم	رزم	رسم
رغم	سهم	شتم

شحم	شرم	عزم
علم	فحم	فهم
گرم	لحم	لوم
نجم	نرم	وهم

اومه احسان ایتدیکك آدمدن اصلا بر کرم
چوق تشکر ایت اکر چکمز ایسه‌ڭ آندن الم

اِرم	اَتم	اصم
اعم	الم	اُمم
اَهم	حرم	حکم
خدم	خشم	دِرم
رقم	سقم	عدم
قدم	قدم	کرم
نعم	نغم	ورم
همم	.	.

الم ودرده محبك بوله‌مز سه مرهم
ایته اول عاجزی اسرار دله سن محرم

ابسم	ادهم	اسلم
اعلم	اقدم	اقوم
اکرم	انعم	خُرم
دَرهم	رستم	زمزم

سرسم	شبنم	مُبرم
مبهم	مُحرم	مرهم
مقدم	بلمم	منضم
همدم	.	.

حقیقت جهل ایله اولمز تفهم
انی ادراککه لازمدر تعلم

تبسم	تجسم	ترنم
تظلم	تعلم	تعمم
تفهم	تکلم	تنعم
تورم	تیمم	.

طوتان عاجزلرك كارین مقدم
اولور هر یرده البته مکرم

مُترجم	مجسّم	محرّم
مرقم	مسلم	مصمم
معظم	معلم	مفخم
مقدم	مکرم	.

اولمق ایسترسه‌ڭ اکر ناس ایچنده محترم
نفع خلقه خدمت ایله دائما ای محتشم

محترم	محتشم	مرتسم
مغتنم	منتظم	منقسم

«قافیهٔ مردفه»

ترك ایدهم دیرسه‌ك جهانه نیك نام
خوش اثر براقمقلغه قیل جهد تام

بام تام جام
خام دام رام
سام شام عام
فام نام .

اهل کبره مقترن اولمه صاقین ویرمه سلام
اجتناب ایت دائما خودبین ایله اتمه کلام

انام بکام پیام
حرام خرام خیام
دوام ذکام زمام
سلام عوام غرام
قوام قیام کلام
مرام مشام مقام
منام همام .

چالیشوب ایلرایسه‌ڭ خیر ایشه دائم اقدام
ایریشور عون خدا ایلر اوکاری اتمام

ابرام اتهام اتمام

اجرام اجسام احرام
احکام ادغام آرام
اسقام اسلام اسهام
اصنام اعدام اعظام
اغنام انهام اقدام
اقدام اقسام اقلام
اقوام اکرام الزام
الهام انجام انعام
اوهام ایام بدنام
حمام ذمام رسام
سرسام گمنام نمام
وهام . .

خیر ایشه هر کیم ایدرسه اهتمام
عون حق ایلر او کاره انضمام

ابتسام اتسام اتهام
احترام احتشام اختتام
ارتسام اغتنام اقتحام
التیام انتظام انتقام
انسجام انضمام انقسام
انهزام اهتمام تلخکام

دوشسه برکارکه اکر ایلسه‌ده التزام
کیتمه نامرده صاقین ایلمه‌سن استرحام

استحمام استحکام استخدام
استرحام استشمام استعلام
استفهام استلزام .

« ردف واوی »

اولمسون ویرسه‌ك اکر دلده عموم
سویلمه ایش یاپمه اصلابی لزوم

رجوم رسوم سموم
ظلوم عموم غموم
قدوم کَتوم لزوم
نجوم هجوم هموم

یتیمك حقنی ویر ایتمه محروم
اولور زیرا سکا هر لقمه زقوم

حلقوم زَقّوم قَیّوم
کلثوم مجزوم محروم
محکوم محموم مختوم
مخدوم مزموم مرحوم
مرسوم مرقوم مسموم

مظلوم معدوم معصوم
معلوم مغموم مفهوم
مقسوم مکتوم منظوم
موهوم موسوم .

« ردف یائی »

لطف ایله اعداسنه غالب کلیر اکثر حلیم
اوکچه‌لین سوزله دعوت ایتدی فرعونی کلیم

الیم بسیم جسیم
جحیم حکیم حلیم
رحیم رمیم زمیم
سقیم سلیم صمیم
عدیم عظیم علیم
عقیم عمیم فهیم
قدیم قویم کریم
کلیم یئیم نسیم
نعیم وخیم وسیم
یتیم . .

عاجزك کارینی هر برایشه ایله تقدیم
چالیش ایت خانهٔ ویرانه‌یی دائم ترقیم

تتميم	تجسيم	تحريم
تحكيم	تختيم	ترسيم
ترقيم	ترميم	تسليم
تسميم	تعظيم	تعليم
تعميم	تفهيم	تقديم
تقسيم	تقويم	تكريم
تلثيم	تنظيم	توسيم

« قافيهٔ مؤسسه »

اكر ظلم ايتديكك طوغريسه آدم
بيلير اما اني خـــلاق عالم

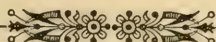
آدم عالم بادم = اصلى بادام
ماتم . .

خدانك وارلغى هر شيده قائم
اوو ارلقدر ايدن اشيايى دائم

جازم	حازم	حاكم
دائم	راحم	راسم
راقم	سالم	شائم
صارم	ظالم	عالم
عازم	غانم	قائم
كاتم	نائم	.

كولر يوزله چاليش اول جمله عالمله مسالم
اولور رنجيده دل زيرا اولان غيره مخاصم

ذمائم	جرائم	خوائم
ضمائم	علائم	غنائم
قوائم	مراحم	مراسم
مخاصم	مزاحم	مسالم
مظالم	مكارم	ملازم
مناظم	مواسم	.

یکرمی ایکنجی باب

﴿ن قافیه سی﴾

« قافیهٔ مجرده »

اولمق ایسترسه‌ڭ اکر آسوده تن
التفات ایتمه حرام افعاله سن

بن تن زن
سن شن ظن
فن

دکله چوق چوق سویله‌یك از چونکه ای مرد حسن
سمع ایچون بر جفت قولاق وار نطق ایچون تك بر دهن

اسن اکن امن
بیتن بدن بزن
حزن حسن دیکن
دلن دهن ذقن
رسن زغن زمن
سخن سرن عدن

فتن کسن بسن
لکن محن ویرن
وطن یمن

اکر ایسترایسه‌ڭ اولسون خیالڭ خانه‌سی کلشن
ضمیرڭ نور علم ومعرفتله ایله سن روشن

احسن اهون ایمن
خرمن روشن رهزن
سوسن مأمن مخزن
کلخن کلشن مسکن
معدن نی‌زن

بکن اول هر ایشکده هرکسه کوستر تمکن
که بی رغبت اولور دنیاده هپ اهل تلون

تبین تحصن تسنن

تفنن تعفن تلون
تمدن تمکن توطن
تیقن . .

«قافیهٔ مردفه»

«ردف الفی»

آن بان جان
خان شان کان
نان . .

نفس قید بنده‌جك ویرمه امان
هرنه ایسترسه خلافن طوت همان

اذان امان جنان
جوان جهان چیان
دخان زیان زمان
زیان عتان فشان
فغان قران کسان
کمان مکان میان
نشان نهان وزان

همان . .

اولورسه خانهٔ درویشه مهمان
کمال شمسه ایرمز زره نقصان

ابدان اتقان اتیان
اثمان اجفان احزان
احسان اخوان ادمان
اذعان اذهان ارکان
ازمان اسکان اسنان
اعلان اعیان اغصان
افشان افغان اقران
اکوان الحان امعان
امکان انسان اوزان
ایقان ایوان برهان
بستان بنیان بهتان
پنهان پویان پیمان
تبیان ترسان جویان
جسبان چوکان حرمان
حسان حیران حذلان
حسران خندان درمان
دستان دندان دوران
دهقان دیوان رجحان

رخشان رضوان رهبان
سبحان سکّان سلطان
سوزان سَیران شجعان
شکران طغیان طوفان
طیران عثمان عدوان
عرفان عریان عطشان
عمان عنوان غفران
غلطان غلمان فتّان
فقدان قُرأن قربان
قطران گریان کفران
مرغان مژکان منان
مهمان میدان نسیان
نقصان نیران هجران
یزدان • •

سوینور غافل اولان وقتی ایدنجه کذران
آنی بیلمزکه ایدر عمری صو آسا جریان

جَولان جریان خلجان
دوران غیتان غلیان
کذران نظران هذیان

یاد ایدرسڭ نمی غیری ایدرسەڭ امتحان
صدقی تصدیق ایدرسڭ اولزمان ای مهربان

ارغوان استخوان اقتران
امتحان امتنان پهلوان
ترجمان ترزبان توأمان
خواجکان درمیان دودمان
دیدەبان زعفران سرکران
شادمان شایکان عارفان
عالمان عنفوان کاربان
کهکشان کلستان ماکیان
مستبان مستعان مسلمان
مهربان نادران ناکهان
نوجوان همزبان •

« ردف واوی »

جاهل وبی مایەیە اهل فنون
دائما غالب کلیر قالمز زبون

جنون درون دیون
زبون ستون شئون
ظنون عیون فنون

قرون منون مصون

نمون . .

بکا قانلر ایچردی طاس گردون

انکچون اولدی چشمم پرخون

افزون افسون بیرون

پرخون شمعون گردون

کیمیون لیمون مجنون

محزون مدفون مرهون

مسکون مسنون مشحون

مضمون مطعون مظنون

مغبون مفتون ملعون

ممنون موزون میمون

وارلون . .

«ردف یائی»

مجتهدلردن المشدر کوزم ابحاث دین

اعتقادار بابنه یوقدر بو یولده آن واین

این بین چین

دین طین کین

دشمنک اولسه مکانی دائما زیر زمین

احتیاطی قویمه الدن اولمه مکرندن امین

امین انین بهین

جبین جنین چنین

حزین حشین رهین

زمین سمین طنین

فطین قرین گزین

مبین مکین متین

همین یمین .

غضبه غالب اولوب هرکیم ایدرسه تسکین

کله‌جك شردن ایدر نفسنی البت تأمین

بدین تأمین بیتین

تحسین ترصین ترقین

ترهین تسخین تسکین

تضمین تعیین تکفین

تکوین تلعین تلقین

تلوین تلیین تمرین

تمکین تنوین توطین

تهوین زرین سنکین

غمکین مسکین مشکین

نفرین . .

قيلديلر محكم بودينى سالفين
رحمة‌الله عليهم اجمعين

اجمعين اربعين آستين
آفرين انكبين آهنين
جانشين . .

« قافيهٔ مؤسسه »

جواركده اكر بن‌خائن آدم اولسه ساكن
صافين‌اندن‌مضرت‌بخش‌اولور زيرا اوخائن

خائن خازن ساكن
ضامن كائن كامن

قولايدر ايلمك معصومى نالان
چاليش‌ايت‌مرد ايسه‌ك مظلومى‌شادان

آسان آوان باران

تابان تالان جانان
خاقان خانان دامان
سامان شادان شاهان
شايان صافان ماران
ماهان نادان نازان
نالان . .
. . .

حقيقت‌نرده‌كوسترسه بوزبن اولسه نمايان
اوزاقدن باقه سعى‌ايله اوجايه اول شتابان

بيابان چراغان خراسان
شتابان صفاهان غزالان
فراوان گدايان نمايان
هراسان . .

یکرمی اوچنجی باب

(واو قافیه‌سی)

کاریکه یکجه صارل جان وکوکلدن چوقجه سو
تاکه کوسترسین سکا اول کار نفیس نوبنو

او	جو	سو
شو	نو	.

جده سعی ایت اولسون کارنده حشو
آدمی برباد ایدر چون لهو ولغو

حشو	ولو	سرو
صحو	صفو	عزو
عفو	فرو	لغو

دهرک اقبالی توجه ایلسه کوسترسه رو
نکبت کوسترمدن سن ایت خلاصی جستجو

بر	بو	جو

خو	رو	شو
گو	مو	هو

نصیحت تلخ اولور اما که سودی چوق اولور یاهو
خلاص ایلر مریضی دفعة پک تلخ اولان دارو

آهو	بارو	بازو
بانو	پالو	جادو
دارو	زانو	یاهو

رفیقندن آزار آدم رفیقندن آلیر خو
رفیقک اولسون سعی ایت سنک بدخو و بدکو

آبرو	بدخو	بدرو
بدکو	پهلو	تنسو
شیو	گیسو	مرجو
مملو	.	.

یکرمی دردنجی باب

{ ها قافیه‌سی }

« قافیهٔ مردفه »

ردف الفی

جور دهرڭ مقتضاسیله کیدرسه مال و جاه
دامن صبره یاپش بیهوده ایتمه آه و واه

آه	جاه	خواه
راه	شاه	ماه
واه	.	.

جزم ایدرسه‌ڭ افترایه اوغرامش بربی کناه
سایهٔ لطفڭ چالیش اولسون اومظلومه پناه

پناه	تباه	سیاه
کلاه	کناه	میاه
نکاه	.	.

ردف یائی

دقت ایت ای نوردیده‌م دائما فعل سفیه
نزد ارباب طبیعتده اولور غایت کریه

سفیه	شبیه	فقیه
کریه	نبیه	نزیه
وجیه	.	.

قافیهٔ مقیده

ویره‌مز رتبه سکا ساده صارقله جبه
هنر و علم و فضیلتده‌در رتبه

نُدبه	توبه	ثقبه
جبه	جذبه	حبه
خطبه	رتبه	شعبه
ضربه	قحبه	قربه
نخبه	.	.

عاقلان اولجه اتمشلر بونی چوق تجربه
محو و اضمحلالی موجبدر کوزم چوق دبدبه

تجربه	دبدبه	کوکبه
مرتبه	مشربه	مصطبه
ملعبه	منقبه	موهبه

کیجه کوندز چالیشنجه طلبه
ایدر استادینه آنلر غلبه

طلبه	عربه	عصبه
غلبه	قصبه	کتبه

اولورسه کار ریکك اکالی اخر کار بسته
چالیش آل اولاسنده اواخر کاری دسته

بسته	خسته	دسته
سکته	رشته	شسته
کشته	مشته	نکته

حسودك فکری دائم کاریکی اضلاله پیوسته
انکچون ویرمه دلخواهکدن اول محوسه سررشته

آهسته	بابسته	پیوسته
دلبسته	سررشته	شایسته
نارفته	نورسته	وابسته

برخانه‌ده جمع اولسه اکرچه ایکی زوجه
واسعه‌ده اول خانه کلور اهلنه طارجه

زوجه	طارجه	غنجه
فرجه	فنجه	موجه

ایدر عالمده اکثر اهل جنحه
فغان وناله وبیك درلو نوحه

جنحه	دوحه	رشحه
سبحه	شرحه	صفحه
صیحه	فتحه	لمحه
لوحه	نوحه	نفحه

ایدرسه‌ك برایشی درعهده سن ای نور دیده
جانندن صاقین سعی ایله سن انجاز وعده

برده	بلده	بنده
پرده	خنده	دبده
زبره	زرده	سجده
عقده	عهده	مرده

مژده معده وعده

اولانلر نعمت عرفان ایله دلسیر وپرورده
لئیمه عرض حاجتدن اولوز وارسته هر برده

آسوده پرورده پژمرده
خربنده رنجیده سرکرده
سنجیده فرسوده مسوده
نادیده . .

صاقین کوسترمه حاجت اهلنه بدروو بدچهره
کوررسك مثلنی زیرا زماننده نیجه کره

اره	بهره	تیره
جمره	حجره	چوره
چهره	صفره	خبره
دره	زره	زمره
زهره	سدره	ضره
عشره	عمره	غره
قطره	کره	مره
مهده	نکره	.

اشبو ها قافیه‌سی بوندن اول کچن بالجمله قوافیٔ مجردهٔ عربیه‌نك مؤنث حاللریله وصل وشایکان طرزنده لزومی قدر توسیع اولنه بیله جکندن بو قدرجکله اکتفا اولندیغی کبی یا قافیه‌سیده بر طاقم الف ممدوده حالنده‌کی یالردن وباقیلری قوافیٔ مجرده‌نك آخرلرینه یای نسبت وضمیر علاوه سندن عبارت اولدیغندن بشقه‌جه تحریرینه لزوم کورلمدی .

(قصبار مطبعه‌سی)

تدریسات ادبیه کتبخانه‌سی

(اون نسخه‌لی)

مجامع الادب

اصول فصاحت . علم معانی . علم بیان . علم بدیع . علم عروض . فن قافیه . اقسام شعر . اصول تحریر . اصول کتابت و خطابت . اصول تنقید] کبی فنلری حاوی اون کتاب اصلی ایله ترجمه‌لردن مرکب ، دیکر درت کتاب فرعیدن عبارتدر .

یدنجی کتاب

اقسام شعر

محرری
ارکان حربیه قائمقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنک رخصتیله طبع اولنمشدر

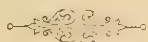
درسعادت

(قصبار) مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب و ناشری : کتابجی قصبار

۱۳۰۸

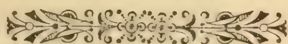
انَّ مِنَ الشِّعْرِ لَحِكْمَةً

مجامع الأدب

اوچنجی کتاب

اقسام شعر

﴿ اقسام شعر ﴾

۳۸ ـ شعر بیتلرك عددیله مقصد افاده وموضوع کلامه کوره «بیت رباعی . قطعه . غزل . قصیده . مثنوی . مسمط» نامریله اساساً یدی نوع اولوب بونلرکدخی انواعی اولدیغندن بروجه آتی هر بری نوعلری وامثلهٔ منتخبه‌لریله برابر ذکر اولنورلر :

۳۹ ـ بیت : ایکی مصرعدن مرکب اولان کلام موزوندرکه مصرعلر بیننده یا قافیه بولنور یا بولنمز . اگر قافیه بولنمزسه اکا « بیت خصی » دیرلر فهیم قدیمك :

سبب رفعت اولور غم یمه افتاده ایسه‌ك
بر بنا تاکه خراب اولمیه معمور اولمز

بیتیله اسعد بغدادینك :

سنبل زلفنی یارك نه کوزل دسته‌لدك
قوت پنجهٔ اقبالنه ای شانه حسد

بیتی وباقینك : نادان الندن الماکر ایرسه دستکه
شهباز آشیانهٔ دولت یداً بید

بیتی وامرینك : کهسار بیستونده کوروب لاله صاندیغك
فرهاد قانلر ایچدیکی خونین پیاله‌در

بیتی وراغب پاشانك :

بی وجود اولمق کبی یوقدر جهانك راحتی
کورکه سیمرغك نه‌دامی‌وار نه‌ده صیادی‌وار

بیتی کبی.

اکر مصرعلر بیننده قافیه بولنورسه ایکی اسمله یاد اولنور.

برنجیسی ـ بیتك آلت واوست طرفنده بشقه بر بیت بولنمامقدرکه بوکا (مفرد) دیرلر.

راغب پاشانك: برکره طوقونسه‌ك تلنه ساز درونك
بیك درلو نوازشله دوزلمز بوزولنجه

کذا : بیتن کللر دکلدر خاك قبری اوزره فرهادك
آچلمش جانب شیرینه روزنلر مزارنده

عارفینك : بیکانه‌لر محبتی بیلمز کنـاردن
کرداب بحر عشقی صورك آشنانه‌لره

شریفك : علاقه براولیجق دللر اتحاد ایلر
دلیلدر اکا تاریکانهٔ تسـبیح

سامینك : ویرمز بنای فقره خلل جوش حادثات
غرق ایده‌مز کمینه خسی صدهزار موج

بیتیله نابینك : صبحه‌دك اولمزسه سوزان نوله قندیل منار
کمسه‌نك صبحه چراغینی چیقارماز روزکار

بيتی وسنبلزاده وهبینك :

ارادقجه دل پرجوشـده معنا بولنور
قعر دریاده نجه کوهر یکتـا بولنور

بيتی وحشمتك: نواسنج صریر اولدقجه بوباب همایون فر
قدوم شاه دوران شوقنه افلاك رقص ایلر

بيتی وبليغك : خمیر مایهٔ معنـانی دل یابار یوغورر
قلم دو مصرع ایله بيتی هپ ایکیز طوغورر

بيتی كبی.

ایکنجیسی ـ برچوق ابیاتی حاوی اولان شـعرك اولنده ایراد اولنان مفرددرکه بوحالده ا کا «مطلع» دینورکه زیرده بیان اولنه جق غزل وقصیده وامثالنك ایلك بیتلری بوقبیلدن اولدیغندن بوراده مثال ایرادینه لزوم کورلمدی.

٤٥ ـ رباعی: ایکی بیتدن مرکب اولهرق علم عروضده تعداد اولنان یکرمی سکز درلو وزندن بریله تنظیم قلنمش شعردرکه برنجی وایکنجی ودردنجی مصراعلرك قافیه‌لری متحد اولور.

نابینك: ارزاق مقـدرده توقف یوقدر
تقسـیم الهیده تخلف یوقدر

آرایش الفاظی ظرافت صـانمه
عالمده سـکوت وش تظرف یوقدر

وحشمتك: ابنای زمان بر برینه رحم ایتمز
فریادکه هیچ کمسه جهانده یتمز
بر سبزهٔ نایاب محبت وار ایمش
بوشوره کوکلرده اوشمدی بیتمز

ونفعینك: ای دل هله عالمده بر آدم یوغیمش
وارایسه‌ده اهل دله محرم یوغیمش
غم چکمه حقیقتده اگر عارف ایسه‌ك
فرض ایله که الان بنه عالم یوغیمش

ولبیب افندینك: برکیمسه دکل سر قدردن آکاه
مانعده ومعطیده جناب الله
لازمسه‌ده اسبابه کوکل ربط ایتمم
لاحول ولا قوة الا بالله

نظملری کبی.

٤ ـ قطعه: مطلعی اولمیه‌رق وزن وقافیه‌ده متحد بولنان وایکی بیتدن اون ایکی بیته قدر تمدید ایدیلان شعره قطعه دینور که درت بیته قدر اولانه علی الاطلاق قطعه ودها زیاده بیتلری حاوی اولانه «قطعهٔ کبیره» تسمیه اولنور. عزت منلانك:

وسنبلزاده وهبینك: سخن غیر ایله معنایه توسلمی اولور
زاغ تقلید نغم ایتسه‌ده بلبلمی اولور
وهبیا نظمکه درج ایتمه خیال دکری
عاریت جامه ایله عرض تجملمی اولور

وابن‌کمال مرحومك:

سزه بندن نصیحت اولسون کیم
غم ایرشدکجه ایتمیك فریاد

ایکی درلو ضرر مقرردر
دیدی بو ایش ایچنده براستاد

اولا بوکه دوست غمدن اولور
ثانیا بوکه دشمن اولور شاد

وفضولینك: هر کیمك وار ایسه ذاتنده ضلالت کفری
اصطلاحات علوم ایله مسلمان اولماز

کر قره‌طاشی قزل قان ایله رنکین ایتسه‌ك
طبعه تغییر ویروب لعل بدخشان اولماز

ایلسه‌ك طوطی یه تعلیم ادای کلمات
سوزی انسان اولور اما اوزی انسان اولماز

هر اوزون بویلی شجاعت ایده‌بیلمز دعوی
هر آغاج کیم بوی آتار سرو خرامان اولماز

اشعاری علی‌الاطلاق قطعه اولوب نفعینك:

بنم اول نفعیٔ روشن دل وصافی کوهر
فیض آلور جام صفا مشرب بی باکمدن

آسمان همت اومار کوکبهٔ طبعمدن
عقل کل درس اوقور اندیشهٔ ادراکمدن

همتم هیچه صایار کنج تمنایی ولی
غم دنیایه دکشمم بنه امساکمدن

فیض حق برق اورر آینهٔ اندیشه‌مدن
چشم جان روشن اولور مشرق ادراكمدن

دورایدرشش جهتی هم ینه مركزده مقیم
چوق دكلدر بو تجسس دل چالاكمدن

كعبهٔ معنی‌یه بر یولدن ایلتدی نبی كیم
قدسیان سرمه چكر كردره پاكمدن

عالم معنی‌یم آزاده قضا حكمنده
كیمسه رنجیده دكل كردش افلاكمدن

قلزم معرفتم جیب وكنارم پر در
ساحلم پاكدر آلایش خاشاكمدن

بن بو حالتله تنزلی ایدردم شعره
نیلیم قورتیله‌مم طبع هوسناكمدن

بو هوس بویله‌قالورسه‌دل وطبعمده‌اكر
ایشیدلمزسه سوزم سینهٔ صدچاكمدن

بن اولورسه‌م ینه آشفته‌اولور خلق جهان
حسن تعبیر زبان چمن خاكمدن

شعر لطیفی « قطعهٔ كبیره » اولدیغی كبی باقینك :

ای شهنشاه كرم‌كستر ودانش پرور
سایهٔ لطف خدا پرتو انوار ازل

خواجهٔ روی زمین پادشه دور زمان
خسرو جم عظمت داور جمشید محل

کف دست کرمك ابر بهار احسان
نم جودکله تر و تازه کلستان امل

خاکپایکله اولور چشم جهان بین روشن
کرد راهکله بولور آیینهٔ جان صیقل

ایلدی کشف ایله اظهار کرامت کرمك
ایتدی مشکلریمز خواجهٔ احسانك حل

کیمه کیم رهبر اوله بدرقهٔ احسانك
بولنه قارشو طوتار شمع هدایت مشعل

کرچه کامللره عالمده نهایت یوقدر
منت اللهه سنی جمله‌دن ایتمش اکمل

درکه حقه نیاز ایلیه‌لم ای باقی
جمله‌دن دولت سلطانه دعادر افضل

نته کیم لوح زر افشاننه چرخك چکیله
صبحدم شعشعهٔ مهردن التون جدول

اوله وصفکله مزین صفحات ایام
طوله مدحکله کتبخانهٔ ادیان وملل

فارس مملکت دولت و اقبالك اوله
مالك الملك خداوند جهان عز وجل

مدحیه‌سیدخی قطعهٔ کبیره نوعندندر .

٤٢ ـ غزل : مطلع صاحبی اوله‌رق وزن و قافیه‌ده متحد بش بیتدن اون ایکی بیته قدر ایراد اولنان واکثریتله غرامیاته واکا مناسب شوق آورحاللری تصویره حصر ایدیلان شعره غزل اطلاق اولنور .

فطنت مرحومه‌نك:

اولمده دللر ربوده غمزهٔ جادوسنه
دشت حسنك صید اولورلر شیرلر آهوسنه

رنك وبوده زلف جانانه مشابه اولمسه
کیم باقار کازار دهرك سنبل وشبوسنه

صد هزاران فتنه مفتون بر نکاه شوخنه
بیك دل هاروت بسته هرخم کیسوسنه

جلهٔ سختن چکر هردم کمان ابرولرك
آفرین ارباب عشقك قوت بازوسنه

جسمی خاك ایت اول سهی قدك یولنده فطنتا
نائل اولمقسه مرادك دولت پابوسنه

نظمی بش بیتلی اسعد مخلص پاشانك :

دمبدم یاده کلور چشم سیهکارك اوجی
دله کویا طوقنور خنجر خونخوارك اوجی

یاقه‌سن دست کشا کشده قوماز عاشق زار
یدامکانده ایکن دامن افکارك اوجی

قیل طولاشمش قلمه دوندی زبان وصفنده
کاکل یاره طوقنمش کبی کفتارك اوجی

استقامتده کزکدر روش صدق وثبات
قدمن مرکزه قور دورده پرکارك اوجی

بر دها مرتبط سوزن تدبیر اولماز
دست افشایه کیرن رشتهٔ اسرارك اوجی

ینه تیغ نکهندمی دم اورمش مخلص
خونچکان اولمه‌دە‌در خامهٔ اشعارك اوجی

شعر دلاراسی التی بیتلی وفضولینك :

زهی ذاتك نهانی اول نهاندن ماسوا پیدا
بحار صنعکه امواج پیدا قعرنا پیدا

بلند وپست عالم شاهد فیض وجودکدر
دکل بیهوده اولمق یوق ایکن ارض وسما پیدا

کمال حکمتك اظهار قدرت قیلمغه ایتمش
غبار تیره‌دن آینهٔ کیتی نما پیدا

دمادم عکس آلورمرآت عالم قهر لطفکدن
انکیچونکه کدورت ظاهر ایلرکه صفا پیدا

کهی طوپراغه ایلر حکمتك بیك مهلقا پنهان
کهی صنعك قیلار طوپراقدن بیك مهلقا پیدا

جهان اهلنه تا اسرار علمك قالمیه مخفی
قیلوبدر حکمتك کفار ایچنده انبیا پیدا

نشان شفقتکدرکیم اولور اظهار حمدکچون
فضولی تیره طبعندن کلام جانفزا پیدا

نیاز عاشقانه‌سی یدی بیتلی وباقینك

ایاقلرده قالور سنبل اوزلف نیم تاب آسا
صاچکله بحث ایدرسه باشه چیقماز مشکناب آسا

هوالک ایچره ازل برصدمه اوردی صرصر آهم
دونر دولاب چرخ اولدم بودمده آسیاب آسا

درونك پرمعارف هم‌نشینك مرد عارف قیل
آچلمه‌ای یوزی کل شخص نادانه کتاب آسا

کمانچه شکلنه کیردم الندہ مطرب عشقك
کشاکشدن خلاص اولمزدخی سینه‌م رباب آسا

یوزم اوزره قدم باصماز جفا وجوردن کچمز
یولنده قیلدیغمدن نولدی بن جسمم تراب آسا

زرافشان اول کف احسان ایله سیرایله عالمده
جهان کرد وجوانمرد جهان اول آفتاب آسا

طوتارکن جام باشی کاسه تاج کبند التنده
می کلرنکی پنهان ایله ای صوفی حباب آسا

حسودك درد دردین چکمه‌ای باقی بو بزم ایچره
ندیمك بازخوش مشرب کرك جام شراب آسا

شعری سکز بیتلی ونفعینك :

وصلت هوسن قوغم هجران نه بلادر
وار طالب دردا اولیوری درمان نه بلادر

دائم طولاشوب کزمه سر کوینی یارك
بیلمزمیسك اول آفت دوران نه بلادر

آه ایتممکه چاره‌می وار عاشق بی‌تاب
حبس نفس وچاك کریبان نه بلادر

جمعیت خاطرمی قالور عاشق اولنجه
آلا غم کیسوی پریشان نه بلادر

دنیایی کرشمه‌یله اسیر ایلدی بیلمم
جادومیدر اول غمزهٔ فتان نه بلادر

کوز حبسنه صالدی دلی مستانه نکهله
بر کوشه‌ده میخانه وزندان نه بلادر

بزرند سبکروح جهانز بزه همدم
رند اولمیجق ثقلت یاران نه بلادر

نفعی سوزکی ورد زبان ایلدی عالم
شمدنکیرو یا دفتر ودیوان نه بلادر

وار خاك ره اهل دل اول قاچه سمتدن
ارباب دله غیرت اقران نه بلادر

شعری طقوز بیتلی وبلیغك :

بخت سیاهم اولدی دیدار یاره مانع
اول آفتاب حسنی کورردم اولسه طالع

محراب ابروانه صف چکدی خیل مژکان
جمله محسناتی اولنجه رویی جامع

رشك ایلرم افندی اثنای کفت وکوده
اولسه ضمیر بارز اول ماه حسنه راجع

هر پاك صورتی دل ایلر قبول درحال
بو قالب عجیبی حکمتله یاپدی صانع ا
مژکان موین ایلر هر برنظرده صدچاك
تیغ نگاه جانان حقاکه سیف قاطع
زرکورمك ایله مفلس ایلرمی هیچ قناعت
اولمز وصاله طالب نظاره ایله قانع
هنکام شبده‌یاری رؤیاده کورمش عاشق
بو واقعه مطابق آیا اولورمی واقع
هم مرده ایلر احیا هم زندکانی مرده
حب نبات لبده وار دها چوق منافع
بربرلرندن اعلا مصرعلرم غزلده
اولورمی جمله یکسان برالده هیچ اصابع
ایلر جهانده دائم نام بلیغی احیا
آب حیات نظمه میزابدر مصارع

اون بیتلی غزل نوعندندر شعرانك اکثریسی هرنقدر اون ایکی بیتی متجاوز غزل ایراد ایتمزلرسه‌ده بعضاً جوشقون طبیعتلر بوقیده اسیر اولمیه‌رق سانحاتی میدانه قونجه‌یه قدر ایراد ابیاتده دوام ایدرلر که او حالده غزل مطول اولور فقط بو مطول غزلده هرصورتله فوق‌العاده‌لك بولنمق شرطدر :

تاکی کوکل جکرسك اندوه روزکاری
فصل بهار کلدی سیر ایله لاله‌زاری

کلزاری ایت تماشا قیل نظرهٔ چمنزار
باق فیض لایزاله کور صنع کردکاری

فرش ایلیوب زمینه بر پرنیان اخضر
اعزاز ایدر طبیعت سلطان نو بهاری

رنك شفق دکلدر هر صبح اولان نمایان
عکس ایتمش ارغوانك آفاقه احمراری

سرتاپا مجوهر طاقمش صانور عروسان
ازهار ایله کورنلر اشجار مرغزاری

هر قطره آب نیسان بر چشمه ماء حیوان
کویا که جان باغشلار ذراته روح ساری

یا قطره قطره شبنم یاقطعه قطعه الماس
یا عکس مهرتابان یا نور فیض باری

کلبرك ایچنده غنچه کویا که ظاهر ایلر
لوح زمرد اوزره یاقوت آب داری

باد سحرمی یارب یانفخهٔ مسیحا
یا فیض قلب عارف یاموج آب جاری

غبطه اوروند عشقه کیم عزم کلشن ایلر
جیبنده شیشهٔ می یانده کلعذاری

بر الده جام باده برالده دست جانان
ایلر سحر نشیمن صحرای لالهزاری

که ناقل پیاله صد رعشه ایله عاشق
که ساقیء قدحکش بیك نازایله نکاری

هر شیوه‌سنده پنهان برطور هشربایی
هر نکته‌سنده مکنون بر وضع دلشکاری
رخساری کل کل اولمش دستنده جام لبریز
تا نافه‌دن دوکلمش کیسوی تارماری
صدچاك پیرهنلر کلبوسه چین دهنلر
بریانه زهد وعفت بریانه شرمساری
بردر ضیا فناده تحقیق ایله تصور
وار و یوغی جهانك هپ امر اعتباری

غزلی شرائطنه تماماً موافق مطول غزللردندر.

٤٣ ـ قصیده: مطلع صاحبی اوله‌رق وزن وقافیه‌ده متحد اولمق اوزره غرضك ایجابنه کوره برچوق بیتی حاوی اولان واکثریا مدح، ذم، تحسر، تصویر حال، افتخار کبی مقاصدك بیاننه موضوع اولان شعره قصیده دینورکه افاده اولنه‌جق مرامه کوره برچوق نوعلری اولوب الك مهملری «مناجات. نعت. مدحیه. مرثیه. فخریه. ترکیب بند. ترجیع بند. هجویه.» نامليله سکز نوع مخصوصندن عبارتدر. انجق بونلرك خارجنده‌ده برطاقم قصائد انشاد اولنه‌بیلورکه انلرده هرنه‌یه موضوع ایسه اکا نسبتله یاد اولنور.

شعرای عرب وعجمدن بشیوز بیته قدر قصیده انشاد ایدنلر وار ایسه‌ده شرط استحسان یوز بیتی تجاوز ایتمامکده‌در.

برده هر قصیده هرنه‌یه موضوع ایسه دفعةً اندن باشلنمیوب ابتدا بر کریزکاه بولنورکه قصیده‌نك الك مهم جهتی اولوب اسمنه «نسیب» تعبیر ایتدکلری

انواع قصائدی بیاندن اول نسیبی بعده دیكرلرینی تعریف ایله مثاللرینی ایراد ایتمكی مناسب كوردك :

٤٤ ــ نسیب: قصیده‌نك ابتداسندن مقصوده انتقال ایدیله‌جك محله قدر شاعرك نشاط خاطری اوزرینه بهار وكلزار ویابلبل ونهاردن ویاشدت سرما ایله تصویر شتادن ویاحكمیاتدن ویاشكایات دهریه‌دن ویاعشق وغرام یولنده تغزلدن باشلیه‌رق قصیده‌نك ابتداسنده ایراد ایتدیكی چند عدد ابیاته «نسیب» دینوركه لسانمزده الك كوزل قصیده سویلمش اولان نفعینك سلطان احمد مرحومك ستایشی حقنده ایراد ایلدیكی التمش اوچ بیتلی بر قصیدهٔ غرانك نسیبنی شو :

صانمككه فلك دورایله‌شامی سحرایلر
هر واقعه‌نك عاقبتندن خبر ایلر

بردوش كیدر حق‌بوكه معنیده بوعالم
كیم‌كوز یوموب آچنجه زمانی‌كذرایلر

بریرده‌كه آرامه بومقدار اوله مهلت
اربابی نیجه كسب كمال وهنر ایلر

اولمش طوتالم مدت آرامی ده ممتد
عاقل نیجه تمییز ره خیر وشر ایلر

تشخیص‌ره خیر وشر اولورمی‌اودلده
كیم لشكر غم بربرینی بی سپر ایلر

بولمزره حقی مكر اول كیمسه‌كه آكا
توفیقنی هادیٔ ازل راهبر ایلر

توفیق رفیق اولمیجق فایده یوقـدر
هر کیم بوراده عقله اویارسه ضرر ایلر

عقلك هنری وادیء حکمتده‌در آنجق
تحقیق ایله حکمت نیجه بردلده یر ایلر

حکمت کر اوعلم ایسه که احکام فلکدن
اندیشـهٔ عقل بشری باخبر ایلر

دوشمزدل وطبع اهلی بو اندیشه‌یه زیرا
تشویش دل وطبعی بودخی بتر ایلر

زعمنجه اولور هر کشینك ردوقبولی
حق سویلینی صانمه فلکدن حذر ایلر

رندان خدا پرور معنی بو محلده
نه چرخه نه قول حکمایه نظر ایلر

ویرمز فلکك دور چپ اندازینه حکمی
قور حکمتی تسـلیم قضا وقدر ایلر

کردون مکر آسوده میدر کندی کدردن
دوران اکاده مهرینی برنیشـتر ایلر

کون باشـنه برخلعت دیبـا ویرر اما
دامانی آلودهٔ خـون جـکر ایلر

اول کیمسه‌در آزاده المدن‌که وجودین
کوی خم چوکان کبی بی پا وسر ایلر

یا اول کشی کیم تیرجکر دوز قضـایه
خصمانه چـکوب تیغ زبانن سپر ایلر

یا اول کشی کیم حرز ایچون اقسام بلادن
اندیشهٔ اوصاف شه دادگر ایلر

اول شه‌که جهان سایهٔ عدلنده صفادن
دوران طربناك جه خنده‌لر ایلر

صورته حکمیانه تطبیقاً ایراد ایلمش وینه خاقان مشارالیه حقنده انشاد ایلدیکی اللی اوچ بیتلی برقصیدهٔ غرانك نسیبنی شو :

اسدی نسیم نوبهار آچلدی کللر صبحدم
آچسون بزمده کوکلمز ساقی مدد صون جام جم

ایردی ینه ارد بهشت اولدی هواعنبر سرشت
عالم بهشت اندر بهشت هرکوشه برباغ ارم

کل دوری عیش ایامیدر ذوق وصفا هنکامیدر
عاشقلرك بایرامیدر بوموسم فرخنده دم

دونسون ینه پیمانه‌لر اولسون تهی خمخانه‌لر
رقص ایلسون مستانه‌لر مطربلر ایتدکجه نغم

بودمده کیم شام وسحر میخانه باغه رشك ایدر
مست اولسه دلبر سوسه‌کر معذوردر شیخ الحرم

یا نیلسون بیچاره‌لر آلفته‌لر آواره‌لر
ساغر صونه مهپاره‌لر نوش ایتمه‌مك اولور ستم

یار اوله جام جم اوله بویله دم خرم اوله
عارف اودر بودم اوله عیش وطربله مغتنم

ذوقی اوروند ایلر تمام کیم طوته مست وشادکام
برالده جام لاله فام برالده زلف خم بخم

لطف ایله ساقی نازی قومی صونکه قالماز بویله بو
طولسون صراحی وسبو بوش طورمسون پیمانه هم
هر نو رسیده شاخ کل الدی النه جام مل
لطف ایت آچیل سنداخی کول ای سرو قدو غنچه فم
بودر دوبو صافی دیمه دونسون پیاله غم یمه
قانون دور دایمه اوی سن ده می صون دمبدم
میدر محك عاشقان آشوب دل آرام جان
سرمایهٔ پیر مغان پیرایهٔ بزم صنم
می عاقلی ارشاد ایدر عاشقلری دلشاد ایدر
سیله ویرر برباد ایدر دللرده قویماز کرد غم
می آتش سیاله‌در مینا قدحله لاله در
یا غنچهٔ پرژاله‌در آچمش نسیم صبحدم
ساقی مددمی صون بزه جام جم وکی صون بزه
رطل پیاپی صون بزه کیتسون کوکللردن الم
بز عاشق آزاده یز اما اسیر باده یز
آلفته یز دلداده یز بزدن دریغ ایتمه کرم
برجام صون الله ایچون برکاسه‌ده اول ماه ایچون
تا مدح شاهنشاه ایچون آلهم اله لوح وقلم

صورتده بهار کلزار تصویریله ایراد ایلمش وبلیغك مشهور برقصیده‌سنك نسیبی شو :

نه حاجت زیور خلخاله ای سرو خرامانم
نمایان ساق بلوره کده طوق قمری جانم

شرف کسب ایلیلدن خاکبوس آستانکدن
ایدر دائم تواضع دامنه چاك کریبانم
بوشب سیر آب اولوب امواج دریای تجلیدن
کل بادام نخل طوره دوندی چشم حیرانم
تغافل پیشه بختمدن کلور کوش دلارایه
صدای آبشار نهر کلشن موج افغانم
ینه لذتچشان خوان عشقه مژده‌خوان اولکیم
مهیا ریزهٔ الماس ایله پردر نمکدانم
بوکلزار فنادن ارتحال خیل ازهاری
بیلور بانك شکست رنك اولوبدر بلبل جانم
اوسرکردانی‌یم بن وادیٔ عشقکله شوقدن
اشددر کردش جواله‌دن طوق کریبانم
سزادر تیز اولورسه‌م زخم شمشیر نکاهندن
سراپا تیغ جوهرداره دوندی جسم عریانم
اورتبه پرقناعت کمنوال خوان دهرم کیم
خیال جنبش مژکان اولور دائم مکسرانم
یتشمزسه اکر فریادمه خضر مبارك پی
اولور اچیده دوز نقش یا ذیل بیابانم
صدای عطسه‌دن برکشته ایلر قبهٔ دیری
مشام برهمنده جلوه قیلسه بوی ایمانم
دهان تنك یاری صانمسون چشم غلط بینم
کوروب آینهٔ وجهنده عکس داغ پنهانم

معلق نوردن قنديل اولور عرش معلايه
دل ذراتى پرفيض ايلسه مهر درخشانم
دماغ جانى تعطير ايلمزسه پيش مهمانه
جگر زنجير آتش موجهٔ بوى گلستانم
جمال يوسف كلپير هنله بحر نيل آسيا
خيال ياره مظهر دوشدى اشك چشم گريانم
تكبر دلده كمياب اولسه زاغان سيهكاره
ايدر تعليم آيين روش كبك خرامانم
مدد دامانكى پرچيده قيل راه خيالمده
طوتوب چاك ايتمسون سرپنجهٔ ناخنله مژگانم
بن آميزشده اولسهم گرم اولورسه ناوك ياره
اولور لابد فتيل رشتهٔ شمع شبستانم
حرام اولسون بكا راه طلبده دعوىٔ مردى
محيط مركز روى زمين اولمازسه جولانم
كره قالمزدى غمدن دلده اولذات معلانك
نسيم جزر ومد لطفى اولسه موج احسانم
جناب منبع لطف وعطا اسعد افندى كيم
بولور رونق درعدلنده نظم گوهر افشانم
صورتنده تغزل ايله ايراد ايلمش وينه مشار اليه برقصيده‌سنك ٦
نسيدنى شو :
نقش ايدن لوح دل پاكمه داغ المى
بكا اشعارى اونتدردى سپهرك ستمى

کله‌من جنبشه کیم حالمی عرض ایده زبان
جلوه‌خیز ایلیه‌یم خامهٔ مشکین رقمی
جمع ایدوب مدت عمرمده براز دنیالق
صاقلیوب جان اوینه‌صایزایدم دردو غمی
کیمسه کوش ایلمسون دیو صدای درمی
ار ادم آنی حساب ایتمکه جذر اصمی
سکه‌وش ضرب اولنان اوستنه نقش مهرك
قامی عاجز قور ایدی بنجهٔ شیر اجمی
براو یون قوردی فلك غافل ایکن قابدردم
برایکی دوزخی‌یه الده اولان بیش وکمی
طلب مبلغ معهود ایله وارسه‌م یاننه
نقش دیوار کبی یوق بکا لا ونعمی
بکا ایتدکلرینی ایتمدی یحیایه‌یهود
ایچدیلر کوزکوره جادوکبی چشممده‌دمی
اقچه‌نك اسمی زبانمده مکرر اما
کیمیا کبی دکل بللی وجود وعدمی
دست احبابده کاهیجه کورردك اول
شمدی دکانچهٔ صرافده کورمم درمی
سر وسامانی همسایه‌لرك کوردکجه
نجی توبیخ ایله اولدردی عیالك ستمی
قالمدی هیچ صانه‌جق بنده هنردن غیری
بوله‌مم بیتمه بر مشتریٔ بر همی

مکر اول منبع دریاچهٔ جود وکرمك
آب لطفی کیـــدره دلده کی کردالمی
آصف ثانی کرم معدنی احمد پاشـــــــــا
جودی شرمنده ایدر حاتم صاحب همی

صورتنده شکایتله تصویر ایتمش وضیا پاشـا مشهور برقصیده‌سنك تسیبنی شـو :

زمستان کلدی حکم زمهریرایردی جهان اوزره
فلك آق جامه‌لر کسدی سواد بوستان اوزره
صانور برك سمندن جامه کیمش لاله خد برشوخ
کورن برف سفیدی شاخ نخل ارغوان اوزره
کومشدن سرولر پیدا اولور تاب شـعاعندن
کونش اوردقجه نخل ساده پوش کلستان اوزره
دونر کل غنچهٔ نسرینه کویا شـاخ کلشـنده
اولوب افسرده کاهی شـعله فرق شمعدان اوزره
دکل سـطح سما وانجم رخشـنده سرمادن
فلك برپرنیان نقش ایتدی افسرده دخان اوزره
هوالرده برودت ایردی برپایانه کیم چیقمز
کونش زیر لحـاف خاورندن آسمان اوزره
دوشـن صانمه زمینه برقپاره فرط سردیدن
دوکر بال وپرین صنف ملائك خاکدان اوزره
اولور آمد شـد نظـاره‌یه بلوردن یوللر
طوکوب مدنکاه عاشـقان روی بتان اوزره

نزول ایلر ایکن پچاره‌لر ابر اوزره قالمشدر
درانجم دکلدر سلك نظم کهکشان اوزره

دماغنده طوکار شکلیله هر بر حرفی سرمادن
حرارت لفظن الق ایسه مالك زبان اوزره

دونر هر بر شرر براختر افسرده اندامه
وزان اولدقچه صرصر کورهٔ آتش فشان اوزره

اثر ایتمز یخه افسردکیٔ بال وپرندن
اکر صدمهرهٔ طوب آتسه‌لر برماکیان اوزره

زمین بلوردن آویزه‌لرله قیلدی شهر آیین
دکل بوزلر در ودیوار هر بیت ودکان اوزره

تصور خانهٔ فکرتده کسب انجماد ایلر
هیولای معانی بولمه‌دن صورت بیان اوزره

اولوب افسرده خاطر کیمسه آکمز دوزخی دوشسه
بو سرمادن اکر محشرده نبذه عاصیان اوزره

دکل برج اسد سکان علوی ثلج بیضادن
غضنفر شکلی تصویر ایلمشدر آسمان اوزره

دوشرسه ناکهان برقطرهٔ برقی بوسرمانك
کز آتشخانهٔ صد ساله‌ٔ کبرو مغان اوزره

دکل پچاره کردون داریٔ تنظیم ایچون کویا
دوکر راه جناب مفتیٔ دور زمان اوزره

نه مفتی مفتیء مشکل کشای مشرق ومغرب
نه مفتی حکمی غالب حکمت اشراقیان اوزره

صورتنده تصویر شتا ایله ایراد ایلمش اولدقلری کبی.

٤٥ ــ مناجات: توحید باری ایله درگاه خدایه التجا وتضرع ونیاز ایدرك استدعای مغفرت یولنده یازیلان قصائده مناجات نامی ویریلور واکثر دیوانلرك ابتداسنده بولنورکه انلرك اك کوزللرندن بری نابینك شو:

تعالی الله زهی دیوان طراز صورت معنا
که جسم لفظ ایله روح مألی ایلمش پیدا
زهی خیاط خلعت دوز بازار حقایق کیم
قد معنایی ایتمش جامهٔ ترکیب ایله برپا
اولوب خورشید ومهدن مهره‌کش اوراق افلاکه
خطوط روز وشبدن نسخهٔ صنع ایلمش انشا
ایدوب وضع قلم اوراق حکمت خامهٔ صنعه
چکوب مسودهٔ غیبی بیاضه ایلمش املا
ویروب ترتیب اجزای مخالف کونهٔ کونه
دو رنکه تاردن دیکمش اکا شیرازهٔ ابقا
قوروب بربارکاه صنع لطف وقهردن ممزوج
ویروب اضداده آمیزش قومش نامن آنك دنیا
یازوب رد وقبوله حجت ایتمش کشورین تعدیل
ویروب کون وفساده صورت ایتمش حکمنی اجرا

ویروب حق صریحن قبض وبسط ومحو واثباتك
عدالت خانهٔ حکمتده ایتمش جمله‌سن ارضا
ایدوب دولاب استغنانی کردان جوی جوداوزره
ریاض احتیاج ممکناتی ایلمش اروا
زهی ذات الوهیت مهمساز ربوبیت
که شهرستان صنعنده دکل برذره نابرجا
زهی مبدع که بیرنك عمادن ایلمش تصویر
هزاران چهرهٔ رنکین هزاران دیدهٔ بینا
زهی واجبکه ایتمش ممکنك ایجادینی ایجاب
کمال رحمتندن ایلمش معدوم ایکن احیا
زهی خالق که کمتر نطفهٔ ناچیزدن ایتمش
قباب بارکاه چرخه صیغمز کیمسه‌لر پیدا
زهی رزاق کانبان عدمدن ایتمده احسان
هزاران توشهٔ شیرین هزاران نعمت اعلا
زهی فاتح که اغصان خفادن ایتمده ابراز
نقاب برك پیچیده هزاران میوهٔ اشها
زهی باری که لعبت خانهٔ صنعنده خلق ایلر
هزاران دلبر موزون هزاران دختر حسنا
زهی صانع که ایلر برك توت وکرم بدبودن
لباس افتخار شهریاران اطلس زیبا
زهی قادر که خاك تیره طینتدن ایدر ایجاد
سفیدو زرد معدن سبزوسرخن جوهر غرا

زهی عادل که ایلر چارسوی چار فصلنده
ترازوی دوکفه خدمتن سرما ایله کرما

زهی قابض که عالم قبضهٔ حکمنده مضطردر
زهی باسط که چکمش کائناته سفرهٔ یغما

ایدوب عالمره بخش حیات انفاس رحمانی
چیقارمش ارض میتهٔ مردکانن ایلمش احیا

چنار رطبدن تدریج ایله تحصیل ایدوب آتش
نهاد غوره‌دن تدبیر ایله ترکیب ایدر حلوا

بو علویات و سفلیات و تدبیرات ربانی
کتاب معرفتدر نقطهٔ ذراتی سرتاپا

بو امواج بحارك قعرینه رهیاب اولان آکلار
که وار بحتنده بردر حقیقت بر عجب دریا

خروش رحمتندن مستعار آرایش هستی
کلام عزتندن مستعار اسرار ماأوحی

کتاب حکمتنده نقطهٔ زر قرصهٔ خورشید
قباب عزتنده جام روزن طارم مینا

در علمنده مستعمل نجه ماهیت عالم
ره حکمنده پاشیده کهر خاصیت اشیا

شکوه قدرتی بالای ادراکات انسانی
وجوه حکمتی بیرون عد فهم واستیفا

سحاب لطفی ناقابل تمانع ایلمك امساك
صدور منعی ناممكن تجاوز ایلمك اعطا

ترازوی تقابل وضع ایدوب بازار امكانه
نقیضنه توافقله تخالف ایلمش القا

عناصرله طبایع رنك ضدیده اولوب قائم
بری بریله اولمشلر وحید الاصل ایكن اعدا

ایدوب بالطبع بیری بیرینه هم دوست هم دشمن
قوپارمش اقتضای حكمت اوزره راهده غوغا

تخالف صورتا مانع دكلدر وحدت اصله
اولور برشاخدن سرخ وسفید وخار وكل پیدا

محیطك وصفیدر عذب واجاج لذت انهار
مسمی واحد اما مختلف اوصاف ایله اسما

ازل سر نقطهٔ دور حیات اصلدر كایلر
ابددن امتناع انفكاك عینه ایما

اولانلر ذوقیاب مشهد موسی ایدر ادراك
سراسر اولدوغن عالم تجلی خانهٔ سینا

مرض هم جسم صحت نیستی مرأت هستیدر
دو مرأت مقابل كونه‌در سرا ایله ضرا

اولور ظاهر طباعه نسبت انجق نفع ایله شری
اكرچه نفع وضری محتوی مجموعهٔ اجزا

مقال لاابالی هم جناح طائر رأفت
سؤال لم تعدنی همپر طاوس استغنا

ایدوب یرلی یرنده کارگاه حکمتن ترتیب
کیمن ایتمش گدای کاسه درکف کیمیسن اغنا
غداسن ایلمش شایانی اوزره هر کسك تعیین
کیمن ایتمش پلاس جهله مستغرق کیمن دانا
ملائك خادمان یأمر بالعدل والاحسان
شیاطین دیده بان فرصت ینهی عن الفحشا
کیمن ایتمش دیانت شهرتیله عمدهٔ ایام
کیمن ایتمش گناه ومعصیتله عالمه رسوا
کیمن هم بستر علت کیمن هم خوابهٔ صحت
کیمن ایتمش رعایا کیمنی شاه جهان ارا
براق عزت وجاهی ایدوب پابستهٔ تخصیص
سمند رحمت عامك عنانن ایلمش ارخا
کیمن ایتمش رسالتله شفیع ورطهٔ محشر
کیمن ایتمش ولایتله ندیم خلوت معنا
جهاندن اصل مقصود انبیا و اولیا درهپ
ولیکن اولدیلر انواع اخری بالتبع پیدا
نبوت حاکم فرمان روای مسند تشریع
ولایت خازن انوار سرالغیب لایحصی
نبوت کیمیای سرسرشست بوتهٔ اشراك
ولایت واصل اکسیر اجزاخانهٔ علیا
نبوت صاحب ترقیع بخش رایت احکام
ولایت صاحب خلوتسرای عزت احما

ویروب سرمایهٔ تفصیلی دست تنك اجماله
ایدر بر نقطه‌دن چندین کتاب عنبرین املا

اومجمل نقطه‌نك تفصیل آثارین تماشا ایت
اولور برتخم کمتردن درخت بارور پیدا

اولور اول نقطه ظاهر عینی ایله میوه ضمننده
عیار نقطهٔ دل نولدیغن فهم ایله ای دانا

انکچون قلب مؤمن اولدی عرش اعظم باری
دیدی عارف بنم اول نقطهٔ موضوع تحت البا

بو عالم برکتاب حکمت اندوز حقایقدر
مآلن هرکیم استخراج ایدرسه آفرین بادا

عجب وضع ایلمش بوبارگاه حکمت آمیزی
که کمتر صنعنی درك ایلینجه پیر اولور برنا

حقیقت بین اولانلر فهم ایدرلر اولدیغن آنجق
جهانده ظاهر وباطن حکومتخانهٔ اشیا

مشاعر وضع ایدوب ترکیب جسم نوع انسانده
ید هردیکره ایتمش مناسب آلتن اعطا

دماغی ایلیوب خلوتسرای قوت تصویر
اوعالی قصرده شاه خیالی ایلمش ایوا

بنای دین ودنیا انتظامینه ایدوب آلت
زبانه نطق ویرمش کوشه ویرمش قوت اصغا

ایدوب چشمه حواله خدمت ذوق تماشایی
جمال وچشمی ایتمش بربرینه واله وشیدا
ایدوب نرم ودرشتی لامسه تعیننه موقوف
مشامی بویه وقف ایتمش مذاقه لذتی اهدا
خط ونقش وقماش کاری ایتمش جوی صنعتدن
سرانبوبهٔ میزاب انکشتان ایله اسقا
خرد درکنده عاجز صنعتك فهمنده دل حیران
تعالی الله زهی صانع تعالی الله زهی دانا
بلند وپست عالم بربریله ارتباط ایتمش
بری بر یسنه محتاجدر اعلا ایله دانا
مدارندن ترقی یاتنزل ایلسه خورشید
اولوردی زندکی اکسیر وصحت همسر عنقا
فصول اربعه ایتسه تجاوز حد پرکارین
نظام ممکناته اختلال ایلردی استعلا
اکر میل ونهار آمد شدنده کچسه مقدارین
حیات کائناته فسادان ایلردی استیلا
هوای روح بخشا ایتمسیدی جلوهٔ رحمت
اولوردی خلق عالم یك نفسده جمله ناپیدا
اولیدی پاکشیده آب رفتار دلارادن
ایدردی سوز سینه تشنکانك صحتن یغما
برون اولمزسه آتشی حجله‌کاه سنك وآهندن
اولور افسردهٔ تعطیل نعمت خانهٔ عظما

اكر خاك سيه بسط ايلمزسه خوان احسانی
اولور كار شكم خواران عالم آه وواويلا
كمينه كندم كمقدر ناياب اولسه عالمدن
نولوردی زيب خوان شهرياران جهان آرا
اكر كاو حقير اولمازسه كردن دادهٔ خدمت
اولوردی حال مغروران عالم مشرف افنا
سحاب رحمت حق كوهر افشان اولمسه يكچند
اولوردی خلق عالم كاسه كرد دست استسقا
شمار نعمتنده بيوفادر لشكر اعداد
ثنای قدرتنده نا رسادر سلم احصا
بودكلو نعمت بی امتنانك قدرينی بيلمز
عجب كفران نا شكراندر اكثر مردم دنيا
بودكلو نعمت معلومه ومجهولهدن صكره
ايدر تقديردن بسط شكايت ايتمز استحيا
بونان وبونمك حقن فراموش ايلين جاهل
نه صورتله اولور اميد وار نعمت فردا
جزا ترتيبنه شايان‌دن اوزكه برجواب اولمز
اكر كيم ايلسه مفتیء انصافدن استفتا
دكل لطفی خداوند كريمك قابل انكار
مكر انكار ايدن مجنون اوله ياطفل ويا اعما
اكر كيم اسم ستارك مددكار اولمسه لطفی
ايدردی اقتضا اول قدمده اولمنی رسوا

الهی سابق انعامکی ایت لاحقه پیوند
گناه بندگانی ایتمه روی جهلنه القا
عصات بندگانك اولسه‌ده شایستهٔ تعذیب
ینه ایله الهی شانکه شایانی اجرا
کریما جاهلان نعمتز ممکنمیدر بزدن
بودکلو نعمتك ایتمك حقوق شکرینی ایفا
بزم کفرانمز لغو اولدیغنده شبهه یوق انجق
آنی سن جنبش اقلام غفرانکله قیل الغا
عفو ایت بندگانك لایق تقصیردر عفو ایت
ایدرسکده بیله تقصیر بسط حرف استغنا
اودرگاه کرم کیم خاکی احسان خیز رحمتدر
نه‌قادردر عمل مستوجب لطف اولمغه حاشا
نه‌یز بز یا بزم اعمالمز نولسه گرك یارب
اکاده مکنتی سنسین ویرن ای موجد اشیا
غریق لطف ایکن حاشاکه رحمتدن قاله محروم
کمینه بیکسلك عبد فقیرك نابئ شیدا

صورتنده توحید ومناجات قصیده‌سیدر .

٤٦ ـ نعت : جناب فخر رسالت ایله آل واولاد واصحابنك ستایشنی حاوی اولان قصیده‌درکه یالکز نعت دینورسه مطلقا حضرت فخر کائناتك مدائحنه منحصر اولان قصیده اکلاشیلور بناء علیه آل واصحاب نعتی ایچون « فلانك حقنده نعت » دیه قیدایله اشعار ایدیلور .

نابینك :

« نعت شریف نبوی »

نقش کوسترمك ایچون خامهٔ صنع استاد
اولدی صیقل زده بونه ورق کون وفساد
نامکرر صاتیلور چارسوی عالمده
نوبنو امتعهٔ کارگه صنع آباد
زاردر قبض ایله بسطك دو سرانکشتنده
وضع حکمتله بو بازیچه‌که پست وکشاد
بسته‌در بر برینه چنبر دولاب وجود
مرتبط بر برینه آب ایله خاك آتش وباد
ایدوب آمیخته خشك وتر گرم وسردی
چار رکن اوستنه یاپمش بو بنایی استاد
صدمهٔ حکمت ایله خاملری پخته ایدر
تربیت خانهٔ کون اولدی دکان حداد
هپ سراپای جهان مزرعهٔ عبرتدر
جریان ایتمده‌در قاعدهٔ زرع وحصاد
لطف ایله قهری بری برینك آینه‌سیدر
عالمك نظم قیامینه سببدر اضداد
صانع دادوستد چارسوی امکانه
ایلمش حکمت ایله وضع ترازوی تضاد
تلخ اولور ذائقهٔ نظم امور عالم
اولمسه سرکه فروشه متقابل قناد

دینه و دولته صورتده نظیر اولمز ایدی
بیسه هاون ذلتده لت اجزای مداد
ایله بازار جهانه بر آلور کوزله نظر
کیمی همدست رواج وکیمی همکر دکساد
خوش نکاه ایت بوخزانکاه بهار آلوده
کیمی بلبل کبی محزون کیمیسی کل کبی شاد
نه بو ترتیب حکم جمله بنی آدم ایکن
بریسی خانه یابار بیریسی اولمش ارغاد
بو نعم خانهٔ حکمتده عجب حالتدر
بری سلطان جهان بیری کدای بیزاد
قلب بر خانه ایکن باقسك ایکی جانبنه
بری ویرانه اولور بیری اولورسه آباد
بو فنا سیرکهنده عجبا وارمی اوله
صید ایچون کندیسی صیداولدیغن اکلار صیاد
ای ایدن جامهٔ اطلسله تفاخر کوزك آچ
سکا اطلس کورینور برك حقیر فرصاد
عارف اول دستکشای اولمه عطای چرخه
نه عطا ایلر ایسه آخر ایدر استرداد
کردش عالمه موقوف بقای آدم
شهر ویران اولور اولمزسه قرادن امداد
کور حمولك شرفن کیم ضرر ایتمز چمنه
شاخ اشجاری شکست ایلر ایکن صدمهٔ باد

چرخ مینا نفس آدم ایله دور ایلر
قطبدر بارکه سبع سماواته عماد

طالع وهابط وهستی وبلند وپستی
درکه حضرت طه‌دن ایدر استمداد

انك اسمنده اولان معنیٔ (طاها) ایلر
جمله اشیاده طلوعیله هبوطه امداد

فاتح دخمهٔ در بستهٔ غیب مطلق
خاتم شاه رسالت شه اقلیم رشاد

مردم دیدهٔ جان معنیٔ سر قرآن
مقصد کون ومکان باعث نقش ایجاد

حضرت شاه رسل هادیٔ اسرار سبل
شارق چرخ هدا خازن کنج اسعاد

نور پیشانیٔ آدم کهر کان کرم
اصل احسان ونعم عارفه بخش امجاد

داور تخت رسالت شه اقلیم کمال
کوهر بحر خرد پادشه ملك سداد

حضرت احمد ومحمود ومحمد حامد
مظهر نور جمال آینهٔ حب و وداد

مندرج نسخهٔ ذاتنده کمالات وجود
مندمج طینت پاکنده خواص ایجاد

بوسگاه قدمی کنکرهٔ عرش عظیم
ریزه خوار نعمی دائرهٔ سبع شداد

عارضی آیت اولای کلام ازلی
سخنی غایت معنای کتاب ارشاد
نوری آرایش قندیل سراپردۀ حق
پرتوی نائرۀ حبه مدار ایقاد
اکا معلوم ایدی اسرار کتاب ملکوت
کلمدن لوح هجایه کلمات اب وجاد
کیرمدن کسوۀ ترکیبه وجود پاکی
ذاتی اولمشدی موالیده مدار ایجاد
ذاتنه خاص ایدی معمورۀ بود و نابود
ایتمدن خامۀ قدرت دها تحریر بلاد
نامی آرایش پیشانیء عرش اولمش ایدی
ایتمدن کاتب حکمت دها ترکیب مداد
اولمدی مثلی دها زیور کهوارۀ صنع
نفس کلیه‌یه عقل کل اولمدن داماد
حضرت روح الامین غاشیه بر دوشی ایدی
قونمدن داخی خیول فلکه نام جیاد
اولدی زانوزدۀ مدرسۀ ما اوحی
اولمدیسه نوله زانوزن پیش استاد
اکا معناسنی کشف ایلدی لوح قدرك
ایلیان آدمی اسما ایله الحق ارشاد
علم رسمی‌یی تنزلی ایدر تحصیله
کسبه موقوف دکلدر شرف مادر زاد

ذاتی آسـودهٔ کهوارهٔ نور اولمش ایدی
لوح خاك اولمدن اطفـال موالیده مهاد

نوری آیینهٔ وجه ازلی اولمش ایدی
اولمه‌دن چهره نمـا شـیشهٔ لوح فولاد

اولین نقطه‌سی روحی قلم اعلانك
کملك روحنه اول رتبـه‌دن ایلر امداد

ذاتی اولمشـدی غدابخش طیور جبروت
یوغیکن داخی نه حیوان نه بنات ونه جماد

بحرینك قطره‌سیدر کیمده که وار جوهر علم
مهرینك ذره‌سیدر کیمده که وار نور رشاد

دودهٔ فضـلنك ادنا شررین بولمشـدر
قنغی عالمـده‌که پیـدا اوله ذهن وقاد

قشرینی مغز احادیثنك ایتمش چیـده
قنغی فاضـلده هوایدر ایسـه طبع نقـاد

لطفنك قدرینی بیلدیرمك ایچـوندر مطلق
اصـطلاحات فنون ایچـره بولنمق ابعاد

اولمسه روضه‌سی سرمایه‌ده فیض فتوح
کره غنچه‌یی حـل ایلیه‌من ناخن باد

شمهٔ خلقنی وصف ایتسـه چمنلرده نسیم
کریهٔ بیـد ویرر بوی دلاویز زباد

خازن جنت اولور حجت افلاس بکـف
کمترین موین ایدرلرسه بهشت ایچره مزاد

وايه دار اولسه اكر عاطفت فيضندن
اولور آرايش سجاده جبين الحاد

معدن آب ايچه كر چشمهٔ اخلاقندن
ايدر ابريشمه تعليم نعومت پولاد

وسع معناسنى كور كيم رقم همتنه
حلقهٔ ميم اوله‌مز دائرهٔ سبع شداد

مطبخ جود نعم بخشنك آلتلريدر
سنك مهر آهن ماه ايلسون ابراء زناد

جمله محكوم شريعتدر اودر صاحب شرع
جمله مستر شد احكام اوپير ارشاد

ثابت وجامدك انكشت شهادتلريدر
باغده سرو سرافراز ومنارات بلاد

خيمهٔ رفعتنك حفظنه اولمش قائم
عالمك چار جهاتنده معين اوتاد

حضرت قطبك اولور دائره‌سندن خارج
علمنه اولمق ايله وارث كامل افراد

مركز عالم اولان مكه‌دن اولدى طالع
خير مخلوقك اولور مولديده خير بلاد

مورد وحى الهى دل غيب الفتيدر
وحى قرآنه دخى غيريده يوق استعداد

دست اعجازى اولوب سينه شكافندهٔ مه
ايلدى واقعهٔ بدرده اجراى جهاد

کل ویروسنك مزارنده اولان شاخ حروف
روضه سنده کیمك ایلر ایسه اسمنی یاد
زائر قبره نه سوز نار قاچار نورندن
صلواتیله کیمك ایلسه‌لر روحنی شاد
ایکی الماس دکلدر حرم خاصنده
جبرئیلك کوزی قالمش ایده‌من استرداد
قدرده نازل اولور روح الامین ایتمك ایچون
آستاننده زمین بوسیٔ رسم اعیاد
یازسه‌لر روضه سنك نامنی آتشدانه
زیر آتشده اولور برچمن سبز رماد
خاك درکاهنه آمد شد ایدن املاکك
تار وپود اولمه‌در پرلری تابوم تناد
غصبدن نوبت جارو بکشان حرمن
ایتمده مکنسه شهپر ملکدن فریاد
ای صبا صحن حرمکاه رسالتدر بو
خاطر نازك خاکن کوزت آزرده مباد
اولور اوصاف کمالی رقمه کنجیده
کونشك ذره‌سنی ممکن اولورسه تعداد
اولدی بنیان رسالات وجودیله تمام
کهرك اعظمن اعلایه قور البت استاد
دشمن دیننه آفاق سیه چال بلا
تابع شرعنه نه طاق مطیع ومنقاد

واضع الاسم قومش رد وقبول شرعه
برینه مس حریر و برینه خرط قتاد
هجرتندن بری کوزدن دوکوب اشکی زمزم
کعبه‌یه اولدی سیه جامهٔ ماتم معتاد
طیبه‌نك ذاتی ایله قدری بلند اولمشدر
شاه بلداندر اوخدامی آنك جمله بلاد
رشتهٔ دام مکسکیر عناکب کیبدر
بنیهٔ شرعنه نسبتله بنای شداد
ذاتی چون کون مکانك سبب خلقتیدر
خلقك اوستنده اولان حقی اولمز تعداد
پیشکاهنده خطاب ایتمکه لایق دکلم
لیك شوق کرمی ویردی بکا استعداد
دست بردست طوروب پیشکه جاهنده
بحردن قطرهٔ اوصافنی ایتدم ایراد
حقه پیرولك ایدوب قاعدهٔ مدحنده
ایلدم اشك خجالتله بویوزدن انشاد
ای وجودك کهری قمهٔ تاج ایجاد
رسم قدك الف فاتحهٔ استعداد
سنسین ای مرکزنه دائرهٔ کون ومکان
روح ارواح علا قطب مدار ارشاد
سکا خلق اولدی جهان سندن آلور فیضی بنه
احمد آباده کلور امتعهٔ خیر آباد

سنده درمجمع قوسين وجوب امكان
سنين اى نور ازل واسطهٔ رب عباد
سن بتم خلق سنك ذاتك ايچوندر ديدى حق
بوندن اعلا دها بر مرتبه اولمز مزداد
رحمت عالميان نقش نكين جاهك
شان فضلك دها نه ايله اولنور استشهاد
كيم بيلور كنت نبى وقتنى سندن غيرى
ينه سنسين سنك اصلن بيلن اى پاك نژاد
كيملرك كوشنه لايق ينه سندن غيرى
شب معر اجده‌كى جوهر اسرار مفاد
چون سنك ذاتك اوله اصل حيات دارين
اهل دارين نه بيلسون سنى اى اصل مراد
اول ماخلق الله سنك نوركدر
سنى ادراك ايده‌جك كيمدر ايا نور جواد
سكا اقرار ايله در صحت ايمان انام
رتبه‌كى اكلامغه كيمسه‌ده يوق استعداد
هپ سنك آب رخك حرمتنه كلمشدر
بو جهان خالقى ولى سنسين اولان اصل مراد
بر اوجى درج دهانك براوجى آب بهشت
اره‌ده جادهٔ رحمته ديرلر مرصاد
سنك اوصافكى عد ايتمك ايچوندر يوقسه
بو قدر اولمز ايدى نا متناهى اعداد

ظاهرندن طولاشور دائرهٔ رفعتنك
مدحده معجزه‌كك وصفن ایدنلر تعداد
جاهك اعلا ایدوكن معجزه‌دن بیلمكله
آشنایان حقایق آنی ایتمز ایراد
معجزه منكر ایچون حجت ربانیدر
سنی اعلا بیلور اصحاب شهود واشهاد
اوممسون لوح اجابتده مقام رغبت
ایتمین نامكی دیباجهٔ ذكر اوراد
انبیا جمله‌سی پروانهٔ انوار كدر
سنسین ای نور نظرگاه خدا شمع مراد
ساحهٔ حشر سنك معرض عنوانكدر
اوزمانده بیلنور شانك ایا صاحب داد
انبیا هر بری رایتكش احكامكدر
كیتدیلر آخرته ایتمكه عرض اجناد
درد منده كنهه خار رهك نافعدر
نقدر انفع ایسه خسته‌یه نیش فصاد
مطبخ قدركه رهبرده اولان عشاقك
كوزلرندن دوكیلور خون كباب اكباد
كیمكه وار مثل وشبیهی بولنور عالمده
منحصر ساكه فقط رتبهٔ نفی انداد
بوالبشردن سكادك ای كهر درج وجود
نور روحانی ایدی بارقطار اجداد

يارسول الله اوعاصیء سیهر ویم کیم
رنك رویم ویرر آیینهٔ غفرانه سواد
نیت طاعت ایدرسمده المدن کلز
اولدی نفس بدم اول دکلو کناهه معتاد
دامن آلودهٔ عصیان اوخبیث النفسم
که هوادن کچهمز ناردن اولسمده رماد
رهزنه راست کلن رهروه دوندم اخر
ایلدی نفس وهوا نقد حیاتم برباد
کیمسه‌نك مدخلی یوق کندی صنیعه‌مدرهپ
ایتدیکم جرم وخطا کندی المدن فریاد
عیبدر عاقله شیطان بنی الداتدی دیمك
کندی نفسمدر ایدن نفسمه القای فساد
اعتقادمده کناه ایلمدن بر تردد
هم ایدوب جرمی هم ایتمك نظرکده فریاد
یأس کفر اولمسه اول دکلو کنه کارم کیم
کندی آمرزشمی ایلر ایدم استبعاد
فقط ای شاه سنك شانکی فکر ایتدکچه
عقدهٔ یأسه کلور دست تسلیله کشاد
شاه لولاك کبی حصن حصینم وار ایکن
نه بو نالش بوکدازش نه بوآه وفریاد
نقدر زلزلهٔ جرم ایله ویرانه ایسه‌م
وار امیدم کیم اوله‌م مرحمتکله آباد

سایبان کرمك بسط جناح ایتمش ایکن
ایتمم امیدکه آچیقده قالەم روز معاد
امتکدن چوسنك ایلدی الله نبی
حاش لله که محروم قالەم یوم تناد
زائر قبرکه خود وعد شفاعت معلوم
نیجه قابلکه نبی ایده جهنم ایقاد
رویمال اولمق ایچون روضه‌که ویردك رخصت
نبی کیمسه ایده‌مز پیشکهکدن ابعاد
آفتابك ایشیدر غوره‌یی انکور ایتمك
سیأتم حسنات اولور ایدرسه‌ك امداد
ولعمرك قسمی شامل ایکن شانکده
بیك جهان مذنبی ایت بند بلادن آزاد
چونکه فترض دیدی حق سا که نیجه راضی اولور
رأفتك کیم چکه‌م آتشلر الندن بیداد
سکا نه مدح رثنادن متعالیسین سن
ایدر انجق بو قصیده‌م ملکوت اهلنی شاد
خاك درکاهکه شایسته دکلدر اما
سلم نوردر ایتدم جبروته اعداد
حرم نعت شریفکده بوابکاره کرك
دختران عربه وضع اولنان نام سعاد
چونکه کعب ابن زهیرك کنهن عفو ایتدك
مژدهٔ عفو ایله ایله بو کنهکاریده شاد

-نی کیم مدح ایده بالذات خدا وند غنی ۱۹
مدحکه قنـده بولور نوع بشر استعداد
بنده‌که جرأت مدحك اوسـبیدندر کیم
کلدی نطق ایتدی حضورکده نباتات وجماد
انلرك بریسیم بنـده بکا مرحمت ایت
ای شـه خطهٔ نازای کل دسـتار مراد
سـك کمقدر درکدن دها کمقدر ترم
استخوان پارهٔ احسانك ایله ایت بنی یاد
بنده نابیدن اوله الف صلوة الف سـلام
روحکه آلکه اصحـابکه تاروز معـاد

قصیده‌سی حضرت فخر رسالته مخصوص نعت اولوب فضولینك آتیده‌کی نعتیده حضرت علی کرم الله وجهه افندمزه مخصوصدر .

« نعت حضرت علی کرم الله وجهه »

غنچه بغری دهر بیـدادیله اول قان اولور
صکره یوزلطف ایله کوکلی آچیلور خندان اولور
قطرهٔ باران که برمدت صـدف حبسن چکر
یوغیکن قدری طابوب قیمت درغلطان اولور
دانه طوپراغ ایچره شدت چکدوکیچون نیجه کون
باش چکوب خرمنلنور آرایش بسـتان اولور
قهردن اکراه ایدنلر لطفـه اولمز مسـتحق
مسـتعد درد اولانلر قابل درمان اولور

محنته صبر ایلین راحت طاپار چون یوسفه
سلطنت تختینك اول پایه‌سی زندان اولور
کر رضا اولسه قضایه مشکل اولمز هیچ حال
عارفه صبر ایله هر مشکل که وار آسان اولور
فعل‌در اصل رضای حق نه کیم اصل ونسب
خاك فرمانبر بشر عاصی ملك شیطان اولور
سائر مخلوقدن برکیمسه اولسه پاك دل
اهل بیتك فرقه‌سندن صایبلور سلمان اولور
خواه سید خواه عالم کام بولمزبی ادب
فعل مستحسن اولان مستوجب احسان اولور
یوز مشقت چکسه کام دل طاپار انجام کار
هرکیمك مولاسی عالمده شه مردان اولور
تابع فرمان ایدر حکمینه جمله عالمی
مرتضی حکمنه هرکیم تابع فرمان اولور
اول شهنشه کیم اکر برموره قیلسه التفات
مور حکم ایلر سلیمان اوسته سلطان اولور
طاش اولور ارسلان اکر قهرایله قیلسه برنظر
حکم قیلسه دشمنی قصدینه طاش ارسلان اولور
فیض لطفیله اکر انسانه قیلسه تربیت
قدر ایله انسان ملك نسبت عظیم الشان اولور
کرچه اسماعیله قربان کوکدن اینمش قدر ایچون
حق بیلور قدرایچون اسماعیل اکا قربان اولور

هر کیم اخلاص ایله خاك مرقدندن ذره‌یی
آلسه انکله طبابت ایلسه لقمان اولور

دوستی کر معصیت قیلسه اولور غفران پذیر
دشمنی‌ییك طاعت ایتسه موجب خسران اولور

اول سپهر دولت واقبالدن یوز دوندرر
دولت واقبال هر کیمدن‌که روکردان اولور

وار امیدم فیض لطفندن فضولی کیم مدام
تا دیلمده قوت نطق وتنمده جان اولور

دم اورم اوصاف اولاد علیدن نیته کیم
مادح آل علی مستوجب غفران اولور

٤٧ ـ مدحیه : اعاظمدن برینك اوصاف حمیده‌سنی بیان واشاعه ضمننده ایراد اولنان قصیده‌درکه نفعینك حضرت مولانا حقنده‌کی شو :

«مدح حضرت مولانا»

مرحبا ای حضرت صاحبقران معنوی
ناظم منظومهٔ سلك لآل مثنوی

مثنوی اماکه هر بیتی جهان معرفت
ذره سیله آفتابینك برابر پرتوی

عالم معنی‌که خورشید جهان آرا کبی
دور ایدر کیرمش سماعه آنده روح مولوی

یعنی سرالله اعظم حضرت مـلای روم
کیم اودر معنیده صاحب مسند کیخسروی

خسرو اندیشه کیم عشق حسام الدین ایله
اولدی تیغ باطنی دنیـایه برهـان قوی

اول خداوند سریر معرفت کیم فیضیـدر
سـالك بی توشـهٔ کمراهه زاد اخروی

عقلی نور جوهر ذات شریف احمدی
نطقی مغز روح انفاس لطیف عیسـوی

علم وحدتده سـبقداشی امام اولیـا
حکمت معنیده شاکردی حکیم غزنوی

برکلسـتان مفرحدر دل پرفیضی کیم
اکا روح کلشـنیدر باغبـان معنوی

در کشاده یا خزینه خانهٔ اندیشـه‌در
آنده چشم روشـنیدر دیده‌بان منزوی

کوهر کفتـارینك کان مشـتریٔ مفلسی
کوچهٔ اسرارینك خورشید دزد شبروی

فیض استعداد ذاتن کور کیم ایتمش تا ازل
جذبه‌سی خورشید وماه وآسمانی مولوی

نفعیٔ معجز بیـانم بنـدهٔ ملای روم
نه حکیم غزنوی‌یم نه امیر دهلوی

خاك پاى شـيخ عطـارم كه اولدى همتى
طبعمه اسـتاد درس مشـكلات مثنوى

تخم مهرش ميفشاندم برزمين جان ودل
چون مثل باشدكه هرچيزىكه كارى بدروى

قافيه‌تنـك اولدى آغاز دعا ايتسم نوله
كرچه ضبط ايتمك نه ممكن خامهٔ چابكروى

تاحساب ماه وسـال عالمى تحقيق ايچون
بدر ايده مهر جهانتـاب فلك ماه نوى

هردم اولسون روح پاكينه دعاى بحساب
اوليـادن تاكه خالى اولميه دنيـا اوى

قصده‌سيله ينه نفعينك سلطان عثمانه سويلديكى شو :

« قصيـده »

آفرين اى روزكارك شهسوار وصفدرى
عرشه آص شمدنكيرى تيغ ثريا جوهرى

پارهٔ الماسـدر سـنك فسانى نيلر اول
چرخه چكمه بر دخى شمشير والا كوهرى

سرفراز ايتـدك لواء الحمد دين احمدى
كافره كوسـتردك الحق دستبرد حيدرى

تيغكه نوله يمين ايلرسـه روح مرتضى
برغزا ايتدككه خشـنود ايلدك پيغمبرى

ايلدك بر حمله‌ده برباد ملك دشمنى
كردر خشك كرچه كيم سد ايتدى رادصرصرى

ماه نو صانمه فلكده كوريجك پيكاركى
دتره‌دى بهرام الندن دوشدى زرين خنچرى

اول قدر قان دوكدى شمشيرك كه عكسيله آنك
كاسهٔ ياقوته دوندى كنبد نيلوفرى

غمزهٔ خوبان كبى جارى اوجندن ينه خون
بويله قالورسه اكر يكرنك ايدر بحر وبرى

بلكه غرق بحر خون اولوردى فلك دل كبى
ايتديكنجه تيغ خون افشانله جولانكرى

شقهٔ رايات بختكله ركابك اولمسه
كشتئ نه آسمانك بادبان ولنكرى

برق اوران دستكده تيغ بركهرميدر ياخود
ايلدى دريايه غوطه آفتاب خاورى

بر آوج كوهر صاچاردى عالمه كويا كفك
صالديغنجه دشمنه كاهى مرصع ششبرى

برعجب دريادر اردوى همايونك سنك
كيم حباب برقرار اولمش اكا هرچادرى

موج پيدر پى در اول بحره سپاه صف بصف
برنهنك اولسه نوله هرطوب اژدر پيكرى

هر آلای برموج طوفان خیزیدر آنك نوله
خاروخس کبی اوکنجه قاچسه کافر عسکری

کون کبی تنهاده چیقسه‌ك تیغله میدانه سن
کارکر دوشمز سپاه دشمنك شور وشری

شبچراغ دین ودولتدر وجودك حفظ ایچون
قات‌قات اولمش اژدهادرهفت چرخ چنبری

قارشو طورمز ساکه شمدن صکره بواقبال ایله
دشمنك کر قهرمان اولسه سراسر لشکری

بویله آغاز ایلسون شمدنکیرو القابکه
جامع نه قبهٔ کونك خطیب منبری

آفتاب بحر وبر صاحب‌قران شرق وغرب
شهسوار نامور رایت کشای صفدری

آسمان دولتك خورشید قدسی پرتوی
بزمکاه شوکتك جمشید خورشید افسری

نقد وقت سلطنت سرمایهٔ امن وامان
دستکیر دین ودولت کامبخش سروری

شاه والا رتبه عثمان خان غازی کیم فلك
کورمشدر بویله برشاهنشه جنك آوری

شهسوار عالم آرا کیم روادر اولسه‌کر
نعل ومیخ رخشی چرخك آفتاب واختری

صفدر کشورکشا کیم جنکه چیقدقجه اولور
جبرئیل انافتحنا خوان تیغ ومغفری

پادشاه عادل وعالی نسب کیم یاره‌شور
ایتسه کر سرهنك دربان کیقباد وقیصری

شهریار آسمان مسند کیم اولمش تا ازل
سجده‌کاه تاجداران جهان خاك دری

شهنشین نه‌رواق آسماندر مسندی
عیدکاه هفت اقلیم جهاندر کشوری

مسند اجلالنك رفعت بر ادنا پایه‌سی
درکه اقبالنك دولت قدیمی چاکری

هرنه ایشلرسه زمانه تابع اندیشه‌سی
هرنه امر ایلرسه دوران بندهٔ فرمانبری

ویرسه طبع آتشه کر برق تیغی تربیت
معدن الماس ایدردی تودهٔ خاکستری

عدلی کر آرایش بزم جهان ایتسه اولور
شمعه شهپراکا پروانه‌نك بال وپری

اول قدر آسوده عالم سایهٔ عدلنده‌کیم
خوابکاه ایلر غزاله پهلوی شیرنری

ایتسه کر خاصیت حفظی سرایت عالمه
طرح اولوردی صفحهٔ آب اوزره نقش آذری

عکسیدر آنك فلكده خرمن انجم دكل
صاچدی دست لطفی خاكه اول قدر سیم وزری

یازسه وصف نکهت خلقن و یردی عالمه
کرد خاکپای خامه بوی مشك ازفری

قدر خاك کوی اخلاقن بیلوردی روزکار
بربرینه ایلسه آغشته مشك وعنبری

کامکار اصفدرا صاحب قران شاهنشها
ای سریر عدل ودادك داوردین پروری

سحر ایدردم مدحکه کلدکجه اما نیلیم
ایلمش حق وصفکی قید تصوردن بری

عجزمه برحجت اولوردی اکر اهل اولسه‌لر
روزکارك یاوه‌سنجان فضیلت کستری

عاجزم حق اوزره اوصافکده حالا کیم بنم
عالم اندیشه‌نك علامهٔ دانشوری

بلکه قانون سخنده حل وعقد نکته‌ده
حکمت فکر وخیالك فیلسوف اکبری

حسب حالمده خصوصا لاف دعوی برطرف
کرچه صاحب لاف اولور ارباب طبعك اکثری

بن اوکنمم قدرم ارباب دل ودانش بیلور
عارفم دوشمز بکا لاف وکزاف سرسری

خامه‌م اول معجز طراز صدهزاران پیشه‌در
کیم نظیر اولمز آکا الا کلیمك اژدری
حرفیدر مجموعهٔ اسرار دیوان کمال
نقطه‌سیدر مهرهٔ داغ درون انوری
طبعم اول بتخانه‌در کیم صورت دیوارینك
طاشه کار ایلر خدنك غمزهٔ ناز کتری
نیچه صورت فیض انفاسمله جان بولسه اولور
هر بری شهر دلك بر عالم آرا دلبری
هر خیالم بر عروس ناز پروردر بنم
کیم بو عالمدن دکل اسباب زیب وزیوری
موی گیسوی ملکدر تار وپود جامه‌سی
پارهٔ پیرامن حور جناندر معجری
بادهٔ ادراکمك توحید سرجوش خمی
ساقیٔ اندیشه‌مك تحقیق درد ساغری
خامه‌مك راه سلوك فتنه خط سایه‌سی
شعرمك حبل متین فیض تار مسطری
قنده بن قنده بنه تعریف شاه نکته‌دان
نیلیم ضبط ایده‌مم اندیشهٔ زور آوری
فکر اوصافك غدای روحدر اندیشه‌مه
دل هلاك اولورا کر اولسم اول سودادن بری

جوهر اکسیر مدحك طرح ایدنجه رشکدن
ایلرم هرلحظه اندیشه‌مله جنك زرکری
قورقرم هم آفتاب کیمیاکر طویسون
یوقسه بیك شوقیله اولوراولدخی برمشتری
ذره‌سن مهره غبارین روزکاره کیم ویرر
جوهری‌یم بن جهانه ویرمم اویله کوهری
بویله جوهر وارالمده نیلیم دنیایی بن
باشنه چالسون فلك آیینهٔ اسکندری
عالمی تسخیر ایچون خاتم نه لازم طبعمه
بن سلیمان خیالم نیلیم انکشتری
هرنه دیرسم اسم اعظم کبی اولور کارکر
اولقدر تعظیمله دیکلر سوزم انس وپری
باشله شمدنصکره ای نفعی دعای دولته
بردعا ایت کیم اوله حسن قبولك مظهری
ایلیه تاخسرو صاحقران شرق وغرب
اشهب زر پالهنك صبحله جولانکری
حق سرافراز ایلسون رایات دین ودولتن
قنده عزم ایلرسه اولسون فتح ونصرت رهبری
ایلدکجه عزم میدان غزا اول قدم
پایمال اولسون یولنده دشمن دینك سری
قصیده‌سی بونك ایچون بر کوزل مثال اولور .

٤٨ ــ مرثیه : وفات ایدنلره ابراز تأثر صددنده یازیلان قصیده‌لره مرثیه دینورکه یالکز «مرثیه» تعبیری حسنین افندیلرمز حضراتی حقنده ایراد اولنانلره مخصوص اولدیغندن سائرلریچون اولورسه اسمنه اضافتله « فلان حقنده مرثیه » دیمك لازم کلورکه بلیغك :

قالمز بوزیر چرخده هرکس اولور هبا
ایلر شکسته دانه‌لری دور آسیا

پامال اسب غم اوله‌لی جسم لاغرم
داغ اوردی سینه‌م اوستنه تمغای نقش پا

ناخن دکل بوپا ویدمده عیان اولان
اوج ویردی بویله نوك سررشتهٔ قضا

برطرفه‌درکه سایه کذار اولسه چشممه
اولور سرمده ارهٔ آهن پر هما

بالای هفت طارمه پرتو فشان ایکن
قندیل نجم بختمی چرخ ایتدی بی ضیا

بی برك وبار مزرع دهرمکه دانه‌مه
ایلر خروش جنبش دل کار آسیا

شمشیر سرتیز کبی جسمم دونیم ایدر
ایتسه‌م اکرکه بالش زردوزه اتکا

ایلر وجودمه دم عقرب کبی اثر
شفقت نکاه جنبش مژکان اقربا

سینه‌مده‌شرحه‌لر چکلوب تیغ غدرایله
اولدی صحائف رقم مسطر عنا

اولسم فتاده چشمنه مورك بوضعفله
ایلر اودمده چشمنی پوشیدهٔ ادا

زال سپهره مهر ایلمه عینك اولماسه
کورمزدی جسم لاغریمی ایتمکه جفا

رنك جنون غم بنه کلکونه ریز اولوب
سود آی پای مفزسرم ایتدی پرحنا

ویرمز کیاه خشکمه نشو ونما اکر
کشت امله اولسه روان چشمهٔ بقا

کهواره اولسه طفل دله پرثبات اولور
دریای جنبش افکن سیحاب پر جلا

دست فلکده مه کبی صد ناخن اولسه‌ده
بر بیچ کار بیدله اولماز کره کشا

بولسه فروغ موج ستاره‌مله تربیت
اولور خلیده پایمه هرسبزهٔ کیا

سوزان برق آفت اولور برك دانه‌مه
خرمنکه اولسه مردمك دیدهٔ هما

آب اولدی زیر سنك جفاده قالوب دلم
مانند آب کوهر صاف کرانبها

برزخمه نیجه اولمادی عمرم رسنلری
محو اولدی زیر پایده چوق تار بوریا

صد آه زخم خنجر مسموم محنته
کیم یوق درون اطباده بر دوا

اما که ارغنون نوا های چرخدن
منتله اولمزم ینه خواهندهٔ نوا

دف کبی کوش جان آچرم قول مطربه
اولسم ندکلو سله خور دست مدعا

چاك اولسه سینه‌معدن آهنربا کبی
بر سوز ایتمم اطلس کردوندن رجا

فرقم شکسته اولسه مثال سرحباب
قلمم اودمده کاسهٔ فغفور وش صدا

داغ درونی کاسهٔ دریوزه ایتمدن
اولمز نیاز فیض شهنشاه کربلا

اول شاه آبروی خلافتکه آسمان
سم سمند رفعتنه اولدی چهره‌سا

اول شاه تخت ملکت معنا که ایلدی
جاروب مجلس مژه‌سن دیدهٔ هما

سلطان کربلا که آنك ذات پاکیدر
کنج طلسم کوهر اسرار انبیا

رونق فزای دودهٔ آل محمدی
پرتو نمای محفل والای اتقیا

نقد فروغ باصرهٔ دیدهٔ بتول
قندیل نور مردمك عین مرتضا

فرط کرمله تشنه ایکن اولدی سینه‌دن
خون جکرله آب ده خنجر قضا

مانند سرو مقدمنی استوار ایدوب
اولدی مقیم باغچهٔ مأمن رضا

سیل روان تند حوادثله اولدی کم
درصدفچهٔ کرم قلزم خدا

صد آهکیم اوکلبن باغ ولایتی
پژمرده ایلدی ستم جیش اشقیا

بی آب اول شهك لب کلبرکی چاك اولوب
خون جکرله غنجه کبی قیلدی اکتفا

صد چاك اولوربو ماتمی کوش ایلین کوکل
پر کریه ایلر عین سرابی بو ماجرا

جوش ایلین سراب دکلدر اوعرصه‌ده
خشك ایتدی آبی آتش آه اولی العبا

باران سیل ابر دکلدر روان اولان
یاد ایلدکجه اول دمی ایلر فلك بکا

صنمك شفق که ماتم ایچون چرخ ایدر مدام
خون جکرله جامهٔ پشمنیه سن طلا
ماه محرمك قدخم کشته‌سی کبی
بو ماتم ایتدی قامتنی عالمك دوتا
اولسون بو مطلع سخن پاك نابدار
پرپیچ طبعه ناخن تیزکره کشا
ای کائناته خاك درك جای التما
وی نقش بوسه کوجهٔ لطفکده نقش پا
کرد الله ایلدم آلوده سینه‌می
کم بیخ عشقك اوله درونمده جلوه‌سا
چکدم درونه قافلهٔ خیل محنتك
اولدی اوخیله جنبش دل نالهٔ درا
طاق سپنج خاطره یازدم محبتك
شنکوف لعل سوده اولوب خاك کربلا
مانند ذوالفقار دوتا اولسه قامتم
عشقك ایدر بنی ینه برمرد لافتا
اکسیر خاکرا هکی کحال روزکار
عین علیله ایلدی منتله توتیا
ایتدی خیال تنك نبات لب ترك
کلزار دهری دیدهٔ عشاقه تنکنا

اولسون چراغ مردهٔ دل کیمکه ایتمیه
همچون سپند آتش عشقکده جان فدا

مانند مس عیاری اولور دمبدم عیان
هرکیم غبار راهکی بیلمزسه کیمیا

یا وارث الائمه ویا اشرف الامم
یا منبع کرامت ویا احسن الورا

فرمان اولورسه درکه عدلکده ایلیم
خون جکرله ریختهٔ رنك اشتکا

عمان معصیتده ایدوب غوطه کارلق
اولدی حباب ماکبی دل مائل هوا

آلات شوقن اوستنه لرزان اولور کوکل
مانند تازیانهٔ طنبور پرنوا

شاخ اوزره کورسه برکل حمرایی دل صانور
ساقی النده بادهٔ جام الم روا

کوش ایتسه نغمه سن سر تصویر نقش چین
اولدم اولوردی کاسهٔ چینیٔ پرصدا

پیچیده اولدی دامن پاکنه خاروش
قدم اکرچه ایلدی اول مه بنم دوتا

ایلر طواف کعبهٔ کویی بودیدمه
خواهشله میل سرمه‌یی برآبنوس عصا

برتازه نغمه کشله اولور مرغ دلشکار
اولماز نوای چه چه بلبلله آشنا

کوکلم اسیر زلف بتـان ایلیوب بنی
دام بلادن ایلمدك سعی ایدوب رها

ازجمله فرط کشمکش روزکاردن
محنتله اولدی همچو کمان قامتم دوتا

ای پادشاه کشور معنا شتاب ایدوب
کلدی امید ایله در والاکه بر کدا

دریوزکار کوچهٔ احسـانك اولمشم
اکسیر نقد لطفك ایله ایله پرنوا

دربسـته ایتمه در که لطفك که ایلدم
کلمیخ باب مرحمتك دیدهٔ رجا

کمراه ایدر بو وادیٔ پرغمده رهزنان
لطفك اکرکه بنده‌که اولمزسـه رهنما

بی تاب قالدی توسـن دل ایله همعنان
شـفقت رسـای بدرقهٔ همتك اکا

طومار نظمی طی ایده‌رك وقتیدر بلیغ
کلغنچه کبی اوله کشـاده کف دعا

تاکیم بو هفت کنبد دوار نیلکون
بالاده دور ایده نته کیم بیضهٔ هما

قندیل نور تربهٔ والا که جان آتوب
ارواح قدسـیان اوله پروانه دائما

قصیده‌سی حسنین افندیلرمز حقنده برمرثیه‌در.

٤٩ ـ فخریه: شاعرك كندی مدح وثناسنه دائر یازدیغی قصیده‌در كه بونده تمامیء ادبی بولنمق ایچون نهایتی مقبول برطرزایله بسلمك واوصورتله باغلامق لازمدر نته‌كیم نفعی مرحوم:

عقدۂ سررشتۀ رازنهانیدر سوزم
سلك تسبیح درسبع المثانیدر سوزم

بركهردر كیم نظیرین كورمشدر روزكار
روزكار عالم غیب ارمغانیدر سوزم

روزكار احسانی بیلمش بنم یا بیلمامش
عالمه فیض حیات جاودانیدر سوزم

اهل اولان قدرین بیلور بن جوهرم مدح ایلمم
عالمك سرمایۂ دریا وكانیدر سوزم

بی‌عرض برجوهر صافیدر اما متصل
اهل طبعك زیور تیغ وسنانیدر سوزم

یعنی كیم اندیشه‌سنجان جهانك دائما
هم صریر كلكی هم وردبان زبانیدرسوزم

بر بنم كبی جكردار اهل طبع اولمز دها
جوهر تیغ قضای نا كهانیدر سوزم

غمزۂ دلبر نوله رشك ایلسه اندیشه‌مه
حرز بازوی دل صاحب‌قرانیدر سوزم

اویله بر پرشیوه‌در كویا كه بكر فكرمك
غمزۂ مرد افكن نامهربانیدر سوزم

اول قدر دلدوزدر گویا که برشوخ آفتك
ناوك مشكین كمان ابروانیدر سوزم

آیت نون وقلمدر مصحف سینه‌مده‌یا
رستم اندیشه‌نك تیر وكمانیدر سوزم

برگلستاندر خیالم دل شكفته بلبلی
اول گلستانك لطیف آب روانیدر سوزم

برشبستاندر دواتم خامه زنگی خادمی
اول شبستانك عروس دلستانیدر سوزم

آفرینش طوطیء اندیشه‌یه بردامدر
كیم اودامك دانهٔ پرامتنانیدر سوزم

كیمسه انكار ایده‌من ماهیت اندیشه‌می
اهل رشكك نسخهٔ عقد لسانیدر سوزم

آفت عین الكمال رشك كار ایتمز بكا
دفع زخم چشم خلاق معانیدر سوزم

خاكپایم سرمه ایلرسه عجبمی روزگار
عنصر روح كمال اصفهانیدر سوزم

ایشته خلاق معانی شمدی گلدی عالمه
گوش ایدك آثارینی كیم ترجمانیدر سوزم

صكره گلسه دهره خلاق معانیدن نوله
قالب خشكك خیاله روح ثانیدر سوزم

نكته‌ده عالم حریف اولمز بكا گویا بنم
هرنه سویلرسم جواب لن ترانیدر سوزم

هر نه سویلرسم قضا مضمونی اثبات ایدر
آنی بیلمزکه خطاب امتحانیدر سوزم

بن نه کشافم نه صاحب کشف اما معنیده
موشکاف نکتهای آسمانیدر سوزم

بیکده بر معنایی نظم ایتم بنه بر لطف ایله
یوقله سك مجموعهٔ راز نهانیدر سوزم

بن جهان آرا شهنشاه جهان معنییم
سوزلر کده پادشاه کامرانیدر سوزم

دو نسه شمشیر خطیبه نوله شمشیرزبان
ملك نظمك خطبهٔ امن وامانیدر سوزم

طبعمك بر ترجمان ترزبانیدر قلم
خامه‌مك برهمزبان نکته‌دانیدر سوزم

پاسبان اولمش براژدر درقلم کنج دله
کیم او کنجك شبچراغ پاسبانیدر سوزم

تا صباح حشره دك بیك مبتلابی مست ایدر
بزم عشقك نشوهٔ رطل گرانیدر سوزم

رندهشیارم خرابات محبتدر دلم
عاشق هرجاییم وحدت نشانیدر سوزم

اوله‌لی پیغمبر آخر زمانه نعت گو
آب روی امت آخر زمانیدر سوزم

نعت شاهنشاه اورنك نبوت کیم آنك
فیض مدحیله دلك جان جهانیدر سوزم

جان عالم فخر آدم احمد مرسل كه تا
حشر اولنجه نعت كوى و نعت خوانيدر سوزم

اوله‌لى غواص درياى خيال مدحتى
جوهرىٔ طبعمك زيب دكانيدر سوزم

اولقدر الويردى معنى فيض اوصافيله كيم
كويا مفتاح كنج شايكانيدر سوزم

مشرق صبح هدايتدر ثناسيله دلم
مهر قدس پرتو كوكب نشانيدر سوزم

باشلاسم معراجنى تحقيقه آب و تاب ايله
كوهر شهوار كوش امهانيدر سوزم

عداولنمز معجزاتى حددن افزون نيلسون
كرچه كيم بر راوىٔ معجز بيانيدر سوزم

كرچه بن دورم جنابندن هله شكرم بودر
چهره فرساى جناب آستانيدر سوزم

نفعى يم انديشهٔ نفعيتله اولدم كامياب
نامرادان جهانه مژدكانيدر سوزم

خاكپاى نعت كويانم كه عرش اعظمك
ذكر تسبيح لسان قدسيانيدر سوزم

شادكام اولدم نشاط فيض نعت پاكله
شمديدن صكره دعاى شادمانيدر سوزم

تا كه معناى لطيف لفظه‌رنك آميز ايله
روزكارك بر دلارا داستانيدر سوزم

هردم انديشه‌مدن اولسون روحنه يوزبيك سلام
عرشه‌دك ايصاله پيك رايكانيدر سوزم

قصيده‌سنى فخريه صورتنده يازوب نعت جناب فخر رسالته حصر ايتمشدر.

٥٠ ـ تركيب بند: برمقصده موضوع وبر وزنده فقط هر برى مختلف قافيه‌ده اوله‌رق متعدد قصيده‌جكلرى ينه اووزنده بر بيت ايله يكديكرينه اولاشديره‌رق جمله‌سنى بر آراده ايراد ايتمكه تركيب بند ديرلركه حكميات ابرازى ومدح وثنا ايله مرثيه ايرادى بويولده ممكن اولوب لسانمزده اك مشهورلرى روحئ بغداديك حكمى اولان شو:

« تركيب بند »

صانمك بزى كيم شيرهٔ انكورله مستز — بز اهل خراباتدنز مست الستز
تردامن اولانلر بزى آلوده صانورليك — بز مائل بوس لب جام وكف دستز
صدرين كوزه‌دوب نيليه‌لم بزم جهانك — پاى خم ميدر يريمز باده پرستز
مائل دكلز كمسه‌نك آزارينه اما — خاطر شكن زاهد پيمانه شكستز
ارباب غرض بزدن ايراغ اولديغى يكدر — دوشمز بره‌زيرا اوقز صاحب شصتز
بو عالم فانيده نه مير و نه كدايز — اعلالره اعلالنورز پست ايله پستز
همكاسهٔ ارباب دلز عربده مز يوق — ميخانه‌ده‌يز كرچه ولى عشقله مستز

بز مست مى ميكدهٔ عالم جانز
سر حلقهٔ جمعيت پيمانه كشانز

ساقى كتور اول باده‌يى كيم دافع غمدر صيقل اوراوسر آينه‌كه برزنك المدر
دلبسته‌لرز بزدن ايراغ ايلمه بردم اول باده‌يى كيم نوردل وديدۀ جمدر
اى خواجه فنا اهلنه زنهار اولولمه درويشى بوملكك شه‌بى خيل وحشمدر
خاك اولكه خدا مرتبه‌كى ايليه عالى تاج سر عالمدر اوكيم خاك قدمدر
كل طوغريله‌لم ميكده‌يه رغمنه آنك كيم بار ريادن قد بر كشته‌سى خمدر
مى صون بزه ساقى بزاول قومكه ديرلر رندان صبوحى زدۀ بزم قدمدر
بو نظمى پياميدن ايشت حاله مناسب كيم زبدۀ ياران سخندان عجمدر

مارند صبوحى زدۀ بزم الستيم
پيش ازهمه ساغركش وپيش ازهمه مستيم

خوش كوشۀ ذوق ايدى صفا اهلنه عالم برحال ايله سورسيدى اكر عمرينى آدم
صحت صوكى درداولمسه وصلت صوكى هجران نوش آخرى نيش اولمسه سور آخرى ماتم
بو عالم فانيده صفايى اول ايدركيم يكسان اوله‌يانه‌ده اكر ذوق واكر غم
دائم اوله همصحبت رندان قدح نوش وارين قويه ميدانه اكر بيش واكركم
صوفى‌كه صفاده كچنور مالك دينار بردرهمنى آلسك اولور خاطرى درهم
ظاهر بوكه آخريرى خاك اولسه كركدر كر درهمه محتاج اوله كرمالك درهم
مى صون بزه ساقى ايچه‌لم رغمنه آنك كيم جهلى ايله بيلمديكى يردن اورردم

هر منكر كيفيت ارباب خرابات
اوزعقلى ايله حقى ديلر كيم بوله هيهات

كور زاهدى كيم صاحب ارشاد اوله‌يم دير دون مكتبه واردى بوكون استاد اوله‌يم دير
ميخانه‌ده ايستر يقلوب اولمغى ويران بيچاره خراباتده آباد اوله‌يم دير
الدن قومسون كل كبى جام مى بردم هركيمكه بوغمخانه‌ده دلشاد اوله‌يم دير
برسرو قدك بندۀ افكنده‌سى اولسون عالمده اوكيم غصه‌دن آزاد اوله‌يم دير

عمرین کچیروب کوه بلاده دل شیدا برهمزن هنکامهٔ فرهاد اوله‌یم دیر
وصل ایستمیوب هجرله‌خوش کچدیکی بوکیم مسکین غم جانانه‌ به معتاد اوله‌یم دیر
کزدی یوریدی بولمدی براکلنه‌جك یر من بعدینه عازم بغداد اوله‌یم دیر

بغداد صدفدر کهری درنجفدر
یاننده آنك در وکهرسنك وخزفدر

اول کوهر یکتاکه بولنمز آکا همتا کلمز صدف کونه بر اوبله‌در یکتا
اول ذات شریفه‌یاراشور دعوی همت کیم اولدی نه دنیا آکا مقصود نه عقبا
کیم درك ایدرآنی که اوله‌ذاتنه معلوم رمز کتب مدرسهٔ عالم بالا
اول زاهدك آغلر یوکوك حالنه‌یارین کیم ایچمیه دستندن آنك جام مصفا
بر نقطه‌ده‌م درسری دیدی چارکتابك اول چارده‌در سر کتبخانهٔ اشیا
اول نقطه بنم دیدی دونوب رمز بنی سیرایت یعنی که بنم جملهٔ اسمایه مسما
چون حصه ایمش قصه‌دن اهل دله مقصود مقصودندر آکه بیل اول عارف ودانا

هپ مغلطه ولقلقه‌در باطن وظاهر
بر نقطه‌ایمش اصل سخن اول وآخر

واردم سحری طاعت ایچون مسجده ناکاه کوردم اوتورر حلقه اولوب برنیجه کمراه
کیرمش کمر وحدته آلمش اله تسبیح هر بیریسنك ورد زبانی چل وپنجاه
دیدم نه صیارسز نه آلورسز نه ویررسز کاصلا دلکزده نه نبی وار نه خودالله
دیدی بریکیم شهرمزك حاکم وقتی خیر ایتمك ایچون خلقه کلور مسجده هرکاه
احسانیده پنجاه وچهلدر فقرایه صبرایله که دمدر که اول میر فلکجاه
کلدکلرنی مسجده بیلدم نه ایچوندر یوزدوندروب آندن دیدم ای قوم اولك آکاه
سزدن کیم ایراغ اولدی ایسه حقه یقیندر زیرا که ضلالت یولیدر کیتدیکز راه

تحقیق بوکیم هپ ایشکز زرق وریادر
تقلیدده سز طاعتکز جمله هبادر

دنیاده دنیلردن ایدرسك طلب کام ای خام طمع نجه‌یه‌دك بوطمع خام
برناخلقی جبه ودستارله کوررسك ایلرسك آنك جبه‌ودستارینه اکرام
نقشن چیقاروب ایلمه‌دن ذاتنی معلوم باشلارسك اکا ایلمکه فقرکی اعلام
جرار دیوویرمز اولور تکری سلامن شرمنده ایدرایلسه برحبه جه انعام
وای اواوله‌سك خرقه‌ده نامك اوله درویش ملحد دیو یاندرمغه ایلرسنی اقدام
یازق سکا کیم ایلیه‌سك حرص وطمعدن برحبه ایچون کندوکی عالمله بدنام
یوق سنده قناعت کوزك آچ اولدیغی اولدر رزقك ایریشور بوقسه اکرصبح‌واکرشام

ات لقمه‌سی لازمی طیورمزمی سنی نان
زهر اولسون اولقمه کااوله پیمانهٔ دونان

ابناء زمانك طلبی نام ونشاندر هربیری تصورده فلان ابن فلاندر
کفتاره‌کلوب سویلسه‌لرجهل مرکب زعمنجه ولی هربری برقطب زماندر
ارباب خرد ذره قدر معتقد اولمز اول مرشده کیم معتقدی خرد اندر
تقلیدله سجاده‌نشین اولمش اوتورمش تحقیقده اما خربکسته عناندر
دیرمش بکا کشف اولدی رموزات حقیقت والله یلاندر سوزی بالله یلاندر
کندندن ایراغ اولدوشوب اردینه یورلمه اول بی خبرك کیندیکی یول ظن وکماندر
ای طالب تحقیق اکرواراسه درکاك کوش ایت بوسوزی کیم خبری بی خبراندر

زنهاراونیدوب بیلدیککی دوشمه‌عناده
بر پیره یاپش کیم ایره سین سر معاده

کربه‌نه قوبرای خواجه مکرکیم جکرکدن کیم چیقدی جکر پاره‌لری چشم ترکدن
بیك کریه ایدرسك سنی آخر آیررلر فرزندوزن وطنطنهٔ سیم وزرکدن

بو ملك فنـايه كه عدمدن سفر ايتدك سودك ندر انجق آني بيل سن سفر كدن
يوق چيقمغه كوكلك دردنياى دنيدن بالله دى خشنود ميسك يوخسه ير كدن
بو منزلهدن شويله كذار ايليه كوركيم بر ذره غبـار ايرميه تارهكذر كدن
سيم ايلهزرى كنديكه قت قت سپر ايتسك مرك اوقنى كچمزمى صانورسك سپر كدن
عقل آدين اكوب كنديكى تكليفه براقمه ديوانه اولوب رفع قلم قيل اوزركدن

ای خواجه اكر كيم سن ايسك عاقل ودانا
شـيدالغى بيك عقله دكشمز دل شـيدا

ای صاحب قدرت قنى انصاف ومروت رندان مى آشامه نچون اولميه رغبت
قسمتلرى ديرسك ازلى جور وجفادر جور اوله نچون ذوق وصفا اوليه قسمت
ديرسـك كه بو كون ائلمين يارين ايدر ذوق چوقى ايكى كون بندهلرك ايلسه عشرت
حاجتلرمز قادر ايكن قيلمغه حاصل صالمق كرمكدن بزى فردايه نه حاجت
ناچار چكر خلق بو زحمتلرى يوخسه آدم قره طاغ اولسه كتورمز بوكا طاقت
حالك كيمه اچسك سكا دبر حكمنى واردر اولدبر دى بزى آه بيلنرمى بو حكمت
بيهوده دونوب نيلر اوله باشمز اوزره حلقك بو فلك ديديكى دولاب مشقت

بيهوده يتر دوندى همان تركنى قيلسه
كيم عكسنه دور ايلمدن يكدى يقلسه

چرخك كه نه سعدنده نه نحسنده بقا وار دهرك كه نه خاصنده نه عامنده وفا وار
آلدانمه آنك سـعدينه نحسندن آلنمه نحسنده ديمه محنت وسعدنده صفا وار
ميل ايتمه آنك خاصنه عامندن اوشنمه عامنده ديمه خست وخاصنده عطا وار
جهد ايله همان غير النه باقميه كوركيم بندن نه سكا فائده سندن نه بكا وار
اكننده كوروب غيرلرك اطلس وديبا غم چكمه كه اكنمده بنم كهنه عبا وار
كچ جمله بو افكارلرى عارف وقت اول سركشته بيل آنى كه سرنده بو هوا وار

فردالمن چکمه‌می ایچ باق رخ خوبه عاشقلره فرداده دخی وعد لقا وار
ال ویرسه صفا فرصتی فوت ایلمه بردم
دنیا اکا دکمز که جفاسن چکه آدم

صورتده نوله ذره ایسه‌کده معنیده یوحز روح القدسك مریمه نفخ ایتدیکی روحز
پیمانهٔ خورشیدله هر صبح ایدرز عیش عیسی کبی پیمانه کش جام صبوحز
ایتدکسه شراب ایچمامکه توبه کوزلسز ثابت قدمز توبه‌مزاوستنده نصوحز
مار ایسه عدو بز ید بیضای کلیمز طوفان ایسه دنیا غمی بز کشتیٔ نوحز
ملا اوقوسون مدرسه‌ده شرح معانی متن قدحی صون بزه بز اهل شروحز
صوفی بزی سن جسم کوزیله کورمزسك آچ کوزلریکی ایله نظر کورکه نه روحز
پر کولره لب بسته کورنمکده‌یز اما رندان مسیحادم مفتاح فتوحز
عیسی دم وروحی لقب وخضر حیاتز
دریای صفت ایچره نهان کوهر داتز

آیا نیجه بردور ایده بوچار عناصر کیم اکا نه اول اوله معلوم نه آخر
کاه ایلیه‌لر عالم تفریدده سیران کاهی اوله‌لر عالم ترکیبده سایر
تفریدده چار اوله وناچار اوله دوری ترکیبه کلنجه سه موالید اوله ظاهر
برجمله مظاهرده اوله معتبر انسان انسانه اوله جمله طفیلی بو مظاهر
نفسینی بیانلر کتوره خالقه ایمان بیلمزلره ایمان کتورنلر اوله کافر
کافر که یرین دوزخ ایدر جهلله ایلر چون جهل حقیقتده اوله کفر عجب سر
جاهللره دنیا ویره ال کامل اولنلر آیاقده قالوب اولمیه‌لر حبه‌یه قادر
چون جهلده‌در ذوق کمالی نیده‌لم بز
قال اهلی صفا ایلیه حالی نیده‌لم بز

صوفی که ریا ایله ایدر کندینی موصوف اوقات شریفی اوله تقلید ایله مصروف

منبرده خطیب اوله ومحفلده معرف عار ایلمیه اولدیغنه جهلله معروف
آینــهٔ قلبینی کدورت ایده تیره روشنکر فیض حق ایله اولمیه مکشوف
جان ودلنك مهر ومهی اولمیه پرنور دائم بری مخسوف اوله آنك بری مکسوف
جمع کتب ایتمکله نه ممکن اوله واقف اسرار خدایه که اله اول مرشده موقوف
ذاتنــده که آثار کمال اولمیه خردر یا شال سیه اکتنه کیمش یه یشل صوف
عالمده که کامل چکه غم ذوق ایده جاهل بردن کوکه دث یوف بکا کو دیمزایسه‌م یوف

چون حق دینی ایلدیلر ظلمله بردار
باطل ســوزه آغاز ایده‌لم بز دخی ناچار

یوف خارینه دهرك کل وکلزارینه هم یوف اغیارینه یوف یار جفا کارینه هم یوف
هر عیش که موقوف اوله کیفیت خمره عیاشنه یوف خمرینه خمارینه هم یوف
چون اهل وجودك بری صحرای عدمدر یوف قافله وقافله سالارینه هم یوف
ذی قیمت اولنجه نیده‌لم جاه وجلالی یوف آنی صاتان دونه خریدارینه هم یوف
عالمده که بنکیلر اوله واقف اسرار سیرانه یوف انلرك اسرارینه هم یوف
عارف که اوله مدبر ونادان اوله مقبل اقبالنه یوف عالمك ادبارینه هم یوف
چرخ فلکك سعدینه ونحسنه صد حیف کوکبلرینك ثابت وسیارینه هم یوف

چون اوله حرام اهل دله دینه وعقبا
جهد ایله نه دنیــا اوله خاطرده نه عقبا

ویردك دل وجانیله رضا حکم قضایه غم چکمیز اوغرارسق اکر دردوبلایه
قویدق وطنی غربته بو فکرله چیقدق کیم رنج سفر باعث اوله عز وعلایه
دور ایلدك پرقومدق برنجه ییلدر اویدق دل دیوانه یه دل اویدی هوایه
اولدق زه یه وارد قیسه عشقه کرفتار آلندی کوکل برصنم ماه لقــایه
بغداده یولك دوشــه کرای باد سحر خیز آداب ایله وار خدمت یاران صفایه

روحمی بی اکر بر صورر ایسته بولنورسه دیرلرسه بولشدکمی اوبی برك ونوایه
بو مطلع غرایی اوقوا پسم اول انده معلوم اولور احوالمز ارباب وفایه

حالا که بز افتادهٔ خوبان دمشقز
سر خلقهٔ رندان ملامت کش عشقز

ترکیب بندیله باقینك جنتمکان سلطان سلیمان قانونی حضرتلرینه اولان شو :

ای پای بند دامکه قید نام وننك تاکی هوای مشغلهٔ دهر بی درنك
آك اول کونی که آخر اولوب نوبهار عمر برك خزانه دونسه کرك روی لاله رنك
آخر مکانك اولسه کرك جرعه کبی خاك دوران الندن ایرسه کرك جام عیشه سنك
انسان اودرکه آینه‌وش قلبی صاف اوله سینه‌کده نیلر آدم ایسك کینهٔ پلنك
عبرت کوزنده نیچه‌یه‌دك غفلت اویقوسی یتمزمی سا که واقعهٔ شاه شیر جنك
اول شهوار ملك سعادت که رخشنه جولان دمنده عرصهٔ عالم کلوردی تنك
باش اکدی آب تیغنه کفار انکروس شمشیری کوهرینی پسند ایلدی فرنك

یوز یره قویدی لطف ایله‌کلبرك ترکبی
صندوقه صالدی خازن دوران کهر کبی

حقا که زیب وزینت اقبال وجاه ایدی شاه سکندر افسر ودارا سپاه ایدی
کردون ایاغی توزینه ایلردی سرفرو دنیایه خاك بارکهی سجده کاه ایدی
کمتر کدایی آز عطاسی قیلوردی بای برلطفی چوق مروتی چوق پادشاه ایدی
خاك جناب حضرتی درکاه دولتی فضل وبلاغت اهلنه امیدکاه ایدی
حکم قضایه ویردی رضایی اکرچه کیم شاه قضا توان وقدر دستکاه ایدی
کردون دونه‌زار وزبون اولدی صانمیك مقصودی ترك جاه ایله قرب اله ایدی

جان وجهانی کوزلرمز کورمسه‌نوله روشن جمالی عالمه خورشید وماه‌ایدی
خورشیده باقسه کوزلری خلقك طولا کلور
زیرا کورنجه خاطره اول مه‌لقا کلور

دوکسون سحاب قدینا کوب قطره قطره قان ایتسون نهال نارونی نخل ارغوان
بو آجیلرله چشم نجوم اولسون اشکبار آفاقی طوتسون آتش دلدن چیقان دخان
قیلسون کبود جامه‌لرین آسمان سیاه کیسون لباس ماتم شاهی بتون جهان
یاقسون درون سینهٔ انس وپریده داغ نار فراق شاه سلیمان کامران
قیلدی فراز کنکرهٔ عرشی جلوه‌کاه لایق دکلدی شانته حقا بو خاکدان
مرغ روانی کوکلره ایردی هما کبی قالدی حضیض خاکده برایکی استخوان
چابك سوار عرصهٔ کون ومکان ایدی اقبال وعزت اولمش ایدی یار وهمعنان
سر کشلك ایتدی توسن بخت ستیزکار
دوشدی زمینه سایهٔ الطاف کردکار

اولسون غمکده بلبلین زار بیقرار آفاقی کزسون اغلایه‌رق ابر نوبهار
طوتسون جهانی نالهٔ مرغان صبحدم کالمز یولنسون آه وفغان ایلسون هزار
سنبللری ماتم ایدوب چوز سوی آغلاسون دامانه‌دوکسون اشك فراوانی کوهسار
آکدقجه بوی خلقنی دردکله لاله‌وش اولسون درون نافهٔ مشك تتارتار
کل حسرتکله یوللره طوتسون قولاغنی نرکس کبی قیامته‌دك چکسون انتظار
دریالر ایتسه عالمی چشم کهر فشان کلمز وجوده سنجلین در شاهوار
ای دل بودمده سنس اولان باکه همنفس کل نای کبی ایکلیه‌لم باری زار زار
آهنك آه وناله‌لری ایده‌لم باند
اصحاب دردی جوشه کتورسون بو هفت بند

کون طوغدی شـاد عالم اویانمزمی خوابدن قیلمزمی جلوه خیمهٔ کردون طنابدن
یوللرده قالدی کوزلرمز کلمدی خبر خاك جنـاب سـدهٔ دولت مآبدن
رنك عذاری کیتدی یاتورکندی خشك لب شول کل کبی که آیری دوشوبدر کلابدن
کاهی حجاب ابره کیرر خسروا فلك یاد ایلدکجه لطفکی ترلر حجابدن
طفل سرشکی یرلره کیرسون دعام اودر هر کیم غمکدن اغلامیه شیخ وشابدن
یانسون یاقلسون آتش هجرکله آفتاب دردکله قاره چوللره کیرسون سحابدن
یاد ایلسون هنرلریکی قانلر اغلاسون تیغك بونیچه قاره‌یه باتسون قرابدن

درد وغمکله چاك كریبان ایدوب قلم
پیر اهنینی پاره‌لسـون غصه‌دن علم

تیغك ایچوردی دشمنه زخم زبانلری بحث ایتمز اولدی کیمسه کسلدی لسانلری
کوردی نهال سروسر افراز نیزه‌کی سرکشلك آدین آکمدی بردخی بانلری
هر قنده باصدی پای سمندك نثار ایچون خانلر یولکده جمله روان ایتدی جانلری
دشت فناده مرغ هوا طورمیوب قونار تیغك خدا یولنده سبیل ایتدی جانلری
شمشیر کبی روی زمینه طرف طرف صالدك دمورقوشاقلو جهان پهلوانلری
آلدك هزار بتکده‌یی مسجد ایلدك ناقوس یرلرنده اوقوتدك اذانلری
آخر چالندی کوس رحیل ایتدك ارتحال اول قوناغك اولدی جنان بوستانلری

منت خدایه ایکی جهانده قیلوب سعید
نام شریفك ایلدی هم غازی هم شهید

باقی جمـال پادشـه دلپذیری کور مرآت صنع حضرت حی قدیری کور
پیر عزیز مصر وجود ایتدی انتقال میر جوان چابك یوسف نظیری کور
کون طوغدی شمدی غایته‌ایردی سپیده‌دم رخسار خوب خسرو روشن ضمیری کور

بهرام وقتی کوزه تیوردی بو صیدگاه وارایشکنه خدمت شاه اردشیری کور
برباد قیلدی تخت سلیمانی روزکار سلطان سلیم خان سکندر سریری کور
واردی پلنك کوه وغا خواب راحته کهسار کبریاده طوران نره شیری کور
جولانه کتدی روضه یه طاوس باغ قدس فرهمای اوج سعادت مسیری کور
اقبال وبخت خسرو آفاق مستدام
روح وروان شاهه تحیات والسلام

قیلدقجه شاه عالمه حق فضل ورحمتی ویرسون جهانده حضرت پاشایه دولتی
صاحبقران عرصهٔ اقلیم سلطنت اولدمکه قیلدی ملك بقایه عزیمتی
اول جسم پاکی جانی کبی ایلدی نهان آسوده قیلدی حال سپاه ورعیتی
خلق جهانه قرق سکز کون طویورمیوب برهفته ایچره قیلدیلر انجق بو حالتی
تدبیری کورکه ایرمدی کیمسه خیالنه آصف جهانه کاسه کوریدی وزارتی
غیرت کمرلرینی قوشاندی قلیچ کبی آلدی حصاری ویردی خدا فتح ونصرتی
راحت یوزینی کورمدی چالشدی جان ایله چکدی افندی یولنه بودکلو زحمتی
یارب چراغ دولت وبختن منور ایت
ایکی جهانده کوکلی مرادین میسر ایت

مرثیه سیله عینینك سلطان سلیم ثالثه اولان شو :

عکسنه دور ایلسون شمدنکری چرخ عنید آسمان کچسون زمینه انجم اولسون نابدید
ابر ظلمتده قالوب کون کورمسون ایام عید ماتم ایتسون قاره لر کیسون شب قدر سعید
ماه تابان اولمسون مهر فلکدن مستفید بولمسون فر آفتاب مطلع صبح امید
قلب اوله دود سیاهه پرتو نور سفید اطلس چرخ کهن سال اولمسون اصلا جدید
جیب ودامان شفق پرخون اوله عهد مدید آه وفریاد ایلسه عالم دکل امر بعید

بردخی سنده جهانه باقه‌ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید

آتشه‌یانسون کل کلزار دهربی وفا بلبل سوزانك اولسون لانه‌سی دوزخنما
سینه‌سندن لاله‌نك دوراولسون داغ جفا سنبلی دودسیاه غمده قالسون دائما
خرمن ازهاری احراق ایلسون برق بلا کل اوجاغنده سمندر آشیان طوتسه روا
اوله برك ارغوان شهبال ققنوس قضا هر کیاه سبز اولوب بر کرم شبتاب فنا
جمله اشکوفه‌یی مرغ نعام ایتسون غدا اولسون اطفال چمن کل اوکسری سرتاپا

بر دخی سنده جهانه باقه ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید

آه کیم اولدی شهیداول شاه ممدوح الصفات مائمله‌هب جکر سوزاولدی‌اهل ششجهات
اغلادی کهوارهٔ حسرتده غلمان وبنات یاقه‌سن چاك ایتدی‌آبا بولدی صاچن‌امهات
اقدی بردن چشمه سارچشم خلق کائنات اولدی زهر آمیز اشك شوردن ماء حیات
قالدی هب نشوونمادن یکسراشجارونبات نیجه آه ایتمز بوحاله مرداولان ای‌نیك‌ذات
حاصلی برحاله کیردی اسندی هرکس ممات کریه‌دن انسان ایچنده قالمدی صبر وثبات

بردخی سنده جهانه باقه ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید

چون که اولشاه جهان ایتدی بودنیادن سفر
آه وفریاد ایلدی کوکده ملك یرده بشر
چرخ اطلس ایتمده چاك کریبان هر سحر
احتراق ایتدی فلکده اختر ماتم مکر
یاندی یاقلدی نجوم آسمان هپ سر تسر
آفتابه بو مرضدن صاریلق ایتدی اثر

ماه نوهرای باشنده بویله بر ضعفی چکر
زهره صاچن یولدی قالدی ابر ظلمتده قمر
کهکشان بو درد ایله ایپدن قوشانمشدر کمر
روز نی فر قالدی شب کیدی سیهدن جامه‌لر
بردخی سنده جهانه باقمه ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید
کیتدی اولشاه شهید وخان مظلوم آه آه!
کیتدی اول فخر ملوك آل عثمان واه واه
کیتدی اول خاقان اعظم حضرت ظل اله
کیتدی اول سلطان عالم داور کشور پناه
کیتدی اول اسکندر دوران عدالت دستگاه
کیتدی اول مهر سپهر سلطنت انجم سپاه
کیتدی اول شاهنشه دارا حشم جمشید جاه
کیتدی اول قطب دل آگه خسرو پرانتباه
کیتدی اول مهدیء وقت اما بنم حالم تباه
عالمك قوپدی قیامت باشنه بی اشتباه
بر دخی سنده جهانه باقمه ای چشم امید
دمبدم قان آغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید
یرده اصناف بشر کوکده سروشان اغلدی
ثابت وسیاره‌لر خورشید رخشان اغلدی
رعد وبرق وبرف ویخجه ابرو باران اغلدی
برك وباراشجار وباغ‌ازهار وبستان اغلدی

بلبل وگل قمری وسرو خرامان اغلدی
صبحه‌دك پروانه‌لرله شمع سوزان اغلدی
مرغ وماهی مار ومور وجنس حیوان آغلدی
مسجد وبتخانه‌ده کبر ومسلمان آغلدی
بحر پرکوه وحجر دشت وبیابان اغلدی
بود ونابود جهان کون مکان قان آغلدی
بر دخی سنده جهانه باقه ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید
بر شه غازی مجاهد فی سبیل الله ایدی
بر خدیو جم حشم رستم وغاجم جاه ایدی
بیم قهرندن عدونك کاری آه وواه ایدی
ناظم قانون دولت جیش پرور شاه ایدی
مسلکی سر منزل شرعه وارر شهراه ایدی
آکه تابع اولمیانلر بر الای کمراه ایدی
آسمان اول شاه عالی رتبه‌یه درگاه ایدی
پاسبان تخت بختی آفتاب وماه ایدی
بر کرامت پیشه صاحب حال ودل آگاه ایدی
حاصلی برقطب دوران عارف بالله ایدی
بردخی سنده جهانه باقه ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید
اون طقوز ییل پادشاهلق ایتدی اول شاه گزین
لطفله قیلدی جهانی کامران وکامین

ایلدی اخلاصله جلب قلوب عارفین
ایتدی صدق جانله چوق خدمت دین مبین
بولدی فر دورنده مهر شرع فخر المرسلین
اولدی حیفا تاج وتختی ترك ایدوب عزلت نشین
قالدی اون درت آی شب فرقتده کریان وانین
شکر یزدان ایلیوب اولدی عبادتده مکین
ذات پاکی اولدی آخر کوهر کنج زمین
حق تعالی قبرین ایتسون روضهٔ خلد برین
بردخی سنده جهانه باقمه ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید

ساغر دلده شرر پاش اولمده هر بر حباب
بزم غمده دل کباب اولدی کوزم یاشی شراب
بولدی بوتنور طوفانخیز چشمم آب وتاب
نار غم ساقی اولوب لخت جکر نقل عذاب
ایلدم آه وانینی نغمهٔ چنك و رباب
نعرهٔ مستانه مزدر های وهوی اضطراب
هر مژه‌م دست نکاه غمده نای شعله تاب
سینهٔ سوزانم اولدی دفزن پر التهاب
حیف کیم اولدم خمار یأسله خانه خراب
آتش فرقتده جان رقص آور پر پیچتاب
بردخی سنده جهانه باقمه ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید

اول وجود نازنين تابوت ايچنده غرق خون
وضع ايدوب سنك مصلايه رجال اندرون
قيلديلر اول شاه مغفورك نمازين مسلمون
هپ شهيداً كوچديكن ايتدی شهادت حاضرون
فاتحه خوان اولدی رقتله جماعت ازدرون
عرشه چيقدی نالهٔ انا اليه راجعون
منزل قبره فغان و آهلر در رهنمون
قالمدی نوع بشرده كريه‌دن صبر وسكون
بايلوب چوق كيمسه اولدی حيرتندن سرنكون
كنج مختده محبانی اولوب زار وزبون
بردخی سنده جهانه باقمه ای چشم اميد
دميدم قان اغله كيم سلطان سليم اولدی شهيد
آه الكدن ای فلك سندن كيمه شكوا ايدم
باشمه ياقوب حصيری آه ايله دعوا ايدم
سوزش اظهار ايليوب دهری جحيم آسا ايدم
جويبار ديدهٔ غمديده‌ مي اجرا ايدم
آغلمقدن عالمی مستغرق دريا ايدم
ايليوب چاك كريبان درديمی افشا ايدم
سرنوشتم كتب ايدوب مجموعهٔ كبرا ايدم
خون چشمله واروب بر عرضحال املا ايدم
قطب دوران پادشاه وقته‌بن اعطا ايدم
عينيا داغ دل سوزانمی امضا ايدم

بر دخی سنده جهانه باقمه ای چشم امید
دمبدم قان آغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید
ای خداوند عظیم الشان وبهرام انتقام
وی شهنشاه مکرم داور گردون مقام
اویله گریانم که کولمم عمرم اولنجه تمام
اویله محزونم که شاد اولمم الی یوم القیام
ایلدم آفاقی پرخون آغلمقدن صبح وشام
انجم آسا چشممه اویقو حرام اولدی حرام
ساقیء دوران الندن ایچدیکم سمدر مدام
بزم غمده حشره دك المـاز دماغم بوی کام
ایلدم بن آه وفریاد ایتمکی چون التزام
ماتم ایتسون اغلسون یانسون یاقلسون خاص وعام
بردخی جهانه سنده باقمه ای چشم امید
دمبدم قان آغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید
ای ملوکك اعظمی شاهنشه کشورستان
وی جهانك پادشاهی خسرو جمشید شان
بر اوگولمز درده دوشدم چاره سی یوق الامان
باشمه سنك بلا یاغمقده روزان وشبان
برق آهم آتش افشان جهان عالم یمان
سینه سوزان دل پریشان دیده گریان فغان
هر مژه م دشت نکهده بر مغیلان نهان
جسم وجانم آتش حسرتده بریان هر زمان

لرزه ناك اولدی فغانمدن زمین و آسمان
ایلدم بو مطلعی شب تا سحر ورد زبان
بر دخی سنده جهانه باقمه ای چشم امید
دمبدم قان آغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید
ای شه ملك عدالت خان محمود الشیم
وی خدیو محترم سلطان ممدوح الامم
مالك ملك ولایت صاحب سیف وقلم
پادشاه هفت کشور خسرو فرخ قدم
بهمن قلعه کشا افراسیاب جم حشم
صفدر انجم سپه خاقان اسکندر علم
اردشیر شیر افکن داور رستم خدم
شاه افسر بخش سلطان عرب خان عجم
مهدیٔ صاحبقران و قهرمان پر همم
غم دکلدر چشم عالم قان دوکرسه دمبدم
بردخی سنده جهانه باقمه ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید
ای جناب شهریار و کامکار روزکار
وی جهانبان زمان سلطان کردون اقتدار
آستانکله ایدر چرخ معلی افتخار
ایلمشدر قدسیان درکاهکی جای قرار
آفتاب بختك اولمش عالمه پرتو نثار
نور فیضکدن اولور صبح سعادت آشکار

شمع بزم انورکدن ماه انجم تابدار
ایریشور جند ملائك ساکه روز کار وزار
کریه‌دن خالی دکل بو حزنله ابر بهار
مهر ومه سرکشته‌در بودرد ایله لیل ونهار
بر دخی سنده جهانه باقه ای چشم امید
دمبدم‌قان اغله‌کیم سلطان سلیم اولدی‌شهید
ای فروغ آفتاب آسمان تخت وتاج
وی عدالت پیشه شاهنشاه فاروقی مزاج
دور عدلکده ایدرلر آب وآتش امتزاج
جمع اولورلر هرکیجه پروانه ونار سراج
اخذ ایدوب سائر دولدن زور ایله باج خراج
سن بودین ودولته ویردك نظام وابتهاج
هیبتکدن چولده شیری ستمه طوتمش نامزاج
طبعکه اسناد ایله مرآت اسکندر زجاج
التفاتکله قماش معرفت بولدی رواج
ای طبیم پارهٔ سینه‌م قبول ایتمز علاج
بردخی سنده جهانه باقه ای چشم امید
دمبدم قان‌اغله‌کیم سلطان‌سلیم اولدی شهید
ای ملوکك امجدی شاهان دهرك اعلمی
وی جمیع روی ارضك پادشاه ملهمی
کشف والهام وکرامتله پر ایتدك عالمی
اولسه‌لر ارشاد ایدردك بایزید وادهمی

چشم عالم كورمدی سن كبی شاه ملهمی
دركه لطفكده دربان ايلمزسك حاتمی
بر سرانكشتله مغلوب ايدرسك رستمی
حكم جان بخشك ايدر ترياق زهر ارقمی
نطق داروی شفاسازك ايدرسكر سمی
چكديلر تيغ يزيدی سيف ابن ملجمی
بردخی سنده جهانه باقه ای چشم اميد
دمبدم قان اغله كيم سلطان سليم اولدی شهيد

ای كل كلزار ديهيم و سرير سلطنت
وی همای اوج دولت شاه والا منقبت
آسمان مسند معلی جاه كروبی صفت
منبع عين كرامت كان لطف ومكرمت
اوج اقبالك همايه آشيان ميمنت
ساكه مخصوص ومسلمدر نظام مملكت
قالمامشدر دركهكدن غيری جای معدلت
طبع صافك مكتب علم وكمال معرفت
دولتكده اهل علم ازباب عرفان ملتفت
يوق ايمش انلرده ايمان وديانت مرحمت
بردخی سنده جهانه باقه ای چشم اميد
دمبدم قان اغله كيم سلطان سليم اولدی شهيد

ای فروغ مهر شوكت سايهٔ رب مجيد
وی خديو معدلت كستر جهانبان وحيد

سن تفنك آتوب نشان اوردقده بروفق سديد
روح بهرام ايلدی تحسين بی كفت وشنيد
شيخ ووصاف ايتسه‌لر خدمت سكا عهد مديد
خطكه انشاكه تقليد ايلمك امر بعيد
ايتمده شاهان عالم باب لطفكدن اميد
سندن اوكرنسون كمال رشدی هارون الرشيد
اولدی بو مصراعدن تاريخ فوتی مستفيد
داور عالم جناب شه سليم اولدی شهيد
بردخی سنده جهانه باقه ای چشم اميد
دمبدم قان اغله كيم سلطان سليم اولدی شهيد
ای شهان عالمه بوس ايتديرن پای سمند
وی ايدن غم ملكنه ارض عدودن كوی وكند
تاب قهر ولطفك ايلر بحری آتش زهری قند
اشقيا كيم دور عدلكده اولورمی بهره مند
هاتف غيب وظفردن كلدی بر صوت بلند
والد جنت مكانك ايلدی قهر لوند
سن شه مظلومك ايتدك قاتلانن اخذ وبند
پاينه زنجير اوردك بوينه طاقدك كمند
باشلرين كسدك جهانه ويردی تيغك نصح وپند
برغزا ايتدك كه روح مرتضی قيلدی پسند
بردخی سنده جهانه باقه ای چشم اميد
دمبدم قان اغله كيم سلطان سليم اولدی شهيد
حق تعالی عمر ودين وشوكتك مزداد ايده
قلبكی مسرور ايدوب دشمنلرك ناشاد ايده

لشکرك منصور ایدوب اقلیمکی آباد ایده
دولتك سرکشلرین فرمانکه منقاد ایده
برق قهرك ملك اعدایی یاقوب برباد ایده
بیم تیغ جانستانکدن عدو فریاد ایده
سن غزا ایتدکجه جند قدسیان امداد ایده
قنده عزم ایتسك سنی خضر نبی ارشاد ایده
تیغکی هر دمده نبض دولته فصاد ایده
کور اولوب اهل شقا سائللکی معتاد ایده
بر دخی سنده جهانه باقمه ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید

ایشته بودر حق تعالادن رجا وملتمس
اهل استانبوله محتاج اولمسون کس بر نفس
بر سوری دنیاپرست اقباله جان ویرمش ترس
اولمدی برکیمسه امداده کلوب فریادرس
اول کل رعنایی پامال ایتدی حیفا خاروخس
یوقیدر جان قورتاران آدم دیوچوق ویردی سس
ساربان موت آصمش اشتر عمره جرس
کسدی جاندن امید الله بس باقی هوس
اوچدی مرغ روحی باغ جنته قالدی قفس
قالمامش دنیاده اصلا رحم وشفقت سوزی کس
بر دخی سنده جهانه باقمه ای چشم امید
دمبدم قان اغله کیم سلطان سلیم اولدی شهید

٥١ — ترجیع بند: ترکیب بندکبی ایسه‌ده بندلر آره‌سنده‌کی بیتلر بشقه بشقه شیلر اولمیوب عینی بر بیتك هر بند عقبنده تکرر ایتمسندن عبارتدرکه فضولینك شو:

بن کیمم بر بیکس وبیچاره و بی خانمان
طالعم آشفته، اقبالم نکون، بختم یمان
مملو اشکمدن زمین، مملو اونمدن آسمان
آه نالهم ناوکی پیوسته خم، قدم کمان
تیر آهم بی خطا، تأثیر نالهم بی گمان
متصل غمخانهٔ سینه‌مده یوزغم میهمان
قنده برغم یتسه بندن استسونلر بن ضمان
یوق بکا دام بلا وقید محنتدن امان
چقمدی کوکلمدن اندوه وغم ومحنت همان
ای بنم جانم سن وکوکلم سنکله شادمان
سنسز اولمم آیری محنتدن بلادن برزمان
الامان هجران بلا و محنتدن الامان!

فارغ ایدم جمله عالمدن بیلور عالم بنی
عیب ایدردی بخبر صانوب بنی آدم بنی
قویمدی دوران چرخ اوز حالمه خرم بنی
شاد ایکن عالمده چرخ ایتدی اسیر غم بنی
شمدی مجنوندن ره عشق ایچره صنماکم بنی
یار چون قیلمز حریم وصلنه محرم بنی
عشق ناکه اولدی بیداطوتدی مستحکم بنی

صالدی یوز سودایه اول کیسوی خم در خم بنی
سن که محرمسك صبا بالله آلوب هردم بنی
سویله ای کل کیم سکا بخت ایلمز همدم بنی
سنسز اولمم آیری محنتدن بلادن برزمان
الامان هجران بلا ومحنتندن الامان
بلبل زارم کل رخسار آلکدن جدا
طوطیٔ لالم شکر نسبت مقالکدن جدا
دیرایدم صبر ایلیم اولم جمالکدن جدا
بیلمدم دشوار ایمش اولمق وصالکدن جدا
تیره اولدی روزکارم زلف وخالکدن جدا
اولدی صحرا منزلم وحشی غزالکدن جدا
چقدی جان ناتوان شیرین زلالکدن جدا
اولدم القصه رخ فرخنده فالکدن جدا
موتك ایجلدی تنم نازك نهالکدن جدا
خم کتوردی قامتم مشکین هلالکدن جدا
سنسز اولمم آیری محنتدن بلادن برزمان
الامان هجران بلا ومحنتندن الامان
سینه‌چاك ودیده نمناك وبدن افکاردر
جان حزین، خاطر غمین، شیدا کوکل بیماردر
بن بو غم ایچره که دفعن ایلمك دشواردر
مصلحت کوردم دیدیلر مصلحت اظهاردر
سویلدم درد دلمی بیلدی اولکیم یاردر

قیلمدی بررحم بس کیم ظالم وخونخواردر
داخی اظهار ایلمش نه حاجت تکراردر
ایلرم صبر وتحمل تا حیاتم واردر
جانه یتکیج بنده تا کیم قوت کفتاردر
سویلرم ای جان که سندن آیریلق دشواردر
سنسزاولمم آیری محنتدن بلادن برزمان
الامان هجران بلا ومحنتدن الامان
عاقبت آهم بنم اول ماهه تاثیر ایتمسه
بونجه افسونم پریوش یاری تسخیر ایتمسه
یار حال زارمه برفکر تدبیر ایتمسه
بیوفالق رسمنی کلدکجه تغییر ایتمسه
اول جوان نازنین میلی بنی پیر ایتمسه
طوتارم بر یار صادق عمر تقصیر ایتمسه
یار یار اولمز کوکل عشاقله پیر ایتمسه
زلفنی عاشقلرك بوینه زنجیر ایتمسه
عاشقك قصدینه یوزنیرنك وتزویر ایتمسه
کورمین ساعتده یوز عذریله تقریر ایتمسه
سنسز اولمم آیری محنتدن بلادن بر زمان
الامان هجران بلا و محنتدن الامان
ترجیح بند عاشقانه‌سی کبی.

٥٢ ـ هجویه : عادی قصیده طرزنده ویا ترکیب وترجیع بند اصولنده برینك مذمتنه دائر اولان شعره دینورکه ادباً ایرادی غیر جائز اولدیغندن امتثالا للادب مثال ایرادندن اجتناب اولندی.

بعض ادبانك رأیلرینه کوره لطیفه طرزنده هجویه یازیله بیلورسه‌ده شوشرطه یعنی یازیله‌جق شیئك مخدرات آراسنده اوقونمسی فرض اولنور وباکر قیزلرك بیله یوزلری قیزارمازسه اولوقت جائز اولور قیدینه تابع اولمسی لازم کلور دینلمش ایسه‌ده بزبوکاده رضا کوستر نلردن دکلز.

٥٣ ـ مثنوی : هر بیتك مصرعلری بیننده کندینه مخصوص قافیه‌سی اولمق وبیتلرك جمله‌سی بروزنده بولنمق اوزره ایکی بیتدن برچوق بیته‌قدر ایراد اولنان اشعاره مثنوی دینور. سنبلزاده‌وهبینك:

ادبیات ایله تاریخ و سیر
سیرت اهل ادبدر یکسر
بیلمین بونلری بك غافل اولور
علمی وارایسه دخی جاهل اولور

شعری کبی‌که بونکله مقاصدك کافه‌سی ایضاح یعنی «مناجات . نعت مدح . حکایت . تصویر حال » مثللو شیلر ادا اولنوب مولود نبی ایله معراج قصائص جلیله‌سی اکثریا مثنوی طرزیله ایراد ایدلدیکندن بروجه آتی هربریچون برر مثال تحریر اولندی شویله‌که :

مناجات ایچون سنبل زاده وهبینك :

الهی سنسن اول قاضیٔ حاجات — که لایقدر سکا عرض مناجات
الهی سنسن اول معبود بالحق — وجود واجبك موجود مطلق
نقائصدن منزه نور ذاتك — او ذاتیله قدیمدر صفاتك
الهی حی قیوم ابد سن — شریکك یوقدر الله احد سن
تمانع ایله اولمشدر مبرهن — اله العالمین سنسین معین

تدریسات اعدادیه کتبخانه سی

(اون بدنجیسی)

مجامع الادب

اصول فصاحت. علم معانی. علم بیان. علم بدیع. علم عروض. فن قافیه. اقسام شعر. اصول تحریر. اصول کتابت و خطابت. اصول تنقید] کبی فنلری حاوی اون کتاب اصلی ایله ترجمه‌لردن مرکب، دیکر درت کتاب فرعیدن عبارتدر.

سکزنجی کتاب

اصول تحریر

محرری

ارکان حربیه قائمقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار) مطبعه سی — باب عالی جاده سنده نومرو ٢٥

صاحب و ناشری : کتابجی قصبار

١٣٠٨

محور امور دنیا شاعرسز دورانایدر؛ فقط کاتبسز دونه‌مز ــ خطبه اولان احتیاجده بو نسبتده‌در

مجامع الأدب

اوچنجی جلد

﴿ اصول افاده ﴾

[احوال تحریر . کتابت وخطابت . تنقید] اصوللرینی حاوی اوله‌رق اوچ کتابدن مرکبدر

فائده

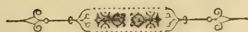
مجامع الادبك برنجی جلدنده علوم ادبیه‌دن الك مهم اولان درت فنی اطرافیله تدقیق وتحریر ایتمش ایدك. بونلردن مقصد ایسه ایجاب حالده استعمال ایتمکدن عبارت اولوب جهات استعمال ایسه بعیده تبلیغ مرام خاصه‌سنی جامع اولان کتابت ایله اقناع اذهان ایچون معاملاتجه نفع کلیسی کوریلان خطابت وهر درلو سوزك لفظاً ومعناً طوغری اولوب اولمدیغی واولمدیغی حالده جهت سقامتنی قواعد مخصوصه‌سنه تطبیقاً ارائه کافی اولان وتحصیل ادب صددنده بولنانلره برچوق فائده‌لر ویرن اصول تنفید کبی طرز افاده‌لر ایدوکندن بو اوچنجی جلده دخی علی قدر الامکان انلری جمع وتحریر ایلدم وبو سببله بونیده اوچ کتاب اوزرینه یازدم،

مجامع الأدب

اوچنجی جلدی اولان اصول افاده‌دن

برنجی کتاب

﴿ احوال تحریر ﴾

احوال تحریر

شرائط وارکان کلام

۱ ــ کلام یامنظوم اولور ویا منثور اولور. کلام منظومه متعلق اصول وقواعدله انواع امثله بومجامع الادبك برنجی قسمنك ایکنجی کتابنده لزومی قدر بیان اولندیغندن بوراده کلام منثوره حصر مقال ایدلمشدر.

کلام منثور یاتحریراً اولان کتابت ویا تقریراً اولان خطابتدن عبارتدر.

بونلرك هرحالده مستحسن ومعتبر اولملری مجامع الادبك برنجی کتابی اولان علم بلاغتده بیان اولنان قواعدك مقبوللرینه مطابق بولنملرینه متوقف اولدیغی کبی دها برطاقم ارکان وشرائط کلامه موافق اولمغه منوطدرکه هرشیدن اول مذکور ارکان وشرائطی بیلمك لازم کلدیکندن مجامع الادبك بو جلدینی دخی اوچ کتاب اوزرینه ترتیب وتحریر ایلدك.

۲ ــ علم بلاغته مطابق اوله‌رق ایراد اولنان کلامك تمامیله موافق حال اولوب مستحسن اولمسی دها برطاقم شرائط وارکانك بیلنمسنه متوقفدرکه بوکتابده‌ده انلرك اك مهم اولانلرینی تفریق ایله ایکی مبحث اوزرینه تحریر ایلدك.

برنجی مبحث

کلامك شرطلری

٣ ـ کلامه تعلق ایدن شرائط لفظ و معنایه شامل اولمسی و هر برینك برطاقم مهم احوالی بولنمسی جهتله بو مبحثیده کوزلجه افهام ایچون ایکی فصل اوزرینه ترتیب ایلدك .

فصل اول

لفظه تعلق ایدن شرائط

٤ ـ کلامك لفظه تعلق ایدن شرطلری بیان و بدیع فنلرنده مفصلاً بیان اولندیغی وجهله برچوق ماده‌لردن عبارت اولدیغی کبی آنلرك جمله‌سنی جامع اولوب متمم قواعد اولمق اوزره دها اون ایکی شرط اصلی واردرکه بروجه آتی بیان اولنورلر :

٥ ـ برنجی شرط : لسان اوباشه مختص اولان الفاظ شنیعه‌دن وحتی برطاقم کلمات لاابالیانه‌دن تمامیله توقی ایتمکدر . چونکه بوکبی الفاظ لسان ادبه آلنور شیلر اولمدقلرندن و محض ادب اولان کتابت وخطابتده بوکبی الفاظك ایرادی اساس ادبی اخلال ایده‌جکندن منشی وخطیب اولان ذواتك کلمات مذکوره‌یی لسان وقلمه آلمق دکل استماعلرینه بیله جواز ویرمامرلری لازمدر و بوسببه مبنیدرکه کلامك بوشق مردودینه مثال ایراد اولنه‌مدی .

٦ ـ ایکنجی شرط : برطاقم قباوبارد تعبیراتدن مجانبت ایدلمیدر .

مثلا : « فلان ذات، مجلسه شطارت بخش انبساط اوله‌یم دیرکن تجاوز ادبله‌مدیر افندی‌بی حدتلندردی » طرزنده اولان افادهٔ لطیفه‌یی براقوبده آچیق وتحف یازاجغم دیه‌رك . « اوغلان قاشمرلك ایدوب درنکی غمراشدیره‌یم دیرکن زروالیوب اعیانی کوکدن هوکورتدی » صورتنده افادهٔ مرامه قالقشمق موافق اصول ادب اولمدیغندن مذمومدر .

٧ ـ اوچنجی شرط : حواصی بیله لغت کتابلرینی تتبعه محتاج ایده‌جك الفاظ غریبه وغیر مأنوسه استعمالندن حذر ایتملیدر . نته‌کیم :

« شفیقنامه » دنیلان کتابك عباره‌لری شو : « . . . حاصلی شرك مصاید صیاد کسای زهاد روای تقدی قناع غرانیق برقع ورع برنوس جاثلیق قندیل جوامع صوامع غارت مندیل صوامع رقاع خسارت منبر مساجد ابتار عساجد آبار معابد منار اوابد زبان مرتاض ثعبان نقاض لسان ادیب حسام قضیب شمشیر خطیب تیغ هلاکو سنجق سائل رایت منکو جرار لشکر جرار دادار داور دادار اولدی . . . » طرزده اولدیغی ایچون منفور اولوب دائما بویله سوء مثاللر ارائه سنه الت اولمشدر .

٨ ـ دردنجی شرط : لغاتك اکثر یرلرده مختلف اولان صور تلفظیه‌لرینه اعتبار اولنمیوب ادبا وفضلای قلمك مضبوطی کبی یازلمق وصورت املاده آثار ادبیهٔ مقبوله ایله لغت کتابلرنده اولدیغی شکلده اولمق لازمدرکه تاکه کلامده غرابت حاصل اولمسون .

٩ ـ بشنجی شرط : عربینك کلمات مزید فیهلری لسان عربیده هانکی معنا ایله مستعمل ایسه اویله‌جه قوللانیلوب قاعدهٔ صرفیه‌یه

قیاس ایله معانیٔ سائره‌ده استعمال ایتمامیدر. چونکه بو حالده غرابت وقیاسه مخالفت کبی محاذیر ظهور ایدر.

١٠ ـ التنجی شرط : ترکیبلرده ادوات وافعال رابطه زیاده اولورسه کلامك لطافتی زائل اوله‌جغندن بونلر پك آز استعمال اولنوب لزومسز یره اتیان اولنمامیدر.

١١ ـ یدنجی شرط : برنجی حرفی واو اولان کلمه‌نك اوکنه واو عاطفه کتوریلورسه تنافری موجب اوله‌جغندن بوندن اجتناب ایتملیدر.

١٢ ـ سکزنجی شرط : برکلمه هانکی حرفله ختام بولورسه اندن صکره کلان کلمه‌نك اوحرف ایله ابتدا ایدن کلمه‌لردن اولمامسنه دقت اولنملیدر چونکه بوحالده‌ده تنافر ظهور ایدر.

١٣ ـ طقوزنجی شرط : کلامك سلاستنه دقت ایتمکدرکه بوده کلامك لسان اوزره سهولتله جریانی اقتضا ایدن برکیفیتدر. وبو کیفیتده بالاده مذکور التنجی یدنجی سکزنجی شرطلره رعایتله برابر «ح . ص . ض . ع . غ . ف . ق . هـ .» حرفلرینك بر کلمه‌ده اجتماع ایتمامسیله یعنی «نخع رضع . لعق» کبی کلمه‌لرك عدم استعمالیله ظاهر اولور. کمال بکك شو:

«تختگاه سلطنتك آق دکزه قارشی اغیاره سد اولنمش برباب آهنی دینلمکه شایان اولان قلعهٔ سلطانیه بوغازندن کیریلیر وبرساعت قدر دها بری کلنیرسه قدرتدن برنمونهٔ لطافت اولمق ایچون یاپلمش بر حوض بهشتی کوریلور. انسان برقاچ کون اودریای صفانك کنارنده

تماشای طبیعت ایتمیدرکه خزینهٔ بدایعنك ابذالنده فیاض قدرتك نه کریم اولدیغنه ذهننده برمطالعه حاصل ایده‌بیلسون!

اکثر کونلرده وقتاکه آقشام تقرب ایدر، باد شمال ایله هوای جنوبی بربرینك آغوش وفاسندن‌قوبه‌رق دنیانك برکوشه‌سنه غروب ایله مملکتك الك عاشقانه برسیرانکاهی اولان اوزمین بی‌مثالی موعد وصال ایلمش ایکی نازنین کبی معانقه‌یه باشلارلر. اوقدر آهسته حرکت ایدرلرکه تنفسلری بربرینك کل‌جمالنی صولدیرر وصدای پالری اغیاره افشای راز ایدر اندیشه‌سنده‌درلر ظن اولنور. باد شماله جلوه‌کاه‌اولان صولرك امواجی اوقدر کوچیلور وشمسك ضیاسی اوقدر پاره‌پاره طاغیلیرکه زمینه بر براق آیینه فرش ایدلمش دینیله بیلیر.

بوپراز کذرکاهی اولان یرلرك بعض‌کره اوته‌سنه بریسنه لدوس طوقنور یوللر آچارکه سروسیمیندن فرق اولنماز.

لدوس اوغراغی اولان طرفلرك بعض وقت اوته‌سندن بریسندن بوپراز کچر شکللر حاصل‌ایدرکه هواده بر ابر بهاری پاره‌لنه‌رك‌دکزه دوکلمش قیاس ایدیلیر.

خورشید منور عظمت وسلطنتیله آفاقه جواهر فشان اوله‌رق افقك منتهاسنه کلنجه آتلمش پاموق شکلنده اطراف مغربی طولاشان اوفاق اوفاق بلوطلرك حاصل ایتدیکی نوره غرق اولمش رنکلر نه‌قوس قزحده، نه نکین الماسده، نه‌ازهار بهاریده، نه‌مرغان‌هندیده کورلمك احتمالی واردر.

برطرفی غایت آچیق بنفشه وبرطرفی غایت قویو علورنکنه‌غرق اولمش ویاخود برجهتی آتشین آلدن باشلایه‌رق وطبقه طبقه پنبه‌وترنجی

وقاون ایچی رنکلرینك قرق اللی درجه قویولغندن آچیقلغنه و آچیلغندن قویولغنه انتقال ایدرك نهایت قناریه صاریسنده قرار ویرمش ویاخود دنیاده نه قدر پارلاق رنك وارسه آچیقلقده قویولقده قابل اولدقلری درجالك هیچ بری خارجده قالمامق اوزره عمومنی جمع ایتمش بیك درلو ملون بلوطلر دقیقه دقیقه رنكلرینی برلطافتدن بربدیعه‌یه تحویل ایدرك آهسته آهسته آفاقی سیر ایتمکه باشلارلر. برصورتده که یالکز دکزده دکل طاغلرده بیله شکلیله، لونیله عکسلری مشاهده اولنور.

بوعکسلر ایسه دائما بربرینه انعطاف ایدرك غالبا بادشمال ایله باد جنوبك خفت وغلظتجه اولان تفاوتی دخی هواده طبقات وطبقاتده بالطبع آیینه‌لکه استعداد حاصل ایتدیکندن سطح مادن اوج هوایه قدر دائما تغیرده، دائما تلونده برنور عالمی حاصل ایدرکه تصویرینه دخی امکان یوقدر.»

مقاله‌سنك سراپا سلیس اولدیغی کبی.

١٤ ـ اونجی شرط : یازیله‌جق شیئك نوعنه کوره الفاظك رقت وجزالتنه دقت اولنمسیدر. بوحالده کلامك متانت ولطافتی بالطبع حاصل اوله‌جغندن اشبو متانتله لطافتی تعریف ایله مقصدی ایضاح ایده‌لم.

١٥ ـ متانت کلام: کلامك حاوی اولدیغی کلمه‌لرده جزالت یعنی رکاکتك ضدی بولنان فصاحتك وجودنی ومذکور کلمه‌لرك مفرغ ودوکك یعنی تکلفدن آزاده بولنمسنی اقتضا ایدن کیفیته دیرلر. وکلامك تکلفدن آزاده‌لکده ادواتك آزلغنه وانصباب کلامه مانع اولان اداتلرك بولنمامسنه متوقفدر ومتانت دیمك قمده عذوبت وسمعده لذت اوزرینه

متین اولملی دیمکدر یوقسه وحشیت دکلدر. متانت اوصاف حروب ومشاجرەدە وقوارع تهدید وتخویفدە وبوکامثال مقاملردە ایراد واستعمال اولنور. والفاظ جزیله ومتینه مهابت ووقار صاحبی اشخاص کبی تخیل اولنور وکلمات متینەنك اکثر حروفی مجهورەدن زیادە مستعلیه وشدیدە اولملیدر. چونکه متانت کلامدە جزالت مطلوب اولدیغندن وحروف مستعلیه وشدیدەنك جزالت کلامدە دخل کلیسی بولندیغندن اوجهتله حروف مستعلیه وشدیدە اك زیادە بولنملیدر.

حروف مستعلیه «خصض قظغط» حرفلری وحروف شدیدە «اطبقت جدکه» حرفلریدر.

مثال:

شمدی افقدن برسیاه بلوطدر قالقار ـ هجوم قولی کبی طوپلانور طوپلانوردە اومولمز برسرعتله ایلری طوغری یورر. یرلر کوکلر طاغلر طاشلر ایکیل ایکیل ایکلمکه ـ کمینك هرمقرەسی هرایچی یلکنلرك هردیکیشی هردلیکی بربشقه هوادن فریاداتمکه باشلار: دکز فلکله یاریشه قالقیشیردە شیشر شیشر هرطالغەسی برقرەبلوط شکلنه کیرر. هرطالغەنك آتیلیشندن چارپشندن چاغلدیسندن بربشقه فورتنه پیدا اولور. کوکلر کوزیکك اوکندن یرلر ایاغنك التندن قاچار بردقیقەدە یوکسلیر سك یوکسلیر سك یوکسلیرسك قوللریکی اوزاتسەك الکه بر ییلدیز کچەجك صانورسك. ینه اودقیقەدە آلچالیرسك آلچالیرسك آلچالیرسك دکزە کوز کزدیرسەك دنیا یرندن اوینامش دونه دونه

اسفل سافلینه طوغری چکیلوب کیدیور کبی کورورسك. هرباقشده جناب حقك قدرتی عظمتی درت طرفکدن میدانه چیقیویریر.

پارچه‌سی کبی.

١٦ ـ لطافت کلام: لطافت کلام شول برکیفیتدرکه کندوسنده نشاط قلبی موجب معنالر بولندیغی کبی کلمه‌لرنده لین وخوش اوله والفاظ لطیفه ورقیقه اخلاقی لین وخوش مزاج اشخاص کبی تخیل اولنور. ولطافت اوصاف عشق وشوقده واستجلاب حسن نظر واخلاصده واستعطافده مستعملدر.

تبصره صاحبی عاکف پاشا مرحومك شو:

طفل نازینم اونوتمم سنی
آیلر کونلر دکل کچسه‌ده ییللر
تلخکام ایلدی فراقك بنی
چیقارمی خاطردن اوطاتلی دیللر!
قییه‌مز ایکن اوبمکه تنك
شمدی نه حالده در نازك بدنك
آکدقجه کلشنده غنچه دهنك
یانسون آهم ایله کل اولسون کللر!
تغیرلر کلوب جسم سمینه
دوکلدیمی سیاه ابرو جبینه
صیرمه صاچلر یاییلدیمی زمینه
طاغلدیمی قوقلادیغم سنبللر

فلکك کینه‌سی یرین بولدیمی
گل یناغك رنك رویی صولدیمی
عجبا چو ریدی طوبراق اولدیمی
اوپوب اوقشا دیغم او یاموق اللر!

مرثیه‌سی کبی :

١٧ ـ اون برنجی شرط : سوزلرده بر آهنك عمومی اولمق یعنی فقرهٔ ثانیه کلمه‌لری فقرهٔ اولی کلماتنك وزنی اوزره اولملیدر . اکر کلمه‌لرك بعضیسی یاخود هپسی متجانسة الحروف اولور ایسه دها حسندار اولور . ولفظ عربی مقابلنه اول وزنده لفظ فارسی کتوریلور ایسه مناسبجه دوشر . جبین ایله زمین حیران ایله خندان وسائره کبی . وبعضاً اوله‌بیلورکه کلمه‌لر وزنده مطابق بولنورده عدد حروفده اولمز مثلا خوان ایله نان بروزنده در فقط خوان درت حرفلی ونان اوچ حرفلیدر . اشته بویله متوازن اولوب فقط عدد حروفی زیاده اولانلری فقرهٔ ثانیه ایتملیدر . وبرده کلمه‌لری خفیف اولان فقره‌لری مقدم وثقیللری ثانی ایتملیدر مثلا جهان جهات کرم وعالم علوهمم . کبی فقرهٔ ثانیه قلت وکثرت الفاظده فقرهٔ اولایه مساوی اوللیدر .

لسان ترکیده فقره‌لرك حاوی اولدیغی کلماتك ایکیدن سکزه قدر اولمسی مستحسندر ونهایت اون ایکی کلمه‌یه قدر جائز در . زیاده‌سی مقدوحدر وهرایکی فقرهٔ کلامیه‌دن برینك لفظی سلیس ودیکری معناجه خوب اولسه اوسلاست لفظیه‌سی بولنان اول ولطافت معنویه‌سی اولانی فقرهٔ ثانیه عدایتملیدر . (لطائف انشا)ده کوریلان مکتوب آتیده اولدیغی اولدیغی کبی .

[لجنده دودســت افتخار ايله آلديغ ونقش ونكار معانيســنه حيرتده قالديغم تحريرات سنيه‌لرينك حاوی اولديغی تصوير دلپذيری اله وكلبرك مفكره‌ده مرتسم اولان خيال عاليلرينی دله آله‌رق برآكا وبر بوكا عطف نكاه اشـتياق ايتدكجه خيالی عين طراوت ومثالی محض مكانت بولديغمدن خيالك مثاله مطابقت عينيه‌سی حقنده مسلم اولان قضيهٔ حكميه‌يی بوخصوصده اشكال عقيمه صره‌سنده كوردم]

١٨ ــ اون ايكنجی شرط : سجعلر زورله ايراد اولنميوب ممكن اولديغی قدر طبيعی وخوش آينده اولمليدر . تصوير افكارك شــو «افراد بشره كوره بدنی دائرهٔ انسانيت اولديغی ايچون وقايه لازم‌ايسه وطنی مركز مدنيت بولنديغی ايچون حمايه‌الزمدر .» فقره‌سنده اولديغی كبی

١٩ ــ ذكر اولنان شروط انی عشردن شايان اجتناب اولانلرله مقبوللرينی كوزلجه ايضاح ايتمك ايچون آثار ادبيه‌مزك احوالنی تفتيش ايتمك كفايت ايده‌جكندن وبو تفتيشــاتدن بشقه‌جه فائده‌لرك حصولی دخی طبيعی اولديغندن آثار مذ كوره‌نك طرزلرينی بحث وبيانه آلمق مناسب كورلمكله بروجه آتی تحرير اولندی . شويله‌كه :

آثار ادبيه‌مزده شمدی‌يه‌قدر مشهور اولان طرزلر عموميتله اوچ صورتدن عبارتدركه انلردن :

برنجيسی : فقرات كلام آره‌سنده سجعه رعايت ايدرك «اولديغندن . بولنديغندن . اولمغله . بولنمغله . اولمغين . بولنمغين . اولمش . بولمش » كبی روابط معلومه وامثالی شيلر ايراد اولنه‌رق بركلامك ابتداسندن كيريلوب بلاانقطاع نهايتنه قدر كيدلمك ومقصد نه ايسه آنی برجمله‌يه درج ايله

سوزه ختام ویرمك ویاخود سجعه فوق العاده رعایتله مفصول یازمق اصوللری.

ایکنجیسی : مذکور روابط کلامیه اولمیه‌رق وفقره‌لرك معنــاً ارتباطی دخی کوزه‌دلمیه‌رك «ودخی. معلوم اوله‌که. اما. فچن. پس. بوله‌که. اوله‌که. نه‌زمانکه» وامثــالی روحسز وطاتسز تعبیرات ایله کلامی ربط ایتمك طرزی.

اوچنجی : فقراتك بر برینه‌لفظاً التصاق وتوحیدلری کوزه‌دلیه‌رك مناسبت کلدکجه وبرماده‌نك انقطــاعنی طبیعت تجــویز ایتدکجه کلامه فاصله ویره‌رك عباره‌نك روابط لفظیه‌سنه بدل معناً رابطه‌نك وجودینی التزام ایلمك اصــولیدرکه بونلرك اولکی ایکی شــقنه «اصــول عتیقه» واوچنجی شقنه‌ده «اصول جدیده» دینور.

٣٠ ــ اصول عتیقه‌نك مشتمل اولدیغی ایکی نوعدن برنجیسی مقبول وایکنجیسی غیر مقبول صاییلورکه بونلردن:

مقبول اولان طرز عتیق: یاباشــدن اشــاغی‌یه قدر کلامك بلا فاصله دوامی ویاخود التزامی برطاقم سجعلرله مفصول اوله‌رق ایرادیدرکه بونلرده قواعد بلاغته مخالف برشی اولمیوب تماماً موافق ایســه‌لرده اولکیسنك فهمی صعب وایکنجیسنك ایرادی مشکل اولدیغندن ادبیات جــدیده‌مزه کوره هرایکیسی‌ده مقبول اوله‌مامش ومجــددین ادب نزدنده برنجیسنه «زنجیرله» وایکنجیسنه «سلسلهٔ سجع» نامی ویرلمش اولان طرز موصول ایله طرز مفصــولدرکه بونلرك ترك ایتدیرلمسی اوغورنده برچوق فداکارلقلر ایدلمش ولله الحمد موفق اولنمشدر.

٢١ ـ طرز موصول دخی ایکی قسمدرکه برنجیسنه: طرز عتیق عالی وديكرينه عادی دينور.

طرزعتیق عالی: کیندوسنده روابط کلامیه آز اولمغله برابر الفاظ مأنوسه وسلیسه ایله افاده اولنان و بلاغت علمنه مطابقتی جهتیله عالمانه یازیلان شیلردرکه شو:

« .... اول کون عروس خلوتسرای افق، ماتمکدهٔ دنیایه خراشیده‌روی، و پریشان موی چیقدی. و پیر سپهر خمیده قامت طريق تعزيت طوتوب دامن لباس نیلکونه چاکلر براقدی. وابکار انجم تاب نظارهٔ مصائب خواتین حرمسرای نبوت کتوره‌میوب پردهٔ حجابه کیردی. ونسیم سحر شهدا ایچون دمادم آه سردچکوب مزاج کائناته کدورت یتوردی ورضوان رياض جنته زینت ویردی‌که روح شهدای کربلا مهمان اولور. وحور دیدهٔ اشتیاق آچوب مترصد اولدی‌که نور دیدهٔ زهرا کلور .... »

طرز افاده‌سنی حاوی‌اولان فضولينك « حديقةالسعدا » سی وشو:

« عنوانكش صحيفهٔ آثار اولان دیباجه بندان جریدهٔ اخبار حضرت فاروق منيع‌الجناب امير المؤمنين عمربن‌الخطابك خلعت يكرنك ايمانه سزاوار اولمه‌سنده برقاچ وجهله مقاله طراز روایت اولمشدر.

اما بوسقاطه چین اقلام اکابر یعنی ویسیٔ پریشان مأثرك دیدنهٔ سلوکی التقاط نقاوهٔ نقول اولمغین اختيار اشهر اقوال‌ایله اکتفاایتمشدر. بناءً عليه طريقهٔ صحتدن بو وجهله رفع رایت روایت اولنورکه » طرز افاده‌سنی مشتمل اولان « سيرويسی » وشو:

«...... بردن بره کوردمکه وسط بحر محیطدن طوغری کردونهٔ کردون رفتارینی ایکی کبوتر چکر بریریٔ زهره پیکر کله کله یانمه کله‌رك اللرینی اومـوزیمه آتوب ـ ای جـوان داخل دائرهٔ ادارهم اولان جزیره‌یه واصل‌اولیورسك. ساحهٔ رعایت واحترامده مجمره‌کش تکریم اولمکز شرطیله سزی سیراب جویبـار شـادی وشوق، وبالا نشین صفهٔ صفا وذوق ایدرم. نشـانهٔ نشابهٔ خشم وغضبم اولمقدن اتقـا، وسلم سلامت مسلم التفاتمه ارتقا ایتملیسکزـ دیمسیله برابر یانده بردلبر فرخنده اختر» صـورتیله‌افاده ایدلمش اولان کامل پاشـا مرحومك «تلماق ترجمه‌سی» وشو:

«زربفت نگاه ذوی الابصاردن عری وخافی، وادراك ماهیت وحقیقتی عقول وافهام اولی النهـایه سـتیر وخفی. برورقای علوی سریرت که بساتین عالم بالای روحانیدن بریده وعاقبتی لانهٔ بوم وغراب اولان سربام بدن انسانه رسیده‌در اشعهٔ پروبال عزتی وبارقهٔ یال وبال رفعتی آلایش آزادهٔ چرکاب علایق پرتو آفتـاب حقیقة الحقـایقدر. صورتیله‌یازلمش اولان‌وسامی پاشامرحومك‌اثری بولنان (رموزالحکم) نام اثرله انلرك امثالی اولان اثار عتیقه برر مثال اوله‌بیلور.

طرز عتیق عادی: ایسه موصول اوله‌رق یازیلان وروابط کلامیه کثرتله بولنـدریلان اصـولدرکه بونده اکثریا معنانك فهمی متعسر اولور نته‌کیم صورت افاده‌سی شو:

«کشت وکذار ایله تماشـای خوب وزشت قوللرینـه شـیوهٔ سرنوشت اولدیغندن معلوم دقایق‌ملزوم ولی‌النعمانه‌لری اولدیغی‌اوزره

بوندن اولکی فورمه نجی‌صحیفه‌دن باشـلایه‌جق ایکن سهواً ۲۷۳ صحیفه‌دن باشلامش اولدیغندن تصحیحی لزومی اخطار اولنور.

دارالسعادة الشریفة العلیادن روبراه سمت یأس وحزن اولدیغمی متعاقب سابقاً صدرنشین معلا اولان یعنی حقنده آصف برمکی عنوانی الیق بولنان ولی النعمتمز پاشا افندمز روم‌ایلی ایالتنه مظهریتله معزز اولدیغندن من‌غیر حد وتوان بوبندهٔ قلیل البضاعه‌لری دخی کاتب دیوان اولمق ارادهٔ باهر الافاده‌سیله ایستمش اولدقلرندن ارادیغم نعمت عظما غلطیدهٔ زیر پا اولدیغندن همان عزیمته شدنطاق.

طرزندن عبارت اولان آثارمز وخصوصا اکثر تاریخلرمز بو اسلوبده یازلمشدر.

۲۳ ـ طرز مفصول عتیق ایسه اصول عتیقه‌نك علی‌الاعلاسندن معدود اولان طرز مسجعدرکه بونك ایچون شو:

«دنیا، بر پیره‌زن وعجوزدرکه: لباس عرایس دختراندە کورونور: وبر خراب آباد ویرانه‌درکه: مظهر آباد انیده کوزوکور. آنك ذوق وصفاسی، وفای زنان وار تابستان کبی ناپایداردر وغرض وجفای، اوراق اشجار اعداد رمال کبی بی شماردر ... کربه کبی طوغوردیغنی کندی یر، کاب کبی تملق ایتدیکی ایصیرر کیمکله عهد ایتدیده بوزمدی، کیمکله عقد ایتدیده چوزمدی. روزکارك رواجنی کساد، صلاحنی بی فساد، صعودینی بی هبوط وصولنی بی قنوط. اوجنی بی حضیض نازل، شهدینی بی سم قاتل، صلحی بی جنك وجدال، طلوعنی، بی افول، نزولنی بی قفول، شرفنی بی وبال، قدومنی بی ارتحال، فرحنی بی ترح وبلا، محنتی بی ابتلا. بقاسنی بی فنا، غناسنی بی عنا، نعمتنی بی غم، لذتی بی الم، شربتی بی زهر، لطفنی بی قهر،

عزتنی بی مذلت، تلاقینی بی فراق، وفاقنی بی نفاق کورن وارمیدر؟

بوبر اوددرکه: عمارتلری خراب، امللری نایاب، عزتلری تحقیر، تعظیملری تصغیر، مدحتلری مذمت، صفوتلری کدورت، نعمتلری نقمت، حرمتلری ذلتدر.

بوبر میداندرکه: عرصهٔ آفات ومنزل بلیات دیمکه لایقدر...» صورتیله تحریر ایدلمش اولان «سنان پاشا» تضرعاتی کوزل برمثال اولورکه سنان پاشانك بواثری سراپا بوصورتله تحریر ایدلمش براثر عالی ونفیس اولدیغندن منتسبین ادب طرفندن کراراً مطالعه‌یه شایان اولدیغنی ده عرض ایدرز.

٣٣ ـ غیر مقبول اولان طرز عتیق دخی ایکی نوعدرکه برینه «طرز مغلق» ودیکرینه «طرز بارد» تسمیه اولنوب بونلردن طرز مغلق: زنجیرله اصولنك اك فناسی اولان وبرچوق الفاظ غریبه وغیر مأنوسه ایله برابر فهمی شویله طورسون قرائتی بیله مشکل اولان طرز مسلسلدرکه بر فقره‌سی یدنجی مادده تحریر ایدلمش اولان وفقرات سائره‌سیده شو:

«سلطان هفت اقلیم زرین دیهیم شبستان عنبرین تتق حریم غروبه شتاب کوسترمش ایکن صاحبقران نوتسخیر جهانکه صبح باهر البرهاندن کنایتدر صدر افقده جم کبی مربع نشین پایکاه استقلال اولنجه‌دك اول روبه صفتان فیفای خذلان رقود وقعودی ترك ایدوب امضای عزمه ساعی اولدقلری مساعئ فاسده مهمنه اقامت اسباب احتیال ایله تقویت ویره‌رك تقدیم مهمات کارزاده اشتغال کوستردیلر...»

طرز افاده‌سندن عبارت اولان « شفیقنامه» اسمنده‌کی اثر بی‌مثاله مخصوص اوله‌بیلور.

طرز بارد : ایسه بالاده مذکور طاتسز وتعبیرات ومناسبتسز روابطایله مملو اوله‌رق قارئینه اصلا شوق وشطارت ویره‌میوب داعیٔ کسل اولان وضبطی پك زیاده متعسر کورینان برطرز افاده‌درکه بوطرزك منشیلری دیکرلری کبی ایران مقلدی اولدقلری مثللو شیوهٔ لسان عثمانی‌یی دخی نظر اعتباره آلمیوب ایراد کلامی قبا برطرزه توفیق ایتدکلرندن وقواعد عثمانیه‌یی نظر اعتباره المدقلرندن بالاده محرر محذورلردن بشقه ضعف تألیفه دخی دوچار اولمشلردر نته‌کیم : شو :

« ... چون انسان سائر حیواناتدن ممتاز واجتماع منزلی‌که اهل وعیال وخدم وخیولدن‌عبارتدر اکا لازمدر. پس بوقاروده مذکور اولان کبی اجتماع اصول وقواعد وقوانین وضوابط اوزرینه اولمق کرك‌که سیادت دنیویه‌سنه سبب وباعث وسعادت اخرویه‌سنه علت ومقتضی اوله واول قواعد دخی جمله بدیهی دکلدرکه هرکس اکا مجرد توجه عقلی‌ایله مهتدی اوله بلکه اکثری نظریدرکه حکما انلری ادله‌سندن استخراج وجمع ایدوب علم تدبیر المنزل دیو تسمیه ایتدیلر پس بو علمه احتیاج مقرر واندن استغنا متعذردر پس بوکتاب نجه نجه بابی مشتملدر اولکی باب اولدرکه انده انسانلرك لوازم بیتیه‌لری بیلدیرلمشدر ..... »

طرزنده ترجمه ایدلمش اولان « اخلاق علائی » کتابیله شو :

«قچن حرف لیندن صکره سبب مد سکون واقع اولسه معامیت اولور اما حرف لین نیه دیرلر واو یا ساکن اولسه ماقبللری مفتوح اولسه اکا دیرلر مثالی ـ والصیف علیه خوف ولا نوم ـ کبی مدلینك مدی جائزدر نیچون مختلف فیه اولدیغی ایچون واما بونك مرتبه‌سی اولدرکه قچن بونده سبب مد سکون لازم اولسه ایکی وجه جائز اولور . . . »

صورت افاده‌سنی محتوی اولان «تجوید» نام اثرلر بو قبیلدندر حالبوکه بو طرز ایله تألیف ویا ترجمه طرزنده یازلمش اولان آثار عتیقه ایچنده تفسیر ترجمه‌لری ومذکور اخلاق علائی کبی موضوعنك علویت منفعتی جهتیله دائما ایادیٔ تعظیمده بولنه‌جق برچوق آثار مهمه ومقبوله واردرکه آنلرك روش افاده‌لرنده اولان حلاوتسزلك جهتیله متروك ومنسی قالملری جائز اولمیه‌جغندن عصر جدید ادبك میدانه قویدیغی طرز لطیف افاده‌یه تحویللریله منافع معلومه‌لرینك اخلافه‌ده ابذالی وعام وشامل قیلنمسی وهله مکاتب ابتدائیه‌مزده تدریس اولنوب حالاً مذکور طرز بارده قالمش اولان «تجوید» رساله‌سنك اصلاحی خصوصلرینه منتسبین علم وادبك عنایتلری جمله طرفندن نیاز والتماسه شایان مواد معتنا بهادندر .

٢٤ ـ اصول عتیقه‌نك ماهیتی ابراز ایله طرز جدیده تشویق یولنده وقتیله یازیلان مقالاتدن مجددین ادبك سرفرازی مرحوم کمال بکك تصویر افکار غزته‌سیله نشر ایتدیکی ادبیات مقاله‌سیله «بهار دانش» نامیله نشر ایتدکاری برجزء حکایه‌نك مقدمه‌سی اصول عتیقه‌نك ماهیت وانواعنی بیلدیرمکله برابر محاذیرینی مفسر اولدقلرندن اکمال فائده ضمننده مذکور مقاله‌لری بوراجغه عیناً درج ایلدك :

۲۵ ـ تصویر افکارده مندرج ادبیات مقاله‌سی :

لنامقه

اجزای بشر جالب تعجیل فنادر
ابقای اثر موجب تحصیل بقادر

حقیقت، انسان ایچون سرعت زوالده مثل سائر اولان لذت حیاتك ثباتسزلغنه مقابل کله‌جك بر نعمت وار ایسه اوده بنی نوعنه بریادکار عمر اهدا ایدرك نفع ناس ایله خیرناس اولمق شرفی، که‌وجودك فضیلت صحیحه‌سیدر، الی الابد محافظه ایله جبر مافات ایتمکدر.

آثار بشریه‌ده ایسه سوزدن پایدار بر برکذار یوقدر.

چونکه اك زیاده رصانت معموریتله معروف کشورلری بیله دور زمانه غور زمینه کچیرسه ینه خاطرهٔ انامده جایکیر اولان بر بیت متین رغبت اسلافدن حمایت اخلافه انتقال ایدرك دنیا طوردقچه خللدن امین قالیر.

واقعا مادام که سوز تعاطیء افکاره واسطه‌در، ومادامکه تعاطیء افکار انسانیت مجسمه دینلمکه شایان اولان تمدن عمومی مناسباتنه رابطه‌در، کلامك فائده‌سی بشرك نوعیتیله قائم وبناءً علیه بر کوزل سوز ناطقیتله برابر دائم اولور.

ایشته کلام، مداولهٔ تصور خدمتنه قدرتدن مؤکل بر جسم لطیفدرکه بیکلرجه سنه‌لر کچسه طراوت نوجوانیسنه زوال ایرشمز. اما حیثیت کمالی اعتبارنده بولنان صحت مآلیله تناسب اندامی حکمنده اولان ترتیب

انتظامی یرنده اولملیدرکه هرکس عندنده محبوب قلوب واوحال ایله هرزمانده ممدوح ومرغوب اوله بیلسون.

اکرچه سیرت ظریف اولنجه صورت لطیف اولمسه‌ده نقایصدن معدود اولمامق لازم کلیر. فقط آثار ادبیه‌یی بلاغت مؤدا، فصاحت ادا احتیاجندن وارسته ایده‌مز. زیرا برتألیفکه حسن افاده‌دن محروم اولور حاوی اولدیغی حقایق چیره‌دستیء انتحال ایله مهارت قلمیه اصحابنك ملك یمینی صره‌سنه‌یك قولای انتقال ایده‌بیله‌جکیچون محفظه‌سز جوهر حکمنده‌در.

خلاصه، بشرده دائم اولان کالدر؛ جمال متحول اولور.

حال بوکه اثرده قائم اولان مقالدر؛ مآل منتقل اولور.

فقط مادامکه ماهیتك تغیری وطبیعتك حسن افاده‌دن تنفری عدیم الاحتمالدر، براثرك ابدیتنه مآل صحیحنك مقال فصیح ایله اتحادی کافل اولور.

بوکا بربرهان مؤیددرکه عصرمزده ترقیات معارف اثریله قدمای فلاسفه‌نك آثار قلمیه‌سنی، که مزایای وجدان توصیفنه لایقدر، شرح وایضاح ایچون خاصیت مقالك حقایقنه عارف اولان نیچه اصحاب هنر تقریضات عدیده انشاد ایلمکده‌در.

حتی ادبای حکمادن بری محاسن ادبیه فوائدینی محاکمه ایتدیکی صرده‌ده معلومات کثیره ووقوعات غریبه وبلکه کشفیات جدیده بیله براثرك بقاسنه ضمین اموین اوله‌میه‌جغنی بیان ایلدکدن صکره دیرکه «بونلر انساندن خارج شیلر اولوب بیان ایسه عینیله انساندر»

بو مطالعه‌يه باقيلنجه اخلافنه اديبانه براثر براقانلر ماهيت انسانيه‌سنى حيات ابديه ايله انسانيته خدمت ايچون استخلاف ايتمش اوليور. بويله بر خيرالخلف صاحبنه كوره نه بيوك شرفدركه بنى نوعى ايچنده الى الابدياد جميلى صاقلار. بر صورتده‌كه انقلابات عالم براديب كاملك نامنى سنك مزارندن افنا ايتسه ينه سرنامهٔ آثارندن امحا ايده‌مز! سوزك ابقاى نامدن بشقه اجراى مرامده دخى خدمتى بردرجه‌ده‌دركه تحويل افكارده تأثير نطق شمشير قهره غالب اولديغى تجارب عديده ايله ثابت اولمشدر.

حتى زمخشرى مقدمهٔ تفسيرنده كلامك شانى تأييد ايچون ديمشدركه :

« ظهور اسلامده سيف شريعته قارشى طوران متعصبين عرب حكم بلاغته مقاومت ايده‌مديلر».

واقعا افكار عموميه‌نك حصه‌دار حكومت اولديغى يرلرده قوهٔ نظر صاحبى اولان بر بليغ ملتنك قوهٔ عسكر احتياجندن وارسته بر حاكم نافذ الكلامى حكمنده بولنور.

اكرچه ادبيات مأمورينه كوره مابه الاستحقاق اولديغى مسلمدر. اما برقسمى اولان انشانك تداول معاملاته واسطهٔ منفرده اولمسى جهتيله ادارهٔ دولتجه دخى وجود وانتظامى الزمدر.

سوزك احوال وجدانيه‌يى تحويلده اولان تأثير بليغنه مبنى بربيوك فائده‌سى دخى ملتك حسن تربيته خدمتيدركه حقيقت حالده لفظاً ادبياتك مأخذ اشتقاقى «ادب» ايسه معنىً ادبك مصدر انتشارى ادبياتدر دينيله بيلير. زيرا ــ ايكى معناسيله ــ اديبانه يازلمش براثر مكارم اخلاق

ایچون اویله برقانون معتبردرکه هرکس بالاختیار اطاعتنه مائل واو جهتله یالکز وجودی محافظهٔ احکامنه کافل اولور. بوندن بشقه توسیع قریحه‌یه خدمتی جهتیله معارف ادبیه افکارك دخی معلم اولی عد اولنور. حتی بومطالعه ایله بعض ارباب دانش فکرك کمالنی لسانك کمالندن بیلمشلردر.

حقیقت، بوکا بربرهان استقرائی دکلمیدرکه فطرتلری طبیعته موجب افتخار اولان اجلهٔ حکمانك همان جمله‌سی محاسن ادبیه ایله تزیین لسان ایدن ملتلر بلغاسندن ظهور ایتمشدر.

بوقدر فنون دقیقه‌وحوادث کونیه‌نك تدوین وتعلیمنده‌کی سهولت کلامك وضوح واختصار وحسن ترتیبی کبی قواعد ادبیه‌یه رعایت سایه‌سنده حاصل اولدیغیچون ادبیات معارفك دخی احتیاجات اصلیه‌سندن صاییلیر.

برده اتحاد مدنیت هرملتك برمشخص مثال ذی‌حیاتیدرکه لسانی ادبیاتدر. اوجهتله ادبیاتسز ملت دیلسز انسان قبیلندن اولور. فی‌الحقیقه تاریخ مدنیتی نظر حکمتله مطالعه ایدنلر ادبیاتك محافظهٔ ملیتده اولان تأثیرینه هرملت منتظمه‌یی بردلیل ناطق بولمشلردر. شمدیکی حالده دولت ومعرفتلری منقرض اولان عربك احوالی بزم ایچون عبرت کافیه‌درکه بعض فرقه‌لری وحدت کلمه‌لرینك رابطه‌سی اولان دیانت اسلامیه‌یی دخی غائب ایتمشکن لسانلری قوتیله حالا قومیتلرینی محافظه ایتمکده‌درلر.

ایشته ادبیات بوقدر فوائدی حائز اولمق حسبیله هرملت عندنده

غایت قیمتدار برفن جلیل اعتبار اولنور. بزده ایسه رغبتی او قدر افراطه وارمشدرکه بیاغی کوزلجه کتابت کرامت درجه‌سنده طوتیلور. بونکله برابر شایان تأسفدرکه ادبیاتمز ـ یوقاریده تعداد اولنان ـ محسناتك همان جمله‌سندن محروم کبیدر.

کتاب صورتنده‌هانکی تألیف ادبیانه‌مز واردرکه تزیینات لفظیه‌دن آیرلدیغی حالده بحق شایان تحسین اوله‌بیلسون؟ صباح معرفت، که ماهیت اشیایی کوسترمك شانندندر، انوارینی هرطرفه نشر ایتدکجه خیالات کبی حقیقت وطبیعتك خارجنده اولان بویله برطاقم آثارك زوالدن قورتلمسی نصل امید اولنور؟

لسان ادبایی آکلامغه عوام مقتدر دکلدرکه اصول اداره‌مز خطابته مساعد اولسه دخی تأثیرندن استفاده ممکن اولسون . حتی ادبیاتمز نطق دینیله‌جك براثره مالك اولمدقدن بشقه مکالمه‌ده فصاحتك قدری بیله معلوم دکلدر.

مؤلفات منثوره‌مزده افکار وکفتاری طبیعی برکتاب یوقدرکه طبیعته تأثیریله خدمت ایتسون. رکن اعظمی مبالغات ریاکارانه ومشرب قلندرانه‌دن عبارت اولان منظوماتمز فساد اخلاقی اوقدر ترویج ایدرکه دیوانی (فرس جدید لغتلرنده شیطان معناسنه مضبوط اولان) «دیو»ك صیغهٔ الجمعی ظن ایدنلرك قولنه شاعرانه برتوجیه آرانیرسه بزم دیوانلری کوسترمك کفایت ایدر! ادبیاتمزده معنی صفت او غورینه فدا اولنه‌کلدیکندن وسعت تصور او درجه افراطه وارمشدرکه بعض کره تخیلده ابعاد مطلقه داخلنه بیله قناعت اولنماز. وظیفهٔ اصلیه‌سی تمیز حقیقت اولان

افکاره ایسه بویله آثارك مضرتدن بشقه نه تأثیری اوله‌بیلیر؟ ترکجه ده فنون دکل. حالا ادبیات بیله لایقیله تدوین اولنمدیغیچون عرب وعجم وانلره علاوةً برده اهل قلم لسانلرینی اوکرنمك یولنده زمان تحصیلك بر چوغنی افنا ایتمدکجه تحریراً درستجه افادهٔ مرام قابل دکلدر. حال بوکه او قدر همت معارف سائره‌یه صرف اولنسه ذکی بر انسانی بیاغی بر عالم ذوفنون ایدر.

واقعا قرون اخیره‌ده‌کی ملتلرك باغاسی لغات وادبیاتده لسانلرینك مأخذی اولان السنهٔ عتیقه‌یه انتساب ایتمك مجبوریتندن وارسته دکلدر. فقط آنلرده بو مجبوریت فنك اکمالنی آرزو ایدنلره مخصوصدر.

بزده ایسه بر آدم عربی وفارسی مقدماتنه آلتی یدی سنه وقف وجود ایتملیدر که املا ومعناسی یرنده بر مکتوب یازه بیلسون. ایشته ادبیاتمزك معارف عمومیه‌جه تأثیری بو مضرت عظمادر.

ادبیاتك رابطهٔ ملیه‌یه عائد اولان خدمتندن ایسه او قدر محرومزکه لسان عرب منتشر اولدیغی یرلرده یونانی کبی زماننك کافهٔ مآثر علمیه‌سیله قوت بولمش بر لسانی غلبهٔ فصاحتیله محو ایتمش ایکن ترکجه‌مز هنوز الفباسی بیله اولمیان ارناود ولاز لسانلرینی دخی اونوتدیره‌مامشدر! مناسبت ادبیه‌نك فقدانی جهتیله مثلا بر بخارالی ترکجه سویلدیکی حالده بوراده‌کی ترکلر ایچنده برفرانسز قدردیلندن آکلایه‌جق آشنا بوله‌ماز. انلر شویله طورسون استانبولده اوقویوب یازمه بیلنلردن دخی بلکه اونده بری سبك معروف اوزره‌یازلمش بر کاغددن وحتی کافل حقوق اولان قانون دولتدن بیله استفادهٔ مرامه قادر دکلدر. چونکه ادبیاتمزه

شرق وغربك بر قاچ اجنبی لساندن مستعار اولان شیوه‌لری غلبه ایدرك اطراد افاده‌یه خلل ویرمش وادوات وتعبیرات وافاداتی تقریردن بتون بتون آیرلمش اولان اسلوب تحریر ایسه بیاغی بر بشقه لسان حكمنه كیرمشدر. بر صورتده‌كه اكثر ارباب قلم یازدیغنی سویله‌مكدن وسویله‌دیكنی یازمقدن حیا ایدر!

حال بوكه بونده اوتانه‌جق برحال وار ایسه تبلیغ افكارده اصیل اولان لسانه بشقه، وكیل اولان قلمه بشقه ادب تصور ایتمكدر.

بوتخالف سیئه‌سیدركه لسانمزده سهویات ادبیه‌دن عاری بك از اثر بولنه‌بیلیر. وضع وقاعده ایله عرف واستعمال بیننده اولان مباینته بوسهویاتك انضمامی تعیین فصاحتده اوقدر صعوبت حاصل ایتمشدركه تصویر افكار «مبحوثة عنها» تعبیرینك بداهت مرتبه‌سنده اولان سقامتنی انظار عمومیه‌ده اثبات ایچون دور ودراز برطاقم مباحث ایرادینه مجبور اولمشدی.

شیوهٔ لسانی یولنه فدا ایتدیكمز اسلوب تحریر ایسه اویله برطرز غریبدركه لذت شناس ادب اولانلره كوره تخطری حقیقةً تأثری موجب اولور. بعض نقایصنك مجملاً زیرده بیانه ابتدار اولندی.

ظن وبداهت افاده ایدن كلمه‌لر برمعناده قوللانیله‌جق قدر الفاظك حكم وقوتی اعتباردن قالمق جهتیله بیاغی دقیقجه تصورلرده ایضاح مرام ناقابلدر. الفاظده غرابت اوقدر معتبردركه مثلا نركسی كبی ملتمزك اك مشهور بر تألیف ادیبانه‌سندن استخراج مآل ایلمك بزه كوره اجنبی برلسانده یازلمش اولان كلستانی آكلامقدن مشكلدر

ترکجه‌نك اجزای ترکیبی اولان اوچ لسان که تلفظده اولدقچه اتحاد بولمشکن تحریرده حالا هیئت اصلیه‌لرینی محافظه ایدییور .

اقانیم ثلثه کبی سوزده کویا متحد وحقیقتده ضدکامل‌در .

بر مصاحت نه‌قدر تفصیل اولنسه افاده‌ده هیچ فاصله ویرمه‌مك ملتزم اولدیغیچون محررانك امواج ظلمت کبی بربرینی تعقاقب ایدن سطرلری افکاری کشاکشدن قورتارمق ممتنع بر کرداب هائلدر .

مؤلفات ادبیه‌ده صنعت وزینت کوسترمك مقصد اصلی حکمنه کیردیکندن کلامك بنیهٔ وجودی اولمق لازم کلن معنی بك‌چوق آثارده صاتیلق البسه‌یی ارائه ایچون استعمال اولنان آغاج پارچه‌لرینه مماثلدر . افاده‌ده مجاز برصورتله مجاز اولمه‌جق قدر رواج بولدیغیچون آثارمز لطافت طبیعیه‌دن محروم اولدقدن بشقه اکثری حقیقتدن دخی عاطلدر .

استطراد

بو ملاحظات ادبیاتك طرزینه عائددر . ادبای سالفه‌یه تعریض عد اولنمسون . مشاهیر اسلافك تألیفاتی نقیصه‌لی دخی اولسه ینه کماللرینه دلالت ایدر . زیرا بر مؤلف که دور معارفك اوائلنه‌مصادف اولور ایجاد قوتنه مالك اولنجه آثاری بر مرتبه‌یه قدر صورت‌غیر طبیعیه‌ده بولنمق طبیعت ادبیانه‌سنك قدرینه‌مناقص دکلدر . نته‌کیم مبادیٔ خلقتده‌کی بعض مصنوعاتك ترکیب اعضاسنده انتظامسزلق کورلمکله قدرت فاطره‌نك شاننه خلل کلمز .

تکملهٔ صدد

ترکجه‌مز بر لساندرکه بالقوه شامل اولدیغی محسناته کوره دنیاده

الك برنجی اسانلردن عد اولنمغه شایاندر. چونکه زمین‌افاده‌سی مناقب طبیعیات ایچون ترتیب اولنمش بر نمونه خانه کبی اوچ اقلیم جسیمك محصول طبیعتنی جامع بولندیغیچون درونده جلوه‌ساز تزه اولان ابکار اندیشه عرب‌بادیه‌لرینك اثمارافکاریله روم وایران چمنزارلرینك ازهار آثارینی جمع ایدرك کلدستهٔ بیانه بکندیکی کبی زینت ویره‌بیلیر.

انکله متکلم اولان خلق ایسه روی ارضك اویله بر عرض اعتدالی ایچنده یاشامقده‌در که آفاقنده‌کی لطافتك کوك قبه‌سنده اصلا نظیری منظوراولماز. مکرکه دریالرینك عکس مائیسی صباح نوبهارك سمائی جوهردن مصنوع بر آینهٔ آبداری آکدیران ابر هوائیسنه انعطاف ایله طبیعتك بویله انفس و آفاقی ایکی بدیعهٔ رنکینی بر پرده ائتلاف ایلیه.

یا ادبیاتمزده بویله اوچ بیوك لسانك محسناتی ممتزج وزمانمزك فکر کمالی مکانمزك بکر خیالیله مزدوج ایکن آثارمز حسن صورتده نه‌درجه فائق اولمیدرکه بزه کوره زادهٔ طبیعت دینلمکه لایق اوله‌بیلسون بو مطالعه‌یه کوره ادبیاتك حالی دخی ملتمزده اصلاحنه احتیاج اولان نقایص جمله‌سندن دکلیدر؟ اویله ایسه ظن عاجزانه‌مزجه اسباب اصلاحی ـ اولا قواعدلسانك مکمل‌صورتده تدوین وتمهیدی ـ ثانیاً کلماتك استعمال عمومی دائره‌سنده تحدیدی ـ ثالثاً املاومعناجه‌اجزای لسان بیننده‌کی ارتباط صورینك اتحادحقیقی حالنه کله‌جك قدر تشییدی ـ رابعاً ربط کلام وافادهٔ مرام شیوه‌لرینك طبیعت‌لسانه تطبیقاً تعدیل وتجدیدی ـ خامساً افاده‌نك حسن طبیعیسنه حائل اولان کلفتلی صنعتلردن تجریدی ـ صورتلرندن عبارتدر.

(كلمه‌لر بوبش صورتك وسائط حصولنه)

برنجيسی، الده موجود اولان قواعد عثمانيه‌نك تعديل ترا كيبيله تعميماً وعربی وفارسينك قواعد وامثال رسائلنه تقديماً تعليمنه توقف ايدر.

زيرا برآدم كه معارف ادبيه‌يی بشقه لساندن تحصيل ايده البتـه كندی لسانـنك ادبياتنده تقليد شائبه‌سندن قورتيله‌ماز. تجديد ايسه ايجاد ديمك اولديغی معلومدر.

ايكنجيسی، تركچه‌يه مخصوص ممكن مرتبه منتظم ومكمل برلغت ترتيبيله حاصل اولور. بواحتياج بروقتدن بری عموماً حس اولنقده‌در؛ حتی بعض طرفلردن قاموس وبرهان مزج اولنه‌رق لغاتك ابتدا كی حروفی اعتباريله برترتيب جديده قونلمق آرزو اولنديغی كبی برقاچ كره اجراآتنه دخی تشبث اولنمشدی.

تصوير افكارك مطالعه‌سنه كوره مادام كه بر ملتك موضوعات خاصه‌سنی بشقه برقومه تماميله تطبيق ايتمك قابل دكلدر،

عرب وعجم ايچون ترتيب ايديلن لغتلر دخی هرنه صورته كيرسه لسان عثمانيده مرجع فصاحت اوله‌ماز. چونكه بويله برلغت لسانك ركن اصليسی اولان تركچه ايله بونجه اصطلاحات علميه‌يی.كه ترقيات زمانه آثارندندر، شامل اولميه‌جغيچون هيچ بر وقت مكمل اولمق احتمالی يوقدر. برده تصريف اولنان كلمات عربيه‌يی لسانمزده (اكثريت اوزره مصدر، فاعل، مفعول، صفت مشبهه، اسم زمان، مكان. اسم آلت، مبالغه، تفضيل، تصغير، بعض كره دخی ماضی و مضارع كبی)

برچوق صيغه‌دن وهرصيغه‌يي (جمع وتأنيث اشكالنه ومزيداته نقل ايله متعدد هيئتلرده استعمال ايتمكده‌يز . قاموسك اصولي ايسه يالكز مادهٔ لغتي ضبط ايتمك واشكالندن معناي اصلي وبناي معروفه مطابق اولميانلري علاوه ايلمكدن عبارتدر . بوحالده طوته‌لم كه قاموس اولكي حروف اعتباريله ترتيب اولنسون . مادام كه قواعد عربيه مظبوطي اولميان بر آدم درونندە صيغه واشكال مستعمله‌دن ايستديكي كله‌يي ينه بوله‌ميه‌جقدر نهايت برقاچ يوز لغتك تحريسنده اولان صعوبتي ازاله‌دن بشقه بوندن نه استفاده اولنور ؟

بوندن بشقه عربي ويا فارسي پك چوق كله‌لر واردر كه لسان عثمانيده بر ويا برقاچ معني ايله معروف ايكن قاموس ويا برهانده معانئ زائده ومباينه ايله مضبوط بولنور . بوصورتده انلرك مزجندن حاصل اوله‌جق برلغت كتابندن يالكز عثمانلي لساني بيلنلره كوره حين مراجعتده تغليط ذهندن غيري نه حاصل اوله بيلير ؟

قالدي كه عرب وعجمك بزجه مستعمل اولميان بر چوق كلماتي عثمانلي لغت كتابنده ابقا ايله ادبياتمزده‌كي نقايصك الك بيوك سببلرندن معدود اولان غرابت الفاظه برجواز ضمني كوسترمه‌نك نه لزومي واردر؟

ايشته بو دلائلك اثبات ايتديكي وجهله بعض ترتيباتني تغيير ايله قاموس وبرهاني تركجه‌يه لغت اتخاذ ايتمك تصوري كه عرب وعجمك باشلرينه برفس كيدرمكله عثمانلي مليتنه ادخاللريني آرامق قبيلنه‌ندر هيچ برصورتله قابل اجرا اوله‌ماز . لغت عثمانليلر ايچون ياپيله‌جق ايسه انلرك احتياجنه توفيق اولنمليدر .

اوچنجیسی – (غلط مشهور دینلن) استعمال عمومینك (لغت فصیحه اعتبار اولنان) وضع اصلی‌یه ترجیحنه متوقفدر.

بومقصدی ایسه اهل قلمك رغبتی حاصل ایدر. حتی لسانمزك بوبابده بعض مرتبه ترقیسی دخی الك بیوكاری مرحوم عاكف پاشا اولان برطاقم مجددین ادبانك همتی سایه‌سنده‌در.

دردنجیسی – آثار موجوده‌نك افادات طبیعیه لطافتنه مالك اولان مقاله‌لرندن مرتب ومحاكمه‌لی برمنتخبات مجموعه‌سی تنظیم ومكتبلرده تعلیم اولنمغه منوطدر.

ادیب مشار الیه ایله تاریخ صاحبی نعیما واسلاف ومعاصریندن سائر بعض ادبانك بوكا خدمت ایده‌جك خیلی اثرلری بولنه‌بیلیر.

هله معنی وتعبیرلرنده اولان غلو وغرابتله اسكیمش بعض شیوه‌لرندن قطع نظر یالکز حسن بیان ایچون نثرده ویسی، نظمده نفعی الك کوزل نمونه اولور. فقط نثرده کتابتدن مقصد خدمت دولت اولمق اعتقادی غالب وبلکه عمومی حکمنه کیرمش بر ظن کاذب اولمسنه کوره اقلام دولت شمدیکی طرز افاده‌یی التزام ایتدکجه تجدید شیوه ممکن دکلدر.

بشنجیسی – لسانمزه مخصوص بر بلاغت کتابنك تألیف وتدریسیله وجوده کلیر.

بو یولده بر اثر میدانه کتیرمکه همت ایدنلر ایچون ظن اولنور که تزیینات لفظیه‌نك بحث جوازی افکارده بعض مرتبه اختلاف حاصل ایده‌جکدر؛ چونکه عصرمزده حسن طبیعتله شهرت بولان ادبایه

مراجعت اولنسه بر چوغی تزییناتك اسکی اعتباریله بقاسنی ایستر، بر طاقمی ایسه بالعکس جوازینی بیله قبول ایتمزکه اولکیسی آثار عربیه‌یه، ایکنجیسی افکار عربیه‌یه مفتونیتدن حاصل اولمش بر مطالعه‌در.

واقعا کوزل سوزك ذاتنده بر لطافت واردرکه آنك محاسن بدیعیه‌یه قیاسی حسن قطریینك زینت عارضیه‌یه نسبتی قبیلندن اولور.

لکن مادام که اجزای لسانمزك الك بیوکی اولان عربیده اشکال کلمات بر انتظام کلی حالنده‌در، ترکجه‌نك آثار ادبیه‌سنی ساده‌لك لطافتنی غائب ایتمیه‌جك صورتده بر درجه‌یه قدر تزیین ایتمك قابل و بلکه سجع وتوازن کبی بعض صنعتلردن بتون بتون بری اوله‌رق کوزل بر اثر میدانه کتیرمك دها مشکلدر.

بو حالده صرف اجنبی لسانلرینه تقلید ایچون شیوهٔ افاده‌یی تقیید نه‌دن تجویز اولنسون؟ مألده لطافت اولنجه افاده‌نك هانکی طرزینی قبول ایتمز. مکرکه موضوعنی طبیعت اصلیه‌سندن چیقاره‌جق قدر کلفت وغرابت اختیار اولنه!

کوزله نه یاقشماز؟ وارایسه بعض طبیعتسز مشاطه‌لرك تزیینات قبایح پسندانه‌سیدر. بر طاقم محله کاینلرینی اعجوبه قیافته کتیرن رنکارنك دوزکونلر و آلتونلی کومشلی ورقلر کبی. کرچه بر مشهور فرانسز منشیسنك اعتقادینه کوره هر عاقل مؤدب البسه‌یی آرایش ایچون دکل تستر مقصدیله اکتسا ایلدیکی کبی بر عالم ادب دخی الفاظی تزیین مقالدن ایسه تبیین مآله صرف ایتمك لازم کلیر.

اما بزه قالیرسه طبیعت افاده‌نك خارجنه چیقمیه‌جق قدر تزییناتدن

کلامك فصاحتنه برفائده کلسه بیله لطافتنه‌ده خلل ترتب ایتمز. نته‌کیم دأب معروفه مغایر اولمیان لباس فاخر باطن وظـاهرك محسناتنی تزیید ایتمزسه تنقیص ده ایلمز.

بناءً علیه لسانمزده تزیینات لفظیه‌نك بتون بتون اعتباردن اسقاطی اقتضا ایتمز. بزه لازم اولان ادبیاتمزی « خیرالکلام مافهمته العامه بسلاسة مقاله ورضیة الخاصه بحقیقة مآله » تعریفنك دائره‌سنه ارجاع ایتمکدر. بو ایسه لسانمزده ایران شیوه‌سنك جاری اولان تأثیرینه بر نهایت ویرمکله حاصل اولورکه آثارمزی دشمن حقیقت ومنفور طبیعت اولان اعظام وایهام نقیصه‌لرندن قورتاره‌جق واسطه دخی بودر.

اربابنه معلومدرکه اکثر آثارنده ایرانك تحریری تصویرینه بکزر. برنده الوان نه قدر دلنشین ایسه دیکرنده الفاظ اوقدر زنکین اولمقله برابر بری مناظره، دیکری مناظره‌یه مطابق اولمدیغیچون ایکیسی دخی طبیعتك خلافنده‌در. حتی عجمك لوایح مرسومه‌سنه نظر اولنسه بر پهلوانك بینی مزراغندن اوزون ومدایح منظومه‌سنه باقلسه بر مزراغك طولی ماه ایله ماهی بیننده اولان بعد مجرددن فزون کورینور!

معرفتك سن کمالی اطلاقنه شایان اولان بوعصر مدنیتده اویله بر طاقم هیاکل هائله مداحلرینی حسن طبیعت اصحابی نصل ندیم افکار ایده بیلیر؟ دنیاده هیچ بر صاحب رشد وارمیدرکه غول بیانی حکایه‌لرینی استماعدن محظوظ اولسون؟

بدیعك بیانی

مبالغه مقبولدر. اکر عقلاً وعادةً وقوعی قابل ایسه. (بوکا تبلیغ تسمیه اولنور)

معقولدر. اکر عقلاً ممکن وعادةً باطل ایسه. (بوکا اغراق دینلیر) مدخولدر. اکر برمناسب توجیه ایله اغراق درجه‌سنه ارجاعی ممکن اولمامق اوزره عقل وعادتجه امکاندن عاطل ایسه. (بوکا غلو نامی ویریلیر.)

اوچنجی نوعك بلاشرط جواز استعمالنه، وار ایسه طبیعتك محسناتیله فقدان قناعت سببدر. طبیعتك محسناتیله فقدان قناعت آثار قدرتك مافوقنی طلبدر ـ آثار قدرتك مافوقنی طلب ایدن ادیب دکل نه بیوك بی ادبدر.

نتیجهٔ مراده کلهلم : کرچه بویله بر مقصدی هریرده اولدیغی کبی ملتمزده دخی انجق افکارك کمالی اکمال ایدر. فقط شمدیدن اساسنی وضع ایتمك ایچون بالاده تعداد اولنان وسائط نظریه‌یی فعله کتیره‌جك بر ویا برقاچ بیوك جمعیتك وجودی لازمدرکه حسن طبیعتی جواهر معرفتیله تزیین ایدن ارباب ادبدن مرکب ومحتاج اولدیغی اسباب ایسه دولتك حمایت ومعاونتیله مرتب اولمیدر.

فقط بویله برجمعیت اوروپاده اولان بعض امثالی کبی ترتیب ایده‌جکی لغت کتابنی نص قاطع وکوستره‌جکی قاعده ونمونه‌لری حکم شارع صورتنده طوته‌جق اولور ایسه ادبیاتمزی مطلوب اوزره تجدید ایتسه‌ده عمومك افکارینی قرق اللی فردك معلومات وطبیعتیله تحدید ایده‌جکیچون اوحالده بلکه ضرری فائده‌سنه غالب کلیر.

بوقبیلدن اولان جمعیتلرك وظیفه‌سی اهل ادبه حکومت دکل خدمت ایتمکدر. طبیعت ادبیانه‌ده حریت بر درجه‌ده‌درکه هیچ کیمسه‌نك

استقلاله محکومیت شانلرندن اولدیغیچون ارباب قلمك عمومنه جمهور ادبا تسمیه اولنمشدر.

ایشته ملتك دلیل ناطقیتی اولان لسانی اصلاح ایتمك کبی بر مقصد جلیلك احضار اسبابنه هرکیم تشبث ایدرسه یاد جمیلنه بقای ابدی ویرن مجددلردن اولمق شرفنی احراز ایده‌جکنده شبهه ایتمیزکه بوده جمله‌دن زیاده هیئت دولتك شاننه یاقیشیر.»

٣٦ - بهار دانش نام اثرك مقدمه‌سی :

برایکی عصردن بری جانب مغربدن ضیاپاش ظهور اولان آفتاب معرفت، که افکار عتیقه عالمنك منتهای دوام وابتدای قیامتنه دلالتدر، طبیعتیله بورالره دخی نشر نور ایتمکه باشلادیغندن هر شیده بر خیلی تغیر کورلدی. بو انقلاباتك ملکمزجه الك بیوك صدمه‌سنه اوغرایان شی ایسه ادبیاتدر. وقتیله حجت بلغا وبولسانه مخصوص بر معجزهٔ کبرا عد اولنان خمسهٔ نرکسی باصیلدی، یوز پاره‌یه قدر صاتلدی، ینه یوز اللی نسخه سوریله‌مدی. حال بوکه خمسه‌نك اونده بری بیوکلکنده بیاغی چوجوق النده چیقمه حکایه‌لر طبع اولنیور، اوبرینك ایکی مثلنه صاتیلیور، ینه بیك بیك بشیوز مشتری بولنیور.

بوکا ظاهرده برقاچ سبب کورینور. اولا آثار عتیقه‌مزك اکثریت اوزره خواص ایچون یازلمش اولمسیدر. طبیعیدرکه برکتاب عوامك رغبتنه مظهر اولور ایسه چوق سوریلور. عوام ایسه کندی ایچون یازلمیان کتابی آکلامز آکلامادیغنده البته رغبت ایتمز.

استطراد قبیلندن اوله‌رق شوراسنی بیان ایده‌مکه برفنه دائر اولمامق شرطیله خواص ایچون کتاب یازمق قدر دنیاده عبث برشی یوقدر.

دیه‌بیلیرز که خواجـه نصرالدین مرحومك برکون وعظه‌چیقوب‌ده جماعته «سویلیه‌جکمی بیلیرمیسکز؟» دیه صوردقدن و« بیلیرز» جوابنی آلدقدن صکره «مادامکه بیلیورسکز نیچون سویله‌یم !» یوللو ایتدیکی خطاب خواص ایچون کتـاب یازانلره برکوزل نصیحتدر ! ترکسی‌یی آکلایه‌بیله‌جك بر آدم ممکنمیدرکه استفاده ایده‌بیله‌جکی معلوماتدن ذاتاً مستغنی بولنمسون ؟

ثانیاً ــ اسکی اثرلرمزده قباترکجه‌اوله‌رق هرنه یازلمش ایسه کویاترکجه یازیلان شیئك مطلقا قبا اولمسی لازم ایمش کبی همان‌هیچ بریسنده محاسن ادبیه التزام اولنمامسـیدر . اوهرسطرده آزدن آز ایکیسی، هرصحیفه‌ده لااقل یکرمیسی موجود اولان دون‌وکونلر اولوبلر اولمغینلر ترکجه اولسه‌ده چکلمز اولمسه‌ده چکلمز !

ثالثاً ــ هرنه‌دن ایسه لساناً سویلدیکمز شیوه‌یی بکنمیوب‌ده قلمه بشقه برلسـان ادب ایجاد ایتمکه چالیشـان مؤلفلرمزك طوتدردقلری طرز افاده تکلممزه قیاساً مثلا عربی‌یه نسبت بورنو لسانی قدر ثقیلدر .

رابعاً ــ لسـانمزه شیوهٔ عجم غلبه ایدرك طبیعتك صرف خلافنده بولنان ومنتظم لسانلرك کافه‌سنده بدایعدن دکل بالعکس نقایصدن معدود اولان مبالغه‌لر، لطافتسز تشبیهلر، جناس لفظیلر ادبیاتمزك ارکان اصلیه‌سی حکمنه کیرمسیدر . شمدی افکار عمومیه‌نك خواص ایچـون یازلمش ویاصرف قباطاسلاق تحریر اولنمش ویاطرز تکلمدن چیقارلمش ویاخود مبالغه‌لر، جناسلر، فلانلرله طولدیرلمش شیلری رغبتدن اسقاط ایتمسنه عن‌صمیم تبریکدن بشقه برشی دیمیز. شوقدروارکه بونقایصك برچوغی

ایران ادبیاتنك تأثیراتندن بیانه‌رك فارسیده هر نه یازلمش ایسه شفیقنامه قدر مغلق، شقایق ترجمه‌سی قدر صوغوق، مدح وذمی شامل اولان قصیده‌لرمز قدر مبالغه‌لی، سنبلزاده دیوانی قدر جناسه بوغلمش قیاس اولنیور. وبوجهتله آثار قلمیه‌لری افکار عمومیه‌نك محبوب قلوبی اولان طرز جدید اباسی ارا‌سنده فارسیدن لسانمزه برشی نقلی آرزو اولنمق مملکتده بر علت ساریه کیرمك قبیلندن صاییلیور!

ایشته بز هیچ بر شیده افراطدن تفریطه انتقال طرفداری اولمدیغمزدن بوفکره اشتراك ایده‌میز. دیمك ایسترزکه واقعا ایران لسانی دنیاده ادبیاتی اك بوزوق اولان لسانلردن بریدر. فقط ایچنده کوزل یازلمش کتابلرده یوقدر دینیله‌مز. بالعکس ایرانك کلستان کبی مثنوی کبی بیکلرجه آثاری واردرکه یالکز برایکی دانه‌سی بزده بولنسه ایدی ادبیات عثمانیه‌یه الی الابد مدار افتخار اولور ایدی.

حال بویله ایکن انورینك مبالغاتی، شوکتك وهمیاتی مقلدلر قلمندن لسانمزه کچدکچه ادبیاتمزی ایستنلمیه‌جك برحاله کتیردیکیچون سعدینك افکار حکیمانه‌سندن، عرفینك تصورات شاعرانه‌سندن نیچون محروم اوله‌لم؟ مرادمز عرب وغرب طرزلرینك شیوهٔ لسانمزله امتزاجندن عبارت اولان طرز جدیدی تقبیح ایله ایران مقلدلکنی توصیه دکلدر.

یالکز آثار ایرانیه‌نك مخصوصاتندن اولان معقول ومقبول برطاقم بدایعی لسانمزه نقل ایتمکله وخصوصیله حکمی وادبی موجود اولان برچوق کتب مفیده‌لرینی ترجمه ایتمکله برشی غائب ایتمیز. بالعکس برچوق شی قازانیرز دیمك ایستیورز. مثلا همایوننامه‌نك لسانمزده ترجمه سی بولنمسی نافع دکلمیدر؟

هله او ترجمه بر کره ده شمدیکی طرز افاده ایله ترجمه بعدالترجمه یولنده یازیله‌جق اولسه دها زیاده فائده بخش ایتمش اوله جغنده شبهه وارمیدر؟ ابن کماللرك، فضولیلرك، عطائیلرك، نابیلرك، راغبلرك عجم طرزنده اولمقله برابر برچوق حکمتی حاوی اولان اثرلرینی مضرمی عد ایده جکز؟ اویولده دها برطاقم اشعار وجوده کله بیلسه فائده‌دن خالی‌می اولور؟ آثار عتیقه‌مزدن نه‌قدر مشتکی اولورسه‌ق اوله‌لم. کتابخالرمزی یاقه‌میه‌جغمز وملتمزك برتاریخ ادبنی انکار ایله یازی یازمغی بزجه بو عصرده حاصل اولمش برمعرفت حکمنده طوته‌میه‌جغمز میداندددر.

سنان پاشانك، فضولینك، ویسینك، نعمانك، عاصمك، عاکف پاشانك، دهااوقدرده برچوق ادبانك آثاری. باقینك فضولینك، روحینك نفعینك، صبری شاکرك، فهیمك، نائلیك، نابینك، ندیمك، سامینك، راغبك ودها انلره یقین بر چوق بلغانك خیالات وهمیه وغلو مطلق وبازیچهٔ الفاظدن عاری اولان اشعاری اللرده تداول ایدوب طوررکن ترکچه شعر وانشایی کندی اختراعمز عد ایتمك نزد ادباده بحق جالب نفرت اوله‌جق برکستاخلقدر.

شمدی مادامکه آثار سلفدن غنا حاصل ایده‌میه‌جکز. انلری آکلامق ایچون ایرانك شیوهٔ ادبیه‌ له استیناسه قطعیاً مجبورز. چونکه اصحاب تتبعه معلوم اولدیغی اوزره ادبیات عتیقه‌مزك مبادأ کمالی فاتح دوریدر. او دوره استاد ادب نثرده سنان پاشا ونظمده احمد پاشا مرحوملر ایدی. سنان پاشانك کرك ضراعتنامه، کرك سائر آثارینی کورنلر علی شیر مقلدی اولدیغنی آز دقتله ادراك ایدر. احمد پاشا

مرحوم ایسه ینه علی شیرك استانبوله كوندردیكی منظومه‌لری كورنجه‌یه قدر شاعر اوله‌مدیغنی دیوانننك مقدمه‌سنده اعتراف ایتمشدر. خلاصه حسین بایقرا ادباسننك طرز خاصی یالكز انلره دكل فاتح عصرندن سلطان احمد اول زماننه كلنجه‌یه قدر بزده ظهور ایدن اصحاب قلمدن كافه‌سنه نمونهٔ امتثال اولمشدی.

سلطان احمد ثالث زماننده ملتك قلم بلاغتنه صاحب اولان نفعی، صبری، اوقچی زاده، ویسی كبی استاد هنر فیضی وعرفی طرزینه مفتون اولدیلر ونظم ونثرده اوشیوه‌نك مغلوبیتی آلتنده قالدیلركه نابی ظهور ایتدی، صائب یوانی لسان عثمانیده دخی مسلك ادب حكمنه كتیردی.

احمد ثالث زمانلرنده، هله راغب پاشا دورندن صكره شوكت وبیدل خیالاتننك دخی خیلی سرپنجه‌سنه اوغرادق. فقط آثار ادباده ینه نابی پیرولكی غالب ایدی.

دیوان ومنشأتلرندن آكلاشلدیغنه كوره ثابت نظمده، كانی نثرده تركجه‌یه مخصوص بر یول آچمق ایستمشلر، فقط نه فائده‌سی واركه ثابت آرزو ایتدیكی مسلكی جناس چوقلغنده آرامش، كانی تركجه‌شیوه‌یی یالكز هزلیاته دائر یازدیغی شیلره حصر ایتمش.

بوندن آكلاشیلیوركه بیك یوز تاریخلرینه كلنجه‌یه قدر مؤلفاتمزده ایران مقلدلكندن بشقه هیچ برشی یاپامامش كبی‌یز. وبونكله تبین ایدركه ایران شیوه‌سیله استیناسه مجبور اولدیغمزه دائر بالاده ایراد ایتدیكمز دعوی حقلیدر.

نه حاجت. فارسیدن بتون بتون انقطاع ایدییورسه‌ك لسانمزك تاریخنی بیلمکدن بیله عاجز قالیرز؛ چونکه تاریخه دائر یازلمش کتابلر مزی فارسی ایله الفت ایتمکسزین آکلامق قابل دکلدر.

سلطان محمود ثانی زماننده بعض اصحاب قلم شعرمزی ترکجه‌لشدیرمك ایستدیلر. فقط هیچ برشی یاپمغه موفق اوله‌مدیلر. اوزمانده ترتیب اولنان دیوانلر میدانده طورییور. لذت شناس ادب اولانلره کوره اوعصرك اك کوزل واك سلیس اولانلری بیله نفعی ونابی دورلرینك اك فنا واك مغلق آثارندن اشاغیدر. بویله اولمسه بیله دور محمودی شعراسنك ترکجه‌لشدیردکلری شی یالکز الفاظدر؛ یوقسه تصورلرینك آثار عجمدن ینه ذره قدر فرقی بولنماز، ینه دیوانلرنده داغلی لاله‌لردن، یاقه‌سی ییرتق کللردن، فلکه بکزر نیلوفرلردن، قیل قدر بللردن، ییلان کبی صاچلردن، سرودن اوزون (غول بیانی کبی) بویلردن، قلیچ کبی قاشلردن، اوق کبی کرپکلردن، خنجر کبی غمزه‌لردن، بنفشه ویاخود زمرد کبی بیقلردن، صو کنارنده بیتمش چمن کبی صقاللردن، هیچ یوق آغزلردن، طوزلو دودادقلردن، قویو کبی چکه چقورلردن، دریادن زیاده قانلی یاشلردن، دنیایی یاقه‌جق قدر آتشلی آهلردن، اوزرلرینه یاموق یاپشمش ایکرنج یاره‌لردن، سحرباز قلملردن، بطمانله شراب ایچن سرخوشلردن، تیمارخانه‌دن بوشانمش کبی زقاقلرده چپلاق کزر وباغیرارق کوکسنی دوکر عاشقلردن، بردلبرك صاچنه طراق اولمش پارچه پارچه کوکللردن کچلمز !

شعرمزده حالمز بویله ایسه‌ده نثرمزك انشاسنه ابتدا ایدن مترجم

عاصم وعاکف پاشا مرحوملر بلاغتده اسلافی اونوتدیردیلر. واسلا- فمزه یکی برچیغر آچیلمق قابل اولدیغنی کوستردیلر. فقط ینه ایکیسنک مؤلفاتی اکثریت اوزره آثار ایرانیه پیرولکندن خالی دکلدر. همده بو پیرولك الك اعتنا ایتدکاری اثرلرنده دها زیاده کوریلور.

شیوۀ عجمانه‌نك ادبامز آره‌سنده الك زیاده منفور اولدیغی زمان بزم زمانمز ایکن ینه الك معتبر اولان اثرلرمزی او شیوه‌دن بری کورمیورز. جودت واندلس تاریخلرینه، تلماقه، رموزالحکمه، مبانی الانشاده‌کی مستشهدات جدیده‌یه دقت بیورلسون الفاظ وترکیب وشیوه وخیالدن عاری هیچ برنده برصحیفه بولنه‌بیلیرمی؟ یا بو آثارك مؤلفی اولان استادان صاحب کمالدن خامۀ ادبی اغتصاب ایتمکه کیم مقتدر اولور؟

بومقدمات مفصله‌دن ایکی نتیجه چیقارمق ایستیورز: برنجیسی شیوۀ ایرانك لسانمزده ممکن اولدیغی قدر قلتی ونقایص معروفه‌سندن برائتیله برابر دوامنده اولان ضرورتی بیان ایتمکدر. ایکنجیسی ایسه لسانمزه نقلنه ابتدار ایتدیکمز شو «بهاردانش»ده عباره بعباره ترجمه‌یی یالکز بولندیغمز اون‌اوچنجی عصر مدنیتك مقبولی اوله بیله‌جك جهته حصر ایدرك سائر یرلرنده نقل مآل ولزوم اوزرینه تغییر صورتلرینی اختیار ایتدیکمزی سویلمکدر. شوقدر وارکه کتابك لسانمزه فارسیدن ترجمه اولدیغنه برنشانه اولمق ایچون اوصافه متعلق برقاچ عباره‌سنی ــ قصورلو کوردیکمز حالده ــ ینه عیناً نقل ایتدك.

کتابك موضوعی اساساً پك کوزل دوشونلمش وفقط تحریر

وترتیبنه بعض مرتبه مناسبتسزلك قارشمش ایسه‌ده الدن کلدیکی قدر انلرك دخی اصلاحنه چالیشلمشدر. بناءً علیه اثر عاجزانه‌مزك عربی ویا السنهٔ غربیه ادبیاتندن ترجمه اولنمش آثار معتبره مزیتنده ویاخود کلستان لطافتنده اولمدیغنی اعتراف ایله برابر لسانمزده وجودی آرزو اولنمیه‌جق کتابلردن دخی بولنمدیغنی ادعا ایده‌بیلیرز.

بهار دانش ذاتاً هندك اردو لساننده یازلمش ایسه‌ده المزده‌کی نسخه‌سی فارسی اولدیغندن آندن ترجمه ایلدك. مع‌مافیه اردو لسانی دخی ـ بزم منشآت عتیقه کبی ـ فارسیدن یالکز ادات ایله یوزده بر کلماتده آیرلدیغنه نظراً اصلندن نقل ایله ترجمه‌سندن نقل آره‌سنده بیوك بر تفاوت اوله‌ماز ظن ایدرز.

ازهرجهت عجز وقصورمز عندمزده ذاتاً عیاندر. فقط معترف نقصان اولانلر حقنده مسامحه توبخدن دها زیاده شایاندر. چونکه انسانك خمیرهٔ فطرتی سهو ونسیاندر. موجودات ایچنده نقایصدن عاری یالکز خالق عظیم‌الشاندر. حال بوبله ایکن آثار بشرده کمال آرامق عین نقصاندر. بومطالعاته کوره خطیات واقعه‌مزك مقرون عفو اوله‌جغنی قارئین کرام حضراتنك مروتلرندن امید ایدرز.

سایهٔ معارفوایهٔ خلافت سنیه‌ده هردرلو آثار ترقی ملکمزده نوبنو رونق آرای ظهور اولمسنه نظراً شوائرك دخی معارف نظارت جلیله‌سنجه طبعنه مساعدهٔ جلیله بیدریغ بیوریله‌جغنی امیدایلدیکمزدن واصحاب مطالعه‌یه موجب سهولت اولمق ایچون شو هیئتده جزء جزء انتشارینی مناسب کوردیکمزدن کتابك بقیه‌سنی دخی نظارت مشار

الیها جانب عالیسندن مقرون مأذونیت اولدقجه بلطف الله تعالی بر برینی متعاقباً شو قطعه‌ده طبع و نشر اولنمق مقرردر. » والله الموفق »

٢٧ ـ اصول جدیده که شاهد نازنین ادا طرز قدیم ادبك باغلامش اولدیغی سلسلهٔ بلادن مجددین ادبك همّمات آهند سنانه‌لری سایه‌سنده خلاص اوله‌رق کلفت وزینتدن وارسته جاذبه‌لی دلبرلر کبی کلیشی کوزل بر طرزده میدان انتشاره چیقارلمش نوزمین بر اسلوب لطیف ومستحسندرکه بوبابده مبانی الانشانك شو :

« ..... بری اصول جدیده ودیکری وادیٔ عتیق اوزره یازلمش هر ایکی آثار کلامیه‌دن آره‌ده فواصل وقواطعی بولنان مخاطبه دها واضح بر صورت افاده ویره‌جکی ومحسنات سائره‌سنکده بداهتی جهتله عتیقك ترکیله بعدما جدیدك التزامی لازمه‌دن ایسه‌ده فقط شو اصولك تعمیمی هر شیدن زیاده روابط معنویه بیلمکه وبالمه‌مکه و اوده فقرات کلامیه‌یی قواعد منطقیه اوزره اتیان وایراد ایتمکه موقوف وبوندن فضله‌ده رسوخ وملکهٔ کامله ایدینلمکه منوطدر.. » فقره‌سنی نظر امعانه المق لازم کلور.

اشبو طرز جدیده جنتمکان سلطان محمود ثانی حضرتلرینك زماننده مشهور عاکف پاشا طرفندن ابتدا ایدلمش ووالدماجد جناب شهریاری غازی سلطان عبدالمجید خان عصرنده‌ده مشهور مصطفی رشید پاشانك آغوش حمایه‌سنده بیویه‌رك نهایت دور عزیزیده شناسی افندی وکمال بك مرحوملرك اقدامات متوالیه‌لری ثمراتیله سن رشده واصل اولوب محبوب قلوب عثمانیان اوله‌جق بر حاله کلمش ولله الحمد

اوزماندنبری الی قلم طوتمغه باشلیانلریمز بوشاهراه جدیده توسل ایتمکه باشلامشلردرکه بونك صورت ترقیسنی کوسترمك ایچون امثلهٔ آتیه‌یی صره‌سیله کتابمزه درج ایلدك. انجق مثاللرك مندرجاتندن بشقه‌جه بر فائدهٔ ادبیه استحصالی ایچون اکثریا مباحث ادبیه‌یه متعلق اولان پارچه‌لری انتخاب ایلدك.»

٣٨ - برنجیسی : عاکف پاشا مرحومك «تبصره» نامیله یازدیغی اثردرکه صورت افاده‌سی شو :

«... مشارالیهك صفت کاشفه ومنقبت مادحه‌سی شعر وانشاء قریحه‌سندن اولسه کرکدر. اما ادبیاتده جهلی سببیله اشعاری غلطات وفلتاندن خالی اولمیوب ازجملهٔ استانبول صوکمرلرینك تجدیدیچون سویلدیکی تاریخده «یاپلدی بوکمر سیرتده سد آهنین اولدی» دیو ذوی‌العقولده مستعمل اولان سیرت لفظنی جماداتده استعمال ایامسی وجسر جدید همایونه تاریخنده (عالم بدیهی سویلدی) تعبیریله بدیهة وبالبداهه لفظلریله بدیهی لفظنك کیفیت استعمالنی بیلمامسی محکمهٔ مناظره‌ده ثبوت مدعایه شاهدین عادلیندر. بوکا مماثل هفواتیله برابر قوت طبیعت وسلاست منظوماتی انکار اولنمزایسه‌ده یاپدیغی ابیات ایله بیقدیغی بیوتك وزنی میزان آخرتده معلوم اوله‌جغندن غیری شاعریت وکلای دولته کوره کمال وحیثیتدن معدود اوله‌مامق شویله طورسون کتبه‌ده بیله معارف معروفه‌دن اولمدیغی کندی قولیله اثبات اولنورکه دیوان همایون قلمندن مرحوم دانشبك السنهٔ ثلثه‌ده اشعارپاکیزه‌سی موجود وذاتنده دانش ودرایتله نادر الوجود بر چلبی ایکن اثنای

ریاستنده بالمناسبه بن زبانکداز ستایش وثنا اولدقجه التفات ایتمیوب بالاخره نه یا بەلم دولتعلیەدە ایران دولتی کبی رئیس الشعرالق مسندی یوق که توجیه ایدەلم دیو فقیری تزییف ایله حصر مطلب ایتمش اولدیغی خواجەلق املندن مأیوس ایتمکله بچاره غیرت اقران ایله ورم اولەرق کنج یاشنده تلف اولدی کیتدی یعنی ادراك معانیٔ دقیقەیه دائر افعال غریزیەدن اولمسیله شعر اطلاق اولنان نظم نفیس (کر سخن جان نبود مرده چراخاموشست) مزایاسنجه اصحاب مذاقه روح روان قیلندن ایسەده فی الحقیقه منسترولغه متعلق اوصافدن اولمامق حسبیله اقرانه باعث تفوق ورجحان اولەمیەجغی محتاج بیان دکلدر وسیرت مادەسنده شعرای ایراندن بعضیلرینك مثلا عرفینك «سیرت این چمن ازخلد ببنده مجمل» مصراعی اشعار ایله احتجاج عجملکدر. کذلك فن انشاده دخی واقعا حیل وخردهٔ کتابی بیلور وچوق شی یازمق الندن کلور ایسەده (فی الاکثار عثار) مدلولنجه منشآتی دخی ذل وذلل وضبط وخللدن سالم اولمیوب حتی اوطەدە بولندیغمز رئیس اسبق جانب افندی مکثردر دیو تحریراتنی بکنمز ایکن کیدرك معیتلرنده بولندیغی ذوات بونك اوزون اوزون مسوداتی کوردکچه قراتیسندن اورکوب تصحیح وتنقیحه دخی بضاعهٔ اقتدارلری اولمدیغندن دهن خامهٔ خود پسندانەسنه هرنه کلورسه یازمقده سربست اولمغله تمام کاتب مایرید اولمشیدی. اثنای سفرده یعنی زمان نحوست اقتران ریاستنده بنم قلمه آلدیغم برلایحەیی تصحیح ایدرکن روسیەیه دائر برمحلنده دولت علیه ایچون قازدیغی قویویه کندیسی دوشر تعبیرینی درج ایدرك

بو فقره‌نك مشهور اولان اصل عربیسنه کوره بومقامده عدم مناسبتی فرق وتمییز ایتمامك وینه لایحهٔ مذکوره‌ده مادامکه اهل ایمانز بویله‌جه اعتقاد ایتمایز دیو ایمان واسلامی توقیت ایله قابلیت عدم بقاسنی قائل اولمق مثللو واقع اولان ضبط وخطاسی آثارینی مطالعه ایدن ارباب انشایه معلومدر »

طرز سلیسندن عبارتدر .

٢٩ ــ ایکنجیسی انجمن دانش کشادنده رشید پاشا مرحومك قلمه الەرق مجلسده قرائت ایلدیکی نطق آتیدر :

عالمده علم ومعرفت کبی برشرف ومزیت اولەمز وانسانك مطالب ذاتیه‌سنك اسباب تحصیلیه‌سی صنایع ومعارفدن بشقه برشیله حصول بوله‌مز . وهرنه‌یه دائر اولور ایسه اولسون وهرنه‌ده بولنور ایسه بولنسون هنر ومعرفتك قدر وقیمتی انکاراولنه‌مز بوکوردیکمز سامان وانتظام احوال تام حسن معاشرت خواص وعوام هپ هنر ومعرفتله حصوله کلمش برآثر دکلیدر ومشهودمز اولان بونجه محاسن امور وصورت آسایش وحضورك نظر امعان ایله باقیلوب میزان دقت حقیقت شناسی‌یه اورولدقده دانش ومعارفدن بشقه برسببی وارمیدر . بونك ایچون فتح ابواب علم وحکمت وترتیب اسباب هنر ومعرفت ایله تربیهٔ عمومیه قضیهٔ خیریه‌سنك اشتهار وانتشارینه صرف همت ایلیان دولتلرك جریدهٔ حاللری شیرازه کیر سلك انتظام ورعایاسنك مسئلهٔ آسایش باللری صورت پذیر بقا ودوام اوله‌کلدیکی بحث واشتباه قبول ایدر موادن دکلدر . وانسانك ماهیتی حیوان ناطق اولدیغندن

ایکی جهتله حیاتنك امر محافظه‌سی وحس حیاتی حسبیله احتیاجات جسمانیه‌سنك حصوله کلمه‌سی وسائلنك استحصالنده ومدنی الطبع اولدیغندن اومدنجه ضروری الاحتیاج اولان اسباب تسهیلیه‌نك استعمالنده فنون طبیعیه وریاضیه‌یه محتاجدر. جهت روحانیه‌سی یعنی ناطق وکلیات اموری مدرك اولمسی حسبیله دخی استیفای لذائذ روحانیه‌سیچون بالطبع مسائل حکمت الهیه‌یه مائل ومالك وغدای روحانیسی مثابه‌سنده اولان شعر وانشا ونکت ومزایا استماعنه پك آشوری راغب ومتهالك اوله‌کلمشدر. بونك ایچون فن حکمت الهیه‌یه دائر برچوق کتب ومأثر یازلدیغی کبی ادبیاتدن دخی حسابه کلمز بونجه آثار مجلدات کشیدهٔ رشتهٔ تحریرات قلنمش وتزیین وتهذیب کلام ایچون فوق العاده وسائر فنون لازمه‌دن زیاده بذل جل اهتمام اولنمشدر. یا برسوز ایچون بوقدر امك صرف ایلمك عبث یره اشتغال دیمك اولمزمی دینلمسون. زیرا بو عالم ظاهرده سوز قدر نفس ناطقهٔ انسانیه‌یه مؤثر برشی یوقدر بوسببدن میدان معرکه وپرخاشده جان وباشی تلاشنده ایکن برسوز ایله غیرته کله‌رك نیجه بیك آدم موقع فداکاریده ثابتقدم اولوب عندنده الك عزیز ولذیذ اولان حیاتی برسوزه دکشدیکی وبرسوز ایله روح انسانی فوق مایتصور وبیك جهان دکر شوق وشادمانی کسب ایده‌کلدیکی پك چوقدر. سوزك رفعت قدری نصل انکار اولنه بیلور. انسانك حیوانات سائره‌دن مابه الامتیازی اولان صفت مادحه‌سی وترجمان القلب ودلال عالم غیب اولان زبانك اولانجه بضاعه وسرمایه‌سی سوز دکلیدر. وسوز کبی عالمده پایدار ومتین بر اثر وارمیدر؟ ایام ماضیه‌ده کلوب کچمش وجمیع آثاری مندرس اولوب دار ودیاری اونودلمش نیجه صاحب کمال وفنون آدملرك آدینی یاد ایتدیرن

وبونجه اصحاب دانش وعرفانك نامنی انجمن عالمده داستان ایدن سوز دکلمی؟ وطوفانزدهٔ فنا اولان امم سالفه‌نك اختراع ایتمش اولدقلری بونجه صنایع غریبه و آثار عجیبه بتون بتون محو اولوب کتمشیکن اولوقلر برشاعرك سویلدیکی سوز محو اولمیه‌رق بوقدر امواج حوادث ایچنده یوارلنوب کلیور. سوزك بیوکلکنه بوندن بیوك دلیل ایسترمی؟ آنجق سوزك دخی قدروقیمتی سویلیانك معلومات ومعرفتنه کوره‌در زیرا سوز کارکاه درونده طوقونمش برقماش بوقلمون رنك اولدیغندن آب وتاب وطراوتی وچارسوی قابلیتده قیمتی قوهٔ عاقله‌نك تردستیء تربیه‌سنه کوره اولور بر سوزك کرك بویله دلدوز وجکرسوز اولمسی وکرك دامن حشره قدر پایدار اوله‌جق درجه‌ده بولنمسی دخی علم وکماله متوقفدر وهر لسانه شرف ویرن شامل اولدیغی فنون ومعارفدر وفنون ومعارفی حاوی اولمیان برلسان هر نقدر ذاتاً مکمل ومنتظم اولسه بیله آثار اعماردن خالی اولان اراضیء خالیه کبی عد اولنور. نته‌کیم اراضینك حدودی بالتعیین کدیمین ایله انواع طرحلر آچلمدقجه دلنشین ومعمور اوله‌ماز ایسه لسان دخی تحدید اولنوب آنك اوزرینه اعمال فکر مدید ایله دیوانلر وفنون متنوعه‌دن کتابلر یازلمدقچه معتبر ومشهوراوله‌ماز. بو سببدن محضا لسا- ننك تربیه‌سی وسوزك طرز بلاغت اوزره اولمسی ایچون علوم ادبیه- دن السنهٔ عدیده اوزره بوقدر کتابلر تألیف اولنمشدر. والحاصل انسانك کرك حوائج جسمانیه‌سی وکرك مطالب روحانیه‌سی حسبیله تحصیل علم ومعرفته محتاج ایدوکی وارستهٔ کلفت احتجاجدر. اشته بو امر اهمه خدمت ایچون محسنات عصریه‌یه علاوهٔ جمیله اولمق اوزره

انجمن دانش نامیله بزم کبی عاجزلردن مرکب اشبو جمعیتك انعقاد وکشادی خصوصنه مساعدهٔ سنیه بیدریغ بیورلمشدر. جناب حقه چوق شکرلر اولسون بزی برپادشاه مراحم اکتناهه بنده ایتمشدرکه بندکان وتبعه‌سنی سن تمیز دانش وعرفانه ایصال ایچون افراد اطفال کبی مهد مرحمت سنیه‌لرنده تربیه ایله احسان وعنایت جلیله‌سنی اتمام واکمال ایدییور. بزلرك ایسه هرخصوصده عجزمز برکمال اولدیغی مثللو بوبابده اظهار عجز وابتهالدن غیری بر دیه‌جکمز وعاجزاولدیغمزی بیله‌رك وسع کمترانه‌مز مقدارنجه جباﻻمقدن بشقه برایشلیه‌جکمز یوقدر. همان مفتح الابواب ومسبب الاسباب تعالی عظمت شانه عن الشك والارتیاب حضرتلری انتظام بخشای اصول انجمن عدل ومرحمت وترتیب فرمای فصول فن سطوت وسلطنت ولی نعمت بینتمز افندمز حضرتلرینك عمروشوکت شاهانه‌لرین افزون ووجود عالمسود ملوکانه‌لرین آفات صوریه ومعنویه‌دن مصون بیورسون آمین بحرمة سیدالمرسلین.

• ٣٠ اوچنجیسی: شناسی افندی مرحومك تصویر افکار غزته‌سنده استعمال ایتدیکی طرز افاده‌درکه مرحومك جریدهٔ عسکریه‌یه مقدمه اولمق اوزره یازدیغی مقدمهٔ آتیه بورایه تحریر اولندی:

«برملت‌که انسانیتك تنویر وتهذیبنه مأمور اولمق اعتقادنده بولنور افرادی دنیایه عسکرلك ایچون کلور؛ وعسکرلك یولنده فدای جان ایدر. ایشته بودعوایی صورت تواترده اثباته کافی اوله‌جق ملت عثمانیه‌درکه عواممندن هر بری برجنکاور وذاتاً عسکر اوغلی عسکر

اولوب فضائل قهرمانی ایله مسلح وعقائد راسخه ایله موشح اولدقلری ایچون مظفریتك اسباب ظاهریه‌سی اولان لوازم ومعارف حربیه‌لری مکمل اولدقجه، کندیلرینه عالمك باشدن باش عسکری دینیله بیلورکه بوقضیه‌یی دوست ودشمن اعترافه مجبوردر.

بومجاهد ملته عسکرلك صفتی اجدادی اولان قهرمانلردن موروثدرکه دست عدالتله سل ایتدکاری سیف سایه‌سنده توسیع ملك ایلدکاری مثللو لمعهٔ شمشیرلری براقلیمه پرتوبخش اولمه‌دن اول آوازهٔ شهرت غالبیتلری منتشر اولدقجه، سمعنا واطعنا جوابیله تلقی اولنوردی. بونلره ایسه مزیت عسکریه‌نك میدان امتحانی دینلان معرکه‌لرده آل عثمان پادشاهلری بیننده (عشرهٔ مبشره) اطلاقنه شایسته اولان عثمان غازیدن سلیمان قانونی‌یه قدر کچن ملوك ایله مراد رابع کبی جهانکیرلر رفیق جهاد اولورلردی که سفرلرده عسکرلکك بالجمله متاعبنه اشتراك ایتدکاری جهتله عنوان سلطنتلری نسبتنده شان مظفریت اغتنام ایتمشلردر. اجدادمزك مأثر همتلرندن بزه باقی قالان ملك اوروپا وآسیا وآفریقا قطعه‌لرینك ملتقای حدودنده وربع مسکونك اك کوزل برجهتنده بردولت واسعه تشکیل ایدرکه تأسیسی شرفی انلره عائد ایسه مالك اجنبیه‌نك کمال انتظامی ووقتنده محافظه‌سی شانی‌ده‌دخی بزه راجع اولمق لازم کلور. بویله بروظیفهٔ مقدسه‌یی جمله‌دن اول ایفایه مأمور اولان هیأت مسلحه حقنده نقدر اهتمام اولنسه شایاندر.

بناءعلیه دولتجه نظام عسکرینك تأسیسندن بری اصوللرینك باشلیجه تعدیلاتنه موفق اولنه‌رق، تنسیقات عسکریه نامنی المش؛ وبونك

اوزرینه کلی، جزئی تفرعاتنك اکمالنه اعتنـا اولنمقده بولنمش اولدیغی کبی، بودفعـه دخی خیلی زمانلردر احداثی متصـوراولان (جریدهٔ عسـکریه) میدانه چیقـه‌رق، عصر همایون پادشـاهیده ظهـور ایدن آثاره برلاحقهٔ جدیده اولمشدر.

بوغزته عسکرك معارفی جهتنه عائد اولدیغندن، ماهوالمقصـوده ظفریاب اولدیغی حالده اهل‌سیفی تبریکه سزا بر اثر عداولنور؛ ومأثر مظفریتلرینه برتاریخ‌جدید اولمسی قلباً تمنی قلنور..

٣١ ـ دردنجیسی ـ کمال بك مرحـومك بالاده محرر لسـان مقاله‌سیدرکه بورایه‌ده مناسبتی جهتیله ینه مرحوم مشـار الیهك تعلیم ادبیاته دائر یازدقلری تقریض تحریر اولندی.

« سوز نه‌قدر مؤثر بربدیعـهٔ فطرتدرکه بونجه اقوام فاضـله‌نك معمورهٔ عرفان بشره یادکار ایتدیکی تأسیسـات عالیه ومصـنوعات نفیسه‌دن بیکده برینك ـ انقلابات حوادث ـ اعماق زمینده مسـتور اولان پارچه‌لرندن بشقه براثرینی براقمامش ایکن آثار ادبیـه‌لرینك برطـاقمی بتون بتون محو ایدن ـ ظلم آتشـلری، جهالت طوفانلری بیله برطاقمنك حتی برحرفنی حافظهٔ انامدن ازاله ایده‌مامشدر!

سـوز نه‌قدر مؤثر برقدرتدرکه جهانك الکبیـوك علامه‌لرندن برینی «ظهور اسلامده سیف شریعته قارشی طوران متعصـبین عرب حکم بلاغته مقاومت ایده‌مدیلر» مآلیله شانته ستایشخون ایلمشدر!

سـوز نه‌قدر جاودانی برجوهر طبیعتدرکه بیت الهی برقاچ کره تعمیر ایدلدیکی حالده اوزرینـه تعلیق اولنان قصائد سـبعه‌دن هیچ برینك بربیتی تغییر ایدیله‌مه‌مشدر!

سوزنه‌قدر مقدس برماهیتدرکه‌موجوداتایچنده خالق‌موجوداندن بشقه مخلوق اولمدق برشی وار ایسه اوده نوع کلامه داخلدر.

ایشته بوعلویت اقتضاسندندرکه سوز دنیاده هرموجودك تعریف ماهیتنه واسطهٔ منفرده ایکن کندی مزیتك بحق تعریفندن عاجز قالیور.

اوبرخورشید روحانیدر: ابعاد مطلقهٔ ذی‌حیاتی اولان فکر نامحدود بشردن ضیاپاش اولدیغی عوالم تصوری الوان کوناکونی، اشکال رنکارنکی ایله نکاه ابتصاره اظهارایدر.

لکن ماهیتنی آکلامق ایچون آینهٔ نظر ودریای خیاله عکس ایتدیرلمك ایستنلدکجه کورینن عینی دکل نورانیلککنی بتون بتون غائب ایتمه‌مکله برابر شعشعهٔ عالم آراسندن تجرد ایتمش برمضطرب سایه‌سیدر.

او بر رسام بدایعدر: بیك درلو خیالی لوحه‌لر اوزرینه بیك درلو نظری الوان ایله — محاسن طبیعیه‌دن‌هانکیسنه اولسه — برصورت ویرر. حتی تمثاللرینی عکس مشخص کبی معدوم ایکن موجود کوسترر. فقط کندینی تصویر ایتمك ایستدکجه یالکز ظواهرینی تجسم ایتدیره بیلیر. معنویاتی ینه بولندیغی عالم بالای استارده منزوی قالیر!

یا بوجوهر علوینك حقیقتنی تمامیله تصویر وبلکه تصور قابل اولمدیغیچون خواص واوصاف ظاهره‌سنی تحریدن تبری‌می لازم کلیر؟ بالعکس بوتحری الزمدر. چونکه‌ادراك بشرده برسیماشناسلق قوت غریبه‌سی واردرکه مجردات وروحانیات ایچون حاصل ایتدیکی فکرلری هب اوقوتله اوصاف ظاهره‌دن استدلال ایدر.

ولو اوصاف ظاهره‌یی اولسون عجبا تمامیله تعیین وتدوین ایتمك ممکنمیدر؟ البته دکلدر.

نامحدود اولان فکرك آثارینه برحد وضع ایتمك نصل قابل اوله بیلسون؟ مع مافیه انواع مخلوقاتك کافه‌سی بیلنه‌مدیکیچون مناقب طبیعیاتی تقسیمات فنوندن خارج طوتمق لازم کلیه‌جکی کبی محاسن کلامك حصر وتعدادی محال اولدیغیچون ادبیاته برطاقم قواعد وضع ایتمك‌ده عبث عد اولنه‌ماز.

اما دینیله‌جك‌که: (دنیایه بونجه مؤلفین ادب کلمش. هیچ بری اوقویوب یازمق بیلدیکی مجهول اولان — (اومروس) ویاخود (نابغه) کبی براز میدانه کتیره‌مه‌مش! — عصرمزده یك کوزل مطول اوقوده بیلیر برچوق ذاتلر وار، ایچلرندن بعضیلری ادیبانه ایکی سطر برتذکره یازمغه ویا شاعرانه ایکی مصراع سویلمکه مقتدر اوله‌میور! بویله مصنفلرینه، معلملرینه بیله افاضهٔ اقتدار ایده‌مین برفنك تدویننددن نه‌فائده حاصل اولور؟)

فی‌الحقیقه هر ادبیات اوقویان ادیب اولمق لازم کلیور. بلکه برنجی درجه‌لرده ادیب اوله‌رق یارادیلانلر استعداد فوق‌العاده‌سنك آثارینی ابراز ایچون ادبیات ایله اشتغاله محتاج اولمیور.

حتی کونش ظلمتدن طوغدیغی کبی اکثر اقوامك الك بیوك شاعرلری جهالت زمانلرنده ظهور ایده کلمشدر. بونکله برابر شوراسی شایان دقتدرکه بروقت مثلا انکلترده‌ده فنون ادبیه حقیله مدون دکل ایمش، ایچلرنده (سکشپیر) کبی دنیاده مثلی پك نادر کلنلردن برشاعر ظهور ایتمش؛ فقط زماننده آنجق برقاچ ادیب دها وارایمش. شمدی

فنون ادبیه مدوندر، آرالرنده برسکسپیر یوق؛ لکن برقاچ بیك مؤلف وار!

کمالات فکریه‌یی واو قوتله ترقیات عالمی بو درجه‌یه کتیرن خاصه اصحاب قلمك فوق‌العاده اولمسیله برابر ندرتی دکل فوق‌العاده اولمامسیله برابر کثرتیدر.

نه حاجت لسانمزده دها برقاچ سنه اول ادبیات طرز حقیقیسنه میل ایتدی. طبیعته مطابق برقاچ مثال میدانه کلدی.

شمدیکی اثرلرده کوریلن لطافت وخصوصیله او آثار لطیفه‌یی میدانه کتیرمکده اولان سهولت محتاج تعریف دکلدر.

ملتك ادبیاته اولان قابلیت کلیه‌سنی طریق استکماله سوق ایچون لازم اولان اسبابك بری‌ده قواعد ادبك بزه مخصوص برطرزده تدوینی ایدی. مزیاتی افهامه نامی ذکر ایتمك کافی اولان ادیب معرفت پرور اکرم بك تعلیم ادبیاتنده بو احتیاجی ایفا ایلدی.

مؤلف اثرینك برنجی اولدیغندن واوجهتله نقصانندن بحث ایدییور.

فی‌الحقیقه اثر لسانمزده برنجیدر. واوجهتله نقصانی دکل حق تقدم کبی برفضلی واردر. مع مافیه احتمالکه نقصانی‌ده بولنه بیلیر. فقط بر ملتده ادبیات کبی اکثر قواعدی زمان ومکان ایله تبدل ایدن برفنی تدوین ایتمکده موجود اوله‌بیله‌جك نقصان ینه بشقه برلساندن ترجمه ایتمکده کوستریله‌جك کمالاته غبطه رسان اولور. تعلیم ادبیات نورسیده کان معرفته نه قدر بیوك برخدمت ایسه من غیر استحقاق منسوبلرندن عد اولندیغم طرز جدید طرفدارلرندن بر برادر وجدانمك محصول

عرفانی اولدیغیچون نفسمجه دخی اوقدر معتنا بر مدار مفخرتدر.
خالق لوح وقلم سعیی مشکور ایتسون.»

٣٢ - بشنجیسی - ضیا پاشا مرحومك مقالهٔ آتیه‌سیدر.
چونکه محصول تحصیل بزم ممالکه کوره یالکز شعر وانشا جهتنده‌در. بر نبذه بحث ایدلمك فائده‌دن خالی دکلدر.

شعرك تعریف عمومیسی کلام موزوندر؛ یعنی ایکی سطر سوزك هر برنده‌کی سکون وحرکاتك مساوی اولمسندن عبارتدر. حتی قافیه اصولی ملل متأخره بیننده عادت اولمشدر. اسکی یونانیلر یالکز وزنه رعایتله قافیه التزام ایتمزلردی.

شعر هرقومده طبیعیدر. روی ارضده نه‌قدر ملل واقوام کلمش ایسه جمله‌سنك کندیلرینه مخصوص شعرلری وار ایدی: عثمانلیلرك شعری عجبا نه‌در؟ نجاتی وباقی ونفعی دیوانلرنده کوردیکمز بحر رمل وهزجدن مخبون مجتث قصاید وغزلیات وقطعات ومثنو یاتمیدر؟
یوقسه خواجه وعطری کبی، موسیقی شناسانك ربط مقامات ایلدکاری ندیم وواصف شرقیلریمی‌در؟

خیر! بونلرك هیچ بری عثمانلی شعری دکلدر؛ زیرا کوریلورکه، بونظملرده عثمانلی شاعرلری شعرای ایرانه وایرانلیلر دخی عربلره تقلید ایله ملز برشی یاپلمشدر. وبوتقلید یالکز اسلوب نظمده دکل بلکه افکار ومعانی‌یه بیله سرایت ایدرك بزم شعرای اسلاف ادای نظم وافاده‌ده وخیالات ومعانیده عرب وعجمه ممکن مرتبه تقلیده سعی ایتمکی معارفدن عد ایتمشلر؛ وعجبا بزم منسوب اولدیغمز ملتك برلسانی وشعری وارمیدر وبونی اصلاح قابلمیدر؟ اصلا بوراسنی ملاحظه

ایتمامشلردر ! انشا یولنده‌ده حال تمامیله بویله اولمشدر : منشآت فریدون و آثار ویسی ونرکسی وسائر منشآت معتبره اله آلنسه ایچلرنده اوچده‌بر ترکجه کلمه بولنمز . وبرمصلحت افاده ایدرکن بدیع بیان فنلری قارشدیریله‌رق ، ابراز بلاغت ایچون اویله مشوش ومتتابع الاضافات عباره‌لر یازمشلرکه قاموس وفرهنك برابر اولمدقچه وبر آدم فن معانی وآداب عربده کمال مهارتی اولدقدن صکره عادتا بردرس مطالعه ایدر کبی ، برچوق زمانلر صرف ذهن ایتمدکجه معناسنی استخراجه مقتدر اوله‌ماز !

حالا باب عالی ودوائردن یازیلان محررات رسمیه اگرچه اسکی زمانلرده‌کلان ارباب‌معارف اقتدارنده کاتبلر اولمدیغندن اولکی منشآت درجه‌سنده معقد دکلسه‌ده ، بونلرده اول بابالك ولدزناسی اولدقلرندن ینه سجع وربط ومعناسی موهوم ومشکوك عبارات ایله مملودر .

اسکی انشالرده لغات عربیه وعبارات مخیله وار ایسه‌ده باری ضمننده ایی کوتو برمعنی دخی چیقاردی . شمدی ایسه ، عصر نارکاشمش وافکار وپولتیقه ایچلمش اولدیغندن بعض فرمانلر ومکتوب سامیلر وتقریرلرده اویله عباره‌لر کوریلیورکه لغتلر هرکسك بیلدیکی شیلر ایکن معنای صحیحی نه اولدیغی اکلاشلمق قابل اولمیور .

غریبی شوراسی‌که بویله اکلاشیله‌میه‌جق عباره یازه بیلمك حسن کتابتدن عد اولنیور ! مثلا : مفصل بر مکتوب صدارتپناهی‌که اوچ یوز سطر سوزدر بویولده ملکه‌سی اولان اك معروف برذاتك النه ویرلسون اوقودلسون ختامنده شو اوقودیغکز ماده‌یی لساناً

تقریر ایدیکز دینلسون. اووقت کتابمز نه کتابت وکاتبمز نه کاتبدر میدانه
چیقار.

واقعا شعر وانشانك بو حاله کیرمسی بو عصرك یاپمسی دکلدر.
عجملر قبول اسلامیتدن صکره علوم شرعیه‌یی تحصیل ایچون لسان
عربك تحصیلنه دوشدکلری صره‌ده کندی لسانلرینك شعر وانشاسنی
دخی اکا تقلید ایتدکلری کبی، بزده بدایت تأسس دولت علیه‌ده ایران
علماسنی جلبه محتاج اولدیغمزدن، آنلرك تربیه‌سی اوزره کندی
لسانمزی براقوب، عجم شیوه‌سنه تقلید خطاسنه دوشمشزدرکه علمای
رومك بوخصوصده ایتدکلری اهمال وقصور عفو اولنماز برخطادر.
زیرا بنی آدم آراسنده مدار تعاطیء افکار لساندر.

برملتك لسانی قواعد مضبوطه آلتنده اولمیوب‌ده هر النه قلم آلان
کیمسه‌نك کیفنه متابعت ایدر وحال طبیعیسندن چیقارسه اول ملت
بیننده واسطهٔ معاملات بوزولمش دیمك اولور.

تعجبه شایان دکلیدرکه بزده یازی بیلمك بشقه کاتب اولمق ینه
بشقه‌در. حال بوکه سائر لسانلرده یازی واملا بیلن کاتب اولور. واقعا
هرلسانده ادیب اولمق خیلی معلوماته توقف ایدرسه‌ده عادتا مرادینی
کاغد اوزرنده افاده ایتمك ایچون یازی یازمق کفایت ایلر.

بزده ایسه یازی اوکرندکدن ماعدا برچوق شیلر دها بیلمك
لازم کلیر:

اولا ترکجه املا بیلنملیدر. حال بوکه الك کوچ شی بودر. زیرا وقتیله
ترکچه‌یه مخصوص لغت کتابی یاپلمامش وعثمانلیلر ملل سائره‌یی دائرهٔ
حکومتلرینه آلدقچه هربرنده کوردکلری یکی شیلرك اسملرینی اول

ملتك لساندن آلوب آزچوق بوزه‌رق قوللانمش وهركاتب برلغتی سكون وحركاتنك ذهننجه اویان برشكلنی یازوب سائرلری دخی دیكر صورتده ضبط ایتمش اولدقلرندن املا اوكره‌نه‌جك كیمسه اوّل امرده بونلرك هانكیسنه تابع اوله‌جغنده متحیر اولور.

هله یكرمی سنه‌دنبری باب عالیده تفرد ایدن مأمورلرك هربری برجانلی لغت اولمق هوسنه دوشه‌رك كیمسی یایله (بیلدیریر) وكیمیسی یاسز (بلدرر) یازمغه باشلایه‌لی كوچك كاتبلر نه یپاجقلرینی شاشیردیلر

ثانیاً عربی وفارسی املا بیلمك لازمدر. بوایكی لسانك املاسنی بیلمك قواعدینی بیلمكه موقوف اولدیغندن اك آز صرف ونحو كورمینجه طوغری تركیب یازمق قابل اوله‌ماز.

ثالثاً بونلردن صكره اقلام دولتدن برنده برقاچ سنه‌لر استخدام اولنمق ایستر. بویله اولمدقجه (ایدوكنه)ـی (اولدیغنه)یه ربط ایتمه‌نك یولی بیلنه‌مز. وبونكته كمانكش سری كبی كاتبلرك درس اخیری اولدیغندن هرزمان بوملكه‌یی حاصل ایدرسه باب عالینك قوللاندیغی كاتبلرصره‌سنه كچركویا بریازی ماكنه‌سی اولور.

لكن بوقدر زحمتلرله شو ملكه‌یی اله كتورمش اولان ذات اصحاب قریحه وقابلیتدن ایسه بوتحصیلندن متلذذ اوله‌جق یرده متأسف اولملی در. چونكه مألوف اولدیغی روابط تركیبات كندینی بردائرهٔ محدوده ایچنه صوقمشدركه ذهننه تبادر ایدن معانیدن یالكز ملكه‌سنه اویه بیلنلری یازوب سائرلری.كه غایت نازك وغیر مأنوس دقایقدر، ترك وفدایه مجبور ومادامكه بوزنجیر ایچنده باغلی در امثالی راده‌سندن ایلری

کیتمکدن محروم ومعذور اولور. بو سببله کرك شعرمز وکرك کتابتمز نه درجه کیرو قالمشدر.

اویره کچه‌جك اصول قلم سیاتندندرکه تألیفلرده مطبوعاتده آثار معرفتلرینی ابراز ایله ادبیاتده برانقلاب عظیم حصولنه سبب اولان ذواتك اکثری «اولمغله. بولنمغله. اجلدن. حسبیله. مبنی، طولانی، درکار، آشکار..» دائرهٔ فاسده سنده انحصاره تنزل ایده‌مدکلریچون قاملرنده لایقیله مستخدم دکلردی. عالی کبی. مشفق کبی برچوق کران قیمت جواهر فطانت قدرلرینه لایق اولان رعایتی کوره‌میه‌رك، کیمی جنون کتوردی کیمی عشرتله تلف نفس ایتدی.

واه بزه‌یازق بزه بو حاله‌کوره بزم ملتده طبیعی حال اوزره نه‌شعر ونه‌ده انشا واردیمك اولور.

خیر بزم طبیعی اولان شعر وانشامز طشره خلقی ایله استانبول اهالیسنك عوامی بیننده حالا طورمقده‌در. بزم شعرمز، هانی شاعرلرك ناموزون دیه بکنمدکاری عوام شرقیلری وطشره‌لرده وچوکور شاعرلر آره‌سنده (دیش) و(اوچلمه) و(قیاباشی) تعبیر اولنان نظملردر. وبزم طبیعی انشامز مترجم قاموسك اتخاذ ایتدیکی شیوهٔ کتابتدر. واقعا بونظم و بوکتابت مطلوب اولان درجه‌ده بلیغ وطمطراقلی کورونمز ایسه‌ده امت عثمانیه ایلریله‌دیکی صره‌ده بونلره رغبت ایدلمدیکندن اولدقلری حالده قالمشلر بیومه‌مشلردر. هله برکره رغبت اوجهته دونسون آزوقت ایچنده نه‌شاعرلر نه‌کاتبلر یتیشیرکه عقللره حیرت ویرر.

والحاصل شعر طبیعی اودرکه شاعر جزئی بر ملاحظه اوزرینه

قلمی ایسه آلوب ارتجالاً قرق اللی بیت نظم ایده‌بیلملی. کتابت ملیه اودرکه الی قلم طوتان ذهننده‌کی مرادینی ایی کوتو کاغد اوستنه قویملی.

شمدیکی شعر وانشاده ایسه ترتیب معانی ایله برابر برده تشکیل وترکیب الفاظ دردی ذهنی اشغال ایتمکله نه شعرده، نه‌ده نثرده اصول ارتجال ممکن در.

هر ملتك شاعرلری وحتی بزم چوکور شاعرلرمز بداهةً برچوق شعر سویلرلر. بز ایسه بش بیت برغزلی طقوز آیده طوغرز کبی سویلرز سائر ملتلرده کبرا وحتی مصنفلر بالذات النه قلم آلوب مکتوب وتألیفات یازمازلر. بلکه یانلرنده‌کی کاتبلرینه آغزدن سویلرلر. آنلر دخی یازارلر. نته‌کیم بزده دخی کوی اغالری امام‌لره سویلیوب یازدیررلر. بوسببدن کرك مخابرات وکرك تألیفات انلرده سرعتلی وسهولتلی اولور. اما برمکتوب یازدیغمزده برایکی کره تسوید وتبیض ایتمدکجه استدیکمز کبی اوله‌مدیغندن هم مخابره‌لرمزده تأنی وبطائت وهم‌ده افاده‌لرمزده نقصان ورکاکت بولنور.

بو فنالغی دفع ایچون طبیعته اتباع ایتملی.

٣٣ ـ التنجیسی جودت پاشا حضرتلرینك اسلوب جدید عالی اوزره یازدقلری شیلردرکه بریسی تعلیم ادبیاته یازدقلری تقریض آتیدر:

ذوق بلاغت ایله حلاوتیاب حقیقت اولان ادبایه واضح وعیاندرکه اصل لسان عثمانی ترکجه اولدیغی حالده عربی وفارسی ایله مخلوط وممزوج برلسان لطافت رساندر.

کویا دوزخانهٔ معاینده طرز عرب اوزره بچلمش واصول فارسی اوزره دیکلمش اولان دیبای زیبای ترکیه بورنمش بر شاهد شیرین ادای بدیع البیاندر .

ذاتاً صیغ تصریفیه‌جه لك مکمل بر لسان اولدیغی حالده السنهٔ سائره‌دن اخذ واقتباس ایلدیکی الفاظ ایله خیلیدن خیلی زنکیندر . وعربی وفارسینك نیجه خواص ومزایاسنی محتوی اولمق حسبیله ادبیاتجه دخی غایت نازك وزنکیندر .

لکن ادبیاتی بالسهوله تحصیله وسیله اوله‌جق اصول مطرده وضع اولنمامش اولدیغی جهتله همان خلف سلفك اثرینه اقتفا ایله اکتفا ایده کلمشدر . حالبوکه یوزسنه انسان ایچون برعصر ولسان ایچون بردوردر ومرور اعصار وکرور ادوار ایله کرك هیئت اجتماعیهٔ انسان وکرك لهجه وشیوهٔ لسان نیجه تبدلات وتغیراته دوچار اولور .

ابکار افکار صانکه هرموسمده برکونه‌قبای لطافت نمایه بورینور وهرجمعیتده برنوع حلی نکت ومزایا ایله کورینور . بناءعلیه هرلسانك اصول تعلیم ادبیاتی مزاج دوره توفیق اولنمق لازمکلور .

اشبو عصر معارف حصر حمیدی آثار حمیده‌سندن اولمق اوزره بوکره ادبای عصرك ممتاز وسربلندی محمود اکرم بك افندی آثار اسلاف واخلافی تتبع ایله استنباط ایلدیکی قواعدوضوابطی جمع ایدرك ادبیات عثمانیه‌نك تعلیمی حقنده بوکتاب مستطابی تألیف ایتمش واسانزك ترتیب اصول ادبیاتنه راغب وطریق ادب عثمانی‌یه سالك اولنلره شاهراه دلالت اوله‌جق برکوزل چغر آچمشدر . جعل الله سعیه مشکورا وهذا

الاثر مبرورا مناالتقريض والذكر الجميل ومن‌المولى التعويض والاجر الجزيل .

٣٤ ـ يدنجيسى ـ مبانى‌الانشا مقدمه‌سنك شو پارچه‌سيدر :

علم انشا بليغ وفصيح اولمق وعبارات مستحسنه‌سى اهل قلم عندنده معتبر ومرعى اولان آداب ادابى شامل ومقامه منطبق بولنمق شرطيله كلام منثور يازمه‌نك اصـول وقواعدندن بحث ايدن علمه ديرلركه علم مـذكور افكارك معرفى وتصوراتك صـورت خارجيسى واذهانك واسـطهٔ تعاطيسيدر ابواب علوم وفنونه مدخل ومفتاح واصحاب حل وعقده هادى ومصباحدر . آنكله مداولهٔ تصور اولنور انكله تعاطئ افكار قلنور . نطق بنى بشره عطيهٔ قدرت ايسه انشـاده آثارنى ارائه وابقا ايچون موهبهٔ طبيعتدر .

علم ادبكه لفظ وكتابت جهتيله خلل وخطادن توقى ايلمكلكك منهاج ومنوالنى ارائه وتعيين ايدن انواع مباحثى شامل ، ومزاياى مقالك سلاست مأليله تراكيب صور وامثالنى معان برفن كاملدر .

تعريفى صددنده اولديغمز اصول انشـانك حيثيت كمال وتناسب اندام وجالنه واسطه ودالدر .

شوجهتله او اقسام فنونه‌ده اطلاع لازمدركه علل غائيه‌سـنده اولان آثار كلاميه ممدوح ومرغوب اولسون . اقسـام مذكوره‌يى علماى فن شـو وجه‌آتى اوزره تقسيم ايتمشـلردر . لغت . صرف . اشتقاق . نحو . معانى . بيان وبديع . عروض وقوافى ايشـته فنون ادبيهٔ مذكوره كتابت وانشانك تحصيلنه آلت وعلوم شرعيه وفنون عقليه وسير وقصص وامثالى علوم ايسه اكمال وترقيسنه مدار وعلتدر .

الحاصل کاتب ومنشی اولان کمسه لسانه مخصوص ادبیات ایله علوم وفنون متداوله یه وبرازده تواریخ ومحاضراته وقوف واطلاع حاصل ایدرك لازم‌کلان بضاعه‌یی ایدنملیدرکه قولنده متانت فکرنده سلامت سوزنده رصانت قریحه‌سنده وسعت حاصل اولسونده مالکی اولدیغی حسن طبیعتك موضوعنه خدمت ایتسون. دیمك استرم که حسن طبیعت جواهر معرفتله‌ده تزیین وتحلیه قلنملیدر.

بوبدیهیدرکه ایی یازمه‌نك شرط اولی ایی دوشنمکدر فقط بو دوشونش ماده ومآلك کوزلجه حفظ وتلقیسنه متوقف واوده حاوی اولدیغی اجزای مختلفه ایله استیناس وائتلافه منوطدر. بویله تفرعات مواده اطلاع ایسه انجق معلومات مبسوطه‌یی اکتساب ایله اولور.

٣٥ ـ بویدی مثالك اصحابی آثار متنوعه‌لریله‌اقتدار موجدانه‌لرینی کوسترمش ذواتدن اولدقلری کبی بونلره امتثالاً طرز جدید عالیده یازی یازانلریمز حمد اولسون بك چوق ایسه‌ده متعدد اثرلر نشریله معروف اولنلریمزدن بزم خاطرلیه بیلدکلریمز زیرده بیان اولنه‌جقلر درکه بونلردن :

٣٦ ـ برنجیسی‌ده : سری پاشا حضرتلریدرکه آثار قلمیه‌سی «نقدالکلام» نام اثرندن بروجه آتی نقل اولنان فقره کبیدر.

{ کلام الله }

کلام، الفاظ قرآنیه‌نك دلالت ایتدیکی معانیء شریفه‌دن عبارت برصفت ازلیه‌درکه نظم ایله معبردر.

سائر صفات ثبوتیه کبی بودخی ذات پاك خدا ایله قائمدر. حرف وصوتدن مجرد برمعنادرکه آکا (کلام نفس) اطلاق اولنور. انسانه نسبتله (کلام نفس) قلبده دوران ایدن سوز دیمکدرکه لسان آنك ترجمانیدر. نصلکه شاعر مشهور (اخطل) دخی

« ان الکلام لفی الفواد وانما

جعل اللسان علی الفوأد دلیلا »

بیتیله بوکا اشارت ایتمشدر.

حضرت (عمر الفاروق رضی الله عنه) دخی خطبهٔ مشهوره‌سنده « قدکنت زورت فی نفس مقالة اقولها » بیورمشکه بوده الفاظك مدلولی اوله‌رق قلبده دائر برکلام نفسینك ثبوت ووجودینه دلالت ایدر. واقعا شاعر ترکی دخی

« نه معنیلر نه سوزلر مندرجدر صفحهٔ دلده

اکرچه صورت ظاهرده خاموشم کتاب آسا »

دیمش.

محاورات ومکاتباتمزده‌ده مثلا « ضمیرمدن نه‌لر کچیور » « قلبمده نه‌لر وار » « عرض مافی البال ایلرم » کبی تعبیرات قوللانیرزکه بوده شو اطلاق واستعمالك یالکز لسان عربده دکل لسان عثمانیده‌ده شیوعنه شهادت ایلر.

الحاصل هر آمر وناهینك هر مخبرك امر ونهی واخبار ایتدیکی شیئك معناسی اولان ـ نفسنده حاصل اولور. صکره اومعنایه یاعباره ویاکتابت ویاخود اشارت ایله دلالت اولنور.

ایشه شو (معنی) علمك‌ده اراده‌نك‌ده غیریدر. چونکه الله تعالی

وتقدس حضرتلری ابولهبك ایمانه کلمیه‌جکنی محقق بیلوردی مع هذا آکاده ایمان ایله امر ایلدی .

ایمدی اکر کلامی علمك عینی اولسه بو ممتنع اولمق وارادهسنك ده غیری اولمسه ابولهب بهمه‌حال ایمانه کلمك لازم کلوردی .

(کلام نفس) عباراتك ده مدلولاتنك ده تغیریله متغیر اولماز .

زیرا مثلا بزیوسفك آیاغه قالقدیغنی خبر ویرمك استدیکمزده یوسف ایله قیام بیننده‌کی نسبت ایجابیه‌دن عبارت اوله‌رق نفسمزده بولدیغمز (معنی) عباراتك تغیریله تغیر ایتمز .

عباراتك تغیریله متغیر اولان مدلولاتنك یعنی اصطلاحده [معانیء اول] تسمیه ایتدکاری مدلولات لغویه‌سنك تغیریله‌د تغیر ایتمز .

چونکه مثلا (یوسف آیاغه قالقدی . یوسف قیام ایتدی . یوسف قائمدر .) کبی سوزلرمز معنای واحدی یعنی قیام زیدی اخباردن عبارت برطاقم تعبیرات اولوب بوتعبیراتك بشقه بشقه اولمسیله مقصود اولان معنی‌که زیدك قیامنی اخباردر ، تغیر ایتمز .

وبوده ظاهردر . زیرا [عبارات] ازمنه‌یه ، امکنه‌یه اقوامه کوره مختلف اولور . وبونلرك اختلافی حسبیله اومعنای نفسیده اختلاف وتغیر حاصل اولمقسزین عباراتك مدلولاتی‌ده مختلف اولور . بلکه اومعنایه عباره ایله نصل دلالت اولنورسه کتابت واشارتله‌ده اویله دلالت اولنور .

شو ایضاحدن معلوم اولورکه (کلام نفس) دیدیکمز شومعنی عباراتدن عبارت اولان (کلام لفظی) نك ده غیریدر عباراتك تغیریله متغیر اولان مدلولاتنك ده غیریدر .

استدلال

علم واراده‌یه مغایری ثابت اولان صفت کلامك ثبوتنه هم اجماع امثله همده الله تعالی نك متکلم اولدیغنه‌دائر انبیای عظام علیهم‌السلامدن نقلك تواتریله استدلال اولنور.

چونکه انبیای عظام حضراتی الله تعالی حضرتلرینه کلام اثبات ایدرلر و«الله تعالی بونی امر ایتدی. شوندن نهی ایتدی.» و«فلان شیدن خبر ویرییور» دیرلر ایدی بونلرك – یعنی امرونهی واخبارك هپسی ایسه اقسام کلامدندر. انبیای عظام حضراتنك صدق‌مقاللری دخی ید عالیه‌لرنده ظهور ایدن خارق‌العاده‌معجزات باهره ایله‌ثابتدر.

قالدیکه صفت کلام ثابت اولمادقچه تکلم مستحیل ایدوکی مقطوع ومجزومدر.

استطراد

کلام نفسی‌یی اثبات ایچون مقام استشهادده ایراد ایلدیکمز «وقد کنت زورت نفس‌مقالة اقولها» ترکیبی یوم سقیفه‌ده بین‌الاصحاب جریان ایدن مباحثهٔ معروفه ومنازعهٔ مشهوره‌یه دائر حضرت عمر الفاروقك (رضی‌الله‌عنه) زمان خلافتنده ایراد ایتدیکی برخطبه‌دن مأخوذدر.

حضرت عمر اشبو خطبه‌سنده انصار کرامك ارتحال حضرت رسالتپناهی کونی برینی‌نامزد امارت ومسندنشین خلافت ایتمك ایچون مدینهٔ منوره‌ده واقع [سقیفهٔ بنی ساعده] نام موضعده طوپلانوب عقد انجمن مشورت ایتدکلری طویولنجه اجلهٔ اصحابدن حضرت

(ابو بکرالصدیق) و(ابوعبیدة بن الجراح) رضی الله عنهما ایله برلکده محل جمعیته واروب بینلرنده جریان ایدن محاورهٔ مشهوره‌یی مؤخراً بالمناسبه نقل وحکایه بیوردقلری صره‌ده «او آرالق بن‌ده نفسمده تحسین ایتدیکم مقاله‌یی ایراد ایچون برقاچ کره سوزه قارشمق ایستدمسه‌ده ابوبکر [هله سن سبرایت طور] دیه‌رك بکا تأنی وترك استعجال ایله امر ایدر وضمیرمدن کچنی بیلورمش کبی هردفعه‌سنده بنم سویله‌مك ایستدیکم شیلردن بریسنی ترك ایتمیوب عینیله آنی وبلکه‌ده آندن احسننی سویلردی.» دیمش‌که بوده هم جناب عمرك انصافنه دلالت وهم «نفسمده تحسین ایتدیکم مقاله» تعبیری‌که [زوّرت فی نفس مقالةً] سوزینك ترجمه‌سیدر. کلام نفسی‌نك ثبوت وجودینه شهادت ایلر.

ایشته (کلام نفسی) دیدیکمز متکلمله قائم اولان شو معنادرکه متکلم بریسنی ضمیرنده‌کی اومعنادن خبردار یعنی افادهٔ مافی الضمیره ابتدار ایتمك ایستدکده یاحروفدن مرکب، الفاظ ایله لساناً سویلر. ویا الیله کوزیله وسائر اعضا وجوارحیله اشارت ایدرك آکلادیر. یاخود اومعنایه دلالت ایدن نقشلرله بریره نقش ایدرك بیلدیرر.

٣٧ ـ ایکنجیسی: مدحت افندی حضرتلریدرکه لزومنده یازدیغی طرز عالیسی شویله‌در:

«مسعودیت مدنیه خیاللری نهایت الامر بویله بر حس ندامت وپشیمانی‌یه نصل وسعت ویرمزکه یوزلرجه سنه‌ده حاصل ایلدیکی معموریت اوزرینه غبطه بخشای انام اولان برشهر عظیمك چند ساعت ظرفنده یانغین یرینه دوندیکی کوریلیور. قرق ییلده مکملیت

بشریه‌سی حصوله کلان بر انسان کاملك بش پاره‌لك برقورشون ایله دورلدیکی، همده بیکلرجه‌سی بر آنده یره سرلدیکی نظر حیرتله مشاهده اولنیور.

جنك!...

بادیٔ امرده اویله مقدس برشی‌که قدسیتنك وجدانجه ملاحظه وموازنه‌سی بورکده برقاینار قانك جریانی حس ایتدیریور. اویله‌یا! مسعودیتمزه کوز دیکن حاسدلری سائقهٔ حسدله تشبث ایده‌جکلری تخریبدن منع ایچون ایجاد اولنمش بر ایشدر.

فقط جنك!..

نه مستکره شی طول امل وغلبهٔ حسد وسوق غرضله نوعیت بشریه‌سنه مخصوص اولان ملکیتی ملعنت عفریتانه‌یه تحویل ایلین انسانلری هدف حرکت ملعونانه‌سنه ایصال ایلیان شهراه دخی جنك دیه بادیٔ امرده تقدیس ایلدیکمز بر کیفیت دکلیدر؟.

ترك سلاحه بر چاره وارایسه اوده سلاحلنمقدر. تخریب عالم فکرنده بولنانلر سلاحله کلدکلری کبی بونلردن تحافظ وتدافع ایچون دخی انلره سلاح یوزندن بشقه یوز کوسترمك خطا اولدیغی حقایق وتجارب تاریخیه‌دندر.

انسان اوغلی اوقدر غریب بر مخلوقدرکه یوز چویردکجه شماریر. شماردقجه یوز بوله‌جق اولورسه دها زیاده شماریر. جهان آنك اسیری اولسه ازمك ایچون جهانك خارجنده احرار ارامغه قالقیشیر. هنده قدر کیدن اسکندرلر ازمیده قدر کلان تیمورلر بریسی شرقدن

ودیکری غربدن مستقوف چوللرینه قدر واران تیمورلنکلر، بوناپارتلر ایشته هپ بوشهارقلق‌اوزرینه کلمشلر وکیتمشلردر.

باخصوص‌که اول معترض کندی مدافعه‌لرندن عاجز بولنان نسوان وصبیانك جکرلرینی پیرتمق ایچون ناخن جون آلودیله میدانه چیقدقده (سن هر بورکی قادین‌وصبی یورکیمی ظن ایدییورسك‌که سنك بوهیبت مدهشه ومخوفه‌که قارشی تتره‌سون؟ ایشته سکا بورك‌که پولاددر) دیه میدانه آتیلان دلاور کندی جاننی بنی نوعی یولنده قربان ایتمکی کوزه آلدیررسه فضائل انسانیه مراتبنك قدمهٔ عالی العالنه واصل اولور ملیونلرجه بنی نوعنك تحسین وآفرینه دکل عادتا منتنه مظهر اولدیغیچون مسعودیت دنیویه واخرویه‌دن اوله‌رق بوندن بالاتر هیچ برسعادت بوله‌مز. شبهه یوق که بورتبه‌یه وصول دخی هرحکمنی جامع اولمق اوززه هرحالده براولومدر. حتی قدرشناس اولان برآدم اولومك نچهٔ خون آلودینه دوچار اولان بیکلرجه آدم میاننده الك زیاده رزمکاه فداکاریده جانیله جومردلك مسابقه‌سنك پیشوای اولانلره آجیر. هم آنك ضیاعنه اغلر همده کندی یوزندن منتظر اولان خدمتك فقدانته یانار.

نام عظمت انسانی زیب سرلوحهٔ ماتم ایلدیکمز ه..... پاشاء بنی نوعنك اول یکانه‌لرندن ایدیکه سینهٔ ملکانه‌سنده موجود اولان ارسلان یورکی حملهٔ شیرانه وصولهٔ قهارانه‌سنی تحریب بلاد ایچون دکل بلکه بوملعنت ایچون هجوم ایلیان یوزبیکلرجه اشقیایه بالمدافعه ینه یوز بیکلرجه احرارك حریتی والحاصل جهانده جنت اولمق

اوزره توصيفه شايان اولان برمملكتك معموريت ومسعوديتنى اشقياى مرقومه‌نك پاى تخريبندن محافظه ايچون كنديسنى سوق ايلدى . »

٣٨ اوچنجيسى – سعيد بك افنديدركه اكثريا طرز آتيده يازار :

« يامستعان وقتيله اعتدال وفضائل اخلاقه مسكن اولان اوسقف كياه بسته وكاشانهٔ ساده‌لر نره‌يه كيتدى؟ رومانك سادكىٔ احوالى يرينه قائم اولان بوزينت منحوسه نه‌در؟ بوشيوهٔ غرابتنماى لسان نه‌در؟ بوهيكللر بولوحه‌لر بو بنالر نه‌ديمك اوله‌جق؟ اى بيشعورلر نه‌در بو ياپديغكز؟ سزكه فرمانفرماى اقوام ايديكز دست غالبيتكزده مغلوب اشخاص خفت اتصافك شمدى ربقهٔ اسارتنه كنديكزى قويمشسكز. زمام حكومتكز خطبه پردازلر النه كچمش برطاقم معمارلرى رساملرى هيكلتراشلرى سخره‌كارلرى نائل ثروت وغنا ايتمك ايچونمى وقتيله يونانستانى وآسيايى خونكزله اسقا ايلديكز ؟ . »

٣٩ دردنجيسى – اكرم بك افنديدركه دائما طرز آتى ايله افادهٔ مرام ايدرلر :

«حسيات قلبيه افعال ومعاملات حياتيه‌يه داخل اولديغى كبى مؤلفات ادبيه‌يه دخى كيرر. قلبك هيچ بروجهله مداخله ايتمديكى برتأليف قنونه منسوب اوله بيلير سه‌ده ادبياتدن معدود اوله‌ماز. برحقيقتى بيان ايتمك اعلى اولديغى كبى آنى جالب نظر برصورتده كوسترمك على الاعلادر. فقط يالكز انى بى فنايى طاتمق كفايت ايتمز؛ انى بى سوديرمك فنادنده نفرت ايتديرمك لازمدركه بوده حسه عائد بروظيفه‌در.

حسيات قلبيه بلاغتك معلم اولى عد اولنسه شاياندر . اكثريا قوهٔ

اقناعیه نك عاجز قالدیغی یرده حسیات غلبه سنی تأمین ایدر. طبیعیدرکه هر بر مؤلف قارئلرینك قلوبنی تسخیر ایتمك ایستر. بو خصوصده مظفریتی حاضرلیان فکر و صورت حکمیدر. آنجق او مظفریتی قازاندیران حسیاتیدر. تحریك قلب اقناعدن دها امیندر. بعض وقت بر طامله کوزیاشی بر برهاندن دها قوتلیدر. ایشته درجهٔ اهمیت ادبیه سی شو تعریفاتدن آکلاشیلان و براز اشاغیده انواع و طبایعندن بحث اوله جق اولان حسیات ـ حقیقی و طبیعی اولمدقجه ـ حائز قیمت واعتبار اوله ماز. بناءً علیه هر بر حسده اساساً وجودی لابد اولان حقیقت و طبیعتدر. »

٤٠ بشنجیسی ـ عبدالحق حامد بکدرکه هر وقت فقرهٔ آتیه کبی عالی شیلر یازار.

طارق بن زیاد نفردکل سردار دکل بر اردو ایدی بر قلعه ایدی او حیله کار بر اردویی اسیر ایتمك بر قلعه یی تخریب ایلمك ایستیوردی. طارق بن زیاد اردوده دکل قلعه ده دکل بر اقلیم ایدی. خبیث بربری او اقلیمی تسخیر ایده جك اردو باتوب سردار اوله جك اقلیم الدن کیده جکدی. محو اوله جقدق. بن یتشدم بر سرداره امداد ایله بر اردویی تخلیص بر مملکتی استرداد ایله بر ملتی احیا ایتمش اولدم!

٤١ التنجیسی ـ معلم ناجی افندیدرکه دائما طرز آتی اوزره یازار:
« هر درلو آثار غربیه یی آثار شرقیه یه ترجیح ایله درایتفروشلغه اوزنیر برخیلی شیق بکلرمز بولندیغی معلومدر.

بونلر غرب آثار ادبیه سنی دخی علی الاطلاق شرق آثار ادبیه سنه ترجیح ایدرلر. بر عربك بر عجمك بر ترکك ثمرهٔ فکری اولان بر اثر

ادبی اوروپا ادباسندن برینك اثرینه مرجح ویا معادل اولمق بونلرجه دائرهٔ احتمالك خارجنده‌در. مثلا ویقتورهوغونك سویلدیکی ایکی بیتی تنظیر ایده‌جك ویا اندن دها رنکین سوز سویلیه‌جك برشاعرمز بولنمسنی تصور ایتمه‌لر بیله بولنه‌جغنی تصدیق ایده‌مزلر. آجینه‌جق حاللردندرکه بکلرمزك بوفکری شرق وغربك آثار ادبیه‌سنی تتبع ومقایسه‌دن حصوله کلمش برتمییز صحیحه مستند دکل. «بزده هیچ برشی ایلریله‌مه‌مشدر» ادعاسنده بولنانلرمزه طفلانه اتباعدن نشأت ایلمش برحکم تقلیدیدن عبارتدر. کچنلرده بونلردن بریسیله کوروشدك. ادبیاتدن بحث آچلدی.

آثار غربیه‌دن ترجمه ایتدیکمز پارچه‌لری پك زیاده بکنمکده اولدیغنی سویلدکدن صکره «بزده‌ده بویله عالی شیلر یازار ادیبلر یتشسه» یوللو بر آرزوی وطن پرورانه اظهار ایلدی.

کندیسنك بو آرزوسنه اشتراك ایله برابر المزده‌کی اسلام آثار قلمیه‌سی نظر دقتدن کچیریله‌جك اولسه ایچنده خیلی عالی سوزلر بولنه بیله‌جکنی بونلری کوروب آکلایانلرمز غربیون آثارینی مطالعه ایله‌ده اشتغال ایلدکلری حالده فکرلرینه برقات دها وسعت قوت کلدك طبیعی اولدیغنی بیان ایتدیکمز صره‌ده ترجمه اولنان پارچه‌لرینی اك زیاده تقدیر ایتمکده اولدیغی [پرودوم]ك شو فقره‌سنی کندیسنه عرض ایلدك: «انسانلرك حقیقتنی آکلایه‌مدقلری خدا حقنده سویلدکلری سوزلری ایشتدکجه جناب حقی بیلشمزك درجه‌سنی دوشونیورم. باقیورم هپ بر نقطهٔ معرفتده طورییورز. هیچ ایلریلیه‌میورز.»

بك افندی فرانسز شاعرینك بوسوزینی‌ده پك بکندی.

«بزده شوكا باقكز» دیه‌رك فقرهٔ آتیه‌یی كوستردك :

«آلهی نه بیوكسك! سنك حقكده توصیفاتمز نهایت بولیور. عمرمز آخر اولیور. حال بوكه هنوز اوّل اوصافكده بولنیورز هیچ ایلریلیه‌مدك.»

برمآلده اولان ایکی فقره‌نك برینی بکنوب دیکرینی بکنمه‌مك بر شیئه جهت تعیین ایتمدن ـ هم کوزلدر هم چرکیندر دیمك کبی بك آچیق برتناقض اوله‌جغی ایچون بکمزك بوفقره‌یی‌ده تحسین ایلدیکنه حکم ایدییورسکز یا. اوت بونی‌ده بکندی؛ فقط قائلی کیم اولدیغنی صوردی «شرق ادباسندن بریدر» دیدك. ایناتق ایستمدی. «ظن ایتمم. ها اوله‌بیلیر. بونلردن بریسی بر اوروپا ادیبنك فکرندن اقتباس ایله بویله برشی یازه‌بیلیر بوکا دیه‌جکم یوق.» طرزنده بیان مطالعه‌دن صکره متفکرانه سکوت ایتدی.

او «بوده برفرانسز شاعرینك سوزی اولملیدر پرودومك دیدیکنه بك بکزییور. برفرانسز دکل ایسه ینه مطلقاً اوروپا ادباسندن برینکدر. اویله یا! بویله پارلاق سوزلری آنجق اوروپالیلر سویلیه‌بیلیرلر. بزده بونلری المزدن کلدیکی قدر انلردن قاپارز. صکره خرده فروشلغه چیقارز.» کبی ملاحظه‌لرده بولنه طورسون بزاوکمزده‌کی کاغدلردن برینی دها آله‌رق آثار شرقیه‌دن اولمق اوزره شو پارچه‌یی‌ده بك افندی‌یه ارائه ایلدك :

«هرهانکی طرفه قولاق ویرییورسه‌م حیرته دلالت ایدر برسؤال آوازی ایشیدییورم. هرکس حدنجه حیرتزده‌در. بکا طریق عشقده دوچار حیرت اولمامش برآدم کوستره‌بیلیرمیسین؟»

اوته‌کی فقره‌لردن دها شاعرانه اولدیغی ایچون دکل مألجه آنلرله همان دوشادوش کلدیکی ایچون بلمز بونی‌ده بکنمکه مجبور اولدیسه‌ده آثار شرقیه‌دن اولدیغنی تصدیقده تردد کوستردی .

آنك اوزرینه بزده تحمل توکنیرکبی اولدی‌ده کندیسنه دیدککه :

« شرق آثارندن اولدیغنی انکار ایده‌میه‌جککز شو بیتلرله‌اشنالغکز وارمیدر ؟ :

ازهر طرفی که کوش کردم
آواز سؤال حیرت آمد
یك دل بنما که درره او
برچهره نه حال حیرت آمد

بر آز بوزیله‌رق «خیر» جوابنی ویردی . آثار غربیه مرجحی بك افندینك هنوز حافظ دیوانی اوقومامش اولدیغی آکلاشلدی .

ینه دیدککه :

شو بیتی اولسون طانیمزمیسکز ؟ :

مجلس تمام کشت وبآخر رسید عمر
ماهمچنان در اول وصف تومانده ایم

بکمزك دها کلستانده کورمه‌مش اولدیغی میدانه چیقدی ! چونکه بو سؤالمزه ساده برسکوت ایله مقابله ایلدی . زواللی بودفعه دها زیاده بوزولدی .

بویله بربك افندینك کوستردیکمز فقره‌لردن هانکیسی بیت سعدینك هانکیسی حافظك بیتلرینك ترجمه‌سی اولدیغنی فرق ایده‌مه‌سی مستبعد

اولمدیغندن بونلری تعیین ایلدکدن صکره پرودومك فقرهٔ معروضه‌سی سعدینك بیتندن آلمه کبی برشی اولدیغنی‌ده سویلمکه جسارت ایتدك. بك افندی بردن بره « پرودومك اوفقره‌سی سعدینك بیتندن آلمه اولدیغی نه‌دن معلوم؟ افندم نه بیلیر سکز بلکه بالعکس سعدی آندن اقتباس ایتمشدر » دیمسونمی؟.

بزه حیرت کلدی زیرا بکلك سعدی‌یی بیلمدیکی کبی آثارینی بکنمدکده اولدیغی پرودومی‌ده هیچ طانیمدیغنی اکلادق. کوله‌رك دیدك که :

« نه سویلیورسکز موسیو ژون ترك! سعدی التی یوز بوقدر سنه‌لك برآدمدر. پرودوم ایسه معاصرلرمزدندر. معاصرلرمزدن اکلایور میسکز آتی عصر اول کلش کچمش اولان سعدی عصر حاضرك پرودومندن نصل اقتباس ایتمش اوله‌بیلیر؛ دلیمسکز؟ کاشکی وهم ایتدیککز کبی متقدمینك متأخریندن اقتباس معرفت ایتمسی ممکن اولسه‌ده دنیانك بزدن صکره حاصل ایده‌جکی ترقیاتدن همان شمدی اقتباس واستفاده‌یه باشلاسه‌ق نه اعلا شی »

« انسان بیلمدیکی شیئی‌ده بیلور ظن ایده‌جك خلقتده بر مخلوقدر. برشیئی اوقدر کندی بیلوب بیلمدیکنی آکلاملیدرده آنی هرکسه بیلدیرمکه صکره قالقشملیدر. نه سعدی‌یی نه‌ده پرودومی بیلمین برآدم هانکیسنك هانکیسندن اقتباس ایتمش اولدیغنی نصل بیله‌جك نه شرقی نه ده غربی آکلامیان بربك آثار شرقیه وغربیه‌دن هانکیسنك راجح اولدیغنه نه ایله حکم ایده‌جك؟ اکلاشیلیورکه مثلا حافظك برسوزینی ترجمه ایدوب‌ده آلفره دوموسه‌یه اسناد ایدرك بزه کوسترسه‌ك تحسین خوان

اوله‌جقسکز . وولته‌رك براثرینی ابن سینانك اولمق اوزره عرض ایلسه‌ك بكنمیه‌جكسكز ترجیح تمییز ایستر . بر آدمك بیلمدیكی برشیئی ینه بیلمدیكی برشیئه ترجیحه نه‌حقی اوله‌بیلیر . »

سز اثره باقیورسکز بو حالده‌سزه سوز بكندرمك قولای‌اولور . ادبای شرقیونك همان كافهٔ آثاری شرف تقدیركزی قازانه‌جغنده شبهه ایتمیكز . چونكه بونلری‌سزه قارشی اوروپا ادباسنه اسناد ایدیورمك كوچ برشی دكلدر . » ایضاحاتمز بودرجه‌یه وارنجه یانمزده برایكی‌ده مستمع متبسم بولندیغی جهتله غایت صیقلمش اولان كنج بك‌افندی آرتق طوره‌میه‌رق مجلسه وداع ایلدی . بوبكك شمدی استانبولده امثالی یك‌ده چوق بولنه جغنی فكر و بضاعه‌جه كندیسنه بكزر كنجلره تصادف ایده‌مامكه باشلامش اولمه‌مزدن استدلال ایتمكده وبوندرتدن پك‌ممنون اولمقده‌یز .

٤٣ یدنجیسی ــ سامی بك افندیدركه لزوم كوردیكی اثرلرنده طرز آتی اوزره قلم قوللانیر .

« بو وجهله بین‌العرب شعر مرور زمانله تنزل وتدنی ایتمش‌ایسه‌ده بوفوق لعاده لسانك كندینه مخصوص برفصاحت ولطافتی وشعره زیاده‌سیله استعدادی اولدیغی كبی شعرای قدیمه‌نك آثار موجوده‌سی دخی نمونه ورهبر یرینی طوته بیله‌جكندن عربلرك شعرده بر دوو جدیدلری اولمق ممكن ومأمولدر شو قدر واركه شعرای قدیمه‌نك فصاحتنه امتثاله چالشمقله برابر شعرك بیابان وخیمه ودوه حدودی ایچنده محصور براقلمیوب اوفصاحتك حسیات وافكار عالیهٔ جدیده‌یه

تطبيقی اقتضا ایدر. چونکه بوکون برعرب شاعری امریء القیسک اشعاری وادیسنده شعر یازمغه نه قدر اوزنسه ینه اوزمان جاهلیت شاعرینك نااهل وعاجز برمقلدی اولمقدن قورتیله مز شعرده تقلید ایله شهرت قازانیله میوب ره نارفته یه کیدلمکله قازانیلیر. بوسببه مبنیدر که شعرانك متقدملری دائما متأخرلرینه مرجحدر. شاعر اولمق ایستیان آدم تقلید ایتمیوب کندی حسیات شاعرانه سنه تبعیتله شعرده یکی برچیغر آچمغه چالشملیدر. شعرای عربك خیالاتی غایت واسع وعالی اولوب از سوزله چوق معنی افاده ایتمك یولنده کی مهارتلری دخی محیر عقولدر. کندی نسل ونسبلرینی سماحتلرینی ویا دیکر حاللرینی مدح وثنا ایله تفاخر یولنده سویلدکاری اشعار مبالغه دن خالی دکلسه ده عشقك لذائذ وخصایص فراقك آلام ومحنی محبوبه نك حسن وجمال واوصافی مروت وکرم وعلو جنابك فضائلی کبی احوال طبیعیه حقنده سویلدکاری اشعار مبالغهٔ عجمانه دن خالی اولمغله برابر تصویرات مجسمه حالنده اولوب اوقدر طبیعی اوقدر مؤثر اوقدر حزین ولطیفدر که خلفای عباسیه نك بربیت ایچون برشاعر ویاراوی یه اوقدر آغیر احسانلر ایتمش وچوق دفعه برمصراعك استماعندن مستمعینه فوق العاده حاللر وقوعبولمش اولدیغنه دائر «اغانی» ده «الف الیف» ده وسائر کتابلرده کوردیکمز روایاته تعجب ایتمامکلکمز اقتضا ایدر.

شعر عربینك برنقصانی وارسه اوده شعرای عربك تاریخه متعلق ویاخود صرف مخیلاتدن اوله رق براوزون وقعه یی اساس اتخاذ ایله تفصیلاتنك نظم وتصویرینه کیرشمکی عادت ایدنمامه لری وبناءً علیه مشاهیر شعرای عربك آثاری ایچنده هومر فردوس دانت میلتون کبی

شعرانك آثاریله مقایسه اولنه بیله جك مفصل ومنتظم براثر بولنه مامسیدر.

٤٣ ـ سكزنجیسی : ابوالضیا توفیق بكدركه اثرلری طرز آتی اوزره یازلمشدر :

«حسن افاده برنجی درجه ده كوزل دوشنمكله وایكنجی درجه ده كوزل دوشنوبده كوزل یازانلرك آثارینی نمونه طوتمقله میسر اولور.

كوزل دوشنمك بردرجه یه قدر تحصیله وهرشیدن زیاده استعداده محتاجدر. پك قبا ذهنلی آدملر بیلیرزكه تحصیله اولان اقدامی سایه سنده پك معقول شیلر یازار. هیچ یازی بیلمز ادیبلر ایشیدیرزكه میدانه كتیردكاری اثرلرك برمصراعی ویابرعباره سی دنیانك الك بیوك عالملرینی حكیملرینی حیرتده براقیر.

جاهل اولوركه كوزل دوشنور كوزل یازار كوزل یازمه نك یوللرینی ایجاد ایدر. آنك استعدادینه برده معرفت منضم اولورسه آثارینه برقاچ قات رونق ویرمسی امور طبیعیه دندر.

عالم اولوركه استعدادی كوزل دوشنمكه كوزل یازمغه وهله كوزل یازمه نك یولنی ایجاده كافی دكلدر تحصیل قوتیله كوزل دوشنه بیلیر كوزل یازه بیلیر وبلكه كوزل یازمق ایچون طریقلرده ایجاد ایدر.

عصرمزده بولنان ادبا بو مقدماتی قبول ایتدكلرندركه استعداد فطری یه تجربه برابر دائما طبیعتی حسن تصور وحسن افاده وبلكه اقتدار ایجاده سوق ایده جك اسباب ایله اوغراشیرلر بوقاریده ایما ایتمش ایدككه اوسببلر خلقه قاعده ومثال كوسترمكدن عبارتدر.

ادبیاتده برخاصه كورلمش قاعده اوقدر فائده ویرمیور. مثلا الك بیوك بر عالم ریاضی الك كوچك صراف قدرفائض مركب حسابنده

سرعت ومهارت كوسترەمديكى كبى. اك بيوك برمعانى خواجەسى اك كوچك بر غزتە محررى قدر «كاتب» اولەميور.

هيچ شبهە يوقدركە برغزتە محررى اديب اولمق ايچون اقتضا ايدن اسبابە برمعانى خواجەسى قدر مالك اولەماز. بوكا ايسە هيچ شبهە يوقدركە دنيادە نە قدر معانى خواجەسى وارسە اديب اولمق استعدادندن محروم ونە قدر غزتە محررى وارسە ادبياتجە تحصيل احتياجندن وارستە ومع مافيه اصحاب تحصيلك فوقندە بولنمغە مقتدردكلدر.

بو مطالعاتە مبنى تشريح علل قواعدينى اربابنە براقەرق يالكز ملتمزك ادبياتنە خدمت ايچون امثالى حاوى برمجلە ترتيبنى هردرلو تشبثاتك اك مهمى عد ايلدم.

بومجلەدە طوتديغم اصول حالدن ماضىيە نظردر. فكرمك صحيح اولوب اولمديغنى ايسە آثار مندرجە ارائە ايدر صانيرم. اجدادمزە باقەليدە نە اولمقلغمز لازم كلديكنى آندن اكلامەلى. يوقسە يازديغمز شيلرە ويسيلرك فلانلرك آثارى محك عد اولنورسە ادبياتمزك استقبالى امين اولەماز.

«ماضى نەدر؟ برموت ابدى!..» قولى لسانمزە تطبيق اولنورسە عاكف پاشانك ظهورندن اول بودعوانك حقيقتنى اثبات ايچون يوز بيك شاهد بولە بيليرز.

سز احتمال كە اوقوديكز لكن هيچ مأمول ايتميكزكە اولادكز [خمسۀ نركسى] ويا [سير ويسى] اوقومغە مقتدر اولەبياسين اكر اواقتدارى حاصل ايتمكە صرف عمر ايدرلرسە يازق كنديلرينە يازق ملتە خصوصاً وخصوصا يازق سزە.

حال معلومدركه صولت نفس قبيلندندر استقبال ايسه شمديلك بزز ايلرودهده اولادمز اوله‌جق .

التى يوزسنه‌لك برملتك افرادى آره‌سنده يوزلرله منشى كلمش ايكن طوپى يكرمى قدرينك قبول ايديلشى احتمال كه طمطراق الفاظ طرفدارانى عندنده وسيلهٔ اعتراض عداولنور . فقط بزجه حكمسزدر چونكه بزادبيات دينيلان خاصهٔ جليله‌يى معمى قياس ايلمش اولسه‌يدق اوحالده همايون نامه‌لر شفيق نامه‌لرله اوچى زاده‌لرك فلانلرك آثارندنده مثال انتخاب ايدردك .

برده زمانمزده آثارنى قبول ايتديكمز ذواتدن بشقه منشيلرمز كلمامش دكلسه‌ده آنلرك عمومنى ادباى معهوده آثارنى مقلد يعنى ادبياتى بشقه نقطهٔ نظردن محاكمه ايدن طاقمدن بولديغمزايچون اثرلرينى قبوله لزوم كورمدك . مثلا ضيا بكك (ضيا پاشا مرحومك) كرچكدن انشا اطلاقنه سزاوار اولان شمديكى آثار ادبيه‌سيله مقايسه وبناءً عليه مؤاخذه فكرى اولمامش اولسه‌يدى اندلس تاريخنى پارچه انتخابى ايچون دكل حتى وقعه تحقيقى مقصديله‌ده اله آلمقده تردد ايدرك .

شونيده علاوه ايله ختم كلام ايدهلم : مقصدمز ادباى سالفه‌نك قابليت ومعرفتلرينى انكار دكلدر بلكه فضيلت وقدرتلرينى تسليم ايله برابر مسلكلرينك مقصد حقيقته موافق اولمديغنى اخطاردر .

٤٤ ـ طقوزنجى ـ حميد وهبى افنديدركه مشاهير اسلام نام اثرنده طرز آتى اوزره قلم قوللانمشدر .

(فردوسى) بلاغت پروران شعراى عجمك اشهرى اولان برشاعر سحر آزمادر . مؤلفات وامهات ادبيه‌ده نام لازم الاحترامى ياد وتذكار

اولدیغی صردده (سلطان الشعرا) عنوان مفخرتنك اضافه قلنمسی کندیسنك نصل بر ناظم بی عدیل اولدیغی کوسترر. ایراد ادله و براهینه حاجت وارمیدرکه حضرت شاعرك علو دها وسمو ذکاسنك نمونهٔ مجسمی اولان (شهنامه) میدانده طوریور.

تصویر نجدت وحماست خصوصنده‌کی مهارت وقدرتیله حاصل ایتدیکی وسعتلی برفکر تخیل شخص نادر الموجودینه نصیب اولان خوارق مخصوصاتدن ایدی. مثلا انسان صاحب ترجمه‌نك خیالخانهٔ فکرنده وجود ویرمش اولدیغی بر محاربه قصه‌سنی اوقور ایکن کویا میدان کارزار قارشیسنده تجسم ایتمشده بالذات ایچنده بولنیور ظن ایدر.

(٣٢٣) سنهٔ هجریه‌سنده (طوس) شهری قراسندن (رزان) نامنده‌کی بر کویده کهواره پیرای عالم شهود اولمشدر.

اصل اسمی (حسن بن اسحق بن شرف) اولوب پدری طوس جوارنده (فردوس) دینیلان بر بوستان فردوس نشانك باغباناق خدمتیله مشغول اولدیغیچون (فردوسی) لقبنی آلمش وبولقب ایسه مؤخراً مخدوم عرفان موسومی اولان حسنه توارث وانتقال ایتمکله بووجه ایله کندیسنه فردوسی دینیله کلمشدر.

حسن عنفوان صباوتی پدرینك یاننده کچیرمش ورسیدهٔ اوان جوانی اولنجه بعض شعرا وادبانك بزم مشاعره واستفاده‌سنه دوامه باشلامشدر.

مع مافیه زمانك قسم اعظمنی ذکر اولنان باغچهٔ نزهت افزاده یکدیکرینه کسب التصاق ایدن اشجار لطافت دثارك اغصان سایه داری

التنده امرار ايتديره‌رك فطرةً حائز اولديغى طبيعت شعريه‌سنه مشاهدهٔ بدائع طبيعتله برقات دها كشايش ويرر ايدى.

بو وجه ايله تشكيل ايتديكى دائرهٔ معيشت احرارانه‌ده ياشامقده وصيت فضل وعرفانى هرطرفده شايع اولمقده ايكن سعادت حاضره‌سنه قارشى بر رقيب پيدا اولدى‌كه بوده طوس واليسى ايدى زواللى شاعر والىٔ قدرناشناسك مشكل تحمل اولان اذا وجفاسنه قارشى ايچه مدت اظهار اصطبار ايتمش ايسه‌ده ايش (كارد باستخوان رسيد) درجه‌سنه وارەرق آرتق حوصلهٔ صبر وتحمله صيغه مامقده بولنديغى ايچون بويله بر محنت دورا دور التنده ازلمكدن ايسه مركز سلطنت اولان (غزنه) يه بالعزيمه (سلطان محمود سبكتكين) ه عرض حال ملال اشتمال ايتمكى تصميم ايتمكله بركون اوراق والواح طبيعيه‌نك مطالعه خانهٔ بى بدلى اولان اوكوزل باغچه‌سنه اجراى وداع ايله يوله چيقدى. غزنه‌يه مواصلتنده پادشاهه برشاعر صفتيله دكل عادى بر باغچوان زى وصفتيله بث شكايت ايلمكله نصلسه شكايات واقعه‌سى مؤثر اوله-مديغندن و آتيا اسماع حال ايده بيلمك مقصديله برخيلى زمان توقفه مجبور اولديغندن بالطبع همياخچهٔ انتعاشى تهى قالمشدر.

شاعر اغتراب زده برارالق وطننه عودتله مشتاق اولديغى بوستان صفا نشانه چكلمكى تصور ايتمش ايسه‌ده تشبث واقعندن تأثرياب اولمق لازم كلان والى طرفندن اسكيسندن زياده دوچار جور و آزار ايديله‌جكنى بيلديكيچون بوتصورينى ساحهٔ فعله چيقارمغه بردرلو جسارت ايده‌مدى.

بنابرین بعض شعرانك جملهٔ عاداتندن اولدیغی اوزره سر آمدان وآکا بردولته ستایشی حاوی قصائد وقطعات تقدیمیله بونلرك مقابلنده الهکچیره بیلدیکی (جائزه) لرله تهوین ضنك معیشته چاره جو اولمغه باشلادی .

فقط بومسلك عالم حریت ایچنده یاشامش وهیچ برکیمسه‌یه دست کشای جروسؤال اولمامش اولان شاعرعالی‌جنابه پك کران کلدیکندن او وقت سلطان محمودك رئیس الشعراسی بولنان مشهور (عنصری) یه بالانتساب اونك واسطه‌سیله نائل امل اولمغی تصور ایتمکده اولدیغی اثناده کیم بیلیر طوسده‌کی باغچه‌سنك منظرهٔ لطیفه‌سی خاطرینه کلمسندنمیدر نه‌در غزنه باغچه‌لرندن برینه کتدی‌که اوراده بردرخت سایه دارك التنده سلطان محمودك ارکان نادیٔ عرفانی اولان عنصری ، فرخی، عسجدی بسط قالیچهٔ اقامتله مناولهٔ مشاعره ایتمکده وبرساقیٔ کاچهره ادارهٔ کأسات اذواق ایلمکده ایدی .

فردوسی بونلری کورمکله برابرکیملر اولدیغنی بیله‌مدیکندن اوراده‌کی برفوارهٔ صفانثارك کنارندن آبدست الەرق نمازه شروع ایتدی رندمشرب شاعرلر کندی زعملرنجه بویله برپژ مرده لباسلی برزاهد باردك بی محابا یانلرینه تقربندن طولایی کرمیٔ مجلس مشاعره لرینه رشاشهٔ کسل ونقیصه صاچیله جغنه ذاهب اولملریله دفعنه چاره آرامغه باشلادیلر . ایچلرندن بری یانلرینه کلیرسه برمعاملهٔ جعلیهٔ بدمستانه اظهاریله دفعی شق وصورتنی تکلیف ایلمش ایسه ده عنصری حال وشانی هنوز معلوم اولمیان برآدم حقنده بومعامله‌نك اجراسنی‌مناسب کوره‌مدیکندن نهایت طرفلرندن قافیهٔ مشکله‌یی شامل

برر مصرع سویله‌یه‌رك دردنجی مصراعك سویلنمسی لزومنك کندیسنه تکلیف اولنمسنی و بو بار گران تکلیفك هر حالده التندن قالقه‌میه‌جغندن اوحالده بیان اعتذار ایله برصورت لینه‌ده باشلرندن صاوملرینی اتفاق آرا ایله تنسیب ایلدیلر.

غریبدرکه قوهٔ متخیله‌لرینه شاعرلر دفعی مذاکره‌سیله اتعاب افکار ایتمکده بولندقلری زاهدك عالم شاعریتده کندیلرندن دها عالی برموقع احراز ایتمش برشاعر، آتش زبان اولمق احتمالنی خاطرلرینه بیله کتیرمك ایسته‌میورلر ایدی.

بوتصوردن خبیر اولمیان فردوسی نمازی بتیردکدن صکره شاعرلرك اکلنجه‌لرینه غبطه ایلدیکندن بواکلنجه‌یه اشتراك ایله تعدیل آلام واکدار ایلمك ایچون یانلرینه کلوب اوطوردی.

شاعرلر سومدکاری زاهدك آره‌لرینه کیردیکنی کورنجه همان برموجب قرار امر مشاعره‌یه اشتراکی لزومنی افاده ایلدیلر.

فردوسی برطور بشوش ایله: «تکلیفکزی المدن کلدیکی درجه‌ده ایفایه چالیشیرم. موفق اوله‌مزسه‌م کرمیٔ بزم محبتکزه برودت ویرمامك ایچون کیدرم!» دیمکله شاعرلر ارتجالاً شو اوچ مصراعی انشاد ایتدیلر.

عنصری

«چون عارض تو ماه نباشد روشن»

فرخی

« مانند رخت کل نبود درکلشن

عسجدی

« مژکانت همی کذر کند ازجوشن»

فردوسی عسجدینک شو مصراعندن صکره نوبت انشادك کندیسنه انتقال ایلدیکنی و شو مصارعهٔ ادبیه‌ده احراز ایده‌جکی غلبه‌نك نصل قیمتلی بر غلبه اوله‌جغنی اکلانجه دردنجی اولمق اوزره:

« مانند سنان کیو درجنك پشن »

مصراعنی بالبداهه آوردهٔ لسان فصاحت ایلدی .

بو مصراع اوزرینه شاعرلر دوچار حیرت اولوب علی الخصوص قافیه و مقامه مناسبت تامه‌سیله برابر مفهوم عمومیسنك بر وقعهٔ مهمهٔ تاریخیه‌یی حاکی بولندیغنی تیقن ایلدکلرندن اك زیاده نظر واهتمامی جلب ایدن (جنك پشن)ك نه کبی جنکدن عبارت بولندیغی حقنده ایضاحات ویرمسی رجاسنده بولندیلر .

حقیقت حالده شاعر بدیهه‌کو شو مصراعی انجام قدیمه‌نك ملاحم کبرادن عد ایتدکاری بر ملحمه‌یی مصور اوله‌رق سویله‌مش ایدی .

یعنی ناظم خبایا قرین قهرمان نامدار (رستم)ك دامادی بولنان (کیو) نام پهلوان نبرد آزمانك (پشن) دینیلان بر موقعده سرنمای ساحهٔ ظهور اولان بر قانلی جنکده کوسترمش اولدیغی مأثرلری وقهرمانی‌یی تصویر وتبیین ایلمك ایستیوردی . هرنه‌حال ایسه فردوسی بوبابده اعطای تفصیلات و نکت سخنوری‌یه دائر بر صورت وله فزاده بث معلومات ایدنجه شاعرلر صوفیٔ بارد ظن ایتدکاری مسافرك بر آتشپارهٔ بلاغت وفصاحت اولدیغنی اکلایه‌رق رفاقتنه نائل اولملرندن طولایی اظهار مسار بی‌شمار ایلدیلر .

٤٥ اونجیسی ـ عبدالرحمن فهمی افندیدرکه مدرسهٔ عرب نام اثر عالیسنی طرز آتی اوزره یازمشدر .

لسان عربك السنهٔ سامیه جمله‌سندن اولدیغی مسلم ایسه‌ده هانکی تاریخده ظهور ایله مستقلاً برلسان اوله‌رق تکون ایتدیکی صورت قطعیه‌ده معلوم دکلدر. کعبهٔ معظمه‌یه تعلیق اولنان قصائد مشهوره وباشلیجه آثار منظومه اشبو لسان شریفك وقت سعادتدن برخیلی زمان اول مکمل اولدیغنه دلالت ایلر. لکن موسی وسلیمان (علیهما السلام) زمانلرنده عرب امتی ایچون بردور ادبیات موجود اولدیغی ادعا اولنورسه صحیح نظریله باقیله‌مازه هله بوادبیاتك صکره‌دن یعنی اسلام طرفندن تخریب ایدلدیکنی ادعا ایلمکه امکان یوقدر. بونك الك قوتلی شاهدی عرب امتی اره‌سنده خط وکتابتك ظهور دین‌مبیندن انجق برعصر اول کوریله بیلمش اولمسی وضبط آثاره عصر سعادتده اعتنا ایدلمش بولنمسی قضیه‌سیدر. قصائد مشهوره‌دن بشقه تواریخ سیر وانسابده مصادف مطالعه اولان برطاقم موزون ویا منثور برطاقم نطق وحکایه‌لرك وثوق وصحتی دخی تسلیم اولنمق اقتضا ایدر.

عربك الك قدیم شعرینی تشکیل ایدن بومحدود اثرلر شخصه وبعض احوال عادیه‌یه عائددرکه محاسن اسلوبك فقدانده مبنی اشعار سامیه‌نك تمامیله ایللك درجه‌سنه مشابهدر. نته‌کیم ابن‌قتیبه (کتاب الشعر والشعرا)سنده شو عباره‌یی: «لم یکن لا وائل العرب من الشعر الابیات یقولها الرجل فی حاجة» درج ایلمشدر. واقعا معلقات دنیلان قصائد مشهوره واونوع آثار سائره الك مکمل ادبیاتدن معدوددر. مهجور وغیر مستعمل اولان برطاقم الفاظ وتعبیراته تصادف اولنه بیلدیکی حالده ینه اصول قدیمه اوزره مرتب آثار نوعندن عد ایلمك ممکن دکلدر.

قصائد مذکوره‌نك اسلوب مخصوص قواعد صرف ونحوه ومعانی‌یه نظراً خالص ادبیات عربیه‌یه توافق ایلر.

شبهه‌سز بوقصائد اوته‌دنبرو الك مشهور علمای عرب نظرنده بیله غایت مغلق واستخراج مألی زیاده‌سیله مشکل عد اولنور حتی معلقات شارحلرینك الك مشهوری اولان امام زوزنی علی‌الاکثر بربیت‌ایچون ایکی ویا اوچ احتمال تکلیف ایدرکه بوصورت معلقاتك مغلق ومشکل الاستخراج اولدیغنه دلالت ایلر.

قصائد مذکوره‌نك بومغلقیتی جائز که متروك اولان یعنی زمانك غایت آغیر وخفی تأثیریله دکیشن برصرف ونحو اصولنه موافق‌اولمسندن ایلرو کلسون. نته‌کیم یونانیلرك شاعر مشهوری (اومیروس)‌ك لساننده‌کی مغلقیت اویله برتحوله اسناد اولنور.

لسان‌عرب السنهٔ سامیه‌دن برشعبهٔ مستقله اولدیغی حالده قبائل عدیده ایچنده شایان دقت ومتنوع برطاقم شیوه ولهجه‌لره مالکدر. بونلرك الك فصیح والك بلیغی ایسه قریش لغت وشیوه‌سیدر:

کانت قریش اجود العرب انتقاداً للافصح من‌الالفاظ واسهلها علی‌اللسان عندالنطق واحسنها مسموعاً وابنیها ابانة عما فی‌النفس والذین عنهم فقلت اللغة العربیه وبهم‌اقتدی وعنهم اخذ اللسان العربی من‌بین قبائل العرب هم قیس وتمیم واسد فان هولاء همم‌الذین عنهم اکثر ماا‌خذوا معظم وعلیهم اتکل فی‌الغریب وفی‌الاعراب والتصریف. ثم‌هذیل وبعض کنانة وبعض الطائیین ولم یؤخذ عن‌غیرهم من‌سائر قبائلهم.

وبالجملة فانه لم يؤخذ عن حضرى قط ولاعن مكان البرارى ممن كان يسكن اطراف بلادهم المجاورة لسائر الامم الذين حولهم فانه لم يؤخذ من لخم ولامن جذام لمجاورتهم اهل مصر وقبط ولامن قضاعة وغسان واياد لمجاورتهم اهل الشام واكثرهم نصارى يقرمون بالعبرانية ولامن تغلب واليمن فانهم كانوا بالجزيرة مجاورين لليونان ولامن بكر لمجاورتهم للقبط (للنبط) ولفرس. ولامن عبدالقيس وازدعمان لانهم كانوا بالبحرين مخالطين للهند والفرس ولامن اليمن لمخالطتهم للهند والحبشة ولامن بنى خنيفة وسكان اليمامة ولامن ثقيف ولااهل الطائف لمخالطتهم تجاوراليمن المقيمن عندهم ولامن حاضرة الحجاز لان الذين نقلوا اللغه صادفوهم حين ابتدؤا ينقلون لغة العرب قدخالطوا غيرهم من الامم وفسدت السنتهم. والذى نقل اللغة واللسان العربى عن هولاء واثبتها فى كتاب قصيرها علماً وصناعة هم اهل البصرة والكوفة فقط من بين امصار العرب. انتهى ابونصر الفارابى ـ الالفاظ والحروف.
لسان عربك قبائل مذكوره بيننده مشهود اولان شوتفاوتى عربستان قطعه سنده ساكن اولان قبائل عرب ارasنده شيوهٔ لسانجه برتفاوت جزئيدن عبارتدر.

(تاريخ مدنيت عربيه) مؤلفى دوقتور كوستاولك بيان ايلملك استديكى مغايرت دخى قطعات سائره ده سويلنان لسانده كى لحن وتغيردن منبعث براختلاف مهمدركه ابونصر الفارابى نك بيان ايلديكى نوع تفاوت ايله خلط اولنمامغى اقتضا ايدر.

واقعا لسان ادبئ عربينك بتون السنهٔ قديمهٔ مشهوره كبى ايروجه برشيوه وشعبه سى يوقدر. لسان عوام يعنى لسان محاوره كه دجله دن

امیدبرونه قدر سویلنمکده‌در متعدد لهجه وشیوه‌یی احتوا ایله هر قطعه‌نك کندیسنه مخصوص بعض تعبیرات وشیوهٔ تلفظی واردر.

محاورات شفاهیه‌ده شایان اعتنا اولان بولحن وتغیرلر لسان عربه ملکه‌سی اولمیان ویالکز قواعد مخصوصه‌سیله تعلم ایدن ذوات ایچون افریقا سواحلیله سوریه وحتی عراق وحجاز اهالیسنك لسانلرینی تفهمده موجب صعوبت اولمقده‌در.

لکن مراکشلی برعرب مسقطده‌کی عربك وآنلر مکه بدویلرینك وبونلردخی اوته‌کیلرك والحاصل آفریقا عربستان وآسیاده لسان عربله سویلر نه‌قدر اقوام وار ایسه یکدیکرینك لسانلرینی تفهم ایده‌بیلیرلر عربستان قطعه‌سندن غیری ممالك اهالیسی‌که بوکون لسان عرب ایله تکلم ایلمکده‌درلر اوللری مثلا ــ یونان وقبط وبربرلسانلری ایله متکلم اولدقلری حالده قوم نجیب عربك فتوحندن صکره لسان عربله تکلم ایتمکه باشلامشلردر.

دنیانك همان براوجندن اوبر اوجنه قدر سویلنان بولسان عجبا لسان ادبینك بوزنتیسیدر؟ بوکا احتمال ویریله‌مز زیرا لسان عوام اکرامت عربیه‌نك آفریقا واسیایی استیلا ایله نشر علوم وتعلیم حکمت دینیه ایلدیکی ودنیانك اك بیوك قسمنی تحت حکمنه آلدیغی تاریخلرده ظهور ایتمش اولسه اوقدر اطراد واتحاد ایله برابر ایلك شیوه‌نك قطعات مختلفه خلقی طرفندن بودرجه تغیر اولنمش اولدیغنه ومراکش وسودان ومصر لهجه وشیوه‌لرنده بومرتبه تفاوت عمیق ظهورینه ــ اقلیمك تأثیریله برابر امکان ویریله‌مز. لسان عوامك بوفتوحدن

اول ظهور وتشكل ايتمكله باشلاديغنه يعنى لسان مذكور فتوحات ايله برلكده كلمش اولديغنه قائل اولمق اقتضا ايدر.

عرب مورخلرى ايله نحويونك قبائله عائد صورت تلفظ حقنده ايراد ايلدكلرى كنايات وتعريضات غلطات لسانيه‌نك قديماً وجودينه دالدركه «ابن فارس»ك فقه‌اللغه‌سندن آلنان عبارهٔ اتيه اوقسم شواهدندر:

اخبرنى ابو الحسن احمد بن محمد مولى بنى هاشم بقزوين. قال حدثنا ابوالحسن محمد بن عباس الخشكى حدثنا اسماعيل بن ابى عبيدالله قال اجمع علمائنا بكلام العرب والرواة لاشعارهم والعلماء بلغاتهم وايامهم ومحالهم ان قريشاً افصح العرب السنةً واصفاهم لغةً وذالك ان الله تعالى اختارهم من جميع العرب واختار منهم محمد صلى الله عليه وسلم فجعل قريشاً قطان حرمه وولاة بينه فكانت وفود العرب من حجاجها وغيرهم يفدون الى مكة للحج ويتحاكمون الى قريش مع فصاحتها وحسن لغاتها ورقة السنتها اذا انتهم الوفود من العرب تخيروا من كلامهم واشعارهم احسن لغاتهم واصفى كلامهم فاجتمع ماتخيروا من تلك اللغات الى سلائقهم التى طبعوا عليها فصاروا بذلك افصح العرب. (الاترى انك لاتجد فى كلامهم عنعنة تميم ولا عجر فيه قيس ولا كشكشه اسد ولا كسكسة ربيعة ولا كسر اسد وقيس) وروى ابوعبيد.

كرهٔ ارض اوزرنده اليوم مستعمل اولان لسان عرب شيوه‌لرندن فصاحت اصليهٔ عربيه‌يه اك زياده قريب اولان حجاز وعراق شيوه‌لريله صنعا ويمن حواليسنده سويلنان شيوه‌در.

اوروپا علماسندن بعضيلرينك بيانته كوره سودانده‌كى مسلمان عربلر دخى فصاحت اصليه اوزرينه تلفظ ايدرلر ايمش. عالم بداوتده

(حجاز وعراق) یشایان عربك لغت وشیوه‌لرنده خالصت ولطافت ایسه جمله‌نك معلومیدر.

آفریقانك شمال شرقیسنده وبالخصوص بربریه‌ده سویلنان لسان عرب دیکرلرندن چوق زیاده فرقلی اولمغله برابر حجاز وعراق وسوریه ومصر اهالیسنك اکلایه‌میه‌جغی درجه‌لرده دکلدر. سزاوار اخطاردرکه بواختلافات جواهر اصلیه‌نك تعدیلاته معروض اولمسندن ایلرو کلمیوب زوائددن انبعاث ایدر.

ازجمله سوریه ومصرده (فعل مضارع) صیغه‌لرینه بر (م) ویا (ب) علاوه اولنه‌رق: (بیکتب) و (منکتب) دیرلر. بربریه‌ده بر (ك) علاوه اولنه‌رق (کیکتب) وبعضاً دخی (راح یکتب) سویلرلر.

لسان عرب داخلنده بودرت شیوه‌دن بشقه ولهجهٔ مخصوصه عدادنده صایلمغه جدیر اوله‌جق برشیوه دها کوستریله‌مز.

واقعا اوفاق تفك بعض لحن وتغیرلر مشاهده اولنه بیلورسه‌ده آنلره لهجه نامی ویرمکدن ایسه خداوندکار وآیدین وقسطمونی خلقنده کوریله بیله‌جك اولان بعض مخالفتلر کبی خفیف برمحلی وبلدی شیوهٔ محدود نامی ویرلمك مناسب اولورکه شایان اهمیت دکلدر.

لسان عرب دنیانك اك بیوك قطعه‌لرنده لسان عمومی حالنی اکتساب ایلمکله‌ده قالمیه‌رق حکومت اسلامیه زیردستانی اولان اقوام نصرانیه‌نك لسانلری اوزرینه اجرای تأثیر ایله برلسان مخلوط میدانه چیقارمشدر. اعصار اخیره‌یه دکین اسپانیانك غرناطه ودیکر جبال متسلسله‌سنده سویلنان لسان اولساندر.

لسان عرب محمود غزنوینك فتوحات واستيلاسندن صكره و باخصوص ایران توسطيله هندده دخی اشبو تأثیری اجرا ايلمشدر .

یکی فاتحلر مستوليلر لسان مذکور ایله تکلم ایدرك هند لسانی عرب لسانيله تلقيح اولنمش وكلمات مأخوذه لسانك اك مهم عناصری حكمنی اخذ ايلمشدر .

هندده مستعمل اولان لسانلردن اك زياده كلمات عربيه استعاره ايليان اردو لسانی اولوب درتده اوچی همان عرب وعجم كلماتندن عبارتدر . اصول وقواعد صرف ونحوی ــ ایران شیوه‌سيله براز تعديل اولنديغی حالده ــ اسكی هند نحو وصرف قواعدينه موافقدر مالزيا اطه‌لرنده دخی عرب لسانك تأثيری كوريلور .

عرب لسانك آسيا اقوامی اوزرينه اجرا ايلديكی بوتأثيری شبهه‌سز حكمت فقه وعلم كلامك او امتلره ويرديكی افكار ونزاكت حسيات ايله برابر اجرا ايلمشدر .

اقوام مذكوره ايچنده عرب لسانيله وبرازده كلمات ايرانيه ايله قاريشه‌رق بسبتون لسان آخر صورتنه كيرمش اولان عثمانلی لسانی تاتار صرف ونحوينی محافظه ايده بيلمش (عرب وفرس قواعدندن استعاره ايلديكندن بشقه) اولديغی حالده اصلندن همان پك آز كلمه‌يی محافظه ايلمشدر .

مثلا اون كلمه‌دن عبارت اولان برجمله اكثر كلمات عربيه‌دن عبارتدر هله آثار اسلافی مثال اوله‌رق اورته‌یه قويمق لازم كلسه ترجمه اولديغنه اينانمق ممكن اولماز .

لسان عثمانی بواوچ لساندن یعنی عرب ایران تاتاردن تشکل ایتمکله یکدیکرینه مخالف اولان هندئی اوروپائی والسنهٔ سامیه شیوه‌سنی جمع ایدرك غریب برمنظره اظهار ایلر.

آسیانك مخصوصاتندن اولان بونوع انقلابات لسانیه اوروپاده مشهود اولەماز. اوروپاده مظفر اولان ملتك ویامغلوب اولان قومك لغةً وتصریفاً ونحواً قبول اولنەرق ایش بتمش اولور.

آسیاده بالعکس لغتده انقلاب کورلدیکی حالده صرف ونحوده تحول کوریلەمز. اوجهتلەدرکه آسیاده فقط برنوع لغت کتابی قبول اولنمق ممکندر دینه بیلور. مثلا اردو لغت کتابی عرب وفرس ترکلرك عرب وفرس لغاتنی احتوا ایدر.

لسان عربك آفریقاده اجرا ایلدیکی تأثیرده آز شایان حیرت دکلدر. آسیاده عراق وسوریه حدودلری داخلنده بولنان لغت عربیه افریقانك عمومنی استیلا ایدرك بتون بربر ممالکیله صحرای کبیر وسودان قطعه‌سنی واطلانتیق سواحلیله کینه وبتون جنوب جهتی امت عربیه نفوذی تحتنه کچمشدر.

آفریقایه کچن امت عربیه هانکی قبیلەدن اولورسه اولسون (قریش قبیله‌سی اولمق روایتی نظر دقتدن اوزاق طوتاملیدر) اوقطعەنك اکثر جهاتنی عادات نجیبه وافکار عالیجنابانه ایله منور ایلمشدر. حمد اولسون اللهه دین مبین احمدی بوکون دخی ظفر وغالبیتده دوام ایدرك موزانبیق وماداغشقار سواحلنده وسینەغال وکینەنك سیاهلری اره‌سنده سرعت مکمله ایله ترقی ایتمکده ولسان عرب دخی دین ایله برابر ایلرولەمکدەدر.

لسان عربك دنیا یوزنده اجرا ایلدیکی بو تأثیردن اوروپا دخی خارج قالمامشدر .

اسپانیا وپورتغال وسائر اوروپا لسانلری وبالخاصه فرانسز لسانی ادبی فنی برچوق الفاظ وکلمات عربیه اخذ ایلمشدر . اوروپا لسانلرنده تصادف ایدیلان کلمات عربیه‌نك اکثر فنی وصناعی برطاقم اصطلاحات مکمله‌دن عبارت اولدیغنه کوره قرون وسطی‌ده بولنان خرستیانلرك کرك علوم وفنونده وکرك صنایعده پك چوق کیرو بولندقلری اکلاشیلور .

والحاصل لسان عرب سایه‌سنده‌درکه او تاریخه قدر بولندیغی دائرهٔ محدوده ایچنده قالان السنهٔ سامیه عالمه‌کندینی طانتدیرمش ولسان عمومی حالنه کچه‌جك اواستعداد فوق العاده‌یی اظهار ایلمشدر .

فی الحقیقه بین الامم اك زیاده شهرت بولان السنه‌دن یونان ولاتین لسانلریدر . حالبوکه ملل مختلفه‌نك افکار مذهبیه وسیاسیه وادبیه‌لرینی افاده‌یه مدار اولمق شرفندن اك بیوك حصه‌یی عرب لسانی احراز ایتمکه مجبور اولمشلردر .

لاتین ویونان لسانلری استیلای امم‌ده عرب لسانی قدر قوت ووسعت کوستره‌مامشلردر .

لاتین لسانی قاپانی‌دن بریتانیایه وریندن اطلسه قدر یونان لسانی سجلیادن دجله وادیسنه وبحر سیاهدن حبشستانه‌قدر تعمم ایده‌بیلمش اولدیغی حالده لسان عرب — انفاً سویلندیکی کبی — اسپانیایی کاملاً

ویره‌نه طاغلرینك شمالی‌وافریقایه و آسیای جنوبی‌یی جاوه‌یه‌وروسیه‌یی قزانه قدر والحاصل جهات عالمك اکثرینی تحت استیلایه آله‌رق امتلرك لسانی ویا ناطقهٔ ادبیات وحکمتی اولمشدر.

بحر سفیدده واقع مالطه جزیره‌سی ذاتاً اوته‌دنبری خالص برلسان ملی‌یه مالك اولمیوب هانکی ملت طرفندن استیلا اولنمش ایسه‌اوملتك لسانی قبول ایده‌کلمشدر.

وقتیله فنیکه‌لیلر صکره قارتاجیالیلرك لسانلری اجرای حکم ایدرك عصرمزده دخی مالطه لسانی دینلن شی ـ انکلیز ویا ایتالیانجه سویلنان قصبه‌لر مستثنا اوله‌رق ـ ایتالیان و آلمان لسانلریله مخلوط وشمالی آفریقا لساندن بشقه برشی دکلدر.

والحاصل حکومت عربیهٔ اسلامیه غرب وشرقده منقرض اولدیغی حالده لسانلری برچوق اقوامك علوم وفنون وادبیاتنده حاکم قاله‌رق کتب مذهبیه ودینیه اکثر او لسان شریف ایله تحریر اولنمقده‌در. مؤلفات مشهورهٔ ایرانیه‌دن یالکز بر شهنامهٔ فردوسی کوریلورکه همان صرف ایران لسانی اوزره یازلمش اولسون اکثر مثلا ـ « بصید وشکار اشتغال نمودی » کبی درت کلمه‌دن ایکیسی کلمهٔ عربیه‌دن عبارت کورینورکه قاعدهٔ تصریفیه ونحویه‌سنه موافقتدن بشقه کندینه مخصوص هیچ برصفتی قالمامشدر.

لسان شریف عربك رونق ومزیتی ایله مدنیته اولان بوخدمت وتأثیرینه کلنجه: چونکه برلسانك بواوصافی حائز اولمسی اولاً ذوات واشیا ایله قائم اولان افعال واحوال واوصاف ونعوتی وبونلرك مراتب ذاتیه واضافیه‌لری وازمان وامکنه‌یه مقارنتی وکیفیت وکمیتلری

والحاصل مزایای طبیعیه وعارضیه‌یی اثباتاً ونفیاً وکمال یسر وسهولتله افاده اولنه‌بیلمك ایچون ایستنیلدیکی طریق وصورتده صیغ افعال وصفات واسما اخذ وتصریف اولنه بیلمکدن ثانیاً معانیء اصلیه‌یه قوت وشدت ویره بیله‌جك تعبیراته مالك اولمقدن ثالثاً تصورات وافکاری طرز قدیم ونهج صحیحده وکمال وضوح ایله افاده‌یه مساعد بولنمقدن رابعاً معانیء حقیقیه‌یه مترتب ومقتضای حال دنیلان خصائص ومزایانك علاوه‌ته محتاج اولیه‌رق ویا محتاج اولسه‌ده ترکیب اصلی‌یه نسبتله احصر واوجز اوله‌رق تبلیغ اولنه بیلمکدن خامساً معانیء متخیله‌نك ترشیحات ایله شعشعه‌بار اولمسنه ومحاسن فکریه‌نك تعبیرات وصنایع لفظیه ایله انطباق ایلمسنه کذلك مساعده ایلمکدن سادساً اخلاق، معنویات، فقه، حکمت، ادبیات وسائر اقسام معرفتك لغات واصطلاحاتنده استقامت وصحت وشمول ووسعت اولمق والحاصل طریق افاده‌نك شرائط وارکان عمومیه وخصوصیه‌سنی مخل اولمیه‌جق صورتله دقایق ورموز حسن فکری خطاسز ونقصانسز افاده وتبلیغ ایده بیلمکدن عبارت ایسه لسان عرب مزایای مشروحه‌نك کافه‌سنی حائز وحتی بزم احاطه ایده‌مدیکمز دها برطاقم خواص جلیله‌یه مالك برلسان شامل المحاسن درکه مدنیت حاضره‌یه اولان خدمت وتأثیری میدانده‌در.

آثار ادبیه ومؤلفات سائره‌یه وباخصوص متونه مراجعت اولنسون. الك مدقق ذواتك بومتون اوزرینه یازدیغی شرحلره باقیلسون. میدانه قونیلان حقایق اوعبارات ایله قیاس قبول ایتمیه‌جك درجه‌ده اوسع واوقوالبه مظروف اوله بیلمکدن ابعد کورینور.

٤٦ ــ اون برنجیسی : بورایه قدر اسملری ذکر اولنان وهر

بری بر صورتله استاذم اولان ذوات عالیشانه یعنی محررین وتابعین ادبه تقلید ایله یازدیغم اثرلردن بالخاصه (اصـول بدایع) ایله (مناقب طبیعیات) درکه اصول بعدایعدن شو :

عالم مدنیتی کرداب فنایه القا ایدن سیل بلا یعنی شمال وحشیلرینك هجوم واستیلالری بونجه ترقیات بدیعه‌یی مضمحل وپریشـان وملت نجیبهٔ عربك محافظه ایتدیکی آثار فضائلدن ماعدا کافهٔ مخترعاتی بی نام ونشان ایلدی.

وحشیلرك هجوم واستیلالری عالم معرفتی اسـاسندن صارصان اشنع مصائبدن اولوب علوم، صنایع، قوانین، سیاسیات بومصیبتلره دوچار اولان انسانك صفحهٔ خاطرندن حك اولنمش وبعض شیلری درخاطر ایده‌بیلان اذکیانك معلوماتیده اوته‌بری سرلری دوکلمش آیینه‌ده کوریلان یارم یمالاق عکسلر کبی قالمش ایدی.

بوداهیه‌لرك وقوعیله پامال حقارت اولدیغندن طولانی کوشـهٔ نسیانه چکیلوب منام غفلته وارمش اولان شاهد زیبای معرفت خرستیانلرك ظهوریله ایقاظ اولنمق ایستنلمش ایسه‌ده دردنجی عصر میلادی‌یه قدر بلاشعاع قرا کلقده حرکت ایدنلرك حال وطورلرنده کوریلان اغنا ومشکلات کبی برطاقم موانع وصعوبات ایچنده یووارلنه قالمشدر.

برقاچ عصرلر امتداد ایدن منام غفلتك بدایت یقظه‌سنده ظهوری طبیعی اولان سرسملك تماماً اوچ عصر سـوردیکی کبی یدنجی عصر میلادی اوائلنه قدر کذران ایدن زمانلرده تریاکیلرك عقللری باشلرینه کلنك اوزره قهوه وتوتون ایچمکه صرف ایتدکاری زمانلر کبی حوایج ضروریه‌یی ایفا مقصدیله یالکز زراعت وتجارته حصر اولنمشدر.

خلاصهٔ كلام بروقتلر شرق وجنوبی پرنور ايدن چراغ معرفت شمال طرفندن‌وزان اولان روزكار وحشتله سونوب انوار مدنيته‌ظلمت جهالت غلبه چالمش وعالم انسانيت ربقهٔ اسارته كردن‌دادهٔ اطاعت اوله‌رق برچوق عصرلر بوحالده كذران ايلمش اولديغندن زمان وحشت منتهیٔ عودت بولنمش ايدی. احوال عالم بوطرزده دوكلديكی برزمانده ويدنجی عصر ميلادی اوائلنده ايديكه

(وما ارسلناك الارحمة للعالمين)

سر جليلی اشكار اوله‌رق شمس منير اسلاميت افق نامحدود قدرتدن طلوع ايدوب عالمه پرتو نثار رحمت وسعادت اولدی.

دور تجدد

كافهٔ مدونات تاريخيه‌نك روايات متفقه‌لرينه وبوبابده نظرمطالعه‌مزدن كچن كتب افرنجيهٔ مقبوله‌نك محتوياتنه نظراً مدنيت حاضره تاريخنك مبدأی دين مبين اسلامك زمان ظهوريدر.

ترقيات مدنيهٔ اسلاميه بر عصر قدر كندی دائره‌سی داخلنده بولنان اقوامه منحصر قالدقدنصكره بتون دنيايی مستفيد ايتمكه باشلامش وبغداد ايله قوردو شهرلری برر منبع ضيای معرفت وصنعت اوله‌رق كافهٔ عالمه نشر انوار بدايعله شهرتشعار اولمشدر.

سكزنجی عصر ميلادی وايكنجی عصر هجريده ايديكه علمای اسلامك همات جليله‌لری سايه‌سنده معارف وصنايع مرتبهٔ عال‌العالنه وصول بولنی طوتوب برسرعت فوق العاده ايله واصل درجهٔ كمال اوليوردی.

ينه بوزمانده‌ايديكه كميا، حكمت، طب، هيئت، رياضيات كبى علوم عاليه ودقيقه‌نك اك مشهور وشمديكى حالده بيله برر دستور اولان احكام وقواعدى كشف واختراع اولنيوردى.

بغداده قوردو شهرلرى اوروپا واسيانك هر طرفندن اقين اقين دوكيلوب كلان مشتاقان معرفتك ملجاء عرفانى اولوب متعدد مكتبلر، قوجه قوجه مدرسه‌لر زينت بخش عالم معرفت اولمشدر.

نتايج معارفدن اولوب موجب يسار وثروت اولان صنعت لايق اولديغى درجه‌ده كسب اهميت ايدرك ابراز بدايعه باشلامش وساعت تسميه اولنوب برطاقم ادوات مخصوصه ايله حركت ايدن آلت زمان اك اول بغدادده ايجاد اولنمشدر.

حكمت طبيعيه درسخانه‌لرنده صدابخشى افهام وتعليمه مخصوص اولوب محك صدا عنوانى احرازه شايان بولنان «ارغنون» ايله اهتزازات هوائيه‌يى تزييد وتوسيع ايدرك واسطهٔ مخابره اولان چان اوزمانك محصولات بدايعندندر.

اولوقته قدر يازى يازمغه مخصوص بر آلت اولميوب هركاتب ايدينه بيلديكى بر پارچه دكنكك اوجنى سيورلته‌رك ايشنى كورر وآغاجك يومشقلغى جهتله يك از بر وقتده بوزيله‌رق ايكى اوچ كلمه‌ده برقلم آچمق مجبوريتنه طوتيلور اولديغندن علماى اسلام بوكلفتى دفع ايده‌جك بر واسطه تحريسيله بيوك بيوك قوش تويلرينك اوجلرينى كسه‌رك قلم كبى استعمال ايتمكى كشف واستخراج ايتمشلردر. ايپك كبى يوكسك بهالى بر محصوله سبب ظهور اولان طوت آغاجلرينى تزييده مخصوص

اصول وقواعد وضعی وبوصورتله پك نادر بولنان حریرك تکثری او زمانلرك آثار بدایعندندر.

درونده بولنان مواد مضره‌یه عدم وقوفدن طولایی ایچلدیکی حالده برچوق مضرت کوریلان وعلی الخصوص معالجاتده صافی اوله‌رق استعمالی لازم کلان بولانق صولری تصفیه ایله انواع مایعاتدن روح چیقارمق وبوجهتله طبه وبناء علیه عافیت انسانیه‌یه خادم اولان صنعت تقطیر وتصفیه‌یی میدانه قویمق اورونقلی زمان معرفتك بدایع جلیله‌سندندر. یازلمسی برچوق کلفتـه محتاج اولان اسکی رقملر تعـدیل اوله‌رق الحالةهذه مستعمل اولان اشکال ارقام او زمانلرده وضع اولنمش ودها نیجه بیك بدایع عالم مدنیته یادکار ایدلمشدر. والحاصل دین مبین اسلامك ظهوری مدنیت حاضره‌یه مبدأ تاریخ اعتبار اولندیغی کبی ایکنجی عصر هجری اوائلی‌ده سایهٔ اسلامیتده سعادت مدنیتی تجدید ایلدیکندن دور تجدد اطلاقنه شایاندر. سایهٔ سیف شریعتده اقصای غربه واصل اولان معارف اسلامیه اندلس قطعه‌سنی دارالعـلوم عالم حکمته قویدیغندن اوروپانك شمدیکی الك مشهور قوملری الك اول اورادن اقتباس معرفت ایلدکلری کبی ایتالیا دخی قومشولق حسبیله وبغداده کوندرمش اولدیغی طلبه‌نك کوردکلری هنرسایه‌سیله برچوق سرمایهٔ علم وصنعته مالك اولمشدر. فرانکستانده الك اول ونديك شهری تجارتله معمور اولوب بالاخره مرکز دائرهٔ معرفت اولدیغندن تیموره منویش ویرمك، انسجهٔ حریریه چیقارمق، بللوردن مالزمه یاپمق کبی صنایع مهمه اوراده کشف وتوسیع اولنمشدر.

صدر اسلامده طفل نازنین معرفت (مأمون خلیفه) نك آغوش

حمايتنده پرور شباب تربيت اولنوب سن كماله واصل اولديغى كبى اوروپايه عكس ايدن اشعهٔ علوم وصنعتده مشهور (شارلمان) سايه‌سنده پرتو انداز مدنيت اولمشدر.

شارلمان حوضهٔ حكومتنى برمبناى صحيح اوزرينه تأسيس وتقويه ايتمك عزم عاليهمتانه‌سيله دها معيشت راعيانه زماننده ايجاد اولنوب بالاخره سكه حالنه كيرمش وفقط لايقيله تقدير ايدلمامش اولان مبادله علامتلرينى نظام التنه آلەرق اصول سكه‌يى بحق تأسيس ايلديكى كبى دارالفنونلر كشاد ووقت وحالك احتياجنى دفعه كافى اثرلر وضعيله ممالكنى معمور وآباد ايلدى. بوصرەده انكلتره دخى سلم ترقى‌يه قدم باصوب (بيوك الفرد) شارلمانك مسلكنى تقليدايدرك معاملات بحريه‌يى تأسيس ايله بردارالفنون كشاد ومشهور آفاق اولان (اوقسفورد كتبخانه‌سنى) وضع وبنياد ايلديكى مثللو زراعت معمارى، ادبيات كبى محاسن بديعه‌يى زيرحمايه‌سنه الەرق ترقى وتوسيعلرينه خيلى همتلر ايتدى.

اشته بوصورتله ابتدا ايدن اوروپا مدنيتنك دور جديدى اهل صليبك ظهور ودواميله پك چوق ترقى ايلدى.

چونكه اهل صليب اصل مقصدلرى اولان امحاى اسلامه ــ لواء الحمد شريفى كندولرينه پيشوا ايدرك قارشولرينه چيقان صلاح الدين وامثالى ذوات عظام ايله عسكر اسلام سايه‌سنده ــ موفق اولمديلر ايسه‌ده شرقدن برچوق متاع معرفت اقتباس ايدرك مملكتلرنجه تجدد ايتمكه باشليان علوم وصنايعه قوى براساس وضع ايتديلر.

اخلاق، حريت افكار، صنايعه رغبت، تجارته حصر همت كبى محاسن مدنيه اهل صليبك شرق سفرلرندن عودت ايده‌بيلنلرى واسطه‌سيله

اوروپایه کتورلمشدر. تعدیل استبداد اعیان، سربستیء رعایا، توسیع قصبات، اصلاح محاکم، تأسیس قوانین عدلیه، منافع سیاحت، اصول حرب کبی فکر انسانی ایقاظ وبوجهتله استعداد خلقی ترقی‌یه سوق وتحریك ایدن اوروپا تأسیسات مدنیه‌سی بینه اهل صلیب واسطه‌سیله ممالك اسلامیه‌دن اخذ اولنمش آثار بدایعندر.

اوروپالیلر اخذ وتلقی ایتدکاری معارف اسلامیه سایه‌سنده لذت صنعتك ذوقنه وارمش وبوجهتله تسهیلات معیشت وسعادت حیاته نائل اولمشلردر. بوزمانلرده ایدی که ممالك غربیه معارف شرقیه سایه‌سنده شکر، یل دکرمنی، اقمشه‌نك لزومنه کوره استعمالی، بللوردن معمول سرلی آینه، بر چوق آلات جرانقالیه کبی لوازمات مدنیه ایله شرفیاب اولوب قالدیرملی یوللر انشاسنه، انهاره کوپریلر وضعنه وقصبه‌لرینی تطهیر ایله هوالرینك تصفیه‌سنه ابتدا ایتدیلر.

اون ایکنجی عصر میلادی والتنجی عصر هجریده ایدیکه فرانسه‌ده رنك آمیز حالی واقمشه نسجنه مخصوص کارخانه‌لر وایتالیاده تأمینات بحریه ظهور ایتدیکی کبی اواخر عصرده‌ده یهودیلر طرفندن التون، کومش، باقر اعتبارنده مبادله اوراقی ایجاد واختراع اولنمشدر. بوندن برعصر صکره ایدیکه اوروپاده رساملق واکا متعلق صنایع نفیسه ظهور ایتدیکی مثللو السنهٔ جدیده اوزره تاریخ واشعار تدوین اولنمش وادبیات طرز جدیده کیرمکه باشلامش ایدی.

والحاصل اوروپا معارف ومدنیتنك زمان ایقاظ وظهوری اولان ادوار اون بشنجی عصر میلادی و طقوزنجی عصر هجرینك

نصفنه قدر امتداد ایدرك هپ تأسیسات مدنیه ومخترعات جمیله اظهار ایله کذران ایلدیکندن اومدته اوروپاجه « مبنای تجدد » اطلاق اولنور.

—

صورتنده محرر اولان فصللر ایله مناقب طبیعیاتك مقدمه‌سی اولان شو :

بوکتاب اصطلاحات فنیه ایله نظریات علمیه بوغلمش خواص کتابی دکل، هرصحیفه‌سی مکوناتك آثار عجیبه‌سیله مزین لوحه‌لر وفقط خیالی دکل، حقیقتی ترسیم ایدن استدانه رسملر کبی یك نظرده هم بر درس علمی، هم برذوق ادبی ویرر نقوش والوان وفقرات حکمت بیان ایله تصویرایدلمش عوام مخاطبیدر. کویاکه تماشاکاه عالمك معرض اجرا آتنه چیقمش، حکمیات طبیعیه‌یی تمثیل ایدر برمنقبه خواندر.

کتابدر، فقط مناقب طبیعیه‌نك برمصور مجموعه‌سی ویاخود انموذج عالم اطلاقنه شایان مخلوقات مختلفه نمونه‌خانه‌سیدر. بورادە تدریس یرینه تمثیل، اثبات یرینه ارائه، تعریف یرینه احساس، تحریر یرینه ترسیم، تقریر یرینه تفهیم طریقلرینه کیدلمش وکلفت کلام کبی — ایجاب حالده ستر حقیقت ایده‌بیلان — شائبه‌لردن توقی اولنمشدر.

بونده برچوق محررلرك معاملات جدیانه وافادات مصطلحانه‌لرندن طولایی قارئلرینه عارض نفرت وکلاله بدل شوق وذوق اعطاسی التزام اولنمش، وبناء علیه قیصه قیصه جمله‌لر، لطیف لطیف فقره‌لرله ایفای مرام ایدلمشدر.

بوکتابده — هربوکلمنده بربشقه منظره ابرازیله انسانك کوکلنی کوزنی آچان لطیف‌المنظر یوللری تعقیب ایله اجرا ایدیلان شوق آور سفرلر کبی — هم فائده‌لی هم اکلنجه‌لی برسیاحت لذتی واردر.

فقط بو سیاحت نه سكسان كونده دور عالم كبی خیال، نه‌ده قعر دریاده كزمك كبی مصالدر :

بالعكس درت بش ساعت ظرفنده سكز اون صحیفه‌یه اماله‌ٔ نگاه اعتبار ایدیورمكله حقیقةً برسیاحتده آلنه‌جق ذوق علمی‌یی طویه بیلمك ممكندر.

بو كتابك قارئی اقصر طریقی تعقیب ایدن برسیاحدركه اوروپادن آمریقایه، آسیادن آفریقایه، قطبلردن خط استوایه كیتمك ایچون نه كمی‌یه، نه تیمور یوله، نه‌ده وسائط سائره‌یه احتیاجی واردر. برياپراق آچوبده نظر دقتی اورایه آتی ویرمك اوقدر كلفتی برطرف ایتمكه كفایت ایدر.

بوراده انسانك مسكنی اولان اودن باشلنه‌رق بتون عالم وبالجمله ذوی‌الارواح سیر ومطالعه اولنور : ابتدا اوك كوشه وبوجاغی كزیلوب بیلنمسی لازمه‌دن اولان شیلر اوكرنلدكدنصكره لاجل التنزه بغچه‌یه چیقیلور. كوزل كوزل میوه‌لر. لطیف لطیف چیچكلردن انواع استفاده‌لر ایدیله‌رك چفتلكه كیدیلور. اوراده حیوانات مونسه ومعاملات دهقانیه سیر وتماشا اولنه‌رق اووه‌یه چیقیلور. ترلالر چایرلر كزلدكدنصكره برصو كنارنده آرام اولنوركه بواثناده صویك جوارنده ودروننده‌كی مخلوقات نظر تفتیشدن كچیریلور. بعده ینه حركت واطرافه عطف نگاه دقت ایدرك طاغه چیقیلور. اورمانلر كزیلور. انواع حوادث وغرائب كوریلور. بونلرك جمله‌سی لزومی وجهله تدقیق اولندقدن صكره طاغك اوبرطرفندن ساحل دریایه اینیلوركه اوراده اك مكمل برتجار كمیسی ركوبه آماده بولنور. مسافرلرینی معززاً قبول ایله بحر

محيطى كزديرر. اعماق دريانى سير ايتديرر. نهايت ساحل سلامته چيقاريرر وشو حالده بر (دور عالم) اجرا ايدلمش اولور. بودور عالمده كاه قارله مستور صحرالر، كاه قوم درياسى كبى چوللر، كاه منطقهٔ منجمده بوزلرى، كاه منطقهٔ حارهنك آتشين قوملرى، كاه نيل كنارى، كاه بردره باشى، كاه بحر محيط، كاه برحوض، كاه برقوجه بالقان، كاه برير كسيكى سير ايديلور. فقط سايهٔ علم ومعرفتده نه قارلى صحرالرك بورالرندن، نه قوملى چوللرك قاصرغهلرندن، نه بحر منجمد بوزلرينك پارچهلنمسندن، نه آتشين قوملرك شدتندن، نه عمان فورطنهلرندن، نه بالقان چيغلرندن، نه اورمان حشراتندن، نه صحرا سباعندن، نه آچلقدن نه صوسزلقدن قورقيلور. خلاصه هيچ برشيدن خوف واحترازيوقدر.

بو كتاب كتاب دكل كوياكه بر مجموعهٔ تصاوير ويانمونه نماى تكاوينذر: هر ياپراغنك ايكى يوزى بربرندن اعلا برلوحهيى، هرلوحهده برچوق آثار عجيبهيى ارائه ايدر وبو الواح مصورهنك نقوش والوانده مذكور سرائر وخفاياىى تدقيق وحقايقنه كسب وقوف ايچون الده خردهبين بولندرمقدن بشقه برشيئهٔ احتياج يوقدر.

بو كتاب هرصورتله نظر اطلاعمزه اوغراىان بيوك كوچك، عالى دنى، محبوب مخوف، مونس مدهش هرنوع حيوانات ونباتاتى محللرنده تدقيق ايدرك خلقت مخلوقدن حكمت خالقه تقريب اطلاعى موجب مواد حكميهيى شامل اولمغله قارئلرينى صانع حقيقينك عظمت وجلالنه انكشت بردهان حيرت ايدوب عاقبةالامر سعادت ايمان ايله مشرف قيلار.

نوع بشر دنیایه قدمنهادهٔ وجود اولدیغی زمان نه قونداق، نه بشیك، نه لباس، نه خانه، نه‌ده بونلر کبی براثر بولدی. ابتدا مرور ایام ایله آچلمش غارلری ویاتأثیرات طبیعیه ایله حاصل اولمش یارلری مسکن ایدندی.

تویسز، قوتسز اولان وجودینی صغوقدن، صیجاقدن محافظه ایچون اولاً بیوجك یاپراقلردن ثانیاً حیواناته تقلیداً پوستدن البسه تدارکنه وبونك ایچونده حشرات وسباع ایله اوغراشمغه مجبور اولدی. نهایة الامر غلبه چالدیغی حیوانلرك پوستلریله کیندی.

مسکن اتخاذ ایدوبده برچوق عصرلری امرار ایتدیکی یارلر، غارلر وجود نحیفنی نه تأثیرات طبیعیه‌یه، نه‌ده دشمن طبیعی اولان حشراته قارشو محافظه ایده بیلدی.

بناءً علیه — بر درجه‌یه قدر هر ایکی عدویه مقابله ومدافعه ایده‌جك — بر مسکن تدارکنه لزوم کورمکله برطاقم اغاج کوده‌لری ودال بوداقلریله صولر ایچنده قلبه‌لر یاپمغه باشلادی.

بوصورتله‌ده برچوق عصرلر کچدی. فقط نوع بشرده خیلیجه ترقی ایتدی. بر آرالق طاشدن وبرچوق زمان صکره‌ده تونجدن ودها برچوق وقت صکره‌ده تیموردن الات وادوات اعمال ایدرك، آنلر واسطه‌سیله آغاجلری منتظم منتظم کسمکه، طاشلری کوزل کوزل یونتمغه، وبناءً علیه اولدقچه محفوظ کلبه‌لر اعمالیله استحصال رفاه ومعیشته باشلدیلر.

آرادن ینه برچوق عصرلر کچدی؛ کلبه کلبه‌یه انضمام ایدرك کویلر، کویلردن قضالر، قضالردن برمناسبت ارتباط وبوارتباطله هیئت مجموعه

سندن (وطن) تشکل ایتدیکی کبی برکلبه‌دن برعائله، برعائله‌دن دیکر برعائله وبرچوق عائله‌دنده بر (ملت) ظهوره کلدی .

بو سببه مبنیدرکه خانه ، عائله ، ملت ، وطن اسم ومسمالری — بر برینه مربوط ولازم غیر مفارق قبیلندن — برطاقم لوازم انسانیه ، وشایان حرمت محابیب وجدانیه‌دندرلر .

اشته نوع بشر بوصورتله انتشار، وتأسیس مقر ایتدکدن صکره کندوسنه معاونت، رفاقت، صداقت ایده‌بیله‌جك اولان حیواناته قپوسنی کشاد ایله انلری داخل دائرهٔ اتحاد ایلدی .

اك اول حشرات وسباعدن کندوسنی محافظه ایچون یار صادق اولان کوپکه، وداخل خانه‌یی فاره وامثالی مضر حیوانلرك شرندن حفظ ایچونده کدی‌یه مراجعتله انلری کندی کبی اهلی حیوانات صره‌سنه کچیردی .

انسان صوایچلرنده‌کی خانه‌لردن چیقوبده قیرده بارده ، تأسیس مسکنله، آرتق اولور اولمز شیلردن قورقامغه باشلدیغی عصرلرده‌ده — اعانه‌سیله اکثر سباع ووحوشه غلبه ایتمك ممکن اولان — جنس فرسی کندینه رام ایدوب، خانه‌جکی یاننده آکاده برمأوی یاپدی .

برآرالق سودندن، یاغندن، یوڭندن، دریسندن استفاده ایچون برده کچی ایدندی . مؤخراً طاوق وامثالی طیور اهلیه‌یده کندوسنه آلشدیروب هر برندن برردرلو فائده کورمکه باشلدی . بو حیوانات انسانك آرزوسیله خانه وحولیسنه طوپلاندیغی کبی پیره، کهله، فاره کووه، سینك، تحته کهله‌سی، سیوری سینك، اورمجك، چرچر بوجکی، یراصه کبی موذیات وحشراتده — آرزونك کلیاً خلافنه

اوله‌رق ـ حولیسنی، خانه‌سنی وحتی یتاغنی، وجودینی استیلا ایلدی انسان بونلرکده کیمنی اوقشامق، کیمنی تپه‌لمکله گچنمکه آلشدی. ولوکه استفاده‌سی ایچون اولسون، بوقدر حیواناتله گچینان انسانك سایهٔ حمایتی بر آرالق سرچه، قیرلانغچ، چالی‌قوشی، قزل‌کردن، لیلك وامثالی طیورك دخی مراجعتلرینی موجب اوله‌رق، انسانك مروتنه انلرده التجا ایله کندیلرینی آنك آغوش محافظه‌سنه آتدیلر.

آنلرده انسانك اوینك کوشه بوجاغنده، طامنده، اوجاغنده یووه‌جقلرینی یاپمغه، اورالرده یاتمغه باشلادیلر.

اشته مناقب طبیعیه‌مزك کتاب اولی اولان اوبحثی حیوانات مذکوره‌نك یتاق اوطه‌سندن حولی قپوسنه قدر صره‌سیله مکان طوتمش اولنلرینك شایان تذکار اولان احوالنی جامع اولمغله، بروجه آتی ایراد مناقبه ابتدار اولنور]

فقره‌لرینی نقله جسارت ایلدم.

٤٧ ـ بالاده دخی عرض ایتدیکمز وجهله بوطرز اوزره یازی یازانلرمز له‌الحمد بك‌چوق ایسه‌ده مسلك متخذمز اقتضاسنجه نشر اثر ایتمش اولانلرك مقالاتی انتخاب اولندیغندن وبورایه مقاله درجندن مقصد مثال ایرادیله شایان امتثال شیلر کوسترمکدن عبارت ایدوکندن بوقدرجقله اکتفا ایتدك بوندن طولایی سائر ارباب‌قلمك عفولرینی طلب ایدرز.

٤٨ ـ طرز جدید ادبمز دخی عتیقی کبی عالی وعادی قسملرینه منقسمدرکه عالیسی بالاده بیان اولنان امثله‌ده‌کی طرزدن عبارتدر.

عادیسی ایسه مقبول ومنفور اولمق اوزره ایکی نوعدر.

مقبول اولان طرز عادی ـ یکرمی اوتوز سنه‌دنبری هرکسك طوغریجه واجیقجه یازه بیلمکه باشلدیغی ساده براسلوبدرکه مدحت افندی حضرتلرینك عمومه مخصوص اوله‌رق یازدیغی وعجله‌یه کلیوبده دقتله میدانه قویدیغی اثرلرنده قوللاندیغی طرز افاده بونك پك کوزل برمثالیدر. نته‌کیم (حسین فلاح) نام اثرنده شو:

« بوکمی (شیطان الاوقیانوس) اسمنده اوچ دیرکلی جسیم وکوزل برعرب ناویسی ایدی‌که درونده قادین وارکك اوله‌رق سکساندن متجاوز حجاج وار ایدی. امین‌اوکندن قز قوله‌سنه طوغرو یالکز بر رانده وبرفلوقه یلکنی ایله غایت آهسته کیدرك بویا طرفندن کلمکده اولان بلطی رورکارینه تام یلکن ویریلور ایسه سرای برونی حذاسنده اسکله الاباندا ایده‌مامك صورتیله قارشوده صالاجق اسکله‌سنه‌دوشمك تهلکه‌سنی برطرف ایلدکدن‌وبالی‌کوشکی‌اقدیسنك‌ده یاردمیله سرای برونی‌کوزلجه‌دوندکدن‌صکره غالیالری، ترینکتالری، بابافینغولری، حاصلی تکمیل یلکنلری برر ایکیشر آچمغه باشلدی. واقعا روزکارك خفیفلکی بویله تکمیل آرمه‌یی فورا ایتمکی ایجاب ایلمش ایدیسه‌ده روزکار ینه کمی‌یی اسکله بورده‌سی اوزرینه اغناته بیلمکدن عاجز قالمامشدی. شوحالده آیاستافونوس اوکنده آتیلان برپارا کتا شیطان آلاوقیانوسك ساعتده درت‌بچق میل مسافه قطع ایلدیکنی خبر ویردی. بوزمانده اولدیغی کبی اوزمان دخی حاجی کمیسیله سیاحت پك عمر ایدی. اوزون بریول ایچون بولجیلرك تدارکی هرحالده مکمل اولدیغندن کمی ایچنده بوللق دیزده سوکمکده اولمسندن ماعدا بش‌وقتك دکز اوزرنده جماعتله قلنمسی‌ده بشقه‌جه برذوق

یرینه کچر ایدی. هله سفرك اشبو ایلك کیجه‌سنده کوزل سسلی برافندی غراندی چناقلغنه چیقارق یاتسو اذانی اوقودیغی زمان هوانك دخی درکار اولان مساعده‌سنه مبنی هرکسك آبدست تلاشنه دوشمسی و نمازه مسارعت کوسترمسی کرچکدن برصفا ایدی. تام مهتابه قارشو تراویح قلندی. آندن صکره اورته‌لغه برسکوت وسکونت کله‌رك یالکز ختم سورنلرك بر اوفاق یول فناری ضیاسنده اوقودقلری قرآندن و برده آرالقده عرب قلاغوزك پرودن دومنجی‌یه « عشقله صنغاق » دیه‌رك ویردیکی اسکله وسنجاق قوماندالرندن بشقه برسس ایشیدلمز ایدی. خیر خطا ایتدك. انلردن بشقه بر سس دها ایشیدیلور ایدی که اوده روزکارك غایت خفیف بر صورتله تموج ایتدیره بیلمکده اولدیغی دکزك کندیسنی برسرعت عادیه ایله یاروب کچمکده اولان کمی‌یه کویا لطیفه‌یوللو یواش یواش توقاتلایورمش کبی بورده قاپلامسی اوزرینه شاپرشاپر اورمسندن حاصل اولان شماطه لطیفدر. قدر وقیمتنی بیلنلری پك زیاده متلذذ ایده‌جك اولان بو شماطه‌یی اخبار واخطار ایتمه‌دن کچمك روامیدر؟

بو کیدیشله ایرتسی صباح مرمره اطه‌سی اسکله طرفندن کورنمکه باشلادی. مذکور اطه ایله روم ایلی سواحلی اراسندن کچیله‌رك ایکندی اوزری کلیبولی کورندی. یولجیلردن بعضلری سفری اولوب اورج طوتمامق حسبیله جانلیجه بولنور وبعضلری « اکر سفریلکله برابر اورج طوتار ایسه‌کز سزك ایچون خیرلیدر » حکم شریفنه جبح بولنده بولنمق مناسبتیله برقاتدها رعایت ایدرلرسه‌ده عمومی بردن دنیاده استانبولدن ماعدا مملکتلر اولدیغنی یالکز ایشتمش

وفقط استانبولدن ماعدا مملکتلرك نصل شیلر اولدیغنی واوله جغنی دوشنمامش وتصور دخی ایتمامش اولدقلرندن کلیبولی کوردیکی زمان جمله‌سی کوپشته اوزرینه دیزیله‌رك سیر ایتمکه باشلامشلردر. بو مملکتی بعضیلرینك اناطولی حصارینه وبعضیلرینك روم ایلی حصارینه بکزتملری عموم ایچون براکلنجه اولمشیدی. هله تحفلردن بریسی « خیر، حاجیلر کلیبولی اناطولی حصارینه‌ده بکزه‌مز، روم ایلی حصارینه‌ده. بکزه‌یه‌جکی بر یر وار ایسه ینه کلیبولیدر. کلیبولی ینه کلیبولی‌یه بکزر والسلام. نافله مجادله ایتمیکز» دیمشیدی‌که بو سوز حاجیلر وحاجه‌لر ایچون عمومی برقهقهه‌یی مستلزم اولمشیدی.

باطی هواسیله کلیبولی بوغازینه یاقلاشان برکمینك وولطه‌یه مجبور اوله‌جغی اهل وقوفه معلومدر.

بناءً علیه دکزك وکمینك صور لطائفی دائما نظر دقتله مشاهده ایدنلرك هرشیدن زیاده بوراده حاجی بابا دیه تسمیه ایده‌جکمز عرب ناویسنك کاه اناطولی وکاه روم ایلی سواحلنه باش اورارق استحکاملری وتپه‌لری برر برر سلاملامقده اولمسنی بکنسه‌لر حقلری واردر.

اسمکده بولنان هوا دائما ایلك حالیله اسمکده بولندیغندن کمی اوکون اقشامه قدر دکل او کیجه صباحه قدر انجق چناق قلعه بوغازندن خارجه چیقه بیلدی. صباح نمازی ایچون اویانق بولنانلر بوزجه آطه‌یی صباح نمازندن صکره کوره بیلمشلر ایدی.

آنجق بوغازی چیقدقدن صکره باطی روزکاری برقاچ کرته شمال غربیدن کلمکه باشلادیغی کبی شدتی دخی کرکی کبی آرتدیردیغندن

شيطان الاوقيانوس يواش يواش بيومكده اولان طالغه اوزرندن ساعتده يدى ميل سرعتله سكر ايدى ·

بو هوا ايله مديللويه قدر وارديلر · جزيرهٔ مذكوره اسمكده اولان روزكار ايچون سپر اولديغندن طالغه‌لر كوچولديكى كبى روزكار دخى كسيلمش وكمى ساعتده ايكى ميل درجه‌سنه اينمشدر ·

بو ضايعاتدن قورتلمق ايچون عرب قپودانى مديللويى كوچ بلا ايله كچدكدن صكره سائر تصادف ايلديكى جزايرى هپ صاغ طرفنده براقه‌رق كچمكه باشلادى · واقعا بو مانورا ايله روزكار طرفنى دائما آچيق براقه‌رق سرعتليجه قطع مسافه ايدر ايديسه‌ده آچيله آچيله تا ردوس ايله كريد اطه‌سى آراسنده واقع قاشوط اطه‌لرى حذاسنه قدر آچلمش اولديغندن وروزكار دخى شدتنى آرتدير دقجه آرتديرمقده بولنديغندن كمينك زياده‌جه ياليه ايتمسى وهركسى قوصديرمسى حجاجى شكايته مجبور ايلمشيدى · فقط عرب قپودان بو شكايتلرى منع ايده‌بيلدى · «اول واغت غريد اطاسى غشه‌غق هپصى عرغادن غله‌غق · صاللانمق مافيش ياغ كبى قياغق · برغون برغيجه يالله سقندريه» ديه كريد اطه‌سنى كچدكدن صكره روزكارك پويادن كله‌جكندن بحثله صاللانمه‌دن بر كون بر كيجه‌يه قدر اسكندريه‌يه واصل اوله‌جقلرينى وعد ايله جمله‌يى تأمين ايلدى · شو قدر واركه اوده‌كى بازار چارشويه اويمديغندن حاجيلر بر كون بر كيجه صكره اسكندريه‌يه واره‌مدقدن بشقه بش اون كون بش اون كيجه صكره سائر بريره وارديلر · »

طرز لطيف ايله افادهٔ مرام ايتمشدر ·

صرف ادبى اولميان شيلرك اصول تحريرى بو صورتله اولمق لازم

کلورکه محررین معلومه‌نك جمله‌سی عمومه مخصـوص اولان اثرلرینی بوطرز ایله یازارلر .

٤٩ ـ منفور اولان طرز جدید ایسه لسانمزك مابه الاحتیاجی اولان شـیلری بیلمدیکندن طولابی آغزینه‌کلانی یازمق واملای معروفه دقت ایتمامك وارایه برچوق اجنبی لغتلری صوقمق‌کبی صوغق صـوغق طرزلردرکه کیفیتی تعریفك فهمنه ترك ایله اصحابنی محجوب ایتمامك ایچون مثال ایرادینه لزوم کورمدك .

٥٠ ـ طرز جدید عالی اوزره اك چوق یازی یازمش ادیبمز مرحوم کمال بك اولدیغی‌کبی مقبول اولان طرزعادی اوزره‌زیاده‌سیله اثر نشر ایتمش ادیبمزده احمد مدحت افنـدی حضرتلریدرکه بو ایکی ذاته بو ایکی اسلوبك پیرلریدر دیرسه‌ك مبالغه ایتمامش اوله‌جغمزدن هرایکیسنه‌ده ادبیات نامنه تشکر ایتمك بورجمزدر .

فصل ثانی

معنایه تعلق ایدن شرائط

٥١ ـ معنایه تعلق ایدن شرائطك اك مهملری مبانی الانشادن اجمال ایله بروجه زیر بیان اولنان بش ماده‌دن عبارتدر .

برنجیسی ـ مقصد ومرادی دائما سـلیس وآچیق تعبیرات ایله بیان وافاده ایتملی ومرام ومطلبك اکلاشلمـسنی تصعیب ویا اخلال ایدر صورت افاده‌لری التزامدن توقی ایلملیدر . نرکسینك :

قپوکده خسته‌کوکل منجذب همیشه‌مکر
اوکهربا در ایشیکك طاشی که‌کاه قپار

بیتنده مرام ومطلبك اکلاشلمسی تصعیب وتعقید اولندیغی‌کبی اولملیدر .

ایکنجیسی ـ الفاظی معانی‌یه تابع قیلملی . چونکه کلام معنانك افاده‌سی غیر مسبوق اولور ایسه طبیعتیله اومعناده رکاکت ودلالتنده خفا حادث اولور .

اوچنجیسی ـ قلمه آلنه‌جق شی مراد ومرامدن عبارت اولوب خارج ازمقصد برطاقم ترشیحات ایله تسوید صحایف ایتاملیدر .

دردنجیسی ـ الفاظ مشترکه قوللانلدیغی وقتده معنای مقصود هر نه ایسه انی بیان ایدر قرینه کتورملی مثلا کعاب کلمه‌سیکه بر رجل معناسنه اولان کعبك وبرده کعبه‌نك جمعیدر . و راح کلمه‌سی بر خمر معناسنه وبرده کف (ال ایاسی) معناسنه کلان راحه‌نك جمعیدر . عقاب کذلك برجزا معناسنه وبرده عقبه‌نك جمعی اوله‌رق کلور . وترکجه‌ده دخی قول، تبر، کدیك واوچق کلمه‌لری کذلك الفاظ مشترکه‌دندرلر وایکیشر معنایه کلورلر . ایشته کلمات مذکوره سیاق کلامده ایراد اولندقلرندن معنای مطلوب قنغیسی ایسه اکا دلالت ایدر قرینه‌لردخی برابرجه ذکر اولنملیدر . ترکسینك :

زاهد اودکلو ثقلت تاج وقبا ایله

اوچمق امیدین ایتمزایدی ابله اولمسه

بیتنده واقع اوچمق کلمه‌سیکه برجنت وبرده طیران ایتمك معناسنه کلور . ظاهراً معنای مقصود ثقلت قرینه‌سیله طیران دیمك اولیور . لکن دقت اولنورسه جنت معناسنك تقدیریده جائز وهمده مضمون بیته شطارت ویرن جواز مذکوردر . دیمك که الفاظ مشترکه‌ده بویله قرینه‌نك وجودیده محتملدر . وآتی الذکر نفعینك قطعه‌سنده بولنان نصوح کلمه‌سیکه ینه بویله احتمالیتی شاملدر .

بلند مرتبه یعنی نصوح پاشا کیم
کمینه همتی اظهار صد فتوح ایتدی

کورنجه حد شریعتده سعی موفورین
شقایه اهل هوا توبهٔ نصوح ایتدی

کبی که بری علم مخصوص اولان نصوح ودیکری معروف توبهٔ نصوحدر.

بشنجیسی — سلاست ومتانت لفظیه معنای جمیله مقرون اولملی. اکر یالکز صور لفظیه‌یه منحصر ومختص اولور ایسه مابه الالتزام اولان حسن شطارت بولنمز. وحسن معنی حسن کلامك مبتوعی اوله‌جق ایکن تابعی بولنمق لازم کلور.

تصویر افکارده واقع شو :

«حتی قوهٔ غالبانه‌مز براً کاه المانیا وکاه یمن صحرالرنده ملتك اعلام حشمتنی اعلا وبحراً کاه اسپانیا وکاه عدن دریالرنده دولتك احکام سطوتنی اجرا ایتدیکی زمانلرده بیله سلطنت سنیه مجاورلرندن هیچ برینك بلاسبب حقوقنه تعرض ایتمامشدرکه قهرمانلر خصائلندن اولان بویله برصفت فتوت اجدادمزك اك بیوك بر مدیحهٔ افتخاری عد اولنه‌بیلور. فقط نه چاره‌که چیچك علتی کبی دولتك بنیهٔ وجودینی رخنه‌دار ایدن لالهٔ سفاهتك اعصاب اقتدارمزه ویردیکی ضعف کلی جهتیله ابراهیم پاشا دورندن صکره سلاح سطوتی لایقیله اداره ایتمك ایچون ملتده اقتضا ایدن زورباز وقالمامشیدی... نائرهٔ فسادکه برقومك دروننده التهاب ایده؛ آب شمشیر اولمدقچه حسن تدبیر آنی نصل اطفا ایلسون. حمای محرقه‌که بروجودك عروق واعضاسنی استیعاب ایده؛ قان آقیدلمدقچه اکا تداوی نیلسون.»

مقاله کبی.

اشته منشی اولان کمسه شرائط مبسوطه‌یه رعایتله برابر بلغـا وفصحانك تراکیبنی تتبع ایدرك نظم ونثرده مراتب سخنـه وقوف کسب ایتملی وکندوسنده فکر قویم وطبع مستقیم وسرعت انتقال کبی خواص ممتازهٔ بشریه بولنملیدر.

—

مبحث ثانی

ارکان کلام

۵۲ ــ ارکان کلامیـه (ابتدا. تخلص. مقصد. انتها) دنیلان درت شیدن عبارتدر:

برنجیسی ــ ابتدا ــ افاده‌نك مزایاسنه وقوف حاصل ایتدیره‌جك الفاظ ومعانینك مدخلی وکلامك مطلعی اولدیغنـدن تعقیدات ایله حشویات ورکاکتدن سالم اولوب غایت سلیس وفصیح وممکن اولدیغی قدر مقصدی اوقشار اشارات خفیه وحال ایله موضح المآل اولملیدرکه بوصورتله مرام ومقصده متعلق کلمات ویا معانی دلالتیله کیفیتی بلیغانه اشارت وایما ایلمکه بین الادبا «براعت استهلال» تسمیه اولنور. مثلا برمکتبدن بحث اولنه‌جغی صره‌ده «سایهٔ معارفوایهٔ حضرت پادشاهیده» جمله‌سیله‌وامن وراحتدن بحث اولنمق لازم کلدکده «سایهٔ آسایشـوایهٔ حضرت پادشاهیده» جمله‌سیله بدأ ایتمك براعت استهلال دیمکدر.

ایکنجیسی ــ تخلص: ابتدا ایله مقصدك بینی صورت ملایمانه وحسنه‌ده ربطایچون برمدخل بولمقدرکه طرفین‌معنالرینی ربطه کفایتیله برابر بینلرنده علاقهٔ سببیت بولنملیدر. وبونك ماقبل ومابعدیله یك

نسق اولمسی لازمدر . چونکه سامع ویاقاریٔ مقصودده انتقال ایده جکی وقتده طرفینك متلایمنی حسن بولورسه نشاطی تحرك ایدرك مابعدینی خواهشله اصغا ایدر وعکس حالیده موجب ملال اوله جغندن مخاطب احالهٔ سمع دقت ایتمیوب آلت طرفی حسن دخی اولسه فائده ایتمز . اشبو بویله حسن صورتله اولان تخلصه دقت لازمدرکه بوکا «کریزگاه» دینور .

اوچنجیسی ـ مقصد : کلامدن مقصود نه ایسه آنك مقام بیانیدرکه بونده درمیان اولنه جق ماده نك قرین قبول اولمسیچون حسنیات وقبیحیاتی وياخود تسهیلات و تصعیباتی مستلزم اوله جق وسائل ودلائلی الحاح وابرامدن خالی الفاظ نازکه وانجاح مقصدی داعی تعظیمات وتوسیلات جمیله ایله ادا ایتمك لازمدر .

دردنجیسی ـ انتها : کلامك نهایتی وبناءً علیه سمعك الك صکره تاقی ایتدیکی محل اولوب نفسده مرتسم قاله جغندن بونك حسنی ماقبلنك قصورینی ستره وقبحی ماقبلنك حسننی ازاله یه بادی اوله جغندن کمال طلاقتله ونتیجهٔ مرامك غایت ملایمتله تکرار وبرطرز لطیف ایله ختام ويرلمسندن عبارتدرکه بوکا « حسن ختام » دخی دینور .

اشبو درت شیئه مثال اولمق ایچون وقتیله تصویر افکارك نشر ایلدیکی شو :

« تعاونوا على البر فرماننه واخوت اسلامیه نك حال وشاننه واقف اولنلر ایچون برفلاکته اوغرایان وطنداشلری حقنده الدن کلان معاملهٔ محسنه یی اجرا ایتمك برنجی درجه ده فرائضدن عد اولنور . »

[اجدادمزك بوفریضهٔ خیریه یی ایفاده کوستردیکی مأثر دللرده دائر نجه نجه داستان مفاخر پیدا ایلمشدر . حتی وقایع سالفه دن اکلاشیلیورکه حسنات اوغورنده اقچه دکل نقد حیات بذل ایده جك قدر فتوت ملتمزده عادات جاریه دن عد اولنه جق درجه ده ایدی .]

{ اشته بو جوانمردانك احفادی اولان عثمانلولره ارثاً وفطرةً حائز اولدقلری صفت سخاوت بر وظیفهٔ عظما تحمیل ایلمشدرکه اوده کریده بولنان قرداشلرمزه الدن کلان معاونتك اجراسیدر. بونلر اختلالك ظهورندن بری اولاد وعیال وسرمایهٔ حیاتلرینی ملتك حفظ اتحادی یولنه فدا ایله عثمانلولرك سجیهٔ مفخرتی اولان شان جلادتی قهرمانلق مرتبه‌سنه اعلا ایتدیلر. بوصره‌ده بیچاره‌لرك اموال موجوده‌سنی اهل شقاوت ومحصوللرینی آتش خسارت افنا ایتدیکیچون شمدی‌یه قدر مألوف اولدقلری ناز ونعیم رنج الیمه تحول ایدرك معیشتلری وطنداشلرینك اعانه‌سنه قالمشدر.

پدر وبرادر وسائر اقربالرینك شهادتیله یورکلری پاره‌لنمش وبرطاقم ایتام ونسوان کیمی اچ، کیمی عریان سوقاق اورته‌لرنده نالان اولدیغی ایشیدیلیور. انلرده بزم کبی انسانلردر..... }

(فریادلرینی بزدن بشقه کیم ایشتسون. آنلر وطنمزه الدن کلان خدمتی ایفا ایتدیلر. بزده انلره الیمزدن کلان معاونتی اجرا ایده‌لم. حمیت وانسانیت بویله کونده بللی اولور. بز عاجز نوازلقله دنیاده شان المش بر ملتز لایقمیدر که عنوان مفخرتمز لکه‌دار اولسون)

مقاله‌سی کافیدرکه بونك شو « » وجهله طرناق اره‌سنه النمش اولان فقره‌سی حسن ابتدا وثنا ونوا علی البر قیدیله‌ده براعت استهلال اولوب شو [ ] وجهله اولان معترضه داخلنده اولنلرده حسن تخلص وشو { } معترضه ایچنده بولنانلرده حسن مقصد وشو ( ) وجهله عادی معترضه ایچنده اولنلر دخی حسن انتها اولوب پك کوزل صورتله ماده‌یی ایضاح ایدرلر.

اشته شرائط وارکان کلامیه خلاصه‌سی بورایه قدر ذکر اولنان شیلردن عبارت اولمغله اصل کتابت وخطابت اصوللرینی دخی بوندن صکره‌کی کتابده یازدق.

تدریسات اعدادیه کتبخانه‌سی

(اون سکزنجیسی)

مجامع الادب

اصول فصاحت. علم معانی. علم بیان. علم بدیع. علم عروض. فن قافیه. اقسام شعر. احوال تحریر. اصول کتابت وخطابت. اصول تنقید] یی فنلری حاوی اون کتاب اصلی ایله ترجمه‌لردن مرکب، دیگر درت کتاب فرعیدن عبارتدر.

طقوزنجی کتاب

اصول کتابت وخطابت

محرری
ارکان حربیه قائمقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنک رخصتیله طبع اولنمشدر

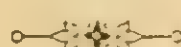
درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب ونشری: کتابجی قصبار

۱۳۰۸

کتابت و خطابت بر سلاح مقاومتدر که ایجاب حالده قلیجدن
نافذ طوبدن شدید تأثیرات کوسترلر

مجامع الأدب

اوچنجی جلدی اولان اصول افاده‌دن

ایکنجی کتاب

{ اصول کتابت و خطابت }

باب اول

{ كتابت }

٥٣ ــ تأليف وترجمه طرزنده كتب ورسائلك ورسمى، غير رسمى هر نوع مخابرات ومكاتباتك كلام منثور ايله تحريراً افاده سنه على الاطلاق « كتابت » دينوركه (تأليف وترجمه) و(مخابرات ومكاتبات) ناملريله اساساً ايكى طريقدن عبارتدر:

٥٤ ــ تأليف وترجمه ــ علمى، ادبى، تاريخى اولان كتب ورسائلك تأليف وترجمه سنده مرعى ومقبول اولان اصول كتابتدركه بروجه آتى ايضاح اولنور.

٥٥ ــ علمى ــ اولان تأليف وترجمه لرده معانينك ايجاز واطناب اصوللريله صنايع بديعيه وقواعد بيانك هيچ بر طريقنه سلوك ايدلميه رك غايت سليس وفصيح وموضح برصورتده مساوات سبك معروفنه تمسك ايدلمك لازمدركه لسان عثمانى اوزره مدون آثار علميه ايچنده بوشرطلرله يازلمش آثارك الك كوزلى قديم مهندسخانۀ همايونك ايلك خواجه لرندن تأليفات متعدده صاحبى حسين رفقى افندى مرحومك (اصول هندسه) سيدركه بيك ايكى يوز يتمش طقوز سنه سنه قدر بالجمله مكاتب عسكريه ده تدريس ايدلمك شرفنى حائز اولمش برأثر جليلدر. بوكتاب اوقدر كوزل يازلمشدركه بعض فضلانك اقوال عاليه لرينه

کوره انسانه هندسه اوکرتمزسه لسان اولسون اوکره‌در . بناءً علیه شایان حرمت براثردر .

٥٦ ـ ادبی ـ اولان تألیف وترجمه‌لرده ممکن اولدیغی قدر بلاغت قواعدینه ووسعت قریحه ایله اقتدارك مساعد اولدیغی حال وطرزه توفیق ایدیله‌رك اصول مستحسنه‌ده تحریر لازمدرکه بوده اساساً (اخلاق . امثال . حکایات . تیاترو) دنیلان شعبات تحریردن اولمغله انلره متعلق بعض ایضاحاتده بروجه آتی یازلمشدر .

٥٧ ـ اخلاق : کتابی تألیف ویاترجمه طرزیله یازیله‌جغی وقتده قنغی صنف ایچون یازیله‌جقسه انلره کوره ایجاز واطناب ومساوات قاعده‌لرینه توسل ایتمك وهرحالده اخلاق مقبوله‌یی شعشعه‌لی الفاظ ایله شوق افزا برحالده تصویره چالشمق واخلاق مضره‌یی‌دخی نفرت وندامتی ایجاب ایتدیره‌جك صورت ومعنا ایله بیان ایتمك لازمدرکه بونك قسم عالیسی ایچون کمال بکك عبرت غزته‌سیله منتشر اخلاق مقالاتی برر مثال عالیدر .

٥٨ ـ امثال : اساساً ایکی‌درلو اولوب بردرلوسی هرقومك اعاظمندن صدور ایتمش موجز جمله وکلاملردرکه بونلرك برطاقمی حکمت العوام اولدیغی وبرطاقمی یعنی دها عالیلری بین‌الادبا دستور مقامنده بولندیغی جهتله پك‌زیاده متین ومفید وسهل‌التلقی وسلیس الافاده اولملری طبیعیدرکه حکمة‌العوام اولانلره شناسی مرحومك جمع ایلدیکی (ضروب امثال عثمانیه) وعالیلرینه کمال بکك (بارقهٔ حقیقت تصادم افکاردن چیقار) کلامی وامثالی بررمثالدر . امثالك ایکنجی طاقمی ایسه عبرت وانتباهی موجب اوله‌جق صورتده السنهٔ حیواناتدن

صدور ايتمش كبی ادبانك ترتيب وتحرير ايلدكلری حصه‌بخش حكايه‌لردركه برروايته كوره لقمان وبرروايته كوره يونان قديم علماسندن (ازوب) طرفندن الك اول بويله شيلر يازلمش وبو امثال هرلسانه ترجمه ايدلمش اولديغی كبی بعض توسيعات ايله طرف عاجزيدنده برچوغی ترجمه ايديله‌رك معارف نظارت جليله‌سنك انتخابيله و « حكايات منتخبه » عنوانيله مكاتب ابتدائيه‌مزده رسماً تدريس اولنمقده بولنمشدر .

بو كبی شيلر عربيده اولديغی مثللو فارسيده‌ده چوقدر . هله مثنوئ شريف ايله سعدينك كلياتنده پك كوزللری واردر .

٥٩ ـ حكايات : اساسی تهذيب اخلاقه مستند اولوب تاريخه ويا خياله مبنی روايات طرزنده يازيلور برطاقم تصديراتدر كه طرز جديد عادی وادبی ايله يازيلوب اولكنندن يالكز اوقيوب اكلنمك واستعداده كوره برحصه الмق قابل اولوب ايكنجيدن ايسه منافع مذكوره ايله برابر ادباً استفاده ايلمك جهتلری واردر . برنجی يه احمد مدحت افندينك نشرايتديكی رومانلر وايكنجی يه‌ده كمال بكك تاريخه مستند اولان (جزمی) سيله خياله مبنی بولنان (انتباه)ی برر مثالدر .

٦٠ ـ تياترو : بر وقعۂ تاريخيه ويا مخيله‌يی عبرت وانتباهی موجب اولمق اوزره فجيع ويا مضحك بر طرزده تمثيل ايدوب ميدان تماشاده قابل اجرا بر حالده تصوير ايدركه بوده حكايات مثللو عادی وادبی طرزلريله يازيلور . طرز عالئ ادبله يازيلان تياترولره كمال بكك تاريخه مستند اولان (وطن ايله عاكف بك) وخيالی اولان (كلنهال ايله زوالی چوجق) وابوالضيا توفيق بكك تاريخه مستند اولان (حبيبه)

وخیالی اولان (اجل قضا) نام اثرلریله عبدالحق حامد بکك بالجمله تیاترولری پك کوزل برر مثالدر.

کرك حکایه، کرك سه تیاترو یازمقده برچوق شرط واریسه‌ده الك مهمی تصویر اولنه‌جق ماده‌نك ممکن الوقوع اولان شیلرله تجهیزی لازمدر. یوقسه وقوعی غیرممکن شیلرله املا ایدیلورسه دیو مصاللری قبیلندن اولوب اثر ادبیلکدن چیقار مثلا تیاترولرده حسب الحال برطبیبه لزوم کورلدیکی پرده طبیبك ورودی ایچون لازم کلان زمان تصور اولنه‌رق اکا کوره سوزی واحوال سائره‌یی تمدید ایتمك لازمدر. والا بعض تیاترو رساله‌لرنده اولدیغی کبی امان برطبیب دیردیمز قپو ارقه‌سندن سپورکه‌یی آلورجه‌سنه اوشاغك همان طبیبی احضار ایدیویرمسی غایتله طاتسز برشی اولور. پرده تیاترولرك فصللرنده فرنکلرك (غودوش) دیدکاری پرده لذتلرینه دقت لازمدر یعنی هرفصلده وممکن ایسه ایلك پرده‌ده موجب مراق برطاقم نکات براقوب بونکته‌لری بالتدریج دیکر فصللرده صره‌سیله کشف ایتمك والك بیوك نکته‌نك کشفنی الك صکره‌یه براقمق وتیاترونك هانکی شیئك تحسینی ویا تقبیحی قصدیله اولدیغنی‌ده صوکنده مؤثر برصورتده کوسترمك لازمدر. تاکه تیاترودن مقصد نه‌اولدیغی اکلاشلسون.

٦١ ـ تاریخی: کمال حق‌شناسی وراست‌کویی ایله تبیین حقیقت مسلکندن عبارتدرکه (انواع تواریخ ایله قصص وسیر انبیا وتراجم احوال وسرکذشت وغزته)دن عبارت اولوب تاریخه احمدحلمی افندی مرحومك تاریخ عمومیسی ایله جودت تاریخی وقصص ایچونده جودت پاشا حضرتلرینك قصص انبیاسی وسیر ویسی وایوب صبری پاشانك

محمود السيرى وتراجم احواله كمال بكك اوراق پريشاننده كى صلاح الدين وفاتح وسليم اول ايله بشقه جه نشر اولنان امير نوروزى وحميد وهبى افنديك مشاهير اسلامى وسر گذشته (زوبنصون) نام اثر وغزته يه ده اسماعيل افندى مرحومك قلمندن كچن (ترقى) ايله كمال بكك نظارتنده نشر اولنان (عبرت) وشناسى مرحومك (تصوير افكار) غزته سى بر گوزل مثالدر. بوندن بشقه تاريخه متعلق معلومات مهمه واردركه اكمال فائده ضمننده مبانى الانشادن بروجه آتى عيناً نقل اولندى:

« تاريخ وقوعات حقيقيه نك حكايه سيدر. شاهد زماندر. ضياى فضيلتدر. حيات ذهندر. ساعئ زمان قديمدر. شعرك مقصدى تسخير وتفنين، فصاحتك مقصدى اقناع وتهييج، فلسفه نك مقصدى طبايع اشيا وحقيقت احوالى تحرى وتفتيش اولديغى كبى تاريخك مقصد وموضوعى دخى وقايع حقيقيه يى تبيندر.

اشته بو جهتله مورخده بالذات طوغرولق وراستگويلق خاصهٔ جميله سنك وجودى شرطدر.

حقيقت ماديه وقوف ايچونده مورخ اولان كمسنه برطاقم خرده وفقط جالب دقت ونكت وقوعاتى بى محابا تحرى ايتملى وحكايه ايدلمش اولان عينى وقعه يى مؤلفات مختلفه دن ارامليى، كتبخانه لرى قارشديرملى كوتوكلرى يوقلملى، حاصلى وقعه نك منبع اصليسنى واساس ومبناسنى بولمليدر.

اشته اجزاى لازمه بووجه اوزره جمع واستحضار اولندقده آنلرك بربرندن حقيقت واهميتنده فرق وتميز ايتمليدر. زيرا بعضيلرى اولدقجه مقارن حقيقت كورينور وبعضيلرنده برغرض تحتنده يازلمش

بولنور وبرطاقملريده ياكلش خبر آلنمش اولمغله حقيقتدن عاطل قالور. اشته مورخ اولان كمسنه اويله برقوۀ مميزه‌يه مالك واستنباط احكامه مقتدر بولنمليدركه حقيقت حالى اكثريا اكاذيب ايله قارشمش اولان خطالردن تفريق ايده‌بيلسون.

مورخ يالكز حقيقتى سويلمك ايله‌ده اكتفا ايتميوب آنى تماميله واسبابيله‌ده بيان ايتمليدر. بونك ايچون مورخك ديكر برخصيصه‌سيده بيطرفلق بولنمليدر.

مورخ وقوعاتى تنظيم غرضيله نه حال طبيعيسندن چيقارملى ونه‌ده هركسه راجع اولان مدح وذمدن كيروطورمليدر. فقط اوبيطرفلقده اويله علاقه‌سزلك كبى صوغوقلغه مبدل اولمامليدر. مقصدك تركيب وتنظيمنده مورخك برنجى دقتى يازاجق شيئى ممكن مرتبه سياق واحدده طوتمغه مصروف اولملى يعنى بوندن مرادم يازديغى تاريخ بربرينه ربط وعلاقه‌سز شيلردن مركب اولميوب فكر كاملى ايراد ايدر برقاعدۀ كليه‌يه مربوط ومستند بولنمليدر. وبومورخ وقوعات مختلفه‌يى عين وقتده وقوعبولدى ديه‌رك مطلقا بر محله درج ايتمك هوسنه وترتيب سنينه رعايت سوداسنه‌ده دوشمامليدر. بلكه وقايعك طاقم طاقم ترتيبيله بربرلرينه حسن صورتله ربطنى كوزتمليدر.

بونكله برابر يازيلان تاريخدن انتظار اولنان نفع واستفاده مورخده شو ايكى خاصه‌نك همان وجودينه معلق كبيدركه برى طبيعتدن معلومات تامه‌سى اولمق وديكرى اقوام موجوده‌نك و حكومتلرك احوال وطبايعنه وقوف كاملى بولنمقدر. طبيعتدن معلومات تامه‌سى اولمليدركه اشخاصك حركات واحوالندن بر فكر صائب آلسون.

اقوام موجوده نك و حكومتلرك مشوار وطبايعنه وقوف كاملى بولنمليدركه آنكله حكومتلرك دوچار اولديغى انقلابات وتبدلاتى و حالات سائرهٔ پولتيقيه‌يى حقيله محاكمه ايدرك كندى ايچون بر درك حاصل ايتسون ووقايعك اسباب موجبه‌سنى ظاهره چيقاره‌بيلسون و تاريخ عادتا انسانلرك تيقظ وانتباهى وتعليم وتدريسى ايچون آچلمش بر درس ديمك اولمغله مبحوث عنهى دائما نفس الامرده مستحسن برطاقم مواد اخلاقيه‌دن عبارت اولمليدر. كرك توصيف وتعريف مواددده و كرك حكايهٔ وقايعده مورخ شبهه‌سز حامئ فضيلت بولنمليدر.

قلمه آلنان تاريخك افاداتى متين ومدلولى كرك عالى وكرك عادى اولسون بالجمله تزيينات وتوشيحاتدنده عارى بولنمليدر. وتعبيراتك مقام مخصوصنده ايراد واستعمالى وجمله‌لرك بعضاً اوزون بعضاً قيصه اوله‌رق اتيانيله دائما صور مختلفه اوزره بولنديرلمسيده لازمه‌دندر. وتزيينات كلاميه بالبداهه ظهوره كلور ايسه اوده ترك اولنميوب لكن تحريسندن اجتناب ايدلمليدر. زيرا مورخك مقصدى برطاقم تعبيرات مزينه ايله آثارينى مطالعه ايدنلرى اكلنديرمك اولميوب بلكه خلقه سبق آموز نفع ومضار بولنمق وتشخيص نيكى وبدى‌يه بر مثال ويررك همجنسنى تعليم و اهدا ايتمك اوله‌جقدر.

فصاحت وبلاغت مورخك رواياتنه علاوه ايتديكى بعض لفظلرده ووقايع عاديه‌يه متفرع اتيان وايرادينه لزوم كورديكى اوفاقتفك حكاياتده وحسب المناسبه استعمالنه حاجت كوريلان تخييلات وتصويراتده بولنه‌بيلور.

كتابت تاريخيه حكملو ونافذ اولمق ورغبت عامه‌يه مظهر بولنمق

ایچون مورخ تحکیهٔ وقایعده محاسن آداب واخلاقدن منشعب بر فکر ومسلکه خدمت ایتملی و آنی کندویه منهاج وپیشوا ایدنملیدر. وبو یولده یازیلان تواریخك تدرسی عالی و القا ایتدیکی خاطره‌ده باقی اولور.

وبر تاریخك فصاحتنه قلبه کتوردیکی اقناع وامنیت دلالت ایدر.

مثال: « وقتا که مقدما اقلیم عربدن ظهور ایله آزمدت ایچنده نور سحر کبی آفاقه منتشر اولان فرق اسلامیه‌نك پرتواقبالی مشرق طرفلرنده کردباد اختلال ایله پرده‌دار اولمقده مغرب جانبلرنده اهل صلیب متعصبلرینك ظلمت ظلمنه اوغرایه‌رق غروبه حاضرلنمقده‌ایدی. ماوراءالنهر اوزرلرندن سیل بلا کبی طغیان ایله فرات صوینه و بلکه اردن بوینه قدر یاییله‌رق اوکنده کلان معموره‌لری زیر وزبر ایدن تاتار بلیه‌سنك سائقهٔ تسلطیله خانماننددن جدا اولان آل عثمان بر قاچ بیك توابعیله سکوت نواحیسنی مقر ایلمشدر. شوکوردیکمز مبنای عظیم سلطنت که التی یوز سنه‌دنبرو انقلابات عالمك اك شدیدصدمه‌لرینه اوغرامشیکن حالاً مقامنده قائمدر. بویله برقوهٔ جزئیه‌نك تدمیر خصم ایله تعمیر ملکه مصروف اولان اقدام اجتهادی سایه‌سنده تأسس ایلدی. واقعا بوقوت جزئیاتدن معدود ایدی. فقط نه بر طرفنده سلجوقیه خرابه‌لرینك انقاضی اوزرینه تشکل ایدن طوائف ملوك دولتلرنده سلاح پرتوی دوشمن قانیله نشوونما حالنده اولان بویله بر شجرهٔ عالیه‌نك تفییق اتساعنه مقاومت ایده‌جك قدرت موجودی ایدی.

نه دیکر . . . . »

{تقسيم تاريخ}

تاريخ رأساً اوچه تقسيم اولنه بيلوب برى تاريخ سياسى ويا مدنى ديكرى تاريخ علوم واداب واوبريده تاريخ طبيعيدر. تاريخ سياسى كرۂارضده بولنان اهالى وحكومتلرده ظهوره كلمش اولان وقايعى باحثدر. بوده تاريخ عالم. تاريخ عمومى. تاريخ خصوصى اعتباريله اوچه انقسام ايدر.

تاريخ عالم جمله ملل واقوام وحكومتلرك تشكلندن يعنى ابتداى خلقتدن ودور آدم عليه السلامدن وياخود مصرلولردن وسريانيلردن وفرس ويونان وروماليلردن ويافخر كائنات افندمزك بعث وظهورلرندن بدأ ايله بولنديغمز زمانه وكونه كلنجيه قدر كذران ايدن باجمله وقايعدن بحث ايدر.

تاريخ عالمده تاريخ قديم. تاريخ قرون وسطى. تاريخ جديد ويا قرن اخير اعتباريله اوچه تقسيم اولنور.

تاريخ قديم خلقت حضرت آدمدن فخر كائنات افندمزك بعث وظهورلرينه وابتداى هجرته قدر. تاريخ قرون وسطى ابتداى هجرتدن ظهور دولت عثمانيه يه قدر. تاريخ جديد ابتداى ظهور دولت عليه دن خاقان فردوس آشيان سلطان محمود خان ثانى حضرتلرينك نظام جديدى احداث ويكيچريلكى الغا بيورديغى زمانه قدر ممتد اولوب آندن صكره سنه يعنى ابتداى تشكيل نظامدن شو كونه دك مرور ايدن زمانه ده تاريخ عصر دينور.

تاريخ عالم قلمه آلمق حقيقةً برامر صعبدر. وبالكه ده بر آدمك

اقتدارینك مافوقنده‌در . زیرا تاریخ مزبوره جمله اقوام موجوده تواریخنك تفصیلات . اساسیه‌سی یازلملیدر .

بونك ایچون مورخ اولان کمسه قلمی النه المزدن اول دولت وملتلرك وقایعنی وانلرك ویردیکی نتایج وآثاری ثبت وجمع ایله حقیقت مادیه‌لرینه کسب اطلاع وامنیت ایتمك وماوضع لهلرینه ونفس الامره مطابقت ایدر صورتده بیلمك واوکرنمك لازمدر .

تاریخ عمومی بر وقتك بالتمام وقوعاتنی ویاخود برملتك ودولتك باقی اولدیغی مدتجه احوالنی بیان ایدر . مثلا دولت علیه تاریخی . روما تاریخی کبی .

لسان ترکیده خیرالله افندی تاریخی ولسان یونانیده هرودوتك تاریخی وروماولرك تیت لیو ایله ناسید وانکلیزده لینغارك تاریخی تاریخ عمومی دیمکدرلر .

برملتك تاریخنی تمام وکوزل یازمق ایچون اوملتك تا ابتدای ظهورندن باشلیه‌رق نه‌یولده کسب ترقی وجسامت ایتدیکنی بر بر بیان ومتخذی اولان اصول پولتیقیه‌یی تفریق وعیان ایتملی واخلاق واوصاف واحوالنی ودرجهٔ قابلیت واستعدادینی وجهت میلانی ومتمسك اولدیغی دین ومذهبی وافرادینك ویا هیئت حکومتنك درجهٔ یسار وثروتنی وموقع حصوله کتورمش اولدیغی انقلابات عظیمه‌نی وسابقهٔ احوالنی وانقراض ویا کسب جسامتلرینك اسباب حقیقیه‌سنی ایضاح وتبیین ایدرك متضمنی اولدیغی وقایع خطوه بخطوه ودرجه درجه تا انقراض کاملنه ویاخود مشهود اولان سعادت حال وایام حشمت واقبالنه قدر توصیل وتکمیل ایلملیدر .

تاريخ خصوصى بر وقعهٔ عظيمه وياخود بر ايشك اجراسنه تخصص ايتمش زمان معلومك حال وشاننندن بحث ايدر .

اهل صليب تاريخى ، فرانسه اختلالى تاريخى ، سليم نامه ، سليماننامه ، افغان تاريخى ، ناپوليون تاريخى وسائره كبى .

اكر بر ملتك تاريخ اختلالى يازلمق مراد اولنورسه ذكرنده نفع متصور اولميان وقوعاتى كالك سكوت ايله كچوب تحكيه قلنانلرهده حسن صورتله رابطه ويرملى وبومثللو اختلال تاريخلرينك كتابتنده رقت ولطافت ونزاكت ايله برابر شدت وسورت وحشمت وزينت بولنديرمليدر .

واوصرهده بر وقعهٔ مهمه نك تحكيه سى آرزو ايديلور ايسه بر مقدمه اتيانيله ارباب مطالعه يى وقت ومحلدن واهالينك اطوار واخلاقندن خبير ايتملى وبعده تحكيه اولنه جق وقعه نك مبدأنى واسباب ظهورنى احوال متعلقه سيله برابر ميدانه قويملى .

اكرچه بر آدمه متعلق احوالدن بحث ايديلور ايسه اكا ترجمهٔ حال دينلور . بونده مورخ تحكيهٔ احوالنه قالقشديغى كمسه نك وقايعنه متعلق حالات عموميه دن بحث ايدر .

وخصوصيله او آدمك مدت حياتنه دائر مواد ووقوعات اوزرينه حصر قلم ايدوب متشبث بولنديغى افعالك اسباب موجبه سنى آچيق ومفصل صورتده بيان ايلر .

اشته مورخ بويله جه اول آدمك نقايص وفضائلنى جمع ايدرك واكا عائد مسائلى تصوير وتركيب ايليه رك مستحضراتنى كشيدهٔ سلك سطور ايدوب وشخص مرقوم اوزرينه اولان ملاحظات

ومطالعات ذاتیسنی ایسه پك نادر وهمده محلنده صرف اتملیدر. ترجمهٔ حال ایله سرگذشتك بیننده فرق كلی واردر. ترجمهٔ حالده اول آدمك عمومه تعلق ایدن وقایع ومعاملاتی وقوعات وعائدات شخصیه‌سندن زیاده موقع نظر واعتنایه آلنور.

سرگذشتده ایسه علی العمیا كرك عمومه وكرك شخصنه دائر مواد كونیه‌دن بحث اولنور. مثلا برسرعسكرك ویاخود اردو قوماندانك ترجمهٔ حالنده بولندیغی محاربه‌لرده اتخاذ ایتمش اولدیغی مسلك ایله كوستردیكی مانوره وحركات حربیه‌سندن وبونلره مربوط وقایعدن بحث ایدیله‌رك كندوسنك شخصنه متعلق خصوصات خفیفجه بسط وحكایه اولنور. واگر قوماندان مشارالیهك سرگذشتی یازیله‌جق اولور ایسه وقایع حربیه‌سیله برابر امور ذاتیه وعائدات شخصیه‌سی دخی تمهید وبیان قلنور.

وبرطاقم ذوات مشهوره‌نك سرگذشتلرینی مطالعه ومسلك ومشوارلری حقنده بزه اطلاع تام ویره‌جكی جهتله انلرك فضائل وحسیات وتأثیرات قلبیه‌لرینك درجات متفاوته‌سنه كسب وقوف صحیحاً موجب استفاده اولور. وتاریخ ذاتاً انسانلری ینه كندو مشابهلری ایله تعلیم وتربیه‌یه خدمت ایدر بر فن جلیل اولدیغندن فن مذكورك موضوعنه سائر اقسام تاریخیه‌یه نظراً اك زیاده بوراده رعایت ایدلمش بولنور.

مختصر تاریخلرده كوزل یاپلمش اولدقلری حالده فائده‌لری كثیردر. مبتدیلر آندن معلومات عمومیه اخذ ایدر. ومنتهیلر ایسه اونوتدقلری شیئی آنده بولورلر. نخبة التواریخ. تقویم التواریخ ودور استیلا

رساله‌لری كبی. بو نوع تأليفات نه زياده تفصيلاتی ونه‌ده اولقدر تزييناتی قابل ومتحملدر.

مع مافيه مورخ اولان ذات لزوملو بولنان نقاط وموادی ينه حذف وترك ايتميه‌رك تفصيلات مقتضيه‌يی اعطا ايتمليدر.

لكن مختصر تاريخلرده آز كلمه ايله چوق معنا افاده ايتملی وهمده تركيبده غايت آچيقلق بولنمليدركه بوده فن جليل كتابتده اقصای كماله وصول ايله اولور. اشته دور استيلا رساله‌سی بو يولده برائر معتبردر.

كوتوك. ترتيب سنوی ايله تنظيم اولنمش برطاقم عظيم مجله‌لردركه تاريخ يازاجق آدملر انلری مأخذ اتخاذ ايدرك اعانه ووسائطلريله ثبت وتنظيم وقايع ايدرلر. كوتوكلر ايچول برنجی شرط طوغرو ومكمل اولمقدر.

تذكره. اونوع محررات تاريخيه‌دركه مؤلف آنكله بولنديغی عصرك وقايعی اوزرينه معلومات تامه ويرمك غرضنده اولميوب بلكه بالذات مشهوداتی ويا دخلی بولنديغی بر ماده‌يی وياخود منتخبی اولان بر وقعه‌يی بسط وحكايه ايدر. بوجهتله تذكره يازان برمؤلفدن تاريخ يازان قدر دقايق وتحريات وبرطاقم زياده معلومات بكلنمليدر. ومورخلر واديسنده اويله برسياق ومسلك طوتمغه‌ده مجبور دكلدر. سربستانه هر بر شیء سويليه‌بيلور. وارده عادی برحكايه‌يیده نقل ايده‌بيلور. انجق اندن مطلوب اولان يازاجغی شيئك نافع وروحلو اولمسی وموجب استفاده وتحف وقايعدن عبارت بولنمسی والحاصل بيان وحكايه ايده‌جكی ماده‌ده ولوسه جزؤی اولسون برفائده تصور اولنه‌بيلمسيدر.

تاريخ علوم وفنون وصنايع وكتابتك كيفيت ظهور واختراعندن وترقى وكماليله تدنى وانحطاطندن ويا تجدد وتوسعندن بحث ايدروبونلره برابر قرون مختلفه‌يه اولان تأثيراتنى تصوير وارائه ايلر.

بوكروهدن بولنان مورخين هربرمؤلفك ممارسهٔ علميه‌سنى تميز وانلرى بربريله مقايسه ومحاكمه ايدرك ومؤلفاتنى نظر امعاندن كچوره‌رك معلومات ولياقت مكتسبه‌لرينى ظاهره اخراج وتصوير ايتملى وهمده كرك كندولرندن وكرك تأليفلرينك مبحث وموضوعندن معلومات تامه ويرمليدر.

بروجيه‌نك تماميء اجراسيچون مؤلف اولان كمسنه حدت ذهنيه ووسعت فكريه وراستكولقله برابر قوهٔ مميزه‌يه مالك وصاحب اوللى ومعمافيه بحثنده كزنديكى آثار علميه‌دنده بهره‌سى بولنمليدر. ومؤلفات مذكوره‌نى بيطرفانه ومدققانه بالمطالعه مؤلفلرينك يازدقلرى وقتى ويشادقلرى ممالكى واخلاق وآدابنى وديانت ومذهبلرينى واو عصرك تمايلاتنيده درخاطر ايتمليدر.

تاريخ طبيعى ساكنى بولنديغمز اشبو سيارهٔ ارضى تزيين وتنوير ايدن اجرام سماويه وبدايع صنايع الهيه‌دن وكيفيت خلقت وتماشاى هيئتى حيرتبخش اولوالابصاراولور انواع مخلوقات ومحصولات ارضيه‌دن وطبقات كرهٔ زمينده منخفض ومحفوظ بالجمله مواد مختلفه‌دن بحث ايدركه بونلرك جمله‌سى اجزاى تاريخ طبيعيدر.

تاريخ طبيعى مذكور حيوانات مختلفه‌نك صورت تعيشيله طبايع واوصافندن ووجه تولد وتنسجلريله كيفيت حياتيه‌لرندن بحث ايدن

مولد حيواناتك وزروهٔ جبال ايله سطوح زمينده ووادیه واورمانلرده تنبت ایدن مولد نباتاتی وكرهٔ ارضی تشكيل ایدن معادن مختلفه‌یی یعنی مولد معدنیاتی باحث وجامعدر . اشته بونك ایچون علم تاریخك بوقسمنده مورخ بوله‌جق كمسه هم فرط استعداد اصحابندن وهمده ارباب نظر وامعاندن بولنمليدر . ايوجه مشاهده ايچون فكر وبصارت وچوق وقت مشاهده ايچونده غايتله صبر ومكانت لازم اولوب هرماده‌نك دقايقنه تمامئ وقوف ايچون قوهٔ مدركه واشيای موجوده‌نك يكديكرندن تفريق وتشخيصی ايچون قوهٔ مميزه‌يه مالك اولمليدر .

٦٢ ــ مخابرات ومكاتبات : رسمى غير رسمى هر صورتله تعاطى ايديلان محرراتده مرعى اولان اصول مكاتبه‌دركه عموميت اوزره آرتوب اكسلمسى ممكن اولمديغندن درت قسمه منحصردر . آنلردن :

برنجيسى ــ مطالبه وتمنى‌يه دائر اولان محرراتدركه بورادهاستعمال اوله‌جق الفاظ غايت ملايم وتضرع وتذللى شامل اولمليدر .

ايكنجيسى ــ جواب طرزنده يازيلنلردركه بونده دخى سؤال اولنان مواد ايچون تكرار استعلامه حاجت براغلميه‌جق وجهله‌ايضاح مرام ايدلمليدر .

اوچنجيسى ــ امر وحكمى شامل اولاندركه بونده ايهام ، توريه ، توجيه كبى شك وشبهه‌یی مستلزم مقدمات قوللانلميوب مرادى قطعياً بيان ايديجى الفاظله يازلمليدر .

دردنجيسى ــ اخبار كيفيتدن عبارتدركه بورادهدخى ظن وشكى مستلزم افادات استعمال اولنميه‌رق مواد مذكوره هرنه‌دن

عبارت ایسه بالاطراف تحقیق ایدیله‌رك اخبار اولنمق واثنای افاده‌ده تکراره حاجت قالمامق اوزره درست تعبیرات ایله یازلمق لازمدر.

محررات مذکوره بووجهله من جهت العموم دردە تقسیم اولندقلری کبی هر بریده من جهت الخصوص ینه دردە تقسیم اولنورلر. شویله که :

برنجیسی ــ بین المأمورین جاری مکاتباتدن عبارتدرکه بونلر (محررات رسمیه) دن معدود اولدقلری جهتله اوپله صنایع بدیعه ایله طرز عالی‌یه توفیق اولنمیوب غایت بسیط ومفید وحکم ومقصدی تماماً شامل اولمسی لازمدر.

ایکنجیسی ــ بیوکدن کوچکه یازیلان محرراتدرکه رسمی وغیر رسمی اولوب رسمیلر هرنه حکمی شامل ایسه بالاده‌کی شرط موجبنجه وغیر رسمیلرده (کلم الناس علی قدر عقولهم) مصداقنجه یازلمیدر.

اوچنجیسی ــ کوچکدن بیوکه یازیلانلردر که رسمی و غیر رسمی هرحالده متواضعانه اولملیدر.

دردنجیسی ــ اقراندن اقرانه عرض مافی البالدر که رسمیلری بالاده‌کی شرائط وغیر رسمیلرده طرفینك درجهٔ حقوق ومناسبتلرینه کوره بر طرز لطیف وحسنده اولملیدر وبوغیر رسمیلرده انواع صنایع بدیعه کمال مهارتله استعمال اولنه‌بیلور.

٦٣ ــ محررات مذکوره‌نك شو تقسیماتندن بشقه ذکری سبق ایتدیکی وجهله رسمی وغیر رسمی شقلری واردرکه آنلریده بیان لازمکلور. انجق اوزون اوزادی‌یه تعریفلریله مثاللر ایرادی پك زیاده اوزایه‌جغندن وبونلرك اکثریسی مقبول انشا کتابلرنده وباخصوص عزت افندی منشآتنده موجود اولدیغی کبی اهل قلم کوره‌رك بلّیه‌بیلدیکندن او

تفصیلاتدن صرف نظرله یالکز اقسام واسامیسنی ایضاح ایله اکتفا اولندی. شویله که:

٦٤ – رسمی – اولان محررات دولتجه معاملات رسمیه‌یه تعلق ایدنلردرکه (امر. اخبار. سؤال. جواب. عقد. مطالبه) ناملریله اساساً التی قسمدر:

برنجیسی – امر: برحکمی شامل اولان محررات رسمیه‌درکه طرف اشرف پادشاهیدن ویریلان (فرمان. منشور. برات. خط همایون. نظام. ملکنامه) لر ایله مقام صدارتدن وسائر نظارتلردن ومقامات عالیه‌دن الت طرفلره طوغری یازیلان (امرنامه. اصول تنبیهنامه) وطرف شرع انوردن یازیلان (مراسله. حجت اعلام. شرعی) ومحاکمدن یازیلان (اعلام احضار) نامه‌لر بوقسمدندر.

ایکنجیسی – اخبار: طرزنده اولان محررات رسمیه دخی (اخبارنامه. تقریر. لایحه. اعلام. ژورنال. پروتستو) کبی شیلردر.

اوچنجیسی – سؤال: طرزنده اولان محررات رسمیه‌اشاغیدن یوقارویه برماده‌نك سؤالنی حاکی اوله‌رق یازیلان (استیذان) ومقامات متساویه بیننده ویااشاغی‌یه طوغری اولنان سؤاللرده (استعلامنامه) لردن عبارتدر.

دردنجیسی – جوابنامه‌لردرکه اجابنه کوره اقسام سائره‌ده متداخلدرلر.

بشنجیسی – عقدلردرکه شرائط مخصوصه‌ایله ادانه وخصوصات سائره‌ده وطرز حسن وجهله اولان دادوستد معاملاتنده تعاطی

ایدیلور. (پولیچه. تحویل. تمسك. سند. علم وخبر. مقاوله‌نامه. قونطوراتو) کبی شیلردن عبارتدر.

آلتنجیسی ـ مطالبه‌یه متعلق اولان محررات دخی مقام خلافت اقدسه عرض اولنان (تلخیص) ورسمی وغیررسمی مطالباتده (عرضحال) ورسمی مطالباتده (استدعا. مذکره) ومأموریتدن عفو طلبنده (استعفا) ومقامات عالیه‌دن نظارتلره وصدارته یازیلان (انها) ومجالس طرفلرندن یازیلان (مضبطه) واهالی طرفندن نیاز ومطالبه‌یی شامل اولان (محضر) دخی بوقبیلدندر.

٦٥ ـ غیر رسمی ـ اولان مکاتبات رسمك غیری اوله‌رق بیوکدن کوچکه، کوچکدن بیوکه، اقراندن اقرانه یازیلان مکتوبلردرکه بیوکك کوچکی تلطیف قصدیله یازدیغی (تلطیفنامه) وبیوکك کوچکه برینی ویابرایشی توصیه ایچون یازدیغی (توصیه‌نامه) وهرطرفك بربرلرینه برماده تهنیه‌سیچون یازدقلری (تهنیتنامه) و (تبریکنامه) وتعزیه ایچون یازیلان (تعزیتنامه) ویا کوچکدن بیوکه واقراندن اقرانه بر آدمك ویا بر ایشك اجرا اولنمسی جهتله عرض تشکر صددنده یازیلان (تشکرنامه) واقراندن اقرانه اولان (محبتنامه) بوقبیل اوراقدندر.

٦٦ ـ فائده ـ مکتوب مسافه ایله آیرلمش ایکی ذات بیننده یازی ایله اولان مکالمه اولدیغندن مکتوبك طرزیده عین مکالمه کبی اولمسی لازم ایسه‌ده قدیمدنبرو جاری اولان ارکان وشرائط مکاتبه‌یه رعایت هرحالده لازم اولدیغندن بروجه آتی بیان اولنورلر :

اولاً ـ احباب بیننده ادیبانه اجنبی ومادونه ظریفانه، مافوقنه متواضعانه یازلملیدر.

ثانیاً ـ مکاتبه مکالمه طرزنده سویلنمشدن دها کوزل یازلملیدر.
ثالثاً ـ تزیینات لفظیه‌دن زیاده جیادت معنایه دقت ایدلملیدر.
رابعاً ـ الفاظ مجمعه کلیشی کوزل اولملیدر.
خامساً ـ بو آنه قدر بیان اولنان شرائط وارکانه موافق بولنملیدر.

٦۷ ـ شرائط مکاتیب ـ شرائط مکاتیب بروجه آتی آلتی ماده‌دن عبارتدر:

اولاً ـ نهایتنده کلمات متواضعانه استعمال اولنمق.
ثانیاً ـ تعبیرات والقاب رتبه وحیثیته موافق بولنمق.
ثالثاً ـ مکتوب الیهه صیغهٔ خطاب وکاتبه صیغهٔ متکلم نسبت دائما صیغهٔ غائب ایله ادا اولنمق لازمدر. فقط فرمانلر مستثنادر.
رابعاً ـ کاتب مخاطبی دائما معترض فرض ایدرك اسئلهٔ مقدره‌یه مناسب جوابلر درمیان ایتمك.
خامساً ـ مطالبه‌ده لیاقت واهلیتدن واستحقاقدن بحث اولنمیوب دائما شیمهٔ عاطفت ومروته اسناد ایتمك.
سادساً ـ اوراق رسمیه‌ده صنایع لفظیه ومعنویه اصلا استعمال اولنمیوب الفاظ ایله معانی موازن ومساوی اولمقدر.

{ تکملهٔ بحث کتابت }

٦۸ ـ کتابتك بورایه قدر ذکر اولنان انواعندن بشقه وغایت مهم بر شقی واردرکه اوده «مقامات ومقالات» ك صورت تحریریدر. لسانمزده سلطان سلیم اول زماننده یازلمش ومقاماته بکزر برایکی اثر استانبول کتبخانه‌لرنده منظورعاجزانم اولوب انلردن بشقه عربینك

«مقامات حریری» سی وامثالی کبی مقامات کورلمامش اولدیغندن بو بابده اربابنك عربی‌یه مراجعتلرینی توصیه‌دن بشقه بر دیه‌جکمز یوقدر.

مقالات ایسه دائما غزته‌لر ورسائل موقوته ایله یازلمقده اولدیغندن بوبابده برمقدار سوز سویلیه‌رك بعض امثله ایرادینه لزوم کوردك شویله‌که:

منافع عمومیه مقصدینه بناءً غزته‌لرله رسائل موقوته‌یه یازیلان مقاله‌لر اساساً ایکی نوع اوله‌بیلور.

٦٩ ـ نوع اول ـ اخلاق واداره وسعی وتجارتنك تعیین ماهیتیله انلره تشویق وترغیب خصوصنه متعلق اوله‌رق یازیلانلردرکه بونلرك محررلری دنیانك کرسیء خطابتنه چیقمش برخطیبه وبر ملتك هیئت مجتمعه‌سنه اجرای نصح وپند ایدن بر واعظه مشابه اولدقلرندن تلقین ایتدکلری ماده‌لرك حسن تأثیری اولمق ایچون طرز افاده‌سی غایتله سلیس وزمین بیانی اکا کوره اعلا اولوب ادلهٔ لازمه‌سی پك مکمل وسؤال مقدرلره قارشی ایرادی لازم کلان جوابلر دخی او نسبتده فوق العاده اولملیدرکه بونك ایچون کمال بك مرحومك وقتیله نشر ایلدیکی مقالات آتیه بر کوزل مثالدر.

{ سعی }

احرث لدنیاك کأنك تعیش ابداً
واحرث لآخرتك کانك تموت غداً

هم یارین ایچون موته حاضرلنمق، هم ده هیچ اولمیه‌جق کبی تحصیله چالیشمق بر بیوك قاعدهٔ حکمتدرکه سعادت حالك اساسی آنك حکمنه اتباعدن عبارتدر.

البته انسان دقیقه بدقیقه موته منتظر اولنجه ذخر آخرتنی تدارکده قصور ایتمز. لکن حیاتنه بر حد تصور ایتدیکی حالده‌ده بر کون آچ قالمق مخاطره‌سنه دوشمش اولور. چونکه آدمه بر آن اولومدن امان اولمدیغی کبی حیات ایچون عمر طبیعی دخی بر حد معین دکلدر. باخصوص که انسان فنا بولور اما انسانیت دنیا طوردقجه باقیدر. بر کره دوشونه‌لم دنیاده یکی طوغمش چوجقدن عاجز بر شی وارمیدر؟ بیچاره بو محنت خانه‌یه بیك درلو احتیاج، بیك درلو استعداد ایله کلمش؛ حالبوکه ایکی ضعیف قولدن بشقه لوازمنی تدارکه آلتی یوق! هوا مرحمتسز! برودت ورطوبتیله جانه قصد ایدر. طوپراق خسیس! لازم اولان جواهر اثماری سینهٔ حرصنده صاقلار. بنه بویله ایکن هر حاجتنی استیفایه، هر استعدادینی اظهاره موفق اولیور. بوکا مدار اولان اسباب هپ بزدن اول کلانلرك ثمرهٔ غیرتی دکلیدر؟ اویله ایسه اسلافه اولان دین تشکرمزی اخلافه ایفا ایتمك لازم کلزمی؟

حقیقت! انسان فانی اولدیغی حالده‌ینه حیات ابدیه‌یه مظهر اوله‌جق کبی چالیشملیدر. یوقسه هرکس سعینی مدت حیاتی نسبتیله تجدید ایدرسه عمری دائمی اولان انسانیت فنا بولور. دنیانك هر نره‌سنه کیدلسه مشقتسز جه‌ناز و نعیمه مستغرق اولمش نیجه بك‌زاده‌لر کوریلیور و آنلرك حالنه باقیلنجه بختیار اولمق بختیار طوغمغه توقف ایدرمش یوللو حسرتلر چکیلیور. باقه‌لم! عجبا بو تحسرلر روامیدر؟ عجبا او ناز ونعیمده کوردیکمز آدملر حالجه غبطه کشلردن اعلامیدر؟

البته‌دکل. چونکه انسان ایچون بخت دنیالان شیئك حقیقتی قدرتك

ذهننه، قولنه احسان ایتدیکی خاصه‌لردن بختیارلق ایسه او خاصه‌لرك حسن استعمالندن عبارتدر.

هیچ بر ثروتی متصرف اولی کتم عدمدن برابر کتیرمامشدر. دنیاده مال اطلاق اولنور نه وار ایسه اقدام ایله طوپلانیر، سعی ایله وجوده کلیر. بو حالدن طولایی مضایقه‌یه ثمرهٔ عطالت، ضرورته محصول سفاهت دیمك روادر. یا باری سفاهت وعطالتك بو مشقتلریله برابر آرزویه دکر بر ذوقی اولسه! عطالت ایچنده سفاهت مزارستانه قورلمش بر مجلس عشرت کبیدر. اکا ملازمت ایدنلر جسمانی هر درلو مضراتنه اوغرارلر؛ فقط نشاطه بدل حزندن بشقه روحانی بر تأثیرینی بوله‌مزلر.

اوت، عطالت موتك کوچك قرداشی، سفاهت حیاتك بیوك دشمنیدر. عطالت انسانك وجودینه صارلمش بر ییلانه بکزر؛ سفاهت ایسه او ییلانك الواننده اولان زینت قبیلندندر.

بویله بر قید ایچنده طورمقده وبویله بر زینتله اکلنمکده نه صفا تصور اولنه بیلسون؟

بر عاطل دها شبابنده اختیارلر. چونکه ایشسزلکچن زمانك دقیقه‌سی ساعتدن اوزوندر.

بر سفیه نه‌قدر یشارسه دها عمرینه طویه‌مدن دنیادن کیدر. چونکه لهویات ایچنده کچن وقتك ساعتی دقیقه‌دن قیصه‌در. بز بیچه میراث یدی بیلیرز که اوزاقدن حالنه باقلسه حظوظاته مستغرق ظن اولنور. حالبوکه او بیچاره بتون عمرینی بر اکلنجه بولمغه حصر ایدرده ینه لذائذ عالمك بریله خشنود اوله‌ماز؛ هر نه ذوق ایله مألوف

اولمق ايسته‌ه، قدحى النه آلير آلمز؛ يوزينى بورشديرمغه باشلايان عياشلر كبى دها مبدأ تلذذده كوكلى استكراهدن خالى دكلدر.

امكسز اكلنجه طوزسز طعامه بكزر.

انسان كندى سعيله يشامليدركه زمانينك قيمتنى بيلسون، حياتنك لذتنى طويسون.

بز او آدمه نصل بختيار ديرزكه هم هركون عمر كذشته‌سنه تأسف ايدر طورر، هم ينه ايام حيات بيتمز توكنمز برمدت مجازات ايمش كبى وقتنى كچيرمكه چاليشير! سعينك پرورده‌سى اولان برآدم ايسه هيچ اكلنجه آرامغه محتاج اولماز. چونكه اكلنجه‌ده ايش بولنماز اما ايشده اكلنجه موجوددر. هله وقت كچيرمكى اصلا دوشنمز. زيرا دريغ كه وقت كندى كنديه كچر كيدر. يوقسه آنك كذرانى تسريعه چالشمق برعاقلك كارى دكلدر.

« الله كاسبلرى سور » شو سببله‌كه مخلوق ممتازى اولان انسانك حياتى راحتى كسب ايله‌در.

شبهه يوق. آدم بركون البته فوت اولور. لكن دنيايه اولمك ايچون كلمامشدر. اكر اولمك ايچون كلمش اولسه‌ايدى قضا هركسى رحم مادردن مزار عدمه دوشورردى.

شبهه يوق. انسان هر مذلته تحمل ايدر. لكن مذلت ايچون يرادلمامشدر. اكر مذلت ايچون يرادلمش اولسه‌يدى قوهٔ فاطره عبث يره هيمزه چالشمق استعدادينى ويرمزدى.

ديرلركه «بو قيصه‌جق عمر ايچنده نه ياپيله‌بيلير؟» زمانى ابديته

نسبت ایدرسه‌ك نه قدر اوزون اولسه لمحهٔ بصر کبی قالیر. آنجق بزم حالمزه قیاس اولننجه وقتمز ـ حسن استعمال اولنورسه ـ یشامق ایچون کافیدر.

بو قدرجق بر مدت حیات ایچنده‌درکه ابنای جنسمزدن بر طاقم اصحاب سعی عالم انسانیته ـ تا قیامت باقی اوله‌جق ـ نیجه اثرلر یادکار ایتمشلردر.

عیش ونوش ایله بو کون آ که غم فردایی
سکا اصمارلدیلرمی بو یالان دنیایی

قولنه اعتبار ایدرمیسك ؟ یا سن یارینی دوشنمزسه‌ك یارین سنی کیم دوشنه‌جك؟ طوته‌لم دنیایی سکا اصمارلمدیلر. سن کندیکی کیمه اصمارلدك که عمریکی عیش ونوش ایله کچیره‌جکسك؟ اطرافمزه باقه‌لم! ذهنمزه مراجعت ایده‌لم! مشهوداتمزده، محفوظاتمزده هرنه بولورسه‌ق جمله‌سی یارینی دوشوننلرك آثاریدر. یالکز حال ایله مشغول اولان عمرلر هپ زمانمزك عمان غیرمتناهیسی ایچنده محو اولوب کیتمشدر؛ ینه‌ده محو اولور کیدر.

اکر ایسترسه‌ك که بر کونك بر کونکدن اعلا اولسون؟ بو کونك محصولندن یارینه بر سرمایه نقل ایتمکه چالش ـ بو کونکی واریمی بولان بن دکلی‌یم؟ یارین نیچون بوله‌میه‌یم؟ ـ دیه‌جك قدر آفات عالمدن امین اولنلر ـ اشرفیت انسانیه نره‌ده قالیر ـ حس مشترك آثارندن اولان احتیاطده بیله قارنجه‌دن دون برصاف دل حیوان اولدقلرینی اعتراف ایتمك لازم کلیر. مستقبلده‌کی حالی امنیت آلتنه آلمق، ایکی قزانوب بر یمکله اولور.

« زمان آلتوندر » ديرلر؛ فقط اوده وقتك قيمتنى لايقيله تقدير ايتمك ديمك دكلدر. بر دقيقه‌ده يوز بيك آلتون قزانيله‌بيلير. لكن ١٠٠ ميليون آلتون انسانه بر دقيقه‌يى قزانديره‌مز. حال بويله ايكن، نه اغربدركه بنه وقتى غائب ايتمك ايچون يوزلرجه، بيكلرجه آلتون صرف ايدنلرده بولنور.

زمان سرمايهٔ معيشت؛ سعى منبع حياتدر. آدم زمانى سايه‌سنده كچينير. سعى ايله يشار. بوحالده زمانى سعيه صرف ايتميوب ده معطل طورانلر ايچون طوپراغك آلتيله اوستنده نه فرق اوله‌بيلور. راحت دوشكى بر بوزينه چيقمش مزاردكلده نه در؟

ابذال مساعيده قصور ايتمه‌كه اولمش
وابسته بو عالمده سكونك حركاته
موتايا قيشير واريسه راحت دوشكنده
اقدام وتحمل كرك ارباب حياته

بزده قلندرانه بر اعتقاد واردركه هر نه يابارسه الله يابار. امكلر، سعيلر هپ بيهوده در ديرلر.

آمنّا! هر حال ايچون فاعل حقيقى جناب حقدر؛ لكن بونكله سعيدن ال چكمك رزاق كريمى كنديسنه خدمتكارظن ايتمك قبيلندن اولور.

« ليس للانسان الاما سعى »

كوكدن مائده ايتمك بر معجزه ايدى كچدى. بز اسبابنه تشبث ايتملى يزكه اللهده تأثيرينى خلق ايلسون.

اكر هركس چالشمقدن ال چكسه ايدى، دنياده موتدن بشقه كيم

قالیردی. اگر هرکس النه کچنی تلف ایتسه‌ایدی، عالمك عدمدن نه‌فرقی بولنوردی؟ بزده بیلیرز؛ انسان بر غائله‌سز کچن زمانلرینی دوشونور. برده نتیجه‌سی معلوم اولان استقباله نظر ایدرسه بو «یالان دنیا» یی خواب وخیال نوعندن کورر. لکن بر کره‌ده اوزرینه ضرورت چوکمش بر ـ فلاکت ـ زده‌یه صورلسون که حیات دیدیکمز نه دهشتلی بر حقیقت ایمش.

«خسیس مراثجینك خزینه‌داریدر» دیمشلر. اویله‌در. شو قدر وارکه تنبللرده عالمك دیلنجیسی، سفیهلرده شونك بونك ارغادیدر دنیاسه یالان اولمز.

قدرتك وار ایسه حالکی دائما صفا ایله کچیر! فقط چالش که استقبالده او نشئه‌نك خمارینی چکمیه‌سك. بوکون یاری آچ طورمق، یارین نامرده محتاج اولمه‌دن خیرلیدر.

ممکن اولورسه بتون عمرکده ذوقکی ترك ایتمه! آنجق دوشون که اولادکه براقه‌جغك میراث کچمشه تأسفدن عبارت اولمسون! موجودینی اتلاف ایدوبده عائله‌سنی آچ براقانلریاوریلرینی بیان کیدن پك‌ده‌اهون شیلر دکلدر.

واقعا بو یولده اولان سوزلر تنبله تکلیف خدمت وسفیهه حسن نصیحت کبی تعجیز نوعندن کلیر. فقط عقلی اولان شوندن احتراز ایتمه‌لیدرکه قول یرینه فعلیات انسانی تنصحه مجبور ایتمسون! آجی سوز فلکك سله‌سندن اهوندر.

طبیب یداوی والطبیب مریض

کمال

عائله

نعیب زماننا والعیب فینا
ومالزماننا عیب سوانا
لقد تهجوا الزمان بغیر جرم
ولو نطق الزمان به هجانا

بزده هر کسك عائله معاملاتندن آز چوق فکر حاصل ایتمك ایچون اورته حاللی بر افندینك خانه‌سنه کیریلسه، جاری اولان احواله نظر عبرتله باقلسه، نه کوریلور؟ طبیعتیله پیش نظره الك اول عائله‌نك پدری تصادف ایدر؛ آنك معاملاتنه لایقیله دقت اولنورسه کوریلور که وقتیله چوجق ایمش. هر درلو حاجات ولذائذینی حاضرلیه‌جق بر دادی، یا بسلمه‌سی وارمش؛ هر بلاسنی اوچکرمش، بر از سننی آلمش، اولندیرمشلر. دادی کیتمش، یرینه باجی کلمش. افندینك مناسبتسز نه قدر مراقی، نه قدر ارزوسی وار ایسه ولوکه هر بری بر قاچ کیجه اویقوسزلغی، بر قاچ کون خسته‌لکی، بیك درلو مشاق جسمانی‌یی، یوز بیك درلو عذاب روحانی‌یی موجب اولسون؛ خانم آنلرك جمله‌سنی یرینه کتیرمدکجه بوغازندن راحتجه بر لقمه کچمك احتمالی یوقدر. افندی چوجقلغنده مثلا برده کدی بسله‌مش؛ آنکله اکلنیرمش ناأهلدن صکره کدی کیتمش؛ یرینه بر ایکی چوجق کلمش. اوللری کدیسنه یاپدیغی کبی شمدیده تربیه نامیله کندیسنك نه قدر هوساتی وار ایسه چوجقلرینك فکر ووجدانینه انطباع ایتدیرمکه چالیشیور. خانم ایسه آلتی یدی یاشنده ایکن کندینی وصیسی بسلر

کیدرمش . اون‌بش ، اون‌التی یاشنه کیرنجه وصی برطرف اولمش برینه برزوج کلمش ــ وقتی اولسون اولمسون ــ خانمك اکر برکون سکز درلو اوت وخمیر ایله معده‌سنی افساد ایتمز وایکی دوکنده برقات اثواب کیدیروبده اقران وامثالی اره‌سنده محجوب براقیر وزینت نامیله او کوزل باشنه بار اولمق ایچون برقاچ اوقه طاش وقالای پارچه‌سی تدارك ایلمز ایسه زوجیت ویا انسانیتدن چیقمش حکمنی آلیر !

خانمك‌ده چوجقلغنده برسوکیلی ببکی وارمش ؛ اوده بیومش ، ببك نصل خانم افندینك امر ایتدیکی یرده یاتمغه مجبور ایسه قیزده اویله‌جه خانم افندینك آرزو ایتدیکی بکك قوینه کیرمکده مضطر اولمش . نهایت تورم ایتمش . بیچاره کاه ایتدیکنی وکاه جناب حقك مجازاتنی دوشونه‌رك ایکی النی بوکرینه قویمش ؛ راحت دوشکنك اطرافنی حزین حزین طولاشیر طورور . یاخود قیز اوقدر ایچلی بولنماز ؛ قوجه‌سنك قهرینی برچکر ، ایکی چکر نهایت ایش محکمه‌یه طیانیر . اکر اره‌ده برده چوجق بولنور ایسه نکاح ، نفقه غوغالری ایکی خاندانك عمرینه سورر .

مخدوم بکلر ایسه بودار محنته‌ هر درلو حفظ حیات اسبابندن محروم اولدقلری حالده کلمشلر ؛ قپوسی آچیق ، یمکی حاضر برمهمانخانهٔ احسانه قونمشلر . یرلر ، ایچرلر ، کزرلر ، اکلنیرلر . او اسباب معیشت وسعادتی حاصل ایدن پدره وکیل خرج واداره وتربیته چالیشان والده‌یه کتخدا قادین نظریله باقارلر . عاقبت برکون اوك بیوکلری ترك حیات ایدر ؛ توارث ایدن برقاچ پارچه‌ مال وملکی بردرلو پایلاشه‌مزلر . انلر

برطرفدن یاقه یاقه‌یه، محکمه محکمه طولاشیر. عاقبت ایکی آدمك فناسیله برقوجه خاندان پریشان اولور کیدر.

بویله برعائله‌نك حالنه حکیمانه نکاه ایدنلر ایچون بیوکلری حالا چوجق وفقط اریلشمش؛ کوچکلری حالا جنین وفقط رحم مادردن ساقط اولمش کبی کورینور.

ای زوج بی‌خبر! مسکنکده بررفیقه‌در پیدا اولمش؛ نیچون عائله‌نك بارینی بتون کندی اوزریکه یوکلتیرده یالکز کندی مشقتکی او بیچاره‌یه تحمیل ایدرسك.

ای بی‌نوا پدر! سبب ندرکه کندك انسان ایکن دنیایه یادکار عمرك ونتیجهٔ حیاتك اولان اولادیکك یالکز معلم حیوان کبی قاشیکك، کوزیکك اوینایشندن تصورات فکریه وارادات قلبیه‌کی اوکرنمسی اوغرینه بتون زمان تحصیلنی اضاعه ایدرسك؟.

ای ام الهوس صاحبة البیت! سکاخانه‌کده اهلکله. اولادکله، صحتکله کچنمك نعمتی؛ کنجلککده حسن جمال، ویاشکی الدقدن صکره اولاد وعیال زینتی یتشمزمی‌که ایکی لقمه یمك ویا درت آرشون بزپارچه‌سی ایچون دائما براضطراب وکشاکشی التزام ایدرسکده کرك کندیکه وکرك یانکده اولنلره نعمتی زهر وراحتی حرام ایدرسك؟

ای بختسز والده! دردك نه‌که دها وجودکدن آیرلدیغکه تأسف ایده‌جك قدر مبتلا اولدیغك جکرپاره‌کی کندی ایستدیکك وآنك ایسته‌مدیکی براجنبینك یتاغنه ویرمك ایچون خوامکاه ارامنی یاموق شلته‌لردن قاره طوپراقلره تحویل ایتمکه سبب اولورسك ویاخود بدرینك یاننده حالندن بحث ایتمکه حجاب ایدن بر مخدره‌یی محضرنره،

وقایع کاتبلرینه کوکلنك الك عزیز اولان سرائرینی فاش ایلمکه مجبور ایدرسك ؟

ای انصافسز اولاد ! سن وجودیکك مساعده‌سی، کنجلکك قوتی وقتنده حجاب ایتمزمیسك‌که بتون زمانکی، کوکلکی اکلندیرمکه صرف ایدرسکده خاندانکك بتون مشاق معیشتنی اختیار پدریکك آغرمش باشنه وبوکولمش بوینه براقیرسك؟

ای مروتسز برادر! دنیایه کلدیکك زمان والده‌کك رحمی، سودینی کمال قناعتله تقسیمه راضی اولدیغك قرداشکله خانه‌کك طاشنی، دیوارینی، دکانکك ملکنی، ایرادینی نه‌دن پایلاشه‌مدك که بو بیچاره‌یی جانی کبی حکومتکاهلرده سوروکلیه‌رك هم آنی، هم کندیکی، هم‌ده انسانیتی تزییل ایدرسك ؟

بشقه یرلرده زوجلر کوریورزکه زوجه‌سنی روحنك نصفی عد ایدر. کندینك هردرلو لذایذ ومشاقنه آنی تشریك ایدرسه کندیده آنك هردرلو لذایذ ومشاقنه اشتراك ایلر.

پدرلر کوریورزکه اولادینی کندی فکری دائره‌سنده حصر ایتمك دکل کندی فکرینك ایریشه‌مدیکی معالی‌یه ایصال ایتمدکجه بر درلو راحت ایده‌مز. اوینك الك بیوك مصرفی اوغلنك تربیه‌سی اوغرینه بذل ایلدیکی پاره‌در. کندینه فائق برخلف کورمه‌دن وفات ایدرسه دنیادن کوزی آچیق کیدر. کندینك برفکری، یتشمش اوغلنك برفکرندن مستقیم چیقارسه حجابندن قان ترلره باتار. اولادینی غلبهٔ شیخوختله کوزلرینه عصا کلدیکی زمان النده‌ن طوتوبده نچون بیلر ؟ سن تحصیل ختامه ایریشوبده ذهنی سکون وانحصاره مجبور

اولديغى زمان طريق ترقيده كنديسنه رهبر اولمق ايچون بيودر، استقبالك اقبالنى بيلير؛ خلقتك هر صورتله كمالنه چاليشير.

زوجه‌لر كوريورزكه زوجنى ازعاج ايدرسه اولادينك بعض قصورلرينى عفو ايتديرمك ايچون ايدر. البسه‌سنى، تزييناتنى زوجى كنديسنك استغنا وقناعتندن حجاب ايدرك تدارك ايلر. كنديسى زوجنك محبت ومروتندن حجاب ايدرك قبول ايدر؛ زوجنه حيات ثانيه ملك الصيانه كورينور.

والده‌لر كوريورزكه اولادى بردقيقه كولمزسه كندى برساعت آغلار. اولادى برساعت آغلارسه كندى برآى خسته‌لنير. اولادى برآى خسته‌لنيرسه كندى بريللق عمرينى غائب ايدر. كندى كوكلنى اولادينه اسير ايدر. اولادينى انسان ايتمك ايچون كندى بيك درلو مجاهدات ايله ملك خصلتنده بولنمغه چاليشير. اولادينى جاندن آيرمزكه اوبشقه برشى ايسته‌سين.

اولاد كوريورزكه پدرينك، والده‌سنك كومش دلكلى صاچلرندن برتلى خزينهٔ عالمه وبلكه جوهر جانه دكشمز. والدينك كوكللرينه فناى عالمدن تسلابخش اولور. فكرلرينه بيك درلو تجارب ومدركات ايله رونق ويرر. وجودلرينه شباب قدر قدرت، وبرمتكاى ذى حيات كبى معاونت عرض ايلر. عائله‌نك نه‌قدر مشاقى وارسه غيرت وافتخار ايله درعهده ايدر، اقرباسنك كورركوزى، طوتار الى اولور.

برادرلر واردركه نسلاً بعد نسل ملاصق طوغان توأملر كبى كنديلرينك واولاد واحفادينك دنياده اشتراكه صالح هرنه‌لرى وارايسه

مشترکدر. یارم خانه‌یه تملك ایچون دکل، برقوجه ملکه تصرف ایچون بیله بر برینه برکره اکری بیله باقمازلر.

سعادت بختیارلق بودرلو عائله‌لر ایچوندر. حیات بویله یشامغه دیرلر. انسانیت بوانسانلرك حالیدر.

کوره‌نك

عجبا بو عالمی ابنای بشره کرچکدن دار محنت ایتمکه کوره‌نك دیدیکمز عقائد باطله خلاصه‌سندن بیوك خدمت ایتمش برشی وارمیدر؟ موت مدهشدر؛ فقط بر آنده‌کچر. کوره‌نك ایسه ابدی‌الحیاتدر. یأس الیمدر؛ فقط عمره سورمز. کوره‌نك ایسه دائمی‌الاذادر. انسان کوره‌نکدن چکدیکی مشقتی نه علتدن کورر، نه قلتدن، نه ضرورتدن چکر، نه اسارتدن.

برکره کذران حیاتی دوشنه‌لم؛ انسان دنیایه کلیر؛ زمان رشده قدر عمرینی هردرلو آلامدن مصون کچیرر. جهانی برصبح صفای آسایشك انوار لطافتنه غرق اولمش وبرهردم بهار سعادتك ازهار طراوتیله طولمش بولور. کللر کبی هردم خنده‌ریز اولور. بلبللر کبی هروقت بر آغاجك یاپراقلری آره‌سنده ویا بر دیوارك سایه‌سنده اکلنیر؛ حاصلی یشار.

(آه!... بومعیشت احرارانه عاقل اولان انسانه لایق ایدی! نه چاره که بولندیغمز دار امتحانده نصاب عقله مالك اولمیان صبیانه نصیب اولمش!)

برده زمان رشده بلوغ میسر اولنجه ـ کویا که انسان رشید

اولورسه جنون كتيرمش كبى ـ حريت افعالى درلو درلو نامله او قدر زنجيرلر ايله تقييد ايدركه هپسى برر برر پيش نظره كتيرلسه صحيحاً ذهنلره طوقنور.

كوره نك ايسه او قيود بلانك الك قويسى، الك آغريدر. كوره نك انسانك يه‌جكنه قاريشير؛ مثلا بر آدم كندى اونده كندى سفره‌سنده علمادن برذات ايله بولنسه چتال ايله وفقط اوروپالى بر آدم ايله بولنسه ال ايله يمك ييه‌مز!..

يمك لازم كلسه بيك درلو تعريضلره اوغرار! حالبوكه نه عقلاً ونه‌ده نقلاً چتال ايله يمك ييان بر آدمله برسفره‌ده بولنمق علمايه ممنوعدر؛ نه ال ايله يمك يمك انسانى اكرنديره‌جك قدر مستكرهدر.

كوره نك انسانك كيه‌جكنه قاريشير؛ مثلا علمادن برذات كندى فوقنده بولنان ديكرينك حضورينه ـ ولو تموزاثنالرى يمنده اولسون ـ بينشسز وياخود كتابدن بر آدم آمرينك مجلسنه، ولو قيش اورته‌سى ارضرومده بولنسون، پالتولى كيره‌مز! كيررسه قيامتلر قوپار. بيچاره مافوقنده‌كيلرى تحقير ايله اتهام اولنور!

حالبوكه بينشله تعظيم وپالتو ايله تحقير اره‌سنده هردرلو التباسك فقدانى انسانلرك دكل صوليجانلرك بيله ادراك ايده‌جكى بديهياتدندر.

كوره نك انسانك اوطوريشنه قاريشير؛ مثلا بر آدم رسمى بر مجلسده آياغنك ديز قپاقلرندن آشاغيسنى آلتنه آليوبده اوكنه‌طوغرى قويويرسه، اصحاب مجلسه بياغى شتم ايتمش صاييلير. بيلهمم‌كه بر آدم باغداش قوراركن آياقلرينك بوكوليشيله بالطبع هواده حاصل اولان اهتزازدن شتم صداسى ايشيدلديكى وارميدر؟

كوره‌نك انسانك كريشنه قاريشير؛ مثلا بر آدم بر بيوك مسنده كلدكدن صكره، اسكى احبابندن برفقيرى قولتغنه آلسه‌ده برابرجه يوريسه حيثيتنى اخلال ايتمش اولور. اكلايه‌مم كه عقلاً وانسانيةً صاحب مسند اولمق وفادارلقدن بيوك برحيثيت ميدر؟ عقله كوره نصل توافق ايدركه بر انسان اتدن اول پلاو يمك وياخود فسنه پوسكول طاقمامق، وياخود برمجلسه كلنجه يان اوتورمق، كبى هيچ حكمتسز بر فعل اختيار ايتمكله جنوننه حكم اولنسون؟ اوت، هيچ بر صورتله توافق ايتمز. مع مافيه بويله برفعلده بولنان اولورسه «جف القلم» مجنوندر ديورلر!

كوره‌نك وجدانه غلبه ايتمش، الڭ متمدن مملكتلرده بر آدم اعدام اولنوركن سيرينه بش اون بيڭ كشى طوپلانور، ظن ايدرم كه بر ظالم بر بيچاره‌نك بورنى، قولاغنى كسه‌رك بر اشكه ترس بنديرسه، وباشنه بر چنغراقلى كلاه كيديرسه، فلاكتنه آجيانلردن قيافتنه كولنلر چوق بولنور.

تاريخ بشر نظر عبرتله مطالعه اولنسون! صحايفنده فكر ابداع ويا حب معالى ايله متحلى نقدر اعاظم كوريلور ايسه يوزده طقسانى كوره‌نك بلاسنك يا زنجير اسارتى التنده ازيله‌رك ويا شمشير قهرينه باش ويره‌رك دنيادن كيتمشدر.

انسان نه غريب مخلوقدركه شو ضعيف وجوديله برابر قوجه بركره‌يى قبضهٔ تصرفنده تدويره اقتدار حاصل ايتمش ايكن اشرف خواص اولان عقلك هيچ بر مدخلى اولمقسزين وجوده كلمش بعض

افعالندن کوره‌نك نامنده بر واهمه حاصل اولیور، اوده انسانی حکمنه اسیر ایدییور !...

برجمعیت افرادینك بری ویا برقاچی هیچ بر سبب، هیچ برفائده دوشنمکسزین باشنه قرمزی برشی کیر. ابتداء اقلیت، صکره اکثریت ینه سبب وفائده ملاحظاتندن بری اوله‌رق اویله تقلید ایدیورلر. باشنه قرمزی برشی کیمك کوره‌نك اولور. آندن صکره، بری مراق ایتسه‌ده باشنده‌کی شیئی سیاحه بویاتسه کفاره تقلیدکبی، شعائرملیه‌یی تحقیر کبی. خیال وخاطره کلمدك سیأت ایله اتهام اولنور؛ ویلکه ارازل اجلافدن عد اولنمقدن قورتیله‌ماز. حال بوکه ابتدا باشه کیه‌جك شی ایچون قیرمزی‌یی اختیار ایدنلر، سیاهی اختیار ایتمش اولسه‌لر ایدی؛ اوسیأتك هیچ‌سی قیرمزی کیمك ایستیانلره اسناد اوله‌جغنده شبهه یوق ایدی!..

کندی وهمنك حاصل ایتدیکی خیالاتدن احتراز ایدن خسته‌لرکبی، بالتصادف ظهور ایدن بعض افعالنك وجوده کتیردیکی کوره‌نك بلاسنك اوکنده تتردمك، طبیعت بشرده عجز ونقصانك الك بیوك آثارندن بریدر.

شوقدر وارکه ترتیب عرفان ایله نفس ناطقه‌سی بیومکه باشلایان اقوام ایچنده ترقی نقدر زیاده‌لشیرسه کوره‌نك اوقدر آزالمغه باشلار؛ چونکه آلشمدیغی شیدن ــ ولونقدر ضررسز اولورسه اولسون ــ قورقمق، وآلشدیغی شیئك نه‌قدر فائده‌سزاولورسه اولسون فقداننده متأثر اولمق چوجقلق خواصندندر.

برملکك ترقیسنه صحیح برمقیاس ارانیلیرسه افرادینك کوره‌نکه درجهٔ رعایتنه باقلسون؛ آره‌لرنده‌کی نسبت دائما مساویدر.

بوکبی دها برچوق مقالات عالیه‌یی حاوی اولان نمونهٔ ادبیات عثمانیه نام کتاب عالیکده مطالعه‌سنی توصیه ایدرز.

۷۰ ــ نوع ثانی : برماده‌نك توصیفنه عائد اوله‌رق یازیلان مقالاتدر. بوبابده مبانی الانشاده تفصیلات لازمه محرر اولدیغندن بورایه اجمالاً نقل ایلدك. شویله‌که:

توصیف : اشیایی تجسم ایتدیرر صورتده تصویر دیمکدر. وبوکا ویریله‌جك رنك وصورت اولدرجه شدید وتغیردن بری واولدرجه صحیح وثابت واولدرجه طبیعی وتصورات اولمرتبه جانلو اولملی که سامعه آنی ایشتمك ویا اوقومقله کورمك درجه‌سندن زیاده معلومات یقینیه‌که:

توصیفده نظر دقته آلنه‌جق التی نقطه واردر بونلردن:

برنجیسی ــ مقصدك انتخابیدرکه کاتبك نیتنه کوره تنوع ایدر. نیت بعضاً اضطراب وضجرت ویا انبساط وشطارت ویرنجی وبعضاً ده محظوظیتی ویا مغمومیتی موجب اولیجی شیلره حصر ایدیلور. حاصلی انتخاب وتخصیص اولنان موقعه واستیلان اثره کوره اولور.

ایکنجیسی ــ حصوله کتورلمك مراد اولنان اثره ملایم ومساعد جهتلر؛ بوجهتلرده مرامه کوره انتخاب اولنور. وتوصیفه نقدر مساعد ایسه‌لر حصوله کتورلمك استنیلان اثرده اولدرجه ملایم اولملیدرلر. مثلا مدح اولنه‌جق برذاتك موجب مدحی اولور جهاتك کوسترلمسنه حصر دقت ایدلملیدر.

اوچنجیسی ــ اکر ماده قابل تحول ایسه توصیفی الکزیاده مساعد محل ووقته ترك ایدلملیدر.

دردنجیسی ـ توصیفك درجهٔ تساعی . بو تساعده ماده نك صلاحیت موقعیه سنه کوره اولور .

مثلا تاریخده حکایه نك روشنی بوزمیه رق اوقیانك ذهننه اوره جق بعض تعبیرات شدیده وعالیه تحریر ایتملی .

خطبه آزدها تفصیلاته مساعددر . فقط ینه خطیب مخاطبلرینه تلقین مرام ایده بیلدیکنی اکلادیغیله وصفنه ختام ویرملیدر . شاعرك ایسه بوخصوصده وسعتی دها زیاده‌در . چونکه قارئلرینك تخیلاتنه سویلر . حاصلی ایجابات محلیه‌یه کوره وسعتلندیرملیدر .

بشنجیسی ـ توصیفی تشکیل ایدن مواقع واحوالك انتخابی . بوده خرده تفصیلاتك ردیله اولور . چونکه توصیف برطاقم خرده وقایعی وتحریر دیمك اولمیوب بلکه دقته شایان موادی المقدر .

تضاد . تضاد ایله اولان توصیف صورت افاده‌یه آیریجه حسن وشطارت ویرر عادتا طبع ورنکده مخالف بولنان ایکی تصویر بربرینی اضائه ایتدیکی ویاخود برتصویرده ظل ایله ضیانك مقارنت واختلاطی تجسمنی باعث اولدیغی کبی تضادده افاده نك رونق ذاتیسنه بشقه بر لمعان کتورور .

۷۱ ـ توصیف التی درلو اوله بیلور .

برنجیسی ـ بحث وقت . اوده تفصیلاتی ویریله جك بر وقعه نك کچدیکی وقتی بیان دیمکدر .

ترجمهٔ تلماقده واقع شو :

« لکن فجر کوکك قپولرینی کونشه آچمغه کلمکله برکوزل کون

اعلان ایتدی. مشرق آتش ایچنده و ییلدیزلر بروقت ورای تسترده قالدی».

وشو:

«هرنه حال ایسه بحرمواج شدت غضب وحدتدن مرتبهٔ جنته کلوبده آهسته آهسته تعدیل مزاج ایدن شخص لجاج کبی سکونتیاب وبالاخانهٔ زینتسرای آسمان دست بواب شفق نور نصات ایله وجه منیر افتاب جهانتابه کشاد ابواب اولنجه اوزاقدن خیال میال قردیی سچدك.» فقره‌لری کبی.

۷۳ ــ بحث موقع ومحل. برمحل ویا برموقع ویا برجای مقدس ویا برسرای ویا برشهرك وصفیدر. کمال بك مرحومك آق دکز بوغازینك وصفی حقنده اولان شو: [تختگاه سلطنتك آق دکزه قارشو اغیاره سد اولنمش برباب اهنینی دینلمکه شایان اولان قلعهٔ سلطانیه بوغازندن کیریلور وبرساعت دها بری کلنورسه قدرتدن نمونهٔ لطافت اولمق ایچون یاپلمش برحوض بهشتی کوریلور.

انسان برقاچ کون اودریای صفانك کنارنده تماشای طبیعت ایتملیدرکه خزینهٔ بدایعك ابذالنده فیاض قدرتك نه کریم اولدیغنه ذهننده برمطالعه حاصل ایده بیلسون.

ــ اکثر کونلرده ــ وقتا که اقشام تقرب ایدر. بادشمال ایله هوای جنوبی بربرینك آغوش وفاسندن قوپارق هر بری دنیانك برکوشه‌سنه آتلمش وعالمك الڭ غریبانه بردمی اولان زمان غروب ایله مملکتك عاشقانه برسیرانگاهی اولان اوزمین بیمثالی موعد وصال ایلمش ایکی نازنین کبی معانقه‌یه باشلارلر. اوقدر آهسته حرکت ایدرلرکه تنفسلری

بر برینك کل جمالنی صولدیرر وصدای پالری اغیاره افشای راز ایدر اندیشه‌سنده‌درلر ظن اولنور.

باد شماله جلوه‌گاه اولان صولرك امواجی اوقدر کوچیلور وشمسك ضیاسی اوقدر پاره پاره طاغیلیورکه او زمینه آلتون پول ایشلملی بر مائی اطلس سرلمش کبی کورینور.

هوای جنوبك کزندیکی سولر اوقدرصفوت اوقدر لطافت کسب ایدرکه زمینه بربراق آیینه فرش ایدلمش دینیله بیلور.

پویراز کذرکاهی اولان یرلرك بعض کره اوته‌سنه، بریسنه لدوس طوقنور یوللر آچارکه سروسیمیندن فرق اولنمز.

لدوس اوغراغی اولان طرفلرك بعض وقت اوته‌سندن، بریسندن پویراز کچر شکللر حاصل ایدرکه هواده برابر بهاری پاره‌لنه‌رك دکزه دوکلمش قیاس ایدیلور.

خورشید منور عظمت وسلطنتیله آفاقه جواهرفشان اوله‌رق افقك منتهاسنه کلنجه آتلمش پاموق شکلنده اطراف مغربی طولاشان اوفق اوفق بلوطلرك حاصل ایتدیکی نوره غرق اولمش رنکلر، نه قوس قزحده، نه رنکین الماسده، نه ازهار بهاریده، نه مرغان هندیده کورلمك احتمالی واردر.

برطرفی غایت آچیق بنفشه وبرطرفی غایت قویو علورنکنه غرق اولمش ویاخود برجهتی آتشین الدن باشلایه‌رق وطبقه طبقه پنبه وترنجی وقاون اچی رنکلرینك فرق‌الی درجه قویولغندن آچیقلغنه وآچیقلغندن قویولغنه انتقال ایدرك نهایت قناریا صاریسنده قرار ویرمش ویاخود دنیاده نقدر پارلاق رنك وارسه — آچیقلقده

قويولقده قابل اولدقلرى درجاتك هيچ برى خارجده قالمامق اوزره عمومنى جمع ايتمش بيك درلو ملون بلوطلر دقيقه دقيقه رنكلرينى بر لطافتدن بر بديعه‌يه تحويل ايدرك آهسته آهسته آفاقى سير ايتمكه باشلارلر. بر صورتده‌كه يالكز دكزده دكل طاغلرده بيله شكليله، لونيله عكسلرى مشاهده اولنور. بوعكسلر ايسه دائما بر برينه انعطاف ايدرك غالبا باد شمال ايله باد جنوبك خفت وغلظتجه اولان تفاوتى دخى هواده طبقات وطبقاتده بالطبع آينه‌لكه استعداد حاصل ايلديكندن سطح ماءدن اوج هوايه‌قدر دائما تغيرده دائما تلونده، بر نور عالمى حاصل اولوركه تصويرينه دكل تصورينه بيله امكان يوقدر.

زمان اولوركه دريايه بربلوطك لونى عكس ايدر. برماهر رسام طاتلى صارى اوزرينه موج موج پارلاق پنبه چهره‌لى يناقلرينى تصوير ايتمك استسه بر آينهٔ بللور اوزرينه شبابك طراوتى وحسنك نورانيتيله ممتزج برطاقم آتشين الوان ازمش اولسه ينه بوانعطافك لطافتنه يامشابه اوله بيلور يا اوله‌مز.

غروبدن صكره كاه اولور هوا ينه اوحالده راكدقالور. مهتابه‌ده تصادف اولنمز. نظرلر خواب سحرى كبى لطيف وروح آور برظلمت سكوته طالار. وجودلر جامه‌خواب نوبهارى كبى خفيف وجاپرور برسترهٔ آرام ايچنه دوشر.

كاه اولور هوا راكد قالمغله برابر آيك بدر اولديغى زمانلره تصادف اولنور. سروسيمينه باقلسه صانيلوركه شعله‌دن مخلوق بر پرى دريايه كيرمش نازان نازان شناورلك ايدييور. اوشناورلك ايتدكچه وجودندن كلديكى يره طوغرى نور آقوب كيدييور.

کاه اولور که روزکارلردن بری غلبه ایتمکله برابر مهتابه‌ده تصادف اولنمز. عمان ظلام ایچنده نظردن نهان اوله‌رق سیر وسفر ایدن کمیلرك صاغنده‌کی قندیللردن اوته‌یه برویه آللی یشیللی مهتاب آقارمش کبی حاصل اولان تماشالر داماد ابراهیم پاشا چراغانلرینه خنده زنان اولور.

اقشاملرینك بو لطافتی، صباحلرینك روحانیتنه نسبت اولنسه آره‌لرنده _ اویقوسزلقدن جمالنی رنك ملال بورنمش وجامه‌خواب برینه سیه کیسولرینه بورنمشده هنوز اویقویه وارمش براسمر کوزلیله صرمه صاچلرینی بوینك اوستنه طاغتمش اچلمش وغایت خفیف برسحاب ایله مستور اولان نور سحر کبی کوکسنی برانجه تل کومدکله ستر ایتمشده هنوز مائی کوزلرینی اویقودن آچمش صاف چهره‌لی بردلبر قدر _ فرق بولنور.

اویله صباح که استیلا ایتدیکی یرلرك نره‌سنه برنظر حکیم ایله باقلسه طاغلری، طاشلری، قطره‌لری، ذره‌لری بر لسان حال اولمش صانع قدرتك الطاف عظمت واعجاز کمالنه حمدوثناده کورینور. براق هوالی کیجه‌لری واردر که مهتابی کونشدن فرق اولنمز. بیاغی انواری شمعك ضیاسنی کوروئمز بر حاله کتورور.

خفیف سیسلی کونلری واردر که آیك اون دردنجی کیجه‌سنی اکدیرر. عادتا کونشك عکسی دکزده سروسیمین حاصل ایدر.

موقعك بدایعی یالکز مشهوداتنه منحصر دکل. برکره‌ده تاریخی تصور اولنورسه برایکی صال ایله اناطولیدن کچن واوروپا اوزرنده‌کی بونجه موفقیتلرمزك فاتحهٔ ظهوری اولان اوقرق اللی عثمانلی قهرمانی

خاطره کلور. اقبال ملتك ياد عظمتی طاغده، صحراده تحجر وهواده، دریاده تمثل ایتمش کبی کورینور.

کویا که اوشفقلر شمشیر همتلرینك افاقکیر اولان شعشعهٔ نظر ربالرندن یادکار اولمشدر. کویا که او سروسیمینلر نائل اولدقلری مظفریتده مسالك اهتدالری اولان نورانی منهاج توفیقدن نشان قالمشدر.

حیف که بو دریای لطافتك اطرافنده بولنان اوچ قصبه ایله برقاچ کویك شمدیکی حالی قدر خالقله عجز بشرك نسبتنی کوسترمك ایچون یاپلمش کبیدر.

فقر وضرورت واضطراب ومذلت هر کوینك وبلکه هر اوینك طپراق دیوارلرنده وچورك تخته‌لرنده یکی مزارلره واسکی تابوتلره یاقیشه‌جق قدر هائل وسیاهه مائل برکیرلی رنك ایله تصویر اولنمش کورینور. کویا که آثار مدنیت اسکی رونق واقبالك فناسنه تحسرله ماتم اثوابنه بورنمشدر.

حالبوکه تاریخلردن اکلاشلدیغنه کوره وقتیله اورالری روم‌ایلینك فتحنه کفایت ایده‌جك قدر دهشتلی اردولر بسلمش؛ عصرلرجه اوروپانك قوای مجموعه‌سنی لرزان ایدن عثمانلی دوننماسنك الك بیوك فرقه‌لرینی تجهیز ایلمش؛ صحرالرنده شمدیکی قصبه‌لردن بیوك کویلر، ساحللرنده شمدیکی شهرلردن بیوك قصبه‌لر وار ایمش، شهرلرنده قرق اللی صنعت بولنیورمش، صحرالرنده زراعتدن محروم قرق اللی ارشون یر بولنمز ایمش.]

مقاله‌سیله عاکف بك نام تیاتروسنده‌کی شو :

[برکره کمی متوکل کبی بی‌پروا روزکارك اوکنه دوشر، فلکك هر

جورينه كنديني حاضرلمش بر مردكبي صفا ايله برطرفه ياصلانورده الك استعدادلى كوكلره اوغرايان سودالر كبي قرارسز، آرامسز طوقنديغي يرلري يارارق ايلرو طوغرىلورمى؟ بركره اوفاق اوفاق طالغەلر ايلك آغلامغه باشلامش بر فلاكت زدەنك كرپكلرى اوجنه كلوبده عجميلكندن كيدەجكي يولى بيلميان كوزيشى كبي اوتەيي بريي طولاشمغه باشلارمى؟ بركره هركورينان سيارەنك، هربيوك ثابتەنك ضياسى دكزك ايچنه طوغرى درلو رنكده قنديللره غرق اولمش منارەلريني صاليورورمى؟ بركره دكزده مهتابك عكسى الله يولى كبي نوراني برجادەپيدا ايدرمى؟ خدابيلور كوك يوزيني يلديزلريله، كهكشانيله اياغكه ايتمش وياخود دكزى سنكله، يول ارقداشكله سمواته چيقمش ظن ايدرسك.

انكين طبقى حيات كبيدر. انسانك نظرى دنياده اولديغى كبي انكينده ده يالكز بر دائره ايچنده كزينور. افق اميدك عينيدر. سن دائما ياقلاشيورم ظنيله كيدرسك. او دائما سنك ايلرولديكك قدر اوزاقلاشور.

فورطنه آچيق هوادن صفاليدر. شمدى افقدن بر سياه بلوطدر قاتقار _ هجوم قولى كبي طوپلانور طوپلانورده اومولمز بر سرعتله ايلرى طوغرى يورر _ يرلر، كوكلر، طاغلر، طاشلر، ايكيلى ايكيلى ايكلمكه _ كمينك هر مقرەسى، هر ايپى، يلكنلرك هر ديكيشى، هر دليكى بر باشقه هوادن فرياد ايتمكه باشلر. دكز فلكلەيارىشه قالقشيرده شيشر شيشر هرطالغەسى برقره بلوط شكلنه كيرر. هرطالغەنك

اتیلشندن ، چارپیشندن، چاغلدیسندن بربشقه فورتنه پیدا اولور. کوکلر کوزیکك اوکندن، یرلر ایاغکك التندن قاچار. بردقیقه‌ده یوکسلیرسك یوکسلیرسك یوکسلیرسك، قوللریکی اوزاتسه‌ك الکه بریلدیز کچه‌جك صانورسك. ینه اودقیقه‌ده الچالیرسك الچالیرسك الچالیرسك؛ دکزه کوز کزدیرسه‌ك دنیا یرندن اوینامش دونه دونه اسفل سافلینه طوغری چکیلوب کیدیور کبی کوررسك. هرباقشنده جناب حقك قدرتی، عظمتی درت طرفکدن میدانه چیقیویرر.] سوزلری کبی.

۷۳ ـ اوچنجیسی کیفیت وقوع حادثه‌درکه محاربه وبحران کبی بروقعه‌نك کوز اوکنده وقوع‌بولور کبیجه توصیف وبیانیدر.

کمال بکك عاکف بك نام تیاتروسنده اولان شو :

[هواده بربلوطدر پیدا اولدی ـ اطرافده هرنه وارسه قیامته تصادف ایتمش ـ اللهك غضبنی کورمش کبی قورقنج قورقنج صدالر ویرمکه باشلادی. دکز برطرفدن ، بلوط برطرفدن، کیجه برطرفدن... اوزریمزه اوچ قراکلق بردن چوکدی . دکز یوکسلدی یوکسلدی، کوکلره قاوشدی. بلوط الچالدی الچالدی عادتا یریوزیله برلشدی. اروده بر ظلمت . صومیدر؟ هوامیدر؟ فرق ایتمك ایچون کرامت ایستر. صوله کیتسه‌ك انکین... ادموارنه‌یی طوتدیردیم دیرکن مثلا هوجه بکه دوشه‌جك. صاغه کیتسه‌ك هر طرف ساحل، هر طرف قیالق . هر طرف دشمن. کری دونسه‌ك «نعوذبالله» انسان متفق دولتلرك قپودانلرینه کولنج اوله‌جق. ایلری کیدیله‌جك هوا دکلدی. فقط چاره‌سز کیتدك. کورملیدك نه هواده، دریاده نه‌قیامتلر

قوييوردى - كورمليدركه التمزده قوجه قورت قاصيرغه‌يه طوتلمش كاغد پارچه‌سى كبى نصل شدتله نه‌قدر سرعتله اوچوب كيديوردى.

مكر بز اوقرا كلغك ايچنـده ايكن اوسـتومزى غايت نورانى بر مهتاب احاطه ايدرمش. كو يا كمينك ديركى طوقندى ده بلوطك بر طرفنى پاره‌لدى. مهتاب رونقيله، سلطنتيله كورنمكه باشلادى.] فقره‌سى كبى.

٧٤ -- دردنجيسى - بحث سيما وشمائلدركه بر ذات ذيقدرك ويا هرقنغى بر انسان وياخود حيوانك لهجه واطوار وحركاتنك توصيفيدر.

كمال بكك دور استيلاسنده واقع شو:

[سلطان سليم قامتى طوله مائل، كميكلرى قالين، اوموزلرينك اره‌سى غايت واسع، وجودينك نصف اعلاسى نصف اسفلندن قيصه، باشى بيوك، قاشلرى چاتيق، يوزى مدور وقرمزى، بيقلرى چهره‌سـنه بر غريب هيئت ويرر حالده بيوك ارسلان كبى اغزى ايرى، چكه كميكى واسـع وقوى، بر دهشتلى قهرمان ايدى.

هله جبهه‌سنك انتظـام ونورانيتيله كوزلرينك كاه بر فكر حكيمانه كبى منظورينك كوكلنده اولان الك پنهان كوشه‌لره دخول ايدر يولده وكاه بر زبان كويا كبى نظرلره افشـاى مرام ايدر صورتده باقشـلرى استعدادينك فوق العاده لكنه برر واضح برهان ايدى.] كبى

٧٥ - بشنجيسى - بحث اداب. بر شخصك فضائل ونقايصنك ومزيت ويا سوء خلقنك توصيفيدر. بونوع توصيف تاريخلره مخصوص كبيدر. زيرا تاريخلر رواياتنده وضوح وافاده بولنمق ايچـون اكثريا وقعه‌جه ذى مدخل كورينان ذواتى اصحـاب مطالعه‌يه طانيتمق ايسترلر.

برماده‌نك تصویری حقیقت وخیالك تصویری حقیقته مقارنت ایله اولور وکرك مادی کرکسه خیالی اولسون هرایکیسنده‌ده صنعت وکیاست وظرافتله برابر سورت وشدت دخی بولنملیدر. وبربرینه مقارنت وملایمتی اولان احوال وموادی حسن ادا ایله بریره جمع وتلفیق اك زیاده توصیفی تفریع وتوضیح ایلدیکندن احسن مسالکدر. وعادتا بررسمده اولان کولکه‌لر رسمك سائر طرفنه پارلاقلق ویردیکی کبی بوده ماده‌نك تجسم وتشخصنه اعانه ایدرك صورت افاده‌یه رونق وشطارت کتورر.

نته کیم کمال بك مرحومك دور استیلاسنده‌کی شو:

[سیرتده ایسه قدرتك نادراً تزیینده بذل کمال ایتدیکی خوارق عاداتدن معدود برذات اوله‌رق علوهمت، متانت عزم، کبر نفس، اتساع تصور، حدت ذکا، عمق نظر، سرعت انتقال، اصابت ظن، جلادت فطریه، مهارت حربیه، میل انقلاب، تحقیر عادات، نفوذ امر، القای دهشت، شدت شکیمه، غلبهٔ مشکلات، نفرت لذائذ، استخفاف حیات کبی هربری برقهرمانه سرمایهٔ افتخار اوله‌جق برچوق مزیات جلیله‌یی جامع اولمغله برابر فطرتنده شهرت وراحته انهماك اولمامق جهتیله خالی زمانلرینی صحبت علما ومذاکرهٔ علوم ایله امرار ایتمشدی. وحتی کندیسی مزاجنده اولان شدت تأثرله برابر اوتوز سنه قدر ملکك برکوشه‌سنده جزئیات ایله اشتغاله مجبور اولدیغیچون پك زیاده صیقلمش وبالطبع مائل اولدیغی الهیات کوکانه دنیادن برنفرت ویرمش اولمق جهتیله بیاغی برحزن دائمی‌یه مبتلا اولدیغندن بواضطرابك تأثیریله کیجه‌لری اویقوسی اوچ ساعته منحصر اولمغله او زمانلر سرای کتبخانه‌سنده نه قدر مؤلفات وار ایسه لیال تنهاییده جمله‌سنی کوزدن کچیرمشیدی.

بو فضائل موهبه وکمالات علمیه‌دن بشقه تشبثده عالمك معظمات امورینی جزؤیاتدن محقر کورمك واجراده بالعکس مقاصدینك کوچك بر جزؤینه کلیت جامعه‌سی قدر اهمیت ویرمکدن عبارت اولان ومآثر جلیله‌یه مظهر اولمش نه قدر اعاظم وار ایسه همان جمله‌سنك الڭ بیوك سلاح قوتی بولنان خصیصهٔ امتیازه مالك اولدیغی کبی قبول حق وقیمت شناسلق طبایع بشرده‌کی نقایض وکمالاتك میزان تعدیلیدر. مزاجنده هیچ بر حادثه ایله خلل بوله‌میه‌جق صورتده برلشمشدی. عالمك مقاصدینی تحریده اقدامی ایسه او درجه‌ده ایدی که عزمنده موت هائل تجسم ایدرك قارشوسنه طورمش اولسه بی پروا اوزرینه کیدر وبو یولده هر درلو مشتهیات وحسیاتنه پك سهولتله غلبه ایدردی.

اشته سلطان سلیم بو صورتله خالی زمانه مناسب وتصوراتنده اولان علویت قدر وشانیله متناسب اوله‌رق پولتیقه میدانه کیرنجه ملت اسلامیه‌یی کلمهٔ واحده‌یه جمع ایله زمانجه معمور اولان ممالکی لواء الحمد شریعتك سایهٔ امانی التنه آلمغی مقصد اتخاذ ایلدی. فقط اویله برامر عظیمه تشبث ایچون عثمانلی ملکنی تشتت حکومت وفساد اخلاقدن قورتارمغه وجمعیت موحدینی تفریق ایتمکده اولان مذهب شیعیتی اورته‌دن قالدیرمغه احتیاج کوردیکندن سلطنتی بیعت عادیه دکل بر نوع انتخاب صورتیله قبول ایدرك حکومتی اساس حقیقیسی اوزرینه بنا ایتدکدنصکره هرشیدن اول دولتی بولندیغی صرعهٔ سکونتدن قورتارمغه عزم ایتدی.

ابتدای مباشرتنده فکر جدیدینی اودرجه ایلری کتوردی که سلطنتك صقاللی بولنمق کبی الڭ جزؤی مراسمنه بیله رعایت ایتمدی واوضاع واطوارنده اجدادینك هیچ برحالنه وحتی لباسنه تقلید ایتمك

ايستمدى. حكومته متعلق افعالى شويله طورسون، بازيچهٔ افكارى اولان اشعارنده بيله زماننك حالى اولان لفظ پردازلق كبى سيئه‌لردن اثر بيله كورلمز. قلمندن هرنه صادر اولديسه مصادمهٔ سحاب ايچنده ظهور ايدن برق جهان كبى هيجان افكار ووجدان اره‌سندن جوال اولمش بر لامعهٔ معرفتدركه قائلنك حكمت وحماست وياشوق ومحبته دائر اولان احوال قلبيه‌سنى ايضاح ايدر.] فقره‌سيله شو:

[نوبت سلطنت آندن صكره سلطان سليمانه كلمشدركه امتدادسن وازدياد جاه ايله ملوك عثمانيه‌نك اك بختيارى ايدى.

دورنده سيف وقلم پك بيوك اثرلر براقمشدر. مهر جهاندار كبى كوكبهٔ اجلال ايله كاه شماله وكاه شرقه كيدر وهر عزمنده بر ملك عظيم فتح ايدردى. شماله بر چوق سفرلر ايدوب هر برنده اوروپانك قواى مجتمعه‌سنى تفريق ايله مجارستان واردل وسائر نيجه ممالكى رايت استيلا آلتنه آلمشدر. وبرقاچ دفعه‌دخى شرق جانبنه كيدوب شيعيت قوتيله فراتدن جيحونه قدر توسع ايدن خاندان صفوى‌يه خط حدودينى تعيين ايله وان وبغداد وروان وشروازوتوابعى زيردست غالبيتنده قالمشدر. كندى شمالده بر قوهٔ كليه ايله اوستريانك تختنى محاصره ايتدى. عسكرى جنوبده برهمت جزئيه ايله يمن اقليمنى ضبط ايلدى. دونماسنك مشهور خيرالدين پاشا اداره‌سنده اولان شعبه‌سى كاه ايتاليايى غارت وونديك جمهورى النده اولان جزاير وسواحلى ضبط ايدرك وكاه متفقين اعدا دونماسنى حرق وغرق ايليه‌رك آق دكز صولرنده كزر ايكن سيدعلى رياستى آلتنده بولنان فرقه پورتكيز دونماسيله هند دكزلرنده آهنك جنك

ايدردى . دكل يالكز ملوك اسلام بر قاچ اوروپا حكمدارى بيله سايۀ تيغ ظفرنده آسوده نشين امان اولمشدر .

محصول غنايم غزواتى اولان بونجه ابنيۀ عاليه‌نك هر كمرى مدنيت افكارينك دورنده نائل اولديغى غايات متعدده‌يه بر طاق ظفردر .

اثر مكارم التفاتى بولنان نيجه مؤلفات نافعه‌نك هر صحيفه‌سى معلومات اوزولرينك عصرنده كوستردیكى ترقيات كامله‌يه بر تاريخ معتبردر .

ايشته بو زمانه قدر ملوك عثمانيه‌دن هيچ برى يوقدر كه راحت دوشكنده تسليم روح ايتمش اولسون . افراد ايسه قهرمانلق خصائلنه ديانت ومكارم اخلاق فضائلنى علاوه ايدرك دنيانك اك قوتلى ملتى اولديغى كبى معارجه دخى عصرلرنده اك معلوماتلى اولان اقوامك برى ايدى . بو زمان ترقينك انتهاسى وبلكه اقبال دولتده صكره‌لرى ظهوره كلان تدنينك ابتداسى عصر سليمانيدر .

چونكه سلطان سليم اولك منتهاى ايامنه قدر حالده اثر اقبال اظهارندن زياده استقبالده اسباب سعادتحال استحضارينه چاليشلوردى .

سلطان سليمان دورينك ايسه مظفريت عاليه ومعموريت حاليه‌سنده كوريلان كمال دور انديشلك جهتنده مشهود اوله‌مز .

اكرچه اداره‌نك هرشعبه‌سنه بر قانون منتظم وضع اولندى . فقط اكثر حركتلر قانون طبيعتك خلافنده بولندى .

پادشاهك احتشامى تحمل زمانك فوقنده ايدى . شهزاده‌لرده وراثت سليمانى‌يه استحقاقى اولنلر بر صورتله اتلاف ايدلدى . ملتك اجزاى اصليه‌سى اولان اسلام ممالكنه طوغرى توسع مطلبنه لزومى

قدر اهمیت ویرلمدی. یکیچری اولادی اوجاغه قبول اولنه‌رق مات حاکمه‌نك بر منبع تزایدی اولان دوشیرمه اصولنه خلل کتورلدی.

ملازمت قاعده‌سنك ظهوریله قدم استحقاقه تقدم ایدرك طریق علما وضع طبیعیسندن چیقارلدی. سلاطین سالفه‌نك بر قاچ مثلی اولمق اوزره تعیین ایدیلان خاصلر وقف ایدلکه باشلانیله‌رق خزینهٔ دولت برمورد عظیمندن محروم ایدلدی. ظرافت استقامته غالب کله‌رك اخلاق عمومیه‌ده کلی تغیر حاصل ایدلدی.] کبی.

٧٦ ـ التنجیدی ـ برایشك ویاخود برحالك ویا امر نفسانینك توصیفیدرکه احوال مهمه‌سی شدید صورتله بیان اولنور. کمال بکك:

«اویله برلوای سلطنت که هیئته باقلسه هاله‌ده هلال کبی آفاق حوادثه دوشه‌جك تغیرات عظیمه‌یه دال و بلکه ملتك سیف شجاعتی خون دشمن ایچنده بارقه نثار اوله‌جغنه براعت استهلال اولوردی» سوزی کبی.

٧٧ ـ بوتوصیفلر بعضاً صرف حقیقت اولور. بعضاً خیالی اولورکه صرف حقیقت اولانه کمال بك مرحومك لوندره‌نك وصفی حقنده یازمش اولدیغی مقاله برمثال اوله‌بیلور.

٧٨ ـ خیالی اولان وصفلرده کمال بك مرحومك شو:

«بردم غفلتده بیلدك تازوال عالمی»
«عالم رؤیاده چوق کوردك مثال عالمی»
«خوابدر نسبتله ماضی صبح استقبالنه»
«بویله تعبیر ایلمشلردر خیال عالمی»

صفرك اون دردنجی کونی اقشـام اوستی‌که بوغاز ایچنده دریایه ناظر برباغ کوشکنه کتمش وغریبانه پنجره‌نك برکوشه‌سنه اوتورمش ایدم خیالمه احوال عالم کوکلمه غریب برالم کلدی.

تنزه ايچون اطرافه باقدم. كوردمكه :

« يم اشك اديبان كبي آهسته رو اولمش »
« باد آه غريبان كبي غمكين وجكركاه »
« اشجارده بر صورت حزين وار ايدي كويا »
« كوكلم كبي ايلرلر ايدي حسرت ايله آه »

دريا اوقدر لطيف وراكد ايديكه اوزرنده اولان اوفاق اوفاق موجه‌لر قوبي يشيل بر چمنزاره قونمش بر بياض كوكرجين آلايي ظن اولنوردي. هوا اوقدر آهسته وزان اولوردي‌كه ياپراقلرك حركتي كيجه اويقولرندن محروم اولمش بر شفقتلي والده‌نك قلبي سويلديكي نينيلردن طاغنيق صاچلرينه كلان اهتزازلر كبي فرق اولنور اولنمز درجه‌ده ايدي.

بو حالده كوزلرمك نوري آزالمغه باشلادي. تماشانك كوكلمه ويرديكي تعب سوداوي آثارندن ظن ايتدم.

برده سمايه باقدم‌كه كونش اقبالنك اك رونقلي زماننده دامان وكريباني پاره‌ليه‌رك انزواخانهٔ عدمه چكيلان فلك پروازان دولت كبي اوزرنده‌كي بلوطلري پيرته‌پيرته مغرب استتاره يوريدي. يري قبرستان فنادن نشان ويرر بر قورقنج طوپراق رنكي باغلادي. اطرافده يتيملرك قانلي ياشندن نمونه اوله‌جق بر آتش قزللغندن بشقه برشي قالمدي. كيده كيده هر طرفه دهشت چوكدي. كائناته بر بهت وحيرت مستولي اولدي.

بهايم ايكلشه‌رك مغاره‌لرينه، قوشلر چاغريشه‌رق يووالرينه چكلمكه باشلاديلر.

آره‌سی براز دها کچر کچمز قاره‌ده بر ایکی بلبل نالنده‌دن، دریاده برقاچ خواننده‌دن بشقه سس ایشیدیلور فرد آفریده قالمدی.

کوکلم بو عاشقانه تماشالرله کندندن کچمش؛ نظرم ایسه اطرافه مستولی اولان محیط ظلمتك اعماق خفاسنده غائب اولمش کیتمشدی. کیتدکجه ظلمت بر حاله کلدی که قرانلغی ال ایله طوتمق قابل کبی کورینوردی. سایه‌سنده اکلندیکم هراغاج نظرمده برغول بیابانی شکلی باغلادی. کویاکه یریوزی زیرزمینه کچمش ویاخود ظلمات مقابر روی ارضه چیقمشدی. کویاکه فیاض ازل شو بر آووج خاکی عوالمندن عدم آباد نسیانه طرد ایتمش ایدی. کویاکه پنجه‌لریله سیف تعدی‌یه صاریلان شهدای حریتك هردم جوشان اولان تازه خون سیاهی بردریای بیکران شکلنی آلمش وامواج طوفان خروشیله طاغلری، طاشلری احاطه ایدرك هوای ظلمته قارشو قبارمش قبارمشده باغلادیغی شکل هائلده طوکه قالمشدی. اطرافه باقمق استدم. حالك دهشتیله نور بصر کریکلردن آیرلمغه جسارت ایده‌مز ایمش کبی هیچ برشیئه تعلق ایده‌مدی. بن ایسه یارب بو پردهٔ ظلام ایچنده قاچ مظلومك قانی دوکولیورده سندن بشقه کیمسه کورمیور. قاچ غدارك خنجر تعدیسنه صو ویریلیورده سندن بشقه کیمسه بیلمیور. قاچ یتیم کوزلرندن اولوقلر کبی یاش آقیدیورده سندن بشقه کیمسه واقف اولمیور. قاچ دادخواه ظلم النده‌ن فریاد ایدیورده سندن بشقه کیمسه ایشیتمیور یوللو بر طاقم خیالاته مستغرق ایکن بردنبره برقیامت قوپدی. یاننده اوتوردیغم پنجره محصور قلعه‌نك کله‌یه مقاومت ایده‌مامش قپولری کبی برطراقهٔ سامعه‌چاك ایله آچلدی. یوزیمی چویرر چویرمز کوزیمه اعصابه طوقونه‌جق قدر قوتلی مملکتلر

احاطه ايده‌جك درجه وسعتلى بر عمود نورانى كورندى. دقت ايتدم. مكركه آفاقى اشوب قيامتدن نشان ويره‌جك برفورتنه بلوطى قپلامش. بدرمنور ايسه بر بيضا كبى خارق العاده بر قدرتله اوعمان ظلمتى ايكى يه بولمش... دكزه باقدم. هرموجنه برجبل سيال دنياسنه روا ايدى. امواج دكل كوياكه كرداد قيامت، يكپاره ياڭچين قيادن خلق اولنمش اولو اولو طاغلرى يرلرندن قوپارمش بر برينه چارپه چارپه ابعاد نامتناهى ايچنده سورر كيدردى. ياخودكه برقوجه سنكسار زلزله‌يه اوغرامش متصل لرزناك اولور طورردى. عكس مهتاب دكل اره‌يه برعظمتلى نهر شفاف تصادف ايلمشده قيالره چارپنه چارپنه چاغلديسى عيوقه چيقارق برطرفندن برطرفنه طوغرى آقاركجر ايدى. فقط مهتابك ظهوريده بولمح بصره انحصار ايلدى. برآچلدى بر قپاندى. بردها كورنمسى ميسر اولمدى.

« فكانه برق تائق بالحمى ثم انطوى فكانه لم يلمع »

آنى متعاقب اورته‌لغى آه غريبانه‌دن شدتلى شمشكلر، كريهٔ عاشقانه‌دن كثرتلى ياغمورلر قاپلادى. روزكار اوردقچه دهشتده زلزله‌يى اكديرردى. كوك كورلدكچه كرهٔ زمين ايكليور ظن اولنوردى. شمشك چاقدقچه هرسحاب كثيف شعله‌فشان اولمش بر ينار طاغ كبى كورينوردى.

بو عواطف طوفان انكيز يارم ساعتدن زياده سورمدى. فقط كرهٔ زمين برسيلاب عظيمك شدتيله يرندن قوپارق كرداب جريانه طوتلمش برطاغ پارچه‌سى كبى امواج ظلمت ايچنده يوارلنور طورردى. قراناق اوقدر اوزادى‌كه خاطرا كتساب ابديت ايلمسندن انديشه‌يه

دوشنبه وياخود بوكيجه‌نك صباحی فردای قیامتدر ظن اولنسه روا ایدی. بن ایسه هنكامه‌نك اعصابه ويرديكی اضطراب وكوكله كتوردیكی انقباض ايله بتون بتون محروم آرام اوله‌رق ايكی دقیقه‌ده بركره امرئ‌القیسك:

« الا ایهااللیل الطویل الاانجلی »

« بصبح وما الاصباح منك بامثل »

بیتنی تكرار ايدردم. عاقبت يورغنلق وجودمه غلبه ایتدی. كوزقپاقلرم ياصديغه طيانمش خسته‌لركبی طورديغی يرده اوكنه ييغلمغه باشلادی. اوطه‌نك بركوشه‌سنه اوزاندم. درحال اويومش قالمشم.

آه اونه خواب حيات افزا ایدی. ايكی ياشنده برسودازده معشوقه‌سنك صاچلرينه بورنسه ينه بوقدر صفاپرور براويقو كچيره بيلمك احتمالك خارجنده‌در.

بررؤيا كوردم اويله خياله بيك حقيقت قربان اولسون! انجق قرق دقيقه سوردی. اويله دقيقه‌نك هربرينه قرق عمربشر فدادر.

« اين‌كه می بينم به‌بيداريست يارب يابخواب »

كويا برصحراده ايمشم. كونش هنوز افقدن چيقمغه باشلادی. فقط ضياسی بزم بيلديكمز كبی دكل. كوياكه برجوهر سيال اولمشيدی. برجسمه تعلق ايتمسه‌ده ينه ميدانده كورينوردی. برحالده‌كه ايكی‌اوچ دقیقه كچر كچمز اغاجلردن، طاغلردن، طاشلردن، يرلردن، كوكلردن نور اقمغه، رنك ياغمغه باشلادی. ياپراقلر تلونده برر ابر سحردن، ميوه‌لر التماعده برر نجم منوردن نشان ويرردی.

تپه‌لرده یارم آی بیوکلکنده انجولر دلنمش؛ ایچنده نیجه بیك مرغ بوقلمون رنك اشیانه طوتمشیدی.

دره‌لرده طاغ پارچه‌سی قدر الماسلر اویولمش؛ درونه نیجه بیك بهیمهٔ شبنا التماع صغنمشدی.

صباحك فیضی بردرجه ایدی که انسان هردقیقه کچدکجه کویا که وجودنده روحی بیویورمش وحیاتی بدنندن طاشه‌جق صورتده تزاید ایدییورمش کبی برحال حس ایدردی.

کویا که حیات اجزای عالمك عمومنه سرایت ایتمشیدی.

غنچه‌لر بلبل کبی دالدن داله اوچارق شاقردی. سمنلر کبوتر کبی هواده پرنده آتارق دم چکردی.

اطرافه باقدم. ابنای وطنك نصفندن زیاده‌سی اوراده اجتماع ایتمش ظن اولنه‌بیله‌جك قدر عظیم برازدحام موجود ایدی. قدرتك بویله فوق‌الطبیعه برآرایش رنکارنك ایله اظهار ایتدیکی بدیعهٔ اعجازی تماشادن هرکس لذتیاب صفا ایکن افقده غایت خفیف برآتشین بلوط پیدا اولدی.

آغر آغر آچیلمغه باشلدی. اره‌سندن پت پرستلر نظرنده الهة الحسن اعتبار اولنه‌بیله‌جك بر نازنین کوروندی. کیده کیده قیز طوغرلدی. ایچنده یاتدیغی بلوط دیز قپاقلرندن کوبکنك اوسته قدر وجودینه صارلدی.

اوجنی صاغ اوموزندن اته‌رق ممه‌لرینك آره‌سنه ایندیردی. کندی اوزون بویلی، تندرست، مردانه یاپیلی برقیز ایدی. برنورانی جمالنه، برحسنده‌کی طراوته باقلسه برباقشده کونش، برباقشده نوبهار

انسان شکلنه تمثل ایتمش ظن اولنوردی . ینه وجودینه طاغیلان صرمه صاچلر فجر اوزرینه یایلمش حیاط شعله‌دن فرق اولنمزدی . کوزلری هر باقشده کالرك الك مستور اولان اعماق خفاسنه کیرر ، تحری ٔ اسرار ایدرکبی کورینوردی . دهانه دقت اولنسه ابتسام صباح ، کردنندن کوکسنه طوغری نظر اولنسه عمود سحر جسمانی بر وجوده اطلاق اولنورمش دنیلوردی . مه دکل ، کویا که قرص قمر ایکی‌یه بولنمشده هر بری کوکسنك برطرفنه قونلمشیدی . جسمی اودرجه شفاف ایدی که بورندیکی بلوطك هرطرفندن عکس الوانی کورینوردی . بلوطه صارینور صارنمز کیسولری‌اورپردی . ارسلان صاچنه بکزه‌دی . جبهه‌سی پارلادی . برنور ال ایچنده قالدی . قاشلری بردرجه چاتلدی که «عشوه طوتمش دامنندن فتنه کیرمش اره‌یه . کلمش ابرولرینه مستانه خنجر خنجره» بیتنده اولان تصور شاعرانه‌یی تصویر ایدردی . کوزلری نور نظرینك حدتندن باقدیغی یرلره شراره صاچارکبی کورینوردی . بوحال‌ایله افقك منتهی اولدیغی طاغدن قدم قدم اشاغی‌یه اینه‌رك یانمزه کلمکه باشلادی» خیالی کبی .

۷۹ ــ فرنکلر عربلرك مقاماتی طرزنده وفقط مواد فنیه‌یی خرج عالم براصولده ایضاح ایله ابنای جنسنی مستفید ایتمك اوزره بعض ادبی کتابلر یازارلرکه الك مهملری نافع اولمغله برابر طاتلی طاتلی اوقونانلری علوم طبیعیه مباحثنك طرز ادیبانه‌ده وحکایه قلقلو یازیلانلری اولدیغندن لسانمزده بویله برچیغر آچمق ایچون بوعبدعاجز بش کتابدن مرکب و(مناقب طبیعیات) نامیله براثر یازدمکه درت کتابی عزتلو مهران افندی طرفندن طبع ونشر اولنمشدر .

هر حالده کوزل بر طریق اولدیغندن کشادینه موفق اولدیغم بو چغرک پك زیاده فائده‌لی اولدیغنی عرضه جسارتله ارباب اقتدارك بو یولدده اثرلر ابداعنه همت ایدرك کتبخانه‌مزه خدمت ایتملرینی تمنی ایلر وکتاب مذکوردن آتیده محرر ایکی فقره‌یی مثال اوله‌رق ایراد ایلرم.

{سیوری سینك}

کاسه‌لیس، خونخوار، غدار، انسانك راحتنی سلبه خدمتکار ظالم بر مخلوقدر. بونك نیشتر جانسوزی پره وامثالی حشرات وهوامك اکثریسندن سوزناك اولوب اصابت ایتدیکی محلده آتشناك بر التهاب حاصل ایدر.

بو حیوانه‌ده خرده‌بینله نظر ایتمك لازمدر. انسان النه بر خرده‌بین آلوبده لایقیله تماشا ایدرسه سراپا مسلح بر مخلوق کورر. فقط بونك نیشتر زهرآلودی اولقدر مدهشدر که انسانی لرزه‌ناك ایدر.

بو مزعج حیوانی طورمیوب اولدیره‌لم. فقط صورت تولدو نماسی شایان تعجب وحیرت اولوب مطالعه وتماشاسی قدرت بالغهٔ صمدانیه‌نك بر نبذه‌سنه وقوف واطلاعی موجب مواددن ایدوکندن نظر عبرتله وکمال اهمیتله اوقویه‌لم:

«یامن یری مد البعوض جناحها»
«فی ظلمة اللیل البهیم الالیل»
«ویری مناط عروقها فی نحرها»
«والمخ فی تلك العظام النحل»

«اغفر لعبد تاب عن فرطات ما»
«قدکان منه فی الزمان الاول»

مناجاتی بعد التقدیس مضمون جلیلیله طلب مغفرت مقتضای وجائب انسانیت اولدیغندن بووظیفه‌یی بعد الایفا صورت تولد ونمایه ابتدا اولنور. شویله‌که:

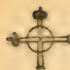
سیوری سینك یمورطلیه‌جغی وقتده راکد برصویك اوزرینه قونوب ایکی آرقه آیاقلرینی برلشدیره‌رك مائل براولوق ویا برقیزاق حالنه کتیردکدنصکره بالتدریج یمورطه‌لرینی صالیویرمکه باشلار.

بربرینی متعاقب صویك سطحنه دوشن یمورطه‌لر اوزرنده موجود برنوع لزوجیتلی مایعله یاپیشوب صویك اوزرنده خرده‌بینی وغایت لطیف برحال حاصل ایدرلر. قرق‌سکز ساعت ظرفنده هریمورطه‌دن ضفیدعی [*] برر بطیطه [**] ظهور ایدرکه صویك درونده بولنان مواد مضره‌یی اکل ایله اوچ سنه قدر صو درونده تعیش ایدرك تصفیهٔ ماء خدمتنده بولنور.

فسبحان القادر علی کل شیء قدیر
الهم کل نفس هدیها

بو صورتله صولر ایچنده اوچ سنه مدتله عمر سورن بربطیطه اوچنجی سنه نهایتنده شفیره [***] حالنه کچر، ودرحال صویك سطحنه

[*] قوربغه‌نك ایلك شکل وصورتنه ضیفدع دینور.
[**] یمورطه‌دن چیقوب قنادلنمزدن اول هنوز کوچك بر طرطیل بولنان هامه یاوریسنه بطیطه دینور.
[***] تحویل صورت ایدن بوجکلرك قورو ویا طرطلاق حالندن چیقوب کلبك حالنه کیرمزدن اولکی حال وسطیلرینه شفیره دینور.

چیقوب، حرکت ایتمکه، شیشمکه باشلار. براز دها شیشر شیشمز صارلمش اولدیغی قشر رقیق یاریلور، ایچندن قفاسی نیت ونیشترله مجهز قابل انحنا، متحرك برحیوانك ظهوری کوریلور؛ برازدها دقت اولنورسه بوحالده مشهود اولان حیوان اوزرندن چیقاردیغی قبوغی قایق کبی آلتنه آلور وکندیسیده قنادلریله یلکنلك، وجودیله سرنلك خدمتنی ایفا ایتمك اوزره قایغك اورته‌سنه دیکیلور. هوا اسرسه بادبان کشای عزیمت اولان یلکن کمیلری کبی، سلامت یولنه دوزولمز؛ بالعکس قایق، دوریلور سرن قریلور؛ هم کمی، هم قپودانی غرق وتلف اولور. بونك سلامتی روزکارسز، لیمانلق هواده‌در. نه زمان روزکار اسمز، هوا تماميله ساکن بولنورسه کمیسنی صویه ویره‌رك، کندیسنی یوکسلمکه، وکمال بکلك :

«یوکسل، بوده شیوهٔ خدادر»
«اسرارینی صورمه کیم خطادر»

نشیده‌سیله شاقولاً هوایه چیقمغه ودرحال اوچمغه باشلرکن اولا بورصداتی اجرا ایدن ذاتك الینه قونوب ایصیرمسیله حشری سینك اولدیغنی اثبات ایدر.

خلاصه انسان اولان ایچون سیوری سینك دنیلان بوکوچك مخلوقك یمورطه‌لریله صو یوزنده فوق‌العاده لطیف برصال حاصل ایتدیکنی وقرق سکز ساعت صکره‌ده هر بر یمورطه‌دن برر بطیطه ظهور ایدوب هر بطیطه نکده صویی تصفیه ایتمك شرطیله اوچر سنه عالم آبده یشادقدنصکره شفیره‌لکه تحویل اولندیغنی ودرحال سیوری

سینك صـورتنده هوایه صعوده باشـلیوب جزئی بر روزکارله تلف اولدیغنی تماشا ایتمك کفایت ایدر.

سبحانك یا من خلق الخلق وسوی
سبحانك سبحانك سـبحانك الفا

{ کچی }

کچی نصل حیواندر ؟

شو کوردیکك کچی جنسی قدیمدنبری یونیله، دریسـیله، اتیـله، سودیله انسـانه بیوك بیوك خدمتلرده بولنمش وحالاده او کبی مهم ونافع خدمتلردن ال چکمامش بر مخلوقدر. سعدینك :

پاك طینت نشود عاقبت کارش بد
پنبه‌چون کهنه‌شودکاغذ قرأن کردد

بیتی مضمونجه اولوسندن بیله اسـتفاده اولنور. کوزل، مبـارك بر حیواندر.

فقرا خانه‌لرنده آت یرینه اشـك باغلندیغی کبی اینك یرینه‌ده کچی بسلنور.

کچینك حیوانات اهلیه صره‌سنه کچوب خانکی اولمسی اعصـار تاریخیـه‌دن پك اسکی زمانلرده اولدیغنـه اسمنك عهد عتیقده محرر اولمسی ومصر قدیم آثار معماریه‌سی تزیینـاتنده کچی بوینـوزی قبارتمه‌لرینك کورلمسی دلالت ایتدیکی کبی اساساً کیك جنسندن اولمسی‌ده « عهد ظبی » بقایاسندن ایدوکنی اشراب ایدر.

اولاد انسانه والده سودی قدر فائده ویردیکی جهتله شیرمادردن محروم قالان ودایه تدارکندن عاجز بولنان فقرا چوجقلرینی اکثریا کچی سودیله بسلدکلری کبی کافهٔ اهالیء جبال سایهٔ ابن عنزده روغن ساده وانواع پینرلرله قید ضرورتدن آزاده اوله رق مرفه الحال یاشارلر.

حکایات اساطیریه روما بانیسی « رومولوس » ك قورد سودیله بیودیکنی نقل ایدر. روایات تاریخیه ایسه اسکندر کبیرك سودننه سی کچی اولدیغنی خبر ویرییور. کچی طاغ کلبه لرینك معزز مسافری بالعموم چوجقلرك سوکیلی اکلنجه سی، یالچین قیالرك ماهر جانبازی، اورمانجقلرك آفتی، آیاق باصمش اوتلره اغز سورمز، دائما تر وتازه یاپراق یر، اولدقچه اویور، انسانه الشقان، تعلیم وتربیه قبول ایدر تحف بر حیواندر.

دنیانك هر طرفنده ساکن قبائل بدویه واهالیء جبال نزدنده کچی اتی پك مقبول اولدیغندن علی العموم هنکام مسرتده واك بیوك اکرام ایده جکلری وقتلرده کچی کسرلر، کچی یمکله تلذذ ایدرلر.

مشروباتك اك فائده لیسی واك مقبولی اولان قهوه نی کچیلرك دلالتیله « ویس القرنی » حضرتلری کشف ایتمشدر. شویله که:

مشارالیه یمن صحرالرنده کچی رعی ایدرکن اکثریا اویقو غلبه ایدوب عبادتنه مانع اولدیغندن دافع النوم بر واسطه یه محتاج ایمشلر. برکون کچیلرك فوق العاده برشطارتله اوینایوب متصل صچرادقلری نظر دقتلرینی جلب ایلمش اولدیغندن بونك سببنی تحری یه تشبث ایدرك بر ایکی کون کچیلرك یدکلری اوت ویاپراقلرك جنسنه دقت بیوررلر. نهایت قهوه دنیلان نباتك تخملرینی یدکلری زمان کچیلره

هر وقتدن زیاده بر شطارت کلدیکنی تیقن بیورملری اوزرینه کندیلریده قهوه دانه‌لرینی اتشده قاووروب اکل ایدرلر وبو صورتله اویقویه غلبه چالدقلرندن قهوه اکلنی معتاد بیوررلرکه قهوه استعمالی او زماندن بدأ ایله بالتدریج عالمه انتشار ایدر.

بعض حیواناتده کوریلان الیشقانلق و نعمت‌شناسلق خصائلی کچیده دخی مع زیاده موجود اولوب، بو بابده بر چوق حکایه‌لر وار ایسه‌ده شایان تذکار اولانی اعاظم امرای عثمانیاندن اولوب بر چوق یرلره نشر نور شرله سریعة افراز وتأسیسات خیریه وعدالتله ممتاز اولان ــ مظنهٔ کرامدن ــ فرخ علی پاشا مرحومك دائره‌سنده بولنان کچی حکایه‌سیدر که جودت تاریخنك اوچنجی جلدنده کوریلان فقرهٔ مخصوصه‌سی بروجه‌اتی نقل اولندی. شویله که:

«... هاشم افندی دیر که: بر کون پاشانك یاننده ایدم. قپو یولداشلری ــ بن افندمك بکلکی اولوب هر کیجه اغالره معیت، ووسعم درجه‌ده خدمت ایدیورم؛ بکا تعیین ویرمیورلر. عنایت واحسان افندمزکدر. ــ دیو برعرضحال یازدیروب بوینوزینه آصمشلر؛ وپاشانك یاننه صالیویرمشلر. ایچرو کیردکده چونکه بوینوزلری غایت اوزون اولدیغندن اورمسون دیو هر کس صاوشمغله طوغری حضوره کلوب عرضحالی ارائه‌ایلدی. پاشا دخی بکا خطاباً ــ آل‌ویومی برچفت نان وکیلخرجمز طرفندن ویریله دیو بیور ــ دیدکده، لطیفه ظن ایتدم تکرار امر ایتمکله بحسب الاشاره بیوردم. آلوب صح ایتدکدنصکره تکرار بوینوزینه آصوب ــ هایدی وار وکیلخرجه ویر. تعیینکی ویرسون دیو بیوردقده طوغری عودت برله وکیلخرجك یاننه کیدوب

عرضحالی ارائه ایلدی. اودخی بر کوستردکاء هر کون کلوب اورادن تعیینی آلور ایدی. پاشا وفات ایدوب نه اوله جغنی حس وادراك ایده میه رك بقاردی. لکن تربه یه دفن اولندیغی کوریجك کوزلری یاش ایله طولوب اوچ کون اوچ کیجه فریاد ایدرك ییوب ایچمـدی ودردنجی کونی هلاك اولدی.»

«ازیك سخن حقیقت هرکس عیان شود»
«بهر نمونه از صـدف کهر بس است»

کچینك انواعی وار ایسه ده شایان تذکار اولنلری «نفتیك» دنیلان انقره کچیسی ایله مصر کچیسی، سنغالده چیقان جوجه کچی، هندستانك کشمیر کچیسی، اهوی ختن دنیلان مسك کچیسی کبی حیوانلردر.

بونلردن: انقره کچیسی ــ تویلری اپکدن اینجه، اپکدن نفیس، اپکدن یومشاق وغایتله اوزون بر مخلوقدرکه تویلرینك قدر وقیمتی کندوسنك شهرتنی موجب اولمشدر.

مصر کچیسی ــ باپاموسیالری کبی صاری، بوینی غایت اینجه وکوزلری بیاض، بورنی قانبور، اغزی چارپیق، دفعةً چرکین کورینور بر حیوان ایسه ده سود خزینه سی اطلاقنه شایان بر منبع ثروت وساماندر.

جوجه کچی ــ ایسه صاغمه حیوانلرك اڭ کوچکی اولدیغی حالده نسبةً جمله سندن زیاده سود ویردیکی جهتله حکماً کافه سنك سوکیلوسی اولوب مصر کچیسی کبی سود خزینه سی اطلاقنه شایان مبارك بر حیواندر.

کشمیر کچیسی ــ بزم انقره کچیلری کبی اپك تویلی، یومشاق خویلی بر حیوان ایسه ده بونك تویلری دها اوزون، دها صیق، دها اینجه، دها لطیف وشکل وقیافتجه ده آندن ایری، آندن سویملی، آندن ظریف اولدیغی

جهتله من کل الوجوه اکا فائقدر. خصوصاً فوق العاده قیمتی حائز اولان هند حالیلری، کشمیر شاللری بو حیوانك یوڭندن ایشلندیکی ایچون تجارت نقطهٔ نظرنده هر حیوانه غالبدر.

مسك کچیسی — هندستانك یوکسك ومتسلسل جبللریله بالخاصه همالایه طاغلرنده بولنور، غایتله کوچك کدیدن جزئیجه بیوك، تیز رفتار بر حیواندرکه نافنده «کوبك مسکی» دنیلان ودائمی بر رائحهٔ طیبه‌یی حائز اولان ماده بولندیغی جهتله صیادلر کندوسنی کمال اهمیتله تحری ایدرلر. آنجق خط حرکتنی کوزدن بشقه بر شیئی تعقیب ایده‌میان قورشوندن ماعدا یتیشانی اولمیان بو تیز رو حیوانك اله کچمسی هر شیدن زیاده مشکلدر. باخصوص اسکان ایتدیکی شواهق جبال اکثریا قارله مستور اولدیغندن مشکلات صیدیه بتون بتونه مزداد اولمغله بویولده بك چوق آوجیلر یاوزلر قارلر ایچنده طوکوب قالورلر ویاخود سباع ووحوشه شکار اولورلر.

« رزق مقسومه قناعتدر مآلی حکمتك »
« کاه حرص نوشکار ایله شکار الدن کیدر »

٨٠ — بورایه قدر ذکر وبیان اولنان احواله رعایتله یازی یازمغه غیرت ایدنلر سعید پاشا حضرتلرینك «میزان الادب» نام اثر نفیسنده محرر اولوب آتی‌یه عیناً نقل اولنان شرائطه دخی صرف همت ایلملری لازمدر. مشارالیه بیورورلرکه:

« (تهذیب) قلمه آلنمش اولان هر بر کلام منقحه عام اولان بر وصفدر. بوکا (تأدیب) دخی دنیلور. نظم ونثردن هر براثر یازلدقدن صکره نظر دقته عرض اولنوب لازم کلان محللری تهذیب واصلاح ایدیلور.

بر شى قلمه النور ايكن اولا معانئ مطلوبه قوهٔ متفكرده حسن استحضار ايله ترتيب اولنور. بعده قلمه آلنور. صكره پيش نظر دقته قونيلوب اصول آتيه‌يه تطبيق اولنور.

كلامده نقدر حشو وزائد شيلر وار ايسه محو ايديلور. الفاظ باقيه برر برر ميزان ذوقه وضع ايله ايچلرندن حروف ويا تركيبجه آغر كورينان الفاظ مضره ومركبه چيقاريلوب يرلرينه خفت حروف وتركيبى حاوى كلمه‌لر قونيلور. غرابت وحشيه‌سى وقياسه مخالفتى حس اولنان لفظلر تنقيح وسهل الاستفاده وقياسه‌موافق‌الفاظ تبديل اولنور. مركبات وفقرات اعتباريله معانى‌يه تعلق ايدن قوت وخفت الفاظ ايله معانى‌ومصلحت ومادهنك‌اهميتيله ــ محررات‌ومكاتبات‌قسمنجه ــ مرسل ومرسل اليهك حال وشانته تعلق ايدن‌جهاتك درجاتى بينده‌كى رابطه ومناسبت ميزان ذوق سليم واسطه‌سيله تعديل وتسويه قلنور.

كلامك منسوب اولديغى تكلم خطاب غياب موقعلرنجه تناسب جهتلرى تدقيق ايله يولنه قونيلور.

افادهٔ مقصود ايچون استحضار ايدلمش اولان تعبيرات ايچنده استفاده‌جه سهولت وصعوبتى‌موجب‌اولان شيلر مرآت فهم ايله‌مقابله وميزان ذوق ايله موازنه ايديله‌رك تعقيد لفظى ومعنوى‌يى موجب كورينان لفظ وجمله‌لر اخراج ايله معانى‌يه‌دلالتى واضح‌الفاظ استحضار اولنور. كلماتك تقدم وتأخرندن ومقارنت وارتباطندن ونشئت ايدن تعقيد وضعف تأليف دخى اصلاح ايديلور. بعده تهذيب وتنقيحه ختام ويريلور.

قلمه آلنان مفصل ومختصر محررات ومقالات وکتب ورسائلجه تهذیب اصول مذکوره‌یه تابعدر.

یازیلان شیلری قلمه الانلر اوشیلری بشقه‌لرینک اثرلرندن عدایله بالذات نظر اعتراضه تقریب ایلدکاری حالده اصلاحجه خیلی استفاده ایده‌بیلورلر.

شایان اصلاح اولان اثرلرده احوال آتیه‌دن بر ویا برقاچ حال بولنور.

بو کله‌نك موضعی بوراسی دکل.

شو کله تقدیم وبو کله تأخیر اولنملی ایدی.

شوراسنده نقصان وار.

بو زیاده‌در.

بو کله، یاخود بوکلام ویا شو فقره لزومسزدر.

شو وصف موصوفه موافق دکل.

شو لفظلر، یاخود جمله‌لر بینلرنده مطابقت ویا مناسبت یاخود ارتباط کورنمیور.

افاده بو طرزده اولسه ایدی استفاده‌جه دها زیاده سهولت اولور ایدی.

شو لفظده یاخود شو ترکیبده تنافر وار.

بوراده تعقید ویاخود ضعف تألیف وار.

شو کلامده تهذیب وتنقیحه احتیاج کورینور.

شو تحریرات کوزل قلمه آلنمش، قلمه‌النیشنه والفاظ ومعنانك انتظامنه دیه‌جك یوق، فقط مرسل الیهك شان ویا حال، ویاخود درجهٔ ادراك واستفاده‌سیله متناسب دکل.

شو افاده مناظرەدن خالیدر .

بوراسی آداب عمومیەیە مغایردر .

شو جهتی اداب ملیەیە موافق دکل .

شو سوز وقت وحالك اقتضاسنە کورە دکل .

وارد اولەجق اعتراضلرك باشلوجەلری احوال مذکورەدن عبارتدر . قدمای ادبای عربك بعضیلری قلمە الدقلری شیلرك تهذیب وتنقیحنە اعتنای عظیم کوستردکدن صکرە اثرلرینی اعتماد ایتدکلری اصحاب معلوماتەدە عرض ایلە کندی ادراکلرینك بالغ اولەمیەجغی اعتراض موقعلرینی اوکرنەرك اصلاح ایدرلر ایدی .

نظم ونثرك تهذیبندە اصول مذکورەیە رعایت ادبایە وعلی الخصوص نوهوسلرە واجبدر .

آثار علمیە وادبیەجە دقت واعتنا امور معتادەدن عد ایدیلەجك درجەیە وارسە بالاخرە ارتق هر اثرك اوزون اوزون اصلاحی تکلفنە حاجت قالمیوب حسن تنظیم وافادەجە ملکە حاصل اولور . نوهوسلر یازەجقلری اثرلرە کندی عقللرینك ایردیکی قدر اصول مذکورە دائرەسندە اعتنا کوستردکدنصکرە مهارت واقتدارجە تصدیق عمومی یە مظهر اولمش ذواتدن بریسنەدە عرض وارائە وشایان اعتراض اولان محللرینی اصلاح ایتمدکجە یالکز کندولرینك بکنمەلرینە اکتفا ایدوبدە انظار عمومیەیە وضع ونشر ایتمامیدرلر . زیرا هر ادیبك اقتدار ومعلومات ادبیەسی سن وحال ومشهودات ومطالعاتنك درجاتیلە متناسب اولمق امور طبیعیەدندر . برصاحب اثرك یازەجغی شی حالنە نسبتلە هرنقدر کوزل کورنسە بیلە معلومات واقتداری ترقی ایتدکدن

صکره اویله اثر یانده بك چیرکین کورینور؛ نشر ایتمش اولدیغی حالده — امکان بولسه — طوپلیوب محو ایتمسنی آرزو ایدر.

تهذیب اصوله رعایت من القدیم عادات مرعیه‌دندر. علمای اسلامدن بچه‌لری، قدمای حکمانك چوغی اثرلرینی تصحیح ایتمش وحتی بر وقت قلمه آلدقلری اثرلردن علوم وکمالات مستحصله‌لرینك ترقیسندن صکره شایان نشر عد ایده‌مدکاری شیلری اصلاح ایدوب معلومات اخیره‌لرینه نسبتله شانلریله متناسب تهذیب وتصحیح ایله‌ده درجهٔ مطلوبه‌یه ایصالنی ممکن کورمدکاری اثرلری امحا ایتمشلردر. امام سیوطی رحمة الله علیه کندی ترجمهٔ حالنی حاوی اولان اثرنده دیرکه «بر وقت قلمه الوب صکره‌لری امحا ایلدیکم آثاردن بشقه‌اولمق اوزره شمدی‌یه قدر تألیف ایتمش اولدیغم کتابلرك مقداری اوچیوزه بالغ اولمشدر.» [*]

شو افاده مشارالیه حضرتلری تألیف ایتمش اولدیغی کتابلرك بر طاقمی صکره نشره شایان وتصحیحه‌ده قابل کورمدیکندن امحا ایلدیکنی کوستریور.

مؤلف مشهور ینوتن (خرونولوجیا) دیو معروف کتابنی اون بش وکبون (مموار) نام کتابنی طقوز دفعه تهذیب ایلدیکی بعض اثرلرده کوریلیور.

بعضاً برشی قلمه آلنور. یازلدیغی وقت صاحبنه پك خوش کورینور. برکون صکره نظردقته عرض ایتدکده ایچنده بیوك بر

[*] امام مشارالیه حضرتلرینك مؤخراً ترتیب ایدلمش اولان فهرست‌مؤلفاتنه نظراً تألیفاتنك مقداری اودرجه‌ده قالمیوب درت یوز اللی کتابه بالغ اولمشدر.

مناسبتسزلك . ياخود محذورى جالب بر خطاى عظيم نظرينه ايليشور . يازيلوده جهات لازمه سندن غفلت . ياخود بر حالت نى قيدى يه تبعيتله اصلاح ايدلمكسزين نشر اولنان اثرلردن ياخود مرسل اليهنه كوندريلان محرراتدن بيوك بيوك محذورلر ، مضرتلر ظهور ايتمش . حتى بك جزئى بر دقتسزلك ياخود التزامسزلقدن صاحب اثر چوق وقتلر تفيضدن محروم اولمشدر .

قدماى ادبا تهذيبك وقت اختيارينه نصف الليلى تخصيص ايتمشلردر . نصف الليلده اصواته انقطاع و حركاته سكونت كله جكندن فكرده جمعيت وخاطرده صفوت حاصل اولور . فكر ذهنى تخديش ايده جك حاللردن سالم وقريحه صافى بولنور . سحر وقتى رقت هوا وخفت غدا ايله برابر نفس اويقوجه حظنى تماميله استيفا ايتمش اولمقدن ناشى تهذيب واصلاح آثارجه يارى كيجه دن زياده مناسب ايسه ده خلقك اويقودن قالقملرى يولجيلرك يوله حاضرلنملرى كبى كورلتيلرى ، حيواناتك سسلملرى ، انوارك طليعه لريله ظلماتك چكلمكه باشلامسى سحر وقتنده اولديغندن اسباب مذكوره نك هر بريسى فكرده كى جمعيتى طاغتمغه ، ذهنى قارشديرمغه تعلق ايده جك برر عارضه در . كيجه ياريسى ايسه اورته لق ساكن وانسان وحيوانات هپ ساكت بولنمغله برابر اويقونك وغدانك بر درجه يه قدر ثقلتيده زائل اولمش اوله جغندن ذهنده كشايش وصدرده انشراح بولنور . تأليفجه قلب منبسط اولور .

اصحاب قلمك اشتغالات فكريه سى ذهنى يوره جق درجه يه كلدكده قلمى الدن براقوب تنفس ايتملرى وفارغ القلب اولدقجه اله قلم الماملرى امور لازمه ومعتنابهادندر .

قلبده فراغ وارزو اولمقسزین تألیف وتنظیم اثرایله اشتغال معده ممتلی واشتها زائل اولدقدن صکره طعام یمکه وعطشدن اثر یوغیکن صو ایچمکه بکزر.

فرزوق دیمشدرکه «بعضاً اویله بروقته مصادف اولورم‌که اووقت بربیت سویلمك بنم ایچون بردیش چکدیرمکدن دها مشکل اولور» بعض ادبا دیرکه نظمده شروعدن مقدم معنایی وادبیاتدن مقدم قافیه‌لری تحصیل ایتمك سکا لازمدر.

خاطری بروزن، برروی اوزره اکراه ایتاملی. کلامده الفاظ جزله انتخاب ایتملی. کلمات رذیله انتخاب ایلماملی. کلام سهل اختیار ایتملی. کلام صعب اختیار ایتاملی. طاتلی سوز بولملی. مستکره سوز بولماملی. مستحسن تدارکنه باقملی، مستهجن سوزه رغبت کوسترماملی. یورغنلق کلدیکی آنده نظم ونثرایله اشتغالی براقملی. زیرا یورغنلقده کثرته قلت، نفسه وارداتجه خست کلور. خواطرك هربریسی برصومنبعی کبیدر. رفق ایله وارداتی چوغالیر، خاطره سنوح ایدن هرکوزل معنایی یازملی، هرفائده‌یی قیدایتملی، قیدجه مسامحه اختیار ایدیلورسه اومعنا وفائده صکره دوشنمکله بولنه‌مز. زیرا افکارك کوستره‌جکی سانحه‌لر برقلك پارلامسی ونظرك بیقرار اولان برشیئی کورمسی کبیدر.

تهذیب بردفعه‌ایله اکتفا ایدلیوب امعان نظر دقتله تکرار واعاده ایدلملیدر.»

باب ثانی

{خطابت}

٨١ – خطابتکه برام مهمدر. بونك ایچون لسانمزده مبانی الانشادن بشقه هیچ بر اثرده هیچ برشی کوره‌مدیکمدن عربی ایله فرانسزجه کتابلرینه مراجعت ایتدم. عربیده پك چوق تفصیلات ویرر برچوق اثرلر کوردمکه خلاصه ایده‌جك اولسه‌م والك زیاده مجمل یازیله بیله‌جك اولسه بو کتابك برقاچ مثلی حجمنده کتابلر اولمق لازم کلور. فرانسزجه‌ده ایسه غایت بسیط ومفیدطرزده جمع ایدلمش اولدیغندن آنلردن اخذ ایله لسانمزه تطبیقی تصور ایتدم. اثنای مطالعه‌ده بووظیفه‌نك مبانی الانشا مؤلفی طرفندن مع زیادة ایفا ایدلمش یعنی لسانمزه تطبیق ایله برابر عربیدن لازم کلان نکات مهمه‌یده آلوب اکا مزج ایله غایت کوزل بر اسلوبه قونمش اولدیغنی اکلادیغمدن ومبانی الانشا ایسه خواجهٔ ادبمك اثری اولوب ایلك ادب درسلرینی آنك مؤلفندن واو کتابدن آلمش اولدیغمدن وبوبابده نقدر اوغراشسه‌م ینه اودرجه مکمل برشی یازه‌میه‌جغمی بیلدیکمدن اثرمك اکمالی ضمننده اشبو خطابت بحثنی بعض مفصل شیلری ترك ایدرك مذکور مبانی الانشادن عیناً نقل ایلدم.

٨٢ – کلام: خطیبك اجرا ایده‌جکی خدمت ووظیفه‌یه کوره تقسیم اولنمشدر. خطیب سویلیه‌جکی شیئی بولمق ونه ماده اوزرینه

تقرير ايده‌جكى تصارلق اقتضا ايدركه اشته بو بواشه (وجدان وقريحه) دينور. بعده سويليه‌جكى كلامه برنظام وبرمه لازم كلور كه بوكاده (حسن ترتيب) تعبير اولنور. صكره اودنيله‌جك لاقرديه بر طرز واسلوب اتخاذى لازمدركه اكاده (صورت تقرير) اطلاق ايديلور. ونهايت برنوع صره وحركت ايله افادهٔ كلام اقتضا ايدركه اكاده (حال وطرز) تسميه قلنور. بناءً عليه بو باب درت فصل اوزرينه تدوين اولنمشدر.

فصل اول

{وجدان وقريحه}

٨٣ ـ وجدان اقناع وياخود تهييج ايچون اقتضا ايدن واسطه‌يى بولمق ديمكدر. وسائط اقناعيه اوچدر. (تلقين وتعليم) (مرغوبيت) (تهييج وتحريك رقت) در.

٨٤ ـ تلقين وتعليم: سويلنيلان شيئك حقيقتنى بيان مرغوبيت سامعينك رعايت وامنيتنى جلب ايله تهييج مقصده موافق اولان حسياتى سامعينه الهام واحساس ايله حاصل اولور. وتعليمه اقيسه وادله ومرغوبيته حسن اخلاق وتهييجه انفعالات نفسانيه‌نك وجودى شرطدر. بناءً عليه اول باول اقيسه وادله‌دن بحث ايتمك لازمدر.

٨٥ ـ حطيبك حقيقتى اثبات ايچون اسناد ايتديكى نقطه‌لره (قياس) و (دليل) دينور. اهل كلام ادله واقيسه‌يى دخى بولمسى

جهتندن ایکی‌یه تقسیم ایدوب برینه (اقیسهٔ خصوصیه) ودیکرینه (اقیسهٔ عمومیه) دیرلر.

٨٦ — اقیسهٔ خصوصیه برطاقم اشکالدرکه نتیجه‌یه وصول ایچون اشکال مذکوره ایله صور مختلفه ترتیب وترکیب اولنور. وباشلوجه ترکیب اوچدر.

برنجیسی — قیاس جملی — قیاس جملی جمل ثلثه‌دن بر قیاسدرکه اوچنجیسی جملتین اولینك نتیجه‌سی اوله.

مثلا: «بزی تسعید ایدن خصوصاتی سومليدر. مادامکه فضیلت بزی تسعید ایدر؛ امدی فضیلتی سومليدر.» کبی‌که ایکی اولکی جمله‌لرك برنجیسنه کبرا وایکنجیسنه صغرا وایکیسنه بردن مقدمه وجملهٔ ثالثه‌یه نتیجه دیرلر.

ایکنجیسی — قیاس مطوی — قیاس مطوی اولکینك عینی اولوب صغرا ویا کبرادن بری ناقص اوله وفقط برینه ایرادیده ممکن واسهل بوله.

«فضیلت بزی تسعید ایدر. امدی فضیلتی سوملیدر.» کبی تراکیب کلامیه آره‌سنده شو بیان اولنان ایکی نوع قیاسلری اولدقلری کبی بویله مجرد بر حالده براقیوب توسیع وتزیین ایدرك هیئتلرینی تبدیل وقوتلرینی تزیید ایتملیدر.

مثلا شو اولکی مثالمزی صورت آتی‌یه تحویل ایتمه‌لك تأثیرینی تزیید ایتمش اولورز. «مسعود اولمق ایسترسه‌کز فضیلتی سویکز.» ودها قوتلو اوله‌رق شویله جه‌دنیله بیلور. «مسعود اولمق ایستیورسکزده نیچون فضیلتی سومیورسکز؟»

اوچنجیسی — قیاس مقسم — قیاس مقسم برنجی نوع قیاسدن

ایکی دانه‌سنك اتحادیدر . مثلا موقع محاربه‌ده بولندیغی قوردونك داخلنه نصلسه دشمنی کچورمش برنفرك دیوان حرب مضبطه‌سی تنظیم اولنمق اوزره استنطاقنه مأمور ضابط شویله‌جه نفر مرقومه سؤال ایلمش اولسه « سن یا موقعکده ایدك . یا دکل ایدك . اکر موقعکده ایدی ایسه‌ك برخائن کبی حرکت ایتدك اکر موقعکده دکل ایدی ایسه‌ك نظامه مغایر ایش طوتدك . امدی جزای اعدامه مستحقسك ! » ایشته بو قیاس قیاس مقسم اولور . اقیسهٔ عمومیه برطاقم مأخذلردرکه مقاصد متعدده ایچون لازم کلان دلیللر کندوسنده بولنور .

نتیجه برمقصدك یا کندوسندن استخراج اولنور ویا خارجندن استدلال اولنه‌رق آلنورکه برنجیسنه قیاس عمومیٔ داخلی وایکنجیسنه قیاس عمومیٔ خارجی دیرلر . قیاس عمومیٔ داخلینك باشلوجه‌لری تعریف تطبیق اجزای کلام وقیاس عمومیٔ خارجینك دخی شرع قانون حجت یمین شهادتدر .

٨٧ ــ مرغوبیت ــ خطیب اولان کمسه‌نه علم وفضیلتله برابر صاحب حسن اخلاق اوللی وافادهٔ مرامده حاذق بولنملیدر . واقوالی شایان سمع وقبول اولان اول برذاتدرکه کلامنی افادهٔ فکر ایچون خدمت ایتدیریر . وفکرینیده حقیقت وفضیلت ایچون استعمال ایدر .

وجودینی شرط قیلدیغمز حسن اخلاق ایسه البت خالق وذاتی اولمق لازم کلور . چونکه کندوسنده بولنمیان بر طاقم فضائلی تقلید ایدنلر کاذب ومرائی کمسه‌لر دیمك اولوب آنلرك متخلق اولدقلری خصیصهٔ ذمیمه‌لری ایسه نصل اولسه برسببله ظاهره چیقاروخطابتك

شرط اعظمی که اقناعه چالشدیغی شی ایله کندوسنك عامل بولنمسی قضیه‌سیدر. اوده منتفی اولور. هله بر خطیب سویلدیکی کلامك مقتضاسنه حرکات ومعاملاتی توفیق ایتمزسه البت مقالات مسروده‌سنك بر تأثیرینی کورهمز. مثلا: عیاشیندن بری شرب خمرك مضرتی ومنع استعمالی حقنده بر نطق سویلمك استسه شبهه یوقکه عیشه اشتغال ایتمش بولنور. زیرا کندوسی مقتضای نطقنك خلافیله عامل اولدیغندن القا آتی تأثیر ایتدیرهمز. والحاصل خطیبك متصف اولدیغی اخلاق خلقك حسن ظن ورعایتی کندوسنه جلب واماله ایدرك اصلاح افکاره اعانه ووساطت ایلملیدر. وسویلنیله‌جك نطق دخی سامعینك درجهٔ تلقی وتربیه‌لرینه ومعلومات حائزه‌لرینه کوره اولملیدر. مثلا کویلولره خطاباً ایراد اولنان بر نطقده مغلق ومصنع کلمات وتعبیرات ایله حوصلهٔ قابلیتلرینه صیغشمیه‌جق افادات بلیغانه‌ده بولنمق نه درجه‌ده موجب ضحك وتمسخر اولور ایسه بر جمعیت عالیه اعضاسنه کویلولرله مخاطبه اولنور جه‌سنه ایراد نطق وکلام اول مرتبه‌ده مستلزم طعن ونفرین بولنور. بونك ایچون خطیب اولان ذات مخاطبلرینك درجهٔ تربیه ومعلوماتی، بوندن بشقه‌ده سنلرینی وانفعالات نفسانیه‌لرینك جهات عائده‌لرینی وبولندقلری احوال ایله اخلاق واداب وعاداتی بیلملی وانلرك حال وشاننه ملایم کلمات منتخبه سرد واستعمال ایتملیدر.

وسویلنیله‌جك نطقده آتی الذکر خصائصده بولنملیدرکه اوده طوغریلق، ادب، تدبیر، خیرخواهلقدر.

اشته حضرت ابابکر رضی الله عنهك مسند خلافته اجماع اصحاب

گزین ایله انتخابلری کونی منبره صعود ایله ایراد بیوردقلری نطق جلیل که خلاصه و جمله برصورتی تقویم وقایعده یازلمشدی. شروط مذکوره‌یی جامع بر کوزل مثال اوله‌بیله‌جکندن بر وجه آتی درج ایدلمشدر.

«اشته سزك زمام اداره‌کز بکا حواله اولندی. اکر ایو لك ایدرایسه‌م معاونت ایدیکز. اکر فنالق ایدرسه‌م تصحیح واخطار ایلیکز. عنان حکومت مودوع یدقدرتی اولانه حقیقت حالی افاده ایتمك اثر صدق وطویت وکتم واخفا ایتمك اهانتدر.

نظرمده ضعفا واقویا مساویدرلر. هرکس حقنده اجرای عدالت ایتمك ایسترم. وتشید عنان عبودیتکز بنم احکام خیریت انجام شریعت مطهره‌یه اتباعمه منوطدر.»

۸۸ - تهییج وتحریك رقت انفعالات نفسانیه ایله اولور دیمش ایدك. انفعالات نفسانیه بین الفلاسفه روحك اول هیجاننه اطلاق اولنور که هیجان مذکور یا بر شیئه مقارنت وشدت انهماکه ویاخود اول شیدن مباعدت وتنفره سببیت ویرر وعلم کلامده ایسه انفعالات نفسانیه دیو مقصد ومرامك تهییج طبیعیسندن طویلان وواسطهٔ نطق ایله القا اولنان حیاته دینورکه اشته بو حسیات ایله فصاحتك تأثیری اقدار وتزیید اولنور. هرکیمده ازهانی واسطهٔ نطق ایله استدیکی کبی تهییج ایده‌جك وطبایعی دیلدیکی کبی قوللانه‌رق کدردن سروره، غضبدن مرحمته، برودتدن مفتونیته قلب وتحویل ایده‌جك درجه‌ده کفایت واقتدار بولنه‌جق اولورسه شبهه یوقکه اول آدم خطیب فصیحدر.

هر انفعالات نفسانیه‌نك منبع مشترکیده یا محبت یا بغضدر. بونلرده شدت وتأثیرلرینه وملايمی اولدقلری مقاصده کوره تبدیل عنوان ایدرلر. مثلا محبت انجابنه کوره نرم رواق، رعایت حسن تلقی، حیرت مفتونیت وبعضنده غیظ غضب انتقام اضطراب خوف تعبیرلرینی آله بیلور. محبت حصدی برصورت جمیله‌ومرغوبه‌ده‌کوستره‌رك ومنافعنی معرض تقدیر واستحسانه قویه‌رق تهییج اولنور. و بغض مقصدده کراهت ومضار اسنادیله تحریك ایدیلور. وسامعینی تهییج ایچون استعمال اولنان وسائطدن برنجیسی اولا کندونی تهییج ایده‌بیلمکدر.

مثلا خطیب اولان ذات سامعینی آغلاتمق استرسه اولا کندوسی آغلملیدر. وانفعالات نفسانیه‌نك حرکات وحالات مختلفه‌سنه یقین حاصل ایتمك ایچون انفعالات مذکوره‌یی کندو نفسنده تعلیم وتحصیل ایتملیدر. یعنی کندوسنی سامعینك برینه‌قویملیدر. بوتحصیل‌ایسه‌قوای ثلثهٔ اتی لذکرك فقدانی حالنده براز ناقص اولمق لازم کلورکه قوای مذکوره‌ده قوهٔ مخیله، قوهٔ حاسه، قوهٔ ممیزه‌در. قوهٔ مخیله روحك بر قوتیدرکه بالجمله موادی سزاوار نظر ودقت اولان حالاتیله فکرده تصویر ایدر. وبرطاقم مؤلفات میاننده تصادف ایتدیکمز مؤدیٔ تهییج کلاملر هپ قوهٔ مخیله‌نك تأثیراتندندر.

قوهٔ حاسه قلبك سرور وکدر ومرحمت کبی حسیات متخالفه ومتنوعه‌یه فطرةً کشاده بولنمسیدر. قوای حاسه‌یه مالك بولنمیان برخطیب وکاتب اصلا فصیح اوله‌مز. واقعا سرد ایلدیکی ادله وبراهین صحیح ومقنع اولور. لکن نه چاره‌که برودتله تلقی اولندیغندن حسیاتی تحریك وتهییج ایده‌مز.

مثلا صحیحاً حزن و کدری داعی اولمق لازم بر نطقده مخاطبلرینه کوز یاشی دوکدیره‌مز. بلکه ضحکی اوله‌رق کندوسی آغلر اما یالکز آغلر بتون نطق عادی بر ابقای مرامدن بشقه هیچ برشی افاده ایتمز. حقیقةً قلب مقر فصاحت اطلاقنه سزادر.

قوهٔ ممیزه حسیاتک طبایع واوصافنی تشخیصه کسب اقتدار ایله ملایم ولایقی اولان کلامی بیلمک وحسیات مذکوره‌یی تحریک ایچون لازم کلان وسائط و آلاتی بولمقدر.

اشته برخطیبده شو قوای ثلثه بولنمز ایسه طبیعتیله آنک انفعالات نفسانیه‌سی اوله‌میه‌جغی وبو حالده وسائط اقناعیه‌نک اوچنجیسی اولان تهییج وتحریک رقت شریطه‌سی بولنه‌میه‌جغی بدیهیدر.

فصل ثانی

«حسن ترتیب»

۸۹ ـ وجدانک استحضار ایلدیکی وسائط اقناعیه‌یی بر صورت منتظمه‌یه وضع وادخال ایتمکه حسن ترتیب دیرلرکه علم کلامک بوده برجزئیدر.

حسن ترتیب ـ اولا نطقک حاوی اولدیغی اجزا ایله صورت تنظیمندن وثانیا اصول وحواس مهمه‌سندن بحث ایدرکه بروجه آتی تعریف اولنمشلردر.

٩٠ ـ نطقك صورت تنظیمی ایله حاوی اولدیغی اجزا نطقك سیاق و نسقنی بیلمکه بزه دلالت عقلیه کفایت ایدر . حاوی اولدیغی اجزاده شو صورت آتیه اوزره انقسام و تعدد ایدر . اول امرده خطیب اولان کمسنه سامعینك میلنه وقوف کسب ایتملیدر که سویلیه جکی نطق دلخواهلرینه ناموافق ایسه آنك سیاق و نسقنی تبدیل ایتمه لزومنه تیقن حاصل ایتسون . اشته مخاطبلرینك میلانه کسب اطلاع ایتمك و موضوع بحث اولان مسئله نك نه یولده صورت قبول کوره جکنی استکناه و استمزاج ایلمك ایچون اولا برنبذه کلام صرف و ایراد اولنور که اکا (نطقك مقدمه سی) دیرلر . بو مقدمه نی ایرادد نصکره وضوح افاده حاصل ایتمك ولایقیله تفهیم ایلمك ایچون مقصدك احوال متعلقه سندن بحث ایدیلور که بوکاده (بیان وصورت افاده) دیرلر .

بو بیان دخی ادله و براهین ایله تأیید اولنملیدر . و برکمسنه او براهینه معترض بولنور ایسه ادلهٔ مسرودهمز انك حکمنی جارح اولملیدر . شو حالده نطق ایچون ایکی جزؤ حاصل اولور که بری قبول و دیکری بده رددر . حاصلی نطقه سامعینی اقناع ایده جك مرتبه بر نهایت و یرملیدر که اکاده (نتیجه) دیرلر .

اشته نطقك شو انقسامات طبیعیه سی التی جزؤه تفرقنی استلزام ایدر که اجزای مذکورهده (مقدمه . بیان . صورت . افاده . رد . نتیجه) در .

٩١ ـ مقدمه : نطقك بدأ و اعلانیدر و مقصدی دخی سویلنیله جك نطقدن معلومات و یره رك مخاطبلری استماعه حضرلق و دقت و خشنودیتلرینی جلب و استمزاج و بلکه تحریك ایتمکدر .

جلب دقت نطقنك بدایت تفوهنده ایدندیکی معلومات ذاتی ایله ایراد نطقجه اولان مقصددن مخاطبلره بر فکر صحیح ویرمکله حاصل ایدیلور.

جلب خشنودی ایسه حسن افاده ایله اولور. یعنی سویلنه‌جك کلامده بر طور وحلاوت اولملی وحقیقت وتأدب بولنملیدر. خطیب اولان کمسنه اکر مقصدینی حقیقته مقارن بر نقطهٔ نافعه‌ده تصور ایده‌من ویاخود نه سویلیه‌جکنده تردد ایدرك مقصد ومرامنی لایقیله موقع بیانه قویه‌من ایسه مخاطبلری کندوسنی بك بی قید اوله‌رق دیکارلر.

مقدمه ایکی جهتله دوشونیله‌بیلور. بری مأخذی ودیکری نوعی جهتیله. مأخذی مقصدی‌واداره‌ٔ افکاراولنه‌جق نقاط وجهاتیدر. لکن مقدمه‌ده اصل مقصدلرندن مأخوذ بولنملیدر. چونکه مقدمه سامعینی مقصدك حسن تلقیسنه حاضرلق ایچون ایدی. اندن مأخوذ اولمدیغی تقدیرده مرام وارزومزك خلافنه کیتمش اولورلر.

نوعی دخی بونلردر. مقدمهٔ عادیه، مقدمهٔ خادعه، مقدمهٔ محتشمه، مقدمهٔ مهیجه.

٩٣ ـ مقدمهٔ عادیه مقصدی صنایع کلامیه صرف ایدلمکسزین اجیقجه وقیصه‌جه عباره ایله بیان ایدر.

بوده مستند اولدیغی فوائدك ازلغی ومدلولی بولندیغی مبحثك واضحیتی جهتیله مقدمات سائره ایله تأییده حاجت کورلمیان یرلرده وخصوصیله سامعینك افکارینه اولقدر نامساعد بولنمامسی جهتیله سوء تأثیرندن قورقولمیان محللرده استعمال اولنور.

٥٩ ـ رشيد پاشا مرحومك شو :

« ولی نعمت بیمنتمز پادشاهمز افندمزك ابتدا تخت سلطنت سنیه لرینه رونق ویردکلری یوم مسعودکه له الحمد دولت وملکده ترقیسنی کورلکیده اولان قوت ومعموریتلك وعالمك نائل اولدیغی سعادت وامنیتك مبدأ مبارکیدر .

اشته اول کونده پادشاهمز باب عدالتی تمامآ اچمشلر ومحامد اخلاق سنیه لرینك برهان باهرینی کوسترمشلر ایدی . صکره انسانه انسانلغی بیلدیره جك وهر کسی دنیا واخرتده سعادت وسلامته ایردیره جك علوم ومعارفك انتشارینه دخی برطریق سهولت اچه رق جناب حقه شکرلر اولسون از وقت ایچنده ثمرهٔ نافعه سنی وعرفان حقیقیء شاهانه لرینك دلیل قویسنی کوستردیلر . اشته بونك تدابیر متنوعه سندن اولق اوزره بو انجمن دانشك تشکیلی ...الخ » نطقی کبی .

٩٣ ـ مقدمهٔ خادعه . سامعینه جالب نفرت اوله جغی بیله رك بیاندن خوف ایله دلخواهلری اولان واصل ماده یه مناسبتی بولنان بر دیکر ماده نك بیانیله بلاحس افکار معنویه ومضمره سنی عرض واعلام ایلمك ومخاطبلرینه انتقال ایتدیرمکدر . ومقدمهٔ خادعه ده خیلی شرعیه و بر درجه یه قدر بعض دقایق مادیه صورت قبول کورر ایسه ده ینه حقیقته مغایر اولان شیلر حسن تلقی بولماز .

٩٤ ـ مقدمهٔ محتشمه : موضوع بحثی غایت پارلاق بر نطقی دیکلمك امنیه سیله سامعینك تجمع وتحشد ایتدکلری وقتده مستعملدر وبو نوع مقدمه نك تا بدأنده فصاحتجه ممکن اولان احتشام ورونقی بذل وارائه جائزدر .

٩٥ ــ مقدمهٔ مهیجه : اذهانی مشغول قیلان مواد ومقاصدده وهیجانی تسکین ایچون اولمیوب بالعکس تشدید ایچون ایجاب ایدن محللرده مستعملدر . وبوده همان بردنبره مقصده کیریشله‌رك سامعینك میلانی جلب ایله نطقك بدایتده حرکات منفعلانه‌یه باشلامق ایله اولور . ومقدمهٔ مهیجه اکثریا انفعالات نفسانیه اظهارینه سبب ویرر اشعار وترازیدیالرده مستعملدر . فؤاد پاشا مرحومك :

«پادشاهم برقاچ کون وبلکه برقاچ ساعتدن زیاده عمرم یوقدر . بو قالان مدتیده بیوك ومقدس بر وظیفه‌نك ایفاسنه حصر ایتمك وصوك افکارمی یعنی مدت مدیدهٔ خدمت عاجزانه‌مك اثمار مرالمذاقنی زیر پای سپهر اعتلای ملوکانه‌لرینه وضع ایلمك استرم . رتبه‌م پیش نظر همایونلرینه قونلدیغی صره‌ده قولکز بودر . فنادن ال چکمش بولنه‌جغمدن آرتق بوکره‌جك افاداتمه حوالهٔ سمع اعتبار بیوریله‌بیلور . درجهٔ لحددن چیقان اواز صدق وثوابدن دمساز اوله‌کلمشدر . . .» سوزی کبی .

٩٦ ــ بیان : ماده‌نك آچیق وطوغری اوله‌رق وضع ودرجیدر . بو ایسه مسئله‌نك حالنی اعلامه خدمت ایدر .

بیانك ایکی نوعی واردر . بری بسیط دیکری مرکبدر . اکر بیانده بر شیئك اثباتی لازم کلور ایسه اکا بسیط وبرقاچ شیئك لازم کلور ایسه اکا مرکب دیرلر . نه وقت بیان مرکب اولور ویاخود بسیط اولوبده وسائط اثباتیه‌سی برقاچ نوع بولنمق لازم کلورسه اولوقت بیان انقسام ایدر . امدی بو انقسام خطیبك بر تقسیمیدر که انی تنظیم ایتدیکی نسق ایله پیدرپی بیان ایدر .

بو تقسیمك هر بری دخی مندرجات تفرعیه‌سنه کوره تکرار تکرار تقسیم اولنه‌بیلور.

صورت افاده مقصدك انفهامنه و واقعه موافقت و مطابقتنه و بیلك خالصت وانفرادینه کوره وقوعحالی بیان ایتمکدر.

مورخ و خطیب ایکیسیده مرتب کلام ایسه‌لرده برنجیسنك مقصدی یالکز حقیقت حالی افاده اولمغله اشیانی هر نصل بولور ایسه اویله‌جه بیان ایدر. وایکنجیسی ایسه ینه حقیقته رعایت ایدرك اصل مقصد بنده اوتمز و بونکله صورت افاده‌سنده کاذبده اوله‌مز. چونکه وقوعاتك اصلنه خلل ویرمیه‌رك کندوسنه مساعد اوله‌جق صورتده بیان کیفیت ایدر وافکارینه مساعد بولنانلری تأیید ایله نامساعدلرینی خفیفجه‌چکر وبعضاً سکوت بیله ایدر.

٩٧ ـ قبول ویا اثبات: نطقك بیانده اشعار اولنان مندرجاتی مؤید برجزئیدر. اثبات هله نطق محاکمنده اجزای اصلیه ولازمه‌دندر. زیرا صنعت اقناعك برنجی قاعده‌سی قبوله حقیقتی اضافه واسناد وردیادن حقیقتی سلب ایتمکدر. نه‌وقت اثبات وایراد اولنان دلائل ضعیف وقوتسز اولور ودلائل مذکوره‌نك بسط واثباتنه‌ده لزوم تعین ایدرسه اوحالده آنلری بربرینه اعانه ایتدیره‌جك صورتده اجماع ایتملیدر. تاکه هیئتنك هیئت اجتماعیه‌لری جالب اعتنا برقوت حاصل ایتسون. وادله‌ء عظیمه وقاطعه برر برر ابراز اولنملی وآیرو آیرو توضیح وتوسیع قیلنمسیدر. تاکه بربرینه قارشمیه‌رق هر بری قیمت حقیقیه‌لرینی حفظ ایده‌بیلسون. بردلیلی تأیید وقوتنی کاملاً ابراز وحائزی

بولندیغی قیمتدن انتفاع ایچون آنی صور مختلفه و وجوه عدیده ایله برقاچ کره بیان ایتملیدر. وشونوع افاده‌یه اطناب خطابی دینور. واشته بونوع اطناب بیان اولنان شیلری مؤید بولندیغی ایچون اذهانی تهییج ایدر واقناعی حصوله کتورر.

اطناب برفکری فائده‌سز کلمه‌لر ایله ترکیب واملا دکلدر. بلکه بوکا تطویل دیرلر که ایکیسنکده تفصیلاتی صنایع معنویه بحثنده کله جکدر.

رد وسائط اقناعیه‌مزه تخالف ایدن شیلری جرحدر وبوندن بشقه بعضاً اغلوطه وسفسطه‌لرده جرح ایدیلور. اغلوطه وسفسطه بعض دلائل مخصوصه‌در که هرنقدر خطاسی حس دوسور ایسه‌ده جرحنده صعوبت کورینور.

٩٨ ـ نتیجه : نطقك مبنی علیهی واستفاده اولنه‌جق جزئیدر. زیرا جزؤ مذکور اذهانی تشویق وتحریك ایدر وسامعینه انهماك ومیلان ویردیرر وازاده واختیاری تقرر ایتدیرر.

نتیجه‌نك ایکی مقصدی واردر. برنجیسی سرد اولنان دلائلك باشلوجه‌لرینی قصر واختصار ایدرك افاداتی اکمال وبوواسطه ایله مخاطبلرینی اقناع ایتمك وایکنجیسی بعض اطوار وحرکات خطابیه ایله تهییج اذهان ایلمك.

ادلهٔ رأیه‌نك اختصارنده دخی برنجی شرط خطیب اولان کمسنه عجلت ایله تسریع افاده‌یی التزام ایلملی وایکنجی شرطده نطقه نتیجه‌ده هیجان ویرمك ایچون روابط کلامیه‌یی حذف ایدوب یعنی جمله روابطی برطرف ایدوب یالکز نطقك نقاط مهمه‌سنی بریره جمع ایتملیدر.

{ نطقك اصول وخواص مهمه‌سی }

۹۹ ـ مقصدك افاده ایتدیکی فكری تنظیم وتنسیق ایله تقسیمه ویاخود تعبیر آخر ایله مقصدك حاوی اولدیغی طبیعت ونسق ونقاطه اصول وخواص نطق دینور. نطقك اصول و وادیسنده حسن وطراوات بولنمق ایچون حقیقت، آچیقلق، عادیلك، ایجاز وبسیطلك بولنملیدر.

شو قدرکه خواص مذكوره‌نك هپسنك بر نطقده وجودی تصور والتزام اولنه‌مز. هله پوانتیقه نطقلرنده سویلنیله‌جك كلامك تنسیق وتنظیمنه ذاتاً وقت نامساعد اوله‌جغی کبی خطیب معرض بیانه قویه‌جغی مسئله‌یده هر بردقیقه‌یه اولجه بالطبع تصویر ایده‌میه‌جكندن شوحالده نطقك امر ترتیبی خطیب مومی الیهك وجدان وقریحه‌سنك حكمنه محول قالور.

{ ایراد اولنمش بر نطقك اجزای مركبه‌سی }

اس

دینك حق ونفس الامره منطبق بولندیغنی مؤید نیجه براهین قاطعه وار ایسه‌ده ینه بعض آدملر قبولدن اجتناب ایدرلر.

بیان

او آدملره اثبات ایده‌لكه حقیقت دینیه ناقابل اعتراضدر.

تقسیم

حقیقت مذكوره دین اسلامی تمییز وتوصیف ایدن اساس ثلثه

اوزرینه تأسس ایتمشدر. اولا عقله یقیندر. ثانیاً عالیدر. ثالثاً الزمدر.

تصدیق جزؤ اول

دین اسلام عقله یقیندر.

تقسیم مکرر

شوندن که اولا کرهٔ ارضده موجود ذوات معتبره وعظیمه‌نك اشهادی ایله مؤید، ثانیاً وجدانه وجمعیت بشریه‌یه مطابق وعدالت ومساواته مساعد وحق تعالی حضرتلرندن برفکر صحیح آلمغه موافقدر. ثالثاً انك منکر اولان ذهنلری بیله برطاقم اسباب مطلقه وقاطعه دلالتیله اقناع ایتمشدر.

تقسیم مکررك جزؤ اولی

دین متین محمدی بیك ایکی یوز بوقدر سنه‌دنبرو پایدار والی آخر القیامه باقی برمذهب جلیل الشعاردر. شو بولندیغمز آنه قدر ارکان علیه‌سنه خلل عارض اولمدیغی کبی بوندنبویله دخی روالدن بری قاله‌جغی متانت احکامیله مدللدر. اشته ادیان موجوده ایچنده خصائص ممتازهٔ مزبوره‌یی آنجق دین متین محمدی جامعدر.

تقسیم مکررك جزؤ ثانیسی

اولا دین محمدی حق تعالی حضرتلرینه لایق اولان فکری ویرر. ثانیا انسانلره طبیعت ووظائفنی بیلدیرر. ثالثاً نوع بشرك مشابهنه اولان وجائبنی مذاهب سائره‌دن زیاده تعیین ایدر.

تقسیم مکررك جزؤ ثالثی

حقنده لازم کلان ایمان وتسلیمیتی تأیید ایدر مواد اولا کیفیت

ظهور نبوت ثانیا انظار عامه‌یه وضع اولنان بونجه معجزات شریفه.
ثالثا بتون خلقك ایمان وشهادتیدر.

جزؤ اولك نتیجه‌سی

شو جهتلرله دین محمدی عقله یقیندر.

جزؤ ثانی

دین محمدی عالیدر.

تقسیم مکرر

مؤمن بولنانلر استقبال ایچون برطاقم مواعید ایله مبشردر.
دائما امنیت بال وسعادت حال اوزره بولنورلر. انبیای عظام
واصحاب کرام حضراتنك اثر شریفلرینه اقتفا وتبعیتله مأمورلردر.

تقسیم مکرر ثانینك جزؤ اولی

مواعیدمذ کوره نوع بشره مخصوص برعطیهٔ جلیلهٔ سبحانیه اولوب
آندن استفاده‌یه کسب استعداد ایدن افراد انسان سعادت ابدی‌یه مالك ونائلدر.

تقسیم مکرر ثانینك جزؤ ثانیسی

دین مبین محمدینك شرف قدر واجلالی وآفتاب جهان افروز
احمدینك غبرای زمینی نه یولده ظلمت شرك ووثنیتدن صباح الخیر
هدایته واسطهٔ ایصال اولدیغی معلوم وبدیدار وبویله بردین ایله متین
بولنان امت مرحومه‌نك نزد خدای متعالده احراز ایده‌جکی درجهٔ
قدر وعلویت ایسه وارستهٔ شهود واستدلالدر.

تقسیم مکرر ثانینك جزؤ ثالثی

بالجمله انبیای عظام وصحابهٔ کرام حضراتنك اثرینه اقتفا وانلرك
ترك ایتدکلری خصائل جلیله‌یه امتثال ایله مکلفدرلر.

نتيجهٔ جزؤ ثانى

شو سببلرله دين محمدى عاليدر .

جزؤ ثالث

دين محمدى الزمدر .

تقسيم مكرر

چونكه عقول بشريه ضعيفدر . اعانه استر . فاسددر . اصلاح استر . متحولدر . ثبوت وتمكن استر .

تقسيم مكرر ثالثك جزؤ اولى

انسانى احاطه ايدن غشاء ظلماتى تنوير واضائه ايدرك طريق سلامته بدرقهٔ هدايت اولهجق دين محمديدر .

تقسيم مكرر ثالثك جزؤ ثانيسى

افسادات نفسانيه نك خطيأ ومهالكن كوسترهرك انسانى اصلاح وتربيه ايدهجك دين محمديدر .

تقسيم مكرر ثالثك جزؤ ثالثى

عقول بشريه يى برقاعدهٔ منتظمه يه ربط ايله ثابت ومتمكن قيلان وثباتسزلق وتغير وتلون اسائتندن قورتاران دين محمديدر .

نتيجهٔ جزؤ ثالث

اشته بونك ايچون دين محمدى الزمدر .

نطقك نتيجهٔ عموميه سى

مادامكه دين محمدى حقدر . انك احكام جايله سنه توسل واتباع دخى فرض ولازمدر .

فصل ثالث

(صورت تقرير)

١٠٠ — صورت تقرير: فصاحتك بر جزئيدركه افكاري واسطهٔ نطق ايله ساحهٔ ظهوره چيقارمنك اصول وقاعده سندن بحث ايدر. تقريرك فصاحته نسبتي رنكلرك رسمه اولان فرق ونسبتي كبيدر. رسامك قوهٔ مخيله سي ابتدا رسمك خصوصات اساسيه سني اختراع ايدر. بعده واسطهٔ حكم ايله هر برني محلنه وضع وترسيم ايدر. لكن رسم مزبوري تشخص قابل صورتده تصوير وارائه ايتمك وهيئت مكتسبه سنه بر حسن وجلا ويرمك ايچون اكا رنك ولون تعيينه احتياج قالور. بونك كبي فصاحتده ده واقعا نطقك اساسي فكرده در واو فكرك تنظيم وتقسيمي بيان ايتديكمز رسمي كوسترر لكن مقصده قوت ولطافت وياخود بر روح وهيئت ويرمك ايچون تقريرك وجودينه لزوم كورينور. ايراد نطقدن بكلديكمز فضيات ونتيجهٔ مقابله‌يي همان الك زياده تقريردن آله بيلورز. چونكه تقرير فكره رونق وشطارت وجنسياته قوت وحركاته شدت ويرر. تقرير ايله خطيب سامعيني متحير قيلار. اغفال ايدر. جلب ايدر. سوق ايدر. الحاصل تقرير فصاحت وبلاغتك مكمل ومتمميدر. اشته صنعت خطابتك بو جزوئني ايدنمك ايچون خطيب اولان كمسنه اولا مقصدي كوزلجه دوشنمك وهر بر تفرعات ومشتملاتي نظر حس وتدقيقه آلمق لازمدر. صكره ده هيچ بر حشويات قارشديرمقسزين طبقي دوشنديكي وحس ايتديكي وجه اوزره يازمليدر. ونه

مجاز واستعاراتی سوء استعمال ایتملی و بونده آنلری بلاموجب صرف ایلملیدر . بلکه بونلر اساس مقصددن تحصل ایتملی . شوقدرکه مرکز انتشاری خطیبك قلب وقریحه‌سی اولملیدر . و برده سامعینه تلقیده نفع وفائده متصوراولمیان افکار عقیمه‌یی اصلا اسان وقاله الماملیدر .

فصل رابع

« حال وطرز »

١٠١ ـ حال وطرز : مادیات جسمانی ایله عرض واراءه اولنه‌بیلان اشارات وایهامات بلیغانه دیمك اولور . بوده هیجان روحك انعکاسیله وجودده متحصل حرکات مختلفهٔ عمومیه‌دن عبارتدر . حال وطرزك ایکی جزؤ متفرقی واردر . برنجیسی صدایاخود تلفظ وایکنجیسی حرکتدر . تلفظ جهتندن خطیب ایچون ایکی شیئه دقت لازمدر . بری سامعینه تماملیه وسهولتله ایشیتدیره‌جك وجهله سویلمك دیکریده مخاطبلرینی تهییج ومتحیر قیله‌جق صورتده لطافت ومتانت وحسن اطوار ایله افادهٔ مرام ایلمکدر . سهولتله وتماملیه ایشتدیرمك ایچونده درت شرط واردر . اولا صدانك درجهٔ مطلوبه‌ده قوتی اولملی . ثانیاً خطیب اولان کمسنه کلماتی بر برندن فرق ایتدیرملی . ثالثاً لازم کله‌جك وجهله آغر سویلملی . رابعا کلامك وفقرلرنجه‌اوله‌جق ملایمت ومناسباتی کوزه‌ده‌رك اکا کوره تلفظ ایده‌بیلملیدر . تلفظ اولنان شیئی حس

ایتدیرمکه تلقین خطابی دیرلر. طوغرو ودانه دانه تلفظ ایله کرچه نفس کلام اکلادیلور ایسه‌ده لکن صدا تبدیل ایدیلور. یعنی سرعت وبطائتی ورقت وشدتی وتیز، یاپستلکی ایجابنه کوره دکشدیریلور ایسه کلام مزبور قلبه احساس وتفهیم قلنمش اولور. تلقین کلام طبیعته کوره‌در.

مثلا اظهار کدورت، ابراز حرص وشدت کبی عینی صوت ایله افاده اولنمز. جوابده استفهام سسی قوللانلمز وایجابنه کوره لازم کلان صوتك استعمالی ایسه دکل تعلیم الاسوق الطبیعه بزه بیان ایدر.

نهایت تلقین تبدلات کلامیه‌نك صورتا تقلیدیدرکه خبریمز اولمدن صدا آنی اجرا ایدر. وتلقین حقیقی ولایقلو اولمق ایچون کندوسنده شو آتی الذکر خصائص ثلثه بولنملیدر. استناد، وقف، طرز صوت. استناد صوت قوتلو وطولغین برصدادرکه نظر اهمیته آلنه‌جق کلمه‌لرك هجالرینی تفریق ایدرك بیان ایلر واوکلمه‌لرك متعلق اولدیغی جمله‌ده واقع اقسام سائره ایله مناسبتی کوسترر وذکر اولنان کلمه کندوسنه تخصص ایتمش برصدا وحرکت ایله بیان اولنملیدر. بویله اولمز ایسه نطق بارداولدقدن بشقه مألده اکسك قالور.

معرض بیانه قونیله‌جق فکر ویا حسه ایسه خلقك تمامیله کسب اطلاع ایتمسی لازمدر. کرچه بوکا حضارك سرعت انتقال وفرق وتمییز صاحبی اولملریده مشروط ایسه‌ده فقط تبدیل صداایله‌ده اویله برقابلیت واستعداد ویرملیدرکه عینی وقتده سامعینه تأثیر ایده‌بیلسون.

تلقینی حسن صورتله اجرا یالکز صوتك استنادینی محللرینه‌وضع

ايله حاصل اولمیوب كرك نفس آلمق و كرك نطقك اجزای مختلفه سنی فرق و تمییز ایتمك ایچون ایجابنده وقفه ده ایتملیدر . وقفك ایكی نوعی واردر . بری حوایك تفریق و تمیزینه خدمت و اعانه ایدركه بو نوع وقف افكار مهمه عقیبنده ایدیلهرك سامعینك بر مدت دقت و بصیرتی فكر مذكور اوزرینه جلب و حصر ایتدیریلور . دیكری ایسه بر فكر مخصوصدن بحث ایدن كلامك انسجام و سلاستیله لكنت و ركاكت كلكسزین اجزای مختلفه سنك قطع اولنمیدركه بونك موقعنیده سائقهٔ طبیعت تعیین ایدر .

طرز صوت صدانك مختلف نوطه لره تبدلی دیمكدر كه بوده بحثك ایجاباتنه نظراً دكیشور . یعنی تراكیب كلامیه نك تنوع و اختلافی نسبتنده رفع صوت اولنور . وصدانك تیز ویا پستلكی مقام و محلنه كوره اویدیریلور .

حركت وجودك حركات و اطوار مختلفه سی ایله افكارك و حسیاتك بیانی دیمكدر وهیچ بر حس یوقدركه اكا مخصوص حركت اولمسون . دیمك كه اثنای نطقده حسیاته تخصص ایتمش حركات بدنیه نكده ابراز و استعمالی لازمه دندر .

١٠٣ ـ نطقلر یا سیاسی ایشلر ایچون اولور ویا عسكرلكه متعلق بولنور كه هر بری احواله كوره تخلف ایتدیكندن لایعد و لاتحصی اولمغله بوراجقده حسن خاتمه اولمق اوزره مشاهیر غزات سلفدن دلیر شهیر تریاكی حسن پاشا مرحومك شو :

« غازیلر دشمنك حركاتندن هجوم امارهلری كورینیور . مانیوسك اردوسیله برابر بو وایه كلیشنه باقیلورسه تمیزدارمز یا انلرك دیدیكی كبی مغلوب اولمش ویاخود بنم ظنم كبی سفر موسمی كچدیكندن بو قلعه یی

سزك غيرتكزه امانت براقه‌رق مشتایه عودت ایلمش. حقیقت حال هر هانكیسی اولور ایسه اولسون بز بوراده سردار ایچون حرب ایتمیورز. الحمدلله مسلمانز. مقابله‌مزه كلان دشمنله وظیفهٔ جهادی اجرا ایتمك اوزریمزه فرضدر. پادشاه قولی‌یز. ولی نعمتمز اولان خلیفهٔ اسلامك بر قلعه‌سی دكل. بر آووچ طپراغی ایچون جانمزی فدا ایدرك یدیكمز اتمكی كندیمزه حلال ایتمك جمله‌مزه واجبدر.

ملتمز سرحدك امنیتنی بزم همتمزدن بكلیور. ایكی قوم اراسنده آچیلان میدان مبارزه‌نك قراری بزم غیرتمز ویره‌جك. اوچ آیدر آچ قالدق. یاصدق یرینه قلیجه یاصلاندق. بوقدر اخوانمز كوزیمزك اوكنده شهید اولدی. ایچمزده یاره یمدك انسان قالمدی. كله‌لر ایچنده یووارلندق. بوقدر همتك، بوقدر غیرتك نتیجه‌سنی بوكون كوره‌جكز. الحمدلله جمله‌كز بیلیرسكز كه دشمن قارشوسنده وفات ایدنلرمز شهید اولور. صاغ قالانلرمز كرك دنیاده وكرك اخرتده نجات وسلامت بولور. بن المان دشمننك هجومنی بیلیرم. بركره یوزی دونرسه مغلوب اولدیغی كوندر. یرلركزده ثبات ایدك! ایلك هجومدن ییلمایك! اندن صكره بعون الله نصرت بزمدر.»

نطقنی تحریر ایله بو كتابه‌ده ختام ویردك.

(قصبار مطبعه‌سی)

تدریسات اعدادیه کتبخانه سی

(اون طقوزنجیسی)

مجامع الأدب

اصول فصاحت . علم معانی . علم بیان . علم بدیع . علم عروض . فن قافیه . اقسام شعر . احوال تحریر . اصول کتابت و خطابت . اصول تنقید] کبی فنلری حاوی اون کتاب اصلی ایله ترجمه لردن مرکب ، دیکر درت کتاب فرعیدن عبارتدر .

اوننجی کتاب

اصول تنقید

محرری
ارکان حربیه قائمقاملرندن متقاعدلی
محمد رفعت

درسعادت
(قصبار مطبعه سی) باب عالی جاده سنده نومرو ۲۵
۱۳۰۸

تدریسات اعدادیه کتبخانه‌سی

(اون طقوزنجیسی)

مجامع الأدب

اصول فصاحت . علم معانی . علم بیان . علم بدیع . علم عروض . فن قافیه . اقسام شعر . احوال تحریر . اصول کتابت وخطابت . اصول تنقید] کبی فنلری حاوی اون کتاب اصلی ایله ترجمه‌لردن مرکب دیگر درت کتاب فرعیدن عبارتدر .

اوننجی کتاب

اصول تنقید

محرری

اوکان حربیه قائمقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنک رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : کتابجی قصبار

۱۳۰۸

مجامع الأدب

اوچنجی جلدینك اوچنجی کتابی

اصول تنقید

مقدمه

١ ــ آثار بشری متعلق اولدقلری فنون وصنایعك احكامنه تطبیقاً كمال دقت وعدالتله محاكمه ایتمك اصولنه علی العموم (تنقید) دینور. وبو تعریفه كوره‌ده نقد دنیلان شیء هر بر اثرده اجرا اولنه‌بیلور. انجق آثار عادیه‌نك اول قدر دكرلری اولمدیغی وبونلرك تنقیدلری قولای اولوب هر كس طرفندن كمال سهولتله اجرا اولنه‌بیله‌جكی جهتله (فن نقد) اكثریا صنایع نفیسه وفنون مهمه آثاریله بالخاصه تاریخ وادبیاته تطبیق ایدلمكده اولدیغندن (اصول تنقید) اساساً (علمی. ادبی. تاریخی) اولمق اوزره اوچ صورتده جریان ایدر.

فقط بو اوچ صورتده اصلنده یكدیكرینه مربوط اولوب مثلا بر تنقید ادبیده علمی وتاریخی تنقیدات متداخل اولدیغی كبی تاریخی اولان تنقیدده دخی تنقید علمی داخل اولدیغندن بونلرك الك مهملری اولمق اوزره میدان بولان (تنقید ادبی) در كه كتابمزده بوكا موضوعدر. بناءً علیه بو اثرده آندن بحث ایده‌جكزدر.

٢ ــ لسان ادبكه ناطقهٔ جمعیتدر: ادبه متعلق بر تنقید ایله آنك منسوب اولدیغی جمعیتك اكثری احوالی وبالخاصه ادبه عائد خصوصاتی معلوم اوله‌جغندن علم تاریخك الك مهم اولان بر قسمی اشبو تنقید ادبی ایله ظاهر اولور.

چونكه حقیله اجرا ایدیله‌بیلان بر تنقید ادبی سایه‌سنده الك

منسوب اولدیغی قومك درجهٔ تخیلاتی ایله نه راده‌لره قدر لذت‌شناس ادب اولدقلری و دائرهٔ ادبك هانكی قطعاتنده دوران ایلدكلری میدانه چیقه‌جغندن و بو صورتله آلنان معلومات ایله اول قومك احوال عمومیه‌سنه وبونلری احداث ایدن عصر وزمانك روشنه والحاصل تنقیدك عائد اولدیغی وقتده‌كی آدملرك درجهٔ ذكا واستعداد-لریله اخلاق وتربیه‌لرینك مقدارینه وقوف تام حاصل اوله‌رق تاریخك الك مهم اولان نتایجی ظاهر اولور. نته‌كیم عرب ویونان قدیم ایله روماولرك اشعارندن آنلرك اطوار واحوال خصوصیه‌لرینه دائر برچوق شیلر اوكره‌نیلوب تاریخه یكیدن یكی‌یه معلومات علاوه اولنمقده‌در. بوجهتله تنقید ادبی‌ده تاریخی جهتی مندمج دیمكدر وكذا اجرا ایدیلان بر تنقید ادبی سایه‌سنده منسوب اولدیغی قومك علوم وفنون ایله حرف وصنایعه اولان درجهٔ انتسابلری اكلاشیله‌رق زیر پردهٔ خفاده قالمش اولان بعض مسائل مهمهٔ فنون بو سایه‌ده كشف اولنور. نته‌كیم: اشعار عربدن علم هیئته متعلق بعض احوال كشف اولندیغی كبی یونان قدیم اشعارندنده اساطیره متعلق بر چوق معلومات آلنمشدر. بناءً علیه تنقید ادبی سایه‌سنده علوم وفنونه متعلق نتایج مهمه آلندیغندن فنی اولان فوائد تنقید ادبیده تماماً مندمج دیمكدر.

بو صورتله تنقید ادبینك جمله‌یه فائق اولدیغی ظاهر اولدیغندن وبو تعریفات وایضاحاتله فائده‌سی كوسترلمش دیمك ایدوكندن تنقیده متعلق اصوللری ادبه حصر ایتمك لزومی طبیعی اوله‌رق ظهور ایدن حاللردن عد ایتمكده طبیعیدر.

۳ ــ بو قدر منافعی حائز اولان تنقید ادبیــده منقدك تمامیــله ادیب اولمسی یعنی علوم ادبیه ایله فنون عقلیه و نقلیه‌یه لزومی درجه‌ده واقف بولنمسی شرط اعظم اولمغله برابر غایت بی طرف و محق اولمسی واثنای تنقیدده نقدك بالخاصه اثر اوزرنده اجرا ایدیلوب مؤثره هیچ بر وجهله تعلق ایتدیرلمامسی وحال وزمانله مؤثرك بولندیغی وضعی وایجابات موقعیه‌یی پیش نظره آلمسی خصوصاتیده شرائط مهمه‌دن اولمغله بونلرینه فوق‌العاده اعتنا ایدلمسی لازمدر.

٤ ــ تنقید : یا بالاده بیــان اولندیغی وجهله معلومات تاریخیــه ونتایج فنیه آلمق ایچون آثار عتیقه‌یی اله آلوب اصولنه تطبیقاً محاکمه ایتمکدن ویاخود اثرنده برچوق خطالر موجود اولدیغی حالده صواب اولدیغنی دعوی ایدن برمؤلفك اثرینی ــ هوسکاران ادب ومعرفتی اکا قاپلمقدن وخطالری صواب صورتنده قبول ایتملرینه میدان ویر- مامك ایچون خالصانه بر اخطارده بولنمقدن طولانی ــ اصولنه توفیقاً محاکمه ایله نواقصنی کوســترمکدن عبارتدرکه ایکنجی جهت برنجی‌دن مهم وبو ایکنجی‌ده مندمج اولان قواعد مفصــله ایله برنجی جهتــك فهمی ممکن اوله‌جغندن بو رســاله‌ده شق ثانی‌یی اســاس اتخاذ ایتمکی مناسب کوردك. وشخص اوزرینه سوز سویلمامك ایچون برمنتخبات مجموعه‌سیله آنك مواخذه نامه‌سنی اله آلوب لازم کلان قواعدی بیان ایلدك.

٥ ــ بو معلومدرکه مشــاهیردن برذاتك منتخبات نامیــله نشر ایلدیکی بر اثرده انتخاب ایتمش اولدیغی شیلر، هوسکاران ادب ومعرفت طرفلرندن برر نمونه کبی تلقی اولندیغندن بونلرك هر صــورتله نوا-

قصدن بری اولوب علوم وفنونه تماميله موافق اولملری لازم کلور. شاید بو منتخب ماده‌لر اره‌سنده ناقص وقواعد ادب وفنه غیر موافق شیلر بولنورسه نوهوسلری ایقاظ ایچون آنك تنقیدی‌ده اربابنه واجب اولور. والحاصل بویله براثری معلمین کرامك تنقیده حقلری آشکار اولمغله وبو تنقیددن شاکردان ایچون قواعد ادبیه‌ده رسوخ استحصالی کبی بك بیوك فائده‌لر بولنمغله برابر عمومه نافع احوال دخی ظهور ایده‌جکندن بو بابده من‌القدیم موضوع اولوب لسانمزده هنوز برارایه آلنمامش اولان اصوللرینی شو رساله‌ده شوصورتله جمعه جسارت ایلدك.

٦ ـ میدان نقده چکیله‌جك اولان اثرك اولاً الفاظنی ثانیاً معناسنی ثالثاً الفاظ ایله معانی بیننده‌کی مناسباتی رابعاً انلردن نه کبی نتیجه‌لر ظهور ایلدیکنی محاکمه لازم اولدیغی کبی اکثریا ایکی اثر بیننده‌اولان رجحانیده ارامق یعنی برموازنه یاپمق اقتضا ایتدیکندن والحاصل اصول تنقید ایچون اولا برطاقم قواعد عمومیه ثانیاً احوال خصوصیه‌یی وثالثاً موازنه‌یی وضع ایتمك لابد اولدیغندن بواثری شو مقدمه ایله ایکی مقاله وبرخاتمه اوزرینه‌یازدق. وبرنجی مقاله‌یی تنقیدات عمومیه‌یه وایکنجی مقاله‌یی تنقیدات خصوصیه‌یه‌وخاتمه‌یی‌ده‌موازنه‌یه تخصیص ایلدك.

کمال ادب وحجابله شوراسنی عرض ایدرزکه بواثربك‌یکی برشیٔ اولدیغندن بك ساده اوله‌رق ظهور ایدیور. عادتا برفهرست مقامنده بولنیور. بوکا سببده محرر کمبضاعه‌نك اقتدارسزلغیدر. فقط ارباب ادبك همتلریله اکمال ایدیله‌جکی امیدی برکمال اولمسنه وهرنصلسه

مجامع الادبك ايلك نسخه‌لرينك نشرنده بونكده يازيله‌جغى وعد ايدلمش بولنمسنه مبنى بوقدرجق برفهرستله اولسون ايفاى عهده چالشيلدى. اكمال نواقصى استادان ادبك عنايتلرندن مرجودر.

{برنجى مقاله}

«تنقيدات عموميه»

٧ ـ تنقيدات عموميه سوزك قواعداساسيه‌يه توافق وعدم توافقنه عائد اولديغندن بومقاله مندرجاتى بالطبع مفرداتله تركيبه متعلق بولنور. بناءً عليه ايكى بابه تقسيم اولنمق طبيعيدر.

باب اول

«تنقيد مفردات»

٨ ـ منتخب براثرده مندرج شيلرك مفرداتى قواعد اساسيه‌يه موافق اولمقله برابر اداب فصاحته مطابق بولنمق لازم‌ولابداولديغندن خلافى حالنده شايان تنقيد كوريلوركه بونلرك جمله‌سنى بروجه آتى تعداد وتعريف اوله‌جق اولان اوچ ماده جامع بولنديغندن محاكمات لازمه آنلره بنا ايديله‌رك تعريف اولندى. شويله كه:

٩ ـ اولاً: اثرك مفرداتى قواعد فنيهٔ لسانه موافق اولمامقدركه بونده اساساً ايكى وجه واردر.

وجه اول ـ كلمه‌لرك جمله‌سى لسانك صرف واشتقاق قواعدينه مطابق اولمسى لازم اولديغندن بعض كلمه‌لرك غير موافق بولنمسيدركه

بونك ایچون ایجاب ایدن معلومات وایضاحات اشبو کتابك متداخل اولدیغی مجامع الادبك برنجی جلدینك برنجی کتابی اولان [اصول فصاحت] رساله‌سنك اون برنجی ماده‌سنده محرر (قیاسه مخالفت) جمله‌سنده تماميله موجود اولدیغندن بوراده تکرارینه لزوم کورلمدی.

وجه ثانی ــ قیاسه مخالفت قبیلندن اولان تغیر الفاظـدن کلامك بری بولنمسی لازم ایکن بویولده بعض کلـلرك بولنمسیدرکه بونك ایچونده مذکور فصاحت کتابنك اون ایکنجی ماده‌سنده عریض وعمیق معلومات اعطا ایدلمش اولدیغندن تکرارینه حاجت کورلمدی. وفقط تنقیدده تحصل ملکه ایچون الده اولان منتخباتده مندرج اولان شو:

١ { ینه ای جام مصفی سنی کوردك سیلمه
مجلسك رونقیـك [دنیه]ده آرتا کسیلمه }

ــ و ــ

٢ { زماننده [اناطول] ـمتنك اطراف واکنافك
جلالی اشقیاسی جملةً ایتمشیدی [تالانی] }

بیتلرندن برنجیده وزنه توافق ایتسون ایچون عربك لسانمزده اك زیاده مستعمل اولان (دنیا) کلمه‌سنی (دنیه) صورتنده استعمال بیوك برخطا اولدیغنی وایکنجی بیتـدده اساساً روم‌ایلیدن آلنمش اولان وهریرده (اناطولی) دیه زبانزد بولنان برلفظدن وزن خاطری ایچون یایی حذف ایتمك وقصیده‌نك قافیه‌سنه توفیق ایچونده بلالزوم (تالان) لفظنه بر یا الحاق ایتمك علینك کلاهنی ولی‌یه ولینك کلاهنی علی‌یه طاققی قبیلندن غایت مناسبتسز برتناقص وفنا برخطا اولدیغنی بیان ایدرز.

١٠ ـ ثانیاً ـ مفرداتك لهجهٔ لسانه وعصرك شیوه‌سنه موافق اولماسیدرکه بونده‌ده طقوز وجه واردر.

وجه اول ـ الفاظ مهجوره‌نك بولنمسیدرکه بونك ایچون لازم اولان تعریفات وایضاحات مذکور فصاحت کتابمزك اون اوچنجی ماده‌سنده عریض وعمیق بیان ایدلمش اولدیغندن بوراده تکرارینه لزوم کورلمدی.

وجه ثانی ـ کلامده الفاظ مبتذله بولنمسیدرکه بونك ایچون دخی مذکور فصاحت کتابنك اون اوچنجی ماده‌سنده یازیلان احوال کافی اولدیغندن تکرار ایدلمدی.

وجه ثالث ـ منافیٔ ادب الفاظ بولنمسیدرکه بوخصوص هر شیدن زیاده تنقیده شایان اولمقله الده اولان منتخبات مجموعه‌سندن شو:

میانندن خبر صوردم دیدی اول کوزلری آهو
وراسی کوه بللوره چیقار بر اینجه یولدر بو

بیتنی کمال حجاب ایله ابراز ایدرك کیفیتك نه قدر مناسبتسز اولدیغنی وبوندن زیاده حلنه لزوم اولمدیغنی بیان ایله بوکبی فنالقلردن توقی‌یی تکرار تکرار اخطار ایدرز.

وجه رابع ـ لغتده بولنمیان کلماتك استعمال ایدلمسیدرکه بویله لغتلری حاوی اولان اثرلرك شایان تنقید اولدیغنده شبهه یوقدر. نته‌کیم:

[صاغ اسن] اول قونی ای دل بچارم وار
کراولورسه‌م بکا چشمم کبی اغلارم وار

بیتنده‌کی (صاغ اسن) سوزی لغاتده غیرموجود اولوب بیتك کوستردیکی

معنای غریبه کوره (سن صاغ اول) دیمك ایستنلدیکی اکلاشیلیورسه‌ده برچوق تعمیق افکار وقرینهٔ معنی ایله منفهم اولدیغندن بو بیت لفظ جهتیله مردوددر. معنی جهتیله ایسه کمال بك مرحومك دیدیکی کبی [قائل بیت مزاره کیتدکدن صکره کوزلری کریه بار ماتم اولمق ایچون وجودندن ایریله‌رق دنیاده قاله‌جق] کبی مناسبتسز برفکری شامل اولدیغندن بوصورتله‌ده شایان تنقید اولان اثرلردندر.

وجه خامس ــ لغتده مستعمل لفظی وار ایکن انی ترك ایدوب اخر بر لفظ استعمال ایدلمسندن طولایی لازم کلان تنقیددرکه اوده شو:

کندی سریر چرخده روحی زیر ترابده
سیر ایت رسوم مسکنتی آفتابده

بیتنده‌کی (مسکنت) سوزینك (تواضع) محلنده استعمال ایدلمسیله مسکنت کبی هیچ بریرده ممدوح اولمیان وهر حالده مذموم اولان برحالك تواضع قصدیله مدح ایدلمش اولمسی وبریرده دنیلدیکی کبی مصراع ثانی یرینه (سیر ایله کل تواضعی سن آفتابده) دنیلمك دها مناسب وبلك موافق اولدیغی حالده اثرك بلاتنقیح طرز مذکورده نشر ایدلمسی شایان تنقید احوالدندر.

وجه سادس ــ اصطلاح عامه‌ده بشقه معنی ایله مستعمل اولان الفاظك معنای لغویسنی قصد ایله استعمال ایدلمش اولان اثرلردر. مثلا لغتده (نفیس شیء) معناسنه ایکن عوام بیننده (چاپقین) معناسنده مستعمل اولان (عِلّق) کلمه‌سنی حاوی اولان سوزلر هر حالده شایان تنقید اولورلر.

وجه سابع ــ مجازیتی صحیح اولمامق شرطیله معنای لغویسنك غیریسنده استعمال ایدیلان الفاظی حاوی اولان اثرلر دخی شایان تنقیددر . نته‌کیم :

دامنن طوتمق ایچون دوشدکجه یارك پاینه
رهگذار دستمه کندی کریبانم کلور

بیتنده‌کی (رهگذار) لفظی (یول اوغراغی) معناسنده ایکن بونی اله اسناد ایتمك ال ایله یورومك کبی غریب بر حال تصوری موجب اولدیغندن وبیتك وضعی اقتضاسنجه مجازه حملی دخی جائز اولدیغندن طولایی شایان تنقید کورلمشدر وکذا :

سبوی میله ابریق وضؤ بر خاکدن اما
نه حکمتدر بیلنمز بیری صالح بیری فاسقدر

بیتنده ارباب عقولك صفات مخصوصه‌سندن اولان (صالح) و(فاسق) سوزلرینی جماداتده استعمال کبی دیکر بر مناسبتسزلکی حائز اولدیغندن بشقه وزن خاطری ایچون (بر) سوزینی یاء ایله (بیر) صورتنده یازمق کبی تغییر الفاظی دخی جامع بولندیغندن ایکی جهتله شایان تنقید کورلمشدر . وکذا:

تعاکس ایتمسه شوق تجلی ایکله‌مزدللر
خروشی هپ جبالك عکس تأثیر صدادندر

بیتنده‌کی (صدا) لفظی شایان تنقیددر. چونکه لسان عربده مستشهراتدن اولان شو:

مافی الدیار مجاوب الاصدای المتصوت
فاقول این احبتی واجاب این احبتی

بیتلرنده کورلدیکی وجهله صدا صوتك عکسندن حاصل اولان صوت ثانی معناسنه‌در. بوحالده (عکس تأثیر صدا) ترکیبندن ز صوتك عکسنك تأثیرینك عکسیدر) معناسی کبی مناسبتسز برمفهوم ظهور ایدرکه خواجه نصرالدین افندی مرحومه اسناد اولنان (طاوشانك صوینك صوینك صویی) مثلنه نظیره اولمش اولور.

وجه ثامن ـ اشتهار ایلدیکی معنانك غیریسنده بر لفظ استعمال ایدیلورسه اوکلام تنقیده شایان کوریلور. نته کیم: (ایجاد) لفظی هرکسك مشهور اولەرق بیلدیکی معنانك غیریسنده ومثلا (اغنا) یعنی زنکین قیلمق معناسنده استعمال ایتمك تنقیدی دعوت ایلمکدر.

وجه تاسع ـ غلطات عوامك استعمال اولندیغی اثرلرك شایان تنقید کورلمسیدر. ازجمله:

امید عفو ایله اولمه حریص عصیان کیم
زیان رسیده ایدر ادمی حساب فرح

وشو:

ودع کل صوت بعد صوتی فاننی
انا الصایح المحکی والاخر الصداء

بیتنده‌کی (حساب فرح) غلطات عوامدن اولوب صحیحی ایسه (حساب فراخ) اولدیغندن وبومسئله تصویر افکار غزته‌سنده برمسئلهٔ مخصوصه حکمنده اولەرق نشر و اثبات ایدلدیکندن بیت مذکور تنقیده چسباندر.

۱۱ ـ ثالثاً: مفردات خصوصنده فصاحتی مخل اولان احوالك یعنی (تنافر حروف) ایله (غرابتك) وجودی حالنده اثرك شایان تنقید اولمسیدرکه بو ایکی نقیصه فصاحت کتابمزك یدنجی وطقوزنجی

ماده‌لرنده عریض و عمیق بیان ایدلمش اولدیغندن بوراده تکراره لزوم کورلمدی .

باب ثانی

ترکیبه متعلق تنقیدات

١٢ ـ ترکیبه متعلق تنقیدات اصول فصاحتله معانی، بیان، بدیع علملرینه عدم موافقتدن طولانی تحدث ایدن نقدلر اولدیغندن بونلرك هر برینی بشقه بشقه وصره سیله تعریف ایتمك اوزره بو باب درت فصل اوزرینه تدوین اولندی .

فصل اول

{ فصاحتی مخل احوال }

١٣ ـ مرکبده فصاحتی مخل اولان احوال بر وجه آتی تعریف اولنان التی شیدن عبارتدر . بونلردن :

١٤ ـ برنجیسی : تنافر کلمات ماده سیدرکه بو نقیصه فصاحت کتابمزك اون بشنجی ماده‌سنده عریض و عمیق یازلمش اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی .

١٥ ـ ایکنجیسی : تعقید لفظی نقیصه‌سیدرکه بودخی مذکور کتابك اون یدنجی ماده‌سنده مفصلاً بیان ایدلمش اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی .

١٦ ـ اوچنجیسی : ضعف تألیف نقیصه‌سیدرکه بودخی مذکور

فصاحت کتابنك اون التنجی ماده‌سنده تعریف و تفصیل ایدلمش ایسه‌ده نقدده ملکه‌استحصالی ایچون بوراجقده برایکی مثال دها یازلدی. شویله که:

باغ معنای خیالم او قدر نازکدر
[برك کلبرك] زطبعه باتار [لفظ دیکن]

بیتنده (باغ معنای خیالم) ترکیبی معناسز اولدیغی کبی (برك کلبرك) ترکیبیده (کل یاپراغنك یاپراغی) دیمك اولوب بوایسه لسانمزده اکلنجه ایچون اك زیاده سویلنن (باب همایون قپوسی) ترکیبندن دها فنادوشمشدر.

هله (لفظ دیکن) ترکیب اضافیسی اصول فارسی اوزره اولدیغی حالده ترکجه اولان دیکن لفظنك بولنمسی آنلردن زیاده نقدی دعوت ایدن فاحش خطالردندر.

وکذا:

وطن مألوف اولنلر بی‌سبب ترك دیار ایتمز
ضرورتسز جهانده کیمسه غربت اختیار ایتمز

بیتنده (وطن مألوف) ترکیبی اولسه اولسه فارسیجه وصف ترکیبی اوله‌جق. حالبوکه قواعد فارسیه‌ده‌کی وصف ترکیبی قواعدینك هیچ برنده عربك اسم مفعولیله‌ده وصف ترکیبی یاپلدیغی کورلمدیکندن بوده بوجهتله شایان تنقیددر. وکذا:

نوع انسان حشره‌دك تعظیم ایدرلر آدینه
کیم فدای نفس ایدرسه جنسنك امدادینه

بیتنده (نوع) کلمه‌سی معناً کثرته دلالت ایدرسه‌ده لفظاً مفرد اولدیغندن ومفرداتك تابع اولدقلری فعللر ایسه هر لسانده مفرد اوله‌رق کلدیکندن ترکیبنده خطا اولمقله بیت شایان تنقیددر.

١٧ ـ دردنجيسى ـ تتابع اضافات نقيصه‌سيدركه بونك ايچون فصاحت كتابمزك اون طقوزنجى ماده‌سنده لزومى قدر معلومات ويرلمش اولديغندن بوراده تكرارينه لزوم كورلمدى.

١٨ ـ بشنجيسى ـ غرابت تركيبيدركه كلامك اصول تركيبى شيوهٔ لسانه مخالف اولمسندن نشئت ايدر. بالاده مذكور:

باغ معناى خيالم اوقدر ناركدر
برك كلبرك ترطبعه باتار لفظ ديكن

بيتى بوقبيلدن اولديغى كبى شو:

كل وبلبلدن اوزكه كيمسه‌ده يوقدر زمانده
كرك فرياد وافغاندر كرك چاك كريبانذر

بيتنده (در) آدات خبرلرى لزومسز اولديغى كبى تركيبى غريب برحاله قويديغندن شايان تنقيد كورلمشدر.

١٩ ـ التنجيسى ـ لزومسز تكرار لفظيلردركه بونك ايچونده فصاحت كتابمزك اون سكزنجى ماده‌سنده معلومات لازمه ويرلمش ايسه‌ده شو:

فتيل شمع بختم كرچه سلطانم اوياندردى
چراغ ايتدى بنى (اما ولكن) ياقدى ياندردى

بيتنده‌كى (اما ولكن) دن برينك زائد اولديغى بيان ايله بونكده شايان تنقيد اولديغى كوسترلدى.

فصل ثانی

{ معانی‌یه متعلق تنقیدات }

۳۰ ــ معانی‌یه متعلق تنقیداتك حصر وتعدادی قابل اوله‌مازسه‌ده الڭ مهملری بر وجه آتی بیان اولنان ماده‌لردن عبارتدرکه بونلرده :

۳۱ ــ برنجیسی ــ تعقید معنوی نقیصه‌سی اولوب بوده فصاحت کتابمزڭ اون یدنجی ماده‌سی نهایتنده اوزون اوزادی‌یه تعریف ایدلمش اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی .

۳۲ ــ ایکنجیسی : معنانك عدم صحتی حالنده اثرڭ شایان تنقید اولمسیدر . نته‌کیم الده اولان منتخباتده موجود اولوب بالاده بالمناسبه تذکار ایدیلان :

صاغ اسن اول قونجی ای دل بیمارم وار
کر اولورسه‌م بکا چشمم کبی اغلارم وار

بیتی بوقبیلدن اولدیغی کبی شو :

بوعشرتکده ساقی هرکسه مشربجه لطف ایله
جناب رنده طوشان قانی می صوڭ زاهده ثعلب

بیتنده «رنده طاوشان قانی کبی قرمزی می دیر زاهده دخی برکوکڭ قاینادلمسیله شکراندیرلمسندن عبارت اولوب صیجاق صیجاق ایچیلان واملاسی (سحلب) اولان ماده‌یی ویر» دنیلمك ایستنیلیور . حالبوکه بیتده یازلدیغی کبی (ثعلب) لفظی تلکی معناسنه اولدیغندن بو یازیلیشه

کوره زاهده تلبکی ویر دیمك اولورکه بو حالده معنــاده هیچ بر صحت بولنماز. بناءً علیه بو بیت شایان تنقیددر.

٢٣ ـ اوچنجیسی : معنانك مختل اولوب مجموعندن یا بر شیء منفهم اولمامسی یاخود ترس و مناسبتسز معنالر ظهور ایلمسیدر. نته کیم:

ایرشــمز طرهٔ جانانه جاندن کچمین آدم
یا جاندن کچ یاجاناندن یا زلف پرشکندن کچ

بیتنك برنجی مصراعندن اکلاشیلان معنایه کوره انسان جاندن کچه جکده اندن صکره زلف جانانی بوله جق وایکنجی مصراعك معناسنه کوره ده زلف پرشکندن کچمك ایچــون هم جاندن هم جاناندن کچمك لازم کلیورکه جاندن کچنجه جانانی زلف پرشکنی نره ده بوله جق . هایدی بوراسی قابل تأویل اولسون یا جاناندن کچلدکدن صکره زلفك حکمی قالورمی. بناءً علیه بو بیتده ده من جهة العلوم هیچ برمعنی قالمدیغندن جداً تنقیده شایان کورولور.

٢٤ ـ دردنجیسی : کلامك معنای کلیســندن غریب غریب معنالرك ظهوریدر. نته کیم :

کاه ســاغر باده ده که باده ســاغرده طوروب
کاده لاله لاله ده کل صورتی اولســون عیان

بیتی کبی که بونی مؤاخذه ایدن ادیب عالی شان «معهود ابراهیم پاشــا چراغانلرنده یمورطه قبوغیله قندیل یوزدیرلدیکنی یاد ایتمك ایچونمی شراب ایچنه قدح قویویریله جك. یوقسه قسطمونی عمله ســنك آران چناغنه چاچاق صالیویرلدیکنه رندانك عشرت مجلســنده تقلیدمی

اولنور. بوندن باشقه کلك باده‌یه تشبیهی یالکز رنکندن طولاییی اولیور. طوته‌لم که کلك مله رنکجه مشابهتی اولسون. برینك اجسام صلبه‌دن دیکرینك اجسام مایعه‌دن اولدیغنه نه دیه‌لم. (کلده لاله لاله‌ده کل صورتی) عجبا طبیعتك هانکی بدیعه‌سندن استنباط اولنمشدر. فرض ایده‌لم که برهوس طفلانه ایله کل لاله‌یه قونیله‌بیلسون. بووضعده بر لطافت اولمق احتمالی وارمیدر. هله لاله کلك ایچنه نصل درج اولنه بیلور» دیورکه بوندن اعلا تنقید اوله‌ماز.

٢٥ ـ بشنجیسی: معنانك بلا فائده تکراریدر. نته‌کیم شو:

هنکام هرمده سویلمشدر
پیر اولدیغی دمده سویلمشدر

بیتنده هم تکرار لفظی همده تکرار معنوی واردر. اکرچه تکرار لفظی جهتی اعادهٔ ردیف قاعده‌سنه مستند ایسه‌ده تکرار معنویسی هیچ برقاعده‌یه مبتنی دکلدر. بونك ایچون معلم ناجی افندی (اصطلاحات ادبیه) نام اثر نفیسنده « هنکام هرمده» دنیلدکدن صکره «پیر اولدیغی دمده» دیمکه لزوم یوقدر. «پیر اولدیغی دمده» نك «هنکام هرمده» یی تفسیر یوللو ایراد اولندیغی ادعا ایدیله‌جك اولورسه دنیلیرکه: تفسیرده قاعده مفسرك مفسردن مستغنی ویا بالعکس مفسرك مفسردن منفی اولمامسیدر. اولورسه ایکیسندن برینه لزوم قالماز. ظنمزه کوره بوراده (هنکام هرم) (پیر اولدیغی دم) ایله تفسیره محتاج دکلدر دیور. بناءً علیه ایکنجی مصراع صرف تطویل قبیلندن اولوب بلافائده معنانی تکراردن عبارت اولدیغندن شایان تنقید کورلمشدر.

٢٦ – التنجیسی : عدم ائتلاف مسئلهٔ مهمه‌سیدرکه بونك ایچون ارباب مراقك معلم ناجی افندی حضرتلرینك (اصطلاحات ادبیه) نام اثر نفیسنك اون دردنجی صحیفه‌دن اوتوز التنجی صحیفه‌یه قدر اولان تعریفات وایضاحاتی مطالعه ایلملرینی توصیه ایله بوراده بشقه برشیٔ دیمکه لزوم کورمدك :

٢٧ – یدنجیسی : معنایی سوء استعمال ایله دائرهٔ ادبی تجاوز ایتمش اولان اثرلرك تنقیدیدرکه شو :

مانند فلك همیشه کردان اولمم
اوضاع کذشته‌یه پشیمان اولمم
کردرد سر خمار اولورسه‌ بنی
منتکش جام حضر نادان اولمم

قطعه‌سنده‌کی (حضر نادان) ترکیبندن طولانی دائرهٔ ادب فرسخ فرسخ تجاوز ایدلمشدر . چونکه (خضر نادان) دنیلنجه برده (خضر دانا) لازم؟ دیمك اولیورکه خضرك هم داناسی هم نادانی وار ایمش (خضر نادان) ایچون آمنا دینور . فقط (خضر نادان) کیم اولیور . بوندن بشقه حضرت حضری ساقیلکدن نادانلغه قدر تنزیل کبی دها فنا بر معنی ظاهر اولیورکه دائرهٔ ادبی تجاوز دکل کفر راده‌سنه وصول اولدیغندن بوکبی بی‌ادب سوزلر نه قدر شدتله تنقید ایدلمش اولسه ینه آزدر .

٢٨ – سکزنجیسی – تعلیلك عدم صحتی درکه :

بیتن کللر دکلدر خاك قبری اوزره فرهادك
آچلمش جانب شیرینه روزنلر مزارنده

بيتنده كلملرك تجربه‌يه بكزر هيچ بريری اولمديغندن والحاصل بو تشبيه‌ هيچ بر وجهله محل بولنمديغندن علت دخی معلول قالور. وبو سببله بيتك تنقيدی جائز اولور.

٢٩ ــ طقوزنجيسی وصل وفصل ماده‌لرينه متعلق قواعدك خلل پذير اولمسيله كلامك شايان تنقيد كورلمسيدركه بونده اساساً ايكی وجه تصور اولنور.

وجه اول ــ وصل وفصل قواعدينه وبونك تفرعات مهمه‌سندن اولان اصول عطفه دقت اولنمديغی جهتله مفرداتده تناسب بولنماميدر.

وجه ثانی ــ وصل حالنده عطف قواعدی حقيله اجرا اولنمديغندن طولايی جمله‌ده ظهور ايدن عدم تناسبدركه بو ايكی وجهده جمله‌سی اشبو مجامع الادبك ايكنجی كتابی اولان علم معانينك يدنجی بابنده مفصلاً تحرير ايدلمش اولان قواعده مخالفتدن ظهور ايده‌جكی جهتله قواعد مذكوره‌يه مغاير اوله‌رق كوريلن عدم تناسبلردن طولايی تنقيدات لازمه اجرا اولنوركه بونلر خلاصه ايديلورسه سبك موصولده:

اولا ــ معطوف ايله معطوف عليه بيننده حكمده اشتراك شريطه‌سنك عدمی.

ثانياً ــ جهت جامعهٔ عقليه‌دن اولان (تماثل، تضاد، تضايف) احوالنك بولنماسی.

ثالثاً ــ جهت جامعهٔ هميه‌دن اولان (شبه تماثل. شبه تضاد. شبه تضايف) صورتلرينك عدمی.

رابعاً ــ جهت جامعهٔ خياليه‌نك بولنماسی.

خامساً ـ مقام وحاله كوره اصل ماده‌نك مقصود ملتفت اولمسی لازم ایكن بونلرك دخی عدمی حالاتندن.

وسبك مفصولده‌ده مناسبت معنانك لزومی درجه‌ده قوی اولمامسندن عبارتدر.

۳۰ ـ اونجیسی: قارئك صواق آلمسنه میدان ویرمیه‌جك درجه‌ده مسلسل اولان كلامك شایان تنقید اولمسیدركه بونك ایچون نظمده قدمانك هنردن صایدقلری (بحر طویل) سوزلرینی ونثرنده اكثر آثار عتیقه‌مزده موجود اولان زنجیرلمه عباره‌لری ارائه ایتمك كافی اولدیغنی اخطار ایله كیفیتی لایقیله ایضاح ایچون بحر طویلدن اولان شو:

بیت ۱
مصراع ۱ | سنده بو عارض وزلف سیه وطلعت ورنك رخ وبن جبهه وابروی ولقای كل احمر
مصراع ۲ | روز بیرام وشب قدر وصباح وشفق واختر وخورشید جهانتاب وهلال ومه انور

بیت ۲
مصراع ۱ | بدل اولمازلب شیرینكه خال سیه وپرچم خم درخمكه غمزه ولعل ورخكه هیچ
مصراع ۲ | قندهار ومصر وهند وعرب چینله تاتار وبدخشان یمن وروم ودمشق همه كشور

بیت ۳
مصراع ۱ | كردن صاف ورخ ناخن ایله ساعد سیمین ولب ودست حناسی او خورشید جهانك
مصراع ۲ | چشمهٔ نوروبیم آتش وفوارهٔ الماس وزلال وكهر وموجهٔ لعل وفرخاور

بیت ٤
مصراع ١ { دست خیاط ازل دیکمش اوکل پیرهنك قامت بالاسنه
بو جامهٔ نازی نه کوزل کیم
مصراع ٢ { پنبه‌سی ماه وحریری کنش ورشته‌سی نور سحر
وجیبی هلال ویقه‌سی مطلع انور

بیت ٥
مصرع ١ { چشم انکشت ولب وخندهٔ شیرین وزنخدان ورخ
ولعل وعذار وخط مشکینله قدی
مصراع ٢ { بادم ودانهٔ عناب وکراس وشکر وسیب وترنج وکل
وملِ لاله وشبوی وصنوبر

بیت ٦
مصراع ١ { نی نالنده وکرینده وسرکشته ودیوانه ایدن عقلم آلان
صبرو قرارم کوتورن هب
مصراع ٢ { کافر وساحر ومکاره وآشوب جهان وفتنهٔ دوران وبلا
وآفت برشوخ ستمکر

بیت ٧
مصراع ١ { اول دل آزار وستمکار وجهانسوز وجفاپیشه وبی‌رحم
مسلمان کش وکافرنش آه
مصراع ٢ { عینیا ایتدی بنی خسته ومجروح وسنانخورده وفرقتکش
ودلسوخته وعاجز ومضطر

غزلنی تحریر ایلدك . هرکیم صولق آلمه‌دن اوقورسه عشق اولسون .

٣١ ـ اون برنجیسی : سوز ظاهراً پارلاق کبی کورونوبده معناً هیچ برشیئی متضمن اولمیه‌رق حاصل تحصیل قبیلندن اولمسیدر .

کاه بلبل یاقار شمعی دخی پروانه زار ایلر
کیمی کوردمسه شاکی اشتکاسی آشنادندر

بیتنك مصرع اولی کبی‌که بلبلك کاه یاقدیغی وپروانه‌نك شمعی ایکلتدیکی

کورولمش ایشیدلمش شیلردن اولمدیغندن بو مصراعدن هیچ برمعنی چیقماز. واقعا اسکی شاعرلرك اثرلرنده پروانه‌نی شمعك احراقی بابلی ده کلك زارایتمسی مضمونلری کورولیور. فقط بو مصراعك ناطق اولدیغی صاچه‌لردارالشفاده بیله‌زور ایشیدیلور شیلردندر. بناءً علیه بو مصراع حقیله تنقیده شایان سوزلردندر.

۳۲ ـ اون ایکنجیسی : کلامك اطناب محل صورتنده اولمسی تنقیدنی موجب اولان احوالدن اولمسیدرکه بوخصوصده مذکور معانی کتابمزك یوز اللی التنجی ماده‌سنده تعریف ایدلمش اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی.

۳۳ ـ اون اوچنجیسی : کلامك حشو مفسد وحشو قبیح ایله مملو بولنمسندن شایان تنقید کورلمسیدرکه بو بابده معلم ناجی افندینك اصطلاحات ادبیه‌سندن فقرات آتیه‌یی عیناً نقل ایله اکتفا ایلدك . حضرت معلم بیوررلرکه :

حشو مفسد ـ افاده‌سی مقصود اولان فکری اخلال ایدن حشودر.

حشوك بودرلوسی معنایه طوقنه‌جغی جهتله لفظ غلبه‌لندن عبارت قالماز. اساس مقصدی خراب ایدر. سوز آره‌سنده حشو مفسد ایرادی متکلمك هانکی فکری ترویج ایتمك ایستدیکنی بیلمدیکنه حکم ایتدیره‌بیله‌جك بربیوك نقیصه اولدیغندن اساتذه آثارنده پك نادر بولنور. بولنانلرده اك بیوك آدملرك بیله مخاطرهٔ عجزبشر اولان تأثیراتندن قورتلمغه مقتدر اوله‌مدقلری غفلته حمل اولنور. نفعینك نصوح پاشا مکتوبی وصفنده‌کی قصیده‌سنك مطلعی اولان :

نه نامه‌در بو که حسن و بیان عنوانی
ایدر کشاده دل و طبع مستمندانی

بیتنده واقع (عنوان) لفظی حشو مفسد عد اولنه‌بیلیر. چونکه شاعرك مقصدی نامه‌نك هیئت عمومیه‌سنی مدح اولمق لازم کلدیکی حالده (حسن بیان) ك (عنوان)ه تخصیصی سائر جهتلرینك حسن بیان مزیتندن عاری اولدیغنی ایهام ایدییور.

نه نامه‌در بو که کیف رحیق مضمونی
ویرر ملاحظه‌یه بر نشاط روحانی

دنیاه‌رك کیفیت تعمیم ایدیلیورسه‌ده بر کره وواهمه‌ذهنه کلمش بولنیور. بوندن بشقه بومکتوبك عنواننده حسن بیان تصور ایتمك‌ده براز غریب کورینور. حقیقت حال شاعرك «نه نامه‌در بو که حسن بیانی» دیه‌جك ایکن وزن وقافیه‌نك سوقیله «نه نامه در بو که حسن بیان عنوانی» دیمکه لزوم کورمش اولمسندن عبارتدر.

حتی مصراع ثانیده «ایدر کشاده دل مستمندانی»

ویا «کشاده‌طبع مستمندانی» دیمك کافی اولدیغی حالده ایکیسندن برینی حشو غیر مفسد عدایتدیره‌جك صورتده (دل) ایله (طبع) ی جمع ایتمسی‌ده اکمال وزنه مجبور بولنمسندندر.

نسخهٔ صحیحه‌نك (حسن بیان عنوانی) دکل عطف ایله حسن بیان عنوانی اولمسنه احتمال ویرمك تفعینك طرز انشادندن تغافل ایتمك‌دیمك اوله‌جغی آیریجه نظر دقته عرض اولنور.

(مولدین) عنوانیله یاد اولنان بلغای عربك الك مشهورلرندن اولان

(ابو الطیب)ك «دنیاده موت اولمیدی شجاعتك، سخاوتك، صبرك مزیتی قالمازدی» قولنده (سخاوت) حشو مفسد عداولنه‌رق دنیلمش‌که:

واقعا دنیاده موت اولمدیغی تقدیرده مزیتی قالمامق خصوصی شجاعت ایله صبره کوره طوغریدر. چونکه اولمیه‌جکنی یقیناً بیلن بر آدم نره‌یه اولسه هجوم ایتمکدن صاقنماز. کذلك عاقبت نائل سلامت اوله‌جغنده شبهه ایتمین بر کیمسه اوغرادیغی شدائده قولایلقله صبرایدر شو حالده کرك شجاعته، کرك صبره مزیت ویرن شی حلول موت احتمالی اولمش اولور. اما سخاوته نسبتله بووجه صحیح دکلدر. زیرا اولمیه‌جك بر آدمك ایلریده لازم اولور ملاحظه‌سیله بذل مالدن توقی ایتمسی طبیعی کورینور. بوصورتده سخاوته مزیت ویرن‌شی حلول موت احتمالی دکل بالعکس دنیاده خلود حالی اولمق لازم کلیر»

شاعرك (سخاوت) دن مرادی (بذل نفس) اولدیغنی ادعا ایله تأویله قالقیشانلره شویله جواب ویرلمشدر:

«اورته‌ده موت اولمینجه بذل نفسك معناسی اهلاك شاننده اولان شیلردن احتراز ایتمه‌مکدن عبارت قالمق ضروریدر.
بوایسه شجاعتك عینیدر»

(ابن جنی) نك بو بابده درمیان ایتدیکی قول معقول‌شومآلده‌در:

«دنیاده خلودایله برابر عسردن یسره، شدتدن رخایه‌انتقال‌انسانه مدار تسلی اولور. بناءً علیه سخاوتك بیوك بر مزیتی قالماز» دیمك ایستیورکه:

دنیاده خلودی فرض اولنان کیمسه‌نك بذل مال ایتدیکی صورتده دوچار اوله‌جغی ضرورت عالمده جاری اولان قانون تبدل مقتضاسنجه

بر زمان صکره مبدل رفاهیت اوله‌بیلیر. او آدم ایشته بو جهتی تفکرله تسلی بولور. «شمدیلك گرفتار ضرورت اولدم. فقط مادامکه تیم ایچون اولوم یوقدر. ایلریده البته نائل رفاهیت اولورم» دیر. بو صورتله بذل مال خصوصنده او قدر ثبات قالمیه‌جغندن سخاوتده بیوك بر مزیت ده قالماز. بناءً علیه ابوالطیبك قولنده‌کی (سخاوت) لفظی حشو مفسد اولمامش اولور.

حشو غیر مفسد — اوچ نوعدر:

— حشو قبیح

— حشو ملیح

— حشو متوسط

حشو قبیح ــ زائد محض اولدیغندن سوزه چرکینلك ویرن حشو در. حشوك بر نوعی هر نصلسه اسکی ادبامزك چوغنه کوزل کورنمش. اثرلرینك هانکی یاپراغی آچلسه برقاچ حشو قبیحه تصادف اولنه‌بیلیر (تردیف مترادف) و(عطف تفسیری) دنیلان یوللرده ایراد اولنمشلری پك چوق بولنور.

بر قاچ مثال:

الی هذا الان منتظم‌سلك شهور وسنین اولان ایام محمدت آثاری عد و(شمار) وهر مائهٔ کامله‌سی بر فرق اولمق اوزره اعتبار وبراعهٔ براعتله ثبت ایدوب پیرایهٔ دست اشتهار ایتمشلردر.

نعیما تاریخی

ملکهٔ مرحمت واحسان موجب جمال مظاهر سلطانی ومآل متخفلات اخلاق رحمان منتهیٔ سعادت جاودانی اوله جغی بی ریب (وگمان) در

عاصم تاریخی

بو فقیر جانبنك خصم جانی اولوب بی سبب و (علت) ناوك عزل واهانته آماج واسباب آسایش (وراحت) می تاراج ایلدی

اوغجی زاده منشآتی

«یوق اگر ایاچی بکك امریله ایسه نصل لسان در؟ بزده بونك ترضیه سنی ایستریز» کبی دیرنجه سوزلرله بیاغی ایاچی وترجمانی صوچلاندرمق ممکن ایکن مرام (ومقصود) بشقه اولدیغندن . . .

عاکف پاشا تبصره سی

اوقاریس نام دختر ناهید اخترك آغوشنه امانت وبعدزمان بوکاره ابتدارینه اظهار پشیمانی (وندامت) ایلدی .

تلماق ترجمه سی

عقدهٔ رشك (وحسد) یوق دل بی باکمده
اولمسه نظم سلیسمده عجبمی تعقید — نفعی
سنی مدح ایتمسون یانیلسون اهل دل ودانش
که انواع مکارمله وجودك فردو (یکتا) در — »
لسانم ترجمان سر غیب الغیب لاهوتی
کتابم نسخهٔ دیوان پرمضمون (ومعنا) در — »
امسا که پرده دارلق ایلر تغافلی
وضع غروری شرم (وحیا) صورتنده در — نابی
کوسترسر کشنه حال وادیٔ وحشت هنوز

کردباد دشت (وصحرا) روح مجنونی بکا — نائلیء قدیم
عدویه عرضه قیلوب دستبرد کراری
آکلدی غزوهٔ خیبر بوفتح و(کشاد) — ثابت
حرفکیر اولمه ظرافت صائمه
سوزیکه کذب و (دروغ) ی قائمه — سنبلزاده‌وهبی

نفعینك قابل تنظیر اولمیان قصائد بلیغه‌سندن معدود بولنان (ایلر) قصیده‌سنك شو خاتمه‌سنه برکره عطف نظر تنقید ایده‌لم:

تاجلوه که رایتنی خسرو انجم
که مملکت خاوروکه باختر ایلر
منصورایده هر یرده خدارایت بختن
تاخسرو سیاره فلکده سفر ایلر

طرز افاده‌یه نظراً مقصد ایکیدن خالی اوله‌ماز: یا «کونش که‌مشرقده، که مغربده رایت‌نما اولدقجه بختنی هر یرده منصور ایده!» ویا «کونش فلکده سفر ایتدکجه حد رایت بختنی هر یرده منصور ایده» دیمکدن عبارت‌اولور.

برنجی صورته کوره:

تاخسرو سیاره فلکده سفر ایلر

مصراعی کاملاً — ایکنجی صورته کوره ایسه:

تاجلوه که رایتنی خسروانجم
که‌مملکت خاوروکه باختر ایلر

بیتی طاقمیله حشو قبیح رنکنده کورینور.

دیله‌بیلیرکه:

شاعرك مرادی «کونش‌کاه مشرقده،‌ کاه مغربده جلوه‌کر وفلکده سفر براولدقجه....» دیمکدر.

بو حالده مصراعك و یا بیتك حشو اولمسی محذوری برطرف اولور» جواباً دنیلیر که:

بو صورت بالفرض قبول اولنسه مصراعك تأخیری خصوصی بشقه‌جه براعتراضی دعوت ایدر، «شویله اولدقجه بویله اولسون» دیه‌رك دعایی بیتردکدن صکره تکرار بر «توقیتیه» ایراد ایتمك قانون بلاغتك هانکی قاعده‌سنه تطبیق اولنه‌بیلیر؟

نفعی بوقصیده‌یی انشاد ایدرکن:

منصور ایده هر یرده خدا رایت بختن

مصراعنه کلدیکی صرده اولجه:

تا جلوه‌که رایتی خسرو انجم
که مملکت خاور وکه باختر ایلر

دیمش اولدیغنك فرقنه وارمیان برذات «نه‌مدتجه» دیه صورمامش که آنفاً ایراد ایلدیکی توقیتیه‌یی تکرار یوللو:

تا خسرو و سیاره فلکده سفر ایلر

دیمکه مجبور اولمش بولنسون! مصراعك تقدیمنه امکان بولنه‌رق بیتلر:

تا جلوه‌که رایتی خسرو انجم
که مملکت خاور وکه باختر ایلر
تا خسرو سیاره فلکده سفر ایلر
منصور ایده‌هر یرده‌خدا رایت بختن

صورتنه قونلسه‌ده افاده‌نك کسب ایده‌جکی طرز عجیبدن قطع نظر (خسرو سیاره) تعبیری اورته‌ده حشو قبیح اولمق اوزره قالیر. طوغریسنی سویلیه‌لم: اویله سوزلر تأویلات اضطراریه قبیلندندر. نفعینك وجدانه مراجعت اولنسه ظن ایدرزکه «تا خسرو سیاره فلکده سفر ایلر» مصراعنی یرطولدیرمق ایچون یازدیغنی کتم ایتمز»

مشارالیهك سائر بعض قصائدینك خاتمه‌لری دخی بویله بی لزوم کلماتی حاوی اولدیغی ارباب تتبعه کوره محتاج اثبات دکلدر.

حشو قبیح نثرده اقبح کورینور. بونك برنمونه‌سنی کورمك ایچون کیف‌ماالتفق آچدیغمز (تاج‌التواریخ)ك شو پارچه‌سنه باقه‌لم:

بیرون حصارده اولان سپاه ظفر پناهك دست امدادینی درون حصنه کیرن مجاهدلردن کوتاه ایتمکله اول دلاورلرك جمله‌سی شهید وحیات دنیا تمتعندن نامید اولدیغی معروض درکار فلك اشتباه اولدقده درون اشغاق نمونلری حرحمیت ایله سوزان و آتش غضبلری فروزان اولوب شمشیرعدو التقاملرین نیام‌التقامدن اخراج دست کرم پیوستلری ایله کروه لجاج اعمارینی تاراج ایدوب ساقیٔ تیغ آبدار ایله بالذات نیجه دیوسیرته هادم اللذات حمیمت ایچردیلرو نیجه دشمن زشت اهرمن شرستی تیغ بی دریغلرندن کچیردیلر.

بربختیارکه شهید اولور، البته حیات دنیا تمتعندن نامید اولور. بوصورتده (اول دلاورلرك جمله‌سی شهید) دنیلدکدن صکره (وحیات دنیا تمتعندن نامید) دنیلمك ایچون نه لزوم قالیر؟.

«ساقیٔ تیغ آبدار ایله بالذات نیجه دیوسیرته هادم اللذات حمیمت

ایچیردیلر.»، عبارەسیله «ونیجه دشمن زشت اهرمن سرشتی تیغ بیدریغلرندن کچیردیلر» فقرەسی بیننده مألجه نه فرق واردر.

فضولینڭ مشهور شکایتنامەسندن اولان سطور آتیەیی ده کوزدن کچیرەبیلیرز:

طقوز اقلا که استغنا ایدرکن اوقافدن طقوز آقچه وظیفەیه قناعت قیلوب عرض آلدم وبرات ایچون درکاه عالمپناهه ارسال ایدوب مترصد اولدم. مدت ترصد منقضی اولدقده وایام انتظار سرانجام بولدقده مبشرلرکه مژدهٔ تشریف بشارت کتوردیلر بکا مثال میمون وبرات همایونی کتوردیلر. حلیهٔ معارف ایله آراسته وزیور عرفان ایله پیراسته...

(مدت ترصد منقضی اولمق) ایله (ایام انتظار سرانجام بولمق) بشقه بشقه شیلرمیدر؟.»

فصل ثالث

بیانه متعلق تنقیدات

٣٤ ـ بیانه متعلق اولان تنقیداتڭ اڭ مهملری بروجه آتی تعریف ایدیلن بش شیدن عبارتدرکه بونلرڭ:

٣٥ ـ برنجیسی: کلامده تشبیهڭ مبتذل اولمسیدر. نته‌کیم:

دوندی بر شوخ دل آشوبه طربکاه چمن
کیم رخی کل زلفی سنبل غازەسیدر ارغوان

بیتنده باغچه قدر بیوك یعنی مصاللرده ایشیدیلن دیو انالری جسامتنده بروجوده (کل) قدرجق برچهره یاقشمیەجنی کبی ارغوان ایله غازه

بیتنده مناسبت بولمق لیلاقك کل یاپراغنه یاپیشیق اولمسنی دوشنمك مثللو برمناسبتسز تصوری بادی اولدیغندن وکذا :

بید مجنونه صفاسندن ینه کلمش جنون
کیم کموش زنجیرلرطاقمش اکاجوی روان

بیتنده کموش زنجیرلرله باغلی دلیلر تخیلی کبی هیچ اولمدق برحال غریب کوستردیکندن وبالاده بالمناسبه ایراد ایدلمش اولان :

کاه ساغر باده‌ده که باده ساغرده طوروب
کاده لاله لاله‌ده کل صورتی اولسون عیان

بیتنده یوقاریده دنیلدیکی کبی تشبیهده مناسبت اولمدیغندن شو اوچ بیت شایان تنقید کورلمشدر.

٣٦ ـ ایکنجیسی : تشبیهك عدم موافقتیدر. نته‌کیم :

مجلس فضل وهنرده خواجهٔ دانش قرین
عرصهٔ جود وسخاده رستم صاحبقران

بیتنده خاتمی براقوبده رستمه جود وسخا اسنادی تشبیهك عدم موافقتنی موجب اولدیغندن وکذا

دل خیالکده خیالك دل بی‌تابده‌در
کاه می شیشه‌ده‌که شیشه‌می‌تابده‌در

بیتنده کوکلك خیالك ایچنه کیرمسی محال اولدیغندن بوکبی ابیات دخی شایان تنقید کورلمشدر.

٣٧ ـ اوچنجیسی : مناسبتسز استعاره‌لرك وجودیدرکه بالاده مذکور اولان :

دل خیالکده خیالك دل بی تابه‌در
گاه می شیشه‌ده که شیشه می تابه‌در

بیتی بوکاده مثال اوله بیلیر.

۳۸ ـ دردنجیسی : معنای مطلوبه وصول ایچون مشکلات اولان کنایه‌لرك کلامده بولنمسیدرکه بوخصوص بالاده مذکور تعقید معنوی بحثنه تعلق ایتدیکندن تکرار ایدلمدی.

۳۹ ـ بشنجیسی: کنایه طریقیله اداسی واجب اولان معنالری تصریح ایتمك کبی مناسبتسز حاللرك مثلا (ابدست تازه‌لمك) تعبیری موجود ایکن بونك یرینه اولو اورته تعبیر معهودینی ایراد ایتمك مثللو ادبه غیر لایق صورتلرك کلامه درج ایدلمسی تنقیده اك زیاده شایان اولان حاللردندر.

فصل رابع

بدیعه متعلق تنقیدات

٤٠ ـ صنایع بدیعیه کلیشی کوزل اولمدقلری حالده چرکین ومناسبتسز اوله‌جغندن وهله معنای مطلوبه مخالف ایهاملر انلردن فنا کورلدیکندن بوکبی شیلر اساساً شایان تنقیددرکه بونلر ایچون اوزون اوزادی‌یه ایضاحاته حاجت اولمیوب اکثرینی طبع سلیم ایله ارباب فن بلاغت تفریق ایله نقدی لزومی کبی اجرا ایدرلر. فقط بوبابده‌ده برایکی مثال ارائه‌سی فائده‌دن خالی اولمیه‌جغی جهتله بروجه آتی اوچ مادهٔ مهمه اوزرینه بعض امثله تحریر اولندی. شویله که :

٤١ ـ اولاً : جناسده عدم مناسبت اولان کلامك تنقیدیدرکه نته‌کیم :

برخانه‌یه مالك دکلم بن شو جهانده
قطاع طریقك بیله ششخانه‌سی واردر

بیتنده (خانه، ششخانه) جناسلرنده هیچ برملایمت هیچ برمناسبت اولمدیغندن بیتده معنا یوقدر.

چونکه [بنم اوم یوق حیدودلرك تفنکی وار] معناسنی مفید اولان بو بیته شعر دکل عادی سوز نظریله بیله باقلماز.

٤٢ ـ ثانیاً : قابل تأویل اولمیان علولر ایله مناسبتسز اغراقی شامل اولان کلامك تنقیدیدر. مثلا :

ایستیور جانم بنم ارسلان بودندن بر کباب
تخت کیخسرودله جمدن وارکتور همبزملرین

دن عبارت اولان :

جانم زران شیر کباب آرزو کند
هان هیزمش زتخت جم وکی بیاورد

بیتنده یام یام لسانه یاقیشه جق صورتده ارسلان بودندن کباب ایستندکدن صکره جهانکیرانه بر طرزده آنك پیشورلمسی ایچون تخت جم وکی اقتضی طلب ایتمك عجمانه اغراقاتك اك فنالرندن اولدیغندن شدتله تنقیده شایان اولدیغی کبی عادی برخانه وصفنده اولان برقصیده‌نك شو :

طرهٔ طاق ورواقی همسر ذات البروج
حاك پاك استانی بوسه جای انس وجان

ودیکر بر قصیده‌نکده شو :

روا اولماز تشبیه اولنسه بیت معموره
بونك حسنی عیان زیرا آنك آثاری پنهاندر

بیتی عقلاً ونقلاً جواز اولمیان هذیانلری شامل اولدیغندن نقدر شدتله تنقید ایدلسه‌لر ینه آزدر.

٤٣ ـ ثالثاً : معانیٔ نادرهٔ غیر مشهوره‌نك سرقت ایدلمسیدرکه بوبابده بو مجامع الادبك دردنجی کتابی اولان فن بدیعك ایکی یوز یتمش ایکنجی ماده‌سنده بیان اولندیغی وجهله بلا اشارت اخذ اولنان معنالردن طولایی تنقیده روا کوروان کلامدر. نته‌کیم : نفعینك دیواننده موجود اولان شو :

شبچراغ دین ودولتدر وجودك حفظ ایچون
قان قان اولمش اژدها در هفت چرخ چنبری

بیتنك مضمونی عصرمز شعرای مشهوره‌سندن بری سرقتله شو :

صانکه بر کنجینه‌در بو حسن ایله روی زمین
اژدهای پاسپاندر اکا قان قان آسمان

صورتده وابن کمال مرحومك :

جمع ایلمامش مجلس عالم قوریلالدن
عرفان ایله بر یرده خدا عقل معاشی

بیتنك مضمونی ینه مشهور برشاعر سرقت ایدرك :

حکمتنده بنده حیرانم که حق جمع ایتمامش
شیوهٔ عرفان ایله عقل معاشی بر یره

طرزنده وهمان حرفیاً دینه‌جك صورتده ایرادایدلمش اولمسی معیباتدن عد ایده‌رك تنقید اولنان حاللردندر.

{ ایکنجی مقاله }

« تنقیدات خصوصیه »

٤٤ ـ تنقیدات خصوصیه نظم ونثره عائد خصوصی شیلردن عبارت اولدیغندن هر برینی برر فصل اوزرینه تحریر ایلدك.

فصل اول

« نظمه متعلق تنقیدات »

٤٥ ـ نظمه متعلق اولان تنقیداتك اك مهملری بر وجه آتی بیان اولنان درت شیدرکه بونلردن:

٤٦ ـ برنجیسی: وزنك عدم صحتندن طولایی نظمك شایان تنقید کورلمسیدر.

بی دردم ای فلك بکا بر غم تدارك ایت
بر اوزکه ذوق بشقه بر عالم تدارك ایت

بیتی مضارعدن اولمق لازم کلیور ایسه‌ده ایکنجی مصراع حقیله قرائت اولننجه بو وزنه موافق کلیور. مصراعی بحر مضارعه توفیق ایچون (عالم) لفظنك عینی عربی همزهٔ وصلی کبی تلفظدن اسقاط ایتمك

اقتضا ایدرکه اصلا جائز اولمدیغندن بوکا وزندن عاری دیمك لازم کلدیکی کبی مشاهیره منسوب اولان شو:

کوهر خونین داغ وار ایسه کاینده کوکل

مصرعیله شو:

فزوندر تاب حسنی درت قات وقت شبابندن

مصراعنده اصلا وزن اولمدیغندن بونلر تنقیده شایاندر.

٤٧ ـ ایکنجیسی: وزنك عدم سلاستندن طولایی اولان نقایصك تنقیدیدرکه هر دیوانده بیکلرله مثال موجود اولدیغندن بشقه‌جه امثله ایرادینه لزوم کورمدك.

٤٨ ـ اوچنجیسی: قافیه‌نك عدم موافقتندن طولایی نظمك نقده جسپان کورلمسیدرکه مشاهیره منسوب ابیاتدن شو:

هر ایستدیکم کاره الم برکز ایریدی
دنیاده کشی کلدیکمه باری دکیدی

بیتیله شو:

کیمه جزوی بو جهان کیمنه کلی کورینور
جزؤ و کل عالم معنیده مساوی کورینور

المیان پیرو پیران کتبخانهٔ عشق
نه بیلور عالم صورتده نه معنی کورینور

پیرده آدمه دنیاده کرکدر بوقسه
بر قدم طشره که چیقدك ره عقبی کورینور

کرد بادره بر وحشت صحرای عدم
قیس سرکشته دله قامت لیلی کورینور

نظمنده (ایریدی) ایله (دکیدی) و (کلی) ایله (مسـاوی) و(معنی. عقبی. لیلی) قافیه اوله‌میه‌جقلرندن بو شعرلر قافیه‌دن عاری اولمقله شایان تنقیددرلر.

٤٩ ـ دردنجیسی: ضرورتسز ضرورت ارتکابندن طولایی تنقیده شایان کورولان اثرلردرکه بونده اساساً ایدی صورت واردر. یعنی:

اولا ـ مشددی تخفیف

ثانیاً ـ مخففی تشدید

ثالثاً ـ موصولی فصل

رابعاً ـ مفصولی وصل

خامساً ـ بر حرفی اسقاط

سادساً ـ مقصوری مد

سابعاً ـ محدودی قصر

کبی شیلر ایله ارتکاب ضرورت ایتمکدرکه بونلر ایچون فصاحت کتابمزك اون ایکنجی ماده‌سنده لزومی قدر مثال ایراد ایدلمش اولدیغندن تکرارینه لزوم کورلمدی.

فصل ثانی

« سجعه متعلق تنقیدات »

٥٠ ـ سجع کلیشی کوزل اولمیوبده جبر نفس ایله ایراد ایدلمش ایسه اساساً شایان تنقید اولدیغندن و باخصوص کندوسنده بروجه آتی

بیان اولنان درت نقیصه بولنورسه من کل الوجوه تنقیده لایق کورلدیکندن احوال مذکوره بیده علی وجه الاختصار بیان ایلدك.

شویله که:

اولا ــ سجع متکلف اولورسه

ثانیاً ــ فقرات لزومندن زیاده اوزون اولورسه

ثالثاً ــ ایکنجی برنجیدن پك قیصه ویاپك اوزون اولورسه

رابعاً ــ نثرده ایکی فقره نظمده بر بیت حکمنده اولدیغندن و بر بیتده معنانك تمام اولمسی شرط ایدوکندن اکر نثرك مسجع اولان ایکی فقره سنده معنا تمام اولماز ایسه بوکبی مسجع سوزلر تنقید اولنمغه لایق اولورلرکه امثالی کتب عتیقه ده لزومندن زیاده موجود اولدیغندن وبو بابده اوزون اوزادی یه مثال یازوب ایضاح ماده یه قالقشمق اساساً مجروح اولان سجع برورلکه خدمت دیمك اوله جغندن بوقدر بر اخطار ایله اکتفا ایلدك.

{ خاتمه }

٥١ ــ مقدمه ده ذکر اولندیغی وجهله مقالات سابقه ده محرر اصول وقاعده لره تطبیقاً بر اثر تنقید اولندیغی حالده آنك سیئاتی میدانه چیقه جغی کبی عریض وعمیق مطالعه اولندیغی حالده قائلنك فنون مدونه یه اولان انتسابی وبناءً علیه شهرتنه کوره بولندیغی وقت وزمانك احوالی کبی خصوصاتهده اطلاع حاصل اوله جغنده شبهه یوقدر.

بوندن ماعدا ایکی مذهبینک بیننده‌کی فرق دخی ایکیسینک اثرلرینی شو صورتلرله محاکمه ایتمکدن منفهم اولورسه‌ده بونده:

[زمانک. حالک. مقصدک. موضوعک. معنانک. متکلمک وضع وطورینک] نظر مطالعه‌یه آلنمسی لازم اولدیغندن کیفیتی بو نقطه‌لره کوزلجه توفیق ایدرك محاکمه لازم کلورکه بوکا لسان ادبده (موازنه) دینور. بوبابده لسان عربیده (ابوتمام ایله بحتری) بیننده موازنه نامیله بر کتاب وفارسیده‌ده (قول فیصل) اسمیله مسمی بر رساله منظور عاجزانه‌م اولدیغندن لسان عثمانیده‌ده بویله بر اثرك ساحه آرای کمال اولمسنی ارباب ادبدن نیاز ایله فهرست نقد مقامنده اولان بورساله‌یه مع الحجاب ختام ویردك.

(قصبار مطبعه‌سی)

قصبار مطبعه‌و کتبخانه‌سی حسابنه طبع ومصارف طبعیه‌سی نسبتنده اهون فیئاتله نشر اولنان یکی کتابلر

(تدریسات ابتدائیه کتبخانه‌سی)
میانده بولنان یکی کتابلر

عدد	اسامئ کتب	پاره	غروش
١	چوجقلر باغچه‌سی مصور	٢٠	٢
٢	چوجقلره معلومات اولیه «	٢٠	٢
٣	امتحان برنجی (کتاب) «	٢٠	٢
٤	« (ایکنجی «) «	٢٠	٢
٥	لوحهٔ تعلیم اصول استکتاب	٠٠	١
٦	تحریری وشفاهی علم حساب	٢٠	٢
٧	بدایت جغرافیا طبع ثانی مصور	٠	١
٨	یکی حساب (برنجی قسم)	٢٠	٢
٩	نخبه (یکی رسالهٔ اخلاق / یکی وظائف اطفال)	٢٠	٢
١٠	السنهٔ عثمانی ترکجه‌دن فرانسزجه‌یه	٢٠	١
١١	تاریخ نظیف کوچک تاریخ عثمانی	٠	١
١٢	فائده‌لی قرائت	٢٠	٢
١٣	مبتدیلره قرائت کتابی	٠٠	١
١٤	مختصر یکی حساب (لاحقه)	٣٠	٠
١٥	مختصر صرف عثمانی (مصور)	٣٠	٠
١٦	رهبر املا یاخود اسماء ترکیه	٢٠	١
١٧	مختصر جدید قواعد عثمانیه	٠٠	١
١٨	منتظم الفبای عثمانی	٣٠	٠
١٩	تعلیم بنات (قزلره قرائت)	٠٠	٢
٢٠	تمرین لاحقه‌سی (طرز جدید الفبای عثمانی)	٣٠	٠
٢١	بدایت جغرافیا (خریطه‌لی)	٠٠	١
٢٢	چوجقلره منشآت	٠٠	٢
٢٣	سؤال وجوابلی تجوید	٣٠	٠
٢٤	رقعه مشق مجموعه‌سی	٣٠	٠
٢٥	بدایت جغرافیا اطلسی	٠٠	١
٢٦	یکی حساب (بالانتیج)	٣٠	٠
٢٧	یکی حساب (ایکنجی قسم)	٢٠	٢
٢٨	هیئت ارض (کوچک جغرافیا)	٢٠	١
٢٩	رقعه خطیله مکتوب نمونه‌لری	٢٠	١
٣٠	لوحهٔ تعلیم اخذ واصل (استکتاب ایکنجی قسم)	٠٠	١
٣١	جنیلره مخصوص الفبای عثمانی	٢٠	١
٣٢	نو اصول الفبای عثمانی	٢٠	

(تدریسات رشدیه کتبخانه‌سی)
میانده بولنان یکی کتابلر

عدد	اسامئ کتب	پاره	غروش
١	امثله ایله تحصیل صرف فرانسوی		٥
٢	علاوه‌لی عوامل جدوللی	٠٠	١
٣	مجمل جغرافیا (طبع ثانی) مصور	٠	٣
٤	(مفتاح) یاخود صرف عربی	٢٠	٢
٥	امثله ایله تحصیل صرف فرانسوی (درجهٔ ثانیه)	٠٠	٧
٦	مکمل عثمانلی صرفی	٢٠	٢
٧	لطیفه‌لی خلاصة النحو	٠٠	٣
٨	نوبارهٔ قواعد فارسی	٢٠	٢
٩	یکی اصول دفتری	٠٠	٥
١٠	مختصر تاریخ عثمانی	٠٠	٢
١١	کائناته بر نظر مجمل تاریخ عمومی	٠	٤

عدد	اسامئ کتب	پاره	غروش
١١	علاوه‌لی بنا جدوللی	٠٠	١
١٢	یکی حساب (اوچنجی قسم)	٠٠	٧
١٣	یکی الفبای فرانسوی	٠٠	١
١٤	عملی ونظری مختصر هندسه	٠٠	٥
١٥	ازهار گلستان	٢٠	٠
١٦	مفصل نحو عثمانی	٢٠	٢
١٧	رهبر املا ایکنجی قسم	٢٠	٢
١٨	علاوه‌لی نمونهٔ انشای فرانسوی وترکی	٢٠	٢
٢٠	مختصر تاریخ اسلام	٠٠	٤
٢١	یکی حساب (دردنجی قسم)	٢٠	٢
٢٢	علاوه‌لی نصیحت حکما	٠٠	١
٢٣	خلاصهٔ جغرافیای عثمانی	٢٠	٢
٢٤	مفتاح یاخود صرف عربی (ایکنجی دفتر)	٢٠	٢
٢٥	مجمل جغرافیا اطلسی	٠٠	١
٢٦	قواعد علم انشادن اصول انشا	٢٠	٢
٢٧	قواعد علم انشادن فنون انشا		٥
٢٨	المان دایژین	٢٠	٢
٢٩	جیبده بولنسون (فرانسزجه‌دن ترکجه‌یه لغت)	٠٠	٥

(تدریسات اعدادیه کتبخانه‌سی)
میانده بولنان یکی کتابلر

عدد	اسامئ کتب	پاره	غروش
١	مفتاح الهندسه طبع ثالث	٠٠	٨
٢	اصول مثلثات مستویه طبع ثانی		٨
٣	جیب کبیر رسمی	٠	١٥
٤	فذلکهٔ جغرافیای عمومی	٠٠	٥
٥	یکی فن ماکنه شکللی	٠٠	٨
٦	عملی نظری نو اصول علم حساب		١٠
٧	مسائل ریاضیه قسم اول جبر		٢
٨	مسائل مثلثاتیه	٠٠	٥
٩	مجامع الادبدن اصول فصاحت	٢٠	٢
١٠	« « علم معانی	٠٠	٥
١١	« « علم بیان	٢٠	٢
١٢	« « علم بدیع	٠٠	٥
١٣	« « علم عروض	٢٠	٢
١٤	« « فن قافیه	٠	٥
١٥	مخطرهٔ بلاغت	٠٠	٢
١٦	مجامع الادبدن اقسام شعر	٠٠	٥
١٧	« « احوال تحریر	٠٠	٥
١٨	« « اصول خطابت وکتابت		٥
١٩	« « اصول تنقید	٢٠	٢
٢٠	مسائل ریاضیه‌دن (حساب)	٠	٢
٢١	« « (جبر) درجهٔ ثانیه		٤

(تدریسات عالیه کتبخانه‌سی)
میانده بولنان یکی کتابلر

عدد	اسامئ کتب	پاره	غروش
١	عسکری رسم استنسق جداولی		٠
٢	انکلیزجه الفبا	٢٠	٢
٣	المانجه الفبا	٢	٢
٤	فرانسز لسانک تدریسنه دائر اصول	٢٠	٣

(قصبار کتبخانه‌سی یکی رومانلری)

عدد	اسامئ کتب	پاره	غروش
١	زواللی قیز	٠٠	١
٢	آمریقا فیضانی	٠٠	١
٣	فیضان	٢٠	١
٤	بالونله سیاحت	٠٠	١
٥	جانلی جنازه	٢٠	١
٦	شمندوفرده بر سرقت عجیبه	٠٠	١
٧	مریم (مترجمه‌سی بر قادین)	٠٠	١٢
٨	حالپرور بر قادین	٢٠	١
٩	آچیق قرال صاج	٠٠	١٠
١٠	قادین قاتلی	٠٠	١
١١	فراری	٠٠	١
١٢	مارون برانته‌ل	٠٠	١
١٣	برخاطره	٠٠	١
١٤	مسمومه	٠٠	١
١٥	کوچک هانری	٠٠	٢
١٦	قومشوم	٠٠	١
١٧	پاکره‌ت	٠٠	١
١٨	ژورنالدن بر قاچ یپراق	٠٠	٢
١٩	کرومزه سیاحت	٢٠	١

قصبار کتبخانه‌سنده کلیتله بولنان یکی آثار متفرقه

اسامئ کتب	پاره	غروش
تاریخ عمومی (حقی بک)	٠٠	٤٥
مفصل جغرافیای عمومی	٢٠	١٢
دوسوبلی یعنی قانون مدنی	٠٠	٤٠
مبادئ علم ثروت ملل	٠٠	٢٠
سؤال وجواب طریقیله قواعد لسان فرانسوی	٠٠	٣
مدار مکالمه	٢٠	٧
حساب اعشاری	٠٠	٤
اصول معیشت انسان	٠٠	٥
لطائف ترجمه ٥، ٦، ٧، ٨	٠٠	١١
منتخبات شهنامه	٢٠	٧
ضروب امثال فرانسوی لغتچه‌سی	٣	٠
اسلام حضرت عمر یاخود بر خارقه	٢٠	٢
مجامع آثار نزهت ١ و ٢	٠	٥
نیوهٔ لسان فارسی (٢ جزؤ)	٠٠	١
رسالهٔ خطب	١٠	١
معلم مغنی الطلاب	٠٠	٦
عمر باغچه‌دن بر چیچک	٠٠	٦
سندی کندیمه دیدکلرم	٠٠	٢
برفنده	٢٠	٢
بره‌دن تپه‌دن	٢٠	٢
تخمیسات نوبهارم	٢٠	٢
محبت چوجقلری (رومان)	٠٠	١٠
صلمش بر آدم (تیاترو)	٠٠	٨
لوندره‌لی ایشجی قز «	٠٠	٤
سرمایهٔ ذوق (شرقی مجموعه‌سی)	٠	٥
مفتاح العلوم ارمنیجه وترکجه قواعد		١٦
خوصون نشولیق ارمنیجه		٥
ترکجه وارمنیجه مکالمه	٠٠	٢
دقتور قوخ ارمنیجه	١٠	١

